

AZ ORSZÁGOS
TISZTI TUDOMÁNYOS ÉS KASZINÓ EGYESÜLET
KIADVÁNYA

I. KÖTET

VITÉZ DESEŐ LAJOS
NY. TÁBORNOK

HARCTÉRI NAPLÓJA

BUDAPEST, 1937.
TURCSÁNY-NYOMDA KFT.

Isten nevében!

Harcéri naplóm

Merdekem 1914 aug. 1.

Deseö Lajosé

BUDAPEST, 1937.

AZ ORSZÁGOS TISZTI TUDOMÁNYOS ÉS KASZINÓ EGYESÜLET
KIADVÁNYA

Minden jog fenntartva.

Nemcsak kivonatok és idézetek,
hanem tartalmi felhasználások is csak a könyvre való
hivatkozással közölhetők.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Szövegvázlatok jegyzéke	7
Iratmásolatok jegyzéke	8
Fényképek jegyzéke	8
Térképek jegyzéke	10
Rövidítések jegyzéke	10
Kiadó előszava	11
Szerző előszava	13
Bevezetés	17
1. Mozgósítás és felvonulás	19
Mozgósítás 19. Vasúti szállítás 27. Felvonulás 29.	
2. Tüzkeresztség a komarowi csatában	33
Menetek az ellenség felé 33. Tüzkeresztség Korczownál 38. A tüzkeresztség után 51. Előre az oroszok után 56. Telatyni ütközet 63. Telatyni támadás 67. Telatyn után 70. Vissza Rawaruska felé 73.	
3. A rawaruskai csatában	75
Lipnik 77. Zaborze 81. Zaborze 2. napja 90.	
4. Sebesülve hazafelé és idehaza	98
Indulás a harc térről 98. A jaroslai kórházban 100. Haza- érkezem 102. A pótzászlóaljnál 106. A miskolci önkéntes iskolában 108. Ismét a pótzászlóaljnál 110.	
5. A Kárpátokban	111
Vasúti szállítás 111. Vendégiben 113. Telepóc 115. Telepóci támadás 121. Élet a telepóci hegyen 129. Retablirozunk 136. Gorlice után 137. Vasúti szállításban 140.	
6. A placzkowicei győzelem	141
A Visztulánál az 1. hadseregben 142. Menetek a front felé 142. A placzkowicei győzelem 145. A második támadás 156. A placzkowicei erdőben 158. Itt hagyjuk Placzkowicét 166. új helyre megyünk 167.	
7. Rudnik körül	169
Jezowénél 171. Jezowe után 174. Pikuly 175. Rudnik felé 177. Nowosielec 181. Rudnik előtt 182. Ismét orosz területen 187.	
7. Urzedow	192
Urzedowi támadás 193. Urzedownál 199. Urzedowi áttörés 200. Másodszer Urzedownál 215. Urzedow után 219.	
6– Tovább a nagy offenzívában	221
Egersdorf 221. Kreznica Okronglán 224. Az ignatowi táma- dás 226. Előörsön 232. Garbow 233. Gliniknél 238. Wielkie 239. Tovább a nagy offenzívában 240. Ruda 241. Przegali- ny 245. Brest Litewsk közelében 247. Kusicze 249. Wierz- chy 250.	

10. Az offenzíva vége	251
Wojsko 251. A Zamosty üldözés 252. Kamienec Litewsk a végállomás 259.	
11. A nagy körutazás Kamienctől Wolhyniába	261
Útban Lublin felé 262. Lublinban 264. A nagy körutazás 266. Ismét <i>orosz fronton</i> 269. Czarukow 270. Utazómenetek 270. Polesie 271.	
12. Berestiany	273
A boguslawkai támadás 274. Berestianyánál 279. Nagy orosz támadás 296. A harcok befejezte után 301.	
13. Útban hazafelé és másodszor idehaza	308
14. Másodszor Berestianyánál	310
15. Harmadszor idehaza	331
16. Erdélyben az oláh háborúban	335
A 10. ezrednél 335. Menetek 337. Dauerstellung 339. Megszállás 341. Oláh támadások 345. Mi támadunk 348. Előre a határ felé 350.	
17. Az Uzvölgyi harcok	354
Menetek a határ felé 354. Az Uzvölgyi első támadás 1. napja 357. Első támadás 2. napja 359. Első támadás 3. napja 361. Második támadás 1. napja 363. <i>Második támadás 2. napja</i> 366. Második támadás 3. napja 368. Pojana Uzuluiban 372. A 835 védelme 376. A 969 elfoglalása 383. Általános oláh támadás 390. Utóvédharcaim 393. A malomnál 394. A vámháznál 396. Tartalékban 400. Kolozsvári utam 402.	
18. Kiképzésnél a front mögött	407'
19. Másodszor az oláh fronton	426
A Sólomtáron 427. Ojtozhoz megyünk 436. Tírgul Ocna előtt 438.	
20. Szabadságon és mint karhatalom idehaza	441
Rekviráláson 449. Karhatalomban Budapesten 456. Karhatalomként Vulkánban 457.	
21. Az olasz fronton	460
A Val Sukanában 463. Barricátán 472. A Melettán 480. Mint ezredparancsnok Barricátán 485. A Tondareccén 487. A Cestona-völgyben 491.	
22. Összeomlás, a háború vége.	496
Visszapillantás	501
Tárgymutató	505

Szövegvázlatok jegyzéke.

	Oldal
1. Utaim az orosz harctéren	32
2. Korczow	42
3. Telatyn	68
4. Lipnik	76
5. Rzycki-Zaborze	80
6. Telepóci állás a megszálláskor	114
7. A telepóci támadás	122
8. Placzkowicei támadás	148
9. Placzkowicei éjjelezés 22-én	154
10. Placzkowicei éjjelezés 23-án	158
11. Placzkowicei pirostetejü ház	159
12. Placzkowicei állás	160
13. Jezowe-Pikuly	170
14. Rudniknál	176
15. Urzedowi támadás	193
16. Urzedowi éjjelezés jul. 5-én	198
17. Urzedow védelme	202
18. Urzedowi áttörés	204
19. Egersdorf	222
20. Ignatow	227
21. Garhow	232
22. Ruda	242
23. Przegaliny	244
24. Wojsko-Kamienec Litewsk	252
25. Zamosty-Kamienec Litewsk	254
26. Sofijewka-Boguslawka-Berestiany	272
27. Boguslawkai támadás	275
28. Csoportosítás 30-án este	282
29. Végleges csoportosítás	284
30. Berestiany 1916 tavasz	320
31. Berestiany piros és kék állás	324
32. Utaim a román fronton	336
33. A 39. hadosztály a Dauerstellungban	339
34. Uzvölgyi támadás okt. 16. és 17-én	358
35. Pojana Uzului elfoglalása	364
36. Harcbalépésem a 835-ön	378

	Oldal
37. Előnyomulás a 835-re és éjjelezés 23-án	380
38. Támadás a 835–969-re	384
39. Vama Uzului védelme	396
40. Solyomtár	427
41. Türgul Ocna előtt	440
42. Utáim az olasz fronton	463
43. A Hétközség fensikja	471
44. Meletta	476
45. Első vonal a Meletta előtt (Sasso Rosso)	477

Iratmásolatok.

	Tábla	Oldalhoz
1. A jaroslai kórház nyílt parancsa	1	101
2. Parancs a telepóci támadás alatt	1	125
3. Telepóci eredeti naplóm két oldala	2	111
4. Placzkowicénél lik zászlós fogolykísérő jelentése	2	111
5. Placzkowicénél elismervény 108 fogolyról	3	149
6. Placzkowicénél Both szds. támogatást kér	3	152
7. Vázlat a rudnikí állásról	4	152
8. Porosz vázlat	5	Í84
9. Diósy ezr. 1. parancsa Urzedownál	6	192
10. Diósy ezredes 2. parancsa Urzedownál	6	195
11. Riesz zászlós jelentése Urzedownál	7	195
12. Dr. Vass t hadnagy jelentése Urzedownál	8	197
13. A 77-es zljparancsnok parancsa Urzedownál	8	201
14. Urzedowi feljegyzéseim	9	205
15. Zamosty jelentésem	9	205
16. Orosz jelentés Boguslawkánál	10	201
17. Orosz fogoly tisztek aláírásai	10	256
	11	279
	11	299

Fényképek.

1. Telepóci kunyhóm	2	116
2. Placzkowicei földőzékem	4	159
3. Kádár zászlós sírja a placzkowicei erdőben	5	163
4. A leégett urzedowi templom és városháza	9	218
5. Ezredparság a boguslawkai erdőben 1915. okt.	11. 12	290
6.		

	Tábla	Oldalhoz
7. Berestiany kápolna	12	312
8. „ állás	13	313
9. „ géppuskaállás	13	313
10. „ állás mocsárban	13	313
11. „ magas állás és szdparnoki fődözék	14	313
12. „ „ „ és szdparnoki figyelő	14	314
13. „ nyitott rajpihenő	14	314
14. „ zárt	14	314
15. „ palotám	15	316
16. „ szobám	15	316
17. „ rajvonal ágyú	15	319
18. „ futóárok	16	321
19. „ oldalozó állás	16	316
20. „ kis temető	16	315
21. „ dorongút	17	313
22. „ fafigyelőm	17	325
23. Lábul scurti előretolt állás és a Görgényi havasok Köhérmél	18	340
24. Az Uz-szoros Pojana Uzuluitól	18	370
25. A 10. ezred az Uz-hágón	20	355
26. Litzmann szemléje	20	412
27. A marosvásárhelyi Károly-hétről	21	417
28. Csobános völgyi vonattelep	21	427
29. Súlyomtár tető	22	429
30. Kordon Post az állásainkkal és a Carunta	22	429
31. Súlyomtári sziklaállás	23	430
32. „ házam	24	428
33. „ barátkozás az oroszokkal	24	435
34. Utazás a Kászonvölgyi vasúton	24	436
35. Táborozás az Aklosnál	24	436
36. Ungureana ezredparancsnokság	25	436
37. „ zlj	25	443
38. Ciresoia a saját és román állásokkal	25	439
39. Porcului völgy	26	441
40. 30 és feles gránátölcser	26	440
41. 30 és feles gránát	27	447
42. Légi törpedők	27	447
43. Étkezés kiosztás vasúti szállítás alatt	27	447
44. Manderiolo a Conrad-erőddel	28	461
45. Károly király szemléje az olasz fronton	28	461
46. A Grignói völgyzár	28	464
47. Hegyi ösvény a Val Sukanaból a fensikra	29	465
48. Barricatai drótkötéllátlomás	29	471
49. „ tábor	30	472
50. „ mise	30	472
51. Castelgombertoi olasz állások	31	471
52. Meléttai fődözékek	31	473
3. Kílátás és a fensík a Melettáról	32	482
	32	481
	32	483

Szövegek közti részletes térképmásolatok.

1. Placzkowice	Oldat
2. Urzedow	145
3. Garbow	190
4. Köhér (Dauerstellung)	230 342
5. Uzwölgy	356

A mellékleten levő általános térképek.

1. Rawaruska vidéke az 1914 aug. 24-től szept. 9-ig megtett utaimmal.
2. Telepóc vidéke az 1915 ápr. 12-től május 13-ig megtett utaimmal.
3. Erdély határvidéke az 1916 okt. 1-től 1918 jan.-ig megtett utaimmal.

A szövegben használt rövidítések.

É. – észak	Lst. – Landsturm
K. – kelet	népf. – népfelkelő
D. – dél	örgy. – őrnagy
Ny – nyugat	orm. – őrmester
ddr. – dandár	parnok – parancsnok
e. ü. – egészségügy	parság – parancsnokság
ezds. – ezredes	sgt. – segédtiszt
ezr. – ezred	szd. század
fhgy. – főhadnagy	szds – százados
gh. – gazdasági hiv	szvez. – szakaszvezető
gp. – géppuska (géppuskás)	t. – tartalékos
gy. – gyalog	tart. – tartalék
hadapr. – hadapród	tbk. – tábornok
hgy. – hadnagy	thts. – tiszthelyettes
h. gy. e. – honvéd	törzsorm. – törzsőrmester
h. jel. – hadapród jelölt	vk. – vezérkari
ho. – hadosztály	zls. – zászlós
honv. – honvéd	zlj. – zászlóalj
km – kilométer	1000* – ezer lépés
Ldw. – Landwehr	10h 20' – tíz óra 20 perc

ELŐSZÓ

az „Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület”
kiadványaihoz.

Ez a mű az „Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület”
kiadványainak első kötete.

Őszintén örülünk, hogy útnak indíthatjuk s evvel az első lépést
tehetjük ama szándék megvalósulása érdekében, hogy az „Országos
Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület” erkölcsi és anyagi támo-
gatásával közkinccsé válhassanak olyan, a katonai tudományok mű-
velése, a magyar katonai hagyományok ápolása és a katonai nemzet-
nevelés körébe vágó eredeti művek, melyek állandó értéket kép-
viselnek.

Ezt az erkölcsi és anyagi támogatást az „Országos Tiszti Tудо-
mányos és Kaszinó Egyesületben tömörült bajtársak összessége
nyújtja. Ezt a nemes bajtársi szellemet illeti a köszönet és övé lesz
az érdem is, ha eszményi elgondolása megértésre talál és azt siker
koronázza.

Első kötetünk pályadíjnyertes munka. A pályázatot az „Orszá-
gos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület” olyan eredeti harctéri
naplóra írta ki, mely alkalmas a háború lényegét különösen az alsó-
vezetés szempontjából megismertetni és érzékeltetni s ezzel tanul-
ságot nyújtani annak a nemzedéknek is, melynek személyes tapaszt-
alatai e téren már nincsenek.

Az itt közreadott napló ezt a célt megítélésünk szerint – a gya-
logsági csapattiszt tapasztalatain és megfigyelésein át – tökéletesen
eléri; az átélt események élethű, színes, szakavatott és tanulságos
előadásával, valamint felfogásából kiáradó egészséges szellemévet
nemcsak a háború lényegének állít maradandó becsű emléket, hanem
mindenki számára megkapóan élvezetes olvasmányt is nyújt. Értékét

növeli, hogy a napló eredeti jellegét a bíráló bizottság minden vonatkozásban kétségen felül megállapította.

Reméljük, hogy az a nagyvonalú tudományos kezdeményezés, mely ennek az első kötetnek megjelenésével az „Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület” részéről megnyilvánul, serkentően fog hatni olyan irányban, hogy egyrészt életre fog kelteni olyan műveket, amelyek szerzőik elszigeteltsége folytán nem találhatják meg az utat a nagy nyilvánossághoz, másrészt pedig táborot fog toborozni azokból, akik az „Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület” elgondolását megértően fogadják s ezzel lehetővé teszik azt, hogy az eszme a katonai tudományoknak, a magyar katonai irodalom fellendülésének és evvel együtt a nemzetnevelés ügyének hasznára legyen.

Budapest, 1937. november hava.

Vitéz dombóvári RÉVY KÁLMÁN

ny. altábornagy

az Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület
elnöke.

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

Ez a napló nem kitalálás. Kinn írtam a harctéren a háború első napjától az utolsóig, nem egyszer a tüzelő puskák között. Mikor a helyzet mást nem engedett, egy tábori lapra jegyeztem fel az egyes harcmozzanatok stb. idejét, és azokból mihelyt lehetett, napjában többször is, de legalább minden este vagy másnap reggel zsebkönyvecskémbe írtam a napi eseményeket, benyomásaimat. Csak rövid távirati stílusban, melyben pár szó néha nagy események vázát örökítette meg. Van ilyen könyvecském több mint egy tucat.

Magamnak írtam, minden különösebb cél nélkül, azért, hogy meglegyen. Vagy hogy más is hasznát vehesse majd? Leírtam, hogy milyennek láttam és éreztem a háborút, miként viharzott el az felettünk kint a fronton és idehaza. Miként hatottak ránk a kis és nagy çsemények, hogy éltünk bennük, hogy gondolkoztunk róluk. Az igazat írom mindenütt, úgy ahogy volt, őszintén, nem szépítve s a nehezét se hallgatva el. Hogy a sok rosszat sokszor hogy követte a jó? Kíki milyen szemüveget tesz fel, úgy lát; fekete üvegen sötétnek látszik maga a világító nap is. De minek a fekete üveg, mikor a háború arra is megtaníthat, hogy az egyén a közérdeknek miként rendelje alá magát. Mert nem az egyes ember él, hanem a nemzet. Annak érdeke az egyesével igen sokszor ellenkezik, s az önfeláldozás nem is erény, hanem csak kötelesség. Azt írom le, ahogy az emberek között, gyakran a vonalban átéltem a háborút nemcsak mint század- és zászlóalj-, hanem mint ezredparancsnok is. Tapasztalataimból akarom megmutatni, hogy nem is az embert érhető veszedelem és borzalom volt a legsúlyosabb, hanem az egészset érhető s a helyzetet veszélyeztethető eshetőség súlya, a felelősség érzése.

Sok mindenfelé voltam a háború alatt. Legtöbbet a fronton, de voltam a hadtápkörletben és idehaza is. A harctéri mellett megismerem a hátsó és itthoni életet, ami egészen más volt, mint a békeidők alatt.

Nyitott szemmel néztem a háborút, amiről sokat összeírtak már, nem utolsó sorban olyanok is, akik csak hozzászagoltak, de egészében nem ismerték meg azt. És nem akarják látni, hogy a háború az emberi s állami életnek egy különösen nehéz időszaka, eseménye. Mert csak belekóstoltak a háborúba, nem maradt meg bennük más, mint a háborúban bizony nem ritka túlnehéz helyzetek emléke, a borzalom, Ezért nem is írnak másként, mint *csak* a borzalmakat tálalva a mai kor szenzációéhsége elé, mert ezzel érik el az olcsó sikert. Ezzel, ha sokszor talán akaratlanul is, csak az antimilitarizmust szolgálják. Pedig valamint ember és ember közt, úgy a nemzetek között is soha nem lesznek elkerülhetők azok az ellentétek, amelyek az ember legelemibb – már gyermekkorában jelentkező – alapösztöneiből, az önzésből és bírnivágyásból erednek és amelyekben nem az ész, hanem mindenkor az erőhatalom fog dönteni. Az emberi ész csak az erőhatalom megszerzésére, a másik erőhatalmának letörésére lesz elég, de soha arra, hogy az ember eszével önmagát, ösöztöneit győzze meg. Ennélfogva addig, amíg az embernek idegei lesznek, amíg érzéke lesz a jó és szép, a rút és gonosz iránt, szóval amíg az ember ember marad, addig a fegyvert kezébeől letenni nem fogja soha, és a háború sem lesz elkerülhető.

Sub pondere ereseit páлма: a nagy idők naggyá tették, nagyra nevelték a kis embereket is. Az ember igen sok olyat bírt el, amiről azt hitte, hogy elbírnai nem lehet,

Naplóm az eredetitől csak annyiban különbözik, hogy kikerekítettem annak távirat-stílusát. Kivételesen néhol később történeteket (zárjelben) kezdő eseményük folytatásaként írok le, elibevágvaa későbbi dolgoknak azért, hogy el ne vesszen a fonál, ne kelljen megismételni az elejét. Eredeti naplómban persze itt nem közölt kényesebb gondolatok, kritikák is vannak, amiket kihagytam, mert a naplót magam, számára vezettem s az ilyen bizalmas részek nem a nyilvánosság számára valók.

Az is természetes, hogy naplóm hadtörténelmi szempontból - a mások helyzetét és a nagy helyzetet tekintve – nem mindig lesz helytálló. Én csak azt és úgy tudhattam, amit és ahogy láttam vagy akkor tudomásomra jutott. *Egy* napló nem lehet minden részletében feltétlen biztos hadtörténelmi megállapítás. Amint a mérnök is több oldalról méri be a megállapítandó pontokat, úgy a harctéri eseményeket is csak többoldalú megfigyelésekből lehet pontosan megállapítani. Hányszor magunk se értettük, hogy mi történik velünk, hogy amit csinálunk, az a nagy eseményekbe miként illeszkedik bele?

Nem jegyzek fel minden tanulságot, ahhoz egy külön kötet kel-

Naplóm nem is harcászati tanulmány, hanem *akkori* feljegyzés, amV az egykori képet állítja szem elé. Egyes szembeszökő tanulságokat fel jegyzek ugyan, de céloom elsősorban a *krónika*. A tanulságot vonja le, keresse ki, aki belőlük okulni akar. Így kevésbbé kényelmes ugyan, de hasznosabb.

Sokban nem a mai, hanem az akkor előírott katonai kifejezéseket használom, amelyek közül azóta nem egy megváltozott s így ma talán időszerűtlennek fog látszani, De *akkori* időkre s írásba a mai korszerű kifejezéseket betenni azt hiszem, nem volna logikus. Azt pedig ne tessék magyartalanságnak venni, hogy egyes kifejezéseket idegenül írok. Hozzá tartoztak az akkori közös, k. u. k. háborús világhoz, amikor magyarul is „front”-nak hívták a harcteret, magyar szó lett a Hinterland, Bahnhofkommando volt a pályaudvarparancsnokság; a „Dekkung”-ot a békebeli honvédeken kívül más véletlenül se szokta fődözéknek mondani, S ha az írásszerkezet helyenként ezen kívül is pongyola, ez azért van, mert az ember a maga számára vezetett naplóban nem vigyáz a formai teljességre. S most, a sajtó alá rendezésnél sem akartam túlsímára csiszolni az esetleg dőcögős részeket.

Ha szűrkesége miatt sokszor unalmas lenne a leírás, – hiába Egyik nap a másik után sokszor olyan egyforma volt!

Leé yen ez a könyv nemcsak visszaemlékezés, nemcsak tanulság hanem némi kis emléke a nagy idők sok-sok kis emberének, aki együtt alkották mégis a nagyot.

Budapest, 1937. november.

vitéz DESEŐ LAJOS
ny. tábornok.

BEVEZETÉS.

1914 júliusáig, amikor fújni kezdtek a háborús szelek, mint százados tanár voltam a nagyváradai hadapródiskolán, Akkor visszahelyeztek a 12. honvéd gyalogezredhez Nagykárolyba, Az átköltözéssel voltam elfoglalva; lakásomat pakoltam, lapot nem olvastam, senkivel nem beszéltem, s így semmit nem tudtam a nagy idők közeideitéről. Július 15. körül Major Dönci századossal kilovagolva mondja, hogy bosszantaná, ha most, amikor éppen elvégezte a törzstiszti tanfolyamot, századparancsnokként kellene háborúba mennie. Ugyan miért? kérdem, hát hogy lenne háború? Erre beszélt el a Pestről hozott háborús híreket, (Csakugyan mint századparancsnok ment el és mindjárt az első időkben el is esett,) Költözködési elfoglaltságom azonban kiverte fejemből a háborús híreket, és július 18-án minden háborús gondolat nélkül költöztem el Váradról Nagykárolyba, Teljesen lekötöttek a gondjaim, különösen az épp akkorra belovagolt hároméves csikólovam.

Ki is gondolt volna köztünk – értem a magamfajta kis embe-
reket, a közvéleményt – komolyan háborúra? Még a gondolatától is úgy elszoktunk a hosszú béke alatt, hogy nem hitt benne senki se. Ismerve öreg királyunk békeszeretét, biztosra vettük, hogy az igazság ereje maga is elég lesz egyenes úton torolni meg a szerajevói vakmerő merényletet, ahol június 28-án orgyilkos golyóval oltották ki trónörökösünknek, Ferenc Ferdinánd főhercegnek és nejének életét.

Emberöltők hosszú során át abban élve, hogy nemzetközi sorsunkat nélkülünk kovácsolják az osztrák diplomácia kulisszái mögött, közvéleményünk annyira iskolázatlan, tájékozatlan volt a külpolitikában, hogy az azt mozgató láthatatlan erők földalatti mesterkedéseiről fogalmunk se volt. Nem tudtuk, hogy az önkényuralmak ideje lejárt, és azok helyett a nemzeti erők összakarata és céltudatos összműködése irányíthatja az államok életét. Nem vettük észre, hogy az 1848-ban elfojtott nemzeti öntudatunk helyébe mesterségesen nagyra-növelt széthúzó és felforgató nemzetiségi törekvések mennyire meg-

erősödtek a mi engedékenységünk alatt. Gyermeteg naivsággal éreztük magunkat Európa második nagyhatalma részeseinek, és nevésképpen lehetetlennek tűnt volna az a íel se merült gondolat, hogy monarchiánkat, és benne a mi ezredéves hazánkat fel akarnák osztani.

Trónörökösünk jövőendő terveit se ismerve, a szarajevói gyilkosságban nem láttunk mást, mint egy túlfűtött, király gyilkosságokhoz szokott politikai életben forrongó ország rakoncátlankodását, amelyet a mi nagyhatalmi szavunk egy erőteljesebb gesztussal intézhet el.

Új szolgálati helyemen, a nagykárolyi zászlóaljnál se fogták fel tragikusabban a helyzetet, A tisztí étkezdeben szó sem esett a háborúról; csak az augusztusban Világos körül tartandó őszigyakorlatokat tárgyaltuk, amelyre éppen kiadták az intézkedéseket. Addigra – szabadságom lévén – érmelléki szőlőmbe, Pelébe mentem, s ott a gazdálkodás megint távortartott tőlem minden háborús gondolatot.

Egyszer csak 26-án táviratot kaptam a zászlóaljtól, hogy azonnal vonuljak be szabadságomról. De hallván azt is, hogy részleges mozgósítás van elrendelve Szerbia ellen, ami ezredünket nem érinti, csak kirándulásnak vettem a Károlyba való beutazást. Ott ki is derült, hogy behívásom felesleges volt, mehetek vissza folytatni szabadságomat. De a lovamat azért már ott hagytam Nagykárolyban.

A részleges mozgósítás nem váltott ki különösebb izgalmakat. Csak örült mindenki, hogy a hetek óta húzódó bizonytalanság véget ér, A Szerbia elleni háborút egyáltalán nem tartottuk igazi háborúnak, inkább csak könnyű katonai kalandnak. S ezért, bár nem tartottuk valami nagy dicsőségnek, ami a Szerbiát megrendszabályozandó mozgósítottakra várt, mégis irigyeltük őket, és resteltük, hogy mi itt-hon maradunk. Bennem azonban most már állandóan kísértett az orosz háború gondolata, Valahányszor a szőlőm Galiciának eső sarka felé néztem, abban a nézésben titkon már bennéreztem az orosz háborút.

1. Mozgósítás és felvonulás.

Augusztus 1. Tegnap, pénteken Pelébe is megérkezett a nagyhír; kidobolták a faluban és kiragasztották a plakátokat: általános mozgósítás! Nem lepett meg, és mint nagy dolgokkal rendesen lenni szokott, nem is hatott rá valami különösen. Amikor a vincellér este beállított hozzám a hírrel, abba se hagytam, amivel éppen töltöttem a időt: ültömből fel se kelve folytattam fotográfiáim rendezését, Csak a közvetlen teendők foglalták le gondolataimat. Minden izgalom nélkül gondoltam át, hogy távollétem idejére a gazdaságban micsoda intézkedések szükségesek. Mit kell magammal vinnem? Lakásunk nincs, hol helyezem el a familiát? De mindezt teljesen mentesen attól, hogy sorsunkba most egy ismeretlen felsőbb hatalom, sőt még az ellenség is beavatkozhatik. Még az éjjeli alvás se volt nyugtalanabb, mint rendesen. Egyelőre csak a pakolás adott gondot, és hogy reggel idejében indulhassak a kocsival. Érvényesült a többé-kevésbé mindenkinben meglévő új, ismeretlen utáni vágyakozás. Eddig is mindig az őszi gyakorlat volt számomra az év legszebb része, A váradi iskolából kétszer is bevonultam önként őszi gyakorlatra (szidtak is érte, hogy stréber vagyok!), amikor a katona igazán katona lehet, amikor van kikkel és miért dolgoznia. Amikor a legnagyobb fáradtság se tudta elvenni a kedvemet. Élvezni tudtam a gyakorlatot, mindent, a velejáró nehézségeket is, Vízont igaz melankóliával töltött el a lefuvás, őszintén sajnáltam, hogy a katonaéletnek egy évre vége van. Csak lassan tudott megvigasztalni az előreátérzése annak, hogy milyen jó lesz otthon a fürdés, a száraz tiszta ruha, meg a garnizonéletben az őszi szezon.

Most se fogott el más izgalom, mint egy őszigyakorlat előtt, tszembe se jutott semmi háborús veszedelem és lehetőség. Valami anoz hasonlót éreztem, mint a játékos nagy mérkőzés előtt; nem is gondol arra, hogy veszíthet, hanem csak arra, hogy nyerni akar- Bár valami sűrű ködként áll előttünk a jövő, de a köd mögött valami lónak kell lennie. Nem kialakult formában; kitüntetés, dicsőség, elő-

léptetés, anyagi lehetőségek? Semmi kifejezetten, hanem mindezek keverékeként valami bizonytalan, de jó, érdekes!

A faluban egyszeriben minden munka abbamaradt. Mint a nyüzsgő hangyaboly, mintha mindenki vásárba készülődne, felkerekedett az egész falu. Általános a lelkesedés, aminek hasznát persze a korcsmáros látta legelőbb. Az asszony nép ellágyult ugyan néhol, de azt is nagyban enyhítette, hogy segílyt fognak kapni a hadbavonult emberek keresete helyett A vincellérem felesége hol jajveszékelt, hol szidta az urát, akít állandó külső ingadozásban tartott a korcsmában beszedett lelkesedés.

Ma, szombaton, augusztus 1-én reggel indultam Peléből. A família ugyan szipogva vette körül a kocsit, és magam is éreztem megindulást. De ahogy elindultunk, nyugalمام rögtön visszatért, és a faluban már biztos, szilárd hangulatban néztem az embereket. Csak az izgatott, hogy le ne késsem a vonatot. Pedig mégis lekéstem. Félúton, a nagy nyárfás alléban eltört az egyik kocsikerék. Csak utólag jutott eszembe, hogy rossz előjelnek is lehetett volna venni a bal esetet. De akkor nem jutott eszembe, csak sietni, sietni valahogy.' Szerencsére éppen szembejött egy úritalyiga; ismeretlen ugyan, de magától megértette a helyzetet. Szó nélkül megfordult, átpakoltunk reá, és siettünk tovább az állomás felé. De biz a vonat már elment, kocsin kellett folytatni az utat, rossz hangulatban a késedelem miatt.

Elmúlt dél, mire Károlyba értem, és itt az emberek között a rossz hangulatom azonnal elmaradt. Már fenekestől fel volt fordulva minden, legélénkebb sürgés-forgás mindenfelé. A laktanya tele bevonulókkal, alig lehet mozogni az udvaron. Hajnal óta, mint' az áradat, tódulnak a kis ládákkal bevonuló emberek. Jókedvűen, daltolva, felpántlikázva, virágosán, cigánnyal, mint a lakodalmasok; úgy, mint sorozásra annak idején. A bemutató bizottságok alig győzik a munkát, pedig nem megy olyan ceremóniával, mint béke idején. Inkább csak számbavevés, az orvos csak azt vizsgálja meg, aki betegnek mondja magát. Ilyen pedig aránylag kevés akad, magyar alig. A bevonultak nagy részét így se tudták bemutatni, éjjelre ott tanyáznak a laktanya udvaron, meg az utcakövezeten. Csak holnap kerüt rájuk a sor, mert ennyi emberre senki se számított: hiszen ma első nap, és már majd mindenki, a legtávolabbi vidékekről is bevonult!

Megérkezésem után azonnal századom után néztem, amely már tegnap a gimnáziumban levő új szállására költözött, A 9. század pá-

rancsnoka lettem, legidősebb százados, és mint ilyen a zászlóaljparancsnok helyettese, ha rákerülne a sor. Kívülem más tiszt még nincs a századnál, a régiek más hadibeosztást kaptak. Csak Sopronyi, a harcصابajuszú törzsőrmester dirigált korlátlanul; rekedten kiabál, alaposan lenézhetett a kancsó fenekére. De rendben van minden. A ténylegesek már tegnap csukaszürkébe öltöztek, A pótraktárból áthordták a tornateremben rögtönzött századraktárba a sok naftalinos ruhát, szerelvényeket, fegyvereket. És most minden tényleges, az utolsó cigányt se véve ki, a rájutó szerep tudatában fontoskodva, önérzetesen jár-kél, tesz-vesz a bevonulók között, A napos tizedes csoportokban hozza a századhoz utalt bemutatottakat, Sopronyi azonnal számbaveszi őket, és kiadja nekik a csukaszürke ruhát, a bakancsot. A többi holmikát mindenik egy – már előkészített – sátorlapba kötött batyuban kapja meg.

Én is munkába léptem. Beosztottam az embereket, kijelöltem a szakaszvezetőket, rajparancsnokokat. Azok átvették embereiket, megkapták szobájukat, és megkezdődött az elhelyezkedés, Gyorsan ment – A tantermek már üresek voltak, csak a friss szalmát kell leteríteni s minden rajnak megmutatni a maga helyét. Ott aztán mindenki katonává alakítja magát. Testhez igazítják, amit egymás közötti cserével elintézni nem lehet. Hátibőrönd, kenyértarisznya stb. mind megtelik a beletartozó holmival, minden apróság a helyére kerül, A vacsorát már az udvaron a konyhakocsi (mozgókonyha) főzte meg.

Nekem, a mindenkinek kijutó általános munkalázban, munkábamerülten, igazán legjobb a hangulatom. Amihez nem utolsó sorban járul hozzá az is, hogy rengeteg pénzt kaptam: gázsi, lakbér (mikor lakbért se kell fizetni!), áthelyezési költség, meg a nagy mozgósítási illeték – talán soha életemben nem volt ennyi pénzem, nem is tudok mit kezdeni vele. De így van ez mással is; este a moziban mozogni se lehetett, úgy tele volt. Utána a Magyar Királyban és minden más helyen pezseg az élet, húzza a cigány, jókedv mindenütt.

Augusztus 2. Századom létszáma már teljes. Bevonultak a századtisztek is. Tooth Józsi tartalékos zászlós, különben vármegyei aljegyző jött legelőbb és azzal jelentkezett, hogy bíz ő született rossz katona, ő lesz a leggyöngébb hátramoszdítóm. Na, majd elválík! A három hadnagy közül csak Szentirmay tényleges: a másik, a molett-Feitz banktisztviselő, a harmadik, dr, Imrédy ügyvéd, Mind Már-

marcsszigetről jöttek, mind jó fiúk, úriemberek. Legambiciózusabb köztük éppen a kadét, hiszem is, hogy nem lesz olyan gyenge katona, mint amilyenek mondja magát,

Kész a század. Ki vannak válogatva s felszerelve a kürtösök, telefonisták, sebesültvivők, utászok, szakácsok, kocsisok, küldöncök, tisztiszolgák, jelentőlovas, málhásállatvezetők, szóval mindenki, akit válogatni kellett a többi közül,

A század előírott állománya:

1 százados	puska
3 alantos tiszt	
1 zászlós	
<hr/>	
1 törzsőrmester	
1 szolg. vez. őrmester	
4 szakaszvezető	4
18 tizedes	18
18 őrvezető	17 (+1 jel. lovas)
199 honvéd	198
1 e. ü. altiszt	
4 sebesültvivő	
4 utász	(4)
4 hangász	2 (+2 dobos)
3 hajthonvéd	
1 málhásállatvezető	
4 tisztiszolga	
<hr/>	
267	239 (243)

Augusztus 4. Ma van a tervszerinti első mozgósítási nap. De már tegnap akár a harctérre indulhattunk volna, mert menetkészen vagyunk. Egyelőre azonban még csak gyakorolunk.

Csupa öröm nézni a vadonatúj csukaszürke ruhás pompás századot, 267 ember! Egy szakasz akkora, mint amennyit békében majd az egész zászlóalj kitett, Csak úgy zúg a sok fegyver a fővetés után, csak úgy dübörög a föld a sok bakancs alatt, A szép század láttára önkéntelen is magasra száll az önbizalom, a mi hatalmas haderőnk-höz való tartozásnak felemelő, túlradó érzése; a hit abban, hogy nincs hatalom, ami bennünket le tudna küzdeni, mert nekünk csak győzni lehet!

A legénység közt is ilyen bizakodó, lelkes a hangulat. Senki se kívánta a háborút, de most mindenki érzi, hogy ha a mi jó öreg királyunk rendelte így, akkor másképp nem lehetett, így parancsolja a kötelesség, a becsület. Adósság, tartozás ez most már, aminek ki-

egyenlítésével nem várhatunk tovább. Itt már nincs mit gondolkozni., csak cselekedni kell, de igaz ügyünknek csak jól lehet végződnie.

Augusztus 6. A gyakorlatok már úgy mennek, mint a parancsolat. Pedig századomban csak 55 a tényleges, a többi tartalékos, sőt 42 pláne csak póttartalékos, aki mindössze 8 hétig volt katona.* De a különbség máris elenyészett köztük, egyik sem akar elmaradni a másik mögött. Egyenlővé tette őket az egyformán új ruha, a jcszándék, a lelkesedés. Hamar összebarátkoztak, a közös sors hamar összehozza az embereket, A katonaélet alaphangulata, a jókedv, tréfálkozó humor állandóan derűssé teszi a kedélyeket. Mindenki jókedvvel gyakorol, pedig hevesen tűz az augusztusi napsugár,

A mai kivonulásnál falusi asszonyok jöttek szembe az úton, és siránkozva szánakoztak felettünk, De rájuk harsogott a jókedvű felelet: „csak magamagát sirassa néném! Én még lehetek olyan öreg, mint maga, de kend sose lesz többet fiatal, és nem messzire vinné a borjumat!” És az egész századion végigzúgott a vidám nevetés.

Mindenki szidja, leszólja az ellenséget, aki egyelőre csak a szerbekben öltött még pozitív alakot. Mindenfelé hallani az új nótát:

*Megállj, megállj betyár Szerbia,
Nem lesz tiéd soha Bosznia!*

Hol született ez az új katonanóta? Ki tudná megmondani? De már első naptól ezt éneklük mindenfelé,

Nemzetiségi különbség és kérdés? Nincsen! Bár a mi nagy-károlyvidéki magyarjaink közé kb, 30 százalék máramarosí és ungi román és ruthén is van beosztva, mégis mindenki egyformán magyar, azzá teszi a lelkesedés. Mindjárt legelső nap a laktanyalépcsőn szembetalálkozott velem egy hórihorgas ruthén fiú, aki alig tud pár szót magyarul. Megáll, tiszteleg és megszólit jámbor-alázatosan; kérdezi, hogy mi a nevem. Megmondom, mire sapkáját lekapja fejéről: Izsdén ildezszen Dezse zsazsadozs urad! – mondta olyan megható tiszteletteljes ragaszkodással, ami igazán csak szívből fakadhatott.

Augusztus 7. Famíliám is beköltözött faluról, s az én egyszobás lakásomba szorult. Magam azonban csak ebédnél, meg aludni vagyok idehaza. Lázás izgalommal lessük az esti vonattal érkező újságokat, es a Királyban vacsoránál tárgyaljuk meg az új híreket. Ma egy repülőtiszt is vacsorált velünk. Egy ember, aki már megkóstolta a

*Kevésbé alkalmasak, családfenntartók és létszámföltreiek, akik békében fel voltak mentve a rendes katonai szolgálat alól.

háborút! A szerb haretérről az oroszra szállítás közben itt rostokol az állomáson, és csak úgy ontotta magából, mi meg nyeltük a hadi-élményeit.

Augusztus 8. A Galambos (gyakorlótér), lövölde, Somoserdó s mind, ahol mozogni lehet, gyakorló katonákkal van tele, A csuka-szürkéken kívül vannak ott régimódi sötétkék ruhásak is, népfölkelők.* Jobbára szakállas, nagybajuszos, javakorbeli családapák; talán kevésbé mozgékonyak, de jobbára a közösöknél három évet kiszolgált katonák. Az ő zászlóaljuk is épp olyan, mint a miénk, de csak a zászlóalj parancsnokuk tényleges; a többi tisztjük mind tartalékos-Géppuskájuk, telefonjuk sincs, könnyebb feladatokra vannak szánva.

Délutánonként a Postaréten gyakorolunk, az meg a pót század embereivel van tele. Majd kétezer ember van ott, ami a tábori századokból mint felesleges kimaradt, és a sok újonc, akiknek októberben kellett volna bevonulniuk. Egy részük a mi levetett ócska ruhánkban, de a legtöbbször se ruhája, se fegyvere; civilben, puska helyett botokkal tanulják a fegyverfogásokat. A népfölkelőknek is van pót-századuk, s így este, foglalkozás után körülbelül hatezer ember teszi zajossá az utcákat, ami odacsalja a civileket is. Az üzletekben soha se volt ilyen forgalom. Mindenki vásárol, csupa jót, újat viszünk magunkkal. Megtelik a tisztí podgyászládám és a szép új tisztiszolgahátbőrönd. Csupa új fehérneműt raktam belé, konzervet, csokoládét, amennyi fér; villanylámpa-elemeket, toilette cikkeket, zsebpaticát. Némi idegenkedéssel pakolom el a sebkötözőcsomagot – vajjon lesz-e szükségem reá? Határozottan ellenszenves a kis réztokba zárt „halálcédula”, az elesettek kilétének megállapítására szolgáló személyi adataival. Kissé szokatlan, amikor legénységi sapkával, gallérra hajtott nyakkendővel, bőrkamásniban, a kard mellé derékszíjjal az arany szolgálati öv helyett, rajta sok mindennel – távcső, revolver, térképtáska, jelsíp stb. – „teleaggatva, mint a karácsonyfa” látjuk egymást.

Augusztus 12. Tegnap késő délután váratlan parancs érkezett: arannyal rakott francia autók vannak útban Oroszország felé; azon, nál induljak századommal elzárni a Fény-csanálosi utat. Pár perc múlva indultunk, az éles löszert már csak útközben lehetett kiosztani. Még ki se értünk a városból, egy utcahajlásnál hirtelen szembe-

*A 32 életévüket betöltött kiszolgált katonák, akikből a rendes csapatokban beálló hiányokat kellett pótolni, de alakítottak belőlük külön – elvileg második vonalbeli szolgálatra szánt – csapatokat is.

kanyarodik velünk egy autó, ami még errefelé nagy ritkaság, A század parancs nélkül magától, pillanat alatt keresztben állta el a széles utcát, egyúttal csattognak a zárzatok, a puskákat töltik is. Az autó stoppol, én előremegyek feléje, miközben átvillan bennem, hogy ha én ülnek benne, mivel is tudnám igazolni magamat? Odaérek, Az autóban feláll valaki s remegve szól: Százados úr, az Istenért, hát nem ismer? Akkor látom, hogy az én éveken át volt házi orvosom! – nem csoda, hogy majd halálraváltan a kétszáz puska csattogásával szemben... Persze Csanáloson egész éjjel hiába lestük a francia autókat, amiknek meséjével alaposan felültették az ármádiát.

Augusztus 13. A nép fölkelők tegnap este elindultak Szerbia felé. Olyan hirtelen jött a parancs, hogy alig lehetett őket kikísérni az állomásra, Dehát úgyszólván csak hátulról, kényelmesen fogják nézni a háborút. . , (És mi még el se indultunk otthonról, amikor Pancsovánál átestek a tűzkeresztségen!)

Mi is készen vagyunk, bármelyik percben indulhatunk. Titok ugyan, de mégis tudjuk, hogy csak 18-án lesz az indulás; az oroszok ellen megyünk, és Samborban lesz a kirakás, (Már akkor is meg volt a *konyhahír*, amiből később is minden szárnyra kelt, A konyhahír mindig bevált, legalább is mindig volt benne valami igaz. Mert a konyhának, a szakácsoknak voltak hátra és felfelé a legjobb összeköttetések.)

Már kissé türelmetlenül várjuk az indulást, némileg restelkedve, hogy minket ilyen későn, utolsónak szállítanak? Hiszen első nap óta éjjel-nappal szakadatlan, félórás időközökkel mennek a katonavonatok Galícia felé. Hát reánk nem lesz szükség talán?! ,..

Augusztus 15. Ma nagy parádé volt, hadiszemle, Itt volt Szatmárról az ezredparancsnok, Tahy Márton ezredes. A nagypiacon állottunk, Olyan nagyszerűen festett a zászlóalj 1150 embere, mintha nem is háborúba, hanem a király elé kellene indulnia. Az ezredes végignézte a századokat, ellenőrizte a létszámot. Aztán tábori mise-Óriási ünneplő publikum, Az előkelőségek körül ott tolongott a város minden rendű és rangú apraja-nagyja is. Dalárda éneke kísérte a pap szavát, A mise alatt én vezényeltem a zászlóaljat, A dísztűz olyan egy roppanás volt, mintha díszszázad adta volna le. Csak úgy táncolt alattam lovom, a kis Cigány, de nem történt semmi baj. A dísztűz után Imához! – s az ünnepi csendben nem hallatszik más, mint rigófütty a grófi park fáiról, – és a könnyezve térdeplők ajka-

ról sok ezer szív imája száll az ég felé. Azután díszmenet, először s utoljára.

Este a vacsoránál a Királyban voltak a tiszti asszonyok is. Nekik is vendégük volt, az ezredes egynapos felesége: a szemle egyúttal a friss házaspár nászútja volt. A háromnapos asszony már szalmaözvegy lesz holnapután . . .

Augusztus 16. Gyorsan repülnek a napok, teljesen konszolidálódtak a viszonyok. A pótszázadtól kicseréltük a gyengébb embereket, Rendben van a század vonata, felmálházva a kocsik, behajtva a fogatok, málhásállatok. Ki kellett cserélni az én szép új lovamat is. Tavasszal vettem, amikor a váradi iskolából az ezredhez való át-helyezésem megérkezett. Pompás hároméves csikó volt a Wesselényi-ménésből, két hónap alatt teljesen belovagolva, kész, ideális hátsló lett belőle. Sajnos, a lábai nem edződtek meg a rövid idő alatt, ingyiuidást kapott, és e közben elfelejtette a rövid idő alatt belé erőszakolt tudományt; csökönyös lett, úgy hogy nem lehetett használni se hátslónak, de kocsiba se. A bemutatott hadilovak közül kaptam helyette egy helyes kis feketét, a Cigányt. Sohase járt nyereg alatt, de már a mostani gyakorlatok alatt mindent megtanult.

Ma volt a harcszerű céllövés. Ez bizony nem teljesen sikerült. *A tűzgyealem nem volt megfelelő, s a találatok száma igen csekély, A mozgósítás alatti napokon sokkal több gondot kellett volna fordítani az egyes kiképzésre, kivált az egyes harckiképezés felújítására, és az egyes céllövésre. Az emberek egy része nem tudja kezelni a puskát, ez látszott a harcszerű céllövésnél is. Csak szemre mennek jól a gyakorlatok, de csak tömegben. Az egyes embernek sokkal többet kellene tudnia!*

Augusztus 17. Holnap reggel indulunk. A város búcsúzóra ma este fáklyás szerenádot és búcsúvacsorát adott. Előbbit ugyan éppen az ünnepély fénypontján, amikor a fáklyásmenet a laktanya elé ért és a fúvós zenekar a szerenádba fogott, óriási zivatar mosta szét. De a bankett annál fényesebben sikerült. Egyik lelkes pohárköszöntő érte a másikat, és végül a hangulattól elragadva – bár nem hivatalos szónokul, hanem túláradó érzelmei levezetéseként – gazdászati tisztünk, jó Borbély János fogadta meg haláltmegvető bátorsággal, hogy „fogságbaesni pedig nem fogunk!” . . . (Hát hiszen ő nem is esett! . . .)

A bankett után ugyanott, a Király szállodában aludtam fami-

liástól, hogy a hajnali induláshoz ne messzi lakásomtól kelljen megtenni az utat. A Schmidt „Taschenbuch”-ot* nézegetve sikerült elaludnom, ha kis időre s nehezen is.

Augusztus 18. Két transzportban indultunk. Éjjel két órakor Kontz alezredes a zászlóalj felivel, a második transzportot én vezetem; az én századomat és a 11-iket. Nekünk hajnali négyre volt rendelkezve az indulás.

Két órakor a hajnali hűsben együtt állott két századom a nagytemplom előtt. Kívülünk nem is volt ott a sötétben senki más. Pár szó figyelmeztetés a pillanat fontosságára s az esküre, aztán imához vezényelek. A csendes éjszakán ünnepélyesen harsan fel a kürt, lassan száll az ima jel – azután indulunk, lassan, magunk.

Az állomáson még ott találtuk az első transzportot is, nem érkezett meg számukra a szerelvény. Az emberek ott aludtak a pályaudvar előtti kövezeten, köztük itt is, ott is álldogált, hozzátartozóival egy-egy csoport, A perron és az étterem tele volt tisztekkel, civilekkel; este óta virrasztottak a hivatalos és kíváncsi búcsúztatók, asszonyok, gyerekek, rokonok. Álomosság látszott a gyűrött arcokon, s a hosszú várakozás nyomott hangulata. A mi érkezésünk aztán élénk zsidongást idézett elő. Új csoportok verődtek össze, új hangulat keletkezett. Még egy búcsúpohár, s utána a bor és snapsz helyét már a reggeli kávé foglalta el.

Itt a szerelvény! Beszállást jelez a kürt. Egyszerre kirepül az álom, mindenki beszél, búcsúzkodik. A hajnali derengésben egykettőre tűnnek el a vagonok nyitott ajtóihoz támasztott hidakon a kocsirészlegek. Most látni, hogy virág van a sapkák mellett, a pus-kák csöveiben. vajjon így indulnak most az oroszok is? . . .

Most már gyorsan megy az indulás, Rákóczira ránt a cigány, döngő éljenzés közben lassan gördülni kezdenek a kerekek. Most fakad ki az ottmaradók szeméből a könny, fehér kendők takarják a síró szemeket, kendők lobognak a vonat után, melynek, kocsijából is lobog a sok keszkenő, és minden kocsiból zúg a „megállj Szerbia!”

A mi búcsúnk, a második transzporté sokkal egyszerűbben esett. A publikum kifáradt az éjjeli várakozásban, az első transzport indulása után mindenki hazament. Az én transzportomban csak magam

*Harcászati és szervezési stb. adatokat tartalmazó zsebkönyv, közhasználatban álló vadmecum volt akkoriban.

voltam nős; nem maradt kint más, csak az én familiám és velük egy-két rokon tisztí asszony, meg régi számvivőm, Székelyhidy Bálint felesége s gyerekei. Rajtuk kívül alig volt ember a pályaudvaron.

De nem is kellett várni, mert a mi szerelvényünk hamar megérkezett. Alig szálltak fel az emberek, még végig se tudtam nézni a vonatot, hogy minden rendben van-e, – kiabálnak rám a vasutasok, hogy indulunk, gyorsan beszállani. Alig volt időm, hogy gyorsan sorbacsókoljam az enyéimet. Amint felugrottam, már ment is a vonat; majd ott hagytak engem, a parancsnokot. Igaz, jobb is volt így, mert anélkül is nehéz volt látni az anyjkkal együtt sírdogáló három kislányomat, amint maguk maradtak az üres Perronnon. Bizony hirteleniben nem igen jött volna ki szó a torkomon, úgy összeszorította a görcs.

Részemről azonban csak addig tartott az elérékenyülés, fníg a váltókon át nem robogott a vonat. Akkor aztán nekiláttunk a reggelnek. Velünk volt a gazdászati tiszt, s azzal minden, ami csak jölesik az úton,

Az állomásokon, még a kisebbeken is, mindenütt nagy publikum fogadta a vonatot. Olyan volt az út, mint egy diadalmenet. Elhalmoztak virágokkal, pogácsával, itókéval kínáltak. Csakhamar virággal, zöld lombbal volt díszítve minden kocsi. Nemzetiszín zászlócskákat osztogattak, kokárdát, szalagot, négylevelű lóherét (ebből egyet a tárcámban hordtam familiám fotográfiái mellett az egész háború alatt).

Csapon utolértük az első transzportot – addig a vicinális kis állomásai miatt kellett a zászlóaljzat kettéosztani – és együtt folytattuk az utat. A teherkocsik ajtókorlátjára támaszkodva, az ajtóban ülők lábukat a semmibe kilógatva, pipaszó mellett mustrálják a fiúk a tűnő vidékeket, az itthagyt hazát. És fújják, fújják rendületlenül a megállj Szerbiát! .. . Csodálatos, hogy az énekbe nem fáradnak el soha. Az ungvári restauráció rossz ebédjének hatása alatt irigyeltük az embereket, akiknek a konyhakocsi főzte meg útközben a jó paprikás gulyást. Aztán tovább ment a megállj Szerbiával az utazás, amíg csak be nem sötétedett, Akkor elhallgat az énekszó, és nincs más, csak az egyhangú vonatkerécsattogás.

Augusztus 19. Reggelre idegen hegyes-völgyes tájakat aranyoznak be a kelő napsugarak, Galíciában vagyunk. Mindenki nyújtogatja elgémberedett tagjait, bizony katonavonaton utazni még a tisztí

kocsiban se kellemes, hát még a 40 emberes teherkocsiban! Egy kisebb állomáson a fiúk végig a vonat mentén kulacsaikból végzik a mosakodást, azután szakaszonként járulnak a konyhakocsiban főtt reggeliért. És mialatt tempósan kanalazzák a zupát, elnéző kicsinyléssel nézegetik a körüllevő földeket, hogy ott még csak most folyik az aratás. Ellenben irigyelték a szép kaszálókat, amelyek buja zölden omlanak el a mélyebb helyeken,

(Innen az orosz harctéren, vagyis 1916 júniusig megtett utaimat lásd az 1. vázlaton.)

Nyolc óra körül Sambor előtt értesítést kapunk, hogy Samboron ki fogunk szállani. Felszerelünk és mire Samborban megáll a vonat, a Balra kiszállani! kürt jel után pár perc alatt sorakozva áll a zászlóalj az üres kocsisor előtt. Az állomáson élénk sürgés-forgás, törzstisztek, vezérkariak, pléhgalléros vasutasok. Egy tábornok futólag végignéz bennünket, aztán indulunk a kis városon át. Túlsó végén egy tarlón gúlába rakjuk a fegyvereket, letesszük a szerelvényt; be kell várni, míg kirakják és utánunk küldik a lovakat és kocsikat.

Pihenő volna, de nem lehet leülni, mert szemetel az eső, sajnáljuk besározni a ruhát, így aztán az unalom mellett fárasztó is volt a délig tartó várakozás, Szerencsére megjelent egy élelmes zsidó, kifli és snapsz mellett szállítja a híreket is. Hogy már egy egész hadsereg rakott ki Samboron, a városban egy főherceg van stb. Csakugyan magas parancsnokságnak kell itt lennie,* mert a távoli rétről magas drótközmű, szikratávíró antennája látszik.

Végre mikor dél is elmúlt, megérkezik a kocsikkal a segédtiszt, hozta a parancsokat is. Mialatt a legénység felszerelt, a zászlóaljparancsnok kiadta az első háborús intézkedést, így jegyeztem a térképem hátára:

„16-án az 5. honvéd huszár ezred győzelmesen harcolt.

„Egy-egy lovashadosztályunk Tomasow-Sokamál, egy másik Brodynál átlépte a határt.

„Mi a Brudermann 3. hadseregébe tartozunk; ez áll a XIV. és XI. hadtestből (3-3 hadosztály), a saját 41. honv. hadosztálytól, a 88. Landwehr- és 08 népi. dandárból, és 3 lovashadosztályból. Przemyslnél a 4 hadsereg, belőle mellettünk a VI. hadtest Studienkánál. Tőlünk jobbra a XIV. hdt. 3. hadosztálya.

„A zászlóalj Krukienicére menetel, ott beszállásol. Ott van már a 41. hadosztály törzse is

„Elővéd a 9. század! Azonnal indul!

„Ellenséges lovasjárőrökkel és kisebb csapatokkal számolni kell.”

Mózsef Ferdinánd főherceggel a XIV. hadtest parancsnoksága volt.

Megtöltetem a fegyvereket. Most valahogy más hangja van a csattogásnak, mint odahaza volt. Szerepem fontosságának tudatában indulok elővédszázadommal. Gondosan nézem a térképet s vele a vidéket is. Lapos hullámok váltják a lapályokat, amiken a kitűnő országút vezet. Sok a fa, zöld az egész vidék. Nem is olyan csúnya ez a Galícia! Takaros, jómódú akácos faluk, akárcsak odahaza. Ki-sütött a nap, attól meg a menettől is mind érezhetőbb lesz a meleg, ugyancsak törülgetni kell a verítékes homlokot. És most énekelni se lehet, hiszen ellenséggel találkozhatunk. Egyszer fel is tűnik messziről néhány lovas, de hamar felismerjük, hogy a mieink, piros nadrágos dragonyosok, A Zeiss-triéder ugyancsak hasznos dolog!

Az éjjeli utazás, két éjjeli alig-alvás után fárasztó a jókora menet. Minduntalan pihenni kell, mert nemcsak szokatlan még, hanem nehéz is a szerelvény nagyon, hisz a baka magával viszi mindenét.

Már lemenőben a nap, mire – anélkül, hogy ellenséget láttunk, vagy csak hírét is hallottuk volna – 27 kilométeres menet után elértük *Krukienicét*. Kezdetnek elég nehéz! Egy kastély parkjának kőboltozatos kapuján leng a mi 41. hadosztályparancsnokságunk fekete-sárga zászlója, A falu tele van honvédekkel; 20-asok és 31-esek, nagykanizsaiak és veszprémiek, tiszta magyarok, a mi másik dandárunk emberei. Ugyancsak össze kell szedni magunkat, – mi a dési 32-esekkel vagyunk egy dandárban – hogy ne maradjunk amazok mögött, Azok már beszállásolódtak, nyüzsögnek az utcán, a kapuk előtt, A bogárhátú házak úgy húzódnak meg a temérdek ia között, mintha erdő volna az egész falu, ami nem akar véget érni, pedig mi a túlsó végére megyünk,

Végre mégis elértük a kiutalt körletet, Századomnak a faluvégi major jutott, szép csúrral és akkora magtárral, hogy szalmával teli padlására a félszázad belefért. Persze fejvesztés térbe alatt tilos a pipa! Mindenesetre a tűzveszélyt jelentékenyen csökkentette az, hogy amint egyszer megették az útközben főtt gulyást, ledült és aludt az egész,

A majorban van egy üres úrilak is. Abban alszik a zászlóalj egész tisztikara. A legények friss szalmát terítették a földre, sátorlappal letakarták és készen volt az ágy. Asztalokat, székeket rekviráltak – ilyesmiben bámulatos ügyesek! – és mire a vacsora előkerült, már lakályosak voltak a szobák. Előhozták a podgyászsunkat;

rakosgatjuk benne a holmikat, hogy ami legegőbb kell, mindjárt kéznél legyen. Kipróbáljuk a sok háborús dolgot, összerakható evőeszközöket, ivópoharakat, termoszt stb. Minden század tisztjei a maguk konyhájáról kapják az étkezést; mi ugyanazt, amit a legénység kapott, de van század, ahol a tiszteknek külön sütöttek-főztek a menet alatt. Vacsora után a legtöbb aludni tér, de vannak fáradhatatlanok, akik felfedeztek egy üres szobát és ott folytatják a vonaton megkezdett kaláber partijukat,

Augusztus 20. A reggelinél nagy csata volt. Egy alluminium evőeszközből elveszett valami, s gazdája olyan patáliát csapott, mintha ezen fordulna meg a háború. Már a vasúti szállítás alatt is történt vele egy hasonló eset. Valamelyik megállás alatt két ember felmászott a kocsi tetejére; meglátta és karddal akarta leütni őket. Persze azok elszaladtak és hirteleniben nem lehetett kilétüket megállapítani. Emiatt olyan inkvizíciót rendezett, hogy aki látta, mind rajta mulatott. Bizony nagy hiba, ha valaki a szükséges hangot és mértéket nem találja el. Ha jót akar is, többet árt nemcsak a saját tekintélyének, hanem a fegyelemnek is.

Jókor reggel átköltöztünk a szomszéd *Radenice* faluba, Beszálásolódtunk, lehet, hogy több napig itt maradunk. Századom a falu keleti szélébe jutott és nekem kell a laktábort biztosítani a keletre húzódó dombokon, Négy tábori Örsrel zártam el az utakat, nagyon jó helyük van a magaslaton, Egy szakasz készülség a faluvégi csűrben. Lelovagoltam, megvizsgáltam az őrsöket, minden rendben van, csak ellenség nem jelentkezik. Állítólag az előző napokban kozákok jártak errefelé.

Délelőtt a máramarosszigeti II. zászlóaljunk is Radenicére érkezett, az ezredtörzs pedig az I. zászlóaljjal a kőhajtásnyira. levő Buchowicére, Ezzel ezredünk összpontosítva van. Egyelőre tovább pihenünk.

Én a századtisztekkel egy szatócsnál találtam szállást. Az egyedi fekhely, a dívány nekem jutott, a többiek a kertben ütöttek tanyát, Szent István napja lévén, a szakács ünnepi ebédet készített; tyúklevés, rostélyos, túrós csusza, hozzá bor, gyümölcs és fekete. Ha az összeállítás nem is tökéletes, az étel mind kifogástalan volt. Tágas, vadszőlővel futott verandán volt az ebéd; közben mintha estelednék, fényes nappal sötétedett. Tűnődni kezdünk, hogy vihar lön talán? amikor a zászlóaljtól szolgálati jegy érkezett, hogy a nap-

fogyatkozást – mert az volt – a legénységnek az orosz vereség előjelül kell kommentálni. Mire rákerült a sor, már mind kormos üvegen nézték az égi tüneményt. De hivatalos magyarázatát talán mégis a kadét érezte legjobban. Elkezdett desperálni, hogy a háborúnak rossz vége lesz, rá is, rám is, meg mindenkire ... Teljes szolgálati ridegséggel kellett fellépnem, hogy ilyes beszédet még egyszer meg ne próbáljon. (Még lesz róla szó, itt csak annyit, hogy előérzete csakugyan beteljesedett; pár hónappal később Uzsoknál, ahová egy más ezreddel ment ki, egy eltévedt gránáttól elesett, messze a front mögött, ahol s amikor harc nem volt sehol. Senki végzetét el nem kerülheti!)

Augusztus 22. Már harmadnapja Radenicén vagyunk. Pihenünk és gyakorolgatunk. Gyakorló riadó is volt; századom volt első riadóhelyen, ahol első alkalommal volt együtt az ezred. Most találkoztunk először a többi zászlóalj béli ismerősökkel és most ismertük meg a parancsnoksági viszonyokat.*

Ezredparancsok: Tahy Márton ezredes; segédtsizt: Gera százados; orvosfőnök Dr. Csilléry András ezredorvos.

I. zászlóalj: Stessel Ernő őrnagy; segédtsizt: Bereghy fhgy; századparancsnokok: Dutkay, Przibislawsky, Hedry és Dráveczky századosok.

II. zászlóalj: Pataky Lajos alezredes; segédlsizt: Bleszkányi fhgy; századparancsnokok: Nagy Kornél, Mészöly, Dapsy századosok és Jeszenszky fhgy.

III. zászlóalj: Kontz Ódón alezredes; segédtsizt: Molnár Sándor fhgy; századparancsnokok: Deseő, Langmár és Retsky századosok, Torma fhgy.

A riadó után Kontz alezredes megbeszélést tartott. Sokat jegyeztem és most éreztem először komolyan, hogy nagy dolgok előtt állunk, ellenséggel fogunk szembeszállani.

Még egyszer alaposan átvizsgáltam a századomat. Két embert kórházba kellett küldeni, Sopronyi a 12-höz ment szakaszparancsnokul, négy utász az utászszakaszhoz. Maradt 260 emberem és 3 jármű: a lőszer-, konyha- és málhakocsi; utóbbit nem is látjuk, az ezredvonatnál van. Sehogysem tudok megbarátkozni azzal, hogy a számvivők a gazdasági hivatalnál vannak; írnok hol van, hol nincs és ha a század magában marad, nagyon érezni fogjuk, hogy nincs tapasztalt számvivő.

A honvédezek akkor 3 zászlóaljból álltak, zászlóaljanként 4 gyalogszázzal és egy – 2 puskás – géppuskaosztaggal. Minden századnak 3 főnyi telefonjárőre, és 4-4 utásza volt; utóbbiak a zászlóaljtörzseknel levő 2-2 utászaltisztel együtt ezredutászszakaszba voltak egyesíthetők az ezredutásztiszt (alantos tiszt) parancsnoksága datt. Ezenkívül semmi más, ezred- vagy zászlóalj közvetlen alakulat nem volt. Minden századnak egy e. ü. altiszttel 4 sebesültvivője, a zászlóalj két orvosának egy-egy gyógyszolgája volt.

Minden századnak más szolgálati könyvet kellett elhoznia; nekem a Gyakorlati Szabályzatot, A szolgálatvezetőt (Sopronyi helyett Müller továbbszolgáló szakaszvezető) bíztam meg vele. (Az első harcban elesett, veleveszett a Szabályzat is. Igaz, nem emlékszem, hogy kerestük volna valaha.)

Szemlét tartottam a holmim felett, A tisztiszolga-hátibőröndben a legszükségesebb fehérneművel dohány, kétszersült és csokoládé van; vele a csukaszürke takaróm. Magam vékony kamgam ruhát viselek, kis könnyű sevró csizmával. Az előírt bőrkamásnit nem tudom megszokni; lovaglásnál oldalt fordul és feltörte a lábomat. Gyalog is sokkal jobb a csizma (később láttuk, hogy a németek és oroszok is rövidszárú csizmát hordanak), nem is szólva arról, hogy a fűzős cipőt, bakancsot riadónál is fűzőgetni kell. Köpenyt nem hoztam; helyette a nyergen pellerint és civil gumiköpenyt, A konyhakocsi ülésére fellakotolva van egy zsákom is, benne a báránybéléses bundám – hátha télig eltart a háború? – meg a szennyesruha. Egyik hátsó nadrágzsebemben hordom a Browningot, másikban a sebkötöző csomagot, kulcsaimmal láncon a nadrágzsebre erősítve a halálcédulát.

2. Tűzkeresztség a komarowi csatában.

Augusztus 23. Verőfényes vasárnap reggel 6 órakor indultunk Radenicéről, előre az oroszok felé. Együtt megy az egész hadosztály. Az ezred menetoszlopának nem látszik se eleje, se vége, hát még a többi ezreddel hány falun kígyózik át a hadosztály 15 kilométeres oszlopa!

Barátságos szelíd lankák váltják a harmattól csillogó réteket, óriás öreg nyárfák szegik a kítűnő országutat, Jó kedvvel, bizakodva megyünk. Az ezredes elléptette maga előtt az ezredet. Nagyon megdicsérte századomat, de meg vagyok elégedve a fiúkkal magam is. Csupa ismerős helyen vezet az út. Ugyan sose voltunk erre, de a hadijátékokból ismerős a vidék, hiszen a rawaruskai térképeken tanultuk a papiros-háborút. Mosciska! Hadnagy koromban egyszer itt adtam ki a menetintézkedést; most piacán dandárparancsnokunk, Tanárky ezredes nézte végig az ezredet, Laszci Goscincove! Hát

csakugyan él ez a furcsa nevű falu? Mennyit mulattunk rajta akkor, mikor itt állítottuk fel apró kék karikácskából a tábori őröket! Most is magam előtt látom a tisztí értekezleti szobát, ahol a boldog hadnagyú időkben kuncogva állottunk a térkép körül – és íme beteljesedett! Csakugyan igazi katonák lettünk, itt megyünk a bizonytalan sors, a titokzatos ellenség felé.

Egy darabig a leMBERGI vasút mellett haladunk. Milyen erőse, nagy forgalomra építették! Most is szinte tíz percenként látunk rajta egy-egy katonavonatot, A vasúton túl, egy hidacska mellett törzsével áll a hadosztályparancsnokunk, Aggódó jóakarattal néz minket, észrevette, hogy elég a menetből, délidő van, pihenni kell. Mert kegyetlenül forró az augusztusi kánikula. Jó ideje rossz mezei úton megyünk, már a gyeP is kikopott a lábunk alól, a bakancs tiszta homokot tapos. Megszűnt a tréfa, orrukat lógatva baktatnak az emberek, a sapka alól csurgó veritek széles barázdákat mos a porlepte arcokon. Jól esik, hogy az oszlop mentén végignyargaló segédtsízt pihenőt jelez. Erdőske van az út mellett, annak árnyékában megállunk, s az emberek azonnal végignyúlnak a fák alatt. Alig lehet lelket verni beléjük, hogy gúlába rakják a fegyvereket, letegyék izzadt hátukról a hátibőröndjüket, Mire ez megvan, már előrehajtott a konyhakocsi, menetközben megfőtt benne a gulyás. Csörög a sok evőkészség, szaporán ürül a sajka piros leve, az összeszedett kulacsok csörgő kolompolása kíséri a szakaszonként vízért küldött embereket, A víz aztán nemcsak az erőt adja vissza, hanem a jókedvet is, a tréfa hamar visszaszáll. Ebéd után még egy kis szundítás, és azután újult erővel folytatjuk a menetet.

Egész délután rójjuk az utat. Bonownál egy erdőn vágunk át, aztán egy dombra kapaszkodunk; már lemenőben van a nap, amikor végre meglátjuk a messze kis falut, ahová megyünk. Még egy vizes rétet is meg kell kerülni. Itt már ellenség járt, kozákok, s felégették a hidat, Szidjuk is őket a kerülő miatt, ami egyben szántást is jelent, s ez még friss lárnak is nehéz. Végre szürkülettájt Ludusowkára érünk; már osztozunk a házakon, s akkor kiderül, hogy még tovább kell menni, Wola Roguzenska a mi falunk. Még egy jó félóra, pedig a nyugati égalj on hatalmas felhők rohannak szertesztét, távolról vilámlik is egyet-egyét és tompán dörren az ég: nagyidő közeledik.

Éppen ideje volt, hogy a 42 kilométeres megerőltető menet után este 7 óra felé holtrafáradtan elértük *Wola Roguzenskát*. De micsoda

falu ez?! Néhány nyomorúságos házikó. Századomnak persze csak úgy jutott a viskók közül, szerencsére elég jó csűrje, istállója, s azoknak is padlása van. Hamar be a fedél alá, mert hatalmas szélroham kap a nádtetőbe, aztán az orkán mintha el akarná söpörni az egész falut. Földre teperi a kisebb fákat, derékban töri a vastagabb törzseket; szembevágja a port, aztán felhőben hajtja magasba, ahonnan vakító hosszas villámlással nagyot csattan az ég, itt a zivatar! Egyik villám a másikat éri, az égzengés nem szünetel, A szél nagy cseppekben vágja az esőt, pár pillanat múlva szakadni kezd, mintha dézsából öntenek. A bakák utolsó percben még bejutottak a fedél alá, de én – velük elfoglalva – már csuromvizesen értem a kis szobába, ahová a zászlóaljtörzs is beszorult. Tízen vagyunk benne, ami persze ugyanannyi legényt is jelent; egymás hátán szorongunk, mint a heringek, mozdulni is alig lehet.

Augusztus 24. Folytatjuk a menetet, ma is rekkenő hőségben, mert a tegnapi zivatar nem hűtötte le a levegőt, Jaworowban pihenő. A lakosság tüntető barátsággal fogadott; nemcsak vízzel, hanem tejjel, sörrrel, borral kínálták a legénységet. Nekem még felbélyegzett képeslapot is adtak, ott írtam meg lóháton, (Ez volt a háború azon első időszakából hazaküldött egyetlen üzenetem,) A következő pillenő alatt Sklo fürdőcskén adtam postára, a tábori postáról azt se tudtuk még, hogy létezik, A barátságos fürdővendégek megint tejet és málnaszörpöt diktáltak belém.

(Innen szeptember 9-ig lásd a külön mellékleten levő 1. sz. általános térképet.)

Kora délben 25 km menet után *Starzyskára* értünk, A szép falu-Dan már előkészített szállások vártak, de a mienk ezúttal üres maradt: századommal kirendeltek a kastélyban levő hadosztályparancsnokságot biztosítani az elmaradt törzsszázad helyett. Pompás kastély, fejedelmi címerrel a kőkapun. Kiküldtem a tábori őrsöket; a század a parkban táborozik, mi tiszték egy közös sátor alatt.

A századkoszt helyett nagy kanállal ebédeltünk. Éppen megszólalt délben a gong, mikor maga a kastély ura sátrunkhoz jött és meghívta a század tisztjeit, A hatalmas ebédlőben már a sütnél tartottak a hadosztálybeliek, mikor „betörtünk” és bemutatkoztunk. Közben egy előljárónk szigorú arccal súgta oda nekem, hogy: ki hitta ^eg az urakat? De mindegy! Átestünk ezen is és hamar utolértük a többieket. Ilyen finom ebéden – burgundival és tokajival – nem is

voltam többé a háború alatt. Különben pár nap előtt kozákok jártak a faluban és a fejedelmi ebédlőnek kozáktisztek voltak a vendégei. C'est la guerre! ... Most azonban semmi ellenség nem mutatkozott. Augusztus 25. Ma a Magierowi hegyvidék erdős magaslatain, jórészt rossz homokos erdei úton, de árnyékban és így könnyebb volt a menet. Kis lovam egész megszokta már a baka-életet. Eleresztem a szárat, s ő mindig az előttünk levő század utolsó bóröndjéhez tartott fejfel bandukol. Ha pedig leszálok róla, hogy gyalog sétálva pihentessem a lépés-lovaglásban elernyedte lábaimat, nem kell vezetni; úgy jön utánam, mint egy kis kutya. Kikerül utánam minden pocsolyát, elmulatatja az egész századot. Csak parasztló korából jócska szalmahasa van, minduntalan át kell nyergelni, mert folyton előrecsúszik rajta a heveder.

Magierowban pihenőnk volt. Itt értük először a háború látható nyomait. A városházán néhány kozák foglyot őriztek, elesett katonáink szerelvényeivel és fegyvereivel, Amint beszélték, egy közeli falu papja harangjellel árulta el a kozákoknak egy odaérkezett kisebb osztagunk helyét és erejét. A kozákok rajtukütöttek és köztük főbb elesett. úgy az első foglyok, mint az elesettek holmijának látása – mint első közvetlen háborús impresszió – mély hatást tettek reánk. Már előbb is hallottuk ugyan a kozákok hírért. Kivált zsidók beszélték, hogy fosztogatnak, gyűjtogatnak, kegyetlenkednek. De mindez eddig csak hír volt, valóját nem láttuk sehol. Most azonban itt volt a kozák, igazi az árván maradt puska és hátibórönd, aminek gazdája, Korporal Franz Schmidt némán fekszik a szomszéd temetőben. Különben maguk a kozákok csöppet sem tettek valami félelmes benyomást. Jámbor parasztoznak látszanak, kérdő bizalmatlansággal néznek reánk bozontos báránybőr süvegük alól. Hát ez az ellenség? vajjon milyen lesz a miénk?

Magierow a legrondább fészek, amit csak láttam valaha. Szűk négyszögletes piac, faházakkal, piszkos zsidó boltokkal. Bementünk egyikbe vásárolni, persze ami eredeti pakolásban elvihető: csokoládét. De a hátsó ajtón bejött egy maszatos zsidógyerek, a világ minden elképzelhető szennyének kivonata! A rajtalevő piszkon ráragadva annyi légy, hogy légyfogó se lehet külön! Szaladtunk is a boltból csokoládé nélkül kifelé!

Pihenő után már csak a szomszéd *Borki*-ba kellett átmenni, így is elég nehéz volt a 27 kilométeres menet, A zászlóalj tisztikara egy

szép nagy csűrbe került. Tiszta volt, tele friss szalmával. Nagyon kedves estét töltöttünk benne, pezsgővel, jókedvben szalmán fekve ünnepeltük meg a névnapomat.

Augusztus 26. Jókor indultunk, ismét kegyetlenül tűz a nap. Rossz mezei úton megyünk, homokjába mélyen süpped a bakancs. Hová megyünk? Nem tudjuk, elől a hadosztályparancsnokság vezet; mi csak megyünk, mint a kofferek. Mellettünk az út túloldalán a mi honvédtüzéreink; dupla fogataik is nehezen húzzák a szaharai homokba mélyen bevágó ágyúkat. Míg embereink nem minden káröröm nélkül nézik, hogy a tüzérek is az ágyú mellett tapossák a homokot, én azon gondolkozom, hogy fognak idejében előrejutni az ágyúk, ha a lovaknak minduntalan vissza kell menni a hátulmaradt lövegekért. Negyedik napi menet ez már, mind nagy nehéz, megerőltető volt, A fáradtság mindjobban látszik. A gyengébbjét már elhagyná az erő, de a pajtások elszedik puskájukat, szerelvényüket és kétoldalt karonfogva támogatják, viszik őket, csak hogy a századból le ne maradjon senki se. Egy beesett arcú tartalékos tizedesem napról-napra betegebb, már alig vonszolja magát. Ráparancsoltam, hogy üljön le az út mellé, várja meg az orvost, kórházba kell mennie. És ő? Dehogyan ment! Rimánkodva kér, hogy csak az első ütközetbe jöhessen el. És a század mellett haladó ágyúra pakoltatta fel magát, hogy el ne kelljen maradnia. Varga József károly vidéki földműves a derék fiú.

A leemberg-rawaruskai vicinálisához érve, a Rawaruska előtti Moszczanánál megálltunk. Elöl a hadosztálytörzsnél sürgés-forgás: ellenség híre érkezett. Zászlóaljunkat Biesiady-Lubelán át jobboldalvédül rendelték ki, mert onnan nagy ellenséges lovasság jelentetett. A hadosztály főcsapata, melyben eddig az élen jöttünk, wolka Mazowiecka-Butynyra megy, tőle minket el fog választani a Rata mocsaras területe. A víz mentén a Stessel-zászlóalj lesz az összekötetés.

Továbbindulás előtt töltöttünk. Én voltam az elővéd megint. Egy rajjal mentem előre a század előtt, Kontz is velem. Igen nehéz volt eligazodni a sűrűn szétszórt tanyák, házcsoportok között. Mintha egy nagy falu lenne az egész vidék, sok utacskával, de mind csak jéréknyomok. Át kellett kutatni mindent, s így a menet igen lassú volt.

Egy széles mély csatornánál megakadtunk, nincs híd sehol. Mi-

alatt utászaink a közeli tanyák kerítéseiből, kapuiból rudacskát hevenyésznek a vízen, kiosztottuk a konyhakocsikból a gulyást. És ahol addig élő ember se mutatkozott, most a gulyásillatra az égből odapottyant vagy két tucat idegen baka. Csehek voltak, de azért jutott ebéd nekik is. Közben a csatornántúli dombokra küldött Örseim ellenséget jeleztek. Hozzájuk vágatok, látom a porfelhőt, s benne a fegyvercsillogást. Aztán felismerem látcsővel, hogy dragonyosok. Egy járőrük hozzánk jött; a 3. hadosztály lovassága, ellenséget nem láttak sehol.

Amint kész lett a híd, tovább megyünk. Hadosztályunkból a Rata mocsaras erdői miatt semmit sem láthatunk. Késő délután Lubelán túl be kellett volna vonulni ezredünkhöz Butynyra, De a Rátán le volt égetve a híd. Órákon át vártunk, közben I, zászlóaljunk is hozzánk érkezett. Odajött sok más csapat, közösök, vadászok, tüzerek is, akiknek útja szintén arra vitt. Soká tart, reggel lesz, mire az utászcsapat a Rata mocsarán át megépíti a hidat, csak reggel mehetünk tovább, A vizes területen aludni nem lehet, ezért az I, zászlóaljjal együtt visszamentünk *Lubelába*. Az út tele volt csapatokkal, kimerülve, sok ácsorgás után éjfél tájt értük el a falut, ma is megint 42 km menet után, Lubelában már sok más csapat volt, csak nagynehezen tudtunk magunknak helyet szorítani. Jól aludtam, ágyban, de az éjjeli pihenőbe már bele-belehallatszott egy-egy távoli tompa dobbanás, moraj. Előbb mennydörgésnek hittük, de aztán tisztán lehetett hallani, hogy ágyú dörög valahol messzire.

Reggel felé mind élénkebb lett az ágyúzás, Tomasow felett már javában folyt a KOMAROWI CSATA!

Augusztus 27. Az ágyúszó irányában folytatjuk a menetet, A Rátán az éjjel elkészült a híd, de nem Przystan alatt, hanem Szyszakinál. Oda kellett kerülni és bevárni, míg a sok más csapat közt ránk kerül a sor. Előttünk tiroli császárvadászok mentek át a hídon, soraikból a köztük volt sok magyar önkéntes révén hatalmas Éljen^r zúgott felénk. Természetesen mi is hasonló lelkesen viszonztuk az üdvözlést,

Butynyban az ezred egyesült. Tovább mentünk, de most már nem az eddigi északkeleti irányban, hanem vissza nyugatnak, A következő faluban, Przystanban megállás. Rövid pihenő, bevárni a parancsokat. Várunk, várunk, közbe dél lett, kiosztjuk az ebédet is. Mégis várunk, csak úgy az utárokban ledülve, menetoszlopban, fel-

szerelve, mert bármely pillanatban folytatni kell a menetet. Mi lehet ez? A helyzetről semmit nem tudunk, (A komarowi csatában beállott krízis miatt akkor dirigáltak minket a 3. hadsereg balszárnyáról a 4. hadsereg jobbszárnyára.)

Az út másik oldalán egy császárvadász század pihent. Összebarátkoztunk, náluk ebédeltem és együtt pihentünk egy kert szilvaíái alatt,

A pihenő alatt egy emberem puskájával babrálva, elsütötte azt és kis híja volt, hogy vagy engem, vagy egy másik honvédet el nem talált. Megkérdeztem tőle, hogy mit érdemel, mivel fenyítené magát? Kikötéssel, válaszolta a fiú, Kikötöttem egy fához, de csak kis időre, hogy mindenki lássa, milyen az. Aztán elengedtem az önmagára kiszabott büntetést, (Kikötést azután sem alkalmaztam soha,)

Egész estig tartott a pihenő, Már sötétedni kezdett, amikor indultunk, századom az ezred élén. Hova megyünk? Most se tudtam se ezt, se mást. Az ezredes vezet, csak annyit látok, hogy vissza nyugat felé megyünk. Később nagy titokban annyit súgott Gera, az ezredsegédtsízt, hogy: „harc lesz!”

Már jó sötét volt, mikor az első faluba, Wolka Mazowieckára érve, (L. 1. ált. térképet,) ott sok más csapattal találkoztunk, akik mind velünk egy úton mentek volna tovább. A szűk utcában báromnégyféle csapat is összeszorult, honvédek, vadászok, közösök, tüzerek, vonatok. Egy-kettőre valamennyi összegabalyodott és olyan torlódás keletkezett, hogy mozdulni se lehetett. Mind menni akart, mind tolakodott, A hátulsók szorították az előllevőket, már nem is lehetett tudni, hogy ki hová tartozik. Tolongó tömegekkel lett tele a falu. A sötétség növelte az izgatott hangulatot. Itt kirúg egy ló, amott nekivág egy kocsi, belegázol a tömeg közé, Vezényszavak magyarul, németül és ki tudja még milyen nyelveken; kiabálás, káromkodás, -bábéli zűrzavar! A tömeg feje fölött itt-ott a puszkacsőre tűzött szakaszlámpák imbolygó fénye nemhogy segítene, de még vakít és vadítja a tömeget, Deprimáló érzés fogott el nemcsak engem, hanem az embereket is; különös, olyan izgalom, amely a harcénál is nagyobb, mert a láthatatlan felsőbbtségbe vetett bizalmat, hitet ingatja meg. Erezni kell, hogy nincs rendjén valami, nem jól dirigálnak valahol. Nagy baj pedig!

Parancs szerint északnak, Szalaszé felé egy nagy erdőn kellett átmennünk. De a többi csapat is mind arra tart, ezért ezredesünk

nem az országúton, hanem arról letérve egy kis erdei úton akarta vezetni az ezredet. Egy közeli házból, ahol lámpa égett, előhozott egy embert kalauznak; de az minduntalan megugrott. Lelövással kellett megfenyegetni, – ha még egyszer szökni akar. Hosszú kínlődás után, éjfél felé sikerült kivergődni a tömegeből s a faluból. Elindultunk az erdei úton. De másnak is volt annyi esze mint nekünk, alig félórai menet után ott is más csapatot értünk utól.

Így aztán folytonos ácsorgásban, ödöngéssel telt el az éjszaka. Tízszor annyit állunk, mint megyünk, alig lódult neki az ember, tízhúsz lépés után újból meg kellett állani, megint csak az előtte levőbe ütközött. De leülni még se érdemes, mert pár perc múlva ismét csak fel kell állani, ami a nehéz szerelvény alatt még fáradtságosabb. Én is gyalog voltam, mert lovászom a lóval a mazowieckai torlódásban elveszett. Egész éjjel alig tettünk meg hat kilométert a fásztó bumlizás alatt és reggel volt, mire – 30 kilométerre Lubelától. alvás nélkül – elértük az első falut, *Szalaszt*.

A falu előtt a zászlóaljparancsnok kémnek nézett és elfogatott egy polyák parasztot, aki az oroszok felől jött szembe velünk. Magunkkal cipeltük, – persze beszélni nem tudtunk vele – míg aztán Szalaszen a csendőrség igazolta, hogy a kozákok vitték el a szekerét; azzal volt és most azoktól szökött haza. Kiába, a Magierowon s már előbb hallottak bizalmatlanokká tettek a lakosság iránt és gyanús volt „mindenki, aki csak él”.

Augusztus 28. A világosság rendet teremtett. A sok különféle csapat útja Szalaszen szétvált, rendben indulhattunk tovább. Előbb azonban kiosztottuk a reggelit, mialatt a faluszéli patak hús vizében jól esett kidörzsölni szemünkből az álmoságot és azzal a fáradtságot is.

Nagy erdőben mentünk tovább észak felé, s egy nagy tisztáson Na Pilce körül megálltunk. A gyönyörű nyárvégi reggel friss hajnali levegőjében új életre kelve nézem a kibővült láthatárt. Előttünk látszanak a hadosztály többi ezredei, nyomukban a harmat gyöngyszemeitől csillogó buja réten hosszú sötét kígyók jelzik a letaposott utat. Micsoda jaj lett volna ezért odahaza!

Messze elől a hadosztályparancsnok vezérkarával és kíséretével egész lovassereg! Látszóval vizsgálják a vidéket. Mi is nézgelődünk, de semmi ellenségféle nem látszik sehol. Most parancsörtiszt vágat hozzánk, oldalán hosszan repül utána a nagybojtos fekete-sárga

vállszalag. Parancsot hoz: a hadosztály támadáshoz fejlődik, ezredünk itt az erdőben tartalék!

A nagy tisztáson együtt van és látszik az egész hadosztály. Elöl a többi ezred, mi hátul összpontosítva. Zászlóaljaink előbb oldalt húzódnak, aztán oszlopvonal! – széjjel mennek a századok. Majd fejlődött vonalat képezünk. Gyönyörű kép! Valóságos zártrendű gyakorlat, alakzatváltozások pontosan, idegesség nélkül, úgy mint odahaza. Beásni! Kiigazítom a századot, aztán lekerülnek a kis ásók, belevágnak a szép kaszálóba, s nemsoká barázdákká, majd árokká nőnek az ásonyomok,

Ez az első harci kép – megvallom – némi csalódást okozott. Én előbb is ellenséget, vad puskatüzet, srapneleket, gránátózást meg kicsodát képzeltem belé. Meg hogy legalább is valami ismeretlen lélekállapotot, szívdobogást fog okozni az első harcintézkedés. És íme – semmi! „Csatarendbe állottunk”, akárcsak Mohácsnál annak idején. Csak épphogy a hadosztályparancsnok nem áll kivont karddal elől – és nincs ellenség sehol! Sehol egy ágyúszó, sehol egy lövés. Jöttünk, álltunk, ásunk; de hogy miért, épúgy nem tudom, mint küldöncöm Mokány örvezető, A friss harmatos réten – amiben térdig lucskosak lettünk – olyan szép, békés volt a ragyogó kék ég alatt minden, hogy nem látszott belőle semmi háború. Nem is lett az egészből semmi se. Az ellenség messzebbre volt, mint várták, egyszercsak parancs jött, hogy tovább megyünk. Az előllevő ezredek Uhnownak, mi a 3. hadosztály tartalékául a közeli Domaszow mögé. (Ettől kezdve ezredünk egy hétig a 3. ho. kötelékében maradt,)

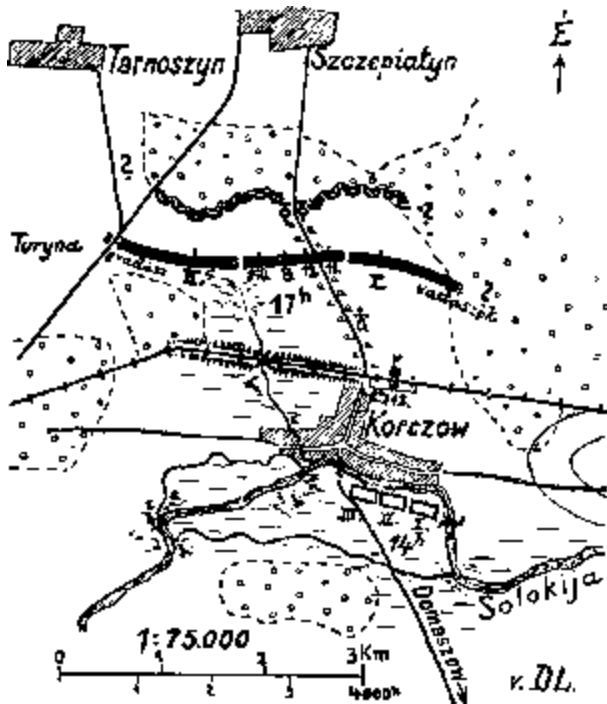
Sorakozó! s indultunk, amerre jöttünk, Szalaszé felé. Előkerült a lovam is, számba vettem a századot. Minden rendben volt. Csak-hogy amint tovább megyünk, Szalaszén szembejönnek valahonnan a málhás lovaik. Pedig Müller, a szolgálatvezető már a beásás előtt azt jelentette, hogy helyükön vannak a század vége mögött. Most sül ki, hogy nem voltak ott! Persze ráripakodtam Müllerre, – akinek menet alatt s harc közben egyetlen dolga éppen a málhásállatok felügyelete s a lőszerpótlás -, hogy ha ilyesmi még egyszer meg-esik, akkor nem marad szolgálatvezető.

Domaszov 228 Δ előtt az Uhnowra vivő út mellett megálltunk, és ott maradtunk egész délelőtt. A falu egyrésze leégve, korom szag terjeng a levegőben, füsttől fekete kémények merednek csupaszon, előttünk, a falun túl császárvadászok nyomultak fejlődve Korczow

falunak, Messze elláttunk, de ellenségnek sehol semmi nyoma, békés csend mindenfelé. Már a vadászok is elvesztek szemünk előtt.

Déltájban, mikor a vadászok átlépték a Korczow előtt húzódó Solokija folyót, előrerendelték minket is Korczowhoz, hogy ott megébedeljünk, Domaszowon túl lapos dombon sík terep, négy kilométerre Korczow, azon túl nagy erdőségek zárják le a láthatárt, Az útmenti tarlón lövegtűz ellen tagozva követik egymást zászlóaljaink, leghátul a mienk. Sakktábla kockáihoz hasonlóan szétszórva a századok, azokon belül a szakaszok is.

2. vázlat.

Tűzkeresztység Korczownál.

1914. aag. 28.

Egyszerre csak előrehajt valahonnan hátulról egy honvédüteg; gyorsan lemozdonyoz és tüzelni kezd. Lead egypár össztüzet, belövi magát, A Korczow mögötti erdőszél felett robbannak a srappelvek. De aztán csend, nincs folytatás. Hát bizony az erdőszélről sárga zászlólengetés jelezte, hogy saját csapatok, a vadászok voltak ott...

Minket nem háborgatott senki, baj nélkül értük el Korczowot.

Azon innen, a Solokija melletti mocsaras réten a sárba ragadt néhány konyhakocsi. Én leghátul voltam századommal, és embereim segítettek kiszabadítani az elakadt kocsikat. Míg ezzel bajlódunk, az ezred többi százada elérték a Korczow innenső szélén húzódó Solokiját, és oszlopban egymás mellett letették a szerelvényt, hogy megébedljenek.

Én is az ezred balszárnyára érkezem századommal, és oszlop - alakítást rendelék el. Mialatt ezt végrehajtják, a tőlünk keletre levő dombokon mozgást vélek látni, amiről nem tudom, ellenség-e vagy saját? Bevonulással együtt ezt is jelentem a közelemben levő Tahy ezredesnek, aki rám szól: – Ugyan, hát te is rémüldözöl? (Úgy látszik, más is észrevette már ugyanezt.) De abban a pillanatban odavágtat a falu nyugati széle felől egy vadász segédtsízt és jelenti, hogy ellenség van a faluban és azon túl is ellenség nyomul felénk.

Erre Tahy: „Nahát Deseő, a te századod még fegyverben áll, neki a falunak!” így és ennyit. Ez volt az első parancs, amit kaptam harcintézkedés gyanánt. Tizenhárom óra volt,

Azonnal kardot rántottam: „Támadás a falura! 1., 2., 3. szakasz raj vonal! Irány utánam 1. szakasz! 4. szakasz tartalék! (Feitz). Ezzel neki az előttem levő Solokijának, és mint a gondolat, rohanva fejlődik mögöttem a század, gázoljuk a kötésig érő vizet. Már a szurony is fel volt tűzve, mire átértünk a 40 lépés széles folyón.

Én legelői. Közvetlen előttünk a falu házai. Felvillant bennem, hogy bárcsak tágasabb helyen találkoznánk a muszkával, ne éppen valami házсароknál ütköznék a szuronyaikba, hogy leszúrjanak, mielőtt odaérnek az embereim. Még küldönc se volt velem. De sem a házak között, sem azok mögött nem volt senki se. A falu másik utcája L betű hosszú száráként nyúlt előre; a tőle oldalt levő nyílt kerteken át siettünk a falu túlsó végén levő vasúti állomás felé. Onnan fegyver csillog és mozgás látszik, .. ott az orosz! Századom raj vonalban a hátam mögött már tüzeléshez készül; csattognak a zavarok, már meg akarnak állni, hogy lőj jenek. Erre hátrakiáltok: nem szabad tüzelni! (Minek, ha azok nem lőnek? Csak előre, oly közel, ahogy csak lehet!) Közben látcsővel nézem a fegyvercsillogást és közte egy szürke lovat látok az állomás mellett. Megismerem: ez a Retsky szürkéje! S körülötte csukaszürke alakok. Ő volt századával előre-küldve, biztosítani a pihenőt. És én erről semmit nem tudtam! Ha

nincs a szürke ló, talán saját embereinkre tüzelünk volna rá.

Hát bizony sok hiba történt már eddig is. Nem úgy tanultuk ezt odahaza. Mindjárt tüzérségünk első srapnelei a saját csapatokra! Aztán részünkről: *se felderítés, se csak kissé is átgondolt intézkedés*. E helyett örökös tájékozatlanság, és valljuk be, nem is volt eléggé kézben a csapat. Már másodszor történt, hogy – ha meg nem akadályozom – a század magától kezdi meg a tüzelést. *Mindenki csak rohant, sietett, vitte a túlzott lelkesedésből származó izgalom*. Azt a hibát ugyan, hogy járört, kutatókat nem küldtem előre a faluba, némileg igazolom azzal, hogy a házak közt hirtelen összeütközésnél akadályozták volna a rohamot, vagy a meglepő tüzelést. De hogy 15 lépéssel a század előtt csakugyan ott maradok, ha benn lett volna az ellenség, az több, mint valószínű. Hány csapat maradt így vezető nélkül mindjárt az első összeütközések alatt?

Dehát ezúttal kedvezett a szerencse, nem történt semmi baj. Alighanem Retskyt nézték ellenségnek az arról jelentő vadászok is. Előrevezettem századomat az állomáshoz, ott lefektettem a Retskyétől (a vasúti átjárótól) balra a vasúti töltés mögé. Retsky tájékoztott. Balról távoli puskaszó hallatszott, kevéssel előbb egy kozák-szakasz cirkált az előterepen. Az állomás végén levő vasúti átjárótól – ahol századom jobbszárnyán álltam – be lehetett látni az egész vidéket. Onnan néztünk körül, Szentirmay – a hadnagyom – egy hatalmas nyárfáról. Előttünk jókora sík táblán még állott a zab. Mögötte laposan emelkedő tarlón kereszttek sorakoztak, több vonalban húzódva a kb. 2000 lépésre levő erdő felé, mely félkörben zárta le a láthatárt; de csak a lombjai látszottak, a fák alját eltakarta a lapos domb és a magas vetés. Öreg fákkal szegett út vitt tőlünk az erdőbe, balfelé pedig magas töltésen, vizes ingoványos réten át a vasút. Messze balra a vasút irányában nagy tisztás nyúlik az erdőbe, rajta a nagy Turyna major.

Egyszer csak mondja a fán figyelő Szentirmay, hogy az erdőszél megelevenedett. Barna ruhás alakok mozogtak, nyilván fődőzékét készítenek az oroszok. Ekkorra hozzánk érkezett az ezredparancsnok is és elrendeli, hogy ott maradunk, tartalék vagyunk a vadászok mögött. De a vadászokat nem látni sehol, előttünk biztos, hogy nincsenek.

Tehát várunk, Ezalatt érdekes látványként fejlődik ki szemünk előtt az első csatakép, Balra Turynánál, ahonnan már előbb is hal-

látszott a puskaszó, tüzéség tűnt fel; mintha a mienk menne előre, észak felé. De kisvártatva hátulról a tanyából, a mi oldalunkról srapsapok vágnak az ütegbe; tehát orosz az, ami után most a tanyából a mi lovasságunk rohan. De erre az orosz hirtelen lemozdonyoz, belelő a lovasokba, akik nem is jutnak el az ágyúig, nyargalnak vissza a tanya felé. Onnan azonban nemsokára a mi gyalogságunk is megjelent és nyomul az oroszok felé. Találkozó harc! Láttára égő harc-vágy fog el bennünket is. Velünk szemben az orosz beás, bizonyára mert gyöngé, valami kis kozákcsapat lehet. Ha mi onnan kikergetnők, milyen szépen oldalba foghatnánk a turynai oroszokat, akik – úgy látszott – fölénybe jutnak a mieink felett. De tartalék vagyunk és helyünkről parancs nélkül elmenni nem szabad.

Ezalatt előrejött a többi század is. Langmár a 10. századdal tőlem balra a vasút mögé, Torma Retskytől jobbra az állomás elé. Ismét hozzánk jött az ezredes. Jelentem neki a helyzetet, és kérjük, hogy rendelje el a támadást, – Nem lehet, tartalék vagyunk. – De aztán elment, valószínűleg érintkezésbe lépett valamely felsőbb helylyel, mert nemsoká visszajött és elrendelte a támadást. Nekünk, a századparancsnokoknak is ő. Nem is tudtam mást, mint hogy irányom az erdősarok, és hogy tőlem jobbra Retsky, balra Langmár nyomul elő, A többit csak látásból és a később hallottakból tudom.

Azonnal indultam, 15 óra volt, amikor intézkedtem:

„Támadás az erdősarokra! 1., 2., 4. szakasz raj vonal! Irány utánam 1. szakasz! Tartalék 3. szakasz (a kadét) az előttünk (a zabvetés szélén) levő boglyák mögött!”

Ezzel – legelőbb az ezredből – nekiindultam a század előtt és kivont karddal vezettem, úgy mint a gyakorlaton. Az úttól balra sebes lépésben vágunk neki a magas vetésnek, amely vállig eltakart; némileg a lapos hullám is fedett, és így, bár az oroszok azonnal megkezdték a tüzet, egyelőre csak a fejünk felett füttyültek a golyók. De amint elértük a hullám tetejét és megláttuk az erdő alját, egyszerre élénkebb lett az oroszok tüze. Most már látott és lőtt bennünket az egész orosz vonal, nemcsak a fákon figyelők. Mind sűrűbb a süvítés: »át ez a háború!? Nem is olyan rettenetes, mint képzelte az ember. Akárcsak a lövöldében volt – a fődözék mögött, Minden ezredik ha talál – és ha talál, a legszebb halál! Talán nem is a golyósvitást érezzük annyira, mint azt, hogy a magas vetésben nehéz a járás, kezd fárasztani. Keserű íz szorítja össze a torkomat, lihegve jár a tüdőm,

gyorsan zakatol a szívem – de csak tovább, menni, amíg csak lehet!

Véget ért a zab, a kereszttek közt még sűrűbben fütyülnek, sivítanak a golyók; már egy zsidbasztó, fülsértő zajba folyik össze az egész– Most már gyorsabban! De azért csak előre! Futni kell! Hogy minél kevesebbet lőhessenek reánk, minél előbb és minél közelebből kezdhessük meg a tüzet mi is. Lassacskán futni kezdek, aztán ahogy csak bírom. Közben hátra-hátranézek, rendben látom magam mögött századom széles vonalát. Talán nem is nehezebb nekik, mert ha nehéz is a szerelvény, de a 15-20 esztendő is kitesz egy pár kilót, amivel náluk idősebb vagyok, Előrevisznek a lábaim, gépiesen; de minduntalan hátranézek, hogy bírják-e még? Hát bírja aki megvan, de bizony már sok a híjja is! Éppen most bukik fel ott az egyik, amott a másik elmarad . . . Dehát ezzel jár, csak tovább, még nem túlnagy a veszteség. És csörög a szerelvény, futva követ a század, pedig már jó tíz perce jövünk. Szünet nélkül zúg a golyózápor. Sötétre vörösödnek az arcok a csurgó veríték alatt; torkomban a keserű íz, mint a görcs úgy fojtogat. Most már nincs tovább, nem lehet! Hiába akarná a lélek, nem bírja a test, végére ért az erő. Különben is csak 500 lépésre vagyunk az erdtől: lefekszem a tarlón, tíz lépéssel tovább hasravágódnak az emberek is. Elrendelni se kell a tüzelést, magától dördül fel a 200 puská, lőjük a láthatatlan ellenséget, célozván a fák alsó széleire. Mert az oroszokból nem látszik semmi, még egy sapka se. Legfeljebb itt-ott jelzi egy kis sárgás folt a frissen ázott fedezéküket, amely mögött a sötét erdőszélen kitűnően vannak fedve az oroszok. Ők is hevesebbre fogták most a tüzet. El akarom rendelni a beásást, de mire körülnézek, már szaporán dolgoznak a kis ásók. Akinek nincs (csak az első sornak, minden második embernek volt ásója), az szuronyával kaparja a földet maga elé. Közbe azért lő is egyet mindenki. Aztán az ásó gazdát cserél,

A nyílt tarlón pár lépésre feküdtem az emberek mögött. Alig kezdtük meg a tüzelést, mellettem fekvő oláh küldöncöm a lábán megsebesült. Keservesen óbégatott, mire a másik küldönc, a magyar Mokány örvezető csitította: „ne jajgass! Én is kaptam már, mozdítani se bírom a karomat.” És egy szót se szólt róla! Csak annyit hallottam, hogy egy cifrát káromkodott. Hát ez a különbség a magyar és oláh között: emez már előnyomulás közben is hányt a keresztet, imádkozott és jajgatott, – a magyar káromkodott,

A két küldönc megsebesülése még se lehetett véletlen, alighanem

nekem voltak szánva a lövéseik, hiszen ruhámról, kardomról felismerhettek már az előnyomulás alatt. Nem lesz jó itt maradni a nyílt mezőn, még ásóm sincs, Egy közeli kereszt mögé dirigáltam a két sebesült fiút, aztán egy másik kereszt mögé ugrottam magam is. Onnan jobban is látok, mint a földön fekve, s most már nyugodtan néztem körül – hiszen fedve vagyok!? De még mennyire! Talán tíz keresztben is átmegy a lövés, de mindegy: aki hisz, az boldogul, Én hittem. Nem is gondolkoztam azon, hogy fedve vagyok-e vagy sem? Mint a strucc: ha én nem látok, engem se látnak – biztonságban éreztem magamat.

Felkönyököltem a keresztre, s onnan néztem körül. Aztán hogy ne legyek itt hiába, egyik küldönc puskájával elkezdtem tüzelni magam is. De alig adtam le pár lövést, valami különös csattanást hallok a fülem mellett, aminőt hallottam már előnyomulás közben is. Egyet-kettőt, aztán mind szaporábban, és nem szűnik, Olyan, mintha revolvvert sütnének el a fülem mellett. Nem tudtam, mi az? (Későbbi tapasztalásokból tudtuk meg, hogy robbanó lövedék lehetett.) De azzal tisztában voltam, hogy a nekem szóló lövésektől ered a csattanás. Nagyon figyeltek rám, és mihelyt kidugtam a fejem, akár löni, akár csak figyelni, azonnal csattant a lövés. Letettem a sapkát, de hiába. Ennek dacára nem nagyon mérlegeltem, hogy minek volna nagyobb haszna, ha esetleg egy-két lövésem talál, vagy ha engem találnak el, és a század vezető nélkül marad? (Hiszen úgy se marad!) Ellenben a veszély dacára *érdekelt és izgatott* a dolog, Az ősosztón dolgozott bennem: löni és találni! úgy, mint a vadász is nem megölni, hanem találni, csak elejteni akarja a vadat. Hanem később mégis abbahagytam a tüzelést, mert sebesült küldönceimet – kiket közben Szentirmay hozzájuk kúszva bekötözött – bántotta a fejük felett csattanó lövés.

Most hát nincs más mit tenni, leülök a kereszt mögé és rágyújtok. Ültem olyan biztonságban, mintha páncélból lett volna a kereszt és szívtam egyik cigarettát a másik után. Jól beláthattam mindent, nézegettem, mi történik köröskörül. Tőlem jobbra a Retsky százada, azon túl a Tormáé s az I. zászlóaljbeliek épúgy fekszenek s tüzelnek az én vonalamban, mint az enyimek. Balra tőlem Langmár, azon túl a II. zászlóalj csak jóval utánam nyomult elő, A nyílt vizes réten szökelekkel mentek előre, minduntalan lefekve egy darabka futás után. De az én vonalamon ők se jutottak tovább. Amit én elértem

legelőbb, azon túl nem ment senki se.

Ropog a puska mindakét oldalon. A Retsky századával szemben ott, ahol az út az erdőbe ér, orosz géppuskák kepelnek, végigszórják az utat. Pár száz lépésre mögöttünk az út mellett, egy nyárfa mögött áll az ezredes, másik fa mögött segédtszjtje lapul. Látszik, hogy a folytonos géppuskatűz miatt mozdulni se tudnak. Előttük nem messze szintén a fák mögé szorult törzsével zászlóaljparancsnokunk. Végét nem látni a hosszú rajvonalnak, vadászok vannak ezredünk mindkét szárnya mellett. Balra messzire magas füstoszlop gomolyog: ég Turyna, felgyújtották az oroszok gránátjai. Körülötte most is dul a harc.

Egyszercsak egy vadász szakasz jött előre közénk. Honnan, ki küldte, miért? Alighanem tévedésből kerültek ide, mert tiszt nincs velük. Pompás fiúk! Agyarukon a kis pipával úgy jöttek, mint a vásárban odahaza. Később egy fővadászuk, két vadász nyakában két-két kenyérsákkal lőszerpótlást hozott. A vonalat végigkűszva, cirkuszi ügyességgel dobálta előre a dobozokat, és csak térdelt a kereszt mellett, de nem jött hozzám fedezni magát akkor se, mikor igazolócédulát írtam neki arról, hogy nálam lőszerpótlást eszközölt,

A szolgálatvezetőm, Müller szakaszvezető, a század mögötti zabvetés szélén egy árokban húzódott meg a lőszerral. Pótlásért integettem neki. Előre is indult – málhásállataival a nyílt tarlón! Látom, hogy elszabadultak a lovak, vissza a zabba, aztán nem látszott belőlük többé semmi se . . .

Elő akarom rendelni a tartalékomat, hátha előbbre tudnánk jutni vele. Integetek kézzel-lábbal, karddal, sapkával; hiába, nem jönnek. Azt hittem, mikor a kadétot tartaléknak hagytam, hogy könnyebbséget juttatok neki vele; nem is gondoltam rá, hogy így még nehezebb. Végül az ezredparancsnok észrevette hasztalan erőlködésemet, előrendelte őket valahogy, Elő is vezette őket a szakaszvezető, a kadét ott maradt a boglya mögött. Szépen rajonként jöttek, aztán egyenként futva, szökeleásszerűen; megsűrítették az egész századot, de előbbrejutni így sem lehetett. Épúgy sem a többi század, sem a vadászok nem jutottak tovább. Tüzérségünk pedig nem volt, szerencsére nem volt az oroszoknak se. Estefelé ugyan valahonnan megsrapneleztük egy kicsit az erdőszéli orosz géppuskákat, de nem volt elég. Ide voltunk szögezve, tüzelni kellett, amíg volt mivel.

Az előttem levő kereszt mögül hozzám kűszik Szentirmay. Ke-

zében hozza a cipőjét, amin hátul két kis lyuk kereklik: egy lövés járta át, De az ő sarkát csak súrolta a lövedék, nem akarta bekötözni se. Mint mondta, Feitz hadnagy már az előnyomulás alatt megsebesült, legénye a hátán vitte hátrafelé. Bezzeg az én legényem nem volt velem, a lóval az is hátramaradt.

Nézelődöm tovább. Látom, hogy míg eleinte hátul a vasútnál s a falu körül élénk volt az élet, kocsik, train-ek*, emberek jártakeltek, most már minden csendes, kihalt. Ráérek meditálni az események s benyomásaim felett. Mindenekelőtt megelégedéssel állapítottam meg, hogy nem féltem! Pedig attól tartottam, hogy fogok. Hát nem féltem semmit! A kötelességérzet uralkodott rajtam, és minden más érzést elnyomott. A veszély pillanatában nem jutott eszembe se veszély, se halál, se család, semmi más, mint csak a kötelesség. Azon felül legfeljeb a testi fáradtságot éreztem súlyosan. De azt is legyőzte az akarat.

Az emberek igen szépen viselték magukat. Aki félt, az se csinálhatott mást, mint a többi. Vérmérsékletben azonban nagy különbség mutatkozott a magyar és az oláh s ruthén között. Emezek közül bizony sok félt. Félfeltett a magyar is, de nem mutatta ki. Amazokon azonban sokszor látszott a félelem. Imádkoztak, levették a sapkájukat, folyton vetették a keresztet előnyomulás és tüzelés közben is. Pedig a harc s az imádság meglehetősen összeférhetetlenek. Aki imádkozik, nem harcol úgy, mint aki minden gondolatát csak a harcnak szenteli. Aki nem fél, az nem gondol másra, mint a kötelességére, a harcra. Bíz a magyar nem imádkozott, hanem inkább – nem dicséretül akarom ugyan mondani – káromkodott! A harcban bizonyos állati ösztön lesz úrrá az emberen. Az egyikben, hogy óvja magát; a másikban, hogy leteperje a másikat. Így a jó katonához bizonyos könnyűvér, gondolkodás nélküli engedelmesség kell annál, aki nem oly intelligens, hogy uralkodni tudjon önfenntartási ösztönein. Nem mondom, mintha én nem szálltam volna magamba; én is imádkoztam, de akkor, amikor más dolgom nem volt és másnak esetleg kétkedő érzéseit nem befolyásolhattam kedvezőtlenül.

Naplemente után elkezdtem fájni. Zubbonyban voltam, nem volt velem köpenyeg. Hogy egész nap se nem ettem, se nem ittam, az eszembe se jutott. A rengeteg cigaretta útján levezetett izgalom

* Podgyászt, lőszert, élelmet stb. szállító katonakocsik, magyarul *vonatok*. Sok helyütt azért használok helyette az idegen szót, mert a magyart a vasúti vonattal lehetne összetéveszteni.

minden éhséget, szomjúságot elfeledtetett.

Kezdt sötétedni, feljöttek a csillagok. Fokozatosan mindkét oldalon alábbhagyott a tűz. El is rendeltem, hogy csak igen lassan tüzeljenek, a löszer már igen elfogyott. Egyúttal elhagytam a keresztet, végignéztam a raj vonalat. Bizony nem egy jó fiú nem ad feleletet, nem mozdul a kis árokban, amelynek kupacát holnap sirhantul húzzák a feje fölé ... A vadászok közt aránytalanul sok a veszteség; alig ásták be magukat. A középén is jóval több, mint a szárnyakon: az oroszok lövései egyenesen bennünket kerestek, tisztetek. Összeszámoltam a halottakat és sebesülteket; utóbbiak is mind ott voltak a többi között, mert harc közben a sík terepen hátravinni senkit nem lehetett. De nem is tudtuk, hol vannak a sebesültvivők. A harc alatt hátrafelé minden összeköttetés megszakadt. Telefonnak híre se volt.

Mikor a sötétől célozni már nem lehetett, beszüntettem a tüzelést. Az oroszok tüze is elállt. Elszedettem az elesettek és sebesültek löszerét, kiosztattam a többiek között; mindenkinek csak 1-2 doboza* volt. Odajött hozzám Retsky is; megbeszéltük a történeteket és hátraküldtünk az ezredparancsnokhoz a parancsokért. „Hátul a vasútnál sorakozó!” volt a már útban talált intézkedés.

Sorakoztattam a századot, akárcsak gyakorlat után. Akkor sült ki, hogy tőlünk balra már senki sincs, Azok már maguktól hátramentek a sötétség beálltakor. Sátorlapba tétettem a jární nem tudó sebesülteket és őket magunkkal vive, visszavezettem a századot a vasút mellé. Otthagytuk az oroszokat, mint Szent Pál az oláhokat!

A vasút mellett már ott találtam az ezred jórészét. Lefektettem a századot a vasúti átjárónál, ott ahonnan elindultunk délután. Mint otthon a századkörletben.

Ott volt az ezredparancsnok is. Jelentkeztem nála, megölel: „hát te élsz? Azt hittük, hogy elestél! Mikor úgy nekiindultál a zabnak, keresztet vetettünk rád, hogy soha élve nem kerülsz elő.” Elrendeli, hogy vegyem át a zászlóaljot, mert Kontz, a zászlóaljparancsnok igen súlyosan megsebesült. Milyen a sors! Odahaza gyakorlat közben minduntalan azt adta feltevésnek, hogy: „a százados úr elesett, mi lesz?” És lám, fordítva lett. Mellette sebesült Illés géppuskás főhadnagy, a zászlóalj kürtös elesett. Elesett a zászlóaljból Jeremiás zászlós, sebesült Langmár százados, Tribolt és Preisz hadnagyok. Századomból 12 halott, s a két hadnagyon kívül 33 sebesült.

*Egy doboz 10 töltény.

összesen 47 fő veszteség, ebből legtöbb a tartalék szakaszban, amely a legerősebb tűzben nyomult elő.

Így folyt le a mi tűzkeresztységünk a galíciai Korczow előtt 1914 augusztus 28-án. Minden pontosan úgy ment, mintha gyakorlatot csináltunk volna odahaza. Tiszt és legénység egyformán kitűnően viselkedett. Nem kerestünk és nem is találtunk a harcban semmi emberfelettit, semmi irtózatosat. Nem volt ott semmi rettenetes, borzalmas; semmi halálordítás, sebesültjajgatás, a küldöncömé is inkább csak puhaság, első ijedelmének rövid kitörése volt. Annyira nem jajgattak a sebesültek, hogy amikor a vasúti átjárónál letettük őket, sátorlapjukba burkolózva mint a krumplis zsák, annyira szó nélkül feküdtek és aludtak, hogy egy csűrbe kellett vitetni őket az összetaposás elől,

A szépen végigharcolt napra azonban rémes éjszaka következett amire a háború legrosszabb emlékeként gondolok).

A zászlóalj után néztem. A Retsky százada ott volt rendezve az enyém mellett, azon túl a Tormáé, Más rendezett csapat nem is volt, csak nagy tömeg tolongott az átjáró körül és a vasút mögött, de tisztet a sötétben nem találni sehol. Az előbb még beszéltem egyikkel-másikkal, de most Tahyn, Retskyn és Imrédyn kívül mást nem lelek. Századomat Imrédyre bízom, altisztekkal rendeztettem a többieket. Retsky jobbra az állomás előtt csinált rendet, Sopronyi balra a vasút mögött. Persze ez nagy lármával járt és óráig tartott a vaksötét éjszakán, Amint az én zászlóaljam rendben van, jelentem Tahynak, és azt is, hogy sátorlapokban hátrahoztuk a sebesülteket. Hát a többi? – Azok nem! – Azonnal visszahozni azokat is! És a századok kiküldtek értük szakaszlámpával fegyvernélküli embereket, hogy így mutassák a genfi konvenció oltalma alatt álló szolgálatukat. Mi történik, ha a muszka ott van és észreveszi? – De nem történt semmi baj. Egy-két óra múlva visszajöttek a járőrök, hozták a sebesülteket.

Ólomlábon telt az idő, s mi ezalatt Tahyval fázva, dideregve, sátorlapba burkolózva topogtunk tanácstalanul, tehetetlenül a vasúti átjáró mellett. Hol vannak a tiszték? Hol van a segélyhely? Hol vannak az arcvonalmögötti részek, lőszerkocsik, konyhák, vonat, számvevők, lovak? Tegnap dél óta nem ettünk (az én századom akkor se evett), nincs lőszerünk, nincs parancsunk, a többi csapatról semmit se tudunk. Hát az ellenség? Mi lesz, ha támadni talál?

„Borzasztó, mit csináljunk? Mi lesz?” Tahy nem tudott semmit semmiről és nincs egy tiszt, nincs egy ló, hogy valahová el lehetne küldeni valamiért, élelemért, lőszerért, parancsokért, orvosért. Kihez? Hová? Nem tudta, én persze még annyira se. Utána se nézhettem, mert folyton ott kellett szaladgálni a legénység körül.

Ilyen súlyos körülmények között a fáradt, kimerült agy rémképeket lát, vizionál és hallucinál. Akik nappal oly bátran tudtunk szembenézni a halállal, most: balra a vasút irányában fel-fellobbanó, imbolygó tüzeket látva, fáklyákkal támadó kozákoknak mondja valaki. Járórt küldenek, készenlétbe akarnám helyezni legalább az én századomat, de nem lehet! Az előző fáradalmak, különösen az utolsó éjjeli menet és harc után kimerült emberek úgy aludtak, hogy lehetetlen volt őket felköltetni. Ha hosszabb rázás, püfölés, szurkálás után talpra is állítottunk valakit, amint elengedték, újból azonnal lerogyott és aludt felköltethetetlenül. Ha a muszka csakugyan támadni talál, szuronnyal szegezhetne volna földhöz az egész ezredet. Persze utólag kiderült, hogy a még parázsló Turyna major fel-fellobbanó zsarátnokai ijesztgettek minket lidércfény gyanánt, azt nézték támadó kozákok fáklyáinak! Dehogy is volt ott orosz! *De nem tudtuk akkor róla, hogy már az esthomály beálltával visszavonult.*

(Általában később is sokszor tapasztaltam, hogy *harcban mindkét fél kölcsönösen túl szokta becsülni a másikat.* Az oroszoknak se volt miért visszavonulnia, nekünk se kellett tőle tartani. Most már tudjuk, hogy itt három orosz hadosztály (XVII. hadtest) szaladt el a mi három hadosztályunk (XIV, hadtest) elől. Attól függ minden, hogy melyik félnek vannak az áttekintés mellett jobb idegei. Vagyis *a számbeli túlsúlynál sokkal fontosabb az erkölcsi erő.*)

Amint a fáklyás kozákokon rémüldözünk, egyszercsak azt veszünk észre, hogy a vasúti állomás ablakai hol megvilágosodnak, hol elsötétednek. Kémjelek! . . . , Odamegyünk Tahyval. Hát vadász sebesültekkel volt tele az állomás. Magukban voltak, köztük tőlünk is igen súlyosan sebesülve Tribolt és Preisz hadnagyok. Reggelre a kis Tribolt meg is halt. Senki se volt a sebesültekkel. Nagysoká került elő pár vadász sebesültvivő, kik a falu másik végén levő segélyhelyre hordták a sebesülteket. Ezek a sebesültvivők jártak gyertyával a sötét ablakok előtt – és ebben véltük mi a kém jeleket. . .

Borzalom itt se volt a sebesültek között. Szó nélkül várták, míg rájuk kerül a sor; legtöbbjük aludt. Azonban egy tragikomikus jele-

netet láttunk itt. Egynek az állkapcsa volt kificamodva, bizonyára egy nagy ásítástól. Tátott száját nem tudta becsukni, csak artikulálatlan hangokkal tartotta felénk, de bizony mi se tudtuk becsukni neki.

Egy vadász szakasz is volt az állomáson. Védelemre rendezkedt; ástak, torlaszoltak a mi hátunk mögött, maguk se tudták, miért? Parancsnok nem volt velük.

Telik az éjszaka, csinálni kell valamit. Végre azt határozta az ezredparancsnok, hogy visszamegyünk a falun túl, a Solokija mögé. annak mocsarai védenek valamelyest. E közben átkutatjuk a falut is. Csak addig menjünk, míg ki nem világosodik, hogy az oroszok meg ne lássanak . . .

Augusztus 29. Már derengeni kezdett, mire annyira tel tudtuk költeni az ezredet, hogy indulni lehetett. Nehogy valaki elárulhasson, a vasúti átjárótól az utca elkerülésével a kerteken át (ahol támadtam) egyenesen a túlsó (keleti) faluszélre vettük az irányt. Ott egy kis fény derengett néha, a vadászok segélyhelye. Én vezettem az oszlopot, de velem volt Tahy is. Benéztünk a segélyhelyre. Az aztán rémes volt! Egy parasztszobában, rossz petróleumlámpa pislákolása mellett operáltak és kötöztek az orvosok. A lámpa alig égett már az elhasznált füledt levegőben, de annál büdösebb volt tőle a füst-, korom- és vérszagú szoba. De ott is, csak egy jajsztót se lehetett hallani.

Már virradt. Az ezredparancsnok visszamaradt a segélyhelyen, én a Solokija falumentí partján vezettem az ezredet kelet felé, oda, ahol tegnap egy hidat láttam a falutól nem messzire. Az ezred élén menve, egyszercsak kiabálnak hátulról, hogy: Hátra arc! Ezt kiáltotta előre az egész oszlop, parancsul adva tovább. Magától meg is fordult az ezred. Tüdőszakadtából szaladok az oszlopnak új éllé lett végire. Kifulladásra érek oda és kérdelem, hol az ezredes úr? Mert hisz a parancsot nem adhatta, csak ő. Senki se tudja, hol van. – Ki rendelte hát a visszafordulást? – Azt se tudja senki se. Kezdem torokszakadtából kiabálni az ezredes nevét – semmi válasz! Nincs Sehó! Nincs senki, aki a megfordulás okát tudná adni. Nesze nekem! Én vagyok a felelős szerkesztő, senki előljárom, semmi helyzetismerés, 3000 emberrel mihez kezdjek itt egyedül? Mi ez? Árulás? Kinek állott érdekében megfordítani bennünket? Törbe akarnak csalni? Talán lefogták Tahyt? Gondolkozni sincs sok idő. Mi is volt az utolsó parancs? Az, hogy a mocsár túloldalára megyünk. Újból

megfordítom hát az oszlopot, teljes erőből rohanok megint az élire s éppen a kis híd mellett érek oda. Az azonban csak rozoga, néhány deszkás palló, ingó-bingó alkotmány, amin órákig eltartott volna az átkelés. Neki hát a víznek és menetoszlopban gázoltuk át. Még jól is esett a hajnali lábfürdő, felüdítette az embereket.

Közben egészen kivilágosodott. Amint rendezkedve tovább indulunk, a reggeli ködben pár száz lépésre nagyobb lovas- és gyalogcsoportot veszek észre ott, ahol tegnap ebédhez, készülődtünk. Gukerezek: hát az ezredparancsnok van ott a tisztekkel és pár vezetővel. Köztük van az én lovam is. Ott jöttek át a folyó pallóján, ahol én gázoltam tegnap a támadás alatt. Hogy megőrültem a tiszteknek és Tahynak! Micsoda kő esett le a szívemről! Csak az tudja megérteni, aki hasonlót már átélt valaha és egy kritikus helyzet tanács-talan felelőssége alól megszabadult. Hát Tahy a vadász segélyhelyen megtudott valamit a mi segélyhelyünkről; felkereste azt és a már odagyülekezett néhány tiszttel összeszedette a többieket is, akik este a vasúti átjáróhoz érve, a kimerültségtől ott, ahol leültek, nyomban aludtak is.

Most már Tahy vezette az ezredet, Mindenki átvette a maga csapatát és mentünk tovább Domszowhoz, ahonnan tegnap jöttünk. Ott a falu előtt rendezkedtünk. Kitűnt, hogy a tisztikar jórésze hiányzik, az ezredből csak jó 2000 ember volt együtt. Az én zászlóalj a véres veszteségek kivételével majd mind megvan, kereken 800 fő. Az I. zászlóalj hétszázat, a II. hatot se tesz ki. Zászlóalj vesztesége: halott két tiszt és 38 legénység; sebesült 7 tiszt és 135 fő. Századomból elesett: Müller szolgálatvezető szakaszvezető és még 11 ember. Meg van századomnak a lőszerkocsija és a konyhája is; a többi századoké és minden más vonatrészt hiányzik. Az én századomat Szentirmay, a sebesült Langmárét Tarján hadnagy, a megbetegedett Tormáét Bózsing főhadnagy vette át. Az eredeti századparancsnokokból csak Retsky maradt. Persze tiszt szakaszparancsnok alig van, Az ezred két százada egészen hiányzik,* nincsenek itt a zászlóaljparancsnokok, az I. zászlóaljat Dráveczky, a II.-at Mészöly százados vette át,

A rendezkedés után az ezredparancsnok megbeszélést tartott. Gyönyörű napsütéses reggel lett, S annak láttára, hogy megúsztuk az éjjeli kritikus helyzetet és konszolidált viszonyok közt vagyunk,

*Az egyik löveg – a másik vonatfedezet volt.

megszűnt bennem az ideg feszültség, amely idáig ébrentartott s elálmosodni nem engedett. A megnyugvással valami kimondhatatlanul óriási bágyadság, valóságos álomkór vett rajtam erőt. Tahyval beszélve, saját beszédem közben elaludtam; szemem becsukódott s magam is észrevettem, hogy értelem nélküli szavakat motyogok. Tahy nevetve rázott meg, hogy életet verjen belém. De nem is csoda: két telj es nap és két éjszaka egy szemlehungyást nem aludtam, nem pihentem, ellenkezőleg a legteljesebb munkát végezték a testem és az idegeim. A harc ideje a kereszt mögött: volt az egyedüli pihenőm.

Hogy árnyékban pihenhessünk és ott várhassuk meg a parancsokat, lőszert, élelmet stb. Tahy a Domaszowon túli erdőbe vezette az ezredet, Alig értünk oda, csodálatos látvány tárult elénk: az út mellett a földön 10-20 pár vadonatúj bakancs, tovább rengeteg kenyér; amott konzervek ládászámra, minden más enni s innivaló; rengeteg lőszer és minden más, amire csak szükségünk lehet. Mindenki felszedte belőle, amire szüksége volt, a bakák könnyű cipővel cserélték ki a már lyukadó bakancsukat.

Egyszer csak egy zsákot találunk, lópuccoló szerek, a zsákon cédula: Kontz alezredes lováé, Majd megint más, amin ezredünk felírása volt. Hisz ez mind a miénk! Micsoda láthatatlan kéz gondoskodott rólunk?! Csak azt nem értettük, miért és hogyan, Elkergettük a valahonnan éppen odaérkező s rakodni készülő kocsikat. Szalámi, sonka, tea, rum, sütemény, minden előkerült és Tahy engem is meghívott a váratlan reggelire, Jól is esett! Tegnapelőtt dél óta egy falat nem volt a szájamban,

(Ami akkor titok volt, később így fejtődött meg a „terülj asztalkám” rejtélyes esete:

A korezowi harc alatt ezredünk balszárnya s az azon túl levő vadászok előtt az ellenség már késő délután visszavonult. Ezért úgy a vadászok, mint a mi balszárnyunk – úgy mint később este mi is – már késő délután „bevonultak” hátra a vasút mögé.

A nap folyamán egy orosz lovashadosztály jelent meg a hátunk mögött Mosty Wielkie körül, és egyes osztagai messze Lhnowig elportyázva, zavart keltettek a mi hátul levő vonataink között. A rossz hír sebes szárnyakon száll, terjed mint a merges gáz; a hátunkat fenyegető veszedelem híre* valószínűleg a vonatok révén eljutott az estefelé a vasútnál gyülekezőkhöz, és rémlátókká tette azokat: a tőlünk balra volt vadászok (4. vadász ezred?) parancsnoka hátrább Domaszow felé rendelte az ezredét.

Ezt a parancsot átvették tőle a mi ezredünknek az ő közelükben gyülekezett részei is, és mialatt mi, az ezred zöme még harcoltunk, ők az ezred vonatával, kony-

*Mi, az ezred is alighanem erre a hozzánk is elszivárgott hirre véltünk fákllyás kozákelőnyomulásnak (1. 52. old.) a Turyna major fel-fellobbanó zsarátnokait.

háival stb. hátraindultak Domaszow felé. A domaszowi erdőben – már sötét éjszaka – az említett orosz lovashadosztály részeivel, járőreivel találkozhattak, akik meglövöldözték a vonatot. Az pánikba jutott, és hogy a velük volt sebesülteket magukkal vi-hessék, ledobálták a kocsik rakományait (ezeket találtuk mi meg], s a mögöttük levő harcos osztagainkkal együtt folytatták a menetet, amerről előző nap jöttünk, Szalaszén át Przystan felé. Később maguktól jobbra (Ny-ra, talán a vadászok lehettek?) harcizajt hallottak, majd reggel csendőrök jelentették, hogy kelet (Mosty Wielkie) felől nagy orosz erő közeledik (az orosz lovashadosztály lehetett): erre a mieink, hogy a két tűz közül kijussanak, tovább mentek, miközben ismételten beleütözköztek az orosz lovashadosztály portyázó osztagaiba. Azok rajtaütő tüzétől sebesültjeik, halottaik voltak, a megriadt, sebesült lovak megvadultak, ami csak fokozta a bizonytalan helyzetet; nem tudták, hogy körülöttük mi van? Folytatták hát a visszavonulást, tovább is azokon az utakon, amerre jöttünk, s a vége az lett, hogy az elszakadtak – majd 700 ember, sok tiszttel és egy intak századdal (Korczownál lövegfedezet volt) és az egész vonattal – mindenféle viszontagság után csak egy hét múlva voltak egyesíthetők az ezreddel, amely azon idő alatt vonat, konyhák és hátslovak nélkül maradt.

Érdekes, hogy itt és mint később is mindig tapasztaltam, a *visszavonulók nem egyeneszn hátra mennek, hanem rendszeren arra, amerre jöttek*, ha akár a legkacskaringó-sabb utakon is, mert azokat ismerik. Jó ezt tudni, mert *keresni is arra kell az ilyen szélugrasztott osztagokat.*)

Alig végeztük be a reggelit, megjött a parancs: utazómenet vissza, Korczowon át, azaz előre. Épp indulás előtt előkerül valahonnan a kadétom. Remegve adta elő, hogy micsoda rémes helyzetbe került. Láttam, hogy hasznát venni úgy se lehet, magamtól adtam neki egy cédulát, hogy „betegsége miatt ma a vonatnál menetel”.*

Déltájban értünk Korczowra, ott megpihentünk. Megnéztem a csűrbe hordott sebesülteket. Még akkor sem került ellátásukra a sor. pedig az ezred orvosai a harc eleje óta dolgoztak a faluban levő segélyhelyen. A vasúti átjáró melletti kis temetőben akkor ásták Triboltnak és Jeremiásnak a sirt.

A tegnapi harctéren mentünk tovább. Olyan csendes, békés a tegnapi mozgalmas nap után. Most kutatják át a segélyhely emberei, az eltemetendő halottak mellett földbeszúrják a tusával felfelé fordított puskájukat. Bizony az én tarlómon is meredeznek a puska-tusák, kivált az útmenti árokban fekszik sok halott, akik – jobbára hátrajutni iparkodó sebesültek – fedezéket kerestek ott, a legrosszabb helyen. Az úthoz közel fekszik Müller szakaszvezető; nyugodtan, sze-

*Azzal a cédulával sikerült hazajutnia. Összel Pesten a Lukácsfürdőben meglátogattam; ő kért erre levélben, hogy igazolhassa magát. Sokizületi csúzos beteg volt, igazán beteg volt szegény. Mozgósításkor is fürdőről vonult be a jó fiú, és nem is mondta, hogy beteg. Mennyi akaraterővel kellett elnyomni szenvedéseit. Ráillik, hogy „ha te is úgy félnél, mint én, régen elszaladtál volna már.”

liden, mintha csak pihenne a tegnapi fáradság után. Nem messze tőle a zabban a málháslovak – ezért nem kaptuk meg hát a lőszerpótlást tegnap délután?!

Megnéztem a rozskeresztet, ami nekem a tegnapi harc alatt olyan hűséges fedezéket adott, s mely mögött a letiport tarlón nagy csomó cigarettavég jelzi, hogy ott lapultam egész délután. Előtte pár lépésre hosszú sorban, 2-3 lépésre egymás mellett fekvéstől kisurolt teknőforma árkocskák, előttük vakondtúrásnál alig nagyobb földkupacok, jobbra a sok kilőtt töltényhüvely, Némelyik időzékben ott fekszik a csukaszürke halott, némán, merev mozdulatlanságban, mint ha este óta ott őrizte volna a vonalat. Egyiknek kezében – mintha folytatni akarná a munkát – földbevégyva a kis ásó, amivel még csak egy kis barázdát vághatott maga alatt, mikor a neki rendelt golyó mindent abbahagyatott vele. Hősi halottak! Egészen mások, mint más halott. Felöltözve, harci felszereléssel, mintha csak megpihennének munka közben, nem keltenek semmi borzalmas benyomást. Temetni se úgy kell őket, mint más halottakat; együtt a pajtásokkal ott, ahol hősöké avatták magukat. Legtöbbnek nyugodt arcán látszik, hogy pillanat alatt érte a vég, anélkül, hogy gondolt is volna rá– Igaza van Petőfinek: hősi halál a legszebb halál! Pajtások, Isten veletek!

Elértük az erdőszélt, az orosz állásokat. Ott is sok ám a halott! Ahol az erdőbe torkol az út, a fákon most is ott az állvány, amelyről a géppuskák végigszórták az utat. Más fákon a figyelők fészkei. Most keresik és temetik halottaikat a visszahagyott orosz vöröskeresztes sebesültvivők, (Ez se történt meg csak akkor, hogy a visszavonult fél hátrahagyta volna egészségügyi személyzetét.) Az erdőből állati ordítás hallik: egy örült orosz bolyong valahol,

A galíciai erdők szélén árok van, s azt még be is rendezték maguknak az oroszok, S ennek a kitűnő, láthatatlan állásnak rohantunk neki tüzéség nélkül, olyan vakon! Csak most látjuk, hogy mi lehetett volna, ha az orosz vissza nem vonul. Sok mindent kezdünk tisztán látni a harctér hatása alatt. Hogy tűzkereszttségünk, a csapat nagyszerű magatartása dacára nem is volt olyan dicső, *a vezetés sokféle hibája miatt. Hihetetlenül naivak voltunk, újoncok teljesen. Nem volt körütekintés; nem volt felderítés, harc alatti vezetés. Csak támadni! Csak előre vakon! A túlbuzgóság okozta a legtöbb hibát. Nekirohantunk az ellenségnek, egyszerre az egész ered; mi, a tartalék előbb, mint maga a főcsapat. Mindenki elől akart lenni, mindenki*

előre sietett. Kontz a zászlóaljtorzssal ott volt majd közvetlenül a rajvonal mögött, a nyílt terepen. Ezért szorult az út fái mögé szintén elől az ezredes, úgy hogy el se mozdulhatott onnan, s a harcvezetés-ből ezzel egészen kikapcsolódott.

A telefont berendezni meg se kíséreltük, a parancsnokságok közt megszűnt minden összeköttetés, mindenki csak azt tudta, amit a szemével láthatott. Így aztán *századon felüli vezetés egyáltalán nem is volt; csak elrendelték a harcot, de abba nem folyt be senki se. Az egyformán elosztott vonalnak nem volt tartaléka, amivel túlsúlyt és döntést lehetett volna elérni valahol. Nem figyeltünk eléggé az ellenségre, nem vettük észre, hogy visszavonult. Visszamentünk biztosítás nélkül ahelyett, hogy rátapadtunk volna az ellenségre. Az összeköttetés megszakadt vele, jókora egérutat nyerhetett. Hiányzott az önállóság; a kötelességérzet az eddig ismeretlen harctér okozta lelki válság leküzdésére nem mindenkinél volt elég.* Ez volt a legnagyobb hiba! így aztán nem egy békében kiváló katona fuccsolt be itt. amikor élethivatása céljához érkezett. Volt olyan, aki nagy lelki válságában beteget jelentett, visszafordult harc közben, talán már az előtt; vagy lelki megrendültségében olyan hátul maradt, hogy csapata harcáról semmit nem is tudott. Azután sok száz ember, másutt parancsnokságok csapataik nélkül *visszamentek egy kozáktámadás vaklárma-jára. És ha nem vaklárma lett volna, hanem csakugyan jött volna a kozák, akkor szabad lett volna visszamenni a támadás elől?!*

Na de újoncok vagyunk, Amit hibáztunk, bizonyára nemcsak a mi hibánk (bizony nem egy helyen követték el ugyanezeket és még nagyobbakat is). Az oroszok tíz év előtti háborúja nagy előny nekik. Es a leckéből bizonyára tanultunk is sokat. Hogy a harc után visszamentünk a kiindulási helyzetbe, az csaknem mindenütt így volt. S azt is látom, hogy *a mi magatartásunk egyáltalán nem maradt a többié' mögött.*

Az üres orosz állások láttán jöttünk tudatára annak, hogy győztünk. Ha nem is mi, de más valaki, aki hozzánk tartozik és a győzelemnek mi is részesei, élvezői vagyunk. Átmentünk az erdőn. Utána bzczepiatynban a parasztok mutatták az orosz ágyuk helyét, sőt láttunk otthagyt orosz ágyukat is,

Megyünk mint a kofferek, megint nem tudjuk, hová. Melegen tűz a nap, fáradtak vagyunk, Domaszowra s vissza kétszer tettünk 12 kilométer felesleges utat. Elöl, nagyon messze gyöngé lövöldözés.

Krzewicán túl Wasilow felé egy dombon szívet gyönyörködtető látvány: vagy 20 orosz ágyú! Elhagyottan, némán ásítanak egymás mellett, rohammal foglalták el tiroli vadászaink; sok halottjuk fekszik az ágyuk körül. Ezért ment hát vissza előlünk is az orosz?! Alig néztünk körül, visszafordítanak, az alig elhagyott *Krzewicán* éj jelezünk. Ismét 33 km volt a menet.

Üres a falu, lakói elmenekültek a harcok elől. Magunk vagyunk, kényelmesen elfér az egész ezredünk, Retskyékkel egy házban ütök tanyát, szalmán, mit az oroszok terítettek le fekhelyül. Úgy a házban, mintáz udvaron s az egész faluban elképzelhetetlen a rendetlenség, a felfordulás. Összetört, kihajigált bútorok, orosz fegyverek, töltények, szerelvény, ruhák, vállszalagok, konzervek szertesztét, A sok sátorlap és cövek mutatja, hogy igen sürgősen kellett menekülniök. Rengeteg mindent hagytak ott, főként azonban valami átható kellemetlen szagot. Ez terjeng a szobákban és a szabadban is. Bagaria csizmaik, vagy állítólag valami tengeri fű szaga, amit levesnek főznek talán? (Ez a jellegzetes muszka szag később is mindenütt megmaradt utánuk és hetekig érezhető volt a földözékeikben is.)

Embereink mindent átkutattak, hogy a sok mindentől minek lehet hasznát venni? Kitűnök a sátorlapok, főzőedények, de kivált az ásók; nagyobbak, erősebbek, mint a mienk, abból egy se maradt ott. Estére senki se maradt ásó nélkül, az első harc megtanított, hogy az ásó a legföltettebb kincs a puska után, Mozgókonyhák híjján - az enyém Korczowon, a segélyhellyel maradt - főzőedényben főztük meg a földből frissen szedett krumplit, amibe a korczowi pihenőn vágattuk a húst, Alig bírom megírni a naplómát, olyan álmos vagyok.

Augusztus 30« Vasárnap, Az éjszaka jól kipihentük magunkat. Késő reggel, rendezett viszonyok között indulunk tovább, az ezredes előbb végignézte az ezredet, úgy mint odahaza. Elővéd voltam a zászlóaljjal, A 227 Δ-οη át Ulhoweknek mentünk. Gyönyörű reggel, feledve minden fáradalom. Most érezzük át igazán, hogy az orosz megverve vonul vissza s mi üldözünk. Felemelő érzés, frissen, jókedvűen megyünk. Dragonyosokkal találkozunk, akik lelkesen gratulálnak a győzelemhez; valószínűleg azt hitték, hogy mi foglaltuk el az ágyukat, Benső restelkedéssel könyveltük el a mást illető gratulációt és resteljük magunk előtt, hogy megint tartalék vagyunk,

Ulhowek előtt egy altábornaggyal és kíséretével találkoztunk. Egy vezérkari ezredes lovagolt hozzám és mondja, hogy Kirchbach

altábornagy átvette a most alakuló XVII. hadtest parancsnokságát,* mi is alája tartozunk; hivatja az ezredparancsnokot. Tahy előre jött és jelentette, hogy nincs lőszerünk, konyhánk, vonatunk, az ezred egy része elveszett, alig vagyunk harcképesek. Gondolom, hogy nem valami kellemes választ kapott. . .

Ulhoweken hosszú pihenő. Ott volt a 41. hadosztályunk parancsnoksága, megvendégeltek reggelivel. A legénység a parasztoktól vett mindenféle ennivalót. Zászlóaljam a falun túl állott meg, az orosz határ előtt, Egy mocsaras patak a határ, s azon innen nagyszerű látvány: egy orosz hadtestparancsnokság otthagytott tábora! Volt ott minden, látszott, hogy alvás közben kellett menekülniök. Részben feldőlve s összetörve sok kocsi, köztük veretes szerszámú címeres hintó, ágygal berendezett fedeles batár; sátorok földre huppanva, a másik áll; nikkal és réz tábori ágy, hálózsákok, takarók, tábori székek és asztalok; drága útiládák és kofferek, ruhák, fegyverek, finom mívű kardok, látszövek, kitüntetések, aranyos tisztí epoulettek, ezüst evőeszközök, kristály üvegek, szamovárok, legmodernebb ezüst orvosi műszerek; rengeteg finom ennivaló, butéliás borok, likőrök, teák; fényűző toilette-berendezések; irományok, bélyegzők; térképek, a mi térképeink (még a Balaton is!) orosz kiadásban, rajtuk van az orosz mérle is. A pazar bőség tipikusan mutatta az orosz mentalitást, amely semmit nem áldoz fel úri kényelméből, jól akar élni a háborúban is. Nálunk ilyesminek árnyéka sincs. Ugyan nem volt szabad hozzányúlni semmihez, de azért mégis került egy és más, ami közel kéz alatt „találódott”. Valaki egy teli kenyérszák kuglert (mignon) hozott; először nem mertünk hozzányúlni, hátha meg van mérgezve? De aztán igen hamar elfogyott. Én egy közeli halottról hoztam el egy vállszalagot. Valaki egy Zeiss-triédert, egy másik meg a többi között állítólag egy Szent György rendjelet talált.

Tovább megyünk. Oroszországba! A határhíd innenső oldalát feketesárga oszlopon osztrák kétféjű sas őrzi, a túloldalról egyfejű orosz sas néz vele farkasszemet. Ha hallana, lett volna mit hallgatnia! Nagy dolog, hogy orosz földön vagyunk!

A Posadow előtti dombtető mögött fedve megállunk. Elöl a távoli dombokon vadászok nyomulnak elő. Nekilátunk a főzőedényekben ebédet főzni. Bizonyos, hogy a sok füstölgő táborűz és a körülötte nyüzsgő táborélet sokkal vonzóbb és poétikusabb, mint a

* Rövidesen Krzitek altbgy. vette át.

próza konyhakocsi. Mialatt fő az ebéd, az emberek nagy buzgalommal keresik a szerte heverő srapelhüvelyeket; megállapítják, hogy nem sokat kell tőlük tartani, mert nem robbannak, kipanamázták belőlük a puskaport.

Késő délután más tartalékhelyre rendelték az ezredet, a Posadow és Lahowce közti erdő túlsó szélére (3. vázlat). Előttünk, a Kamién patak vizes völgyén túl levő dombokon állt a harc. Mi az erdőszélen beástuk magunkat. Az én zászlóaljmnak a Posadow felé eső balszárnny jutott. Első alkalom volt a terephez alkalmazott állás készítéséhez és csurómvízesre szaladgáltam magamat, mire az 1500 lépés kiterjedésen kinéztem a vonalat, elhelyeztem a századokat. De nem maradtunk ott, amint az állás készen lett, a sötétség beálltával előrendelték az ezredet. Én csak annyit tudtam, hogy menet! Élen az I, zászlóalj, utána az enyém, végén a II-ik,

Koromsötét volt. Alig megyünk egy félórát, egyenest előre Telatyn felé, megállunk. Állunk, nem tudni miért. Előremegyek, megtudni a megállás okát. Az I. zászlóalj géppuskás osztaga volt előttem, s amint annak elejére érek, egyszerre vége van az útnak. Magas töltésen voltunk – a Kamién menti vizes réten vezetett keresztül – és fel volt égetve a patak felett a híd, a töltés és ezzel az út is megszakadt. Így a géppuskások előtt nincs csapat, nincs senki se. Hová lett a zászlóaljuk, nem tudják. Keresem az ezredparancsnokot, senki se tudja, merre van. Megint itt állok parancs és tájékoztatás nélkül, mint Korczow után. Végre a töltés oldalán és mellette a magas füben megtalálom az I, zászlóalj – kítaposott nyomát! Nem lévén híd, letértek a töltésről, mellette mentek tovább. De a géppuskások nem mertek lemenni a meredek oldalon, állva maradtak s mögöttük az egész ezred állva maradt. Az I, zászlóalj nyoma a patakhoz vezetett. Megtaláltam ott a vízen át szénából készített átjárót, amin aztán mi is átmertünk. De a vizes réten túl vége volt a magas fünek, elveszett a nyom. S még hozzá kisül, hogy csak az én 9. századom van velem, akik a sötétben is megismerték a hangomat. Vissza rohanok a többiért, akik a töltésen maradtak – aludva. Persze fáradtak voltak, ledültek, elaludtak és nem vették észre, hogy előlük elindult a csapat. Alig bírtam már mozogni a sok szaladgálástól, mire századom után az ezredet felzárkóztatom. De hol az I. zászlóalj és hol van az ezredes? Ott állunk a sötét éjszakában és nem tudjuk, hogy miért. Végre egy magasan lobogó tűz mellett

embereket látok. Odamegyek megnézni: ezredbeliek, holnapra húst vágnak nekünk. Megmutatták, hogy az I. zászlóalj merre ment, meg' is mondták, hogy Telatyn-Nowosielki felé. Megyünk utánuk a kitaposott nyomon, Csakhogy az egy kiegészített legelőn nemsoká elvesztett. Merre van hát Telatyn? Nem tudom, nincs térképem; Tahynak kellett adnom indulás előtt, mert nem találta az övét, Retskynek sincs, mert már lejöttünk a korczowi lapról, a többi pedig a nyereg-táskában van, s azzal együtt Korczownál elmaradt, Vissza hát a tűzhöz! Szerencsére ott találtuk a vágatást vezető élelmezőtisztet, a kis Princz hadnagyot. Ő aztán megmondta, hogy az ezredes egy közeli házban tartózkodik. Bemegyek, – ott vacsorázik Gerával, csirke-, paprikást! Jelentem a kalandos menetet és keresést; nem is tudta, hogy az ezred elmaradt. Ellenben engem is megvacsoráztatott a paprikásból. Új parancs is érkezett, hogy az ezred visszamehet az erdősarkon délután elfoglalt helyére. Visszamentünk tehát, de jól elmúlt éjfél, mire a fölösleges sétának vége lett. Csak az I. zászlóalj maradt valahol a vadászok között.

Hasztalan fáradtuk át a fél éjszakát. Hogy ne kelljen a sötétben a délután készített állások keresésével tölteni az időt, ahogy elértük az erdőt, a domb tetején félkörbe fejlődve helyeztük el a két zászlóaljat. Megint ástunk egy kis földözéket is, reggel félhárom óra volt, mire készen lettünk vele. Aludni azonban alig lehetett valamit, mindössze egy órát pihenhettem a földön, sátorlap alatt. Mihelyt látni lehetett, a délutáni állásokat kellett megszállani és kiépíteni.

Tanulság: *éjjeli menetknél a rendet fenntartani igen nehéz, normális viszonyok közt is a legnagyobb fegyelmet és figyelmei követeli; annál inkább, mikor kimerült a csapat. Ebben az embereket külön is iskolázni kell. A parancsnokokat pedig éjjel pláne nem szabad koféféként lógatni, mert könnyen katasztrófába vihetik a csapatot.* Megtörténhetett volna itt, hogy gyanútlanul besétálunk az oroszok közé, A térkép viszonyokról pedig rossz beszélni is. Századonként csak egyetlen darab van (volt eredetileg), az is özönvíz előtti általános, amelyen hiányzanak nemcsak az erdők, utak, hanem sokszor még a falvak is. Még hozzá itt, ahol vagyunk, négy darab szögellik össze, folyton illesztgetni kell a lapokat, A kiesett parancsnokok magukkal vitték a térképüket, az egész ezredben alig maradt néhány, Szerencsére a Tahyé megkerült és visszakaptam tőle a magamét.

Augusztus 31. Reggel nyolcra ástuk ki és szállottuk meg a tarta-

lékállást. Azóta pihenünk, A két zászlóalj közepe mögötti dombocskán beszélgetünk Tahyval és Mészölyvel, Nagyon szép az idő, vidám őszi reggel, A Kamienen túl, Telatyn-Zulice között a vadászok lassú előnyomulásban vannak; az oroszokból semmi se látszik, Puskatüz alig, ágyúzás egyáltalán nem hallható. Egyszer csak valami ismeretlen bűgös-berregés jön a harcolók felől és mint egy nagy madár, megjelenik egy orosz repülőgép! Fehér szárnyai vakító csillogással ragyognak a napfényben, piros karikái mutatják, hogy orosz és bennünket figyel. Hol van a miénk?

A főzödényekben fő az éjjel vágott marhahús, hozzá krumpli mindenütt van, csak ki kell szedni a föld alól. Sietni kell az ebéddel, mert előbbre megyünk. Most már azt is tudom, hogy Posadowon át a 96. dandár (3., 4. vadászok) mögé, Telatynra,

Étkezés után felszerelünk. Többen félrevonulnak, tárcájukban búcsúként megindultsággal nézegetik az arcképeket. Nem tesz valami bátorító benyomást – pláne előljárók részéről – a lélekállapot eme megnyilatkozása. Most ide kell gondolni minden gondolattal, itt kell lenni egész lélekkel. Két úrnak szolgálni nem lehet.

Épen dél volt amikor indultunk, én ismét elővédnek. Irány Posadowon át a tőle északra levő erdő keleti széle, Zulice-Lykoszyn!

Posadowban lovasküldönc új parancsot hozott, én olvastam fel az elővéd élén mellettem lovagló Tahynak: 12. honvéd gyalogezred a Wiszniewnél szorongatott 3. hadosztály támogatására „so rasch als möglich!” Irány Telatynon át Franusin major, A Teiatyntól keletre levő magaslatokon lövegtűz várható.

Kol. Teiatyntól az ezredparancsnok a segédtiszttel előrelovagolt tájékozódni s a további parancsokért; magam maradtam az elővéd élén, Telatynban Szentirmayt a 9. századdal egy tüzérparancsnok kérésére lövegfedezetül rendelttem ki a falutól nyugatra tüzelő ütegek mellé, A mély völgyben fekvő Telatynban fedve értük el a keleti alsó falukijáratot s ott megállva, felzárkóztattam a századokat, Előrejött a másik két zászlóaljparancsnok is, Gera már ott várt, hogy a terepet mutatva közölje az ezredes parancsait.

Felovagoltunk a közvetlen a házak felett levő dombra, Gera javában beszél – egyszerre hat srapelrobbanás éppen a fejünk felett! (1. 3. vázlaton) A golyók, mint a záporosó, kopogva verték a házfedeleket, csúnyán recsegték-ropogtak a fák letört gallyai. Első ágyúkereszttség! Lovaink pillanat alatt megfordultak, levágtattak

velünk a dombról a házak közé, hol zászlóaljам úgy szerterebbent, mint a csirkehad. A közeli házak egyszerre lángba borultak, óriási füst gomolygott mindenfelé. Épp akkor ért oda! a főcsapat éle is. Rákiáltottam embereimre, s azonnal helyreállt a rend, sorakozva volt a zászlóaljам. Baj nélkül állottuk ki a még következő néhány srapnel ösztüzet, egypár ember megsebesült. A tűzrajtaütés állítólag kém munkája volt, egy paraszt egy pincéből telefonon mondta be az oroszoknak, hogy hol vagyunk. Így kaptuk a kitűnően célzott srapneleket ott, ahol pedig az orosz nem láthatott.

Megkaptuk Gerától a parancsot, és mentünk tovább a Nowosielki út felé. A tűzérési rajtaütés, bár nem sok kárt tett, mégis izgatta az embereket. De érdekes, hogy nem a tűzéréstől féltek, hanem kozákokat véltek látni mindenütt, a divatos *kozákfélelem* vett lajtuk erőt. Kozákokat véltek látni a mellettünk levő magas kenderben, amelyet selymesen lengetett a szél. Járórt rendelek oldalba – s az egyik ember lehajlik bakancsát fűzni,-a másik mintha nem hallaná a szavamat. Revolverem felé nyúlva ismételtam a parancsot, és Sopronyit rendeltem ki parancsnokul. Persze nem volt a kenderben se kozák, se más,

A kritikusnak jelzett magaslaton futólépésben magam egyenként vezettem át a századokat. De most már nem lótt az orosz, úgy lát-szik, nem volt, aki diktálja neki a célokat. Ezer lépésre a falun tfil, a Nowosielki utón túli mélyedésben gyülekeztettem a századokat. A másik két zászlóalj nem utánam jött s nem is látszott sehol. A faluból a dombok mögött s az erdön át fedve indultak el, Gera idegeskedett, hiszen „so rasch als möglich” szólt a parancs.

Nem várom hát be a másik két zászlóaljat, hanem magam nyomulok elő Franusin felé. Oszlopvonalban. Egyszer aztán Franusin előtt mozgást látok, de nem ismerni meg, ellenség vagy saját? Gondolkozom, hogy mi is a parancs? Nem jut eszembe egy szó se! Mindent elfeledtem, amit Gera mondott, mert a srapnelek tői szét-szaladt zászlóaljat kellett rendbeszednem a parancs vételekor. Csak annyit tudtam, amit a Posadowon vett írásbeli parancsban olvastam, hogy Franusin az irány. Dehát az ellenséges állás is lehet irány?

Minél kritikusabb a helyzet, annál fontosabb ellenőrizni annak megértését. A parancs pár szóval, vagy a térképen pár vonással rögzítve legyen!

Ismét nagy dilemmában voltam. Ha ellenség van Fransinnál, fejlődni kellene, hiszen alig 1500 lépésre vagyunk s egy váratlan tűz nagy veszteséget idézhet elő. De ha nem ellenség, hanem saját amit látunk, mit gondolnak, hogy hátukba támadunk?

Emberek folyton ijedeznek. Tőlünk jobbra erdő; ugyan küldtem oda járőrt, de a tapasztalatok után benne nem nagyon bízom. Balra semmi, mintha kihalt volna az egész csatatér. Kínos csend, csak néha-néha esik messze balról egy ágyúlövés. Nagy, lapos lálforma mélyedésben voltunk, semmit nem láhattunk, de minket köröskörül mindenki láthatott. Hol az ellenség, hol a saját csapat? hova kell menni, nem tudom. Végre eszembe jutott, hogy ha katasztrófa érne bennünket, ultima rációként itt a revolverem, fogságbaesni nem fogok! ez aztán megnyugtató. Fejlesztettem a századokat, mélyen tagozva egymás mögött. Harc járőrök előre és az oldalakba!

Éppen egy patakhoz értünk; át akarom ugrani, mikor deus ex machinaként Gera kiabálja a nevemet. Int, hogy Állj! Nemsoká odaér Tahy is, – hogy megörültem már másodszer neki! Hátunk mögött jó messzire a másik két zászlóalj is megérkezett. Elöl a helyzet már rendbejött, nincs szükség reánk, Mehetünk, ahová akarunk, ahol jobban elláthatjuk magunkat. Itt maradunk a telatyni erdőben, vagy menjünk vissza a Posadow-Lahowce-i erdőszélen levő földőzekeinkbe? Végre is Tahy azt határozta, hogy visszamegyünk, de nem Telatynon lövegtűznek kitéve, hanem a Nowosielki mélyedésben s onnan D, fordulva az erdőn és Radkowon át. Alig lesz két kilométer kerülő, kényelmesebb és útközben vizet is vehetünk,

így is lett, de nem egészen a számítás szerint: délután négy óra; tíz kilométer az út, tehát még világosan a táborhelyen kell lennünk. Csakhogy Radkowon egy lovashadosztály vonult át, meg kellett várni, míg trainestől átkel a Kamién hídján, Radkow utcáján pihenne néztük, miként vonul el a végtelen kocsisor. Egy kocsiból épen előtűnk kiesett egy kenyér. Észreveszik embereink, a következő kenyérnek már nem kellett kiesnie, és – más kocsi is vitt kenyeret! Nemsoká mind prófuntot evett, aki közel fért egy kocsihoz. Magam is azt ettem Tahy val, nem csoda, hisz nem is tudom, hány napja nem is láttunk kenyeret, Nagyon jól esett a mannaként érkezett adomány, mert a gazdag falu lakossága ellenségesen nézett reánk, és még vizet sem adtak volna, ha magunktól nem merünk. Egy jóérzelmű fél-űri lengyel házban valami harapnivalót kértünk. Németül mondták, hogy

nem adhatnak, mert agyonvernék őket a falubeliek; hanem elmennek otthonról, és a cseléddel adassuk elő, ami kell,

Már sötétedni kezdett, mire a lovasok után megkezdhattuk a hidon az átkelést. Szitálni, majd esni kezdett az eső, ami szurok-sötétté tette az éjszakát. Zászlóaljam a közepén volt s így eleinte nem is figyeltem, hogy merre megyünk. De jó idő múlva kezdtem észrevenni, hogy bár elérendő táborhelyünk a radkowi hídtól csak 4 kilométerre van, mi már órák óta dagasztjuk a sarat. Előrelovagolok, és jelentem az ezredparancsnoknak, hogy nem jól megyünk: hátunk mögött van a ránkgyújtott Telatyn, amit Radkowról Lahowcén át menve jobbkéztől kellene látni; s balkéz helyett előttünk nem is messze van a már tegnap óta égő Replin, Vagyis a sötétben is jól tájékoztató két égő falu dacára eltévesztettük az utat; Radkowról az égő Replinnek tartottunk ahelyett, hogy mindjárt a hídnál jobbra tértünk volna a Lahowcei táborhely felé.

Most aztán Tahy rám bízta a vezetést, az én zászlóaljam jött előre. Minduntalan meg kellett állani nemcsak tájékozódni, hanem hogy a csúszós sár dagasztásától kimerült emberek pihenjenek. Jól elmúlt éjfél, mikor az erdő hátsó széléhez értünk. A csuromvizes alj erdőben azonban lehetetlen volt megtalálni az erdő túloldalán levő táborhelyhez vezető ösvényt, és hogy hiába ne töltsük az éjszakát, elhatároztuk, hogy a hátsó erdőszélen, néhány ott talált kazal körül éj jelezünk; négyszögben, mert a front mögé került kozákok miatt hátrafelé is kell biztosítani.

A kazlak körül lefektettem századaimat, de megint csak az én zászlóaljam van ott, a többi elmaradt az úton. A sok megállásnál amint megálltak, lefeküdtek és azonnal aludtak is az emberek. Nekem kellett visszamenni, összeszedni őket. A kitaposott nyomok mentén bukdácsolok, világítva a zseblámpával, mely a végén már alig pislogott. Pár száz lépésre egymástól csoportokban tíz-húsz-száz ember feküdt és aludt. Órákba telt, míg a kazlakhoz érkeztem velük. Franusintól 11 órába telt a 10 kilométeres út, és persze egy éjjeli pihenésbe is. 27 km volt a hiába megtett napi menet.

Részemről megismételtem a korczowi éjszakát, már ami a fáradtságot illeti. Hajnali 3 óra volt, mikor belefűrhattam magam egy kazal tövibe s alhattam azt a kis időt, amíg kivirradt. Akkor aztán pár száz lépésre – nagy elégtétel volt nekem – csakugyan ott volt az éjjeli hiába keresett erdei ösvény, amin pár perc alatt elértük a tábor-

helyet. Nemsoká bevonult a lövegfedezetül Telatynban maradt Szent-irmay is.

Mottó: térképet olvasni éppúgy kell tudni, mint a betűt, Tájékozódni pedig nem mindenki tud, sokszor a különben másképp kitűnő katona se. Éjjel még sokkal kevesebb! A tájékozás, kivált az éjjeli, éppolyan természeti adottság, mint sok más egyéb. A madáré, állatoké sokkal tökéletesebb, hatodik érzék, ami az emberek közt sokkal ritkább, A szabadban élőknél, pásztoroknál, vadászoknál sokkal fejlettebb, mint a városiaknál. Fejleszteni lehet és kell is ugyan, de azért azokra kell bízni a vezétést, akik nem rendfokozatuknál fogva, hanem ösztönből jobban értenek hozzá.

Szeptember 1. Délelőtt, úgy mint tegnap, pihentünk a táborhelyen. Bevonult Csilléry dr. a Korczownál visszamaradt segélyhelylyel és az orvosokkal. Nagyon megörültünk nekik, nemcsak azért, mert 4 napig nem volt egészségügyi személyzetünk, hanem én különösen azért, mert magukkal hozták az eddig általuk használt konyhakocsimat, a rálakatolt bundával és fehérneművel, A konyhakocsin 1200 korona aprópénz volt minden századnál. Ebből kifizettem most a Tarján hadnagy gázsiját, akit Csilléry betegen hazaküld s mindjárt a magam gázsijaként is kivettem 200 koronát, hogy feleségemnek hazavigye.

Orosz repülő is megint járt a fejünk felett.

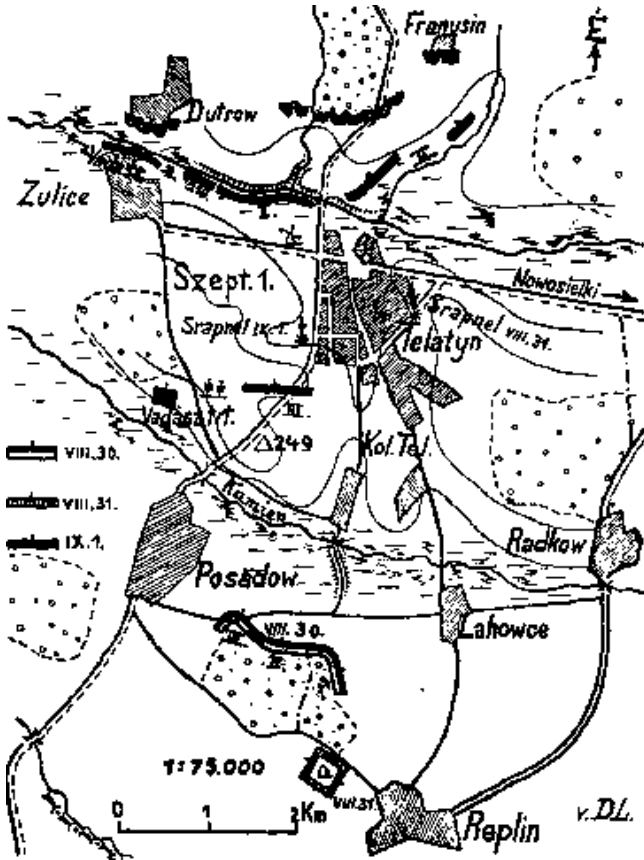
Délben a 96. dandár kötelékében ismét előreindultunk, úgy mint tegnap Posadowon át Telatynra, Most támadáshoz rendelték az ezredet. Végigmentünk a hosszú Telatynon, és Tahy minket zászlóaljparancsnokokat előrevitt magával tájékozódni a falu északi kijáratához,

A falu előtt pár száz lépésre egy patak folyik, azon túl 1000 lépésre egy erdő innenső szélén volt a beásott orosz vonal. Körülnézhattunk a közeli toronyból, ahol egy géppuskát is helyeztünk el. Az ezredes pontos harcintézkedést adott: I, zászlóalj az erdőbe vivő úttól balra, II, attól jobbra intézi a támadást; az én zászlóaljam a balszárnynon kívül tartalék azzal, hogy majd Zulice-Dutrow felől az orosz jobbszárnjat karolja át. Az intézkedéskiadás végére az ezred éle is hozzánk a falu kijáratához ért.

Míg az I., II. zászlóalj fejlődtek, én egyelőre a templom melletti keresztutcában fedve helyeztem el a zászlóaljamat. A századparancsnokokkal kimentem tájékozódni a Zulicei útra. Azonban Dutrowról

és az erdőből olyan tüzet kaptunk, hogy a nyílt terepen a zászlóaljzat kivinni nem lehetett. Ezért csak a fél 10. századot küldtem. Zulice felé, egyenként, nagy távközzel, az ezred balszárnyát bíz-

3. vázlat

Telatyn

1914. szept. 1.

tosítani. A félszázad később meghosszabbította az I. zászlóalj balszárnyát, és az egész harc alatt ott maradt. Én pedig arra határoztam magamat, hogy a zászlóaljzat hátraviszem, és az átkaroiáshoz a Zulice-Posadow közti erdőn át kerülök Zulicére,

Sietve akartam megtenni a kerülő mozdulatot, és éhez Telatyn egy mellékutcáján futólépésben indultam hátrafelé. *Elég rosszul: futólépésben hátra!* A géppuskák löszere, az emberek szerelvénye úgy csörgött, a futás olyan lármával járt, hogy idegessé tett mindenkét, jómagamat se véve ki. Dehát sietni akartam, nem tudtam még, hogy *a sietésből könnyen elsietés lehet, ami nagyobb kárral járhat, mint a késedelem.* Az utca, amelybe tértünk, zsákutca volt. Kerítéseket, palánkokat kellett kifeszíteni, ami fokozta az idegességet. Baj' ugyan nem történt, de *a csapat hangulatát és bátorságát jobban emeli, ha nyugodt biztosságban látják a vezetőt, mint ha látják annak arcán a nehéz helyzetet.* Kiértünk a főutcára, lépésben mentünk tovább a falu déli kijárata felé. Egy mélyedésben levő keresztúton kikanyarodtam, hogy két domb közti teknőben oldalt menjünk a zulicei erdő felé. Közvetlen az oszlop élén lovagoltam. Amint a házak közül kiérünk, úgy mint tegnap, váratlanul srapneleket kapunk! Csakhogy most nem magasan robbantak, mint tegnap; azok csak ártatlan rakéták voltak a most tíz méterre a fejem fölött robbanó dühös csattanásokhoz képest. Alattam a kis Cigány elkezd forogni, ugrálni, a 9. század élén pedig, alig pár lépésre a hátam mögött holtan esett össze Thanhoffer szakaszvezető; a gyújtó szétvitte a fejét. Két-három ember sebesült még a 9. századnál és a többinél is néhány. Leugrottam a lóról, fejről és nyakáról csorgott a vér, ő is kapott néhány srapnelgolyót.

Az emberek már sokkal jobban állották a tüzet, nem volt a tegnapihoz hasonló riadalom, pedig még jó egy pár ösztüzet kaptunk. Megint a faluban levő kém dolgozhatott, mert a faluban teljesen fedve voltunk az oroszok elől; a tűz pedig pontosan követte az oszlopot.

Ugyanakkor feleletül a mi tüzéségünk is megszólalt balra tőlünk a 249 Δ dombon, közvetlen a fejünk felett, úgy hogy minket is majd elsepert, és majd megsiketültünk belé. Ezért visszafordultam, és a falu mélyen fekvő főutcáján még hátrább kerülve, az útegek közelében a domb mögött fedve fektettem le a zászlóaljmat. Azonban előzőleg a végén volt 12. századot, amely már a srapnelek után ért a rajtaütés helyére, otthagytam ahol a rajtaütés ért, az előbbi domb mögött azzal a szándékkal, hogy az fogja megkezdeni az eltolódást a zulicei erdő felé. Ez meg is történt. De amint meglátták a mögöttünk tartalékban levő vadászok, hozzám üzentek, hogy ne próbálkozzunk

Dutrowval, mert az oroszok félállandóan megerősítették, és nekik az oroszok pusztító tüzeben már több századuk odaveszett. Erre, miután egy Dutrowról az ezred balszárnya ellen irányuló támadást innen is visszaverhettem, azt határoztam, hogy maradok ahol vagyok, s írásban jelentettem ezt az ezrednek. Molnár főhadnagy, a segéd-tiszt vitte a jelentést előre, ahol akkor már javában folyt a harc.

Ez 18 órakor volt. Eltelt a délután, besötétedett. Előlről szüntelenül óriás puskaropogás hallatszott. Molnár csak nem jön vissza. Igen aggódtam érte; ötezer lépés az útja, az örült lövöldözésbe biztosan odaveszett! Végre 21 óra körül mégis előkerült, A faluszélen háztói házhoz ugorva tette meg az utat. Az ezredes teljesen jóváhagyta, hogy mint tartalék az elért helyen maradjak. Elbeszélte Molnár, hogy elől a két zászlóalj a patak meredek partja mögött teljesen fedve van, veszteségük aránylag csekély, mert alig látják őket az oroszok. De előbbrejutni épúgy nem tudnak, mint Korczownál se lehetett. Az ezredparancsnokságtól a zászlóaljokhoz telefon vezet. De most aztán építettünk mi is!

A 12 századot is hátrarendeltem a többihez, s a zászlóalj beásta magát. Nekem már volt egy kis gödröm, abban voltunk Retskyvel és Molnárral, ott diktáltam a részletes harc jelentést, amit az ezrednek kellett küldeni. De olyan álmos voltam, hogy hiába csipkedtem, szurkáltam magamat, elaludtam minden mondat után kétszer is. Tájékozódni voltam a vadásztartaléknál. Megvacsoráziáltak – nekünk nem volt mit enni -, sőt másnap is küldtek nekem és még 40 embernek reggelit.

Éjfélkor még szakadatlanul tartott a tüzelés, azután kezdett abbahagyni s reggel felé teljesen megállt.

September 2. Mikor felébredtem, már sütött a nap. Elöl csend, sehoh semmi harci zaj. Ellenben Telatyn végén a patakmenti állásainkban, sőt az orosz árkokban is békés mozgás látszik; ide-oda járkálnak bennük az emberek, Mi az? Az történt, hogy az orosz hajnal felé megszökött! (Ez volt a komarowi csata utolsó napja, az egész orosz hadsereg visszavonult.) Hanem azért állásaink fölött a járkálás láttára egyszerre csak srapnelek robbannak – megint tévedésből a saját srapnelek.

Az ezredtől telefonparancs jön: az ellenség visszavonult, bevonulni a Telatyntól északra levő hídhöz!

Bevonulunk az ezredhez. Érdeklődéssel nézem az állásokat. Teljesen fedve, állva lőhetnek a meredek partszakadék mögött, de kilövésük nem volt tökéletes. A veszteség csekély volt, legtöbb az én félézázadomnál, amely előtt a part nem volt olyan magas. Zászlóaljam vesztesége a srapnelekkel együtt 2 halott és 20 sebesült.

Lőszert és kenyeret vettünk fel, helybehozta nekünk valami idegen train. Ezalatt megnéztem az orosz állásokat. Rémes muszka-szag volt bennük, de azon kívül maradtak ott szamovárok, amiken ott főzték a teát. Találtunk fegyver- és felszerelési dolgokat is, jelöl, hogy váratlan érte őket a visszavonulási parancs.

8 órakor indulunk az orosz után. Zászlóaljam elővéd. Fejlődve megyünk át az orosz állás mögötti sűrű alj erdőn. Alig lehet benne járni, vezetni még nehezebb. Aztán sík szántóföldek jönnek, sok szélmalom, amiről tudjuk, hogy akár kelepel, akár nem, mindenképp csak kém jelek leadására való . . .

Délben Staroje-Sieloban hosszú pihenő. Közösök mellőznek utánuk mi is folytatjuk a menetet. Nagy erdőkön át megyünk, sokat ácsorogva az előttünk menő csapatok miatt. Én közben lóháton bóbiskolok. Együtt lovagolunk Tahy ezredessel, aki azzal riaszt fel a bóbiskolásból, hogy menjek a zászlóaljjal baloldaldvédnek az erdőbe, ezer lépésre az oszloptól. Nagyot nézek álmosan. Tahy látja, hogy nem bírom megérteni, nem bírom összeszedni magam, Többször kellett ismételnie, hogy nem tréfál, csakugyan ki kell mennem balra a zászlóaljjal. Roppant sűrű erdő volt; hol az ezer lépés? tudni nem lehetett. És ismét nem kaptam közelebbi parancsokat, se arról, hogy hová megyünk, se másról. Pár ezer lépés után mind ritkább lesz az erdő – az út mellett találjuk magunkat, és hátunk mögött az ezredet!

Ilyen viszonyok közt az *oldalvéd nem tud összeköttetést tartani s a faoszlopot a kikülönítés dacára meglepetés érheti. Vagy csak oly közel menjen a kikülönített rész, hogy fenntarthassa az összeköttetést, vagy mint külön oszlopot, külön útvonalon kell irányítani.*

Az ezred élén mentem tovább. Már több mint 30 kilométerre voltunk orosz földön. Arról ábrándoztam, hogy ha ez ilyen tempóban folyik, nemsokára – Péterváron leszünk! . . . Milyen jó lesz a békekötésig megszálló zászlóaljparancsnoknak lenni valami jó kis lenygel városkában! , , , Éppen egy ilyen kis városkához értünk, Mirczére. Ott is pihentünk egy kicsit, aztán balra kanyarodtunk, megint erdőbe, megváltottattuk az irányt. Még egy pár kilométer és And-

relowkánál álltunk meg éjjelre. Pici falu, egyetlen kis utcával. Az I és II. zászlóalj a kertekben táborozik, én, mint aki tartalék voltam, állítom ki az előőrsöket. Három század, három főörs, egy készülség. Kiküldöm a főőrsöket, azok a tábori őrsöket. Mikor készen lettünk, s a másik két zászlóalj javában főzi a vacsorát, már sötétedni kezd parancs jön, hogy nem itt, hanem egy kilométerrel hátrább, *Andrejowka majornál* éj jelezünk. 24 km volt a menet.

Bevonom az előőrsöket, félbeszakítják a főzést, és hátramegyünk. A major előtt az ezred szabad táborba száll, én újból intézkedem a biztosításra; igen rossz viszonyok között. Köröskörül erdő, egy 2 km széles tisztáson vagyunk. Három századdal – egy szemben, kettő az oldalakon – harcalakzatban beásom magam az ezred tábora körül, tábori őrsöket küldök az előttünk levő *Andrejowka* faluhoz és az erdő (tisztás) szélére; egy század készülség a közép mögött. Hátrafelé táborőrségek. Koromsötét van, mire készen vagyunk.

És most megint egy igen nehéz éjszaka következett. Amint a már napok óta tartó fáradalmaktól, álmatlanságtól kimerült emberek lefeküdtek, biz a beásással se nagyon törték magukat, hanem elaludtak nyomban. Nem tudott ébren maradni senki, az égy Retskyt kivéve, aki hozzám hasonlóan egész éjjel szaladgált. Folyton néztük a századok vonalát, a tábori őrsöket, ott is mindenki aludt. Egy igazán kitűnő tiszt, Császik hadnagy, – akinek a pótszázadnál ott-hon kellett volna maradnia, de kijelentette, hogy nem marad semmi szín alatt s addig járt utána, míg csakugyan kijöhetett – most ő is azt mondta, hogy nem bír ébren maradni, akármilyen történik is. Hasonlóan Sopronyi: tessék föbelövetni, de ébren maradni nem bírok... Az ezred pedig, mintha nem is élő emberekből állott volna. A készülséghez rendelkezésemre volt adva még az 1. század is. Ki akartam előrerendelni egy szakaszt. Az egész alvó ezredben nem volt, aki ne tudta volna mondani, hogy hol az 1. század? Órák beleteltek, míg megtaláltam, egy óra, míg kirendelték a szakaszt, újabb óra, míg az felcihelődött. Végre elindulok velük, és mikor helyükre viés be akarom ásatni őket, – nincs velem csak a szakaszparancsnok és néhány embere; a többi a sötétben lemaradt! Igazán nem a mi éberségünkön múlt, hogy a muszka rajtunk nem ütött, és fel nem koncolta az egész ezredet. Akár a korczowi éjszakán.

Még leülni se mertem egész éjjel. Csak amikor már derengeni

kezdett és láthatók lettek az erdőszél tábori őrsei, akkor olvadt ki belőlem a szörnyű nyugtalanság, akkor merem lefeküdni csak, (És ez így volt később is, az egész háború alatt, A sötétség alatt beállható lehetőségektől mindig féltem, és csak a derengés hozta meg a helyzet iránti bizodalmamat. Amíg sötét volt, nem merem bízni senkiben, magam akartam vigyázni mindenki helyett. Az igaz, hogy soha nem is ért meglepetés.)

Hajnalban lefeküdtem a Molnár sátrába (magamnak nem is csináltattam) és úgy aludtam, hogy arra se ébredtem fel, mikor a sátort induláskor elbontották a fejem felől. Már sorakozva állt az ezred, Molnár már bevonta a tábori őrsöket, készen állott a zászlóalj, ott volt a lovam, csak fel kellett ülni rá.

Szeptember 3. Szemérgélt az eső, borús volt a hangulat is. De az tette igazán borússá, mikor elindultunk – de nem előre, hanem vissza Galiciába, Nem sokáig tartott hát a dicsőséges üldözés! – baj van valahol... Azt mondták ugyan, hogy csak azért kell visszamennünk, mert egy-két orosz hadosztály szorult Rawaruska körül, azokat kell összefogdosni. De bíz azt senki se hitte el.

Most utóvéd volt a zászlóalj. Nem arra megyünk, ahol jötünk, hanem Mietkie-Malszów-Nabroz-Kniczyn-Zulice-Posadowon át a már ismert Ulhowekre; ez megint 35 km lesz. Ügy látszik, sürgős a muszkafogdosás, hogy úgy sietni kell vele! Embeink – hiszen ellenség országából hazafelé megyünk – szívesen hoztak volna magukkal valami madárlátta emléket, első sorban csirkét, malacot, ennivalót. De legszigorúbban tiltva volt minden ilyesmi, és mondhatom, be is tartottuk lelkiismeretesen. Csak Retskynek – aki Korczow óta ló nélkül gyalogol – találtunk egy kis muszka lovat, szőrin üli nyereg híjján,

Kmiczyn-Zulice-Dutrow-Steniatyn körül igen heves harcok nyomai látszanak. Leégett házak, össze-vissza turkált lövészárkok, felborult, összetört kocsik, elmaradt ágyúk, szerte srapelnhüvelyek, szétdobált fegyverek, lőszer és sok-sok temetetlen halott, mieink, vadászok; oroszok; – napok óta feküdhetek már, bűzös volt tőlük a levegő, Bizony jó volt megfogadni a vadászok tanácsát, nem rohani Dutrownak vakon,

Posadowtól már ismertük az utat. Mire odaértünk, be is sötétedett. Egy tüzérezred került az ezred és köztem levő térközbe. Sötét este jöttünk át a határon, ahol elhagytuk öt nap előtt. 22 óra után

értünk be *Ulhowekre*. Itt az ezrednek Korczownál elszakadt részei vártak reánk, és jó szállásokat készítettek elő. Itt vannak a konyhák, jó vacsorával vártak, ágyban aludtam, ez volt az első nyugodt éjjelünk öt fáradtságos nehéz nap után.

Szeptember 4. Ma reggel tudtam meg, hogy tegnap este csak az én zászlóaljam ért be *Ulhowekre*, az ezred főcsapata eltévedt előlünk. Valahol letértek az útról és csak éjfél után találták meg a falut, így a másik két zászlóalj megint nem sokat pihent.

Ma volt két hét után az egyedüli könnyű nap, kis menet után jó szállásokon igazi pihenő. Reggel hatkor indultunk, visszalépve a 41. hadosztály kötelékébe. Az indulásnál az ezred másik két zászlóalja – az éjjeli késés miatt – nem volt a helyén s csak az én zászlóaljam indult a dandár kötelékében. Az ezred csak a rövid pihenőnél ért utol *Uhnwon* hosszú pihenő,

15 km menet után *Karowon* beszállásolunk. Itt az egész ezred vonatostól, mindenestől. Rendezkedhetünk most már teljesen. Az elszakadt részek bevonásával itt vannak a zászlóalj parancsnokok. Én leceppentem a zászlóalj parancsnokságról, a magam 9. századát vettem át. A III, zászlóaljnak Mészöly törzstiszt jelölt százados lett a parancsnoka.

A századtiszték mind elmentek: Szentirmay és Feitz sebesülve, Imrédy és a kadét betegen, *Telatyn* körül az elesett *Thanhofferen* kívül 14 ember sebesült, illetve részben eltűnt az éjjeli menetek alatt: négy gyengélkedő a vonathál van és így 68 az összes fogyatéék, A létszám 192 ember. Tiszt csak magam vagyok, szakaszparancsnokom egy szakaszvezető és három tizedes.

Már tíz órára be voltunk szállásolva, *Retskyvel* és *Molnárral* vagyok egy tiszta parasztházban, A rég nem látott ládából kitisztalkodtunk, fehérneműt váltottunk, elláttam magam csokoládéval, kétszersülttel és cigarettával.

Ma még a zászlóalj ügyeit is én intézem. Éjjelre őrségeket kellett kiállítani. Mire ehez parancs érkezett, már aludtam, és nem bírtak annyira felébreszteni, hogy lediktálhattam volna a parancsokat, nat még akinek őrségre kellett mennie?! Meg kell azonban jegyezni, hogy a bakának e tekintetben mégis jobb dolga van. Mert mihelyt menni, harcolni vagy ásni nem kell, azonnal alhatik és alszik is, nem terheli semmi felelősség, semmi gond.

A század fogytékai szeptember 4-ig.

Századőrzs	I. szakasz	II. szakasz	III. szakasz	IV. szakasz
		E l e s e t t		
Müller Antal szvez. 1	Farkas Mihály honv. Hornicsár Bazil honv. 2	Thanhoffer Géza szvez Bereczky Ferenc örv. Vas Zoltán honv., Zán János honv. 4	Bajcsa Mih. honv. Pap Péter Tiyadar István „ Tóth Zoltán 4	Boldog Lajos honv. Chuszt István 2
	Korczónán sebesültek			
Mokány Imre örv. Gold Juda seb. viv. 2	Pál Imre szvez. Mezei Lajos tiz. Skelebej Bazil honv. Kinczli Mihály tiszolga 4	Illyés Pál örv. Aron Sámuel honv. Braun Bertl honv. Leorgyán Gy. honv. Müller Gvula honv. 5	Mózer lenác tiz Balán György örv. Bokor Imre örv. Andréka Flórián hv. Friedman Hers honv. Füles György honv. Héliczli József „ Kis Traján Kubasin Biszta „ Nagy József Nyikitucz János „ Pap István „ Pojcellán József „ Supa András „ Töményük Ján. „ Vekfincez László „ 6	Bilej László honv. Demeter József „ Kovács Demeter „ Opris Péter Popovics Illés Szabados Sándor „ 6
	Telattynál eltűntek, sebesültek vagy elmaradtak			
	Polgárcsuk László hv. 1	Fischer Mihály örv. Kaszó Lajos honv Kucsera István „ Pável Dániel „ Simon Gábor „ 5	Dzsurdzs György hv. Grün József honv. Hartman Simon „ Mérk István „ Szondy Ferenc „ Vrázsa László „ 6	Bojtor László honv. Salamon Májer „ 2
	Betegek a vonatnál			
	Kecskés János tiz. [Szilvaszló János honv. [Argyelán György szv. [Svegler József honv.			
Létszám volt aug. 26-án		= 260 fő (tisztekkel)		

Elesett 13

Sebesült 33+2 tizt 35

Eltűnt és beteg 14+2 tizt 16

Gyenge kedő 4

Összes fogyat ék. 68

192 (velem együtt)

Jelenlevő létszám

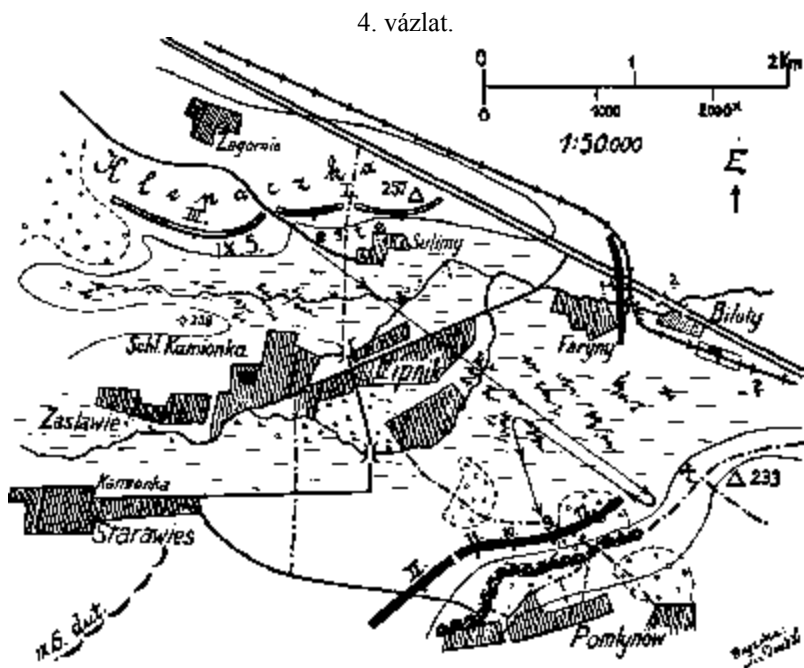
3. A rawaruskai csatában.

(Lásd I. általános térképet is)

Szeptember 5. Reggel 6-kor indulás. Csúnya, szeles, zimankós idő, már magában is lehangoló. Hogy ne fázzunk, lórlól szállva gyalog mentünk az élen Mészölyvel. Rzycki előtt a vasút mellett megebé-

deltünk a konyhakocsiból, Tahy ezredes is mi velünk.

Rzyczkin túl a rawaruskai úton két oszlopban sok más csapat és vonat is jött észak felől. Miattuk leszorultunk az út mellé. Én voltam az ezred élén. Tahy visszaparancsolt az útra, ott mentünk tovább. Erre odajön egy osztrák lovas tábori csendőr és jelenti, hogy menjünk le az útról, azon egy más hadosztálynak kell mennie: „Befehl Sr. Exzellenz!” De Tahy nem engedett, nekünk is erre kell menni. Kérem az ezredes úr nevét – jelenti a csendőr. Tahy meg-

Lipnik.
1914. szept. 6.

mondja, a csendőr felírja – és mentünk, minden csapat furakodott tovább Rawaruska felé. Rawaruskán a városban éppen olyan torlódás, tolongás volt, mint Korczow előtt Wolka Mazowieczkán. Azzal a különbséggel, hogy itt most szemből is furakodott néhány csapat és vonat, Viszont nem volt sötét. Ember ember hátán szorongott, parancsok, vezényszavak, káromkodás itten is. Hadosztályparancsnokunk maga állt egy utcasarkon, iparkodva rendet teremteni.

Végre átvergődtünk a tömegen, kijutottunk a városból. Most már csak egy oszlop ment mellettünk a Rawaruskáról Kamionka Starawicsre vezető úton. Azok az út jobb, mi a bal oldalán. Azoknak át kellett menni a balra, hogy letérhessenek kelet felé. Ehhez nekünk meg kellett állni. Miután a rajtunk keresztülvonulást megvárni sokáig tartott volna, proponáltam, hogy csináljuk egyszerűbben: álljon meg mindakét oszlop, csináljunk mi jobbra, azok balra át-ot, és így egyszerre menjen át egymáson túloldalra mindakét csapat, így is lett, pár perc alatt meg volt az útdalváltás, ami jó félórát igényelt volna, ha állva kell a másik oldalra engedni amazokat.

Ezzel együtt kérдем Mészölyt, hova is megyünk, hogy ennyi csapatot irányítanak egy úton? Mondja, hogy Zagornién át Schloss Kamionkára. Tehát rossz úton voltunk! Már a városból másfelé, közvetlen a vasút melletti úton kellett volna jönnünk, de az örökös sietőség, csak előre! miatt déli irányba, Kamionka Starawies felé mentünk a délkeleti Schloss Kamionka helyett.

Amint Jonyczi közelébe értünk, – hol is vagyunk? Hát bizony majd öt kilométerre a nekünk kiutalt Klepaczka magaslattól, ahol dandárparancsnokunk már kora délutántól várt reánk. Jó este volt már, mire hozzánk érkeztek, s parancsára I. zászlóaljunk a Klepaczkát szállta meg és beásta magát. A II. zlj. valahol előttünk előőrsöket állított, mi, a III. zászlóalj pedig a *Klepaczka* előtti 258 ♦ dombot szállottuk meg és beástunk. De előttünk a falu (Zaslawie) elvette a kilövést. Ezért a dandár megengedte, hogy mi is felmenjünk a Klepaczkára, hol az I. zljtől jobbra arccal délnek újból beástuk magunkat. Elmúlt éjjél, mire készen lettünk és alhattunk valamit a 30 km-es menet után.

Szeptember 6. Hajnalban ágyúszóra ébredünk. Kelet felől jött, de nem mi reánk. Ellenséget látni sehol nem lehetett, dandárparancsnokunk azonban elrendelte a támadást – marcher au canon! – az ágyúszó felé. A magaslat mentén az I. zászlóalj, tőle jobbra Lipniken át a III-ik. Zászlóaljparancsnokunk intézkedése szerint irányunk a pomlynowi erdő szélére az én századom, tőlem jobbra a Retskyé.

Felleges őszi reggeli A felhőtlen kék égben, a faluvégi füzesben, a harmattól csillogó rét üde zöldjében úgy elgyönyörködtem, mintha nem is támadásban tapostuk volna a bársonyosan tocsogó vizes gyepet. Rajvonalba követ a század. Mögöttem a ruthén fiú, aki

Károlyban a nevemet kérdezte, most sapkáját levéve mondta: megyünk megverni muszkát, minek bántod magyart! Izsdén ildezsén zszadsadozs urad!

Átmentünk Lipniken, aztán nyílt mocsaras réten a pomlynóvi erdő felé. Ellenség sehol, teljes csend. Jobbszárnnyal érintve, túlhaladjuk az erdősarkot, amelyen túl egy kis domb emelkedik (233 Δ); alján mezei út. Amint az úton pár lépéssel túlhaladok, hirtelen szemből a dombról és jobbról a pomlynóvi túlsó erdő felől tüzet kapunk, Visszaugrom az út árkába, és kiáltom, hogy „az árokban tüzelni!” Egyúttal mutatom kardommal az árkot, hogy odafeküdjenek. De ugyanakkor nem messze balra egy vadászszázad szaladt visszafelé, alighanem szomszéd hadosztálybeliek. Magukkal rántották az én balszárnnyamat. Pár pillanat – és lefekvés helyett az egész század otthagytott, futott hátrafelé!

Rohanok a század után, ordítva, ahogy csak kifért a torkomon, hogy „9. század! Állj!” De hiába kiabáltam, szaladtak tovább. Csak akkor álltak meg, amikor a mocsaras réten kifulladásra nem bírták a futást. Utólértem és megfordítottam őket. Korholom az altiszteket, hogy minek szaladtak el? Mire azt feleli nagy restelkedve az egyik, hogy ők a visszafutó vadászokat látva, és azt, hogy én is visszafordulok, azt hitték, hogy szaladni kell.

Igen jó lecke volt: *milyen rendkívül fontos a parancsnok magaviselete, személyes példája! Mennyire vigyáznia kell, nehogy egy félremagyarázható mozdulatával akaratlanul is rossz példát adjon alárendeltjeinek.*

Újból elővezetem a századot. Közben már kifejlődött a harc. Az orosz megszállta a kis dombot és Pomlynów szélét. Az I. zászlóalj a vasútnál, Retsky az erdőben, a 10. és 11. század Pomlynówwal szebben tűzharcban állottak vele. Miközben századommal a réten az előbbi irányban mentem, most már az erdőn innen, jobbról Pomlynów felől kaptam a tüzet, ahol a 12. és 10. század közt egy hézag maradt. Így századommal féljobbra térve, Pomlynów felé intéztük a támadást. A falu előtti dombocska alján holttérbe jutottunk, amelyben fedve közelíthettük meg az oroszokat, kb. 600 lépésnyire. Akkor megkezdtük a tüzelést. Egyúttal egyenként küszvra folytattuk az előnyomulást, s így 10 órára kb. 300 lépésre közelítettük meg az orosz vonalat. Akkor egy küldönc a zászlóaljtól parancsot hozott, hogy visszavonulni Lipnikre, a faluba. Visszajelentettem vele, hogy nem

lehet, mert nemsokára rohamozunk. Egy félóra múlva írásban hozta a parancsot, hogy „a mi helyünkön a 19. hadosztály támad, a harcot azonnal félbeszakítani, a zászlóalj vonuljon vissza, gyülekezés Schl. Kamionka előtt.”

Kénytelen-kelletlen továbbítottam a parancsot a többi századnak is, és elrendeltem, hogy minden szakasz kezdje meg az egyenkénti visszavonulást. Hála a holttérnek, elég rendezetten ment a dolog. A domb alján az út mentén rendeztettem a szakaszokat. De nem mindenki tudott visszajönni. Egyes rajok már túlközel voltak az ellenséghez, ottmaradtak önkéntelen utóvédek gyanánt. A mocsáron át is egyenként folytattuk a visszavonulást, ami azonban így is igen nagy veszteséggel járt. Még szerencse volt, hogy a visszamaradt részek feltartóztatták, az oroszokat, a mocsárban pedig már ezer lépésre voltunk tőlük.

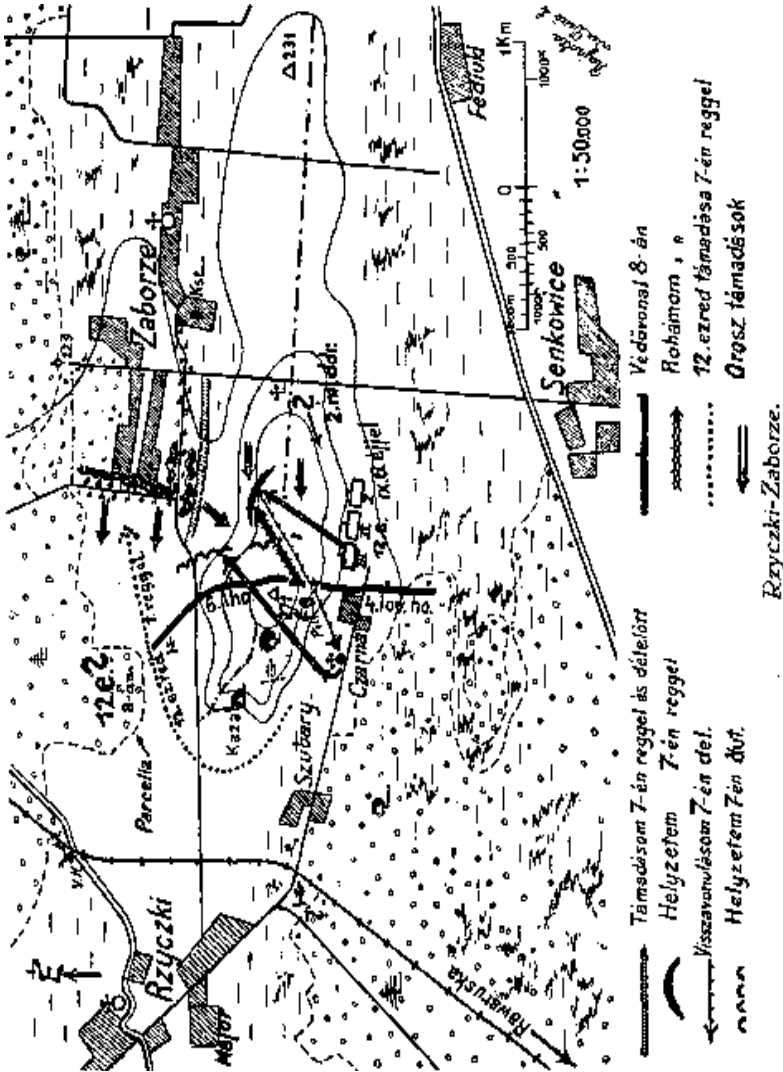
Így is nagy volt a veszteség. A faluban sorakozáskor csak 110 emberem volt a reggeli 192-ből. Estefelé ugyan még 14 megkerült, de így is 68 odaveszett. A zászlóalj géppuskás osztaga is fogságba esett. És mindez azért, mert bár reggel az első ágyúszóra saját kezdeményezésből elrendelték a támadást, a helyzetünket nem ismerő magasabb parancsnokság másirányú intézkedését is végre kellett hajtánunk. Pedig *a harcban álló csapatot nem lehet csak úgy más-hova dirigálni, mint a papiroson.*

Gyülekezés után egész ezredünk Kamionka Starawiesre indult, ahonnan a hadosztálynak támadnia kellett. Újból harchoz fejlőd-tünk, és mint tartalék nyomultunk délkelet (Dumycze) felé. De még ellenségnek híre se volt, megállítottak: sorakozó! – és menet vissza Rawaruska felé!

14 órakor indultunk Kamionka Starawicsen át. Stecynben (2 km É. Kamionkától) elmentünk a konyhakocsik mellett, de nem lehetett kiosztani az ebédet, mert igen sürgős a menetünk. Majd este . . . Csak mentünk, pedig fáradtak voltak az emberek. Nekem szerencsére a délelőtti sorakozásnál előkerült a lovam, és vele a lovasz egy csajka tejet is hozott. De hát a legénység? tegnap dél óta megint semmit sem evett!

Pataky alezredes vezeti az ezredet. Mint a kofferek, út nélkül megyünk a Klepaczkán levő erdő szélén, aztán már sötétben Zagornie-Luszkín át Rawaruska mellett, nem tudjuk hová. Rawaruskától keletre Senkowice előtt Tahy ezredes várt reánk. Elbúcsúzott: haza-

megy, átadta az ezredet Patakynak. (Alighanem része van benne a tegnapi tábori csendőrnek is . . .)

Senkowice előtt lekányarodtunk az országútról észak felé egy mocsaras erdőbe. Sötétség és mocsaras erdő, – ennél már nem sok valami lehet nehezebb! Fáradt, kimerült volt mindenki, alig bírta

magát. Éjjel alig aludtunk, kétszer ástunk, utána harcoltunk, futottunk, egész nap nem ettünk, most ez a titokzatos erőltetett menet: a testi fáradtság mellett a hangulatra is nagyon kihatott. Általános levertségben bandukoltunk, bukdácsoltunk a zombékos ingoványban. Sopronyi – akit visszakaptam szakaszparancsnoknak – váltig panaszkodott, hogy nem bírják a lábai; a lovamra ültettem, hogy le ne maradjon, magam mentem gyalog. A mindig jókedvű Császik és Kovács hadnagyokkal mentem együtt. Próbáltam beszélni az otthonról, mindenféle kellemes témákról; de egyik se reagált semmire, teljesen apatikusan desperáltak ők is, akárcsak az emberek. Hogy ilyen *túlfeszített testi-lelki teherpróbák után a fegyelem meglazul, a sötétben aki akar, elmarad*, mert nincs tiszt, aki a rendet fenntartaná; s aki nem rosszakaratból marad el, az sem találja meg a sötétben, hogy merre ment a csapat – az nem is csoda!

Végre csaknem éjfélkor megálltunk a *Zaborzétől* délre levő Czarna-major mellett, 25 km menet után. Egy hosszú domb volt előttünk (271), annak lábánál összpontosított felállításba mentünk át, sátor nélkül lefeküdtünk és rögtön aludt az egész ezred. Persze ebéd nélkül, mert a mocsaras erdőben a konyhák elmaradtak, nem tudták követni az ezredet. Egy század (Bózsing) főrsnek ment az előttünk levő dombtetőre. Vannak velünk közösök is, akik tőlünk jobbra táboroznak valahol. De még semmi közelebbit nem tudunk, csak annyit, hogy egy közös tábornok alatt vagyunk (a tanyában van), vagyis megint kivéve a mi hadosztályunkból, megint idegen parancsnokság alatt.

Még ébren voltunk, amikor egy dragonyos járőr jött hozzánk a dombról. Parancsnokuk – egy magyar tiszt – mondja, hogy a dombon túli erdőkben nagy orosz csapatok éj jeleznek tábortüzek körül.

Retskyvel és Molnárral együtt a századom előtt szalmán aludtunk egymás mellett, közösen takarózva mindhármunk takarójával, hogy melegítsük egymást a hideg csillagos éjszakán. Jól is aludtunk, az igaz. Lábamnál feküdt Nyenyestyán, a legényem is, nehogy elkódorogjon valahová. A lovamat a major istállójába küldtem – hiába, a lónak és a lovásznak a gazdájánál jobb dolga van!

Szeptember 7. Mindig csak még nehezebb! Meddig lehet fokozni ezt?!

Virradatkor arra ébresztettek, hogy szemből a dombról tüzelnek reánk. Nem nagyon, csak gyér összűtűekkel. Riadó! felszerelni! En persze készen voltam, felszerelve csizmában aludtam, csak fel kellett

állani, Mészöly éppen a század előtt ment valahová. Mi lesz? kér-dem, „Támadás – feleli ő, – megyek az intézkedésekért.”

Én erre – minek álljunk itt a tűzben, úgymint támadni fogunk – minden további gondolkodás nélkül, parancs nélkül magam kezde-ményezésére az ezred többi részei közül támadáshoz vittem előre századomat, fel a dombra, ahonnan lőttek reánk, „Támadás a dombra! Század raj vonal! Irány utánam!” – és már indultam is. Már mentem, amikor a legényem utánam szaladt. Hiába feküdt a lábamnál, még se volt ott, amikor kellett volna. Most a lovással hozta a lovat, csupa szalma mindahárom, hoztak a majorból tejet is. De most már nem értem rá ilyesmire, mehetnek vissza, nem kelleneek,

A domb oldalán szokatlanul magas, vállig érő krumplicsok van, ami majd egészen eltakart. Pár perc alatt felértünk a tetőre, ahol a domb hosszában egy mezei útnál a krumplicsok véget ért. Akkorra megszűnt a tűz, az orosz eltűnt. Meglehetősen ki is világosodott, A tetőn túl nyílt tarlón folytattuk az előnyomulást, de most már élénk tüzet kaptunk a jó ezer lépésre levő Zaborze felől, A tűz gyorsan erősödött, úgy hogy a tetőn túl 300 lépésre meg kellett állni. Mi is meg-kezdtük a tüzet. Beástunk, Most már mindenkinek volt ásója, nekem is. Ástam, az úton túl kb. 200 lépésnyire, százra a vonalam mögött, Ástam olyan erővel, úgy sietve, hogy egy-kettőre felhólyagzott a tenyerem. Nehéz volt a munka, agyag a domb; oldalamon a kard, pisztoly, térképtáska, nyakamban a gukker, zsebeim tele a sok holmi-val, amiken rajtafeleltem, rajtahencseregtem az ásás minden test-mozdulata alatt.

Hamarosan nagy volt a veszteség. Egy volt legényem sebesülve futott hátra, felém. Kiáltottam neki, hogy jöjjön hozzám; jött is, de közben újabb lövés érte és felbukott, A nap folyamán 4-5-ször is holtteste mellett vitt el az utam. Egy másik sebesültnek sikerült hoz-zám jutnia. Ez formálisan kiszorított a földözékemből, és szinte kö-vetelőleg adta ide a sebkötöző csomagját, hogy kössem be vele. Has-lövése volt; bekötöztem – nem éreztem semmiféle undort vagy iszonyatot – s ő ottmaradt a földözékemben, én pedig áshattam magamnak másikat. Erős, igen erős volt a tűz; igen erősen kellett ásnom, hogy mielőbb fedve legyek, annál is inkább, mert a sebesül-tek a nyílt terepen hátravinni, úgy mint Korczownál, itt se lehetett. Csorgott rólam az izzadság, csupa vér lett a feltört kezem. Amikor 7 óra körül annyira voltam, hogy földözhettem magamat, akkor néz-

tem csak igazán körül, hogy hol és hogy is vagyunk? Hátrafelé, ahonnan jöttünk, nem lehetett látni, a dombtető eltakarta, oldalt azonban, ahol támadó ezredünket vártam, nem látszott semmi sem. A jó két kilométer hosszú lapos domb közepén voltunk. Előttünk tarló, szemben Zaborze, balra a vasút és Rzyczki; köröskörül mindenütt nagy erdőség, amelyből Rzyczki-Zaborze között egy erdőkiugrás (parcella) nyúlik a domb felé. De se saját csapat, se ellenség nincsen sehol. Még azt se igen láttuk, hogy mi reánk ki tüzel? Nem Zaborzeből lőttek, hanem előtte egy nagy szakadékokból. Jobbról a domb keleti vége felől is hallatszott puskatűz. Hogy az ezreddel mi lehet, arról sejtelmem se volt. Pedig abban a tudatban, hogy támadni fognak, tartalékot se hagytam, rajvonásban volt az egész századom.

Nagy lassan hátracsúsztam, hogy a dombtetőről nézzek körül, Czarnánál csapat már nem volt, csak egy pár ló lézengett a tanya körül. Magam maradtam, mint valami elátkozott helyen, a helyzetről fogalmam se volt. Jelentést írtam az ezrednek, de kivel küldjem el és hova? Visszámásztam a fődözékembe, hogy majd a vonalból hívok hátra valakit, akivel a jelentést elküldhetem.

Ekkor – 9 óra körül – századom jobbszárnya, aztán az egész hátraszaladt, De nem egyenesen hátra, felém, hanem engem kikerülve félbalra a tetőnek, ahol egy magábanálló vadalmafa van. Utánuk iramodok és kiabálok úgy, mint Lipnik előtt, A magános fánál már fedve voltak s onnan lassabban mentek a major mögötti kápolna felé. Akkor látom, hogy a domb déli oldalán a krumpliban egy másik század is megy velük. Közösök voltak, bécsi Deutschmeisterek, a menetdandár egyik zászlóaljából, A domb keleti végéről szaladtak el, az ő tüzelésüket hallottam az előbb. Ők rántották magukkal az én századomat is,

A kápolnánál utolértem és sorakoztattam a századomat, hogy ismét előrevigyem. Ekkor odajön lóháton egy ősz tábornok*; kérdéseire jelentem a történeteket, mire elrendelte, hogy miután a dombon, azon a „rendkívül fontos ponton” senki se maradt, azonnal vigyem vissza a századomat és a Deutschmeistereket is, És a dombon „bis

* Utólag tudtam meg, hogy Mischevic tábornok volt, a 2. menetdandár parancsnoka, akinek menetdandárába beosztva, az ő három menetzászlóaljával együtt a 4. hadsereg balszárnyát az én 271. Δ dombomra támaszkodva kellett biztosítanunk. A három közös menetzászlóalj a domb keleti végén Zaborzéval szemben állott, de az oroszok elől a Czarnán át már előbb visszavonult Szubaryhoz, és többé nem is mentek a dombra. Ez a század volt közülük az utolsó.

zum Letzten aushalten!” Magam is azt akartam, és azonnal intézkedtem az előnyomuláshoz. Mentem a Deutschmeisterekért. De azok századosa csak annyit mondott, hogy maga megy a parancsnokért. Nem jött velem és nem is ment a dombra soha.

Magam mentem hát előre. A muszka szerencsére nem jött utánunk s így akadály nélkül értünk fel a dombra. De már nem volt csak 60 emberem, Sopronyi már a reggeli indulásnál visszamaradt és ki tudja még hányan vele! Most már nem is mentem a század előtt, hanem magam előtt küldtem őket, A tetőn azonnal tűz fogadta embereimet Zaborze felől, mire mi is megkezdtük a tüzelést, A magánálló fa közelében állottam és észrevettem, hogy tőlem pár száz lépésre a domb nyugati lábán levő kazalnál tiszték állanak: Dráveczky százados, a II. zászlóalj parancsnoka segéd tisztjével. Hozzájuk mentem, annyira kimerülve a reggel óta tartó testi megerőltetés-től, hogy amint mellettük a kazal mögött biztonságban éreztem magamat, összeestem mint a rongy. Azt hitték, meg vagyok sebesülve, s először is snapszot dugtak a szájam elé. Jót húztam belőle, és a szesz rögtön talpraállított.

Dráveczky aztán mindenről tájékoztatott. Tőle tudtam meg, hogy miért nem láttam sehol az ezredet? Annak, a dombot nyugat felől megkerülve, a dombtól északra nyugatról kellett támadni Zaborze felé. Az ezred egy része az erdőben támadt, és csak a Dráveczky zászlóalja a domb és az erdő között, A támadásnak a kiugró erdőparcella előtti részét jól láthattuk. Előbb az orosz támadt a faluból az erdő szélén a parcella felé, A mieink megtorpantak tőlük. De épp akkor egy Kluge nevű 42. tábori ágyús ezredbeli főhadnagy jött hozzánk, aki tőlünk vezette telefonon Szubary körül álló üteget. Gyorsan megkezdte a tüzet a zaborzei oroszokra, srapszelei pompásan találtak! Pontosan robbantak az oroszok feje fölött. Azok támadása azonnal megállt, egymás hátán futva menekültek a faluba. Srapneleink kitűnően kísérték őket, talán sohase láttam többet olyan szép lövegtüzet. A mieink benyomultak az oroszok után a faluba, de aztán ellentámadás érte őket, szaladtak kifelé. Most Dráveczky is előre akarta vinni zászlóalját, mondja „előbbretesszük a főhadiszállást. Elment mellőlem és a további támadásnál pár óra múlva elesett Zaborze előtt.

Míg a kazalnál voltunk, egy karján sebesült közös tüzérszázados ment el mellettünk. Kegyetlenül szitkozódott, hogy is lehetett

őt ilyen helyre küldeni? Később ugyanott hozzám jött egy húsas honvéd baka. (14. honv. menetezredbeli, az is velünk volt a 2. menetdandárban.) Rémes fejsebe volt; jobb arca a szó szoros értelmében hiányzott, szétvitte egy robbanó golyó, szabadon látszott az egész szájürege. Egyik szeme helyén nagy fekete húscafat, a másik szeme is egészen bedagadt. És jött a maga lábán, minden segítség, egy jaj vagy panaszszó nélkül. Kis sebkötöző csomagját tartotta nekem, kérve, hogy kössem be vele. Csak annyit kérdezett hozzám, hogy meg van-e a szeme? Hogyne volna, – biztattam – másként hogy jöttél volna ide? Aztán bekötöttem, ahogy a nagy sebet a pici csomaggal lehetett, megmutattam neki a hátul messzi látszó vöröskeresztes lobogót, és maga ment el a segélyhelyre. Ez a magyar katona!

Amint Dráveczkyék előreindultak a kazaltól, én is visszamentem a magánálló fához, századom mögé. Éppen azon töprengtem, hogy ezzel a 60 emberrel mit csináljak a két kilométeres dombon? Hogy fogok azon „bis zum Letzten” kitartani? S ugyanakkor észreveszem, hogy a dombtól nyugatra a vasútnál egy fél század szalad hátra Rzycki felé; egy ismerős tiszti van velük, II. zászlóalj béliek, Éppen oda került valahonnan lóháton egy tűzmeszter; meghagytam neki, hogy vágta a fél század után, és ha kell, revolverrel fordítsa vissza őket és dirigálja hozzám. úgy is lett. A fél századot Princz hadnagy hozzám vezette s én századomtól jobbra a tetőt keresztben szállattam meg velük. Megint több volt száz-emberemnél s most már volt egy tisztem is,

11 óra. Amikor az oroszok az erdőszélről az általunk irányított srapnelek elől visszahúzódtak a faluba, a velünk szemben levő oroszok is visszahúzódtak és én előremehettem a tetőről nemcsak a reggeli vonalig, hanem azon túl, hatszáz lépésre a faluhoz. Egy vonalba jutottam a II. zászlóaljnak a falu előtt maradt részeivel. A tűz egészen elcsendesedett. Előrementem hát rendezni a századomat és a dombtetőn levő fél századot,

14 órakor az oroszok igen erős ellentámadást intéztek a faluban és a dombon is. Előbb a tetőn levő fél század, aztán az én századom is visszavonult, amint visszavonult a faluból az egész ezred is. (Az ezred ott igen nagy veszteséget szenvedett. Akkor esett el Dráveczky, Snapp főhadnagy, igen sokan sebesültek és fogságba estek.) Balszármamhoz csatlakozott a II. zászlóalj jobbszármától

elszakadt 40 ember is, kiknek parancsnoka, Fülöp t. hadnagy éppen előttem kb. 50 lépésre pár perccel előbb mindkét kezén-lábán olyan súlyosan sebesült, hogy járni nem tudott. Mikor emberei szaladni kezdtek, feltérdelve kiáltozott utánam, hogy ne hagyjuk ott. De az orosz ott volt alig száz lépésre, magam nem hozhattam el, a futó embereket pedig megfogni nem lehetett. Visszakiáltottam: ne félj, érted jövünk! Csak fedezd magad!

Be is tartottam ígéretemet, amiben mindenesetre a szerencse segített. Öt-hatszáz lépésre volt mögöttünk a dombtető, ahol már fedve voltunk a tűz elől. A kimerült embereket már ott meg tudtam állítani. De hogy megfogyva megint! Száz se volt a dél körüli 150-ből. Azonnal megszállottam a dombtetőt, és a véletlen megint kiségitett: honnan, honnan nem, egy főhadnaggal 60 főnyi, 14. me- netezredbeli újabb szakaszt vetett oda a sors. Velük együtt még egy 14 főnyi 59-es salzburgi rajt, akik a zaborzei erdőben éjjel vívott harcokban ezredüktől elszakadva vetődtek ide. Ismét 150 emberem lett, sőt köztük három tisztem is.

Azt láttam, hogy a faluból a kiugró parcellára intézett orosz támadás megállt, sőt az erdőmenti ellenség elkezdett szivárogni vissza a faluba, Erre én is azonnal új támadásra indítottam embereimet. Már harmadszor reggel óta, és most is sikerült! Egy óra se telt belé, visszaszorítottuk az oroszokat és elértük az előbb otthagyt állásokat. Legnagyobb öröömre ott találtuk benne Fülöp hadnagyot is. Elbeszélte, hogy az oroszok nem tudták magukkal vinni a súlyos sebei miatt. Igen szépen bántak vele; bekötözték a miénknél sokkal különb sebkötöző anyaggal, inni adtak neki, lefektették, és csak azt a két embert vitték el mellőle, akik sebesületlenül maradtak mellette – aludva! Sajnos, annyira ki voltak merülve embereink, hogy elaludtak harc, sőt tüzelés közben is.

Az újonnan magamhoz vont osztagok a dombtetőt szállták meg, azzal a feladattal, hogy ott igen széles kiterjedésben nagy erőt mutassanak.

Az orosz már csak a faluból tüzelt. Naplemente táján egészen alábbhagyott a tűz, csak lassan löttünk mindakét oldalon. Ezt már fél se véve, rendezkedtem embereim között. Egyszer csak a bal-szárnyra érve, piros nadrágot, fényes sisakokat veszek észre az enyéim között. 6-os dragoonosok voltak, lehetek vagy 50-en; talán egy század. Azalatt jöttek oda, míg én a dombtetőn rendeztem a

jobbszárnyat. Éppen élénkebb tűz keletkezett, lefeküdtem az egyik dragonyos mellé. Amint a tűz alábbhagyott, a német dohányt vett elő, jó hercegovinait, Cigaretta sor, rágyújt. Nekem már reggel óta nem volt mire, csak úgy folyt a nyálam a füstillat után. Kérem, nincs-e több dohányja? Mire elővesz egy felbontatlan csomagot – neki van még elég. Boldogan gyújtok rá, de mit is adjak érte neki? Húsz fillér volt összes vagyonom, minden pénzemet hazaküldtem elsején, A gázsit pedig még azóta se fizette ki a gazdasági hivatal.

Mialatt ezen töröm a fejem, egyúttal sürgettem embereimet, hogy egymásnak továbbítva adják ide a jobbszárnyon maradt gumiköpenyemet. Közeledett a hideg éjszaka, és nem akartam megint úgy dideregni, mint Korczowon, De csak nem jön a köpeny. Felugrottam és érte szaladok, bár még röpködtek a golyók. Ezalatt egy srapnelössztűz vág mögöttünk az erdőparcellánál levő ágyúk közé. Mint a verébsereg, úgy elszaladt az üteg minden embere és a dragonyosok is elfutottak valamennyien; az én trafikosomnak is hült helye maradt. Így oldódott meg a dohányprobléma, ami pedig igazán zavarba hozott.

De mi lesz a hátunk mögött, emberek nélkül maradt négy ágyúval? Magam vagyok itt kisdéd csapatommal, se az erdőn kívül, se abban nem látszik sehol senki. Az oroszok éjjel biztosan érte jönnek a négy gazdtalan ágyúnak, bennünket megesznek itt!

Meditálásomat egy hosszú dragonyos főhadnagy (Scheff, a 6-os dragonyosok ezredsegédtsíztje) szakította meg. Hátulról jött azzal, hogy ezrede itt van a domb mögött. Parancsnokuk, Rettich ezredes átvette a domb körül a parancsnokságot, és azt rendeli, hogy vonuljak be hozzájuk, menjek a domb mögé. Micsoda nagyszerű érzéssel szakadt le rólam a felelősség súlyos tudata!

Kezdett sötétedni, egészen megszűnt a harc, A dombtetőn megint csak úgy, mint gyakorlat után – sorakoztattam embereimet. A létszám most:

saját 9. századomban reggel volt	127	most	7 fő
12/7. századból délben	68	„	28
12/8. „ „	32	„	6
14. menetezredtől „	60	„	11
59. gyalogezredtől „	14	„	14
Vagyis összesen volt	301	„	66 fő.

Ebből a 14. menetezredbeliek ezredükhöz mentek vissza. Így is 1 tiszt és 186 fő a veszteségem, ami – bizonyára egy rész mára-

dozón kívül – kizárólag véres veszteség, mert az alvamaradt két emberen kívül más sebesületlenül fogságba nem esett. Az én századomból pedig nem voltunk csak heten!

Már jócskán sötétedett, mikor a 66 emberrel bevonultam a dragonyosokhoz. Egy vonalba fejlődve találtam őket, csaknem a vasútnál, jóval a domb mögött. Ezredesük kitörő örömmel fogadott: „Ein Sachverständiger!” (Szakértő.) Az én helyemet a középben jelölte ki és elrendelte, hogy ássuk be magunkat, azután adjuk át az ásót, hogy ők is ássanak. Különben erősen méltatlankodtak a fölötte, hogy gyalog tűzharchoz rendelték őket, és lovaikat Hrebennén, 10 km hátul kellett hagyniok.

Jelentem az ezredesnek, hogy az ásót éppen úgy nem adhatjuk oda, mint a puskát, rekviráljanak a fáluban, Inkább addig ássunk nekik is. Másodszor: ásni nem lehet itt a domb mögött, – Ja, meinst Du? – Ja bizony, előre kell menni oda, ahonnan látni és löni lehet, fel a dombra. Előbb azonban adjanak vacsorát, mert nem ettünk se tegnap, se ma, Szívesen ígérte is, hogy adnak, ha lesz nekik. De nem lett! És így nem kaptunk semmit. Ellenben dandárparancsnokuk, Schwer tábornok, hozott egy hátul talált 14. menetezredbeli szakaszt, 50 embert. Alighanem ugyanazok voltak, akik a dombról tőlem mentek el. És így megint annyi emberem volt, mint reggel a harcba-lépés előtt.

Felveztettem hát az egészet, enyéimet és dragonyosokat is a dombra, a Czarna és a kiugró parcella közé, ott ástunk földözéket sűrűn, ember ember mellett. Én a dragonyosok jobbszárnyán.

Egész nap egy kortyot se ittunk, Érdekes, hogy ennek dacára magam se voltam szomjas, más se panaszkodott. Mégis küldeni akartam vizért, és ásás közben elrendelem, hogy szedjék össze a kulacsokat. De nem akart menni senki se. „Minek? – mondja az egyik – inkább szomjan maradok, mint hogy járjak még mostan is; hiszen golyó se kell már nekünk, elég ha leköpnék, nincs egy jártányi erőnk,” így oda vannak az emberek. De egy közelemben levő 59-es mégis megértette, hogy miről lehet szó. Maga ajánlkozott, hogy hozza vizet. Összeszedett néhány kulacsot, de a Czarna kútjában már csak sarat talált. Ellenben talált egy kecskét, megfejté s annak a tejét hozta el. Derék fiú! A tejet, sajnos, azon melegen nem tudtam meginni a szaga miatt, reggel pedig, mert olyan hideg lett éjszaka, mint jég.

Persze enni sincs mit. Azaz hogy itt van a krumpli mindenütt,

azt eszik az emberek, azon nyersen. De azt hiszem, így se árt meg senkinek, és elmúlik tőle a szomja is. Én csokoládén élek már tegnap reggel óta; ki is csípte a nyelvemet teljesen.

Egy hozzánk hasonló kikülönített gazdátlan csapatnak a legrosszabb sorsa van. Nem kíméli senki, de élhet a levegőből, ha tud. Jó, ha még van a bőröndben a tartalék konzerv, de a baka mindig éhes, és hiába van a szigorú parancs, most hogy igazán kellene, már régen elfogyott.

Legnagyobb hibánk, hogy nem tudunk eléggé gondoskodni a legénységről. Csak a harccal törődünk, a harcvezetés köti le minden figyelmünket. De mikor a mostani rendkívül nehéz helyzetben másra nincs idő, nincs alkalom! Pedig tudom, hogy *nem elég kerestetni valamit, hanem addig kell kerestetni, míg meg is van, ami kell.* (Utólag látom, hogy ezt a németek nem így csinálták. Támadtak, de csak ha előbb kipihentették és ellátták a csapatot, így aztán akcióképesek voltak, amikor rákerült a sor. Hányszor kellett nálunk kiönteni a kész ebédet a konyhakocsiból, a század pedig éhesen maradt.)

A kimerülésen kívül a lábom is nagyon fáj. Augusztus 26.-ika óta, vagyis 13. napja a csizmát csak háromszor húzhattam le. A sok mocsártaposásban vizes lett, a forró napon rámszáradt, kemény lett mint a kő. És mégis, amint a vékony gumiköpeny alatt elhelyezkedtem aludni, újból mennem kellett. A 6. dragonyosokon kívül odaérkezett a 13. ulánus ezred is, „Wo ist der Hauptmann?” kerestet a dandárparancsnokuk, Jobbszárnyamtól?. Czarna majorig terjedő vonalat kellett az ulánusoknak megszállani. És hiába tiltakoztam, hogy a sötétben én se látom a vonalam meghosszabbításában párszáz lépésre levő majort, nekem kellett végigvezetni őket a megszállandó vonalon.*

*Úgy ez, mint sok más akkori esemény másként van leírva a 4. és 6. lovas-hadosztály irataiban és a 6. drag. ezred történetében is. Azok szerint pl. úgy a 6. dragonyosok, mint a 13. ulánusok állásbamenetele óriás harccal járt, amit súlyos veszteségekkel kellett megvívniok. Én persze alig szerepelek az irataikban, és ahol említenek, ott csak „szétugraszott kis honvéd osztag” vagyunk. A történeti igazság kedvéért hangsúlyozom, hogy minden úgy történt, ahogy én itt leírom. *Úgy a 6. dragonyosokat, mint a 13. ulánusokat én vezettem fel a másnap is elfoglalt vonalukba, és pedig absolute harc nélkül.* Srapneleket kaphatnak a 6-os dragonyosok, amikor délután a hátam mögé, a vasút s a domb közé jöttek, de a dombon este, mikor a vasúttól előre mentünk, ellenségnek még csak híre se volt. Az orosz bizonyára éppúgy aludt a neki is nehéz nap után, mint mi magunk.

A lovas dandárparancsnokkal való beszélgetés közben említettem, hogy az oroszok éjjelre Zaborzébe húzódtak vissza. Erre ő mindenáron tüzéséggel akarta lövetni a falut. Csak nagy nehezen lehetett meggyőzni arról, hogy akkor az oroszok is vissza lönek ám, és a mi éjjeli nyugodalmunknak is vége van.

Éjfél felé járhatott az idő, mikor a Czarnától visszaérkezve lepihenhettem az embereim között. Összekuporodok a kis gödrömben, beburkolózom a gumiköpenybe, gallérját a fülemre húzom, s két karomat a mellemre magamhoz szorítva melegítem magamat. Es míg orrom az éjjeli harmatos friss levegőn érzi, hogy milyen hideg van *odakint*, addig minden porcikámmal átérzem s élvezem, hogy milyen jó *idebennt* a meleg, amit a test termel magának a vékony köpeny alatt. Milyen kevéssel is be tudja érni az ember, mennyire észre tud venni s értékelni minden kis jót, amit a sok otthonülő tudomásul se vesz. De aludtam is most már, jobban mint a paplan alatt!

Szeptember 8. Nyugodalmas éjjel után gyönyörű tiszta reggelre ébredek. Már kél a nap és mire körülnézek, összekötött rendes árokban találtam az embereket. Századomtól jobbra a 13-as ulánusokig szapőrök vannak, egy félszázad Pill százados alatt. A lovasoknak ástak földözéket az éjszaka, s itt tartották őket harcolni is, pedig az árokban anélkül is 1-2 lépésre vannak az emberek: balra tőlem a 6-os dragonyosok, azokon túl a 6. lovashadosztály többi ezredei az erdőparcelláig, ahol tegnap harcolt a mi ezredünk. Hogy most hol van, arról megint semmit se tudok.*

Gyönyörködtem a szép őszi reggelben, Kékes köd ülte meg a domb alatti mélyebb részeket, túl kelet felé nagy erdő körvonalai látszanak, előttünk Hujcze ég. Délelőtt csend volt. úgy látszik, ma már nem támadunk, mi várjuk be az orosz támadást.*” Minderről nem sokat tudok, mert parancsot most se kaptam senkitől. Az ulánusokkal barátkoztam össze, igen jókedvű fiúk. Tőlük tudtam meg, hogy a 6. és 4. lovashadosztály (Wittmann lovashadtest) szállotta meg a zaborzei és Senkowieci erdők között azt a nagy hézagot, amelyben tegnap nem volt csak az én századom. Az ulánusok jól tartottak reggelivel, amiben fő volt a konyak.

* Utólag érzem, hogy a dombról tegnapi hátrarendelésem volt az a pillanat, amikor fel kellett volna keresnem ezredemet. De a harchelyzet olyan volt, annyira igénybe vett, hogy eszembe sem jutott, hogy én a dombon kívül máshol is harcolhatok, teljesen magamnak tekintetem a domb ügyét.

Mennyivel egyszerűbb és olcsóbb lett volna már tegnap is védelemmel biztosítani a 271 Δ környékét, mikor nekünk az ellenséget nem elkergetni kellett, hanem csak távotartani. De mi nagyban és kicsinyben mindent támadással akarunk megoldani, *Egy taktikánk, csak egy receptünk van mindenre: támadás!* Mindig csak támadás a védelemben is. Pedig miért ki nem használni a terep előnyeit? Miért nem használni ki a puskát mint löfegyvert, helyette mindjárt a szuronyt, kardot venni elő?

Mialatt az oroszot várjuk, 8 óra tájban messze elől, a domb hosszú végén túl mozgást látok; csukaszürkék, a mi embereink. Lát-szik, hogy nehezen járnak, valószínűleg a közös menetzászlóaljak tegnap otthaglott sebesültjei. Kiküldök egy rajt, hogy – korczowi mintára – hozzák őket hátra, s egyúttal derítsék is fel a dombon túli terepet. Majd egy óra hosszat odavoltak; de nem tudtak elhozni csak egy pár magabírót; nemcsak azért, mert a súlyos sebesülteket sátorlapban a nagy krumpliban nem bírták el, hanem mert sietni is kellett. Még be se vonultak, idelátszott, hogy nagy orosz oszlop megy a domb lábánál – kb. kétezer lépésre tőlünk – a mi állásunkkal párhuzamosan Zaborzéből Hujcze felé. Nyílt sík terepen, de libasorban, úgy hogy rájuk lőni nem lehetett,

A látvány azonban előrecsált valahonnan egy tüzérfőhadnagy ütegpáncsnokot. Felállította mellettem állványos távcsovét. Azon néztük a rokirozó oroszokat, akiket a tüzér rögtön meg is srapsap-nelezett.

Nekem akkorra már volt egy kis magam ásott gödröcském, négy lépésre az embereim mögött, Nem messze tőlem a tüzér is elkezdett földözéket ásatni két küldönc káplárjával, mire azt proponáltam neki, könnyebb lesz, ha az én már meglevő földözékemet nagyobbít-tatja meg. Nem önzés-mentesen tettem, de meg is jártam vele, A 5111 srapsapneleink nem zavarták az oroszokat; egykedvűen ballagtak tovább. Azonban feleletül egy pár orosz srapsapnel robbant a fejünk felett. Nem hederítettünk rá, nagyon magasak voltak.

Éppen megérkezett a főhadnagy ebédje. Persze náluk az ilyesmi könnyebben megy, sok minden elfér a lövegmozdonyon, hátrafelé meg jobb az összekötetés, Nagy csomó konzervgulyást hoztak, amiből egy tele tányér nekem is jutott. Meghívtam rá a kis Princz hadnagyot is. De az első kanál után csúnya fülhasító huhogás szelte át a levegőt. Utána óriási mennydörgésszerű dühös csattanás, mintha felhők villámlásával az égbolt szakadt volna le. Nagyot rendült bele a föld. Nagykaliberű ekrazit gránát! Pár lépésre vágott le a rajvonal előtt, mint a zuhatag repül szerteszét a fekete föld, Princz ijedten ugrik vissza földözékébe, én is a főhadnaggal a miénkbe. Enni úgy se lehetett tovább, mert földdel lett tele a gu-lyás. Meglapulunk a kis gödörben; jó is volt, mert pár pillanat múlva új huhogás, új csattanás, új földindulás – most alig tíz

lépésre mögöttünk vágott jó sátornyi lyukat a második gránát. Ez nekünk szól, benn vagyunk a villában! mondja a tüzér, és siet el-tüntetni az áruló háromlábás távcsövet. De már késő, felfedezték az oroszok, hogy tüzérparancsnok van itt. A kis srapnelekkel előbb belőtték magukat, és most nehezekkel jött a folytatás. Egyik a másik után. Tizenötösök, közbe sűrűn könnyű gránátok és srapnelek is. Kuporodunk a kis gödörben, amit sajnos még nem volt idő eléggé megnagyítani. Sose hittem volna, hogy az ember milyen kicsire tudja összehúzni magát – ha muszáj! Az árok fenekére szorultunk, az első fal mögé, fejünket lehúztuk a térdünk közé. A tüzér két káplárja meg a lábunkra kuporodott, a lábomszára majd összetört. Gazdájuk ki is kergette őket, csináljanak maguknak más földözéket. Amint a két ember kibújik, új gránát jön – két ordítás: egyiknek a lábát, másiknak a karját zúzta szét a szilánk, Szerencsésükre pár perc szünet állt be és hátra lehetett őket szállítani.

Majd két órát tartott a szörnyű tűz a dombon, amely ettől „Granatenhügel” nevet kapott. Nagy és kis gránátok, srapnelek vegyesen, de mi körülöttünk igen sok volt a nagy. A kicsiket fel se vet-tük, és kis idő múlva már messzi hangjáról megismertük, hogy melyik szól nekünk, melyik megy tovább, Egy darabig szólni se tud-tunk a megihatottságtól, csak magamban készítettem számadást, hogy repeszdarabok ellen védve vagyunk valamennyire, a telitalálatot pedig? – aki kapja – már úgy se érezi! . . . Később azonban már beszélgettünk is valamit, sőt elkezdtem a gödröt mélyíteni ma-gam alatt.

Hosszabb szünet után még egyszer kiújult a gránátózás. aztán dél felé megszűnt. Körülnézek. Ég a Czarna major, felgyújtotta a gránát. Földözékem környéke, mintha felszántották volna, tele hatalmas gránátöltcsérekkel; pár száz feketéllik köröskörül. Négy lépésre a legközelebbi, s még három egész közel. Megmenekültünk! Cso-dálatoskép a raj vonalban is alig van veszteség, *földözékben levő csapat ellen a lövegtűznek nem sok hatása van, úgyszólván csak a telitalálatok számítanak.* Hanem a szomszéd jókedvű ulánuskapi-tány, aki olyan jó reggelivel traktált, elesett. Az oroszok nem kímél-ték a löszert; ha csak magában ment, vagy helyén csak felállott is valaki, azonnal zúgott rá a srapneleső.

Tudtuk, hogy a lövegtűz után a gyalogsági támadás következik.

Siettem minél messzebbre letapostatni a krumplit, hogy minél jobb kilövésünk legyen. Nemsoká visszajöttek az előre küldött tábori őrsök. Fel-feldördült egy-egy puskánk, a krumpliban itt is ott is felbukkant egy-egy barna tányérsapka, közeledtek az oroszok. Igen ügyesen jöttek, cserkészve meg-megálltak és közbe löttek is.

Feszült várakozás, 13 óra múlt.

Akkor a dombtetőről hozzám vágat egy vezérkari százados. Tüzelő vonalban többet se láttam lovast. „Neked szuronyod van, rohamozd meg az oroszokat félbalra Zaborze felé!” Ezzel karjával mutatja az irányt, és Czarna felé elvágatott,*

Bár nem értettem, miért rohamozzak és nem is előre, hanem félbalra, mikor szemben támadás közeledik, és a puskát legjobban kihasználhatom? – de gondoltam, hogy a vezérkari bizonyára jobban ismeri a helyzetet; és resteltem volna is a parancsot a lovasok előtt nem teljesíteni.

Kardot rántok: Előre! Roham! és vezetem a századot a kijelölt félbal irányban Zaborze felé, Persze így a dragonyosok elé jutottunk. Részben a krumpli által fedve, először csak gyér tüzet kapunk és hamar elértük a domb gerincét. De a túloldalon már nincs krumpli, szemben Zaborze felől 400 lépésre volt a támadó orosz vonal. De azért, bár semmi kilátásom nem lehetett a vége nem látszó orosz erővel szemben, teljesítem a parancsot, háromszáz lépésről: Rajta! és futásnak indulok. Nem gondoltam én arra, hogy baj érhet, semmire csak arra, hogy *rohamra kell mennem*, néznek és látnak a dragonyosok; és hogy minél előbb elérjük az oroszokat. Azt se vettem észre, hogy a nyílt terepen igen erős tűzbe jutottunk. Csak amikor a tegnap elesett régi legényemen túl elértük a tegnapi földözékeket, akkor eszméltem rá, hogy valóságos golyózáporban vagyunk. Mi minden fordul meg ilyenkor az ember eszébe egy pillanat alatt? Egy kis fabódé állt magában a falu sarka előtt: vajjon mi lehet abban? , , , A kardom elég éles-e? .. Milyen furcsán szól a muzka ta-ta-ta! ., , Az orosz géppuskák a miénknél élesebben, sebesebben kelepelnek, sűrűn ontják a magot., , Nem csattan, mint Korczównál, csak egybefolyik a sok piú-pjú! ... Még kétszáz lépés, de hiába rohanunk, a veszett tűzben senki se ér oda, és ha elérnél*

* Reimer százados volt a 4. lovashadosztály vk. főnöke. A gránátózás alatt az ulánusok hátraszaladtak az erdőbe; azok visszamenetelén akart Reimer általam segítetni, megállíttatni a közeledő oroszokat. Tőlem elmenve a 13-as ulánusok élére állt és elesett.

is? Kis csapatommal nem kergethetem el a végeláthatatlan orosz vonalat, , , Nem mehetünk tovább!

Eszembe jutott egy valamikori szemle, mikor a dandárparancsnok roham közben hozzámkiáltott, hogy „a roham nem sikerült!” Akkor azt csináltam, hogy Feküdj! Tüzelni! és megdicsértek érte. Levágódtam hát a tegnapi földözékben, utánam az emberek, és már tüzeltek is. Balszárnyamon hozzánk csatlakoztak azok a dragonyosok is, akik előtt elvettük a kilövést. Viszont a hátulmaradtak is lőttek, két tűzben voltunk. Sőt nemsokára megjelentek jobbról az eredetileg velünk szemben a domb hosszában támadó oroszok, azok is lőttek reánk. Jobbszárnyam ugyan szembefordul velük a tetőn, de mindez semmi – lehetetlen helyzet! Hogy is rendelhette el az a vezérkari ezt a rohamot, amiről azt hittem, hogy velem együtt az egész rohamozni fog?! , , . Persze „Du hast Bayonette!” . . . Csak nekem szólt a parancs.

Nem soká kellett gondolkoznom, hogy kitartsak-e? Egyenkint visszavonulni? Hisz a magam hangját se hallanám a pokoli tűz miatt. De mint ilyenkor szokott, most is magától oldódott meg a helyzet: a jobbszárnyam, amit közvetlen ért az oldaltámadás, magától futott, ahonan jöttünk, visszafelé. Aztán fut a többi és futok én magam is, Szerencsénkre a dragonyosok előtt nem volt letaposva a krumpli, és amint belejutottunk, jól eltakart. Már t. i. aki eljutott Kelé, mert bizony sokan ott maradtak a tarlón, ki holtan, ki sebesülve. Amint elértük a roham előtti földözékeket, nem kerestük benne az előbb otthagytott helyet, hanem ki-ki ott vágta le magát, ahova éppen ért. Mindjárt tüzeltünk is az oroszokra, akik szemben cserkészve, lövésre kész puskával jöttek a krumpliban.

Magam alig pár lépésre a krumpli szélétől, a dragonyosok előbbi vonalán állottam meg. Állva néztem, mi történik körültem. Látom, hogy egy emberem elmaradva most fut utánunk rézsút, amint a rohamra mentünk. Ennek vége van!

Kiabálnék, hogy le ne lőjjék, vigyázzanak reá – és ekkor a balcsípőmön egy éles ütést érzek , , , Valaki megütött valami hegyessel, de ki és mivel? Talán a szuronyával a hátam mögül? Persze mögöttem senki sincs, mindenki fekszik és tüzel. De mit is állok még mindig, hiszen jár a golyó! Hová feküdjek? Nincs üres földözék, mindegyikben tüzel valaki, (Itt nem volt összefüggő árok,) Akárhová, de nem állhatok: – lefekszem és akkor a csípőmön fájdalmat érzek.

Talán csak nem kaptam lövést? Puskagolyó ütését éreztem volna tán? Átvillan bennem, hogy régen egy harcszerű céllövésen igen távolból egy fáradt lövedék ért valakit, Ruháján ott volt a lyuk, de mögötte csak kék folt seb helyett, a lövedék pedig a csizmájából került elő. Én is úgy jártam volna? Azalatt repült át bennem ez a gondolat, mialatt levetettem magam. De mire földet értem, érzem, hogy már jobban fáj és melegen tapad, tehát vérzik. Hátralát fáj, pedig elől éreztem az ütést.

Két salzburgi 59-es közé feküdtem, és azok – magam se tudom, hogy – észrevették, hogy megsebesültem, és azonnal ajánlkoztak, hogy hátravisznek, Első érzésem az volt, hogy nem hagyhatom itt embereimet. De aztán valami forrót éreztem a fejemben is, fájdalom növekedett, éreztem, hogy a vér folyik lefelé. Be kellene kötni, de itt nem lehet. Most jutottam tudatára, hogy megsebesültem. Idegeim feszültsége abban a pillanatban elernyedtt s őszintén be kell vallanom, hogy az öröm lett úrrá bennem afölött, hogy kötelességemnek eleget tettem, többet tenni nem bírok; bevégeztem, ami rám bízott, és egyelőre pihenhetek, Arra, hogy sebem súlyos is lehet, nem is gondoltam,

A két salzburgi német karonfógvá vitt hátrafelé. Biztattak, hogy fussunk, de járni is alig tudtam a nagy krumpliban, éppen hogy vánszorogtam valahogy. Erre összefogták a kezüket, ráültettek és a mind sűrűbb golyósítás között vittek hátrafelé. Eszembe se jutott, hogy még új lövést kaphatnék. Tíz perc múlva a vadalmafa mögött egy elhagyott ütegálláshoz értünk. Csak úgy kopogott a mellvédre tett üres lőszerládák az orosz lövedék. Óriási tűz lehetett elől, épp a kellő pillanatban értünk oda. Bekötöztek és mikor jól kipihentük magunkat, ismét kezükön vittek a Rzicky-i kötözőhely felé. Nem kellett keresni, minden irányból arra ment a sok sebesült; nem respektálták a srapneleket és robbanó lövedékeket, amelyekből az én fülem mellett is csattant el egy. Egy tizedesem jött utánam, Buzsor. Jelenti, hogy századomból senki se maradt; ő a súlyosan sebesült Gorondy őrzetöt hozta hátrafelé, de az útközben meghalt; ő hát keres valami ennivalót, aztán megkeresi az ezredet.

A vasút előtt két sebesültvivő hordággal jött felénk. Felpakoltak rá, Buzsor a két némettel megosztotta a holmimon, úgy kísérték tovább, Kíséretük felesleges volt ugyan, de rászolgáltak, hogy három nap után ehessenek valamit. Buzsor elbeszélte, hogy

sebesülésem után a dragonyosok tartalékot kaptak, az egész vonal új rohamra ment, Princz is az én embereimmel. A roham sikerült, de miközben a mieink leszerelni kezdték a foglyul esett oroszokat, kartácsok és géppuskák szólaltak meg a hátuk mögött, lekaszálták a mieinkkel a maguk embereit is. Aki tudott, szaladt hátra, de csak kevesen érték el az állásokat.*

Hátulról új csapatok mentek előre a lovasok helyett Mire a vasúthoz értünk, már egy 59-es zászlóalj jött szembe velünk. Az én két németem elképedve néz rám: elől éppen az ő századuk! Elmondtam századosuknak, hogy a fiúk pompásan harcoltak velem. Aztán mindkettő belépett a századba, és mentek vissza a gránát-domb felé.**

A kötözőhely Rzycki mellett egy kastélyban volt. A tágas verandán mindjárt kezelés alá vettek. Egy pravazzal felfegyverzett törzsorvos morfium injekciót akart adni, de tiltakoztam ellene. A kastélyban volt a 6. lovashadosztály parancsnoksága is, így kettős volt a forgalom. Lótás-futás a parancsnokságnál, különben a szobák, a nagy udvar, a park, mind teli sebesültekkel; olyan sürgés-forgás volt, mint a nagy vásáron. Bár a vöröskeresztes zászló dacára a srapsnelek gyakran robbantak a kastély felett, nem respektálta őket senki sem.

Amint a kötözéssel készen voltam, Pill századossal, a mellettem volt szapőrök parancsnokával – aki szintén sebesült – behúzódtunk a kastély mögé, nehogy most találjuk megkapni a srapsnelekből az igazit. Ott találjuk a 6-os dragonyos ezredet a hosszú segéd-tisztrel és még pár tisztrel. Kérem, hogy mi van az ezreddel? Itt áll az ezred! – mondja Scheff, és rámutat 40-50 dragonyosra, akik sorakozva voltak ott. Igen nagy veszteségük volt, hanem azért, mint lenni szokott, a java csak később került elő.

Egy tábori lelkészt találtunk Pillét. Éhesek voltunk, tőle kértünk valami harapnivalót („um etwas Abendmahl”, már esteledett).

* Nem nagyított Buzsor, csakugyan óriási volt a veszteség a gyorsan lejártszódtott harc alatt. Buzsor ugyanazt az utat tette meg mint én, útjához – miután futott – valamivel kevesebb időre lehetett szüksége mint nekem. Tehát a dombon a sebesülésem után lefolyt harc pár perccel tarthatott több ideig, mint ami alatt engem a lövegállásban bekötöztek: 15-20 percig.

** Felírtam a nevüket és kerestem is őket, mikor 1915 nyarán Rudniknál ők váltották fel a 12-eseket. Akkor is kinnt voltak. Az egyik – Egger Felix salzburgi asztalos – már mint tizedes. Később őrmester, az új érában pedig a salzburgi Heimatschutz segéd tisztje lett és mint ilyen, a zaborzei viselkedéséért az én utólagos felterjesztésemre két kitüntetést is kapott, egy osztrákot és egy németet.

Körülnéz kissé zavartan, hol is találna alkalmas helyet? Mondom, mindegy akárhol, csak az a fő, hogy sok legyen, mert igen éhesek vagyunk. Erre aztán még nagyobb zavarba jött, – azt hitte, hogy utolsó vacsorát akarunk. Aztán csakugyan kerített egy kis levest.

Benézünk a szobákba. Egy vezérkari őrnaggyal találkoztam, alighanem a vezérkari főnök lehetett. Kérem, adjon valami igazolványt arról, hogy az ő kötelességükben harcoltam a dombtetőn. Ott van a sebed igazolásnak! – mondta és szaladt a dolga után.

Buzsor megtudta közben, hogy ezredünk vonata ott van a faluban. Mondtam neki, hogy keresse meg és küldje hozzám a legényemet. Közben este lett, felfedeztünk Pilléi egy szobát, ahol sebesült tisztok aludtak; bementünk mi is, lefeküdtünk a földre, és a következő percben aludtunk, mint a tej,*

így végződött reám a háború első időszaka.

Az átélt eseményeket persze ott bennük, helyesen értékelni nem lehetett. Nem láttuk a fától az erdőt; kofferek voltunk, nem tudtuk, hogy körülöttünk mi történik, minek a részesei vagyunk. Most már tudom, hogy a sorsdöntő lemberg-rawaruskai csatának éppen a legfontosabb pontjára állított bennünket a sors: a LípniKról 6-án sebtiben Czarnára küldött menetdandárnak a hadseregeink balszárnyát biztosító lovasságot kellett felváltani, s éppen az én gránátdombom kézben tartásával kellett a balszárnyat biztosítani. A mi ezredünkben, a parcellában hajlott hátra hadseregeinknek az átkaroló orosz nyomással szemben kamót alkotó vonala, és mi voltunk az ék, melyet a sarkponton a legnagyobb erővel támadott az orosz.

Ezt tudva, most még nagyobb meglepéssel tekinthetek vissza ottani működésemmre, mikor az ezredtől való önkéntes harcbeállésemmel öntudatlanul bár, de magamra vettem azt a fontos szerepet, hogy biztosítsam az egész vidéken uralkodó valóban fontos magaslátot, amelyen a közös menetzászlóaljok visszavonulása folytán egész 7-én estig csak magam voltam századommal, illetve a hozzá vont erősítésekkel. S akkor két teljes lovashadosztálynak kellett megszállani azt a nevezetes dombot, amelynek négy napi rendkívüli véres harcát „*Granatenhügel*” névvel örökítette meg a háború története.

* Mint utólag megtudtam, a legényem csakugyan előjött, keresett mindenütt, de a sötét szobában nem ismert meg a sok alvó tiszt között. Sirva keresett a jó fiú, de volt is rá oka, mert nálam igazán jó dolga volt. Egyszersmindenkorra meghagytam neki, hogy mihelyt harcra kerül a sor, menjen a konyhához és ott őrizze a holmimat. Hogy nem talált reám, visszament a vonalhoz, puskát kapott és beosztották a harcosok közé.

Hogy mennyi hibát követtem el akkor? Ki tudná megmondani? Ezek közül csak azt említtem, hogy *megint nem volt tartalék*. Dehát kötelékben hittem magamat. Mikor pedig tudatára jöttem annak, hogy magam vagyok, oly kicsiny volt az erőm, hogy első vonalba se volt elég, és csak az oroszok rendkívüli passzivitásának köszönhettem, hogy a dombot kétszeres visszavetés után is sikerült megtartani. Azután: *nem gondoskodtam a legénységről*: mea culpa, mea maxima culpa! Ez eléggé bántott akkor is, de úgy *lekötött a harc!* Igaz, hogy ez *mentségnek nem elég*.

4. Sebesülve hazafelé és idehaza.

Szeptember 9. Éjfélre aludtam az igazak álmát a kötözőhelyen. Akkor parasztszekereken a rawaruskai kórházba küldték a sebesült tisztet, Én Pilléi a szalmaülésen, egy dragonyos kapitány a kocsis mellett, a kis Uszkay hadnagy – szintén 12-es – a saroglyában. Még sötétben értünk Rawaruskára; a kórház azonban már ki volt ürítve, csak a nem szállítható betegek maradtak ott. A vasúti állomás is üres volt, leégve, összegránátózva, kormosán. Sehol egy élő ember. Nagysokára megtaláltuk a Rawaruska védőrségét képező menetsapatok parancsnokát, Benczúr László alezredest, és megtudtuk tőle, hogy már csak a szomszéd állomásig, Werchrátáig járnak a vonatok, oda kell mennünk,

A kocsis nem akart tovább hajtani, csak ide szólt a fuvarja, szerencsére a dragonyos tudott polyákul beszélni vele, ha nem jön, elhajtjuk mi a lovakat. Így aztán kénytelen-kelletlen vállalkozott, de nem ismerte az utat, s a sötétben mi se tudtuk, hogy a városból merre visz ki az út Werchrata felé, A város üres, kihalt volt. Végre egy zsidó menekülő karaván adott mellénk egy fiút, aki a városból kivezet,

Kiértünk a városból és lassan cammogtunk a homokos úton, így legalább nem rázott a kocsi. Nekem így is igen kényelmetlen volt, Liszkay aludt, álmában éppen az én sebesült csipőmre feküdt és erősen nyomott. Térkép csak nálam volt, én dirigáltam a kocsist. De a lámpám azonban már csak egy picit pislogott, aztán egészen felmondta a szolgálatot. Erdőben mentünk, nagyon sötét volt, de érez-

tem, hogy nem jól megyünk. Völgyben patak mentén kellett volna lennünk, de se patak, se vasút nem volt sehol. Már csak pár szál gyufám volt a térképet nézni. A többiek aludtak, én azonban nem mertem aludni, pedig majd leragadt a szemem; attól félttem, hogy valami front mögé került kozák járőrrel találkozunk. Csillag se lát-szott az erdő miatt, csak delejtű után tájékozódhattam valamennyire. Egyszercsak lódobogás, fegyverzaj hallik! Erre aztán oldalbalökdöstem a többieket, – feszült várakozás, – végre megismerjük a hajnali derengésben, hogy dragonyosok a gránátdombon levők vetezklovaival.

Hát biz eltévedtünk, illetve rossz úton vezetett ki a zsidófiú. Siedliskán voltunk, északnyugatra mentünk nyugat helyett. Szerencsére egy kerülő ajánlkozott, hogy éppen Werchrátára megy, elvezet à legrövidebb úton. El is vezetett, éppen a werchrátai állomásnál jöttünk ki az erdőből, s ott szálltunk le a kocsiról, ahol egy Jaroslauba induló sebesültszállító vonat paklikocsija állt. Abba szállotunk, s pár perccel később, félhétkor már indult is a vonat. Micsoda érzés itthagyni ezt a nehéz helyet! Csak most éreztem, hogy mi nehéz helyzeteket éltem át. A harctéren nem volt idő gondolni rá, mert mindent lefoglalt a harcvezetés. Emberei helyzeténél éppen *ezzel könnyebb* a parancsnok helyzete. Bármily paradoxul hangzik is, de éppen *azzal könnyebb, amivel nehezebb*. Emberei közt ugyanannak a tűznek, veszedelmeknek kitéve, jobban el van foglalva, mint azok, és emiatt nem jut tudatára a veszély. Visszagon-dolok embereimre. Nagyszerűen viselkedtek. Hogy ragaszkodtak hozzám, hogy bíztak bennem, milyen szépen vissza lehetett vezetni okét akkor is, amikor előbb elvesztették a fejüket! Most látom igazán, hogy a *csapat olyan, mint a parancsnoka. Mindent lehet csinálni vele, csak akarni kell. Tömeg, gép, amely nem a maga eszével, hanem vezetője útján cselekszik.*

Piszkos, kormos, poros volt a paklikocsi – de mi jó volt benne a biztonság érzete! Tele volt magamfajta sebesült tisztekkel, de néhány sebesületlen is akadt. Egy kis parancsörtisztről nem fért a fejembe, hogy olyan úri beosztásból hogy mehet haza? Egy huszárkapitány, aki itt szolgált a határon, sokat mesélt arról, hogy a kozáktisztek Tomaszowról hogy jártak át sörözni még pár hét előtt. Összebarátkoztam Schreyer 59-es századossal, akinek teljesen az enyémhez hasonló sebesülése van.

Elég gyorsan utaztunk, délben Jaroslauba értünk. Ott az állomáson megvizsgálták mindenkit; úgy nekem, mint Schreyernek azt mondták, hogy mielőtt hazaküldenek, előbb pár napi megfigyelésre jó lesz, ha itt maradunk.

Az állomáson óriási forgalom. Az étteremben ezredbeliekkel ebédeltem, akik a korczowi könnyű sebesülésük után útban voltak kifelé. Más ismerősök menetzászlóaljakkal mentek Rawaruskára. Csak úgy szitták magukba tapasztalatainkat – ásója már mindenkinek volt! Nekem valami különösen jólesett a tiszta éttermi asztal, a tiszta teríték.

Schreyerrel kocsin mentünk a kórházba. A kirakatokban megláttam magamat. Sajnálom, hogy nem örökítettem meg fényképen azt a borotvátlan, fésületlen, mosdatlan, kócos, gyűrött, rendezetlen, tetőtől talpig sáros, poros, rongyos állapotot! Öt napja nem volt le rólam semmi, még a kezemet se moshattam meg a krumpli harmatán kívül,

Hát igazán sok volt, amit teljesíteni kellett! Augusztus 23-tól szeptember 8-ig, vagyis 17 napon át, az utolsó kettőt kivéve, minden nap volt menet. Négyszáz kilométert tettünk meg az alatt, olyan teljesítmény, amire a hadtörténelemben is kevés példa akad. Annyi mint Budapesttől Kolozsvár, minden napi átlagra 26 km jutott. E közben hat nap harcoltunk; tizenhét nap alatt csak egy normális éjjelünk volt; négy nap semmit sem aludtunk, négyszer alig valamit, a többiekén is csak pár órát. Rendes étkezés csak egyszer volt; öt nap semmit, a többin is jobbára csak egyszer ettünk és azt is hiányosan. Rendesen tisztálkodni, a ruhát letenni csak egyszer lehetett; de 14 nap még mosakodni se volt alkalom.

A kórházban egy nagy közös tisztai szobába kerültünk, kőkemény légénységi ágyba. Jobban nyom, mint odakinn a föld. Dacára, hogy ez az első nyugodt éjszakám, sokkal rosszabbul alszom, mint a harcok alatt. Egész éjjel forgolódom, mert nemcsak a pokróc csúszik le rólam, hanem minduntalan majd lecsúszom magam is. Ma meg se vizsgáltak.

Szeptember 10. Hordágyon vittek a műtőszobába, Annyi a sebesült, hogy éppen csak átkötöttek. Fehérneműt hozattam a városból és a legszükségesebb toilette dolgokat; semmim se volt a rajtamvaló szennyeseken kívül. Szobánkba hozták – ágyastól – Hedry Béla ezredbeli századost; van benne vagy 15 srapelgolyó! Tőle hal-

lom, hogy odakinn rosszul megy a dolog. Olvassuk a harctéri jelentést, – eddig nem tudtam, hogy ilyen is van – hogy az oroszok bevonultak Lembergbe „mit flatternder Fahne und klingender Musiki”

Tiszti ágyat kaptam Schreyer mellett. Ettől hát alhatnék már; de a nyitott ablakon át egész éjjel behallatszik a szakadatlan kocsi-dübörgés, óriási trainek mennek hátrafelé – hát ilyen rosszul áll a front? ...

Schreyer kezdi rosszul érezni magát. Fájdalmai ugyan most sín-csenek, de a vesehólyagja nem működik. Én tőlem is minduntalan ezt kérdik az orvosok? , , , Sajog a sebem, járnai nem tudok, de a szobában annyi súlyos sebesülthöz képest jól érzem magamat.

Szeptember 11. Az éjjeli traindübörgés után mind erősebb bennem az érzés, hogy haza kell menni, mert itt még fogságba eshetünk. Utána se kellett járnai: ma kiürítették a kórházat, hazaküldték a szállítható betegeket; kérés nélkül kész volt a Nyílt parancs (1. 1. táblán), hogy Kassára utazhatom. Hamar összekapkodtam a kis holmimat és egy kis huszárhadnaggal kocsin mentünk az állomásra s ott ebédeltünk. Az állomáson megint sok ismerős akadt.

Ebéd után Rawaruska felől két sebesültszállító vonat érkezett, az egyik csupa Pullmann kocsi. A perronon éppen jó helyen vártunk a kis huszárral, csak abban a kocsiban volt hely, amelyik előttünk állott meg. Felvettek rá, de Hedry és Schreyer nem jöhettek velünk, mert ezen fekvő beteget nem szállítanak. A másik vonattal egy negyedórával utánunk jönnek,

14 órakor indultunk és igen jól utazunk az étkezőkocsikból átalakított vonaton. Ülőhely azonban nincs, hordágyak szolgálnak fekvőhelyül. Az állomásokon majd mindenütt vöröskeresztes hölgyek várják a vonatot. Feljönnek a kocsikba, nem segíthetnek-e valamivel? Tömnek cukorral, cigarettával, virággal, frissítőkkel anynyira, hogy már unjuk a zaklatást. Egy súlyos fejsebbel mozdulatlanul fekvő ezredesnek, aki beszélni se tud, úgy teletömték a száját cukorral, hogy orvosnak kellett kiszednie.

Egy helyen a vöröskeresztesekkel egy ezredorvosnő jött a kocsinkba, és a vonatparancsnok-főorvossal egyetemben engem is átkötözött.

Szeptember 12. A hordágy egy szál vásznán kegyetlen hideg volt az éjszaka, alig aludtam valamit. Most is hűvös van, esik az eső. De rossz lehet most odakint! Milyen szerencse, hogy míg kint vol-

tarn, állandóan derült meleg volt az idő. A komor szürke égbolt, az ölmos nehéz fellegek rossz hatással vannak a kedélyre is. Sötétre váltak a gondolataim, a nagy visszavonulás híre roppantul levert.

11 órakor Oderbergbe érve, az emberek, a mozgalmas élet látára enyhültek a rossz gondolatok. A kis huszárral bekocsiztunk a városba, imádkoztunk egy templomban, azután a vasúti restaurációban megebédeltünk. Megjött a másik sebesültszállító vonat. Hedryt lepakolták, Schreyer továbbutazott Bécs felé. Hedryvel Pestre megyünk. Este hatkor indult a kassai gyors, este kilenckor Zsolnán a pesti személyvonatra kellett átszállani. Alig volt hozzá tíz perc. Az állomás sötét, esik az eső, a vonat messze az állomás másik végén. Alig tudtam Hedryt lepakoltatni; véletlenül ismerős volt a pályaudvarparancsnok, az kerített két hordárt, akik karjukon vitték Hedryt az új vonathoz. Én előrementem helyet foglalni. A sebesült tiszt kocsija tele volt, de egyik fülkéje lezárva. Felrántom az ajtót, egy úrforma civil terpeszkedik benne siheder fiával. Kérem, hogy menjen ki, ez tiszt kocsija és súlyosan sebesültnek kell a hely. Nem akartak kimeneni, „majd megnézem, hogy csakugyan olyan súlyos sebesült-e az a tiszt?” Persze, hogy aztán én se voltam udvarias. A galíciai állomások szinte terhes vendégszeretete után ez az itthoni első barátságatlan fogadtatás nagyon rosszul esett.

Szeptember 13. Érsekújváron túl, a Duna mellett járt a vonat, amikor felébredek, Borult az idő, most is esik, borúsak a gondolataim is.

Vasárnap. Reggel félnyolckor értünk Pesten a Nyugatira. Biz itt nem volt olyan fogadtatás, mint Galíciában és Oderbergben, ahol nagy publikum várta a vonatot. Ott mindenki sietett a sebesülteket lehordani s nekem egész kényelmetlen volt, hogy nem engedtek magamban leszállani. Őlben akartak levinni mindenkit, mindenki tisztelettel nézett és köszöntött, pedig azok láthattak elég sebesültvonatot, és tudhatták rólunk is, hogy nem honfiak, hanem magyarok vagyunk. Ezzel szemben a Nyugatira a kutya se nézett reánk, senki nem törődött velünk, alig találtam hordágyat, amin Hedryt a betegszállító autóra vitethettem. Bekísértem a klinikára. Az utcán néhol utánunk fordult egy pár kíváncsi szem, de érdeklődés, lelkesedés, ami az osztrákoknál volt, itt ugyan nincs sehol! A honvéd kórházban aztán egyenesen úgy fogadtak, mintha szőkevény volnék. Úgy látszik, sokan csináltak már rossz renomét. Viszont tulajdonképpen meg

se néztek. Egy sebkötöző le akarta venni a kötelékemet, de azt se engedték az orvosok, csak diktálták a leletet, és kiállítottak hamar egy cédulát, hogy négy heti kezelésre Nagykárolyba mehetek.

Szeptember 14. Károlyba csak Nagyváradon át lehet utazni. Pestről este féltízkor indult a vonat. Egy főhadnagy útitársam elbeszélte, hogy Uhnów körül súlyosan sebesülve fogságba esett. A muszkák nagyon jól bántak vele, Mindennel ellátták, amijük volt – tea s cigarettánál nem volt egyéb -, de miután hátraküldeni nem tudták s ellátni se volt mivel, a többi sebesülttel együtt visszaküldték szemben álló ezredéhez.

Hajnalban értem Váradra. Az állomáson vöröskeresztes hölgyek megteáztattak, s egy nagy raktárban berendezett betegnyugvó állomáson helyeztek el, Zajos kis szálloda volt, de legalább tiszta s jó az ágy.

Károlyba csak délután ment vonat. Addig hát bementem a hadapródiskolába. Régi növendékeim körülvettek, megcsodáltak, szerettek volna mindent hallani. A parancsnok azonban elvitt tőlük az irodába, írta fel az én tapasztalataimat és tanácsaimat. Az ásóról, már ő is tudott. Ebédre egy másik barátom vitt magához. Persze neki is mindent el kellett mesélnem, mesélni kellett mindenkinek.

Délután indultam Váradról s este féltízkor értem haza Károlyba, Nem egész négy hét múlva megint itthon vagyok. Családom most is az egyszobában van, amiben hagytam őket. Alig ismertek meg a gyerekek: 15 kilót fogytam a négy hét alatt. Sőt még többet, mert a sebesülés óta már bizonyára magamra szedtem pár kilót, A lipniki és zaborzei kiabálásoktól még most is rekedt vagyok, és a telatyni ágyúzástól még most is cseng a fülem.

Szeptember 20. Előbb otthon feküdtem, most mint ambuláns beteget a vöröskereszt kórházban régi háziorvosunk kezel, akit úgy megijesztettem a francia autó keresésekor. Gratulált a szerencsés lövéshez, mert ha csak egy picit odébb talál a lövedék, olyan menthetetlen haslövés, hogy bekötni se kell. Nem is tudtam, hogy ilyesmire jártam közel, s most értem, hogy miért kérdeztek annyit a doktorok? Schreyer velem külsőleg teljesen egyformán sebesült, és amint Bécsbe hazaért, sebébe két nap múlva belehalt. Tőle kértem a kórházban 200 koronát (a közösoéknél a századpénz a századparancsnoknál van, és nála maradt). Amint hazaértem, azonnal megküldtem a pénzt, és tegnapi özvegye küldte vissza a nyugtát a gyaász-

jelentéssel együtt. Hármás szerencsém volt a sebesüléssel, Először, hogy önkéntes harcbalépésemmel elszakadtam az ezredtől, amely katasztrófális helyzetbe került. Másodszor hogy épp a kellő pillanatban sebesültem, és nem pár perccel később, amikor a lövegállás előtt – melyben bekötöztek – ért volna a puszttító golyózápor, ami a ládákon kopogott. Harmadszor, maga a sebesülés hajszál híjján nem lett végzetes.

Szeptember 25. Első utam a laktanyába vitt, felvettem a gázsimat, elszámoltam a konyhakocsiban hagyott pénzeket. A pótuszázad a napokban Szatmárra megy, ott egyesítik a pótzászlóaljat.*

Szeptember 27. Elment a pótuszázad, a város teljesen kihalt. Tegnap felkeresett a visszamaradt örökülönítmény parancsnoka, egy őrmester, és kérdi, hogy „kell-e még őrizni a berenát?” Nem értettem, hogy mit akar. Aztán kisült, hogy annak idején a francia autók hírére a város végén, a debreceni úton is állítottak egy őrséget, boronákkal zárták el és keresztben felárkolták az utat. Ehez az elzáráshoz azóta is kiküldték az őrséget, mert a sok dolog közt senki nem jutott eszébe, hogy az felesleges.

Október 1. Ma Szatmáron voltam. A pótzászlóaljnál felvettem a gázsimat, új bundát rendeltem és más téli ruhákat, mert mindenem a harctéren maradt, és lehet, hogy el is veszett.

Két nagy hírt hallottam Szatmáron, Az egyik, hogy a pótzászlóalj a máramarosi orosz betörés miatt Egerbe költözik. A másik hírt titokban mondta valaki: hogy az ezred Rawaruskánál megadta magát. Legnagyobb megbotránkozásal utasítottam vissza a hírt, a terjesztőjét fel akartam jelenteni. De aztán megtudtam, hogy az ezred csakugyan fogságba esett,**

Azt is hallottam, hogy Szatmárról sokan menekülnek az eset-

* Közhasználatosan *káder*-nek hívták s az ezred itthon levő részeit egyesítette magában. Oda vonultak be a felgyógyult sebesültek, betegek, az képezte ki az újoncokat és küldte ki a harctérre a pótlásokat.

** Az ezred a zaborzei erdő parcellában – ahol én hagytam <- dicsőségesen vert vissza öt napon át minden orosz támadást. 11-én elrendelték az általános visszavonulást, aminél a Miscevic-menetdandárnak előbb a menetzászlóaljai kellett hátsó állás felvételére hátraküldeni. Ezredünknek akkor kellett volna követni őket, amikor már berendezkedtek Rawaruska előtt. Ezredünk nem így kapta a parancsot, hanem hogy utóvédül marad vissza és a visszavonulásra a szintén visszamaradó 59. ezred parancsnoka intézkedik. De az 59-esek nem maradtak ott, visszavonultak még a menetzászlóaljak előtt. Mire a mi ezredünk észrevette, hogy magában maradt, már mindenki visszament – már késő volt. Megkísérelték ugyan a visszavonulást, de az nem sikerült. Körül voltak fogva; nemcsak szemben és oldalt, hanem a hátukban is ott volt már az orosz és 11-én éjszaka fogságbaesett az a pár száz ember, ami az ezredből akkorra még megmaradt.

leges orosz betörés elől. Elment a püspök, az osztrák-magyar bank, s ez általános ijedelmet okozott, Károlyban is beszéltek már erről, de csak suttogva, és nem is hiszem, hogy igazán menekülni kell.

Október 4. Tegnap megkaptam Szatmárról az új bundás köpenyt, nagyjában pótoltam a harctéri téli dolgaimat.

Ma ebédután azzal jött hozzánk egy rokonunk – Károlyban mindentudó vezető személyiség – hogy menekülni kell. Délután még megy egy vonat, az ő családja azzal utazik. Kérdés, hogy más vonat lesz-e még, jó lesz, ha én is utazom. Hát persze, mint katona, nem várhatom be az oroszokat, pozitív hírt pedig nincs kitől várnom, Hirtelen teletömtük koffereinket, és a többi holmit házigazdánkra bízva, ki az állomásra! Ott az utazni akaró tömegtől már mozogni is alig lehetett.

A vonat Szatmárról jött, de már jelezve volt, hogy tele van. Az állomáson azonban ott várta a vonatot egy pár dragonyossal egy transzportkocsi, melynek üres volt a fele, Az állomásfőnök megengedte, hogy családommal és a rokon familiával előre beszálljunk a kocsiba, Beszálltunk, aztán mentem jegyet váltani. Míg oda voltam a jegyért, beérkezett a vonat. Mint mikor méhraj lep el valamit, nem látszott belőle más, mint csak az ablakok köze. Lépcsőkön, ütközőkön, mindenütt csüngtek az emberek, a kocsik teteje pedig úgy tele volt, hogy majd leszakadt, A Perronon szorongó tömeg nagy része a vonat közelébe se jutott, pedig akasztottak hozzá annyi teherkocsit, amennyit csak a mozdony elbírhott. Csak nagy kínnal tudtam visszajutni a kocsihoz, még nehezebb volt abba szállani. Persze a kocsiban nem volt egy talpalatnyi hely, nyolcan ültünk a négynek való helyen.

Október 5. Bizony a zsúfolt kocsiban nehéz volt az éjszaka! Most délben még mindig csak Szolnokon vagyunk. Miután vonatunk koleragyanús vidékről jött, itt nem engedték tovább, sőt Máramarosból jövő utasait visszatartják megfigyelés alatt. Miután mi a transzportkocsiban ültünk, az aradi gyorsal tovább utazhatunk. Míg azt várjuk, kozák foglyokat kísérnek a Perronon, A prémsüveges torzonborz alakokat úgy nézte a publikum, mint az állatseregletet; kislányom pedig szepegve bújt a hátam mögé. Beérkezett az aradi gyors, de egészen tele. Azonban a pályaudvarparancsnok számomra, akinek utaznom kell, kiürittetett egy fülkét, és estére meg is érkezünk a Keletin, A pályaudvar tele volt olyan podgyászhegyekkel,

a menekülők holmijaival, hogy nem is értem, miként tudták kikeresni belőlük – ha csak másnap is – az én koffereimet.

Október 6. Pestszentlőrincen egy rokonhoz hoztam a familiát. De mindjárt ma az első sétánál azt látom nagy megrökönyödésemre, hogy egész közel katonák dolgoznak: itt ássák Budapest erődítéseit. Hát ennyire vagyunk?! Pakolni és megyünk tovább Pápára a Balaton mögé, oda csak nem jut el az orosz? Ugyan az ulhoweki orosz táborhelyen találtunk még további térképeket is.

Október 27. Szentlőrincen töltöttem a két héttel meghosszabbított gyógyulási időt. Bejártam Pestre. Folytattam a harctéri dolgaim kiegészítését, most már tudjuk, hogy Vilmos császár mondása: „mire lehull a falevél, otthon leszünk!” – fenyőfára vonatkozott! Téli háborúra készülünk. Csináltattam igazi muszka bagaria csizmát, kitűnő kesztyűket, meleg alsókat vettem. Szóval főként vásárlással telt az idő. Emellett megismertem a pesti hangulatot is. Már elült a mozgósítási háborús lelkesedés; csak addig tartott, amíg megszokták az első sebesülteket. Csak azok voltak hősök, mert csak azok voltak újak. Most siet el mellettük mindenki, mert orvosságzagúak. de különben is hozzátartoznak az utca képéhez. Ezzel együtt kezd elfakulni minden tekintély. Kezd úrrá lenni az önzés, az *én*. A régi Budapesttől egy új választódik el, ami igazán forgalmas nyüzsgő, tülekedő. Szaporodnak a színházak, a mozik, kezd gyorsan élni, lázasan lüktetni az életet kiélni, kiélvezni akaró, utcán, mulatókban, kávéházban élő Budapest.

Oltásokra jártam a kórházakat. Háromszor oltottak kolera, tífusz és himlő ellen is. Pár napja már begyógyult a sebem, csak szaladni nem tudok még úgy, ahogy Lipniknél meg a gránátdombon kellett. Készen van a felszerelésem, csak tisztiszolga-hátbőröndöt nem lehet kapni, helyette divatba jött a hátzacsák.

November 1. Elvittem a familiát Pápára, magam pedig ma bevonultam a pótzászlóaljhoz Egerbe, arra készen, hogy a harctérre küldenek. Csúnya esős időben először az állomásparancsnokságnál jelentkeztem, Ott újból megvizsgáltak – kissé furcsa ugyan, hogy harcteret nem látott öreg nyugdíjasok intézkednek rólunk, csatákat jart igazi katonák fölött. És amire nem is gondoltam, itt tartottak a potzászlóaljnál, a kiképzéshez alig van itthon tényleges.

A Dobóvár-laktanya nyüzsgő, mint a hangyaboly. Pedig nincs ott más, mint a zászlóaljroda, gazdasági hivatal, pótraktár, orvosi

vizsgáló és a műhelyek. Az udvar tele van a kórházakból csapatos-
tul érkező felgyógyult sebesültekkel, akik ott várják a beosztásukat,
felszerelésüket, a zsoldjukat. És kit látok legelőbb az ácsorgók kö-
zött? Gorondy örvezetőt, aki a gránátdombon meghalt a Buzsor
karjai között! Azután Mocsárnik Jánost, a Feitz volt legényét, de
lefogyva mint a szűnyog. Vérhassal, tífusszal került haza s kért,
hogy vegyem tisztiszolgának magam mellé. Éppen kapóra jött,
magamhoz vettem Jánost, az ungvári rendőrt, háromgyerekes család-
apát. (Hűséggel is szolgált az egész háború alatt – na, nem egész
önzetlenül, hiszen jobb dolga volt, mint nekem!)

November 5. Az 1. pótszázadot kaptam. A pótszázadnak majd
ezer embere van, három százada, köztük egy újonc- és egy már harc-
térre kész menetszázad is. Szerke a városban vannak elhelyezve,
persze szorosan, sokan egy kis helyen. Így is tele van a város, hisz
itt van a népfölkelőpótzászlóaljunk és a 60-as közös pótzászlóalj is.
A városban csaknem annyi a katona, mint a civil. Tisztem tíz is
van, de csak magam vagyok tényleges. A tartalékosok pedig a harc-
térén igen derék fiúk, de a kiképzés nem kenyerük, jórésztük maga is
kiképzésre szorul. Így az állapot elég zavaros, ami a fegyelemnek
nem igen használ, és nagyon *megnehezíti* a szolgálatot. A gyakorló-
térén mozdulni is alig lehet, a közeli földek is mind gyakorló csapa-
tokkal vannak tele. Azt se tudja az ember, hogy melyikkel foglalkoz-
zék a három százada közül.

A szolgálathoz hasonlóan zajos az azonkívüli élet is. Az orosz
betörés elől igen sok tiszt – kivált az idősebb népfölkelők – maguk-
kal hozták a családjukat is. Fél Szatmár ideköltözése (még a katonas-
szabót is elhozták Szatmárról) felforgatta a csendes kisvárosi életet.
A sok idegennek nincs otthona, kénytelenségből is együtt kell töl-
teni az időt, menázsiban, vendéglőben, kávéházban. Egy sereg jó-
kedvű szépasszony került össze, akik mind jólábon akarnak lenni
a „döntő faktorokkal”, hogy férjük minél tovább maradjon ide-
haza. A harctérről jöttek pedig örülnek, hogy élhetnek, amíg lehet.
Délben-este hullámszik a korzó, teli van a cukrászda, vacsoránál az
étterem. Járja a lórum, ramslí, meg a komolyabb másegyebek.
Azután cigánytól zajos a kávéház, a záróra sokszor talál pezsgőtől,
mulatástól vidám hangos társaságokat. Pénz – az van bővíben
annak is, akinek soha se volt.

November 15. Harctéri bajtársakkal találkoztam, akiktől meg-

tudtam, hogy az ezredből mégis megmenekült egy-két száz ember, akik a menetzászlóaljjal együtt alakítottak egy kis ezredet, A minap pedig német telefonbeszélgetést hallok a laktanyai őrszobán, Egy galíciai vasúti állomás kérdezősködött, hogy hova küldjék az ezred ottan levő főlős tisztí podgyászait? Bemondom, hogy Egerbe. Tegnap aztán a pótraktárban egy szájalenyírt piszkos, sáros zsákot látok, amiből bundabélés kandikál kifelé, az én bundám! Levágták a konyhakocsiról, mikor az a jaworowi visszavonulásnál a sárba ragadt. A ládám is megkerült, és bár beszakította a kocsirúd – szép kis tülekedés lehetett akkor ott! – nem hiányzik belőle semmi se”

November 20. A miskolci önkéntes iskolához rendelték parancsnokul. Holnap utazom.

December 31. Ma véget ért az első Önkéntes tanfolyam. Hat héttel ezelőtt nagy ambícióval feküdtem neki, hogy 8 hét alatt szakasparancsnokokká gyúrjuk a 8 hetes újoncokat, Sőt mire idejöttem, a nyolcból már három hét letelt, Megnehezítette a dolgot, hogy elődöm ideiglenesen két öreg nyugdíjas volt, akik annak idején se foglalkoztak ilyesmivel. Az önkéntes urak kint lakiak a városban, úgy kezelték őket, mint a jogászokat. Gyakorlati kiképzés alig volt, könyvből akarták fejükbe verni a katonai tudományokat. Persze olyanok is voltak az önkéntesek, és nagy volt a rökönyödés, amikor rövidre fogtam őket és a laktanyában kellett lakniok. A legnagyobb gondot az adta, hogy – mivel igen sokan voltak – a rendelet szerint a felét a félkiképzési idő után ki kellett tenni. Kétszáz önkénteshez két lábbadozó tiszt oktatóm van. A rövid idő alatt nehéz volt megítélni a kétszáz fiút. Ezért magukkal az önkéntesekkel is osztályoztattam magukat. És ítéletük a mienkkel szinte kivétel nélkül egyezett.*

Különben öröm volt foglalkozni velük, csupa diplomás emberek voltak. A zárószemlén Brabécz tábornok előtt egy „közepesen jónak” kellett vezényelni a századot. Olyan jól ment minden, hogy a tábornok nem hitte el, hogy nem a legjobbat rendeltem ki közepes helyett. Ő maga keresett ki egy másikat, de az még jobban tetszett neki: a legöregebb zupás se csinálhatná jobban! Ez volt a dicsérete.

Itt a tél! Micsoda konsternációval vettük tudomásul tíz év előtt, hogy télen is lehet háború, az oroszok berendezkednek arra is. Erre minden télen építettünk egy-két hókunyhót, tartottunk egy pár me-

Persze a harc téren tiszték lettek a kitétek is, sőt egy részük hamarabb kerülvén a harc t érre, meg is előzte a többieket.

netgyakorlatot. Ez volt minden. De téli ruha? A bundás zubbonyt betiltották, mint szabályellenest, a bundás köpenyt vénasszonyosnak tartottuk még pár éve is. És most itt a téli háború a Kárpátokban, ahol – úgy tanultuk – csak „átvonulni” lehet.

November végén menekült vonatok jöttek Újhely felől. Öregek, asszonyok, gyerekek állatokkal, bútorokkal együtt teherkocsikban, melyeket néhol szitává lőttek a srapelgolyók és ablakokat vágtak rajtuk a repeszdarabok. Kassát ki kellett üríteni. Az én iskolámnak is ki volt jelölve egy dunántúli falu, hogy szükség esetén azonnal odaköltözünk. Nem került rá a sor, de izgalomban tartotta a kedélyeket. Az üzletekben hihetetlenül olcsón lehetett vásárolni, különösen ruhaneműt. A kereskedők örültek, ha bármi áron is pénzzé tudtak tenni valamit. De amint a Kárpátokban megállítottuk az oroszokat, a nyugalom visszatért.

Egyik öcsém mint tüzérhadnagy Mezőlaborc körül van állásban, a másik mint 86-os kadét szintén arrafelé. Ha rájuk s a frontra gondolok, bánt a lelkiismeret, hogy még mindig itthon vagyok, úgy érzem, mintha a kinn levőktől loptam volna el minden napot. Különben az itthonmaradás csak prolongálódik egyik orvosi vizsgálattól a másikig. Mindenkinek állandóan Damokles kardjaként függ feje fölött a frontramenés,

A harc térről váratlanul megkaptam a lovamat. Nagy szó, hogy nem kell gyalogolnom, kivált a kétnapos gyakorlatokon. Minden szombaton éjjeli táborozással összekötött, vasárnap délig tartó gyakorlatot csináltak, amelyekben kipróbáltam a téli holmikat is. Szabadban aludtam sátorlappal letakarva szalma alatt. Egyszer rosszul voltam letakarva, egész éjjel verte lábomat a jeges ólmos eső. De oly pompás a muszka bagaria, hogy nem fázott a lábom s egészen száraz maradt.

Egy éjjeli előőrsszolgálat alkalmával a sorakozónál egy puska ottmaradt. Egy tábor tüz mellett találták meg a gazdáját, aludva, illetve már eszméletlenül, Megfagyott! Meg volt merevedve, nem lélegzett, a szívverése is elállt, Mesterséges lélegzéssel még életre lehetett kelteni. Visszatért a szívverése, elkezdett lélegzeni s visszanyerte az eszméletét, Azután jártattuk, majd szaladtak velem, s egy forró tea után egészen magához jött, De azért kocsin kellett hazavinni és megfeküdte a másvilágra tett kirándulást,

A lillafüredi hegyekben esőben, óriási ködben csináltunk egy

erdőáthatolást. Hegyek fel s le, út nélkül csak iránytű után. Már erősen sötétedett, és szívesen kiegyeztem volna abban is, hogy ne a jelzőket, csak a falut találjuk meg, mielőtt egészen besötétedik. És egyszerre a sűrű ködben egész közlőrl kaptuk a jelzők tüzét! Pontosan a kitűzött helyen találtunk ki négy órai erdő járás után, a legnehezebb terepen.

A miskolci élet sokkal szürkébb az egrinél. A város kihalt. A színházban, pedig 50 fillér az első sor, sokszor meg se lehet tartani az előadást, mert nincs kinek; igaz, hogy zenekar helyett csak zongora van. A mozi is csak teng, A kávéházban is csak vacsora után lehet látni embereket, de jókedvű társaság csak ritkán akad. Karácsonyra meglátogatott a famíliám, de a gyerekek iskolája miatt nem maradhattak soká, magam maradtam. A vacsorautánt kivéve, szolgálattal telik el minden időm. Gyűjtöm a jó cigarettákat. Amikor a trafikba érkezik, összevásárolok annyi egyiptomit, amennyit csak lehet; úgy érzem, hogy a szűk esztendő is elkövetkezik.

Március 5« Miskolcon tartottak az újévkor kezdett második önkéntesi turnusra, sőt én állítottam fel most 1-én a harmadikat is. Ma pedig bevonultam Egerbe a pótzászlóaljhoz. Most is egy pót-századot vettem át. Van benne:

1 menetszázad	1 tisz	251 legénység
1 újonc „	4 „	382 „
1 népfelkelő század	5 „	265 „
1 „ újonc század	1 „	276 „
Velem összesen:	12 tisz	1174 legénység

Tényleges tisz

A szolgálaton kívüli élet most is élénk, de már nem olyan túlfűtött, mint ősszel volt. Az orosz veszély elmúltával sokan hazamentek. Mert ez okozta az őszi túlélénkséget, a magukat itthon érző 60-asok akkor is alig voltak láthatók.

Március 31. Egy új menetzászlóalj alakul, menetszázadom megtartásával én vagyok a parancsnoka. Új lovat kaptam a gazdasági hivatal útján, mert a Cigány vemhes lett – ezért csúszott le róla folyton a heveder! – és még Miskolcon eladtam 770 koronáért. Ez a lovam is kicsi és fekete, Mókus a neve.

Február óta már a zászlóalj parancsnoki ranghatárban vagyok, Ha zászlóaljat kapok, az már végleges, és az őrnagyi illeték jár velem. Három ló dukál, és azokhoz két lovász. Egyik Sárosi Samu,

Husztra való, Amerikát járt magyar. Másiknak, aki különben Já-nossal együtt mellettem marad, mindenkifelett igen tiszta embert kerestem, mert igen félek a tifusztól, és tudom, hogy az ellen a tisztaság a legjobb védekezés. Így választottam Krémért, egy tiszta csinos fiút, nem is tudva, hogy a szomszéd falubeli korcsmáros fia. Valóságos titkár lett belőle, a lóhoz persze nem éri.

A menetzászlóaljnak törzse nincs, én, az 1. század parancsnoka vagyok a zászlóaljparancsnok is. A század előírt állománya volna 3 tiszt, 260 ember, 19 ló és 7 jármű. A 4 században azonban összesen csak 7 tiszt van, 3 zászlós és 891 legénység. Századparancsnokok 1. (helyettem) Szepesi Artúr t. hdgy, 2. Both Gyula százados, 3. Kéler László fhdgy, 4. Székely fhdgy. Egy volt miskolci önkéntesem, Fisch Sándor hadapród kért, hogy vigyem magammal, előre mindenre jelentkezik, ahová önként jelentkező fog kelleni, Ki is viszem; snájdig, ügyes fiú, akit a tisztikar krakélersége miatt ki akart tenni az iskolából, és csak én tartottam benn, A harc-téren épp ilyenek kellenek!

Both Gyula páncélt csináltatott magának és nekem is, Chrom-nickel-acélból van, a mellvértet hátizsákban lehet hordani, a fejpáncél ásó alakú, nyele és szemnyílása van.*

Az ezredről nem valami biztató híreket hallani, A Kárpátokban vannak, a Cisna-Baligródi út környékén, amely vidék a harctéri jelentésekben igen sűrűn szerepel rendkívül súlyos harcaival.

Április 10. A menetzászlóalj a mai nappal menetkész.

Családom nálam töltötte a húsvéti ünnepeket. Ma vonatra tettem őket, visszamentek Pápára. Könnyebb így, hogy nem én, hanem ők utaznak előbb.

5. A Kárpátokban.

Április 11. *(Eredeti naplóm fényképmásolatát lásd a 2. táblán.)* Ma délután indultunk Egerből, most már nem olyan ceremóniával, mint mozgósításkor. A századok maguk mentek ki az állomásra, ott alakult meg a zászlóalj. Csak a pótzászlóalj parancsnok volt

* Igen nehéz volt, mindössze kétszer használtam, akkor is csak a fejpáncélt figyelésre, igen rövid ideig. Később már nem is törődtem vele, nem is vettem észre, hogy hol és mikor maradt el véglegesen.

kint egy pár tiszttel. Pár szavas beszédet intéztem az emberekhez, aztán beszálltunk. Nem volt semmi megindultság, érzélgés. Füzesabonyban egy 67-es transzportot értünk utóí, melynek emberei be voltak rúgva alaposan, és ki-beszállva, randalírozva majd megzavarták a mi embereinket is. Miskolcon a vasúti vendéglőben vacsoráztunk, ott volt két testvérem, egyik a frontról, a tüzér. Miskolc-tói igen lassú az utazás, egész éjjel csak dőcögünk.

Április 12. Újhelytől többet állunk, mint megyünk. Ez már hadtápkörlet, tele a Kárpátokból hátraküldött trainekkel. Orosz hadifoglyok dolgoznak a vasúton és az utakon. Dél tájban értünk Homonnára, ahonnan Szinnára irányítanak. A Círókavölgyben már hallatszott egy-egy távoli ágyúszó.

Háromnegyed négykor értünk Szinnára. Tele katonával, a sapkáján mindenki 2. hadsereg-jelvényt visel, – ez is új valami – a 2. hadseregplaket hadseregben vagyunk. Ha négy óra után érkezünk, Szinnán töltöttük volna az éjszakát, de így azonnal menni kellett a front felé.

Kiszállottunk, és mialatt a zászlóalj megebédelt a konyhakocsiról, én a térdig sáros úton bementem a faluba a Terstyánszky-hadseregcsoporthadparancsnoksághoz a parancsokért. A magunkkal hozott kocsikat és lovakat le kellett adni a Trainkommandonak, nekünk pedig indulni kellett Méhesfalvára a XIX. hadtestparancsnoksághoz.

(Innen május 12-ig lásd a külön mellékleten levő 2. sz. általános térképet is.)

Nagysokára vették át a kocsikat, s az átvevők kényelme miatt sötét este lett, mire indulhattunk. Micsoda úton! Máskor is rossz lehetett, de most mintha az ördög szántotta volna fel! Tele térdig érő gödrökkel, mély barázdákkal, amiket nem lehet látni a hig sárié miatt. Még hozzá „javították” az utat, felhordták aprított kővel, ami csúszik a láb alatt. Így aztán hiába pislogott a szakaszlámpa meg a zseblámpa, folyton bukdácsoltak az emberek, némelyiket úgy kellett kihúzni a latyakból. Persze lóról kellett szállanom, mert a ló is minduntalan térdre bukott.

Csaknem éjfélíg botorkáltunk a 10 km úton. A hadtestnél azzal fogadtak, hogy jó szállások vannak előkészítve és holnap pihenni

fogunk. De biz ez csak ígéret maradt. Az Etappenkommandóhoz* kellett menni a szállásokért. Egy csomó cseh altisztet találok ott. Egy tál fánkot majszoltak – azok jól élnek itten is!

Néhány tót házacskába dugták be a zászlóaljbat, A legénység csak elfért egymás hátán a csűrökben, de a tiszteknek – tízen vagyunk és ugyanannyi legény – egy szurtos parasztszobát adtak. Ez is útépítő „arbájtosok” (munkásosztag) állandó szállása, alig tudtam őket a pitvarba telepíteni. De két tótasszony és két gyerek így is velünk maradt. Nekem még jut hely a lócán, amire lefekhetem, de a többi egymás hátán szorong.

Április 13. A faluban van a ezred vonata és gazdasági hivatala. Jó ebédet adtak, még pezsgőt is hozzá, A pihenő azonban csak délig tartott. Délután háromkor indulni kellett a szomszéd Vendégibe az ott retablírozó** ezredünkhöz. Útközben mind gyakrabban halljuk az ágyúszót, és több helyen le kellett térni az útmenti domb mögé, mert az utat látják az orosz figyelők.

Alkonyodott, mire Vendégibe értünk, Koszmovszky őrnagy ezredparancsnok egyenesen egy kertbe vezetett, ahol már várt ránk az ezred többi része is. Ezred! Egy kertbe belefért az egész! Száz embert találtunk, annyira leolvasztották az ezredet a szigorú tél, és a Zsebrák, Maguryczne meg a többi híres hegytetők harcai. Milyen rongyos, kopott-gyűrött ez a száz ember is! Lelketlen szállítók papírból csinálták a bakancstalpakat, rongynak se való pókhálóból a köpenyeget. Pár hét után lemállik a ruha, félig mezítláb vannak az emberek. A mi ruhánk is ezekből a rongyokból való. Pedig anélkül is mennyire más a csapat, mint amivel háborúba mentünk. Nemcsak azért, mert nincs hátibőrönd, helyette formátlan batyuként lóg a hátizsák, de mások most az emberek is. Igaz, hogy egy részük harcedzett katona, de részben sebesüléstől, betegség miatt nem teljesen erős; más részük fiatal, húsz éven alóli újonc, aki alig pár héten át s akkor is csak pótzászlóaljbeli kiképezést kapott. Az én embereim a sáros út után is úgy néznek ki a régiek mellett, mintha szemlére vonultak volna ki. Hát még a tiszték! Ugyan alig voltak négyen-ötven (Koszmovszkyn kívül csak egy tiszt volt, a többi tartalékos kadét), de lompos bundáikban, borotvátlanul, hosszú szakállal, hegymászó botokkal, nagycsizmásan úgy néznek ki, mint va-

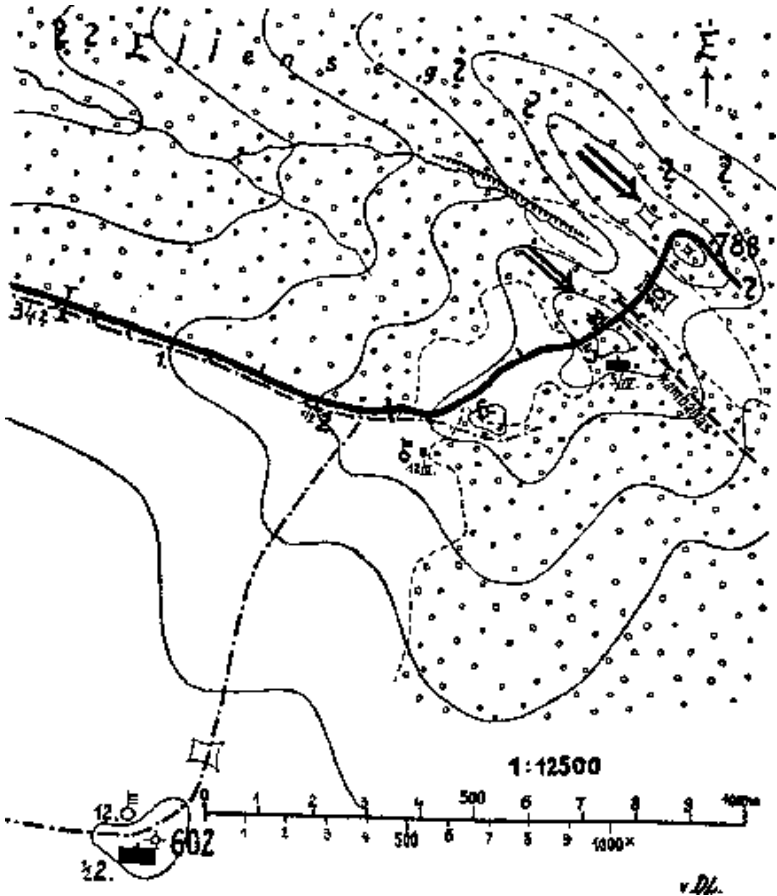
* A hadsereg mögötti háttérület és az ottlevő őr- és munkáscsapatok parancsnoksága.

**Kiegészítésre várva tartalékban pihenő.

lami sarkutazók. Az ezrednek a régiekkel s újakkal összesen 800 puskája van.

Az új ezred négy századdal két félzászlóaljba alakult, I zászlóalj Both Gy. százados, 1. és 2. század. Enyém a II, zászlóalj: 5. (Szepesi hfdgy) és 6. század (Márkus hfdgy) és a Kellner József hfdgy géppuskás osztaga két géppuskával. Segédtsiztem lik Rezső zászlós.

6. vázlat.

Telepöci állás a megszálláskor.
1915. ápr. 14.

Mire készen lettünk, besötétedett és megeredt az eső. Elszállásoltuk a faluban az embereket. Tisztességes parasztházba jutottam, ott van a tiszti étkezdé is. Jó vacsora után elbeszélgettünk, bár egy-egy ágyülvés alaposan megzengette az ablakokat. Itt van a hadosztályparancsnokság is, a falutól 3 km a front. Holnap már állásba megyünk.

Április 14. Reggel Koszmovszkyval és a századparancsnokokkal szemrevételeztük a felváltandó állásokat. Csak 3 km-re vannak Vendégitől, de jó két órát megtartott felfelé az út. Végigmentünk a felváltandó húsas honvédek állásain, Koszmovszky kérdezte, hogy az állás melyik részét akarom? – Mindegy! A sorsot nem válogathatom, így a jobbszárnyat adta nekem. Nem tájékozódhattunk valami alaposan, mert sietni kellett, még ma kell felváltani, így is 14 órára értünk vissza a faluba.

Alig kaptuk be az ebédet, már indultunk. Előbb azonban leadtuk a kardot, itt a hegyekben-hóban nem lehet hordani. (Nem is láttuk többé soha!) Botot hoztunk helyette, azonkívül csak revolverünk van, oldalfegyvert nem viselünk. A podgyásztól is elbúcsúztunk, az a lovakkal együtt hátrament, talán 30-40 km-nyire mögöttünk van valamelyik faluban,

16 óraker indultunk Vendégiből, fedve egy kis patak mellett Az út a víz egyik oldaláról a másikra kanyarog. Előbb átugráltunk a köveken, de igen soká tartott; neki hát a víznek! Egypárszor vetük a jeges lábfürdőt, sebj! úgysis vizes volt a bakancs. Hideg, havas esőt vert szemünkbe a szél, kegyetlen idő, igazi tél. Később hóban gázoltunk, ahányat léptünk, annyit csúszunk hátrafelé. Teljes sötétben értük el az állásokat,

Zemplénben, Telepóc felett majd 800 m magas hegyen vagyunk, pár km-re van a határ. Mindenfelé nagy erdők, balszárnyam előtt tisztás, jobbszárnyam mögött egy kis kúp, 33-asokat és 20-as honvédeket váltottunk. Ahogy ideértünk, eltűntek a sötétben, tisztet nem is láttam sehol. Látni különben se lehetett sokat. Az árkok igen kezdetlegesek, elődeink, akiket most felváltunk, csak pár nap előtt szállották meg a vonalat. Azt látjuk, hogy csak silány srapnelernyő van az árkok felett, csak az eső ellen véd egy kicsit. Zászlóaljам kiterjedése körülbelül 700 lépés, egymástól jó 2 lépésre vannak az emberek. Jobbszárnyaszázadom egy szakasza tartalék a kis kúp mögött, A két géppuska a jobbszárnyon van, ott ahol a kúp

alatt egy megkezdett harántállás indul hátrafelé. Hogy kik vannak tőlünk jobbra, még nem is tudom; balra a Both zászlóaljából a Keller százada. Az orosz messze van, állása nem látszik ide. Bíz a felváltásból nem sokat okultak az emberek, akiknek egy része még; háborúban se volt.

Amíg az embereket elhelyeztük, János is talált számomra a telefonistákkal egy kunyhót (1. 2. táblán), pár lépésre a balszárny mögött. Gyepféglá kalyiba, galyból van a teteje, földön szétterített boróka az ágy. Velem a segédtszót, a legény, küldöncök, telefonisták, ahányan elférünk egymás mellett. De mégis nem fúj úgy benne a szél, nem ver az eső, és van benne tűzhely is; nagyon süti azt, aki közeliben van és a füstjéből jut mindenkinek.

Emberek, első szereplésük alkalmával sokat lövöldöztek éjszaka; féltek és ezzel biztosították magukat. Alig lehetett tőlük aludni valamit.

Április 15. Az éjjel erősen havazott, reggelre minden fehér. Ködös, de gyönyörű téli kép,

Hajnalban a tüzelés mindinkább erősödött, kivált jobbszárnyon, a kis kúp felé. Amint kivilágosodott, gyanús láрма hallik onnan: „Uláh! Uláh!” hurráztak az oroszok. Odaszaladok. Szemből, de kivált jobbról sűrűn jöttek a lövések, és a kis kúpról látom, hogy a tőlünk jobbra levő saját csapat hátraszalad, egyúttal az én jobbszárnyamról is szállingóznak hátra az emberek. Jobbra a kis kúp alatt egy tisztás nyereg van, azon túl, szemben a kis kúppal egy jóval magasabb hegy, a 788-as magaslat. Betörték rajta az oroszok, még folyik a harc, láрма, lövöldözés. Az én jobbszárnyam felé is szivárognak szemben és a 788 felől.

Visszakergettem a hátrafutókat, és a kúp mögötti tartalékszakaszt fedetlenül maradt jobbszárnyamhoz, a megkezdett harántárok megszállására rendeltem. Éppen akkor siettek vissza, géppuskapáncélt tartva a hátuk mögé, Cserényi és egy másik t. hadnagy is, akik létszámfölöttiek voltak a Kellner osztagába. Visszakergettem őket és Cserényit a kamóállásba rendelt tartalékszakasz parancsnokságával bíztam meg, mert annál nem volt csak egy friss hadpródjelölt.

A kamóállás sarkában megszólaltak a géppuskáim, egyiket Kellner maga kezeli. A raj vonal is tüzelni kezdett, és előlünk hamar-

san eltűnt az orosz, visszavertük a ránk is kiterjedt támadási. Az első szereplésünk jól sikerült.

Nemsokára a tetőn [788] is megszűnt a harc. Ottan volt rajvonalunk az én kamóállásom meghosszabbításában vett állást, úgy, hogy az új vonal jobbszárnyamtól derékszögben megy hátrafelé. Vele szemben az oroszok a 788-ról a 857-re (Skura vrch) vezető gerincet szállották meg. A kis kúp alatti nyereg és a róla lenyúló teknő tisztásán sok halott maradt, mieink és oroszok. Nálam csak két sebesült volt, de páran eltűntek, köztük Cserényi t. hadnagy és társa is. Mind a ketten alighanem hazamentek engedély nélkül.”

Kireggedett, csend lett. Az orosz beásta magát, mi is erősítjük a földözékeket. Most kezdek tájékozódni igazán. Szemben nem látszik az orosz, csak oldalt a 788-on a kamóval szemben, melynek sarokmenti részében a tartalék szakasz bennmaradt. Ott azonban az orosz magasan van felettünk, és teljesen belát nemcsak a kamóba, hanem az egész vonalba, Mihelyt egy kis földözéket ástak, elkezdtek tüzelni. A mi szálerdőnkben minden mozgást látnak, míg őket sűrű alj erdő védi a betekintés elől. Mi nem zavarhatjuk az ő munkájukat, de ők szabadon vadászhatnak a mi embereinkre, akiknek munkája a sziklás talajban igen lassan halad. És embereink nem hiszik, hogy nagyon óvatosnak kell lenni: délre a kamóállásban már 4 halott volt és tíz sebesült. De a más kárán tanulni egy sem akar.

Az oroszoknak ez a minket domináló helyzet tarthatatlan, és a 788-ról délkeletre húzódó gerinc visszafoglalására valamelyik magas parancsnokság már reggel intézkedett. Délután két 33-as és még két más menetszázad indult támadásra. Még közelemben se

Alaptalanul gyanúsítottuk meg Cserényit. Mikor ráripakodtam a páncélos futás miatt, átvette a tartalékszakaszt, megszállotta a kamóállást, sőt onnan előrement a 788-ra vezető üres árokba, melyet otthagytak a 20-asok, mert oldalozva volt a 788 felől. Ebben az árokban találtuk meg Cserényit, mikor az orosz három héttel később (Gorlice után) előtűnt is visszavonult. Addig az oroszok pontlővései miatt nem lehetett megközelíteni az árkot, amely állásunkkal összekötötte a 788-on levő oroszokét. Ott feküdt, nem messze a saroktól. Kezében volt kilőtt revolvere, közvetlen mellette két orosz, akiket lelőtt, de akik egyike szuronyával ledöfte őt; derekán átdöfve maradt a szurony, hősi halált halt, amiből később érdekes esetem keletkezett.

1915. őszén Cs. testvére levelet írt az ezredhez, tudósítást kérve a velem harctérre ment fivérééről, akinek nyoma veszett. Éppen én voltam az ezredparancsnok és igen meleg sorokban közöltem a hősi halál körülményeit. Vázlatot is mellékeltem, amelynek alapján felkereshették a sírt. Erre decemberben rendeletet kaptam a minisztertől a Cserényi fivérének levelével, amelyben elesett testvérének kiténtetését kérelmezi. Elesett, hős volt, miért ne? Felterjesztettem és utólag érdemkeresztet kaptam. 1916. tavaszán azonban még egy rendeletet kaptam: Cserényi fivére feljelentett a honvédelmi miniszternek, hogy öccsét szándékosan küldtem a halálba. Persze most már minden előzménnyel együtt szárazon kellett ismertetnem az eseményeket.

értek, mikor a kamóállás ellen az oroszok intéztek támadást. Közel se jutottak, Kellner azonnal visszaverte őket a géppuskáival. Este felé a 33-asok támadása tőlem jobbra az én jobbszárnyamig jutott. 20 óraker az oroszok is megújították a kamósárok ellen a támadást.. Csendben jöttek, tűz nélkül, de elárulta őket a galy-recsegés. Már rohamra jöttek nagy hurrázással, de amint megkezdődött a tüzet, elhallgatott az „Uláh!” Három támadást vertünk vissza az első nap, ami különösen azért fontos, mert az emberek önbizalmát nagyban emeli az első siker. Én is meg vagyok elégedve magammal, mert: reggel az én közbelépésem akadályozta meg, hogy az oroszok felsodrítsák a zászlóaljamat.

Április 16. Ma is folytak a harcok. Az oroszok csellel éltek. Hajnali háromkor „Rajtát” és „Tüzet szüntess”-t kiabálva intéztek meglepő rohamot, sípoltak is hozzá. De embereink nem ültek fe? nekik, tüzzel verték vissza a rohamot.

A mi tegnap félbemaradt támadásunk is folytatódott. Én nem vettem részt benne, sőt értesítve se voltam róla. Reggel hatkor egy 41-es cseh zászlóalj a kis kúpon próbált előnyomulni, vele kellett támadni a tőlem jobbra levő raj vonalnak is. De a támadás tiszta arctámadás volt, tüzéségi előkészítés nélkül, úgy mint a tegnapi. Nem sikerülhetett. A 41-esek el se tudták hagyni a mi állásunkat, nagy veszteséggel kellett abbahagyniuk a támadást. Miattuk azonban minket vettek az oroszok ágyútűz alá. Csak úgy porzott a kunyhóm teteje. Szerencsére csak srapneleket kaptunk,, nem okoztak semmi kárt.

Délutánra beállt a csend, dolgoztunk az állásokon. De az állás mögött megszűnt minden közlekedés, mozogni se lehet, mert amint valaki mutatkozik, azonnal megsrapnelezik. Egy tüzerparancsnokkal távcsöveztük a szemben levő Kicsérát, ott van az orosz ügyelő» Csúnyán megsrapnelezték, a tüzer és mind a három küldönce megsebesült; nekem nem történt semmi bajom.

Április 17. Kellner ma lelőtt két fáról vadászó orosz géppuskást. A hadosztály szomszéd csapatai folytonos támadásban vannak a 788 -on és a Skura vrchen elvesztett állásokért. Az oroszok félnek és éjjel azzal biztosítják magukat, hogy óriási puskaropogást mívelnek egész reggelig. A fádba csapódó robbanó lövedékek felvillanó tüze olyan tűzijátékot mutat, mintha számtalan szentjános: bogár röpködne szerteszt magasan a fejünk fölött.

Az orosz srapnelezés most már naponta kijár, kivált ebéd ide-

jén. Konyháink több km-re hátul vannak Vendéginél, málhásállatokon naponta egyszer hozzák fel az étkezést. Útjuk egy részét látni lehet a Kicséráról (általános térkép), s amint tegnap észrevette őket a figyelő, úgy elárasztották srapnelekkel, hogy szétszaladt az egész társaság. Estére kellett tenni az útjukat, és ezzel az ebéd idejét. A srapneleket azonban nem vesszük tragikusan, még az én kunyhóm boróka teteje is sokat használ ellenük. Ma a gyújtó is benne maradt, nem lett alatta semmi baj.

Jobbszárnyon, a kis kúp mögött védve vagyunk a srapnel ellen, de mégis az a rosszabb hely. Az oroszok a 788-ról állandóan vadásznak s az ottlevő félszázad 100 emberéből tegnap estére már 16 halott és 31 sebesült volt a veszteség, ami harc nélkül beásás közben keletkezett. Árkainkat egyes helyeken sátorlapokkal kell betakarni, hogy az oroszok belé ne lássanak. Másutt meg ugorva kell megkerülni egy-egy sziklát, amit az árokból kiásni nem lehet.

Bizony sokat kell temetni! Első volt mindjárt első reggel egy orosz. Tévedésből lőtte le Fisch, aki akkor alaposan elgaloppozta magát. A jobbszárnyon három orosz az állás előtt szorult, kézfeltartva jöttek felénk. Embereink abbahagyták a tüzelést. De Fisch, aki akkor jött oda, nem tudva, miről van szó, puskát kapott és kettőt a három közül lelőtt. Az egyik nemsokára meg is halt. Én is éppen akkor értem oda, lekiáltottam Fisch kezéből a fegyvert. De mit váltott ki embereinkből az a két elhamarkodott lövés! Hogy lobbant ki a közös emberi szolidaritás! Az emberek talán meglincselték volna a kadétot, ha ott nem vagyok.* Mert a magyar igazán bátor, de az ellenségre nem haragszik. Aki már nem harcol, az megszűnt ellenség lenni, azzal szemben azonnal megnyilvánul a magyar paraszt humánus jó szíve. De viszont ugyanakkor két ruthént, akik a reggeli kavarodásban megugrottak közülünk és kézfeltartva szöktek az oroszok felé, igen hamar leterítették a mi embereink lövései.

Április 18. A hadosztály csapatai visszafoglalták a Skura vrchet. Csak a felettünk levő 788-as kúp maradt az oroszoké.

Este másfél század 2. honvéd ezredbeli menetszázadot kaptam.** Két századot alakítottam belőlük, így most teljes a zászlóalj.

* Kölesönkenyér visszajár: a lelőtt muszkák sorsa utolérte Fischet is. 1916 nyarán, harcmentes időben, ott ahol különben semmi dolga se volt, csak kedvtelésből gukkerezett, – csak a fejét emelte ki a földözék mögül – akkor kapott szájába egy halálos lövést. Ott esett össze szó nélkül, hangtalanul.

** A 2. ezred Przemyslben fogságbaesett és menetalakulásait más ezredkekhez küldik pótlás gyanánt.

Az új beosztás és létszám.

Zlj. parancsnok : „ segédtszt : Géppuskás parancsnok :		Deseő Lajos százados Ilk Rezső hadapród Kellner József főgy.	
5.	6.	7.	8.
Szepessi Artúr t. hgy.	Márkus Dénes főgy.	Dr. Lenkey Lajos t. hgy.	Dr. Sárközy János t. hgy.
Ganea Hadrián t. zls Emerikó Gy. t. zls Haldereguber h. jel. Darda őrn.	Marekó Kornél t. hgy Csaky Andras hájpr.	Bökönyi József t. zls	Guy Mihály t. zls
Sommer Ottó t. zls Larenc M. őrn. őrn.	Tomaas Sándor t. zls Hársfalvy hadpr.	Féris Jenő t. zls	Reisner Emil t. zls
Fisch Sándor hadapr.	Kádár Endre t. zls	Pogossz Jenő t. zls	Rjosez Gy. t. zls
Brosenann hadpr	Szeotossy Lajos t. hgy	Tereh Géza t. zls Reasnyay társőrn.	Iliuca Sotárd t. zls.
Tamás Kálmán őrn.	Papp őrn.	Roznich János őrn.	Hagyá őrn.

	Törzs.	5.	6.	7.	8.	Gp.	Összesen
Tiszt és jelölt	2	6	7	5	5	1	26
Legénység	3	138	193	158	161	18	671
Összesen	5	144	200	163	166	19	697
Puska	—	124	179	157	155	—	615

Hasonló tiszti táblázat és létszámkimutatás van a naplómban minden lényegesebb létszámváltozás alkalmával (harc után, menetalkulások beosztásakor, újraalakuláskor stb.), feljegyezve a tisztek későbbi fogyatékbajutásának módja és ideje is. Létszámkimutatás minden változáskor, néha naponta, de legalább is hetenként.

A 7. század azonnal állásba ment a 5. és 6. közé, majd száz fő volt már a pótlendő veszteség. A 8. század tartalék a kunyhóm alatti mélyedésben, egy szakasza a kis kúp alatt. Orvosom, egészségügyi személyzetem azonban most sincs. Az ezrednek csak egy orvosa van, dr. Galambos. Hátral valamelyik faluban van a betegszobával, de minden nap feljön ellátni az orvosi teendőket. A zászlóalj sebesültvivőit Ilosvay őrmester – volt tényleges főhadnagy – dirigálja, Olyan segélyhely parancsnok fele, ő látja el a sebesülteket, hozza hátra és temeti a halottakat. Eddig nem volt papunk, most kaptunk egy oláh pópát, Vlád Izidor tábori segédlelkészt, ezentúl ő fog feljárni temetni. Érdekes ember különben, Tegnap, hogy először feljött hozzánk, és főúrnak szólítottam, vállveregetve mondta, hogy „csak tegezzél, hiszen egyformák vagyunk!”

Április 19. Az egyik géppuskát új helyre vittem; a kis kúpon csináltattam neki egy kis kővárat, jól leplezve fenyővel; egyúttal figyelőül is szolgál. Estére nagy öröm ért, megkaptam a végleges zászlóalj parancsnoki kinevezésemet. A gazdasági hivatal azonnal kiküldte az első őrnagyi gázsit, 2792 koronát, és az ünnepi alkalomra a vacsorát pezsgővel toldotta meg.

Április 20. A jobbszárnyon a kis kúp alján új árkot ásatok; levágjuk a sarkot, mert nincs belőle jó kilövés, nagyon sziklás a talaj, és az orosz nagyon belát. A balszárnyról hátrahajolva pedig felvételi állás készül; a tartalékszázad építi, magam jelöltem ki a vonalat. A jobbszárny század és a tartalék másodnaponként fel fogják egymást váltani. Az első felváltás ma este simán történt meg. A 8. van elől, az 5. tartalékba ment.

Április 21. Új ezredparancsnokot kaptunk, Diósy Sándor vezérkari ezredest. Ő az ezrednek Tahy óta első véglegesen kinevezett parancsnoka. Mint halljuk, a kárpáti lefogyások után újjá akarja szervezni az ezredet. Rá is fér! Rawaruskánál a tisztikar jó része fogságba esett, nálam idősebb tiszt egy se maradt. A törzstisztek kiestével hiányzik a kapocs, ami másutt összetartja a tisztikart. Az ezred- és zászlóaljparancsnokok jobbára más ezredektől ideiglenesen voltak vezényelve, és minálunk nem érezhették magukat idehaza. Nem volt a régi segédtsízt, nem volt gyakorlott irodai személyzet, megszűnt a rendes közigazgatási ügymenet, mert az ideiglenes parancsnokok a harcvezetésben merítették ki tevékenységüket.

Az új ezredparancsnok estefelé fenn volt az állásban. Holnap nagy támadást csinálunk, vissza kell foglalni a 788-as magaslatot. A vállalkozást azonban – miután a viszonyokat még nem ismeri – nem Diósy vezeti.

Este 18 órakor, az én kunyhómban kaptuk a támadásra az intézkedést:

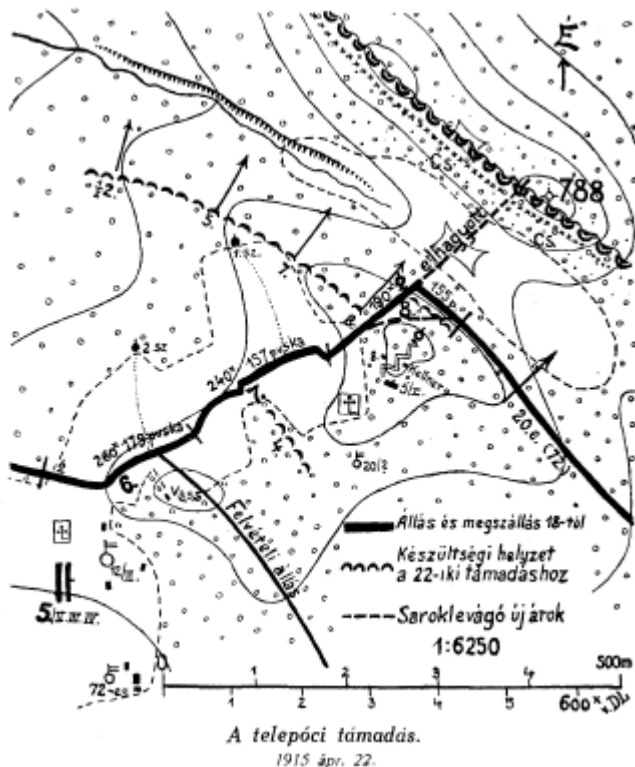
„A 788-on és körülte levő orosz állásokra holnap délelőtt megfelelő tüzérségi előkészítés után három, 500 – 500 puskából álló zászlóalj támad. Jobbszárnyon egy közös (68.), középen egy 20-as honvéd zászlóalj, balszárnyon a 12/11.

A támadáshoz a zászlóaljak a kamó meghosszabbításában levő állásokban, illetve a 12 II. a kamótól lenyúló gerinc mögött holnap reggel 4^h-ra készenlétkébe helyezkednek. A támadás onnan egyszerre, egyhuzamban, a csoportparancsnokság által elrendelendő időpontban, rohammal hajtandó végre, a tüzérségi előkészítés után.”

Az orosz állás hosszú gerincén cserjés által van fedve, hozzánk csak helyenkint látszik, előtte drótakadály. Tőlünk a kis kúp alatti nyereg, és az arról kétoldalt lenyúló teknő választja el. A nyergen

és a teknőkön tisztás van, a kis kúpról lenyúló gerincen, amelyen fejlődünk és rohamozunk, ritkás szálerdő. Az oroszok látnak minket, mi őket nem,

7. vázlat.

Este 20 órakor intézkedtem:

A támadást az állásban levő 8. 7. és a tartalék 5. század intézi, A 8. század fele a kamóban levő földőzekből, másik fele a kamótól balra levő gerinc mögül, A 8.-tól balra a 7., attól balra az 5. század.

A 6. század a zászlóaljnak a kamótól balra türesen maradó állásait szállja meg. Kiterjedés csatáronként másfél lépés.

Zászlóaljtartalék egy 68-as szakasz a kis kúp mögött (Ezt erre kaptam.) A készülségi állásban az általam elrendelendő rohamig teljes fedezés és teljes csönd!

Készülségi helyzetet reggel 5^h–ra felvenni!

Utólag éjjel még kiegészítő intézkedés érkezett: Kéler főhadnagy a fél 2. századdal a tőlem balra levő mélyedésben biztosít. 4I 30-kor drótvágó járőrök előre!

Április 22. Ezt a dátumot és a mai napot nem felejttem el soha!

Reggel 4-5 óra között felvettük a készülségi állást. A támadó 20-as zászlóaljhoz beosztott 12/4. század (Barta fhdgy) fele a csoport tartalékát képezte a 20-as zászlóalj balszárnya mögött, a kis kúp alatt.

A kb. 1500 lépésnyi orosz állást 9 ütegnek – ebből egy saját és egy német 15 cm-es nehéz tarack – kellett megoldogoznia. Lőttek is, de az semmi se volt! Néha-néha esett egy lövés. Igen kevés lehetett a lőszer, amellet ágyúink elhasználva, úgy hogy vagy nagyon messze, vagy belénk találtak a lövéseik. Az orosz állásokban sehol egy találat! „Nem baj, a tartalékokat éri a hosszú lövés” – volt a válasz.

Félnyolckor érkezett meg a tíz km-re F. Almád és Világ közt levő német nehéz üteg figyelője, Hilm Spat porosz t. hdgy és a kúpon levő figyelőből – ott volt a csoportparancsnok is – vezette tarackjai tüzét. Egy darabig én is fenn voltam a figyelőn. Végigsuhog felettünk az első német gránát: „Schusslag tief” mondja be Spat a korrekciót. Jön a második lövés, hamar meg van a villa, a következő már az orosz állás közelében vágta magasra a hegy oldalát. Csakhogy a meredek oldalon hajszálpontosnak kell lenni a találatnak, hogy telitalálat legyen. Lőszere pedig a Hilm Spat ütegeinek is igen kevés lehetett, a vendégszereplésre nem valami sokat juttattak a németek. Telt az idő, múlt a délelőtt, de a hébe-hóba érkező gránátok alig érthettek el valami hatást. Azaz dehogoy is nem: a sok bennünket érő nagyon lehűtötte a támadók hangulatát. Aggályaimra, hogy a tűz még nem tett az oroszokban semmi kárt – „dehogoyisnem! be lehet oda sétálni már pálcával is, nincs az állásokban már senki se!” – volt a felelet. Mikor aztán féltizenegy körül két-három német gránát az orosz földözékhez közel – esetleg egy-kettő csakugyan belé – csapott, a figyelőjelentésre, hogy az

orosz állás rohamérett, jött a hadosztálytól a telefonparancs: 11 órakor roham!

Órákat igazítani! Most 10 óra 30 perc. Pont 11 órakor roham – kaptuk a parancsot mi is. Kiegészítve azzal, hogy drótvágó olló nincs, ásóval kell elvágni az akadályokat.

Én is intézkedtem: „Órákat kézben tartani! 11 órakor az én vezényszavamra roham! Egyszerre az egész vonalon!

Dobogó szívvel néztem az órát. Az orosz akadályok teljesen épek, ha Isten csodájából el is érnők, azokon át egy lélek se mehet, Deháji parancs! Ha ránéztem, alig haladt, ha nem néztem rá, szaladt az óramutató.

Pont 11 óra; Roham! Rajta! kiáltom a 8. század közepe előtt, az oroszokhoz vezető üres árok mellett, ahonnan végig láthattam a zászlóaljat.

, . , Soha sem azelőtt, sem azután olyan látványt nem láttam, nem hallottam olyan pokoli tüzet! , , ,

Amint embereim felugorva átlépték a gerincet, fülsiketítő tűz zúdult ránk az orosz állásból, ahol ember ember mellett volt, géppuska talán minden száz lépésnyire. Ez volt a rohamérettség, így lehetett beszélni az állásokba!

A támadók, mint az eleresztett krumplis zsák, úgy hullottak el egymás mellett. Aki legtovábbra ért, nem jutott 50-60 lépésre a gerincen túl. Akkorra a ritkás erdő a földön fekvő sebesültekkel és halottakkal volt tele. Inkább halottakkal, mert aki sebesülve, földön fekvve megmozdult, talán kötözni próbálta magát, az orosz géppuskák addig lötték, míg nem mozgott tovább. Csak az menekült, akit szerencséje olyan vastag fa mögé vezetett, amely megvédte oldaltűz ellen is.

Beugrottam az oroszokhoz vivő üres árokba egy harántgát mögé. Próbáltam volna továbbvinni a rohamot. Azt hittem, hogy csak képzelődöm. Kiabálok, integetek, hogy előre! De egyik ember a kezére, másik a lábára mutat; mutatja, hogy sebesült, A legtöbb nem mutat semmit, csak fekszik mereven, mozdulatlanul: halott . - .

És mindez alig félperc műve volt! Hogy milyen óriási volt a tűz, mutatta, hogy egyetlenegy ember se próbálta meg visszafutni a gerinc mögé; még a földön kúszva se.

12 órakor egy küldönc parancsot hoz cédulán: „A támadást minden eszközzel előrevinni!” Visszajelentem, hogy nem lehet, mert

nincs kivel, sőt gránáttűzben vagyunk. Erre a német üteg, és mások is néhány lövéssel segítenek. De ez nem sokat ér. Mozdulni se lehet, – csak Bökönyi zászlós ugrál ide-oda, őt nem fogja a golyó! A mi gránátjaink után új írásbeli parancsot kapok a csoportparancsnoktól: „12h55', A 788-on volt ellenség úgy látszik meg van törve és részben elvonul. Azonnal rajonkénti előnyomulást megkezdeni!” (Eredetijét 1. 1. táblán.)

Hátha onnan felülről mégis jobban látják, mint én ideleinn? Elrendelem az egyenkénti előnyomulást, annak, akinek lehet, A kamóban még ott volt – eddig ki se tudott mozdulni – a megszálló 8. század fele. Odakiáltom Sárközynek, hogy Előre! Kiugrik a földözékből, abban a pillanatban összeesik. Alig tudták visszahúzni az árokba– Én is előre akarok menni az üres árokban. Előre küldem a mellettem levő Emericz y zászlóst, de mikor ki akart ugrani a harántgát mögül, még mondani akarok valamit. Kezét a harántgát mögötti árokkalra támasztja. Csak egy pillanat – és egy nagyot kiált! Még csak a tenyere látszott ki, és azonnal golyót kapott belé! Átütötte a kezét. El se hinném, ha magam ott nem vagyok,

A kamóárókban levők nagy bajjal húzgálják vissza azokat, akik megpróbálták, hogy kiugorjanak. Valamennyi sebesült vagy halott.

Lehetetlen a támadás, lehetetlen kimozdulni is. Felmegyek a figyelőbe, jelenteni. Ott van a másik két zászlóaljparancsnok is, ugyanazt jelentik, mint én, a közös zászlóaljparancsnok azzal, hogy a nem sebesültek, sőt a támadásban részt nem vevő megszállás is demoralizálva van.

Erre aztán: „75 százalék veszteség, a támadás megakadt” – mire a hadosztály 15^h-kor beszünteti a támadást: Visszavonulni a gerinc mögé! – Igen, jelentem, majd ha besötétedik!

Majd egy óra beletelik, mire a súlyosan sebesült Sárközyt hátra tudják hozni a szűk összekötő árokban a kis kúp mögé, Haslővése volt, és még két másik sebe. Jéghideg a keze, halálos apáthiával fekszik a hordágyon, és vigasztaló szavaimra, hogy nincs semmi baj, csak szótalan, lemondó, szemrehányó tekintettel válaszol. Méhesfalván másnap volt a temetése... Igazán hősi halott volt, ott támadt, ahol biztos volt a hősi halál.

Tehát vége a támadásnak! Egy kis lövegtűz volt még mindkét oldalon, az is megszűnt, amint besötétedett.

Kilm Spat, a német tüzérfigyelő is menni készült hazafelé. Amikor Sárközyt hátrahoztuk, ő is hátrajött, hogy a kúp mögött rendbeszedje magát. Meg is mosakodott hólében, derékig neki-gyürkőzve. Azután visszament a figyelőbe, elbúcsúzni Kellnertől és a mi tüzérfigyelőnktől, akikkel a nap folyamán összebarátkozott. Két út volt a figyelőből, Az egyik oldalt, nyílt oldalon vitt. ahol a meredeken gyorsan le lehetett szaladni. A mi figyelőnk ezt az utat választotta. De Spat azt mondta, hogy ő bíz annyi ideig se teszi ki magát a tűznek, a kis kúpon át vezető összekötő árokban megy, abban egészen fedve van. Csakhogy ebbe az árokba egy sziklán át kellett beugrani. És amint Spat a sziklán átugrik, – mint egy zsák, az árokba bukik! Ugrás közben – csak addig a pillanatig láthatta az orosz – érte a rá leselkedő puskaagolyó! Nagy bajjal hoztuk hátra a szűk árokban. Neki is haslövése volt. Alig pihegett, mire a talán 30 lépésnyi árokban a kúp mögé értünk vele. Letettük szépen a hóba, ahol pár perccel előbb mosakodott. Pihegett még csukott szemmel egy kicsit, aztán megszűnt pihegni is. Szépen, csendesen, szó nélkül adta ki lelkét Hilm Spat, a nehéz tarackos figyelő, aki bennünket tíz kilométerről segített. Civilben könyvkereskedő volt, egy könyv esett ki a zsebéből, Tolsztojtól „A fel-támadás” . . .

Este, amint besötétedett, hátrajöttek a megmaradt emberek; hátrahozták a sebesülteket is, akiket lehetett. Nem voltak sokan. Még a képzelnél is nagyobb a veszteség:

	Támadás előtt	Támadás után	Veszteség
5. század	162	74	55%
7. „	161	27	83%
8. „	163	36	80%
Zászlónjamból összesen	486	137	72%
Fél 4. század	70	18	74%

Az 5. század vesztesége azért volt a többienél annnyival kevesebb, mert bal félszázada egy vízmósásba jutott, ahol a baloldalvéd-del együtt védve volt a tűz elől. Tehát a harcban tényleg résztvettek vesztesége a kimutatottnál jóval nagyobb,

A 4. századot azért tüntettem fel, mert ezt a századot a harc után hozzám osztották be veszteségeim pótlására-Sebesültekben este csak 30. a későbbi napokban még 15-20 került elő, E szerint a 349-ből kb. 300 holtan maradt! A három szá-

zaddal kívülem 16 tiszt és jelölt indult a harcba. Ebből elesett Sárközy és a 8. századtól még Iliuca zászlós. Sebesültek az 5. századtól Emericzy és Broszmann zászlósok, a 7-től Fóris és Porgesz zászlósok, 8-tól Guy, Reissner és Riesz zászlósok. Vagyis a 8. század minden tisztjét elvesztette, A 16-ból veszteség volt 9. A 4. félszázad két tisztje közül az egyik elesett, a másik megsebesült.

(A telepöci támadás az akkor még divó, megfelelő tüzérségi előkészítés nélküli tömegtámadások tipikus példája volt. Hozzáteszem azonban, hogy nem így volt tervezve és elrendelve. A hadseregparancsnokság, és maga a szigorúságáról híres Terstyánszky rendelt el igen szigorú vizsgálatot a tüzérségi előkészítés hiánya folytán bekövetkezett rendkívüli veszteségek miatt, De az a rengeteg halottat nem támasztotta fel, bár mindenesetre hozzájárulhatott az addigi avult nézetek megváltozásához is. De e mellett egy másik hiba okozta a hiábavaló veszteségeket: *nem hittek az elöl vezető parancsnokok jelentéseinek.* Messze hátul, dróton dirigáltak, onnan rendelték el a végzetes rohamot. Tiszta arctámadással kergettek előre úgy mint előbb is nem tudom hány, most ismét három zászlóaljzat. Ezek után abba is hagyták a sikertelen visszafoglalási kísérleteket, a 788-φ– az oroszok kezén maradt.)

Az 5., 7. és 8. századok maradványait egyesítve, azokból alakítottam meg az új 5. századot, és tartalékul tettem a balszárnyam mögé. Az intakt 6. (158 fő) és a veszteségeim pótlására nekem adott 4. (108 fő) alakították meg elosztva az új 6., 7., 8. századokat. Ezek szállották meg a zászlóalj vonalát.

Zfj. parnok : Deső Lajos szds. Sgt: Szepesi A. t. hgý. és llk R. hadapr. Gépp : Kellner J. fhgy.	
5. Dr. Lenkey Lajos t. hgý. Hársfalvy János hdp. Sommer Ottó t. zls. Fisch Sándor t. zls. Gama Hadrian t. zls. Lárcz. Dorida. Hagya őrn.	7. Bartha György fhgy. Bitter Ferenc t. zls. Nábor Nád Miksa t. zls. Racz József t. zls. Nepőce őrn.
6. Márkus Dénes fhgy. Csáky Andor hdp. Tomaz S. t. zls. Kádár Endre t. zls. Szerény L. t. hgý. Papp őrn.	8. Tereh Zoltán t. zls. Bökényi József t. zls. Dr. Tóth Ernő t. zls. Zágori Dező t. zls. Rozsnyai társőrn. Hegy. Grozak őrn.

Április 23. Az ezred a 14. hadosztály kötelékébe lépett. Többi ezredünk pihenni ment. Az 5. század a Kéler századával Telepóc lelett a 34-eseket fogja felváltani. Nekem 700 lépés kiterjedésemre 206 puskám marad, azon kívül még egy szakasz a kúp mögött tartalék, A kamóállást – ami eredetileg is nem nekem volt kiutalva - a tőlem jobbra újonnan vonalba jött 72-esek vették át, Parancsnokuk, Gálffy őrnagy vizitelt nálam, még délután vissza is adtam a látogatást. Ott hallottam, hogy hozzájuk egy távolabbi vonalrészén 350 muszka átszökött.

Délelőtt Diósy fenn volt Tirscher ezredes csoportparancsnokkal, végignézték az állásokat.

Április 24. Éjjel Ilosvay 6 sebesültet és 10 halottat hozott be az állások elől, illetve a tegnapelőtti támadás helyéről. Életveszélyes vállalkozás, mert az oroszok egész éjjel örülten lövöldöznek, és pedig megint világító dum-dum lövedékekkel. Ezt használták a támadás alatt is. Ezért volt a sok halott, és ezért a sebesültek borzalmas sebe.

Délelőtt Diósy Csicseric altábornaggyal, a 14. hadosztály parancsnokával bejárta az állásokat. A jobbszárny árkaiban bizony ugrálni kellett, és bújni a sátorlapok alatt. Mégis megpuskáltak az oroszok. Utólag ki is kaptam, hogy miért vittem őket olyan veszedelmes helyen?

Déltől estig szokatlanul erős volt az orosz ágyútűz, nehéz taracokkal is. Telepóc ég, sok felettünk az orosz repülő. Megint orosz támadás készül?

Az ezred elrendelte, hogy a már régebben harctéren levőket, ha érdemes haditettük van, kitüntetésre kell felterjeszteni; nemkülönben azokat is, akik a háború eleje óta kinn vannak. Hát biz ilyen csak két altiszt van a zászlóaljban, Pap János őrmester és Csáky Imre szakaszvezető. Javaslatot terjesztettem be Kellnerről, mert úgy mint gp. parancsnok, mint azonkívül is minden iránt érdeklődő önálló fellépésével, személyes bátorságával kitűnő példát mutat, és

Offener Brief

Seiner Excellenz dem k. u. k. Statthalter in Galizien
Dexs. Nr. 1255 Kor. del.
Kantab. abgeh. 1874

Jaroslau, am 11. September 1874

Verwaltungskommission
des k. u. k. Reservehospitals Nr. 1 Jaroslau.

Emmerich

Dexs. Nr. 1255

12te 55 Kor. del.

St. 788-ou voll, allensig u
kälteik mag van löve i
resche stornet.

Procural u. rajoutkin
stonyomulisch magke
dau.

Telepöci kunyhóm

Telepöci eredeti naplóm két oldala

a lefolyt harcokban kiváló eredményeket ért el. Szepesiről, mint századparancsnokról az első napi harcokért, Sárközyről a 22-iki támadásért, amelyben elesett. Fischről eredményes járőrmeneteiért, és példás magatartásáért. Ilosvayról a sebesültek hátrahozataláért. Ezenkívül Bökönyi, Tereh és Sommer zászlósokról, Tamás őrmester-ről és Jánosi szakaszvezetőről. A többi legénységéről a századok adták be a javaslatokat.

Segédtisztem lik zászlós koleraféle hasmenéssel hátrament a gyengélkedőbe. Szepesit vettem helyette segédtisztemül, aki az új beosztásnál század nélkül maradt. Magamhoz vettem Tamás őrmester, volt tényleges hadnagyot is, aki olyan mindenféle lett.

A koleraféle hasmenés erős járványként terjed. Nagy számban kell gyengélkedőbe küldeni a hideg hóleves forrásvíztől megbetegedett embereket, akik azonban pár nap alatt megint egészségesek.

Április 25. Éjfél után az oroszok meglepő támadást kíséreltek meg a zászlóalj ellen, de a puska- és géppuskatűz azonnal megállította őket, száz lépésre se jutottak el, Este a 72-esekre intéztek támadást, de ott is eredménytelenül.

Drótot kaptunk, akadályokat kezdünk építeni. Ez is új valami, Ősszel még nem is gondoltunk reá, de most, hogy készül, érezzük, hogy milyen megnyugvás lesz az állás előtt. Kunyhómban már asztal is van, a naplót már azon írom.

Ilosvay az éjjel megint 11 halottat hozott vissza. A 72-esek a kis kúp előtt már 64 halottunkat temették el.

Éjjel a víz 3 cm-re fagyott. Még mindig tél van, csak nappal van szép meleg idő. Jól esik a kunyhó füstös levegője helyett kinn melegedni a kunyhó előtt, az odatűző napon. Ez tavaszi hangulatot hoz, amit növel a jó hír: a telefonista most veszi le a parancsot, hogy Bökönyi és Tereh zászlósok, akik a háború eleje óta kint vannak, szabadságot kaptak, mennek haza. Így hát mi is mehetünk valamikor félév múlva, csak – meg kell érni! Irigyelve nézzük a bolaog embereket, és sietve írjuk a levelet, hogy hazavigyék. A rózsaszínű tábori lapon, amit a tábori posta visz, alig lehet írni valamit a cenzúra miatt; sem azt, hogy hol vagyunk, sem azt a sok más mindent, ami mind hadititok. A 8. századot Tereh helyett Tornász zászlós veszi át.

Április 26. A nagy támadás óta csend van; a mindennapi gránátozást és srapneket kivéve nyugodt és kedélyes az életünk. Kuny-

hóm előtt sütkérezve elnézem, hogy milyen szép a vidék. A hegyvölgyeken túl messze ellátni délnek, az otthagytott otthon felé. Lent az Udava völgyében hosszan húzódik Telepóc, olyan mint a játékházikók. Derekán szeli át a raj vonal, üres, csak néhol füstöl egy kémény; tisztiszolgák tüze, akik nem respektálják a gránátokat. Tiszta időben idelátszanak a Tátra ormai; mintha fehér felhők lennének, ragyog rajtuk a hó, Pedig most már itt is tavaszodik, színt nyer a vidék, kezdenek zöldülni a fák. Ez ugyan azzal jár, hogy a lomb elveszi majd a kilátást, jobban kell vigyázni mint azelőtt.

Életünk központja az én kunyhóm környéke. Ide nem lát az orosz, ez a piac, ez a kaszinó, itt van a borbélyműhely is. Egy telefonistám a borbély, jobban megy neki mint odahaza. Itt játszódnak le a nap főeseményei, első sorban a legfontosabb, a fölvételezés. Az tartja fenn a hátsó élő világgal az összeköttetést, az jelenti mindazt, ami az árokéletbe örömet, változatosságot hozhat: a napi étkezést s hozzá a bort, savanyúvizet, trafikot, és ami fő, a postát, amit küld a 102. szám alá rejtőző tábori postahivatal. Mindezeket a földi jókat a felvételező altiszt osztja el a századok között. De megjelenik osztó igazságként Kellner Józsi is, hogy kis ostorával ellenőrizze s vigyázzon, hogy részrehajlás ne legyen. Kivált amióta kisült, hogy a bennfentesek közül soknak maga felé hajlik a keze. Ugyanis az én minden hájjal megkent Jánosom – nem hiába rendőr! – a zászlóaljparancsnoki tekintélyt magára is kiterjesztve, teljhatalommal grasszál a kunyhóm körül. Dirigál, intézkedik, a felvételezésnél pedig ő képviseli az én „érdekeimet”. A minap azt izeni a gazdasági hivatal, hogy ezentúl nem küldhetnek részemre naponta egy üveg konyakot. Egy üveg konyak? – Nem is láttam, mióta itt vagyunk! Hát az történt, hogy János rendelt a nevében minden napra egy üveggel, és tudva, hogy én nem iszom, – ő itta meg Ilosvayval, aki azzal menti az esetet, hogy a sebesültellátás, a halottak behozatala és temetése kívánják meg az italt!

Ma Liebesgábét* hoztak a németektől.” Nem kell sokat gondolni: notesz, levélpapír, szájharmosika, fésű s más ilyen semmiség, de itt az is jólesik.

Kellner Józsi ér legtöbbit a zászlóaljban. Itt harmonikázik akkor is, amikor aludnék, mert az oroszot várva nem aludtam éjszaka. Délelőttönként, míg az állásokat járom, helyettesemként üldögél a

*Szeretetadományt, de eredete után eredeti nevének hívtuk mi is.

kunyhóm előtt, vagy a parancsnokság lelkét képező telefon körül. Újságolvasás közben tájékozódik a mi szűkebb életünk felől, aztán szomszédol, és mindig tud valami újságot mondani. Nemcsak a géppuskákra s a zászlóaljra vigyáz, hanem a szomszédokra is. Valamelyik este, mikor még csehek voltak mellettünk, az esti lórum alatt az éjjeli csendet vad láрма, fegyvercsörgés, dobogás verte fel. ijedten ugrunk ki a kunyhóból és látjuk, hogy nagy szaladás van hátrafelé. „Megfogni a cselákokat!”* süvölt a nyomukban Kellner, és hegy-mászó botjával anyanyelvükön tanítja megállásra a szomszédokat, akik egy pár srapelrobbanásra otthagyták az állásaikat.

Kellner a zászlóalj lelke, Méneskari tiszt, de önként jelentkezett harctéri szolgálatra, és látszik, hogy jól érzi kint magát, amihez katonai vénája mellett főként kipusztíthatatlan jókedve adja meg, az alapot. Megbecsülhetetlen, ha valaki humoros alaphangulatával így tud hatni a többire is. Nem kártyázik, nem iszik, nem énekel, de ő a legkitartóbb kibic, ő itatja a többit és ő dirigálja az éneket. A zászlóalj másik oszlopos tagja dr. Vass János t. hdgy, – girnn. tanár – a 7. szd. parancsnoka, akit az T, zljtől kaptam a megbetegedett Bartha fhgy. helyett. Szép körszakállával ő képviseli a komoly elemet. Kunyhója tőlem pár lépés, és így könnyen itt van, ha van mire: lórum szárazon, vagy énekszóval. Utóbbinak ő a mestere. Ha szép baritonjával rákezd arra, hogy „magos jegenyefán sárgarigófészek . . .”, hát akkor rágyújtunk mi is, és eszünkbe se jut, hogy nincsen cigány. Ma egy nehéz gránát vágott a kunyhó ajtója elé. Nem mert tovább ott maradni, a pár lépésre levő állásban egy hatalmas tölgyfa mögött húzta meg magát. Alig megy oda, egy srapel pont a tölgyfába csapott. Átütötte, de nem jött ki belőle, hanem a fába szorulva kandikált ki a Vass feje fölött. Reszketve tántorgott be hozzám, remegve, dadogva is alig tudta elbeszélni a kalandot, hogy hogy üldözi az orosz. Gránátnyomást kapott. Alig tudtuk magához téríteni s megvigasztalni, hogy egy helyre kétszer nem üt a villám, s a gránátlyuk a legbiztosabb fődözék.

Április 27. Délután kint volt Diósy, mondja, hogy árkászokat

* *Cselákok* hívtuk a magukat könnyen megadó cseheket. A cselák név azok révén minden más, nem feltétlenül megbízható csapatra és magatartásra is azonosíthatott. Ezzel együtt terjedt el még két harctéri szó, a *nyimá* és a *zabrálás*. Ezek a kárpáti rutének azon szavaiból eredtek, hogy ha kértek tőlük valamit, csak azzal feleltek hogy „*Nyimá nyics, moszkáli zabrali*”. T. i. semmijük sincs, mindent elvittek az oroszok. Erre maradt a rutének elnevezésére a *nyimá*, az engedély nélküli szerzésre pedig a *zabrál* kifejezés.

kapunk, azok fogják építeni az akadályokat. A kamóállásban figyelmeztettem, hogy vigyázni kell. De ő csak gukkerezett tovább, míg aztán alig tudtunk visszajönni a lesipuskások miatt. A velünk volt árkász kadét meg is sebesült.

Április 28. Szép idő, rendes gránátózás, különben csend. Fényképeztem a kunyhómat, az állásokat.

Miután az állások előtt és a támadás gerincén fekvő halottak elviselhetetlen hullaszaggal fertőzik meg a levegőt, a 72-esek ma parlamentairet küldtek az oroszokhoz, hogy a halottak eltakarításához fegyverszünetet kössenek. Amint a parlamentaire – egy kadét – fehér zászlós küldönccel és a dísz jelet fűvő kürtössel elindult, a két fél között hallgatólagosan azonnal létrejött a fegyverszünet. Úgy a mi embereink, mint az oroszok elkezdtek átkiabálni, integetni, kiugráltak a földözékekből, szóval mindenáron barátokoztak, míg a muszka tiszték vissza nem parancsolták az övéiket. Mi pedig az alkalmat felhasználva, hirtelen hátrahoztunk vagy húsz halottat és egy, már hat napja ott fekvő sebesültet is. Az oroszok csak a parlamentairet és a fehér zászlós embert engedték át, a kürtöst visszaküldték, De az nem ment az árokba, hanem az akadályok közt piszkált valamit. Ezt a muszkák arra vélték, hogy dolgozik az akadályokon, és lábon lötték.

Az oroszok a parlamentairet igen szívesen fogadták. Bekötött szemmel az ezredparancsnokhoz vezették. Igen szívesen fogadta, megkínálta „azzal, amijük van”, hideg étellel, teával, cigarettával, aztán azt mondta neki: „Mindenekelőtt adja át parancsnokának legszívesebb üdvözetemet. Igen kérem, ne engedje, hogy emberei robbanó golyóval lőjjenek. Nekünk nincsen csak rendes lőszerünk (megmutatta a ládákat), de ha maguk robbanóval lőnek, akkor mi is a magukéval lövünk vissza, amit maguk után találtunk az állásokban, (s megmutatta a mi lőszerládáinkat is). Puskánk is van hozzá elég. Máskülönben ha maguk nem lőnek, mi se lövünk akár öt napig.” A fegyverszünetre valamely magasabb parancsnokságuk fog dönteni. Ha megengedik, akkor holnap reggel fehér zászlót tűznek ki az ár-

*Ami a dum-dum töltényeket illeti, az oroszoknak nem volt igaza. Már Korczow-nál is dum-dum volt a közelben csattanó orosz lövés, amikor pedig a mi puskánk és lőszerünk még nem volt nekik. Tévedésből ugyan itt-ott a mi lőszerünk közé is kerülhetett belövő töltény, ami dum-dumként hat. De Telepócnál erről nem lehetett szó; a lőszer a zljparancsnokságnál mellettem állt, azok közt belövő egyáltalán nem volt soha. Különben a mi belövőnk a becsapódásnál füstölt, az orosz dum-dum pedig nem a becsapódásnál robbant, hanem már röptiben és füstöt nem adott.

kokon. Ezzel a parlamentairt visszakisérték a vonalba, onnan hazarendték.

Április 29. A fegyverszünetből semmi se lett. Ma reggel, amint vártuk az oroszoknál a fehér zászlót, a mi tüzérőségünk löni kezdte őket, Kértük, hogy hagyják abba, mire azt felelték, hogy tudják, mit csinálnak. Persze így az orosz sem adott fegyverszünetet.

Megjöttek az árkászok, Dobribán százados egy századdal. A kunyhóm alatt üresen álló tartalék-födözékekben helyezkedtek el. Nappal spanyol bakokat építenek, éjjel kirakják és összedrótozzák a nappal lövöldözés miatt nem járható helyeken, Dobribán egy új földözéket épített, ami neki, nekem, a segédtiszemnek és az ő kadéjja számára is elég.

Április 30. Ma éjjel még 6 halottat hozott fel Ilosvay. Most már a közelben nincs is több, de annál több 30-40 lépésen túl. Összesen S7-et hoztunk fel a 72-esek által eltemetett 64-en kívül, És még legalább ugyanannyi van kint a kiskúpról lenyúló gerinc előtt; a jobbszárnyon rettenetes a levegő!

Ma kaptam otthonról az első levele.

Május 1. Több mint egy hete szép derült idő. Kész van az új földözék, Masszív erős munka hatalmas gerendákkal, ajtóval, üvegablakokkal, benne asztal, szék, priccs és polcok is. De a teteje kilátszik a Kicsera felé, pedig én mélyen sülyesztve akartam. Pompás lakás, de földözéknek nem valami jó. Dobribának már bele is költöztek, én még nem, mert a kandallója erősen füstöl és attól csupa vizes. Délben gázsifizetés. Csak úgy dül a pénz, most visszamenőleg korpótlékot is kaptam a gázsín kívül.

Még mindig tart a kolerás hasmenés. Most Szepesi is beteg, de semmi áron nem lehet hátraküldeni. Én hál' Istennek bírom, a gyomrom sose volt olyan egészséges mint itt, pedig a kosztunk már nem olyan jó, mint az első napokban volt. De a sok mozgás, az egész napi friss levegő a legjobb kúránál is többet ér.

Ma az orosz kevesebbet lőtt, annál többet a mieink. Lipót Szai-vátor főherceg, tüzérőségi felügyelő nézte meg a tüzereket. Az ő tiszteletére olyan tűz alá vették a Kicserát, hogy csak úgy porzott belé! Bezzeg, ha nekünk is így lőttek volna 22-én!

Éjjel az állásokat vizsgáltam. Rajonként egy figyelő virraszt, szakaszonként egy altiszt, és a századügyeleti közegek. Az emberek behúzódva a hátsó árokkalba vájt mélyedésbe, betakarva sátorlap-

pal, pokróccal – nem is olyan hideg mint gondolni lehetne. Az árokban itt is ott is pislog a tűz, nem alszik ki soha, csak egy kis rőzsét kell vetni a hamu alatti parázsra. Előlről nézve jó messzire világít az árokvonal, nappal a felszálló füst mutatja a muszkáknál is, hogy ők is keresik a meleget.

Május 2. Tegnap beköltöztem az új földözékbe. Első éjjel keveset alhattam benne, mert a 72-eseknél óriási lövöldözés volt, úgy látszott, hogy támad az orosz,

Május 3. Éjfél után feküdtem le, de kettőkor már óriás tűz zavart fel, ezúttal Koszmovszky felől (most ő az I. zászlóalj parancsnoka). Felriasztom a zászlóaljat, nálam is rakétáznak, de végül is minden elcsendesedett, vaklárma volt az egész.

Délelőtt a 788-irányából hevesen srapnelezték az új földözékem környékét; úgy nálam, mint az árkászoknál halott is van a sebesülteken kívül. Déli egykor az új földözékben Dobribának ebédelték, én levelet írtam. Egyszerre nehéz gránát csap le a 768 felől, 50 lépésre a hátunk mögött; mindjárt utána még közelebb, húsz lépésre egy másik, irok tovább, de Szepesi a kadéttal kiszalad. Pár pillanat múlva megint huhog, süvölt s most már előttünk vág be két gránát; harminc lépéssel túl rajtunk az árkász földözékekbe. Repülnek a földözék deszkái, magasra szökik fel a föld – az árkászok szaladnak Szepesiek után az erdő felé. Megint benn vagyunk a villában, mint a zaborzei gránátombon! És megint, mert mást hívtam magam mellé! Az oroszok észrevették az árkászokat, akik gondtalanul jártak-keltek a földözékek körül, nem fedezték magukat. Szaladjunk ám! mondom Dobribánnak, és ő már fut is az erdőbe az emberei után. Én előbb összepakolom az írásaimat, becsukom a ládát, aztán futok magam is. Alig értem húsz lépésre, két újabb süvöltés, és éppen a földözék sarkába vág az egyik gránát! A muszka figyelő a Kicszeráról láthatta a futást, mert nehéz srapnelek követték a gránátokat az erdőbe menekültek után. De ott a fák mögött fedve voltunk. Csak úgy recsegett, ropogott az erdő, dühösen zúgtak a fák között a srapnelgolyók, hulltak a letördelt fagalyak. Eltartott egy negyedóráig. Akkor megszólaltak a mi ágyúink, és az orosz elhallgatott. Ez volt Telepócon a legnagyobb ágyútűz, amit kaptunk. Sok telitalálat volt az állásokban is, sok volt a veszteség. Amint megszűnt a tűz, megnézem, mi van a földözékemmel? Hát a telefonista ott volt benne, fülén a kagylóval azóta is! Nem lett semmi baja,

csak süket lett egy kicsit. Körülte a földözék tele földdel, kötörme-lékkal, leszakadva a gerendák, de egyik oly szerencsésen, hogy meg-védte a telefonistát a repeszdaraboktól.

Nem volt kedvem visszamenni a földözékbe, amiből az orosz ki-gránátózott. Éjszakára a felvételi állásban helyezkedtem el, ott aludtam egy sátorlap alatt, bár oda meg ugyancsak jár a puszkagolyó. Késő este mondják a 72-esek, hogy a *mieink átkeltek a Danajecen, és foglyul ejtettek 8000 orosz!*

Május 4. Délelőtt parancs jön: felváltanak, egy 20-as zászlóalj Nagy Sándor százados alatt, Mi Csukaházára pihenőbe megyünk, Kellner a géppuskáival itt marad, – kár, hogy a pihenőben nem lesz velünk.

Szép, de igen hideg idő, Köpenyemen a bekecs, de így is fázom, a rossz éjszaka után. Búcsúzóul még egyszer fényképezgetek, körül-járom az ismerős helyeket. Szinte nehezen válok meg ettől az állástól, pedig nem volt kellemes; az ezred vonalának sokkal nehezebb része volt. Sarokban, kiugró részen, a legexponáltabb helyen. Három hé-tig voltunk itt, hogy megváltozott minden a három hét alatt! Ziman-kós télben, hóban jöttünk, fehér volt minden, kopaszak a fák. Most szép tavasz lett, és hogy elmegyünk, szépek látom az átélt nehéz időket is.

Estefelé a muszkák Vendégit lövik, Már pár nap előtt is lötték a hadosztályparancsnokság házát, állítólag egy paraszt árulása miatt. A hadosztályparancsnokság a falutól nyugatra levő vízmosás sza-kadékaiba költözött a tűz elől, és most kilőtték őket onnan is. Sza-ladnak a gránátok elől és srapnelek robbannak a fejük fölött. Nem minden káröröm nélkül néztük, hogy „mindenkit érhet baleset”!

Este hatkor telefonálnak, hogy Gorlicénél két helyen is átkel-tünk a Dunajecen, 30 ezer fogoly, 32 ágyút és 92 géppuskát zsákmá-nyoltunk! Erre a régi kunyhóban jókedvűen lórumozva vártuk a fel-váltást, ami azonban soká késik, János már nagyon türelmetlen, az ajtó előtt topogva várja a húszasokat. Csaknem éjfél, mire azok ide-értek és a felváltás kezdetét veszi.

Május 5. Hajnali két óra múlt, mire készen lettünk a felváltás-sal, és ott hagytuk a telepóci hegyet, rajta a kis kúp alatt és szene a tisztáson a magányos sírhantokat és a tömegsírokat. Sokan, szá-zak maradnak ott; velük jöttünk és most nélkülük megyünk. Már világosodni kezd, sietni kell, mert Vendégi alatt belát és lő az orosz.

Már világos van, mire odaérünk. Századonként megyünk át a kritikus helyen, szinte rohanunk. De még aludt a muszka figyelő.

Csukaháza előtt felzárkóztak a századok. Már vártak az elszállásolók. Bizony a szállások nem különbek a földözékeknél. Nekem egy nagyon szurtos kis házikó jutott; szalmán alszom benne, de először levetkőzve több mint három hét után. Nem alhattam soká, már kilencre az ezredhez kellett menni a foglalkozásra stb. kiadott parancsokért, Ma csak pihenő, ruha- és szerelvény rendbehozatal. Éhez ugyan sokkal több idő kellene, mert a papiros bakancsok, pókhálóruhák rongyokká lettek a háromheti árokélet alatt,

Különös a frontról idehallatszó ágyúszó. Aki állandóan hátul él, az biztosan megszokta, hogy az ágyúszó nem tartozik reá. De én most is hegyezem a fülem, nyugtalanítólag hat: mi lehet elől? Nem kellene-e tenni valamit?

Földözéket építettek egy kertben; jobb lesz, mint ahol lakom. Tiszti étkezdét rendeztettem be; együtt kulturáltabban eszünk, és jobban megismerem a tiszteket, Egy jobbféle parasztházban van a menázs, udvar, szoba tisztiszolgákkal van tele, János a „főúr”! Ő gondoskodik a berendezésről, és ha minden darab másféle is - egyik asztal kicsi, a másik magas, sátorlap az abroszunk, – de mégis terítve van, tányérról eszünk, és jókedvűek vagyunk, A jókedvet fokozza a dunajeci áttörés most már pozitív híre. Kivirágzott a német szimpátia, a Wacht am Rhein hangzik szüntelen, az lett a divat.

Délután tisztgyűlés volt. Az ezredes mindenre intézkedik. Sokat jegyzünk a ruháról, csillagokról, fegyvervizsgáról, lőszer, tartalékélelem, tisztaság, gyakorlatok, erkölcsi oktatás, fegyelmezés, céllovás, puskaelcsattantás – sok még írni is! Bár biztos, hogy szükséges volna mindenik – de mikor? . . .

Május 6. Remek szép tavasz, meleg van, csupa virág az almafa, mely alatt a földözékemet építik. Gyakorolunk, igazán elfér az emberekre felújítani az elfeledteket. Sokan alig tudnak bánni a fegyverrel, *az árokban kubikossá lesz a katona, a fegyelem lazul.*

Május 7. Beköltözöm az új földözékbe. Igen jó, de füstöl, bűdös és csupa víz a fala,

Ilosvay nagy skandalumot csinált. Berúgott, és mert a korcsmában, ahol a tűzérezredparancsnokság van, nem engedtek több bort adni neki, gorombáskodott a segédtiszttel; erre letartóztatták és be-kísérték. Itt is folytatta a randalírozást, föbbe akarta lőni magát. Tény-

vázlat helyett beosztottam a 6. századhoz, hogy mint harcos szerezz vissza becsületét.

Este kihirdettük Ő Felségének a dunajeci győzelem alkalmából kiadott hadparancsát, 160 ezer fogoly!

Május 8. Reggel Schnetzer ezredes, új dandárparancsnok szemlét tartott. Szemle után megérkeztek a podgyászaink. Éppen jókor, csak épp a legszükségesebbeket lehetett kivenni belőle, 11 órakor az ezredhez hívtak: „Az ellenség visszavonult, 32. ezred Telepócra, a 12. Vendégibe megy azonnal, mint hadtesttartalék,”

12-kor már indulunk. Én az 5– századdal elővéd, 12.50-kor már *Vendégiben* is vagyunk. Az 5. század főőrség és készülség, kiállít 11 laktáborőrséget. Ezeket kiküldöm, aztán lelovagoltam. Majd estig tart a sáros puha talajon, mert több őrség nem találta meg a helyét, és hosszas keresés után kellett a helyére igazítani,

A bírónál lakom, ugyanott az étkezde is. Most volt igazán jókedvű ebédvacsora! Most érezzük át a dunajeci győzelem jelentőségét, azt, hogy valami nagy-nagy dolog következik. Csak azt sajnáljuk, hogy nem voltunk az állásban, nem mi kutattuk át, amikor a muszka visszament.

Ágyban alszom, tiszta, rendes ágyban, levetközve.

Május 9. Reggel hatkor indulás, Telepóc felé megyünk, nein tudjuk, hogy hová. Menetrend: 32. ezred, 12/1. zászlóalj, én a 6., 7., 8. századaimmal, 7. tüzérezred, fél 5. századom, konyhák, másik fél 5. század,

Csúnya nedves köd, óriási sár, roppant lassan haladunk, Telepócon Kellner bevonul, elmondja, hogy találták meg Cserényi holttestét és hogy temették el tömegsírokba a 22-iki támadás halottait. Több mint száz volt még a zászlóaljám támadása helyén, A köd miatt telepóci állásunkból sajnos semmit se látunk. Előttünk rengeteg csapat, tüzérség és vonat vágta fel az utat, az anélkül is nehéz menetben torlódás keletkezik, A tüzérség és vonat Telepócon végleg megrekedt, 5., 8. századaim visszamaradnak felvontatni őket a hegyen.

Az Udava mellett átmegyünk az orosz árkokon; csak úgy dült belőlük a bagaria szag. Olyan erős drótkadály van előttük, amelyet még nem is láttam. Nekivágunk a hegyeknek, A rossz, feneketlen út melletti erdős oldalon megyünk, az úton tüzérek és fedezetük kínlódnak a sárbaragadt járművekkel. Hat pár ló van fogva az ágyúk

elé, azonkívül kézzel, kötéllel húzza tolja, amennyi ember közelébe fér; biztatják egymást, kiabálva csépelik a lovakat. A mi konyháinkra mikor kerül a sor?

A hágón elértük az országhatárt, onnan csak egy kőhajítás a galíciai *Balnica* (11 km menet), 11 óraker itt vagyunk és beszállásolunk. Kellner lemaradt, az ő lovacskaí se bírták a puha talajt. Alig helyezkedünk el a rongyos faluban, délután két századomat, aztán a másik zászlóaljat is vissza kellett küldeni a Telepócon elakadt konyhákért és vonatokért. Magam, maradtam a törzssel és a közben beérkezett géppuskákkal. A barátságatlan, rutének alig akartak adni néhány tojást, amiből Kellner vacsorára rántottát csinált.

Az orosz utóvéd a Zsebrák vonalán. Repülő jelentés szerint Stari Sambor-San vonalra vonulnak vissza.

Május 10. Indulnánk, de nincs kivel. Két századom éjjel valami tüzéséggel visszajött ugyan, de már reggel 4-kor ismét visszaküldték a hágón rekedt vonatokért. Másik két századom a tüzerekkel Telepócon éj jelezett.

Tíz óraker érkeztek vissza a századok, vonat és konyhák nélkül Félitzenegykor indultunk Strubowiskára; Szepesi előrement szállásolónak. Komisz hideg, szeles idő, szemetel az eső, a fáradt álmos embereknek keserves az út. Mindenütt az orosz visszavonulás nyomai látszanak. Felégetve, földig lerombolva a vasúti állomás, felrobbantva a hidak. Cisna romokban, néhol még ott vannak a magasabb orosz parancsnokságok feliratai. Felszabadítást ígérő kiáltványok az üszkös falakon, amikről friss égés, korom illata száll. Az út mentén eldobálva rengeteg ruha, fegyver, szerelvény, lőszer ládászámra. Elpusztítva, felégetve óriási raktári készletek, széna, zab, konzervek és ruhák. Petróleummal lelocsolva és füstölögve lassú tűzzel égnek a szárított sóshalból rakott óriási asztagok. Az oroszok főtápláléka az, ami kétszer rosszabb, ha nincs mit inni rá. Embe-reink megkóstolták, de nem ízlett nekik. Tovább felborult, összetört járművek. Egy lőszerkocsi, ezredünk felírásával! Márciusban Mikownál esett orosz kézre, mikor a cselákok miatt hátunkba került az orosz. Keresztülfűrészelték a küllőit, hogy hasznát ne vegyüek.

Zubracétól Cisnaig a 72-esekkel, telepóci szomszédainkkal együtt megyünk, szűk völgyben magas hegyek közt, melyek mögül igen tompa halk neszként szűrődik át a távoli ágyúszó. Nagyon hátul maradtunk, az egész hadtest hadseregpartalék.

Este értünk *Strubowiskára* (21 km), egy igen nyomorúságos, de barátságos rutén faluba. Átázva-fázva, sietve bújunk fedél alá, mert itt még tél van, áll a hó. Egyetlen szoba a ház, benne kecskéstől együtt lakik az egész família. Középen tűzhely, fölötte szélestorkú füstfogó. A füst szabadon terjeng a szalmatető alatt, azon szivárog ki s olyan, mintha égne a ház; holott meggyújtani se lehet, úgy átívódott rajta a nedves korom, amitől csipős a levegő. Száritkozunk a tűz körül, én szalonnát sütök, Szepesi pedig 30 tojásból készíti a rántotta vacsorát. Postát is kaptunk, lapokat, bennük vannak a májusi előléptetések is. Kellner százados lett, Szepesi főhadnagy, megünnepeltük őket vacsora után.

Május 11. Reggel megint az a meglepetés ért, ami ősszel Rawaruska előtt: nem tovább mentünk az orosz után, hanem visszafelé. De most nincs semmi baj, máshova visznek, bevagónírozunk. Jó vagy rossz lesz belőle? Az új ellenség nem lesz-e rosszabb, mint az eddigi? Egyelőre mindenesetre csak örülünk, hogy pár napi könnyű érdekes élet következik. Szabadok vagyunk, gondtalanok. Szívesen hagyjuk itt Galíciát, könnyebb a menet, szép napsütéses tavaszidő. A tegnapi útról délnek fordulunk a magyar határ felé.

Délben *Rostoki Gorni*-ra értünk (15 km), a határt képező hágó alján. Táborbaszállunk. Erdőszélen kis patak mellett, igen szép helyen ütöttem fel a sátram. Illetve elől nyitott szélelőnyőt, oldalt is védő sátorlapokból. Ennek aztán igazán János a mestere! Szalma van, amennyi csak fér a fedél alá, s mialatt a legénység sátrai; mint pillangók ellepték a domb oldalát, és nyüzsgött körülöttük az élet, – mi a szélelőnyő alól nézhettük a szép táborképet; azután folyt a lórum még gyertyavilággal is. Éjfél volt, mire aludni tértünk, és bizonyos, hogy nincs az a puha ágy, amiben jobban lehetne aludni, mint mikor a csillagos ég a takaró.

Május 12. Reggel hatkor remek szép időben indultunk. Hamar elértük a magyar határt. Két napja hagytuk el, és máris örülünk, hogy megint itthon vagyunk. Milyen más itt minden, mint odaát! Teljes pompában az erdő, vidám újraéledő tavasz, Nagypolányánál átmegyünk az állásokon. Harminc és feles tüzerekkel találkozunk, mutatják a félrebillent tornyot. Egy telitalálatuk ferdítette el, kilőtték vele az ott rejtőző orosz géppuskásokat.

Erdőbe érünk, tűrhetetlen a még szokatlan meleg, pedig már rég letettük a köpenyeket; az emberek nehezen bírják a terhet, az

árokban nagyon elszoktak a mozgástól. *Kispereszlőn* szállunk meg (24 km), és a hegyi patakban ruhamosás mellett már fürdenek is az emberek.

Május 13. Megint a 32-esek mennek elől, ugyancsak nyelvük Utánuk a port. Borult felhős idő, a bakák izzadva görnyednek a tölténnyel tele hátizsák alatt. Délben értünk *Nagybereznára* (20 km), hogy vonattal menjünk tovább. Valóságos élmény vasutat látni, kőházakat, városi életet, déli harangszót hallani, vendéglőben ebédelni. Uri házában, a jegyzőnél lakom. Ebéd után bevásárolni megyünk. Tele minden bolt, mindenki vásárol, amit csak lehet, Mozgalmas élet hullámzik a kis városban, két honvéd hadosztály van itt, mi és a pozsonyi 37-es, Csak a hadtestparancsnokság nem magyar, meg természetesen az Etappenkommando, Magyar honvédek alkotják a prágai cseh hadtestet! Egy vezérkari századosuk fölénnyel jegyezte meg meglátjuk, hogy a honvédek hogy fognak bevallani?! . . .

Megfürdünk az iskolában berendezett katonai fürdőben. Nagyszerű érzés hat hét után! Orosz hadifoglyok szolgálnak ki; szelíd emberek, szolgálatkészen tisztogatják a kádat, segítenek a vetkőzésnél, öltözésnél. Pedig talán nem rég fegyverrel állottak szemben velünk.

Bevagonírozunk. Olaszországba? Flandriába? Bukovinába? Szerbiába? Egymást váltják a konyhahírek. Vacsorázni sajnos, már nem lehet a vendéglőben, mert jókor záróra van. Hideget eszünk odahaza. Lórum helyett tarokkpartit sikerült összeverbuválni, ennél többet kívánni sem lehet. Utána drótmatracos az ágy!

Május 14. Egész nap várjuk a vagonírozást. Az ezred első szállítmánya már tegnap este elindult, ma reggel a második; benne az 5. századom is. Én mint utolsó, harmadik transzport a 6., 7., 8. századot és a géppuskákat viszem. Vonatunk már előrement, csak a konyhák és a vágómarhák vannak velünk. Egész nap készenlétben vagyunk, de a szerelvény csak nem érkezik. Telefonista borbélyunknak ellopták kb. 500 koronáját – annyit össze tudott borotválni a telepőci hegyen! A pénznek nyoma sincs, de hogy ilyesmi ne fordulhasson elő, elrendeltem, hogy ilyen nagy összeget ne tartson magánál senki, küldje haza.

Este beraktunk és 23 órakor indult a vonat, Piszkos III. osztályú fülkém van, aludni sem lehet benne. Éjfélkor értünk Ungvárra. János sóvárgó szemmel nézi a gyengén világított állomást, magam is

sajnálom, hogy el kell mennie az otthona mellett, és senkijével egy szót se tud váltani.

Május 15. Nyíregyházán a vasúti restaurációban reggelizünk, de a mi kenyérünkkel, mert azt itt nem adnak a kávé mellé. Dühös képeslapírás. Debrecenben ebédelünk. Jól esik látni az ismerős nagy éttermet, a rendes terítéket, étlapot, pincéreket. Postára adtam a felesleges téli holmit, és nehezen sikerül egy II. osztályú kocsit kapni a III. helyett.

Püspökladánytól mint gyorszállítmány utazunk. Csak átrobognak az állomásokon, Szolnokon csak épp hogy bekaphattuk a vacsorát. Budapestből semmit se látunk; éjjel van, és Rákosról a külső körvasuton visznek Vác felé.

Május 16. Korán reggel Pozsonyban állunk meg pár percre, nyolckor már Marchegggen reggelizünk. Azután valamelyik állomáson a trónörökös vonata mellőzött, de nem is vettük észre, hogy hol és mikor. Lundenburgban ebéd, Prerauban uzsonnázunk, és mert sok a várakozás, bekocsizunk a városba. Vasárnap lévén, nem látunk sokat. M. Weisskirchen felé Kellner meséli ottani k. u. k. főrealista élményeit. Oderbergben vacsora.

Przemysl felszabadult? Újságokat sehol se kapunk.

Május 17. Krakkóban reggelizünk, és írjuk a képeslapokat. A búzatermő Nyíregyházán nem adtak kenyeret, itt meg kitűnő kuglófot kapunk.

Krakkón túl már mindenütt a háborús pusztítás nyomai látszanak, Lövészárkok, drótsövények, leégett házak, felrobbantott hidak. Tarnowban értesítenek, hogy pár óra múlva Szczuczynban kivagonírozunk. Az ezred előttünk levő részei Tarnowban raktak ki, és gyalog mennek Szczuczyn felé, hová csak most állították helyre a vasutat, és minket szállítanak rajta legelőbb.

6. A placzkowicei győzelem.

Este 8 óra körül raktunk ki Szczuczynban, a Visztulamenti végállomáson. Az 1. hadsereg kötelékébe léptünk. Már várt ránk a hadtesttől egy vezérkari őrnagy, azonnal indítani akart a front felé. Alig tudtam megértetni vele, hogy se vonatom, se lőszerünk, csak a vago-

marhák vannak velünk, ennél fogva meg kell várni, míg az ezred is beérkezik. Tábort ütöttünk az állomás mellett. Hívatnak az Etappenkommandóhoz a faluba. Jó messzire s még hozzá semmiért, A guta majd megütött, hogy ezek a frontmögöttiek úgy szaladgáltatják a harctérieket, mintha ő érettük volna a háború, A sötétben alig tudtam visszatalálni a zászlóaljhoz, Már kész a tábor, a sátrak aljára felhúzva a homokos föld, mert esik az eső.

Május 18. Az eső után már kora reggel igen meleg, tikkasztó a levegő, A Bahnhofkommandóhoz hívatnak, a vezérkari őrnagy megint csak el akar indítani a front felé. Csak amikor megmondom, hogy mindössze 230 puskám van, akkor látja be, hogy be kell várnom az ezredet.

Tíz órakor az ezred meg is érkezett, de a nagy hőség miatt csak délután indultunk tovább. Az ezreddel jött egy menetzászlóaljunk is, vele Hedry és Gera századosok, Pacanowra megyünk, egész más-hová, mint engem a vezérkari küldeni akart. Hadihídon megyünk át a lengyel Tiszán, a Visztulán. 1500 muszka foglyot kísértek szembe, már délelőtt is találkoztunk 800-al – és mégis olyan szükség van ránk valahol, hogy engem magamban is előre akartak küldeni?

A gazdag vidéken mindenütt barátságosan fogadtak a lengyelek. Tejjel, vajjal, fehér kaláccsal szinte tömték az embereket. Nekem Slupían egy szép lengyel kislány nagy orgona bokrétát adott, sőt jó messze utánam szaladt, és nagy csomó orgonát tűzött a lovam nyakára is.

Feltűnt, hogy mennyi erős fiatal legény van a faluban. Az oroszok a lengyelektől családonként csak egy fiút vittek katonának. Emberük persze így is volt elég,

Pacanowon (12 km) éj jeleztünk, A faluba nem szabad bemenni tifuszjárvány miatt, egy park szélén táborozunk. Diósy ugyan hívott, hogy menjek be hozzá a kastélyba, de a háziasszony lengyelen kívül csak franciául beszél, mit törjem hát magam? Pláne mikor itt az új meneízáslóalj, aminek érkezése mindig nagy esemény; az otthonból hoz magával valamit, új híreket, új nótákat, új kedélyt, friss levegőt. Igen kellemes estét töltöttünk a sátrak körül, a tarokkhoz megint pezsgő is akadt.

Hát így egészen kedélyes a háború!

Május 19. Ma már ütközetmenet. Minden olyan titokzatos. Szi-

gorú fegyelmet kell tartani (hát máskor nem?) – talán csak meg van elől a front?

Óriási szokatlan hőség, szinte hihetetlen, hogy ma egy hete még tél volt, mikor otthagytuk Galíciát, Rossz homokos úton megyünk, óriási legelők, lapos hullámok között. Sehol egy fa, minden kopár pusztaság, Swienicánál repülőtelep mellett megyünk el, ilyen se láttunk még soha, Telepócon saját repülő talán nem is járt a fejünk felett.

A faluban hosszú pihenő. Minden század egy-egy kertben. Kiosztják az ebédet, szokatlanul hosszú a pihenő. Közben 12 teherautó érkezik, azon megyünk tovább, Elsőnek Koszmovszky indul két századdal és a géppuskás osztaggal. De alig indultak el, egy pár autó máris elakadt a homokos úton. Egy félórával később mi is indultunk – gyalog, Egyik autót érjük utól a másik után. Nem az autó vitte az embereket, hanem az embereknek kellett tolni az autókat; nem nekik való a homokos út.

Útközben óriás égháború ért utól. Hatalmas orkán, villámlás, mennydörgés közben ömlött, szakadt a zápor, a köpenycsuklyán, sátorlapon keresztül is kopogott a jégeső, A Mókus előbb csak kapkodta a fejét, aztán forogni kezdett, és bevitt egy útszéli a alá, de annak lombján keresztül is vágta a jó mogyoró nagyságú jégdarabok.

Mire *Staszowra*, egy kis városkába értünk (23 km), elállt az eső, de a köves utcákon még patakokban rohant a víz, A lengyelek idegenül, húzódva fogadták a beszállásolást, alig akarták beengedni az embereket, Én egy zsidó szatócshoz kerültem, ez aztán barátságosan fogadott! Alázatos bőbeszédűséggel mond el az oroszokról minden rosszat, mi rólunk csupa jót. Hogy mennyire respektálják az oroszok a „rojte Hojsen”-t, a vörös ördögöket (a mi huszárainkat); hogy gyűlölik a lengyelek a németeket; hogy az „ausztriacikat” „Juden-Armee”-nak hiszik; rólunk magyarokról azonban semmit se tudott. Leányait messze a német határon rejtette el az oroszok elől – de alig mondja ezt, betoppannak a lányok, akiket Fisch ismerős-ként üdvözöl, a szomszéd faluban a pihenő alatt már kurizált nekik. Hát éppen előlünk küldte el őket az öreg!

A boltokban eleinte nem akartak adni semmit, főképp ami leginkább kellett, italneműt. Aztán kiderült, hogy azért, mert nem tudták, hogy nálunk nincs szesztilalom, mint a nemrég elvonult oroszok-

nál volt; akkor nem volt szabad árulni semmi szeszt. Mikor aztán látták, hogy nálunk nincs szesztilalom, és meg is fizetjük, amit veszünk (igaz, hogy először kétkedve nézték az ismeretlen pénzt), akkor tokaji, pezsgő és minden más előkerült.

A zsidótól egy másik házba költöztem; de megjártam vele, mert új gazdám pék volt, és már éjfél után nem lehetett aludni a vásárló emberek lármája miatt.

Koszmovszky két századdal már elől van valahol a fronton.

Május 20. Kis menettel (13 km) *Bogorjára* jöttünk. Koszmovszky – nem került akcióba – a faluvégen várt két századával. Beosztottuk a menetzászlóaljat. Az ezred már rég nem volt ily erős mint most lett: három zászlóalj 3-3 századdal, századonként 180 emberrel. Én az új III. zászlóaljhoz leadtam a 8. századot, kaptam helyette egy menetszázadot 220 fővel, Gera századost és 7 kadétot. Századparancsnokaim 5. dr. Lenkey, 6. Gera, 7. dr. Vass, géppuskás Kellner. Koszmovszky az I., Both a III. zászlóalj parancsnoka. Létszámom 571 legénység, 485 puska és 2 géppuska.

Amint a beosztás kész, beszállásolunk. Az én körletem a falu piaca. Estére Koszmovszkynál voltam vacsorán, illetve helyette asszurban. A fronttól állítólag csak 3 km-re vagyunk, jól hallatszik az ágyúszó.

Május 21. Reggel kis menettel *Jurkovicére* jöttünk, zászlóaljam az élen, 5. század elővéd. Nyolckor már Jurkovicén voltunk. Zászlóaljam a falu délkeleti kijáratánál táborozott, én a tisztekkel egy közeli csűrben,

A 46. Landwehr hadosztály tartaléka lettünk. 15 órára Diósyval bennünket zászlóalj parancsnokokat a kastélyhoz rendelték a hadosztály megfigyelőhelyére, ahol Urbanszky tábornok hadosztályparancsnok – egész jól beszél magyarul – tájékoztatott: a helyzet megállapodott, csend van, visszaverték az orosz támadásokat, akár egy hétig is nyugodtan pihenhetünk. (Saját és ellenséges helyzet a tájékoztatásnál a részletes térképbe berajzolva.)*

Ezzel visszamegyünk a zászlóaljhoz.

Mire odaérek, a telefonhoz hívnak: „Azonnal felszerelni! Indulás!” Együttal parancsot kaptam, hogy Szepesi, eddigi segéd-tisztem, azonnal vegye át az ezredvonal parancsnokságát. Kádár t.

* Az oroszok a Vizsától északra az I. hadsereg ellen intézett támadásokkal próbálták ellensúlyozni a Gorlicei áttörés után a Vizsától délre rájuk nehezedő nyomást.

3. tábla

Placzkowicénél lik zászlós fogolykísérő jelentése

Stellenbesen Mutschig 21
der m. m. k. k. 46. L. I. T. I.
der k. k. 46. L. I. T. I.
Kontrollen.

1915 aug 22

~~Stellenbesen~~
Kadet I. Kat. d. 2

Ért. 40^l dol. 1722 **33** mell

Placzkowicénél nyugta 108 fogolyról

der k. k. 46. L. I. T. I. 108 Gefangene
aufgeführt

22/5 1915

Platzkommando des k. k. 46. L. I. T. I.

~~Stellenbesen~~
Kadet I. Kat. d. 2

36 I. Kat. 36.

zászlóst, volt kitűnő önkéntesemet akartam utódjául, de a Szepesi javaslatára mégis Simkovics t. zászlóst rendeltem ki, a legidősebbet, aki legrégebben van a harctéren.

Az I. zászlóalj már előrement valahová. Mihelyt készen vagyunk, 18h30-kor én és Both is (II., III,) indultunk a Klimontowtól 2 km-re H, H, Gorki-nál levő hídhoz. Itt 19. 45-kor megállunk. Már erősen sötétedett, A front felől néha egy kis tűz, egy-egy ágyúlövés hallatszik, különben néma csend, sejtelmes, várakozásteli hangulat. Egész biztos, hogy támadni fogunk!

Diósy Tabajdy századossal az új ezredsegédtiszttel még Jurkowicérről tájékozódni ment valahová, én vezettem ide a két zászlóaljat. Leültetem az embereket, készültségi állás a 282 Δ fele.

Hirtelen erős harcizaj lobban fel a front felől. Ágyúössztüzek dobbannak a lövöldözésbe s nemsokára láрма, fegyverzaj hallik a faluból. Emberek sietnek hátrafelé, egyenként, majd kis csoportokban, Cselákok, szétugrasztott csapatok. Meg se lehet őket állítani, csak tűnnek el a sötétben. Hogy mi van elől? Arra felelni senki sem akar. Később egy-egy lőszerkocsi, majd ágyú is siet hátra, izgalmat kelt a mi – részben harctéren még sose volt – embereink között. Vészt jósló feszültség, bizonyos, hogy nagy baj van elől!

Hirtelen előkerül Diósy: azonnal vezessem a két zászlóaljat a patak mentén Ulanowicére, ő előremegy oda a parancsokért, Olyan sötét van, hogy szinte tapogatni kell az utat, a fekete semmiben az ember a kezét sem látja meg. Útközben lódobogás – lengyel légionista járőr; tisztjük udvariasan meséli, hogy elől harc van, onnan jön, már visszaverték az oroszokat. (?)! Szinte kiérezett a szaván, hogy nem tudja, mi van elől.

Elérjük a falut, benézünk a házakba, de az ezredest nem találjuk sehöl. És azt se tudom, hogy kihez, hova kell fordulni a parancsokért, A házakban mindenütt sötét, végre találunk egyet, ahol világosság szűrődik ki az ablakon. Éppen be akarok menni megkérdeni, hogy miféle parancsnokságok vannak a faluban, mikor Diósy – aki eltévedt a sötétben – végre előkerült, Egy félórával utánunk, talán éppen azért, mert lóháton volt.

Bemegyünk a házba. Egy közös ezredessel egy tagbaszakadt óriás fogad csillagnélküli csukaszürkében: Pilsudszky, a lengyel légió brigádfőosa (a későbbi lengyel államfő), Az ezredes a brünni 8-asok parancsnoka, Tőle tudjuk meg, hogy amint besötétedett, az oroszok

meglepőleg áttörték a placzkowicei erdőben a 8-asokat, elfoglalták azok állásait, talán *foglyul ejtették az ezredet*. Se róluk, sem az oroszokról semmi hír. Nekünk kell visszafoglalni az erdőt. Koszmovszky az I. zászlóaljjal már este ellentámadásra indult jobbra tőlünk, ahol már előbb tört be az orosz,

Diósy intézkedett:

„A placzkowicei erdőnél elvesztett 8-as állások visszafoglalására támadás! Mindkét zászlóalj tűzharchoz!

Rajvonalat a Konary-Pokrzywiankai utón és annak meghosszabbításában Pokrzywianka déli szélén kell megalakítani. II. zászlóalj a Wola Konarska malomtól keletre ezer lépés, tőle jobbra a III. szintén ezer. Irány II. zlj. jobbszárnyával a placzkowicei erdő keleti széle. (A harcávokat Diósy maga rajzolta a térképünkbe. L. 1. részi, térképen.) 10. század ezredtartalék Pokrzywianka Ny. szélén.

A támadást még a szürkület beállta előtt rajtaütésszerű rohammal, tüzelés nélkül kell végrehajtani. Mindenki teljes erővel sokszor ismételje a Rajtát, hogy az oroszok magyar honvéd voltunkat felismerjék.

Ezredparság a közép mögött, segélyhely és vonatok Pokrzywiankán.”

Május 22. Éjfél körül indultunk Ulanowicéről, A szokatlan sötétség miatt a 8-as ezredes maga akart felvezetni a falu feletti dombon levő tábori Örséhez, onnan a domb alatti majorhoz, amely előtt két zászlóaljunknak érintkezni kellett. Fel is mentünk Diósyval és Bothhal a dombra. De a 8-asok nem tudták megtalálni a majori:, de még a tábori Örsüket se,

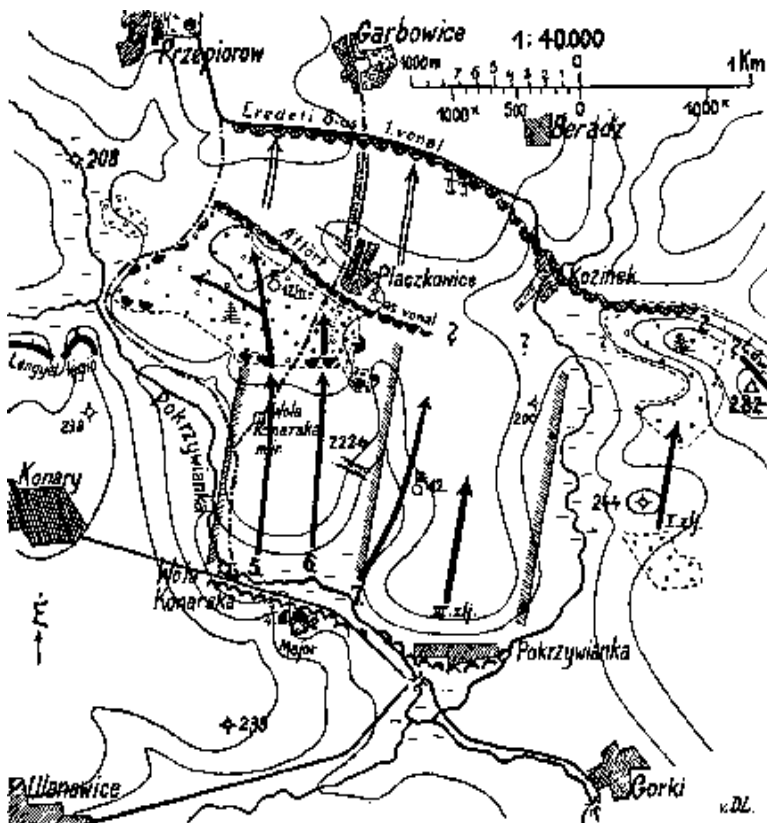
Meguntuk Bothhal a hosszas tanakodást, kértük, hogy engedjenek, eltalálunk mi magunk. Éjfél után félórával indultunk a 233 -φ- alól. Az élen mentünk Diósyval és Bothhal, Előkerestem creosot piluláimat, hogy a tífusz elleni védekezésül éhgyomorra megszokott szemet bevegym, Diósyék nem győztek csodálkozni azon, hogy jut eszembe erre gondolni most? Pedig természetes, mert az ember éppen a legkritikusabb helyzetekben szeret ragaszkodni a mindennapihoz, azzal üzni el a rendkívüliség tudatát.

Megtaláltuk a pokrzywiankai hidat, és az utat, amelyen fejlődni kell. Megbeszéltem a század- és szakaszparancsnokokkal a fejlődést és támadást; azoknak kellett különösen hangos rajtázásra oktanni az embereket,

Most: Balra át! Jobbszárny a helyén marad, a zászlóalj megindul a Wola Konarskai úton, és én magam állítom meg a mögötte sétől három lépésre jutott embereket. Negyedóra alatt meg volt alakítva a rajvonal, és visszasietek a jobbszárnyra, hová akkorra zászlóaljának hasonló fejlődtetése után – Both is visszajött. Egy-

szere kellett indulni az egész vonalnak, és pedig sietve, mert már pirkadni kezdett, s nekünk még a világosság beállta előtt kellett elérni az oroszokat. Már homályosan látszott az irányt jelző erdő-sarok.

8. vázlat.

Placzkowicei támadás.
1915. máj. 22.

A századok sorrendje jobbról 7., 6., 5. Középen Gera vezette az irányt, én mögötte kétszáz lépésre a 6. század egy szakaszával (Osgyán zászlós zászlóalj tartalék).

Hajnali 3 órakor indult meg a támadás. Átgázoltunk a Pokrzywiankán, a friss lábfürdő kivette az álmat mindenikiből. Alig ha-

ladok túl a patakon, a 8-asok ezredkürtöse üget utánam, és jelenti, hogy a 8-asok benn vannak az állásokban, csak fel kell őket váltani. Annál jobb, de annál jobban sietni kell, hogy még szürkületben érjünk oda.

Az erdőtől hosszan nyúlt le felénk egy lapos hát (fensík), egy másik Both előtt Pokrzywianka falu felé. Ezen hátakra az előnyomulási irány kissé ferde volt, Vass nem követte az irányszázadot, hanem a helyett, hogy a két hát közti völgyben ment volna, a 7. századdal a Pokrzywiankai gerincen maradt, és ott a III. zászlóaljhoz csatlakozott. Vele együtt a géppuskások is, így köztük és másik két századom közt meglehetősen hézag nyílt, a völgy üresen maradt.

Ettől eltekintve a támadás pontosan úgy történt, ahogy rendelkezve volt. Amint 5. és 6. századaim már erősen világos szürkületben, de szerencsére a hajnali ködtől takarva, jó száz lépésre értek az erdőhöz, annak széléről hatalmas ösztüzekkel fogadták őket az oroszok. Mert bíz nem felváltani kellett a 8-asokat; az oroszok nemcsak az erdön túli állásokat foglalták el, hanem az erdő innenső szélét is megszállották.

Az ösztűz azonban – az orosz ilyenkor mindig és általában gyakran ösztűzet ad, ami kézben tartja a csapatot – nem hozta zavarba századaimat. Hatalmas Rajtával megrohanták az oroszokat. És a nagy hangban kifejezett erő meghozta a sikert, „Jaj de sokan jönnek!” kiáltotta egy orosz (ruténjeink megértik az orosz szót), pedig jó 4-5 lépés lehetett a hosszú vonalon széthúzódtott embereim között! Az ellenség egy része rövid kézitusa után – legtöbb anélkül – megadta magát; a többi szaladt hátra az erdőbe, hátsó állásuk felé,

3h30' volt az idő. Olyan hirtelen játszódott le az egész, hogy nem is láttam belőle semmit. Mire a két hát közti mélyedésből felértem a fensíkra, már az ösztűzet hallottam s mindjárt a roham zaját. Én hátul előbb jól célzott lövéseket kaptam a délkeleti erdő-sarok felől, Mikor oldalt kitérve a fensíkra mentem a századok után, már egy szakasznyi orosz kísért hátra egy 6. századbéli emberem, (Az erről szóló jelentést 1. 3. táblán.)

A századok az erdőszél elfoglalása után megállás nélkül folytatták a rohamot. Rohantak az erdőben visszafutó oroszok utáa, annyira velük együtt, hogy e miatt az erdő túlsó szélén a főállásban levő oroszok alig lehettek rájuk. Azok helyzete különben azért sem

volt kedvező, mert az árokból a kilövés nem az erdő felé, hanem a másik oldalra volt, A visszafutókkal csaknem egy időben ériek oda a mieink, és még szinte az első rohamot folytatva, rohamot intéztek az elvesztett 8-as árokra is. És ez a roham is sikerült! Néhol ugyan szuronyra is került a sor, de a kézitusa nem tartott soká. Pár perc múlva, aki meg nem adta magát, a főállásból is futott hátrafelé. Az egész harc alig tartott tíz percig, a felkelő nap sugarai már az elfoglalt állásban üdvözölték a két századot.

Miközben az első fogolyszállítmányt hátraküldöm, embereket látok a közeli tanyánál (Wola Konarska mjr.), A 8-as zljparancsnok Tartaglia őrnagy volt törzsével; a foglyok láttára is alig akarták elhinni, hogy a tanyán (a zlj. parancsnokságon) keresztül is intéztük a támadást. Tájékozodom náluk. Hadilétszámú zászlóaljuk volt az erdőn túli állásban. Az erdő nyugati széle azonban csak tábori őrsökkel volt megszállva, és balszomszédjuk, a lengyel légió, jóval az erdőn innen van, Konary előtt, így a Pokrzywianka patak mellett majd 500 lépés hézag maradt. Az oroszok ezen a hézagon hátkerülték a 8-asokat. A sötét éjszakán még sötétebb erdőben véres éjjeli harc keletkezett, A zlj. tartalék az erdő innenső szélére ment, de a zavaros helyzet nem volt felderíthető, a zászlóalj megsemmisült.

Tájékozódás után századaim után indultam. Az erdőhöz közeledve, ismét lövéseket kaptunk onnan, ahonnan már előbb is, a délkeleti erdősarok felől. Ott a 7. századnak kellett volna támadni, de annak elhúzódása folytán kimaradt a támadásból, tőlünk nem volt ott senki se, A tartalék felével kirendeltem Tamást, hogy az erdősarkot derítse fel,

Közelebbre érve látom, hogy az erdősarkon innen, az erdőszélen emberek járkálnak, sőt derékig nekivetkőzve mosakodnak. Előbb azt hittem, hogy azok voltak a lövöldözők. Odaérve látom aztán, hogy 8-asok, egy szakasz és a hadnagyuk. Kérdem, hogy miért nem csatlakozott a hajnali vagy a mostani támadásunkhoz? Egész éjjel harcoltak és fáradtak, feleli. Dacos kihívó módon viselkedett, és csak igen erélyes parancsomra indult Tamás után. Emberei javát csak mi költöttük fel; az oroszok között – lehet, hogy már foglyul ejtve, csak még nem hátraküldve – aludták át az éjszakát.

Amint a Tamás és vele a 8-as szakasz előnyomulása megindult, tovább mentem az erdőn át a századok után. Az elfoglalt állásban rendezkedve találok őket. Végigjárom a vonalat, A 6. századtól

jobbra, Placzkowicén s az erdőn túl még folyik a harc, Gera biztosítja magát, mert a 7. század és a III. zászlóalj nem látszanak, Placzkowice s az erdő mindent eltakar. Velünk szemben 800 lépésre orosz állás látszik, benne gyér mozgás, Lenkeynek csak a félszázada van itt elől, bal félszázada még harcol az erdő nyugati oldalán. Nem tudni, mi van velük? Ellenben a Lenkey emberei közt találok egy főhadnaggyal vagy ötven 8-as bakát, akik csak az én közeledtemre kezdték felszerelni magukat, illetve költögetni egymást. Ott aludtak az oroszok közt, leszerelve, A Lenkey parancsnoksága alá helyeztem őket, főhadnagyukat pedig hátraküldtem a zászlóalj - parancsnoksághoz.

Biztosítást küldtettem balra a nyugati erdőszélen még harcolók felé, hogy vegyék fel velük az összeköttetést, támogatásukra pedig kirendeltem a zászlóalj tartalékot, Osgyán zászlósnak mostanig az erdőben hagyott félszakaszát. Magam is az Osgyán útján mentem tovább, hogy tájékozódjam az erdő nyugati részében is.

Ugyanis az történt, hogy zászlóaljam, amiből egy század hiányzott is, kevés volt ahhoz, hogy az egész erdőt átfogja a támadás alatt. Pedig mint a jobbszárny előtt, úgy az erdő nyugati szegélyét is megszállva tartották az oroszok. Ezt már az erdő áthatolása közben észrevette az 5. század balszárnyszakasz parancsnoka, Sommer zászlós, és a halfélszázadot az erdei roham közben kikanyarítva, azzal a nyugati erdőszélen levő oroszokat támadta meg. Véres szuronyharcot vívtak az oroszokkal, akik közt volt egy százados is. Éppen revolvért fogott a zászlósrá, amit Szaszarán Illés honvéd észrevéve, leszúrta a századost. Az oroszok parancsnokuk elestére feladták a küzdelmet, amiben pedig könnyen felülkerekedhettek volna, mert sokkal többen voltak, mint a mieink. Sommer félszázadával – sok foglyot ejtve – megszállta az erdőszegélyt; de még mindig nem az egészet, mert az kb. ezer lépés lehet, így még mindig maradtak oroszok, akiknek összefogdosása Osgyánra maradt. Segítségére volt ebben kb. 30-40 8-as is, akik – úgy mint a jobbsarkon említettek – az erdő balsarka körül éj jeleztek az oroszok között. Ezeket Tartaglia rendelte a mieink támogatására.

Öt óra után visszaindultam a majorba, hogy onnan telefonon jelensem a történeteket. Az erdő s major közti úton Simkovics rémülten mutat a Both zászlóalján túl, két km-re levő 282 Δ hegyre, ahol sok orosz látszott; nyüzsögtek, mint a hangyaboly. „Áttörték

az oroszok!” mondja Simkovics, siessünk hátra, mert „Rawaruska lesz!” így keletkezik a pánik, egy rémült agy víziója nyomán. Csakugyan oroszok voltak, de – hadifoglyok! Már leszerelve sorakoztatták őket a Landwehrek vonalán. Ha most helyemben begyullad valaki, akkor elfut az egész.

Alié megyünk tovább, srapnelezni kezdenek az oroszok; minket is, elől a zászlóaljzat is. Jó, hogy nem előbb!

A majorban felkeresem Tartagliát. Átadta a parancsnokságot nekem, és panaszkodik az embereire. Most is hátrajött hozzá egy kadét, jelenteni valamit; és nem megy vissza, hacsak nem kergetik,

A 6. század újabb 14 oroszot küldött hátra. Önként jöttek át egy futóárokban, és mondják, hogy még 70 társuk akar átjönni, de küldjek értük egy nagyobb járórt, mert kisebbnek szégyellik megadni magukat. Kísérőjük pedig, egy honvéd, aki idehozta őket, arra kér, hogy *ne vele* küldjem még hátrább a foglyokat, mert ő még újakat akar „fogni” elől. De felesleges, mert nemsokára újabb transzport érkezik: 98 orosz! Közben visszaérkezik az 5. század által közvetlenül Ulanowicére a hadosztályparancsnoksághoz küldöttek kísérője (egy szál ember kísérte őket!), hozva a nyugtát (1. 3– táblán) az általa bekísértekről. Tehát a reggeli $21+14+98+108 = 241$ az eddigi hátraküldött fogoly. Mind négyhetes katonák, most jöttek a frontra, és mind mondják, a többi is mind átjönne, ha a tisztek azzal nem ijesztenék, hogy felkoncoljuk őket.

Kezdenék tájékozódni az ezred többi része felől, amiről eddig semmit se tudok azon kívül, hogy tőlem jobbra még mindig erős a tüzelés. Küldönc útján már jelentettem a helyzetet. 9 órakor pedig Bothtól kaptam egy cédulát (1. 4. táblán), hogy támadjak az erdőn át, mert ő nem tud előrejutni a sík terepen, leginkább az erdősarokról jövő oldaltűz miatt. Értesítem, hogy már túl vagyunk az erdőn, elfoglaltuk az állásokat, az erdősarok megtisztítása folyamatban van. Ebben a véletlen is segített az orosz srapnelek formájában, T, i, az erdősarokban levő oroszokat még jobban érték a srapnelek, mint a mieinket, úgy hogy Tamás tíz óra tájban megtisztította az erdő-sarkot, elérte Placzkowicét, Néhány oroszot ő is fogott.

Amint az erdő meg volt tisztítva, megszűnt a Bothékat érő oldaltűz, ők is folytathatták a reggel óta megakadt, lassú előnyomulással, tüzérségi támogatással előrevitt támadást, és 11 órakor végrehajthatták a rohamot. Rohamuk sikerült, ők is elfoglalták a 8-as

állásokat. Balszárnyukon van az én 7. századom, amely Placzkowice előtt a 6. századhoz csatlakozott.

Déltájban hosszú muszka oszlop jelent meg az erdő előtt: Fisch hozott 350 orosz! 25 főnyi szakaszával ejtette foglyul őket az orosz állások mögött! Puskástól hozta őket. Mesének is sok, de így volt. Az történt, hogy a 7. század – kb. 200 foglyot ejtve – egyes részeivel az elfoglalt állásokon túl is üldözte az oroszokat. Csatlakozott hozzájuk a 6. század jobbszárny szakaszával Fisch is. A menekülő oroszokból minduntalan el-elmaradt egy-egy csoport, és Fisch győzelmi mámorában nem vette észre, hogy már az orosz (üres) főálláson túl az orosz ütegek vonaláig jutott. De amint az ágyúkat észreveszi, azt is látja, hogy egy nagy orosz csapat (tartalék lehetett) közeledik felé. Huszonöt emberével nem tehet mást, mint hogy visszafordul. De akkor nemsokára a 6. századunkkal szembenálló orosz vonal közvetlen háta mögött találja magát. Hirtelen azt se tudja, mit csináljon? De azt mondja egy mellette álló fiú: „Sebaj! voltam én ennél már rosszabbul is!” – és összeszedik magukat, okosabbat úgy se tehetnek, most már úgyis mindegy – hátulról megrohamozzák az oroszokat! Azok szertefutnak, az orosz vonal szétrebben – és így szedtek össze Fisch emberei és hoztak hozzánk 350 orosz, többet, mint amennyi az egész zászlóaljunk! Igaza van a szabályzatnak! *„kétes esetekben a merész elhatározás a jobb!* Miközben Fisch ezt elbeszéli, elkezd – utólag! – vacogni a foga! Csak jó idő múlva jött magához, amikor már nyugodtan tekinthette át, hogy mit is csinált. Akkor kezdett imádkozni a bravúros stikli után. Én pedig részint jutalmul, részint mert amúgy is kell, tartalék tartottam magamnál embereivel.

Mint a másnapi Höfer-jelentés* írja: „A kielcei hegyvidéken egy ütközetben 1800 oroszot fogtunk el.” Ebből 1500 az ezredé volt; nagyobb része az enyém, mert csak amiről biztos tudtom van, az a már említett 241-en kívül Vassnál 200. a Fisché 350. összesen 791. Ezen kívül azonban sokat küldtek az én megkerülésemmel egyenesen hátra Ulanowicére, s így az én számadásomban nem szerepel.

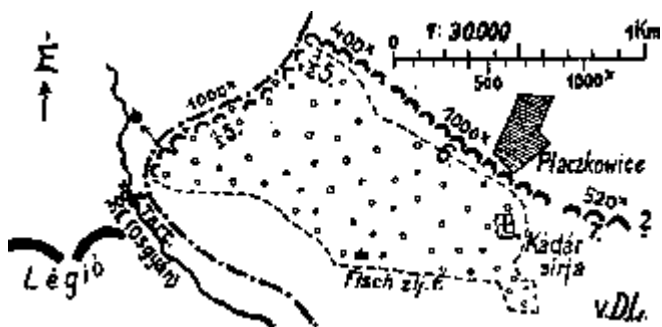
Még a Both rohama előtt a hadosztályparancsnokságtól egy ulánus parancsörtsízt jött a majorba, személyesen gratulálni a hadosztályparancsnok nevében. „A hadosztálynál lelkesednek a honvédekért”, mondta. Megjegyzem, hogy ez nem a 46. Landwehr, ha-

* A hadseregfőparancsnokság napi jelentését hívták így, mert azokat akkor Höfer altábornagy írta alá.

nem a 4. hadosztály volt, a 8. ezred ahhoz tartozik. Az oroszok a két hadosztály belső szárnyán támadtak, és míg a Landwehrek visszaverték a támadást, addig a 4. hadosztálynál a mi ezredünknek kellett beavatkoznia.

A győzelem oroszlánrésze kétségtelenül az én zászlóaljámé volt, nálam pedig az 5. és 6. századoké. Mi segítettük győzelemre az egész ezredet, A Both támadása azért nem sikerülhetett a terv szerint, mert a 7. század rájuk zárkózott, és a helyén maradt hézagból oldal-tűz érte a III, zászlóaljat. Ennek az elhárításával mi nyitottuk meg Bothnak az utat,* Az én zászlóaljám győzelmének alapja a Diósy által kiadott helyes intézkedés, az előretörő szellem, az erkölcsi erő lehetőségig való fokozása volt. És a mellett éppen az én két rohamozó századom szenvedte a legkisebb veszteségeket. A rajtaiütés alapfeltételét képező meglepetést azonban csak a véletlen folytán értük

9. vázlat.

Éjjelezés.

1915. május 22.

el, mert majd lekéstük az időt, már világosabb volt, mint kellett volna. Ezért nem sikerült a Both támadása a sík terepen; az enyém is csak azért sikerült, mert előbb a domb lapos hajlása fedett némileg, aztán a hajnali köd segített valamennyire. Ellenfelünk nem volt elite csapat; németekkel vagy franciákkal szemben valószínűleg nem sikerült volna így a roham. De háborúban a szerencse a főtényező, egy kis szerencse többet ér, mint akármennyi tudomány – de azért szerencséje javát a csapat maga kovácsolja ki.

A Both előrejutása után ismét előrementem, rendezni a száza-

* Amint ugyanígy nyílt meg az út másnap (l. 156. lapon) a Koszmovszky zászlóaljának is.

dókat, A 8-as zászlóaljzat kivonták, elment aki belőlük megmaradt. Az erdő meg volt tisztítva az oroszoktól, a zászlóalj összefüggő zárt vonalban, de túlnagy a kiterjedés. Délre kiépült a telefon; az első intézkedés az volt rajta, hogy a 7. század és a géppuska egyelőre Bothnál marad, így a Placzkowicétól az erdősarokig levő 1500 lépés arcvonalamon alig van több 150 puskánál, az ezer lépésnyi nyugati erdőszegélyt a fél 5. század 50 puskával tartja megszállva; az erdősaroktól a legionistákig tátongó hézagot Osgyán kb. 15 főnyi fél-szakaszával zárattam el, melynek a balszárnyat a patakhöz előretolt tábori Örszel is kell biztosítania. Bizony elég gyenge a megszállás, arcban emberenként tíz, oldalt több, mint húsz lépés a kiterjedés. Tartalék csak a Fisch, mindenféle századbeliekből összeverődött 25 embere. Ezeket a hátsó erdőszélen a zászlóalj közepe mögé tettem. Magam egyelőre a tanyában a 8-asok helyét foglaltam el, mert ott van a lőszer, segélyhely és a telefon,

A győzelem az 5. századnak 35. a 6-nak 64. a 7-nek 75 fő veszteségébe került, ami összesen 174 fő, vagyis 36%, Legtöbbet vesztt a 7. század, mely a Both zászlóalj terhét viselte az erdősarok oldal-tüze – a saját hibája! – miatt. Elesett Kádár zászlós (6.), sebesültek: Nagy K, hadapród (6.), a 7-től Bitter, Tornász és Náter zászlósok, a 6-tól Papp, a 7-től Hagya őrmesterek, A szakaszparancsnokokban való aránylag nagy veszteség is azt mutatja, hogy a harc eredménye, a győzelem dicsősége az övék. Én mint zászlóaljparancsnok csak a fejlődésig, a kiinduláshoz vittem őket, de onnan a század- és szakaszparancsnokok vezették az igazi harcba az embereket, – a Diósy intézkedése szerint. Én a roham utánig csak közbenjáró voltam köztük, A mi tisztí veszteségünkkel szemben majd ezer fogoly közt egyetlen tiszt sincs. Állítólag harcban nincsenek az alárendeltjeik között.

Délután, mikor Osgyánt a hézag elzárására felvezettem, egy légionista hadnagy jött hozzám az összeköttetés felvételére, Tarnowi tanár, Fiúméban is szolgált valamikor, egy kicsit tud magyarul is. Lelkes lengyel, szívből gyűlöli az oroszokat. Sebesen, sokat beszél, különösen hazája felszabadításáról, Éppen hozzánk ér egy pár lengyel paraszt, Placzkowicére valók. Elbújtak a harcok elől s most vissza akarnának menni, de Gera nem engedi. Tőlem kérik az engedélyt, A légionista hadarva mondja: „Nem engedni őket, kutyákok wind!” Nagyon szigorú a saját véreivel is! Különben most is sok

paraszt van a faluban, több megsebesült, elesett, – de a többi elbújt, nem hagyta ott az otthonát.

1. hadsereg jelvény

hadsereg jelvényt láttam a 8-asoknál, vettem is tőlük egyet.

Egész nap igen szép idő volt. Most gyönyörű holdvilágos este, sehol egy mukkanás, sehol egy lövés. Mintha a természet is pihenne a véres harcok után. Féltíz óra; a naplót írom, aztán majd haza a győzedelmünket. Aludni nem igen merek, pedig egy szemhunyaszt nem aludtunk az éjszaka. **Május 23.** Piros pünkösöd vasárnap, megint gyönyörű idő. Hajnalban Diósy telefonált, hogy az orosz visszavonult, járőröket kiküldeni. Intézkedtem és szaladok ki a vonalba. Már ismét keresett Diósy, kérdi, hogy mi van az oroszokkal? Nem akarja elhinni, hogy előlünk nem vonultak vissza, mint az I. zászlóalj elől. T. i. az í, zászlóalj tegnap nem tudta visszafoglalni a 8-as állásokat; most hajnalban kellett volna új rohamot intéznie, de azt már nem várta be az orosz, az éj folyamán visszament az eredeti állásaiba.

Az oroszok Przepiorowtól teljesen oldalozzák a vonalamat, belőnek a földözékekbe, és az erdőből Placzkowicére vezető útra. Elrendeltem, hogy ezt az útrészt azonnal leplezzék gályákkal, ki kell javítani a srappnelernyőket, erősíteni a harántgátakat, éjjel pedig dróttakadályt kell építeni. A 8-asok után a tanyában rengeteg szöges drót maradt.

9h; az oroszok srappnelvezik az állásokat.

A nagy kiterjedés miatt tartalékokat kérek és azt, hogy a légionisták hátul a Konary hegyről a mi vonalunkba előre jöjjenek. Valamely felső parancsnokság el is rendelte ezt. Az ezred délben értesített, hogy a légio 14 órakor előnyomul és mihelyt a vonalunkba ér, velük együtt mi is menjünk elő a Garbowicén innen, előttem 600-800^x-re levő árokvonalba, amely a 8-asok eredeti állása volt s amely most az oroszok előállítását képezi. Sőt alighanem mind ebben vannak, csak a géppuskákat hagyták a przepiorowi főállásban. Vagyis új támadás!

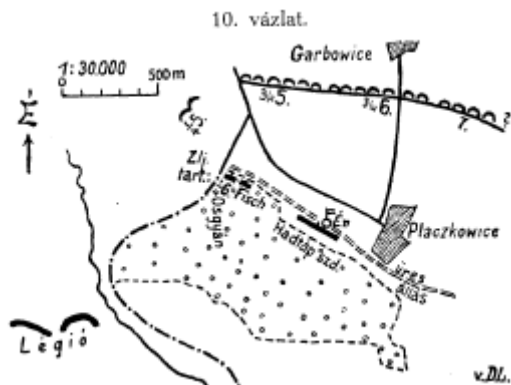
A légionisták déltájban csakugyan megkezdték az előnyomulást, és mikor velünk egy vonalba értek, én is megkezdtem a támadást.

Köztem s az oroszok közt egy mélyedés volt (8. vázlat), amelyben különösen a balszárny előtt fedve lehetett megközelíteni az oroszokat. Tehát rajonként rendeltem az előnyomulást, úgy, hogy az 5-ik század balszárnyraja fedve, egyenként menjen le a teknőbe, s ott gyülekezve, ismét egyenként kb. száz lépésre közelítse meg az orosz vonalat. Ott még fedve vannak, s ha a raj ott ismét gyülekezett, rohammal hatoljon be az oroszok közé. Az 1. raj második előre-gyülekezése alatt a 2. raj menjen le a teknőbe, ott fedve gyülekezik, és ugyanígy lépcsősen egymásután kövessék a többi szakaszok is. Az egész eljárást az tette lehetővé, hogy az elfoglalandó, eredetileg 8-as árok kilövése nem reánk, hanem a másik oldalra volt, s így az oroszoknak nem kedvezett. Az 5. század közepéről néztem a támadást.

17^h. Hársfalvy zászlós vezeti az 1. rajt. Az előregyülekezés igen jól sikerült. Bár az oroszok tüzeltek rájuk, fedve voltak s a rohamállásig senki se sebesült. Tíz perccel indulás után be se várva a 2. rajt, már végrehajtották a rohamot. Egy ember elesik, egy sebesül, de a többi benn van a földözékben, amelyből megfutottak az oroszok. És így ment tovább. Öt perccel később a 2. raj rohamozott, és bár az oroszok srapneleztek is, raj raj után elfoglalta az orosz vonalat. 18h30-kor már a 6. század is elől volt, 19h-kor Both ugyanígy kezdte meg és hajtotta végre a támadást. Az 5. szd. 8. a 6. szd. 14. a 7-ik 6. a zászlóalj összesen 28 főt, köztük 5 halottat veszített

A Gera jobbszárnya 200 lépést keletre van a Placzkowice-Garbowice-i úttól, Lenkey balszárnya a przepiorowi útnál, egy szakasza az előreugró erdősarkon tartalék. Ugyanott vannak az én tartalékaim, az Osgyán és Fisch félszakaszai is. Estére azonban a helyzet felborult.

A légionisták igen lassan nyomultak elő. Mikor besötétedett, előbb arról értesítettek, hogy az orosz a balszárnyamra támad, aztán hogy nem tudják folytatni az előnyomulást. Járórt küldök ki, az jelenti, hogy a légionisták nincsenek sehol, visszamentek Konary elé, Most már kétezer lépés hézag tátong a levegőben lógó balszárnyam mögött! Diósy erősen szememre hányja, hogy miért mentem előre? Pedig délután, mikor jelentettem, hogy a légió halogatja az előnyomulást, ismételten sürgette, hogy kezdjem meg a támadást. Most hát sürgősen tartalékot kérek, egyelőre az 5. század tartalékszakszát lépcsősen a balszárny mögé állítom. Szerencsére parancsnoka,

Éjjelezés május 23-án.

Sommer igen ügyes fiú. De még nagyobb szerencse, hogy a légionisták által jelzett orosz támadásnak nyoma sincs.

A zljtartalékkal völgyzáró akadályokat készítettetek, és a sarok felé eső erdőszegélyt megszállatom velük.

21^h mindkét oldalon heves tüzelés

A 6. század most elhagyott árkában töltöm az éjszakát, didegve a hideg miatt, és aggódva, nem kerül-e hátunkba az orosz?

22^h egy hadtápszázad* érkezik tartalékomul (Kolos fhgy.). Pozsonyvidéki magyarok, de harcban még nem voltak soha, A most elhagyott hátsó vonalban helyezem el őket azzal, hogy főleg hátulról az erdő felől félős meglepetés ellen kell az előllevő zászlóaljat biztosítani.

Éjfél előtt a légió ismét támad. Náluk és nálam is erős tűz, ami éjfél után alábbhagy, aztán hevesen újul ki megint. Ekkor érkezik meg az ebéd, ami Pokrzywiankáról 21 órakor indult. Persze minden hideg, a leghevesebb tűz alatt kockaspirituszon melegítem a levest.

Május 24. Nem alhattam sokat, itt igen jókor virrad; jóval északbabra vagyunk, mint odahaza, majd félórával előbb kél és később nyugszik a nap, 3 órakor azzal ébresztenek, hogy a légió véglegesen visszavonult Konaryba, Nézem, üres a harctér, ahol támadtak, a kopár tarlón egyetlen árva halott jelzi, hogy meddig jutottak el.

* A hadseregek mögötti területen hátsó szolgálatra (hidak stb. biztosítása) rendelt idősebb emberekből álló, nem harcoló csapat.

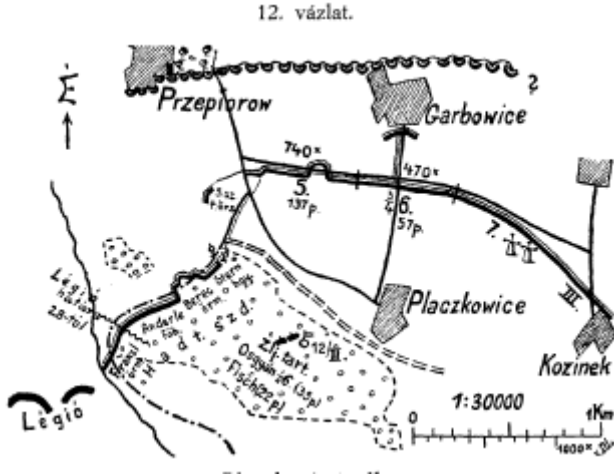
A hadtápszázaddal az erdő nyugati szegélyét szállattam meg. A zlj tartalék az erdősarkon marad és tovább építi a völgyzáró akadályokat. Magamnak az erdőben építettem földőzeket egy kis hullám mögött, amely megvéd az erdőt járó lövedék elől. Csupa homok itt minden, könnyű ásni, két méter hosszú és széles gödör a földőzek, amit sátorlap takar. Szalma belé, és már délelőtt meg is van az egész (1. 4. táblán),

11. vázlat.

A przeporowi pirostetejű ház.

Reggel egy 32-es géppuskát kaptam, magam állítottam fel az erdősarkon talált 8-as állásban, kis magaslaton, teljesen fedve magas fák között. Igen jól látni onnan Przeporowot és a tőle két oldalt húzódo orosz vonalat, A falu délkeleti sarkán egy piros tetejű kőház áll, körulte magas kökerítés, udvarán magas lombos fák. Mind erősen be vannak rendezve védelemre. Lőrések a falon, a piros tetőn látszanak a géppuska kilövő nyílásai. Ezek a géppuskák s a fákon és lőréseknél ülő válogatott lesipuskások sok gondot és veszteséget okoznak nekünk; azonnal és igen pontosan lönek minden kis célt. Különösen délelőtt és naplementekor, amikor a nap a hátsó árokfalat éles sárgára világítja meg, mihelyt egy nagyobb lőrés mögött valaki a világos hátteret elfödi, abban a pillanatban belőnek a lőrésen át. Már több figyelő esett ennek áldozatul, és most már gályákkal lepleztetem az ilyen lőréseket.

Egész nap szaladgálok, a hadtáposokra különösen vigyázni keli, A legionistákkal felvettem az összeköttetést, magam, vezetem a völgyzáró akadály építését. Az 5. század balszárnyszakaszának kilövése nincs, új állást épít magának és helyén csak egy tábori Őrs marad-

Placzkowicei állás.

A századok beadták a kitüntetési javaslatokat, s azok alapján én is beterjesztem a magamét. Javasolta: 5. század: Sommer és. Hársfalvy zlsokat; utóbbit a vasárnapi támadásért, előbbit, mert fél-századát olyan ügyesen és önállóan vezette az első támadás alatti Ludascher szakaszvezetőt és Erdey tizedest a roham alatti példaadó magatartásukért, Szaszarán Illés honvédet, mert a szakaszparancsnokát támadó orosz századost leszúrta, A 6. század az elesett Kádár zászlóst, Fisch és Csáky hadapródokat, Fok, Vékony tizedeseket és Trucz honvédet, A 7. század Riesz és Bitter zlsokat, Kardos hadapródot, Vakarescu és Kovács szervezetőket és Szlovák honvédet,*

Az ezred estére a következő napiparancsot adta ki:

HONVÉDEK!

Két nap és három éjjel harcoltatok előkészített állásokban álló szívós ellenség ellen. Minden állásából kiűztétek! Az ő védelmi állásait foglaltátok el, 1500 hadifogoly, nagy zsákmány fegyverekben és lőszerben esett kezünkbe. Hősök voltatok egytől-egyig!

* Mint utólag látom, bizony az elért eredményhez képest igen szegényes javaslatok voltak azok. Azt hittük, hogy mindenki csak a kötelességét teljesítette. Az is igaz, tudtuk, hogy úgyis mellőzik a javaslatokat: hiszen az ezredben a háború eleje óta alig volt kitüntetés; mert nem volt meg a békebeli tisztikar, mely alárendeltjeit ismeri és érdekeit szívén viseli. A magam részéről talán csak Gerát terjesztettem fel.

Dicsőséget szereztek Királyunknak és Hazánknak . . . Dicsőséget szereztek magatoknak.

Ti is hozzájárultatok ahhoz, hogy a Honvédséget ezentúl levett kalappal említsék.

Én is tisztelgek előttetek és meghatótt szívvel mondom köszönetet mindegyitek-Hek, legyen bármily rendfokozatban, mert mindenki kivétel nélkül érdemet szerzett a fényes győzelem kivívásánál.

A május 22-én és 23-án ellenséges földön vívott Placzkowice-Kozineki harc a 12. honvéd gyalogezred történetének mindörökké fényes lapja lesz. Örök hálával tartozik hazánk azon bátor bajtársaknak, kik a győzelemért való heves harcokban hősi halált letek. Dicsőséges emlékülmúlhatatlan és mindörökké büszkékké leszünk reájuk.

Vitéz hősök! Fogadjátok meg ez ünnepélyes alkalommal, hogy szeretett Királyunk és Hazánk dicsőségére mindig a mostani magatartástokhoz méltóan fogtok viselkedni. Éljen a Király! Éljen a Haza!

Diósy ezredes.

(Diósy később a magyar nemességet a „kozineki” előnévvel kapta meg.)

Új földözékemben fekszem le, de aludni nem tudok, jobban mondván nem merek. Garbowice két helyen is ég; Gera engedélyt kért, hogy felgyújthassa az előtte alig száz lépésre levő házakat. Egyúttal futóárkot is ásnak előre a most felgyújtott házakig, és azok romjait védelemre rendezik be, előre ugró koffer gyanánt.

Május 25. Éjjel csend. Fisch-sel pikéteztem háromig, amíg nem virradt, Akkor is csak felöltözve köpenyben, revolverrel, térképtáskával, gukkerrel a nyakamban menetkészen feküdtem le, de aztán aludtam is 9-ig, mint a tej. A postaérkezésre ébredek, azzal kaptuk az olasz háború hírét. Hát még egy ellenség! Harc a hármass olasz kultúrában, szőlővel befutott eperfák, csatornás rizsföldek között, ahol a tűzértségtől nem kell tartani – szép vidékek, Radetzky korabeli csaták – de honnan vesszük hozzá a csapatokat?

Kellner délben bevonult. Nagy könnyebbség nemcsak azért, mert benne feltétlenül bízhatom, hanem mert felügyeli majd a hadtáposokat, és megint van társaság. A 32-es kölcsön géppuska hazament.

Kiss szövető felkínált egy orosz Zeiss triédert, cirill betűs írással, nyolcas marinex. Az 5. századnál elesett orosz századostól való; megvettem emlékül és jó lesz tartaléknak is.

Délelőtt az ezredes utásztisztekkel jött ki. úgy látszik, hogy a légió véglegesen nem jön le a Konary várból, ezt a hosszú vonalat rendezik be nekem védelemre. Gera Garbowicénél már építi a futóárkot és a koffert, Lenkeynél is épülni fog egy caponniére, a nyugati erdőszélen is. Ez a patak völgyét és a körülete levő kis erdőt tartja majd tűz alatt. Utóbbi ritkítjuk, belőle hordják az építéshez a fát

Az erdőszél csupa kis támpontokból fog állani, amelyeket hasábfából, fatörzsekből építenek. Az 5. század balszárnyához is lesz egy futóárok, valamint Placzkowicéről a Gera jobbszárnyához is.

Estefelé megint azt telefonálják, hogy a légió előre jön a vonalámig. Az előnyomulást 18h 30-kor lövegűz előzi meg, aztán 19h 15-kor megkezdik az előnyomulást. Nem értem, minek dobraütni az előbbre vonást? Mért nem mennek előre csendben éjszaka? A lövegűz meg is történt, de a légió még se megy előre, helyette az oroszok gránátoznak minket is. Közben a légió értesít, hogy csak zljként egy-egy szakasszal intéznek színleges támadást. Az ezred később arról értesít, hogy a légió mégis támadni fog. Tüzérségünk újra lő, amit az orosz is élénken viszonzoz. Éjfél előtt óriási tűz, úgy látszik a lengyelek csakugyan megkezdtek a támadást,

A przepiorowi pirostetejű házat kérésemre délután a tüzérség lőtte; bele is vágott három nehéz gránát, de a géppuskákat csak nem pörkölte ki.

Május 26. Éjfél után a lövöldözés abbahagy, aminthogy abba-maradt a légió támadása is; megint visszavonultak Konary elé- Most még 2-3 halott maradt utánuk a múltkori mellett.

Délben meglátogattam a légió ezredparancsnokságát Konaryban, Egy elhanyagolt kastélyban laknak, nagy sürgés-forgás van mindenütt. Az ezredparancsnok egy volt orosz vezérkari százados. Tört németiséggel mondja, hogy nem mehetnek előbb a nyílt terep miatt, ott kell maradniok a bástyafokon. Hazafelé vonaluk mentén jöttem. Csakugyan nem lehet csodálkozni, hogy kötik magukat a meredek oldalaival bevehetetlen bástyahegyhez, A légionisták egy része 14-16 éves gyerek, kis Robinzonok, Láthatóan nagyszerűen érzik magukat az állásban, és azt hiszem, főként az állás mögött! Nem egy olyan apró köztük, hogy vállát menetközben egészen lehúzza a kis karabély, Igazi cserkészek, akik pompásan megfelelnek járőrözésnél, biztosításban, ahol főként szemfülesnek kell lenni. De bizony se felszerelésük, se kiképzésük nem valami tökéletes, és századaikban nincs több, mint legfeljebb 50-60 fiú. Igen szép plakettet viselnek lapos sapkájuk ernyője felett: kiterjesztett zárný lengyel sas egy L betűvel. Idegenül

Lengyel légió plakettje

hat különleges tisztelgésük, két újjal, ökölbe hajlítva a többbit, mint mi az eskünél.

Hazamenet útbaejtetem a mi ezredparancsnokságunkat. A puritán Diósynál bezzeg nincs semmi kényelem, nyílt szántáson vannak, csupasz gödrökben, mint jó magam. Igaz, hogy egy hullám védi őket a tűz elől, de árnyék nélkül a napon.

Pedig valóságos nyári kánikula van nap-nap után. Amint a kemencévé fűtött állásokból hazamegyek, átizzadva a szaladgálástól, az erdőbe érve azonnal fel kell venni a köpenyeget, mert az erdő olyan, mint a jégverem. Olyan, mint a paradicsom! Csodaszép erdei fenyők, messze ellátni hatalmas sudaraik között, amelyeken csak helyenként szűrődik át a napsugár. Ahányszor hazajövök, mindig újból érzem az erős fenyőillatot, tele tüdővel szívom a balzsamos levegőt. Mindig újból megkap a templomi csönd, amelyben a lehullott tűlevelektől rugalmas, mohos páfránnyal teli puha talaj süppedő szőnyegként fogja fel lépteink zaját, *ts* mint a túlbútorozott szobában, tompára fojtva hangzik a beszéd. Soha nem láttam ilyen szép erdőt, amelyben azonban annál jobban hangzanak a srapnelek! Már hangjáról tudjuk, hogy honnan jön és hova megy.

Hanem a szép paradicsom még most is tele van a minapi harcok nyomaival. Hősi halottakkal, össze-vissza 8-asok, oroszok, mieink. Még most is tart a temetés. 8-asok temetik a magukét, mi is a mieinket, közösen az oroszokat. Három orosz és három 8-as tiszt van eltemetve. Elkészült a szegény Kádár zls. sírja, közel oda, ahol elesett, poétikus tisztáson, kilátással Placzkowice felé. A gyepel és virággal beültetett sírhant körül masszív fakerítés, fején nehéz fakereszt, beleégetve a neve. Lefényképeztem (5. tábl.) és küldtem képet özvegy édesanyjának is.

Rengeteg szerelvény, ruha és fegyver maradt az elesettek és foglyok után. Állandóan gyűjtetem, már majd 2000 puskát – orosz és mienket – és vagy 50 kocsi szerelvényt küldtem hátra, de még mindig sok hever szerteszét. Embereink már mind kicserélték elhasznált holmijukat, de még mindig látni koricáló legionistákat, akik keresgélnek a fák alatt.

A gazdag vidéken minden van bőviben; igen jól élünk. Szepesi az élelmezőtiszt és mint volt segédtisztem protekcióval kezel, mindennel ellát urasán. úgy élek a szép erdőben, mint valami nyaralóhelyen. Körültem vannak a törzsbeliek sátrai; nappal jobbra alusz-

nak az éjjeli virrasztás után. Gyakran felkeres Gera és Vass, kivált felvételezésekor, amit rendszeren maga hoz ki Szepesi. Orosz gukkeremhez megszerezte a tokot is, amit az elesett százados fogságbaesett legényétől hátul ők vettek el. Kellner egy kadétot kapott, és, így nappal semmi dolga nem lévén, itt tölti minden szabad idejét.

Ma nálam alszik Uibelacker utász százados, aki századával itt dolgozik.

Május 27. Éjjel csend volt. Délben harmadik koleraoltás. Délután Diósyval és Uibelackerrel végigjártuk a vonalat.

Este a Lenkey tábori Örsé jelenti, hogy az oroszok Przepiorow felől előregyülekeznek. Az ezredtől tartalékot kérek, Tarpay t. hadnagyot kaptam az 1. század 40 emberével. Az új futóárokba küldtem őket, és tüzerekkel lövetem a gyülekező oroszokat. Éjjel csend» az oroszok nem csináltak semmit,

Május 28. Reggel félkilenckor balszárnyamon az erdősaroknál megbeszélés volt, elintézni a légióig való hézagot s a légió előremenetelét. Itt volt Belmont tábornok a 4. ho. parancsnoka, Schmidt vk. százados, Pilsudzsky, a légió brigadérosa, és az ezredparancsnok; tőlünk Diósy velem és Uibelackerrel. Döntés: nem mehetnek előre a nyílt terep miatt, de balszárnyamból 250 lépést ők vesznek át. Ajánlották, hogy menjek vissza előugró állásaimból az erdő szélére. Ezt azonban Diósy nem fogadta el.

Megnéztem Bothnál a 7. századot. Mély homokban vannak az árkaik, Éppen akkor ástak ki belőle egy embert, akit eltemetett az álmában rászakadt földözék. Cigány volt, a század fő mókamestere, tegnap csinálta utolsó stiklijét. Néhány liba az állás elé került és sétált az oroszok felé, A cigány utánuk iramodik, elkapja az egyiket, de többet is akar. Az oroszok azonban elkezdének tüzelni rá, A cigány zeg-zugosan futkoz, míg sikerült még egy libát elcsípnie. Szalad haza a két lúddal, de fennakadt a drótakadályon. Alaposan összekarmolva, összetépett ruhával szabadította ki magát, de estére nyárson sütötte meg a két ludat, ami szegénynek utolsó vacsorája lett.

Már három napja az egész dandárunk itt van. Az I. zászlóalj állásait a 32-esek vették át, Koszmovszky ezredtartalék lett. Ma este a Both zászlóalját váltja fel, Both tartalékba megy. Három nap múlva engem vált fel Both és én hátra kerülök.

Május 29. Éjjel csend, de az utászok alig tudnak dolgozni az

oroszkok állandó egyes lövései miatt. Reggel Diósyval és a dandárparancsnokkal bejártuk az állásokat. A dandár a 46. ho. egy külön csoportját képezi.

Balra tőlünk egy kötött léggömb jelent meg az orosz front felett. „Van má hólyag is! jókora disznót ölhetnek odaát” – viccelt az egyik magyar, s a léggömbnek azóta hólyag a neve.

Május 30. Reggel Diósyval megnéztük az utászok munkáját, sok volt benne a kifogás.

Este arra a hírre, hogy az orosz támadni fog, visszakaptam a Vass századát. Így most az 5. századot teljesen az úttól jobbra, összefüggő vonalba vétettem össze, bevonva balra kiküldött tábori őrsét, minek helyére a hadtáposok egy szakasza megy. A 7. század egy szakasza a futóárkot szállja meg, egy megerősíti a hadtápszázadot, egy nálam tartalék marad.

Május 31. Éjfél után hirtelen vad tüzelésre ébredek, de hamar elcsendesedett. Reggel kimentem az 5. századhoz, a tábori Őrsnél Diósy várt reám. Mindenáron látni akarta a Przepiorowi muszka állást, a pirostetjű házat, körül akart nézni a mellvéd fölött. Figyelmeztettem, hogy nem lehet. Na, mondja, csak reszkirozzunk egy kicsit! Alig dugtuk ki a fejünket, abban a pillanatban csattant fejünk között a robbanó golyó, a fülem még most is zúg belé. Pár centiméter híjjá lehetett, hogy ott nem maradtunk vagy én vagy az ezredes, De nem is volt a pirostetjű házra kíváncsi tovább!

Estére a Kéler század jött tartalékomul.

Június 1. Reggel azzal költenek, hogy itt van Both a századparancsnokaival, szemrevételezni az állásokat, holnap fel fognak váltani. Körülnézünk mindent, és közben megismétlődött a tegnapi eset. Egy nagy lőrés mögött magyarázom Bothnak a pirostetjű házat. Beszéd közben jut eszembe, hogy éppen azt teszem, amit nem szabad, ha én látom a piros tetőt, azok is látnak engem – és lassan lehúzom a fejemet, Abban a pillanatban csattant a hátsó árokfalon egy robbanógolyó! Csak úgy vágta fel az agyagot. Kis híjja volt hogy főbe nem löttek megint.

Elmentem Bothhal az ő volt állásaiba Koszmovszkyhoz is. Kozmekben egy kis házban lakik, az én szép erdőmmel nem cserélem el! Estefelé telefonon hallom, hogy holnapután az egész dandárt felváltják, bevonároznak és visznek Przemysl felé, . . .

Estére Márkus főhadnagy jött tartalékul.

Június 2. Nem is holnap, hanem már ma ebédután váltanak. Nem Both, hanem közösök. Épp ebéd idején jön Diósy a felváltó zászlóaljparancsnokkal. 16 órára bejártuk a vonalat, és Diósy 17 órára rendelte az indulást. A felváltó 49-es zászlóalj azonban csak este érkezett. A sötétben a felváltás lassan ment, éjfélkor még csak az 5. század egy szakasza van itt. Levelet írva várom a többieket. Sajnálom itthagyni ezt a szép helyet! Minden búcsú bizonyos melanchóliával jár, még ahonnan szívesen megyünk, ott is van valami sajnálni való. 484 puskával jöttünk a 22-iki támadáshoz, most 305-el hagyjuk itt Placzkowicét. Az ezred 1450 puskájából több mint 600 a veszteség, amiből kb. 120 itt marad a sírhantok alatt, Köztük a kis Árvay huszárhadnagy, a Koszmovszky segédtisztje, és Ilosvay is. A 22-iki támadásnál valóban rehabilitálta magát, embereit buzdítva érte a hősi halál.

Június 3. Éjfél után kész a felváltás, 1 óraker indulunk Jurkowicére, ahová az ezred már előrement. A Konarska tanyánál letérünk a patak mellé, arra az útra, amelyiken a támadáshoz fejlődünk. Sötét van, de minden emlék világosan elevenedik meg a szemem előtt. Itt a malom, ahol a balszárnyam állott; itt a híd, ahol kiadtuk az intézkedést. Itt van a másik híd Gorkinál, ahol hallottuk az orosz áttörés zaját. Felkelt a nap, mire elértük Jurkowicét, ahol a másik két zászlóalj már átaludta az éjszakát, Már mozgolódnak a kipihent emberek, és nekünk, akiknek tartalékbeli pihenő se jutott, alig van egy óránk. Szepesi egy teát ad hirtelen, aztán egy rossz díványon próbálok aludni valamit. Egy félórát, mert félhatkor indulunk.

Már kora reggel pokoli hőség. Szép, jómódú vidéken megyünk. Hogy nyeregbe kerültünk, szeretnék lovagolni egy kicsit. De furcsa szokás van erre felé; keskeny, alig pár lépés széles parcellák vannak keresztben az út mentén, dombra szántva, és minden második közt egy dülőút vezet, így az örökös fel-le járásban csak bukdacsol a ló. végül akad egy jó kaszáló, sőt egy pataknál ugratőversenyt is rendezünk.”

Most vettem észre, hogy a muszka távcsővem ottmaradt! Tamásra bízom, egy fenyőágra volt felakasztva, és elfeledkezett róla a felváltás izgalmaiban. Őt még jobban bántja, mint engemet. Egy szót se szól, hanem egy lovat kerített valahol, és egy-két óra alatt itt van, nyakában a látszóval; hamar megjárta Placzkowicét.

Déli 12 óraker Ősiekre értünk. Ez a placzkowicei erdtől már

29 km a forró napon. Hosszú pihenő, minden század egy-egy szűk udvaron, de csak árnyék legyen J

Kiléptünk a Dankl „győzhetetlen” 1. hadseregéből, most ideküldték utánunk búcsúzóra a placzkowicei győzelemért a legénységi kitüntetésekét. Csupa bronz és kisezüst, ugyan soványan fizettek a sok fogolyért.

Tovább kocsin szállítanak, úgy látszik, hogy megint sürgős szükség van ránk valahol. Both a zászlóaljával már déli egykor előrement, 16 órakor itt van az én „stafflim” is (vonatkocsi-részleg). Tulajdonképpen gyalog megyünk, csak a szerelvénynek van a kocsis, hogy az emberek könnyebben mehessenek. De felváltva néhány ember is felülhet, s így az emberek harmada-fele kocsin jöhet,

17h30-kor indultunk Ossiekről, naplementekor hadihídon jöttünk át a Visztulán. Tehát megint itthon, Galiciában vagyunk. Nem tudjuk hová visznek, de biztos hogy oda, ahol megint rendbe kell szedni valami hibát. Egy darabig a Visztula töltésén megyünk, azután rossz homokos úton. Lassan haladunk, unalmas az út. Először lóról szállva pihentetem a lábaimat, de mikor besötétedett, magam is felülök egy kocsira. Kellnerrel összetámasztjuk a hátunkat, úgy próbálunk aludni a hátizsákokon, Pedig azokban alighanem sok olyasmi van, amit deszficiálni kellene!

Sötét este megyünk, át Baranowon. Felséges csillagos az éjszaka. Csak valamivel kényelmesebb volna a kocsis! Már elgémberedett minden tagom, de csak megyünk a homokon, megyünk zajtalanul; rázás nélkül ringat mint a bölcső, de legtöbbször érezni se lehet, hogy megyünk.

Június 4. Reggel félnégykor végre Huta Komarowskán 30 km menet után hosszú pihenő. Itt van Koszmovszky és a 32-esek két zászlóalja is. Both innen már éjfélkor ment tovább.

Négytől hatig aludtam a gyepen. De micsoda alvás ez, annyi zsvajgó baka között? Mert a baka ha egyszer megáll, nem pihen, hanem, először is mászkál, ha még olyan agyonfáradtan is. Nem is tudtam tovább aludni, pedig tíz óráig tartott a pihenő. Akkor folytattuk a kocsizó menetet. Óriási hőség. Délben Rusinow Starin két óra pihenő, közben ebéd.

16.30-kor Wilcza Wolán kocsit váltottunk, s 17^h30-kor mentünk tovább. Én lóháton, Koszmovszky hintót kapott valahonnan; Wilczától ő vezeti az ezredet, Alig indultunk el, óriási felhőszakadás zúdult a nyakunkba olyan hirtelen, hogy nem volt időm lóról szállani

és beülni egy kocsiba. Mire leszedtem a nyeregről az esőköpenyt, már bőrig áztam. úgy zuhogott, hogy alig lehetett látni tíz lépésnyire. Szerencsére a kocsik mind fedelesek voltak, az emberek bebújhattak a fedél alá. De én csuromvíz lettem, Simkovicznak meg éppen egy szál zubbonyában vacogott a foga.

Nemsokára nagy erdőségbe értünk. Kalauzzal kellett vezetgetni magunkat, mert a felhőszakadás úgy elborította az erdőt, hogy egyáltalán nem lehetett látni az utat. Valóságos tenger volt körülöttünk, az est beálltával pedig olyan sötét lett, hogy a fák se lászottak az út mellett.

Az erdő után Koszmovszky a zászlóaljával elmaradt, új kocsi-lépcsőt kell bevárnia. Magam megyek a zászlóaljjammal Kamienre, hol a legmagasabb parancsnokságnál kell jelentkeznem.

A sötétbe néha még belevilágít egy-egy villámlás, tompa mennydörgés morajlik messziről. De mindjobban kivesszük, hogy a mennydörgés ágyúszó, a világosság pedig nem villám, hanem ágyútól, rakétázástól, fénycsőktől származik. Szóval harc van előttünk valahol. Néha valóságos tűzijáték világítja meg a sötét égbolt alját, ami talán égő falvak tüztől piroslik fényesen. Menekülő paraszttal találkozunk; nagy baj lehet ott, ahol a paraszt elhagyja otthonát. Ezért visznek hát minket kocsin, és ezért kellett legalább Bothnak olyan sürgősen előremennie! *

Csaknem éjfél, mire a reggeli pihenőtői 40 km után *Kamienre* érünk. Nagysokára megtudom, hogy hadtestparancsnokság (XIV?) van a kastélyban. Tehát ott kell jelentkeznem. Közepén jöttünk be a hosszú falunak, a kastély 2 km-re oldalt esik, jó idő múlva találunk oda. A hadtestnél még ébren vannak, és igen szívesen fogadnak. (A hadtestnél általában mindig igen szívesen szokták fogadni az újonnan érkező csapatokat!) A vezérkari főnökön meglátszik, hogy érkezésünk megkönnyebbülés neki. Meginvitál vacsorára, de - enni már nincs mit, csak egy pohár sört kapok. A falu túlsó (ellen-ség felé eső) végén előkészített szállásokban kell elhelyeznem a zászlóaljat, küldönc is jön, aki odavezet. Kilátásba helyezik, hogy jó pár napot pihenhetünk. Holnap egész nap pihenő. Bizony ránk is fér, éppen *száz kilométert tettünk két nap alatt*.

Kimegyek a zászlóaljhoz; éppen el akarnak menni, már indultak

*Az oroszok június első napjaiban ellentámadásaikkal erősen szorongatták a San mellett álló 4. hadseregünket. Rudnik körül átkeltek a Sanon, és Jezowéig nyomták be az arcvonalat.

is a szekerek, amikből unalmukban kiszálltak az emberek. Nagy nehezen lehet újból megfordítani a kocsikat, újból beszállítani az embereket. Nem lelik kocsijukat, nem lelik a szerelvényüket, pokoli zűrzavar, kiabálás – végre indulhatunk. Óriási sár az utcán, jó hogy nem gyalog kell végigmenni a 6 km hosszú falun.

Jól elmúlt éjfél, mire elértük a csakugyan igen jó szállásokat. A fronton is elült a harci zaj, csak néha világítja meg egy-egy világító rakéta a sötét égboltozatot. Halljuk, hogy a fronton visszaverték egy orosz támadást.

Nagyszerű szállásom van, szép tiszta deszkás parasztházban, Jó vacsorát kapunk, egész jó kedvre hangolva diskurálunk egy kicsit, míg a századok is jelentik, hogy igen jól, tiszta nagy csűrökben vannak elhelyezve az emberek. Azután nyugodtan, jó ágyban, levetközve térek aludni, először megint több mint két hét után.

7. Rudnik körül.

Június 5. A 4. hadseregben vagyunk, amelyikben tavaly nyáron megkezdtük a komarowi csatát.

4. hadsereg plakett.

A Koszmovszky zászlóalja reggel érkezett be, és táborbaszállt mellettem a faluszéli legerőn. Diósy még most sincs itt.

Megkaptuk a ládáinkat; tisztálkodunk, borotválkozom, levelet írok. Éppen házam előtt vannak a konyhák, Szepesi nagyszerű reggelit hozott. A kocsik körül csakhamar vidám élet kerekedik, a gazdasági tiszt vendégei vagyunk. Délután Diósyval és Koszmovszkyval szemrevételezni voltunk a felváltandó állások kat. Három kilométerre van a vonal; az út felét Jezowéig lóháton tettük meg, dombok fedik az ellenség elől. Kameralna előtt a 2-es császárvadászokat fogjuk váltani; de ki se vittek az állásokba, mert odalátnak az oroszok, és nappal mutatkozni nem lehet. A faluban is olyan „látnak – ne mozogj!” – féle általános vigyázat és némaság uralkodik. Este kerültünk haza.

Június 6. Hajnalban Kellner, aki nálam lakik, azzal riaszt fel, hogy közeli puskázás hallatszik. Kiugrom az ágyból, öltözni kezdek, de hamar elül a puskatűz. Alighanem repülöt lövöldözött meg valami tartalék.

Hatkor ismét felköltének a Hedry – új ezredsegédtsízt – értesítésével, hogy az ezredessel szemrevételezni megyünk, de nem a tegnapi állásba, hanem Jezowe elé. Végig lovagolunk a szép hossza falun. Sok tartalék csapat tanyáz benne, különben a falu majd egész üres, kilakoltatták belőle a lakosokat. A falu keleti végén egy szép kis fatemplomnál lóról szállunk, és két kis temető mellett megyünk előre az állásokig. Végigjárjuk a vonalat, én az ezred jobbszárnyán leszek. A nehezebb rész tőlünk balra a 32-eseknek jutott, egy kimagasló dombon Jezowe nyugati vége előtt; mindig azt lövik az oroszok. Mikor hazaindultunk, már jöttek is a gránátok; éppen jókor érkezünk be a faluba, siettünk hazafelé. Egy porosz tábornokkal találkoztunk; azt mondta, hogy a San-Dnjester tartása mellett a Visztulát kell elérnünk Varsó-Ivangorod körül, és akkor a háború céljával készen vagyunk. Szép, hiszen már csak 12 km a San, Przemysl már elfoglaltuk. Csupa remény minden, jókedv, bizakodás! „Idehaza” vidáman tarokkozunk két székér között kifeszített sátorlap alatt. Aztán Diósy ünnepélyesen tüzi fel Gerának a katonai érdemkeresztet, amit most kapott meg a kárpáti harcokért.

Este indulunk az állásba. Én 16-os huszárokat váltok, akik itt maradnak tartalékomul a hátam mögötti kis temető előtt. Tegnapelőtt este őket is támadták az oroszok, Karabélyaik tele voltak homokkal – mindenütt futóhomok a talaj – nem lehetett lőni velük. De a felhőszakadástól az árokban meggyült a víz, belemártották a karabélyt, és vissza is verték a támadást.

Éjfélre kész a felváltás. Az első temető szélén, Landwehr géppuskásoknál töltöttem az éjszakát. A Landwehrekből is felváltottam egy századot, zászlóaljuk többi része jobbra tőlem a szomszédomban maradt. Derék németek.

Június 7. Az első éjszaka csendben telt el, csak jobbra Píkulyánál volt egy kis lövöldözés,

Az állások igen gyengék, szűkek, srapelernyőjük rossz. Előtünk messze sík rétek vannak, azokon túl nagy erdők. Az orosz szemben nem látszik sehol, csak a jobbszárny előtti erdőparcellából jön lövés. Oldalazzák belőle az árkaikat, lesipuskásaiknak itt is igen

jó a szemük, Amint az ember kidugja valahol a fejét, mindjárt lőnek reá, Ezért legelőször is a harántgátakat kell megerősíteni, aztán futóárok kell a falu felől, mert most a temető előtti sík terepen csak az állás mögötti rozs leplez valamennyire. Az első temetőnél egy második vonalat is építetek. Magamnak az első temető hátsó sarkán csináltattam földözéket, olyat mint a placzkowicei volt; jőkora gödör, deszkatetővel, ami srapelgolyó ellen homokkal van befedve. Azt, hogy temetőben volnánk, észre se vesszük, a sok akáctól nem látni a sírokat.

Június 8. Tíz óra felé Hedry jön a ddr, vezérkari tiszttel, megnézik az állásokat. A futóárok még csak tervezve van; a rozs közötti mesgyeúton alaposan ránk lövöldöztek az oroszok, mire a vezérkari olyan szabályszerű „ feküdj ”-jel fedezte magát hirtelen, hogy mikor tanulta se csinálhatta így.

Ebédután aludni szeretnék, de palotámban hull a homok, forró mint a kemence és majd megesznek benne a legyek. Délután egyik vizít éri a másikat, Kijött a gazdaszati tiszt, aztán Szepesi a kis doktorral Gyulaival (önk. medikus, most kaptam, hátul van a vonatnál), végül a pap gramofonnal járta végig a vonalat, Propaganda úton van, hadikölcsönt jegyeztet. Lejátszik egy pár lemezt, aztán előveszi a jegyző-ívet. Persze a háborúhoz nemcsak ember kell, hanem pénz, pénz és pénz! Dehát idekinn az a vélemény, hogy elég ha itt vagyunk, fizessenek az otthoniak,

Ma négy ember sebesült az orosz lesipuskások lövéseitől. Persze az emberek csak örülnek a sebesülésnek, azt, hogy a lövés halálos is lehet, senki nem hiszi.

Június 9. Járőröket küldtem ki, megkeresni az orosz állásokat. Radies zászlós meg is találta jó ezer lépésnyire, de olyan nagyszé-
rűen vannak leplezve a nyílt terepen, hogy nem látszik belőlük semmi se. Fisch és Tamás is kimentek egy-egy járőrrel, ők is megerősítették a Radies által látottakat.

Június 10. Dolgozunk az árkokon. Az orosz lesipuskások mintájára mi is kiválasztottuk a legjobb lövészeket, hogy lövésre kész puskával figyeljenek. Csakhogy hozzánk nem látszik az erdőből az orosz!

Az akadályaimra ma egy Landwehr tarackos üteg lőtte be magát. Miután az akadály csak 30 lépésre van az állás előtt, ki akar-
tam ezt üríteni. De a kis tüzérhadnagy garantálta, hogy fölösleges,

tarackjaik olyan pontosan visznek, hogy nem lesz semmi baj. És csakugyan egy hosszú lövés után már benn volt az akadályokban és pontról-pontra ment végig srapneleivel az akadályokon. Postaszámunk 98. lett az eddigi 102. helyett.

Június 12. Az éjszaka nagy riadalom volt. Éjfél után azzal ijesztettek fel, hogy tűz van, támad az orosz. Fekvőhelyemre szembevilágít, szinte belémvág a nagy fényesség. Hatalmas lángok csaptak fel a szembelevő temető felett, Kiugró a földözékből, először azt hittem, hogy kigyulladt a másik temető, és mind ott ég a benne levő huszár. Emellett lövöldözés, puskatűz, vad géppuskaropogás hallatszik a tűzrobajon át. A telefon nem működik! Árulás? Ezzel adtak jelt az oroszoknak, a tűz az irány? Csak az a furcsa, hogy sehonnan nem jön lövedék, és a fronton teljes a csend. Az ijedség nem is tartott csak pár pillanatig, amíg Tamás a huszárok temetője felé szalad és konstatáljuk, hogy nem az ég. A huszárok alusznak, alig lehet őket felkölteni. Hát a falu égett a temető mögött, az égő házak lángja látszott a temető fái és azok fölött. Cseh tartalékok laktak arrafelé, és a gondatlanságukból égve hagyott tüztől gyulladt ki a ház. Egyikben lőszerraktár volt, az ott felrobbanó töltényektől származott a puskaropogás. Egy kis szél volt, gyorsan terjedt a tűz, a fából épült házak leégték porig. Leégett, az egész sor, vagy negyven épület. És ahol éppen közvetlenül egymás mellett állott két ház, ott megállt a tűz, mert ellenszél támadt hirtelen.

Dél előtt a hadtestparancsnok Diósyval megnézte az állásokat. Már kész a futóárok, amin őket kivezetem. Nagyon meg volt elégedve az állással, mindennel, nagy dicséretet kaptunk, amit azzal tetéz, hogy új helyre fog bennünket küldeni (ahol biztosan rossz állásokat kell újraépíteni),

Éppen bevégeztük a dicséret tiszteletére kapott pezsgős vacsorát, amikor minden előzetes értesítés nélkül megjelenik nálam a 32-esek 6. százada (hadiállomány, majd akkora, mint az én egész zászlóalj), és felvált bennünket, Kellner géppuskáival megint az állásban maradt. Egyelőre itt maradunk és a két temető közt, táborozunk.

Június 13. Új menetzászlóaljunk érkezett; én egy 190 főnyi menetzászlódot kaptam, velük Uszkay tényleges főhadnagyot, Kovách tényleges és Sajó Dezső tartalékos hadnagyokat. Felállítom a

hiányzó 8. századot, amelynek Uszkay lesz a parancsnoka. Kovách lesz a segédtsízt, de Fisch is nálam marad.

Zlj. parnok : Deseő L. százados - agt : Kovács S. hgy. Beosztva : Fisch S. százós Tárnóc S. őrn. (Gyulai t. zls. medikus)	Gépp. o. Kellner J. szds Görzö Árpád zls
5. Dr. Lenkey L. népf. hgy. Sommer Ottó t. zls. Hársfalvy J. t. zls. Radócs Kálmán t. zls. Halász Géza hadapr. Darda Pál őrn. Ludascher J. őrn.	6. Gera Árpád százados Sajó D. t. hgy. Osgyan Albin zls. Csaky Andor t. zls. Csopela István hadapr. Stark S. őrn.
7. Dr. Vass János t. hgy. Riesz József t. zls. Kardos József t. zls. Baumgartner János hadapr. Dukacs Zsigmond hadapr. jel. Kovács Elemér őrn.	8. Uszkay György fhgdy. Ill. Ruzó t. zls. Sztáho János t. zls. Békényi Sándor t. zls. Fray János hadapr. Zolykó József hadapr. Vitéz György őrn.

	Zlj. t.	Gp.	5.	6.	7.	8.	Összes
Tiszt és jelölt	3	2	5	5	5	6	26
Legénység	5	33	128	128	123	124	541
Összes	8	35	133	133	128	130	567
Puska	—	—	112	112	111	112	457

Reggel Diósyval szemrevételeztük az új állást. Itt van közel Pikulynál. Rossz híre van, legnehezebb az itteniek közül.

A II. zászlóalj egyelőre tartalék marad. Ebédután otthagytuk a temetőt, és mint a „Diósy védőcsoport” tartaléka a Jezowe délkeleti végén levő erdőcske sarkán levő kész földőzékben helyezkedtünk el (13. vázlat).

Új helyünkön sok más csapat közt van a Koszmovszky zászlóalja is; Both állásban van Pikuly körül. Jelentkeztem a tartalék-tábor parancsnokánál, egy ezredsnél, aki cseh Landsturm zászlóaljával van itt. Valami kihallgatás folyt a tisztjeivel. Zászlóalja Pikulynál állásban volt s őket is váratlanul váltották fel tegnapelőtt este, pozsonyi 13-as honvédek. Reggel látják a 13-asok, hogy az oroszok igen barátságosak; átintegetnek, kiabálnak, nem tudva, hogy felváltás volt ideát. Egyúttal azt is látják a 13-asok, hogy az állásban itt is, ott is botocskákra kötött fehér kendők maradtak, amiket

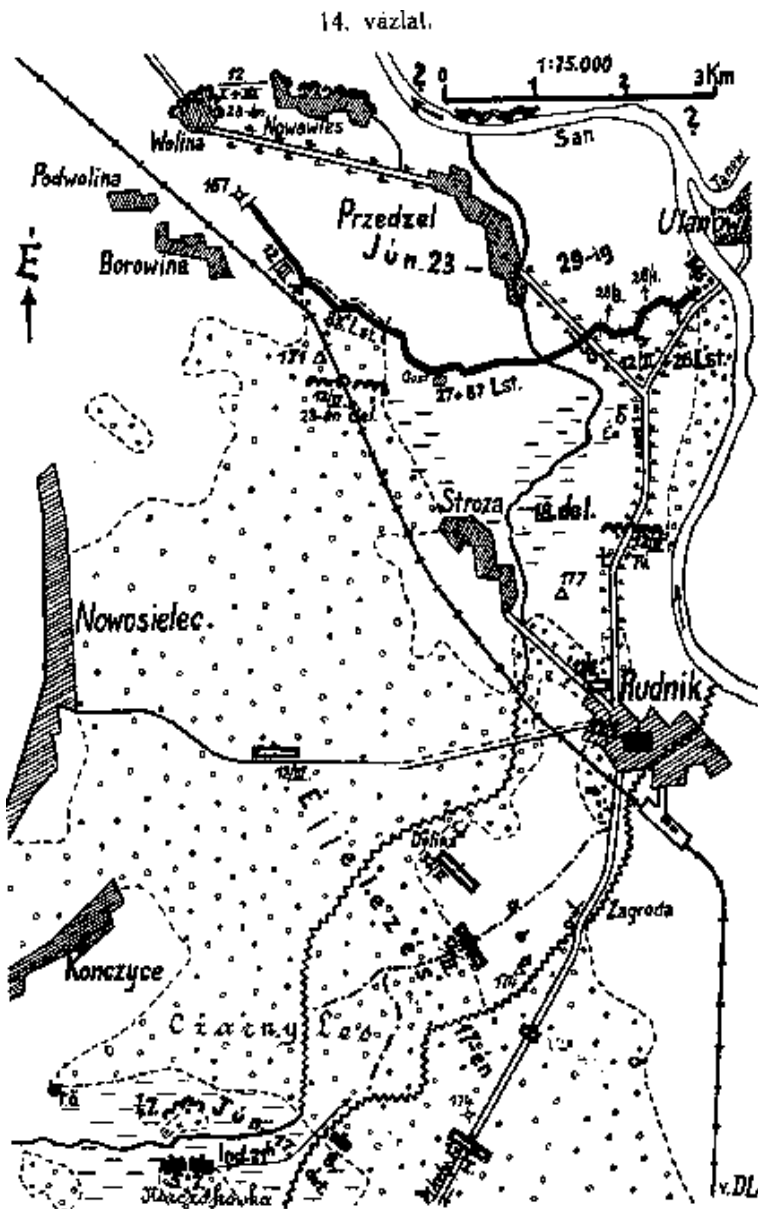
a csehek a váratlan felváltásnál valószínűleg nem találtak meg hirtelen. Szemmel látható volt, hogy nem szarítani voltak a zsebkendők, hanem hogy megadják magukat vele, ha rákerül a sor. A honvédek jelentették az esetet, és az ezredesnél annak a kivizsgálása folyt.

Június 15. Harmadik napja vagyunk a szép fenyves táborhelyen. Csinos fenyőkunyhóban lakom. Valósággal nyaralunk itten, igazán pihenünk és csak éppen annyit gyakorolunk, hogy ne unatkozzunk nagyon. Rendbehoztuk magunkat, szemlét tartottam, megvizsgáltam a tartalék élelmet; most bezzeg meg van, nincsen rá szüksége senkinek. A Korczow utáni napokat kivéve sohase volt ilyen nagy létszámú zászlóalj.

Délután szemrevételezni voltunk a századparancsnokokkal, holnap felváltjuk a 13/11. zászlóaljat Pikuly előtt (13. vázlat). Az állásnál két országút fut egybe és Rudnikba visz tovább, A két út össze-*ézését* egy kiugró koffer zárja el, ez az állás veleje, A kétszáz lépésre előreugró árok egy korcsmát zár körül és a hátsó állással futó-*árok* köti össze mindkét oldalon. Az orosz csak száz lépésre van tőle, magas fákon ülnek a lesipuskásai. Aknavető is van a kofferben; a legprimitívebb szerszám, alig más, mint egy rozoga kályhacső, hátrafelé a legveszedelmesebb. Árkászok kezelik, az elsütéshez el kell bújniok a két oldalt levő harántgátak mögé, A löréseken kinézni nem lehet, mert rögtön belelőnek az orosz figyelők; a 13-asoknak naponként sok sebesültjük volt. Beszélni sem szabad, mert áthallik a hangos szó. Nappal alusznak az emberek, mert egész éjjel vigyázni kell. Az akadályok rendszertelenül kihajigált bakok, A kof-fert a Gera százada fogja megszállani. Tőle balra az út mentén még jhatszáz lépés kiterjedésem lesz, a balszárnynon egy erdészház körül még egy kisebb kofferrel, Tőlem balra a Both zászlóalja, azon túl a Koszmovszkyé, A szemrevételezés alatt mindkét részről 5-6-szor is volt tűzrajtaütés, éjjel is ez a biztosítás. Egész nap hideg szél volt, köpenyben is fázom.

Június 16. 4. hadsereg jelvényeket kaptunk; hadseregparancsnokunk József Ferdinánd főherceg. Ma is szeles, hűvös idő.

Délután 16 órakor indultunk az új állásba, egy ember mindjárt az indulásnál megebesült, A századparancsnokok önállóan vezetik az állásba századukat, én a balszárnym mögötti deszkapalotában, a tizenhármasonál várom be a századok jelentéseit. 21 órára kész a ielváltás, az éjszaka teljes csendben telik el.

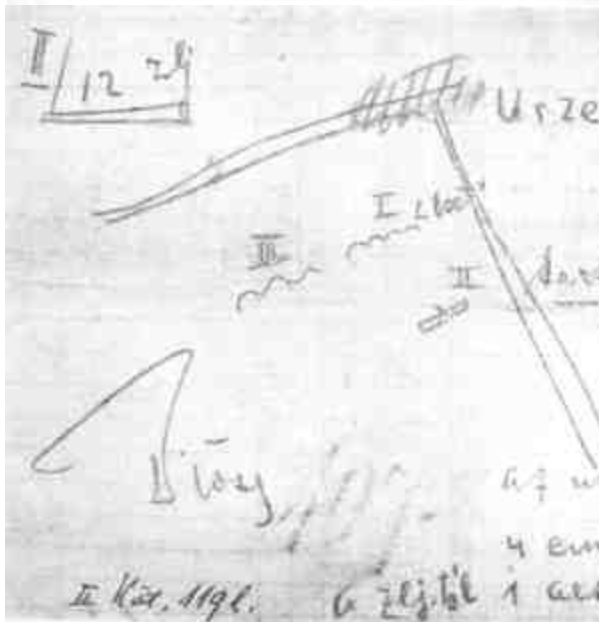

Rudniknál.
1915. jún. 17-28.

6. tábla

Porosz helyzetközlés

Június 17. Reggel vettük észre, hogy az orosz hajnalban visszavonult. Ezért volt hát olyan csendes az éjszaka! Gerával a rudniki úton azonnal járőrt küldetek felderíteni.

Nagy az öröm! Mindenki az orosz állásokat nézi. Egy mély vízcsatorna meredek oldalába voltak vágva az oroszok oldaltűz ellen is védett fészkei, figyelőik a közeli erdőszél fáiin ültek, teljesen leplezett helyeken. Mégis több halottjuk maradt, akiket eltemetni nem volt idejük. Az út mellett a csatorna szélén egy vastag fa mögött most is térdel az orosz figyelő; oldalból úgy érte a lövés, hogy meg se mozdult utána, most is kezében tartja a célbaemelt puskát, oda-szorítva a fa törzséhez. Az út másik oldalán egy óriás fa szétágazó törzsén páncélos figyelőhely van, amelybe létra vezet. Ott is halva maradt a figyelő, aki a koffernkbe teljesen beláthatott, A csatornában apró játék vízimalmocskák kepelnek a lőállások mögött, mutatva, hogy milyen jólelkű gyermekkedélyű az orosz katona.

Kilenc óraker Diósy intézkedik az üldözéshez. „Legsürgősebben, amíg felsőbb parancs nem érkezik, II. zászlóalj a rudniki úton előre! 6. század felderítő különítmény, két szakasszal a rudniki úton, egy szakasz attól jobbra, egy balra! Deseő százados a 7. és 8. századdal a műúton követi, 5. század jobbra az úttól, Both balra másfél századdal a nagy csatorna mentén. Az ezred többi része mint főcsapat Koszmovszky alatt.”

De mire zászlóalj a koffernél gyülekezett, a dandártól új parancs jön: bevárni a felső intézkedést, Ebédután 13 óra 30 percig várunk reá:

Koszmovszky zászlóaljával és egy üteggel a rudniki úton nyomul elő. Előtte Gera a 6. századdal felderít a rudniki úton és Rudnikon át a Sanig.

Deseő szds. két századdal a Korczakowka erdő E. szegélyén biztosít. A 8. század jobbra a nagy csatorna mellett-

Both-zászlóalj Pikulyánál tartalék.

14 óraker indulunk, előbb az állások mentén, aztán erdőáthatóság a Korczakowkán, Magam vezetem az irányt. Jobbról a 7., balról az 5. század, két-két szakasszal rajvonásban, egy-egy szakasz kettős-rendekben a külső szárnyak mögött, századparancsnokok egy szakasszal századaik közepe mögött,

A kitűnő 3-4 soros orosz drótokon drótvágó ollóval is alig lehet utat vágni. Az erdő sűrű, a talaj vizes, igen lassú az előnyomulás. Most mutatkoznak a kiképzés hiányosságai. Állásban csak meg vagyunk az emberekkel, de már erdőben igen nehéz mozogni velük s

a rendet fenntartani, Végre elérjük és megszálljuk az erdő túlsó szélét. A 7. század egyik szakaszát az előttünk levő erdőcske túlsó szélére küldöm, belőle egy tábori őrsöt Konczyce felé, A csatornánál, tőlünk keletre 2000 lépésre levő 8. századdal is felvesszük az összeköttetést, Nézzük az üres orosz állásokat, ezek voltak Jezowénél szemben velünk. Bámulatosan szép földmunkák, mélyen bevágva a sima kaszálóba s úgy leplezve, hogy nem csoda, ha Jezowéhoz nem látszott belőlük semmi se. Bizonyára nem is csapat csinálta őket, hanem szakmunkások vagy hadifoglyok készítették elő.

Este a vacsorával a lovam is beérkezett. Ugyanakkor parancs is jött: azonnal induljak a zászlóaljjal északkeleti irányban a csatorna mellett Rudnik felé, és 3 km-re azon innen szállj am meg a Dolina vadászház és a 174 Δ közti erdőszélt, A vadászháznál a 32-esekkel, a 174-nél a 12/4. századdal (Lovas) vegyem fel az összeköttetést,

21 óraker indulok a Korczakowkától. Első negyedben volt a hold, s így némi holdvilágnál vágtunk neki az erdőnek és tovább a nagy csatorna mentén, Elővédnek csak egy szakaszt viszek magammal, a zászlóalj 200 lépésre követ, közbe tíz lépésenként egy tag összeköttetés. Hamar lement a hold, az erdő igen sűrű, nem látni semmit; lóról kell szállani. Ha itt elibünk áll az orosz, akkor bizony alig lesz vezetés, mindenki azt csinálja, ami tőle és bátorságától a sötétben kitelik, Pedig a közeledésünket jó messzire meghallanák, mert ropog az avar s a sötétben minden parancs dacára is erősen csörög a szerelvény, a szurony.

Az út végtelen hosszúnak tetszik, Az embernek fogalma sincs, hogy mennyit mehetett, tájékozódni nincs mi után, Minduntalan kis tisztásokra találunk, amelyekről nem tudni, hogy mekkorák, nem az erdőszélen vagyunk-e már? Ezért szüntelen meg kell állani, járőrök útján és magamnak tájékozódni, hogy hol lehetünk. Végre csakugyan nincs tovább erdő, és a járőr megtalálta az úton a 4. század tábori őrsét. Helyben vagyunk.

Az erdőszélen fejlődtem a századokat. Éppen odaért a 32-esek összekötő járőre is, velük küldöm vissza a magamét. Itt aluszunk! Tábori őrsöket küldök egész közelre, és magam is lefekszem a két század között a géppuskák mellett. Nehéz korom- és csípős égés-szag érzik, erdőégés volt valahol. Sőt éppen itt is égett az erdő, most is fel-fellobban egy kis parázs, még meleg is a föld.

Június 18. Éjfél után feküdtünk le, de magam nem sokat pihentem a nyugtalanság miatt. Amint pedig derengeni kezd, a fantázia is működésbe lép. Egyik tábori Őrs tőlünk száz lépésre ellenséget jelent. Magam megyek előre, Visszafojtott lélegzettel figyelve ismerjük fel, hogy a hajnali szellőtől lengő nagyobb fücsomókat, apró bokrocskákat, az első látnivalót alakította át ellenségé a félős képzelet.

Gyorsan világosodik, jobban látunk. Persze mély csend, dehogyan is van ellenség, senki sincs sehol! Most már magam is aludni szeretnék, de nem lehet: írásbeli parancs jön, hogy azonnal induljak Rudnikon át az attól északra levő téglavetőhöz, és ott várjam meg, míg a 3. hadosztály bennünket felváltó csapatai rajtunk túlhaladnak, Ott Gera is bevonul,

Szedelődünk, már egészen világos lett. Most látom, hogy pont oda kerültünk aludni, ahova kellett: a két század között, épp ahol aludtam, van az az erdei út, ami irányul rendelve volt, Azt is látom, hogy egy tűzben sült kigyón aludtam, azaz feküdtem éjszaka.

Nem messze látszik Rudnik, köröskörül a nagy erdőkből füsttől csipős köd terjeszkedik. Égnek az erdők, felgyújtották a visszavonuló oroszok.

Reggel négykor indulunk, most már könnyű kedéllyel a nehéz éjszaka után. Egész másként érez és gondolkodik az ember, ha tudja, hogy körülötte mi van. Most olyan öszizgyakorlat színe lett a dolognak, Jobbra a műúton egy dragonyos század üget Rudnik felé - vászon ruhában, - a 3. hadosztály lovassága. Egy honvédem jön szembe Rudnik felől, jelentést hoz. Radies zászlós tegnap reggel Pikulynál sokadmagával nézte az üres orosz állásokat, és nem elégedett meg a nézéssel, hanem néhány emberrel mindjárt tovább is ment a rudniki úton az oroszok után, Magánvállalkozásával Rudnikon túl biztosította a felderítő Gerát, és most nekem is jelent.

Magam az elővéddel - fél 5. század - megyek. Baloldalt egy szakasz, jobbra egy raj. Hát Rudnik el van látva alaposan! Romokban az egész, összelöve és felégetve, nincs egy ép ház, nincs egy ép fal. Amit a gránát meghagyott, elpusztította a tűz- A ki-bedűht falakon hatalmas gránátütötte lyukak, ablak kitorve, ajtók kiszedve, bútorok összetörve, szertehajigálva. Szitává löve a háztetőket, puska-golyók helyétől, mintha sár csapta volna be a falakat. Ledőltek kémények, törmelékdombok, amiken magasra nőtt a gaz. Szerelvények

szétdobálva, füst, émelyítő koromszag. Persze a város üres, lakossága nincs, A város túlsó végén rostává löve a bírósági palota. Mellette egy akácos; minden fatörzsben golyólyuk golyólyuk mellett» olyan mint a szita, A sok lövéstől lehántva a letördelt galyak, a kihelyezett csonkokon csak néhol van egy levél. Túl rajta a homokos földet mintha ördög szántotta volna föl: tele össze-vissza lövészárkokkal, drótakadállyal, úgy hogy gyalog is alig lehet áthatolni a labirintuson. Mint mikor öklelő bikák tapossák össze a porondot, úgy maradt itt az ádáz küzdelmek helye. Csak kiváló csapatok produkálhattak ilyet!*

Rudnikon túl egy jó kilométer a téglavető, Közéleben fejlődtem és lefektetem századaimat, oldalt biztosítok, Előttünk mozgás látszik Ulanow körül, és alig helyezkedünk el, előbb srapneket, aztán gránátokat kapunk. Beásunk,

Telik az idő, de a felváltó közösök csak nem jönnek, E helyett írásbeli parancsot kapok, hogy 8. századom az I. zászlóaljjal együtt Rudnikon van, onnan Nowo Sielecre mennek, ahol az ezred pihenni fog. Mihelyt felszabadulok, én is menjek oda,

A hátunk mögött Rudnikban emberek járnak. Odamegyek megnézni: 59-esek, 3. hadosztálybeliek. Azt mondják, hogy engem vadászok fognak felváltani, 9 órára már Gera is bevonul a 6. századdal, de a felváltás csak nem érkezik. Vannak ugyan vadászok, de messze Strozánál, az 59-esek pedig mögöttem közvetlen Rudnik előtt akarnak megtelepedni. Felkeresem a városban ezredesüket megígéri, hogy előrerendeli az ezredét.

Egy 59-es salzburgi megismert, velem harcolt tavaly a zaborzel gránátdombon. Emlékezett arra is, hogy kik vittek hátra, mikor megsebesültem. Mondja, hogy az egyik ott van most is, mint szakács. Sajnálom, hogy felkeresni nincs időm.

Déltájban egy ulánus járőr lovagolt előre, túl a mi vonalunkon. Egy pár srapnelt kaptak, mire vad karrierrel „vonták ki magukat a tűz alól”, a kemény országúton vágattak vissza Rudnik felé.

Végre jó délután előre jöttek az 59-esek, velük jön Horse tzky altábornagy hadtestparancsnok is. Jelentkezem nála, s kérdi, hogy értesítettem-e az 59-eseket arról, hogy itt várok? Hát bizony 16 óra volt, amikor hajnal helyett felváltottak az 59-esek, és indul-

*Valóban úgy volt; tiroliakkal és Kassa vidéki honvédekkel az orosz gárda találkozott itt ősszel. Mennyi támadásnak, ellentámadásnak, éjjeli harcnak kellett lefolynia, hogy ez a sok összevissza tervezetlen árokhalózat létesült.

hattam a zászlóaljjal Nowosielec felé. De nem is szerettem volna én kapni, amit ezredesük Horsetzkytól kapott!

Átmegyünk a rudniki vasúti állomáson, ahol a síneken kívül nem maradt egyéb, Mellette az erdőben 59-esek ássák ki az ősz visszavonuláskor odarejtett lőszerüket. Égő erdőben megyünk tovább. Több helyen találunk meg nem gyulladt csóvákat, az előkészített gyújtogatás nyomait. De különben alapos munkát végeztek az oroszok, elégett az avar, tüzes parázs az egész erdő, megégtek az alacsony ágak, sőt sok helyt égnek a magas fatörzsek is, Nagyokat kell kerülni, hogy tovább juthassunk a füst és lángtenger között. Esteledik, mire elérjük *Nowosielecet*, ahol a másik két zászlóalj már kipihente magát. A nagy falu tele van csapatokkal, alig találunk magunknak üres helyet.

Június 19. Egész nap pihenő, holnap tábori mise lesz. E révén Összetűzésem volt a papunkkal. Ugyanis Sajó t, hadnagy, aki nagy kálvinista, a debreceni püspöktől énekeskönyveket kért és kapott a reformátusok számára, s azokból énekelget velük. Most az istentisztelet alkalmából szeretné velük énekelni a Hymnuszt és a Szózatot. Megkérdem a paptól, miként lehetne az éneket az istentiszteletbe beilleszteni? Erre azt mondja, hogy mise után román beszédet fog mondani, amit majd eltölcéssol valaki magyarul és ruténül is. Oláh beszédet magyar bakáknak?! Igen, mondja ő; ez román ezred, azért küldtek ide engem román papot. Na, erre rohantam az ezredhez, hogy ha ez megtörténik, olyan patáliát csináljak, amilyen csak tőlem kitelik!

Június 20. Meg volt az ezredben az első tábori mise, Szép erdőtisztáson gyepetglából volt az oltár, rajta fehér nyírfából a kereszt, fenyővel díszítve az egész. Az ezredes beveszi a jelentést és elrendeli Vládnak: „segédlelkész úr! megtartja a misét, és amint készen van, jelenti nekem,” Vlád elvégzi a misét, jelent. Erre Diósy maga tartott egy – igazán nagyon szép – beszédet, amit Szepesivel ruténül, aztán Vláddal románul tolmácsolatott, (Persze hogy Vlád attól kezdve örök ellenségem maradt,) Istenitisztele után Medák zászlós lefényképezte a tisztikart, ez se volt még nálunk soha.

Ebéd után riadó, Rudnikra megyünk a 3. hadosztály állásait építeni. Az erdő most is ég, a hőségtől sok helyen majd megfulladunk. Both zászlóaljával az erdő széléről egyenesen Strózához ment az 59/1. zászlóaljhoz, Ahová nekem kell menni, ott nappal mozdulni

se lehet, mert teljesen látják az oroszok. Így egyelőre Rudnik kertjeiben helyeztem el a zászlóaljkat, és vacsora után amint sötétedett, karókkal és póznákkal pakolva kimentek a századaim. De bizony nem sokat segíthettek az 59-eseknek, mert az oroszok állandóan fényszóróztak – ez is újság nekünk – a fényszóró kévájében pedig mozdulni se szabad. Vissza pedig jókor, még sötétben kellett indulni, mert az utat is látja az orosz. Ahogy jövünk, az út tele volt póznákkal, – hát kimenetelkor eldobálták az emberek!

Rudnikban egy szétlőtt házban aludnék, de a sok bolha miatt sátor alá a kertbe költözöm.

Június 21. Éjjel újból dolgoztunk az 59 esek állásain. új vonalat kell építeni, mert a régiből nincs kilövés. De a közeli orosz tábori őrsök folytonosan lövöldöznek, folyton csattog a robbanó lövedék, közvetlen mellettem már két ember megsebesült, hason csúszni és guggolni kell. Néha valóságos tűzijátékot csinálnak, rakétáznak, forgó malomkerékkel, üstökös csóvával, robbanó csillagokkal világitanak.

Június 22. Reggel 3 órára jöttünk vissza Rudnikra, ahol a paróchián új szállás várt reám. A szép kis templomot kímélték az oroszok, aránylag elég tűrhetően maradt, de a paplaknak hiányzik az egyik oldala, a szoba falába bele van szorulva egy srapnelhüvely. Vass rá se tud nézni, mert Telepócra emlékezteti. Kellner persze nem nyugszik, amíg ki nem vájja, és szedegeti a falban maradt golyókat is.

Doktort kaptam! Délben jelentkezett dr. Popper Miksa népfelkelő segédorvos. Soha életében nem volt katona, valami hadikórházban kiegészítő orvosként működött. Nemrégiben kinevezték népfelkelő orvossá, hogy – mint mondja – a sebesültek előtt nagyobb tekintélye legyen. És most váratlanul kiküldték a harctérre. Na, mondja, nagy baj lehet idekint, hogy rászorult az ármádia! Csak arra kér, hogy tisztelegni tanítsuk meg legalább, hogy a bakák előtt ne kelljen szégyenkeznie. Nagyon örül, hogy lóháton járhat, ámbár sohase ült még lovon.

Este jön a hír, hogy Lemberget elfoglaltuk! Itt vagyunk a Sannál, Lemberg is meg van, tehát a jezowei porosz tábornok szerint már megtettük a magunkét. Már csak Ivangorod és Varsó van hátra? – erre aztán jókedvű estén avatjuk fel új tarokkpartnerünket, a doktort!

Június 23. Az orosz visszavonult. Reggel 8^h-kor riadó, és a Strozától északnyugatra levő 171 Δ -hoz indulunk. Négy Landsturm zászlóalj is jön velünk, én az oszlop végén vagyok, Délben erünk a 171-hez, Both és Koszmovszky már elől vannak Nowawies és Wolina körül. Délutánra tisztázva van a helyzet: az orosz visszament ugyan, de előttünk csak közvetlenül a San mögé. Így a régi állásokban maradunk, illetve a Landsturmmal vegyesen felváltjuk bennük a 3. hadosztály ezredeit. A Landsturmok:

26. zászlóalj.	Iglseder ezredes	3 század	516 puska
27. „	Watterich „	4 „	700 „
87. „	Kunendt őrnagy	4 „	750 „
88. „	? alezredes	? „	280 „

Ezredünk ezekkel a Landsturmokkal képezi a Diósy-csoportot, Én zászlóaljammal és két 26-os Landsturm századdal mint „Iglseder-csoport” jobbszárnyon leszek, a Sannál ott, ahol az állásokat építettük az 59-eseknek (14. vázlat), A csoport tartaléka a 26-osok harmadik százada, de azokkal is én rendelkezem, s így az Iglseder parancsnoksága csak névleges. Ugyanígy lesz Both is, a 27-es zászlóaljjal a Watterich csoportot képezi. Közöttünk önállóan a 87-es Landsturm, Koszmovszky Rudnikon csoporttartalék.

A 171-től Strozára megyünk ebédelni, aztán 20h-kor Rudnikon át a Przedzel-Ulanow közti állásokba indulunk. Velem jön a 26-os zászlóalj is. Diósy figyelmeztet, hogy a Landsturm esetiékből áll, a legnagyobb fokon megbízhatatlanok; így kell kezelni őket, az állásban és már odamenet közben is közre kell fogni a századaikat. iVlég nem voltak se harcban, se állásban soha.

A menethez én intézkedem. Elindítom az 5. századot. Iglseder – egy igen kedves német nyugdíjas öregúr – biztatja az embereit, hogy ne féljenek, a honvédek mennek elől. De aztán megrökönyödik, amikor másodiknak az ő élszázadát indítom, amit megint egy honvéd követ. Aztán ismét egy Landsturm, mögötte egy honvéd, és így mindhárom századát közrefogták a mieink. Erre a jó öregúr el is ment, nem jött velünk.

21^h-kor értünk az állásokba, ahonnan az 59-esek már el is mentek, csak egy századuk várta meg a felváltást. Annak a küldöncei vezetik helyükre a századaimat. Én is lejáró a vonalat, Jobbszárnyon a Sannál a Gera százada van, mellette Vass; aztán a 26/1-, utána az 5. századdal Kovách hadnagy, aki a szabadságra menő Lenkey helyettese lett. Az 5. után a 26/3. van, végül a balszárnyon az

útig Uszkay. A Landsturmokat mindenütt aludva találom, magamnak kell a szolgálatra, biztosításra, mindenre kioktatni őket. El is rendelem, hogy egyik századukra Uszkay, másokra Kovách állandóan vigyázzanak. A jobbszárnyon végeztem a lejárást, már világon értem el a Sant.

Június 24. Reggel újból megnéztem a századokat. Az állás igen jó, az árok széles és mély, sokkal mélyebb, mint a löpadok, de néhol nincs kilövés, újra kell építeni. Uszkaynál különösen jó az árok, az országúton is átvezet, hatalmas torlaszokkal és akadályokkal. A néhol mocsaras részeken doronghidak vezetnek át. Nagyon szép helyen van a Gera százada, Mellette sűrű füzes kíséri a Sant, melyen Ulanowra komp járt valamikor. A révész szép kertben, folyondáros házban lakik, és csónakon hordja át a Gera járőreit. Kitűnő homok a part, a Gera emberei már fürdenek, majd fog a többi is,

A San Ulanownál a Tanew torkolatánál elibénk kanyarodik. Túlso partja sokkal magasabb mint a miénk, s így az oroszok teljesen belátnak hozzánk és tetszés szerint juthatnak át a vízen. Ezért a honvéd századokból tábori őrsöket küldetek előre, éjjel pedig járőröztettek.

Hazajövet bementem Iglseederhez, A rudniki út mellett egy magános házban lakik, én egy másikban, valamivel hátrább mint ő. Felajánlottam, hogy cseréljünk, de az ő háza sokkal kényelmesebb, gátnátbiztos erős pincéje van, és így ottmarad. Különben semmi dolga, minden parancsot én kapok, neki még telefonja sincs. Egyik századparancsnoka írásban jelentette, hogy 187 puskájára ötszáz lépés kiterjedése van, ami túlsók, nem vállalhat érte felelősséget. Iglseeder hozzáírta, hogy a 3 lépés térköz csakugyan túlsók. Alig akarta elhinni, hogy az én századaimnak felényi puskával is ugyanaz a kiterjedése van.

Jókora várágúuk vannak a hátunk mögött, és valahányszor megszólalnak, azonnal keresik őket az oroszok. Így aztán a gránátokból nekünk is sokszor kijut.

Június 25. A Kellner géppuskái külön vannak elhelyezve; egyiknél az út mellett a kadét, a másiknál a San-nál az őrmester. Állásai készek, és így Kellner megint ráér engem kisegíteni; a vonalról igen jó vázlatot készített (1. 5. táblán), és helyettesít, amikor kintt vagyok a vonalban. Nézegeti a közelemben levő cseh tartalék századot. Bámulatos jó menázsit kapnak, minden századnak minden

étkezéshez kidukál a hordó sör. Nem tudom, hogy miért nem csinálhatjuk meg ezt mi is? Kellner szíjjá is a vérüket „Wann kommt die Minasch?” Ezredesük ismeri valamennyi emberét (persze azok mind ott vannak egy éve már!), elbeszélget velük, elkérdi, hogy van ott-hon az asszony meg a gyerek? Szép, szép, biztosan szeretik is az emberek – de hogy lehetne nálunk ilyesmi a kaleidoszkopszerűen változó állomány mellett? „Habt ihr's gut?” ez a kérdés állandóan rá van írva az arcára. El is irigyeltük a jóltáplált cseheket, békebeli felszerelésüket, a szép hátibőröndöt – hol van a mienk? Ugyan mostanában mi is jól élünk, nálunk is jó a koszt, a jó időkből nem érezni, hogy rongyos a ruha, A legénység közt is jó a hangulat, a győzelmes előnyomulás igen jól hat mindenkire,

Geránál az utászok hidacsát építenek, Megnéztem és végigjöttem a vonalon. Gerától Sajót elhoztam segédtsztnek Kovách helyett, Katonás fellépésén, markáns megjelenésén látszik, hogy parancsolásra termett, odahaza is azzal foglalkozik. Jegyző s mint ilyen fel volt mentve; de önként bevonult, önként jött ki a frontra is, ideális katona, ténylegesek közt is ritkán akad ilyen.

Megnyílt a vasút, Fischt és Tamást hátraküldtem bevásárolni – de kár, hogy magamat is nem küldhetem! Hogy az ember nem szerezhethet meg magának sok mindent, amit másoknak maga megad! A könnyebb nyári élet megnöveli az igényeket. A mosakodáshoz már nem elég a kulacs, gumilavórt hozatok, hálózásokot meg más egyéb használható és kevésbé használható dolgokat. De Jánosnak van a legnagyobb öröme: egy kis muszka lovat kaptam Szepesitől a podgyászom alá. Nekem is öröm, hogy ezentúl minden holmim velem lehet, de mi az én örömöm a Jánoséhoz, aki üres háttal róhat ja a meneteket?!

(Hamar szükség lett és sokáig szükség is volt a kis lóra. Osz óta eddig állásharcokban, egy helyen volt a front. Most azonban a Santól alig voltunk egy helyben egypár napig. Ősz derekáiig mozgó háború következett, alig ülepedtünk meg valahol, mentünk tovább a folyton visszavonuló oroszok után.)

Délután nagy telefonálás: Both előtt Nowawicsnél egy orosz járőr megszalasztott egy cselák szakaszt, melynek egy része foglyul eseti. Nálunk az állásban jól viselik magukat, de járőrbe nem lehet őket küldeni.

Több orosz járőr jött át a Sanon, Przedzel körül beásták ma-

gukat. Bökönyi zászlóst – egyik legderekabb szakaszparancsnokom, ősz óta van idekinnt – előreküldöm Przedzelhez egy szakaszszal, és a többi század is előreküld egy-egy félészakaszt. Kellner is előrement egy géppuskával vadászni az oroszokra, de ő is eredménytelenül.

Június 26. Reggel a dandár kérdi telefonon, hogy nem mentek-e vissza az oroszok? A tegnap előreküldött félészakaszokat előrerendielem a Sanig. Délre jelentik, hogy az orosz ott van, ahol volt. De valami mégis van a levegőben, mert feltűnő nagy a csend, lehet dolgozni háborítlanul, Ugyan a 7. századnál egy ember ma is elesett,

Radseregőparancsnoksági parancs közölte az oroszok legújabb cseliogását. A 7. hadseregünk egy harccsoportja ellen igen sűrű tömegben, sok sorban nyomultak elő. Az elől levő sorok teljesen fegyvereiének voltak és megadást jelezve, magasra nyújtott kézzel közeledtek. De közvetlen az állások elé érve, a zsebükben hozott kézi gránátokkal dobálták meg a védővonalat, a hátsó sorok pedig addig rejtve tartott lándzsáikkal rohamot intéztek. Rohamuk nem sikerült, nagy veszteséggel verték vissza őket a mieink, akik között azonban szintén nagy volt a veszteség.

Éjjelre bevontam a kiküldött félészakaszokat.

Június 27. Délelőtt Diósy elrendelte, hogy erős járőrök színleges támadást intézzenek megtudni, hogy az ellenség mily erővel tartja az állásait. A járőrök mind azt jelentik, hogy az oroszoknál semmi sem változott, dolgoznak az árkaikon.

Míg kinnt voltam, az oroszok erősen srapnelezték az állásokat, ugyancsak nem mentek el. Mire hazaértem, ők is hátrattették a tüzet, nehéz gránátokkal lőtték a várágyukat és az én házam környékét is.

Június 28. Hedry, az ezredsegédtsízt éjfél után telefonál, hogy támad az orosz, Elöttünk ugyan semmi nesz, de azért felriasztom a századokat, egyúttal Iglse der útján a mellettem levő tartalékszázadot is. Erre Iglse der a neki új dologtól izgatottan kérdi, hogy mikorra legyen kész a század és hogy teljesen felszereljenek-e? Nem-sokára csakugyan élénk tűz hallatszik Ulanow felől. Gera azonnal átküldött a Landwehrekhez, akik aztán megüzenik, hogy ők lőttek világítópisztollyal egy párat, arra volt az éktelen orosz lövöldözés. Délelőtt nagy csend.

Iglse der most határozta el magát, hogy megnézi a vonalat. Délután kimentünk, s a balszárnnytól kezdve végigjártuk az állásokat.

Nagyon barátságosan kérdezzeti embereit minden dolguk, az otthonuk felől. Éppen bevonul egy járőr; nem az ellenségről kérdi őket, hanem hogy: „ist nichts passiert?” Az én 5. századomnál azonban egész rémülten látta, hogy néhány ember van egymástól 4-5 lépésre, aztán jó darabon semmi, csak 25-30 lépés után van megint valami. Akkor hitte el csak, hogy az ő embereinek sokkal könnyebb a helyzetük,

Június 29. Éjfél után félkettőkor Hedry telefonál, hogy az orosz visszavonult, Nem csekély bosszúsággal vesszük tudomásul, miért nem hagyott nyugton még egy kicsit, mikor itt olyan jó voit a helyünk! Bökönnyt szakaszával átküldöm a Sanon. Négy óraker repülnek fel a rakétái, jelezve, hogy az orosz állások üresek.

Hat óraker telefonparancs: azonnal induljak a zászlóaljjal Zarzecze (1. vázlat), A 8. század balszárnyán az országúton gyülekeztetem a zászlóaljat; nyolckor indulunk és 10 óraker érek a Sanhoz Zarzeczevel szemben, oda ahova a műút vezet. Ott írásbeli parancsot kapok, hogy Koszmovszky zászlóaljával már hajnalban előrement Potoczekre, én Zarzeczenél biztosítom a hídverést, utászok jönnek hadihídat építeni.

Miközben az átgázoláshoz intézkedem és járőreim nekivetközve gázolnak át a vízen, megérkeznek az utászok, pontonokon viszik át a századokat. A túlparton sok paraszt gyűlt össze, akiket hátra telepítettek az oroszok, és most költöznek a Sanon inneni falvaikba haza. Újság nekünk ez a tarkaság, asszony nép színes ruháiban, hiszen már több mint egy hónapja nem láttunk csak csukaszürke koptott katonát és kiürített üres falvakat. Az utászok átviszik az első részleget és parasztokat hoznak a visszatérő üres pontonokon, A parasztok egy része azonban nem várta meg, mire rájuk kerül a sor, hanem nekivetközve gázolnak át a vízen. Persze van tréfa bővíben, bakáink évődnek a jól felhajtott szoknyájú asszony néppel, és megértik egymást, dacára, hogy egymás nyelvén nem értenek.

Én lóháton gázolok át. Kirendelem a főörsöket; 5. századot Bukowina falun túl, 8-at a Zdiaryra vezető országúton, a 6., 7. Zarzecze közepén tartalék. Nézzük a sanparti orosz állásokat, A folyó fölött meredek 15-20 m magas falként emelkedik a part, amin az orosz árok vonul. Igen erős előkészített állás volt ez is, kilométeredre nyílt belőlük a kilövés – cifra mulatság lett volna, ha itt a Sant forszírozni kell!

Délben át volt szállítva a Both zászlóalja is, az utászok kezdik a híderést. Lelovagolom a főőrsöket. Roppant meleg van, csurom-víz vagyok az izzadságtól, mire visszaérek a faluba. Kimerülve dülök le egy káposztáskertben, ahol az ezred étkezik. Ebéd után még fáradtabb vagyok mint azelőtt; de jó volna aludni egyet! – de menni kell az orosz után,

Diósy parancsnoksága alatt megyünk én, Both, egy 32-es és egy Landsturm zászlóalj, némi tüzérséggel. Én az oszlop végén vagyok a tüzérség után, Kellnerrel és Gerával az oszlop végén lovagolok, Gera két muszkát fogott, azt beszélük, hogy nincs puskájuk, nincs löszerük, tisztjeik mind hátul vannak – ők mind megszöknének, ha tudnának stb, – már ahogy szokták az ilyenek,

Nagy erdőségen megyünk át, a Tansw-régió rengetegein, Az út mellett elrombolt tábori vasút, lefűrészelt táviró póznák, a kis vasútnak elégetve, lefűrészelve még a talpfái is, A nagy meleg miatt sokai pihenünk, Ilyenkor Krémer mindig előre jön, egyik kulacsában víz, a másikban hideg fekete, János is előrejön néha a Mukival, már málhakosarat is szerzett valahol, itt van mindenem.

Este léptük át az orosz határt, és egy igen rongyos kis faluban, *Lazek Ordinaczkiban* állunk meg éjszakára (25 km), Keressük a kiutalt körletet, de csak erdő van mindenütt. Végre feljön a hold, megtalálom a nekünk rendelt házikót, és annak kertjében a fegyvergűlák mögött – már csaknem éjfél – felavatom az új hálózsákomat.

Június 30. A hálósák jól szuperál, de már négykor felköltöztek; két járórt kellett Diósyhoz küldeni (Riesz, Radies),

Ötkor kezdjük a menetet, Elővéd a 32/111; én vezetem a főcsapatot: 12/III., II, tüzérség, 89. Landsturm, Menetirány Kalenne, Svinki, Stojeszyn,

Szép őserdőkben megyünk, de nemsokára azt se tudjuk, hogy hol vagyunk, A főcsapat felzárkózott az elővédre, út alig látszik, Kaiennén túl végleg eltévedtünk. Az örökös megállás után végre egy erdőlakó igazít útba, de nemsokára megint elvész az út, megint nem tudjuk hol vagyunk. Mindenki tájékozódni próbál, fáról is, de a sok óriás fánál nem látni egyebet. Végre az öreg Sajó – vadászember és falusi – találja meg a helyes irányt. Kierünk az őserdőből. Majdánál hatalmas záport kapunk, aztán az erdőszélen folytatjuk az utat, fedve, mert az ellenség a közeli Sanna patak túloldali domb-

jain van valahol. Végre a Sanna túloldalán szemben van Stojeszyn. Megállunk, én éppen egy szép idillikus erdei házikó mellett. Derék öreg lengyel erdész lakik benne, elbeszélgetünk vele. Teljesen kifosztották az oroszok, de minket igen szívesen fogad; megkínál tejjel, mézzel és áldást, győzelmet kíván, amikor tovább megyünk.

Az ellenség valószínűleg a patakon túlról is visszavonult, de azért harcalakzatban megyünk át a Sanna vizes rétjein, én tartalékban a jobbszárnyon kívül. 17h-kor kezdjük meg az átvonulást, én menetoszlopban, a szakaszok fejlődési távköze egymás mögött. Ellenség nincs, beérünk Stojeszynbe. Az ellenség helyén már közös csapatok vannak a falu feletti magaslatokon, sőt már tovább iuduitak onnan is.

Az én zászlóaljam egyelőre a faluban pihen. A picaon gúlába rakjuk a fegyvereket, leszerelünk; a gúla mögül elmenni csak a századparancsnok engedélyével szabad. A gazdag falu lakói itthon vannak s a tábor körül hamar élénk piac keletkezik. A lengyelek hozzák eladni a sok élelmiszert, kenyeret, nagyszerű fehér cipőt, kalácsot, tejet, vaját, tojást. Kihirdetem, hogy a falubeliek is hallják; hogy zabrálni szigorúan tilos, akinek panasza van, hozzám jön velem.*

21 óraker parancsot kapok, hogy éjjelre a szomszéd Potoczekre vigyem a zászlóaljat. Éjfélig eltartott a pár kilométeres út, mert tele volt közösökkel, akik szintén arra jöttek velünk. A két oszlop a sötétben összekeveredett; „sim-sim!” (sieben-sieben – 77-esek voltak) kiabálják a polyákok; – Tizenkettő! hangzik tőlünk, hogy az elszakadt osztagok együtt maradjanak.

32 km volt a mai nehéz menet, és még se követte nyugalom. *Poloczeken* egy gyárudvaron táboroztunk. Magam is az emberek közt aludnék, mert a szobákat telerondították az oroszok. De a bakák közt olyan horkolás, beszélgetés, annyi mozgás van egész éjszaka, hogy állandóan félbren vagyok, s napkeltekor fel is kelek.

Július 1. Az ezred 7 óraker magában megy tovább, Koszmovszky is bevonult. Megint nagy a meleg. Zászlóaljam van az élen, s az

* Felsőbb parancsra történt. Amikor a Sannál átléptük a határt, parancsot kaptunk, hogy a megszállandó és hozzánk csatolandó lengyel területeken a lakosság szimpátiájának megnyerése céljából igen jól bánjunk velük. Ki is használták, sőt pl. itt vissza is éltek velem. Hozzám jön egy paraszt, hogy a kerítéséből kitortek egy jó csomót. Megnézem; ócska paszulykaró a kerítés, elszáradva, kirohadva, úgy hogy pusztá érintésre magától szétesik. Hiányzott belőle vagy 8-10 darab. Mi a kára? kérdem. Hús korona! Kifizettem – persze a magaméból – pedig az egész hús fillért sem ért.

2. részletes térkép.

Urzedowi térképem

ezredessel, a velünk haladó tüzérek parancsnokával, Gerával és Kellnerrel együtt lovagolunk. Az oroszok most építettek kisvasutat az út mellett és elfelejtették elrombolni, Porosz train megy mellettünk, most látunk először németeket. Egy osztrák tábori lovascsendőr megszólított egy német trombitást, hogy miért nem tiszteleg, Mélyen megbotránkozva, őszinte lenézéssel utasítja vissza a porosz, hogy menet alatt náluk nincs tiszteletadás. – Schlacheckiben megállunk, a németek továbbmennek. Jókedvűek, viceinek, és virtust csinálva fogdossák össze az útjukba került csirkét, malacot.

Mali Trzydniken (18 km) éj jeleztünk. Házigazdáim sírással fogadnak; félnek, hogy mi is kiraboljuk őket, mint az oroszok, és csak akkor barátokoztak meg, amikor ebédet adtunk nekik. A szomszéd udvar üres, gazdái elmenekültek, Amint az egyik század a kertben elhelyezkedik, egy csupor pénzt találtak elásva az udvaron. Volt benne egy pár Napoleon d'or, vagy tíz 20 rubeles arany és egy jó marék ezüst, (Beszölgáltattuk, és a hadseregfőparancsnokságtól szeptemberben jött meg az engedély, hogy a napi kurzuson megválthatjuk a pénzeket. A Napóleonok a magasabb helyre jutottak, de én is kaptam egy húsz rubeles aranyat és néhány ezüstöt is,)

Július 2. Dandárunk a pozsonyi 37. honvéd hadosztály kötelékébe lépett, A mi 41. hadosztályunk és a 37. hadosztály másik dandára már Telepóc után a tarnowi kirakáskor a San (Jaroslau?) felé indultak, csak mi ránk volt szükség hirtelen Klimontow körül. Most hadtesttartalék lettünk, A 24. hadosztály Krasznik körül, attól balra Dzierkowicénél a 47. porosz tartalék-hadosztály már harcban állnak, a köztük levő hézagot mi fogjuk kitölteni. A 37. hadosztálybeli 13. és 18. honvéd ezredek már előnyomulásban vannak a Wiznica patakon túl levő magaslatok felé, a 12. ezred a 87. Landsturm zászlóaljjal Lisnik Maly és Olbiecin közt az úton marad. Én zászlóaljammal a Suchody keleti kijáratától ezer lépésre északkeleten levő erdőszélen veszek tartalékfelállítást, és balra Ludmilowkánál a 218. porosz tartalékezzreddel tartok összeköttetést,

15h-kor indulunk MI, Trzydnikről és 16h-kor Lisnik MI, keleti széléhez érve, a Suchodytól keletre levő erdőszélre előreküldöm az 5. századot, a többit a parancs szerint beszállásolom a faluba. De nem soká új parancsot kapok, hogy az egész zászlóalj menjen előre az 5. század mellé. Onnan a 8. századot balra küldöm, hogy mint összeköttetés a Ludmilowkánál levő poroszokkal felvegye az érint-

kezést. Magam is a 8-hoz megyek. Mellőle pozsonyi tüzerek lövik az oroszokat, előlről gyenge puskatűz hallatszik.

Zászlóaljmag beásta magát. Késő este kapom a 218. porosz ezred vázlatát, melyet a szárnyszázad járőrömmel küldött (1. 6. táblán). Két járőröm az előttünk levő 18-as honvédekkel Wyzniankán vette fel. az összeköttetést. Kb. 1000^x-re van tőlük az oroszok vonala, előtte mocsár és 8 soros drótakadály. Éjjel csend, csak tűz van mindenfelé, Wyzniankán is ég a malom.

Július 3. Ebéd után Both felváltott; bevonultam az ezredhez Olbiecinbe, az I. zászlóaljjal tartalék vagyunk. Idejövet az út mellett kőkopkákat láttunk; az egyikben fatáblácskán magyar név, amiből azt sejtjük, hogy magyar hadifoglyok törték a követ. Kellner valakivel viccel, hogy majd egy ilyen kopkán lesz az ő neve is – pedig nem jó az ördögöt a falra festeni.

Gyümölcsösben, sátor alatt táborozunk. Este óriás tüzelés hallatszik a front felől. Támadnak a poroszok.

Július 4. Gondtalanul táborozunk. Embereink krumplicskát sütögetnek, a másik plajbászát nyálazva írja haza a tábori lapot. Sokan alusznak; nincs az a hosszú éjszaka, ami után a tartalék ne tudna aludni nappal is. Jó is aludni, és nem hallani a hol erősebb, hol gyöngébb harci zajt, nem töprengeni azon, hogy jobb volna már elől, ahol tiszta víz van a pohárban, nincs az a bizonytalanság, ami a tartalék fölött lebeg. De ím foglyokat kísérnek mellettünk, sokat, százakat. Ez felderíti a kétkedőket is, jól állunk elől. Jókedv fakad a sátrak alatt, a kártyázók csendjét vidám énekszó élénkíti, kieresztette hangját Vass János is. (Még egyszer utoljára ... de jó, hogy sorsát előre senki nem ismeri.)

Estefelé Osgyán zászlós járőrbe ment, átjártot keresni a Wyzniancán. A zászlóalj is induláshoz készülődött, mert elől nem boldogulnak a 18-asok. De aztán új parancs jött, maradunk.

8. Urzedow.

Július 5. Éjjel után Osgyán bevonul, felkölt. Azután foglyokat hoznak. Kettőkor alszom el, de már 3-kor felköltének: félóra múlva indulás!

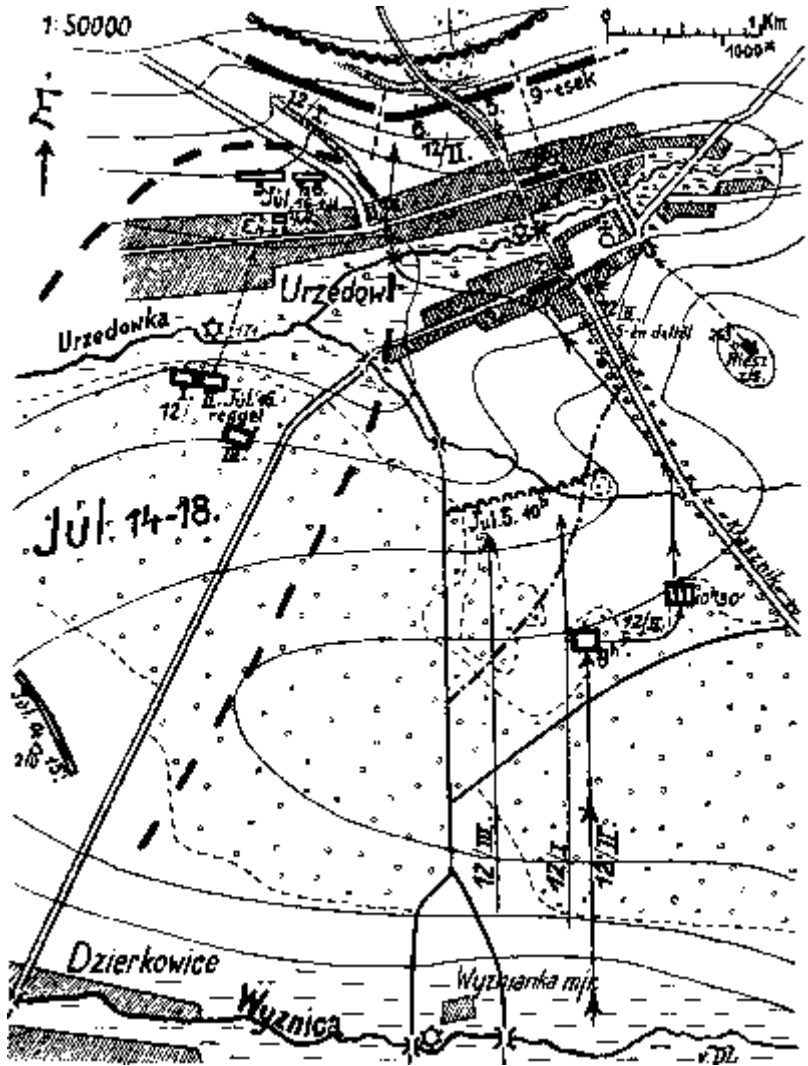

Wyznicától délre az erdőben megállunk. Ott vár Tabajdy tábornok, a 37. hadosztály parancsnoka; a bemutatkozásnál mint régi ismerőst fogad. 7 óra. Kiadja az intézkedést. Az orosz a wyznicai állásból visszavonult Urzedow mögé. A 12. ezred Urzedowra támad,

15. vázlat.

Urzedowi támadás július 5-én; helyzet az előnyomulás alatt és 15^h-kor. Másodszor Urzedowban július 14-18.

Koszmovszky és Both első vonalban, Both balról, balszárnyával az Urzedowtól délre levő erdő széle mentén. Az én zászlóaljам tartalék a kraszniki országút melletti erdőparcella sarkán.

Megkezdjük az előnyomulást. Remek szép napos idő. Wyzniankánál légionisták kóricálnak a leégett házak és az elhagyott földözékek körül. Bothtól balra a 37. hadosztály ezredei is most lépik át a Wyznicát, jobbra Kraszniknál a 24. hadosztály 10. ezrede. Sietni kell, mert a 77-esek már Urzedownál vannak (?), sőt állítólag már «1 is foglalták Urzedowot! (?)

Erdőáthatolás. Utána megállok az erdő túlsó szélén (9^h), és fedve helyezem el a zászlóaljat. Előttünk jó két kilométerre van Urzedow. Hosszan húzódik az Urzedowka patak két oldalán, két utcája a mély völgyoldalakhoz lapulva kíséri a patakmenti vízes réteket. A falu fölötti dombokon vannak az oroszok. Ásnak szorgalmasan, úgy látszik, itt nincsenek előkészített állásaik.

Két zászlóaljunk kilépett az erdőből, de még nem kaptak tüzet. Keresem a 24. hadosztály előllevő csapatait, de nem látom sehol. Egyszerre megmozdul mögöttünk az erdő, – hát most jönnek a 77-esek! így foglalták el Urzedowot!

Amint raj vonalunk pár száz lépéssel túlmegy az erdőn, megszólalnak az orosz ágyúk, de csak néha adnak le egypár lövést. Igaz hogy nem is igen van mire, mert roppant laza a raj vonalunk. Riesz zászlóst a 7. század egy szakaszával biztosítani küldöm jobbra, a kraszniki úttól keleten levő 243◊ dombra, és előremegyek Sajóval a kraszniki útra. Óriási nyárfák szegélyezik, azok mögül nézzük a támadást. Az öreg Sajó nem győz lelkesedni, olyan szép a kép, akárcsak őszigyakorlaton. A századokhoz telefont építettek.

Támadó zászlóaljaink a nyílt terepen lassan, csoportokban szökellnek elő. Urzedowhoz közelebb érve, az orosz gyalogság is tüzelni kezd. De hogy? Puskájuk hangja egész idegen, lövedékeik nagyot puffanva vágják fel a szántásban a port. Az orosz vonalban pedig apró kerek felhőcskék szálíának felfelé, később fátyolként takarják el az orosz állásokat. A hamarosan füstfelhőbe burkolt hegyoldal régmúlt idők csataképét eleveníti fel. Most már értem, hogy miért nem kezdték meg messzebről a tüzet? Özönvízelőtti berdán puskából lőnek, nyilván mert a rendes puskához nincsen löszerük, a Berdán pedig nem visz messzire. Hanem akit egy ilyen régmódi lövedék eltalál, ott aztán törik a csont! Akkora sebet üt, zuz, szakít, mint a dum-dum lövedék. Milyen humánus ehez képest

a modern kiskaliber; mennyivel kisebb sebet ejt, mennyivel könnyebb titána az orvosi kezelés, sőt sokszor harc képtelenséget sem okoz.

10^h 15: Diósytól parancsot kaptam (1. 6. táblán), hogy a jobbszárny mögé vigyem a zászlóaljmat. Erre 10h 30'-re a kraszniki úthoz közelebbi erdőkiugrásban vettem felállítást.

Amint két zászlóaljunk az erdő s ialu közti mélyedésen túlhaladt, én is előbbre, a raj vonal által elhagyott mélyedésbe rendeltem a zászlóaljmat. Egyenként, a századokon belül sakktableszereűn fejlődve nyomultak elő a szakaszok; nem is volt semmi veszteség. Sajó csak csodálkozik, másnak, nehezebbnek képzelte a háborút. Megállj, lesz ez még cifrábban is!

Amint a raj vonal a faluhoz közeledett, az orosz mind sűrűbbre fogta a srappelézést. Mind lassabb lett az előnyomulás és a faluhoz érve, a rajvonálnak a gyalogsági tűz miatt be kellett ásnia magát, mielőtt a falun való áthatolást megkezdené.

Egy kis kápolna áll az út mellett. Mögötte van a telefonom, magam egy akkora fa mögül figyelek, ami kettőnket is teljesen fedez. Most már a 77-esek is kijöttek az erdőből. De olyan nagy csoportokban – fejlődött zárt vonalban a századok, – hogy komoly tűz alá vették őket az oroszok. Szétugrottak mint a verebek, s egy részük az útmenti fák alá futott. Persze oda is követték őket a srappelék s egy nehéz gránát törzsben úgy talált egy hatalmas nyárfát, hogy az lezuhanva egy 77-est agyonütött.

Közben dél lett. Az I. és III. zászlóalj megkezdték a falun és a patakon az átkelést, 12h40-kor pedig én is parancsot kaptam Diósytól (lásd 7. táblán), hogy az I. zászlóaljtól jobbra nyomuljak elő a műút két oldalán. A falun túl, amint kilövés van, beásni! Balra a *i>*., jobbra az 5. századot rendeltem az I. zászlóalj meghosszabbításába. A 6. század jobbszárnyával az út mentén, A falun túl a kilövés elérésekor beásni, felderíteni, jelenteni! A 7. és 8. század tartalék, egyelőre a faluig a balszárny mögött. Velük a géppuska is, amely a falu elérésekor a házak közül támogatja az előnyomulást. Álláspontom a Kraszník felé vezető falukijáratnál.

Az 5. és 6. század a fejlődéskor erős srappeltűzetet kapott. A falu elérésekor löni kezdték őket a berdánok is, amikből néha hozánk is eltévedt egy-egy puffanó lövedék.

A falut felderítették a járőrök, nincs benne ellenség, akit különben látunk és látjuk, hogy most is ás a túlsó domboldalon. Így hát

akadály nélkül lehetne áthatolni a falun, de az Urzedowka mély és széles, átgázolni nem lehet. Két híd van rajta. Egyik az orszáigúton a malom mellett az 5. század^v balszárnya előtt; fel van égetve s csak annyi maradt meg belőle, hogy az ember nagy vigyázva áttornázhatja rajta magát– Ezen az 5. század megy át. A másik rozogta palló az I. zászlóalj jobbszárnya előtt, mihez a 6. századnak jókorát kell kerülnie, Mindakét átkelőhelyet látják és erősen lötték az oroszok, és pedig most már nemcsak berdánnal, hanem a rendes puskájukkal is. Töltényük érkezett, vagy eddig csak spóroltak vele? De most már komolyra fogták a tüzelést, így a rajvonal előbb a falu innenső utcáján fedezi magát, aztán a két hídon át egyenként szakadozva, az emberek száz lépésre egymás mögött futólépésben gyülekeztek előre a falu túlsó utcájának házai mögé. Ez az átkelés így soká tartott, s az 5. század 13_n30'-re, a 6. század még később fejezte be "azt. A 7. és 8. század mint tartalék a falu innenső utcáján fedezte magát, Kellner mögöttük egy ház padlásáról kezdte meg a tüzelést.

Én a kraszniki falubejáratnál egy üres ház pitvarában ütöttem tanyát, A ház fölötti magas partról jól át lehet tekinteni úgy a falut, mint azon túl az orosz és a saját vonalat is. A falu lakossága legnagyobbbrészt itthon van. Igen szíves lengyelek, szívesen adnak kenyeret; tejet, vaját.

Amint a raj vonal a falu túlsó utcáján befejezte az előregyülekezést, folytatták a további előnyomulást. A falu túloldalától emelkedő domboldalon magas búzavetés van, amelyben lassan csúszva kb. 500 lépésre lehetett megközelíteni az oroszokat, A búzán túl már krumpli van, ami nem fődöz, sőt közvetlen az oroszok előtt kopár meredek lejtő igen erőssé teszi az oroszok vonalát.

Az 5. század, amint a kilövéshez ért, a parancshoz képest beásta magát; kb. 500 lépésre az ellenségtől, balszárnyal az útnál, amely a faluból mély bevágásban emelkedik az oroszok felé. A 6. század azonban nem állt meg a kilövésnél, hanem követve az I zászlóaljat – amely felbuzdulva az eddigi sikeren, el akarta űzni az oroszokat – tovább folytatta a támadást, és több megállás után rohamtávolságra nyomult elő. A balfélszázad az I. zászlóaljjal együtt rohamra ment, de a roham nem sikerült. Visszajönni se tudtak a sík terepen, hanem ki holtan ki sebesülten, ki anélkül mint fogoly az oroszok kezén maradt, A jobbfélszázad az 5. század mellett, jobbszárnyával az útnál beásta magát.

Én eközben előrementem a faluba, magammal vittem a 8. századot s a túlsó utcában helyeztem el az 5. század mögött.

Ez 15 órakor volt. Gera (6.) jelenti a történeteket, és azt is, hogy balfélszázada úgyszólván teljesen hiányzik, helyét nem tudja kitölteni. Erre elrendeltem, hogy jobb félszázadával a bal helyét foglalja el; az 5. század pedig tolódjék balra, hogy fele a Gera által üresen hagyott helyre jusson. Így megrövidített jobbszárnyam meghosszabbítására egyúttal a 8. századot az 5. mögül raj vonalba rendeltem; annak az akkorra előréért 24. hadosztálybeli 9. közös ezredig kellett terjeszkednie.

A 7. század a falu közepén a piacon maradt. A belőle már dél előtt oldalvédül kirendelt Riesz-szakaszt a magaslatról közelebb rendeltem a templom közelébe, hogy biztosítson féljobbra és hátra is. Fáról figyelmet és beásta magát, úgyhogy a falu keleti végét is löheti (jelentése 8. táblán).

Amint a 8. század előrerendelése után álláspontomra visszamegyek, «éppen odaér hátulról egy félszázad 77-es, akik mögöttünk voltak az erdőben, Velük van a zászlóaljparancsnokuk, Fatty alezredes is; azt mondja, hogy előreviszi az embereit támadásra (?). De csak mondja ezt, nem megy sem a félszázada, sem ő. Végül egy küldöncel előreküldtem őket, hogy sűrítsék meg az 5. századot. Illetve, hogy a kötelékek össze ne keveredjenek, adjanak nekik helyet Kovách alá rendelve az 5. és 6. század között. Fatty nálam maradt éjszakára is; hol a zászlóalja, mit akar itt, nem tudom.

18 óra körül újból végigjártam a vonalat. A faluban is sűrűn jár a golyó.*

A hídon ugyancsak szaladni kell, a falukijárat mélyúton lapulni a fedett oldalak mellé. A vonalban még nehezebb, mert még nincs összefüggő árok, sok helyen kell hason csúszni, térden bújni a vetésben, vagy átugrani egyik gödröcskéből a másikig. Sötétedett, mire álláspontomra visszaérkezem. Már itt van Krémer, aki a hálósákkal együtt enni s innivalót hozott. Előre jött a doktor is; az erdő s íaü közti mélyedésben van a segélyhelye, s most előrehozta a kíváncsiság, közelebből szeretné látni a háborút.

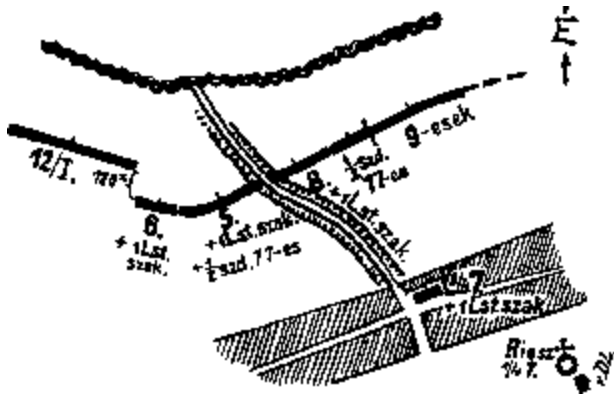
Élénk telefonálás. Diósy a 32/III., egy Landsturm zászlóalj és Both feletti csoportparancsnokságot vette át, míg én a 12 I-el a

* Vass János, a faluban levő tartalék parancsnoka izzadva, szorongva lapult egy kőkereszt mögött; remegő hangon kért, hogy ne járkáljak annyit, gondoljak a gyermekeimre is. Újból elővette a telepóci idegsokk, a halál előérzete?

Koszmovszky csoportja vagyok. Éjjel Koszmovszky ismét rohamozott, de sikertelenül. Nekem a rohamban nem kellett résztvenni nagy kiterjedésem miatt és mert a mellettem levő 9-esek vonala igen laza.

Kevéssel éjfél előtt megérkeztek a konyhák, velük egy újabb félé század 77-es és egy 34-es Landsturm század is. Az én embereim éppen a kondérokot szedték le, hogy a századokhoz kivigyék. Egyszerre gránátok vágtak le a konyhák és az odaérkezett századok közé, mitől nemcsak a lovak vadultak meg, hanem a sim-simek és a Landsturmok is. Alig lehetett biztonságba hozni a kondérokot, összeszedni a szétfutott embereket. Na, mondja a doktor elégedetten, most már láttam a csatát – elég volt; s az üres kondérokkal vissza is ment a segélyhelyre.

16. vázlat.

Éjjelezés.
jul. 5-én.

Fatty rendelkezéseimre bocsátotta az új félé századot is, s en azt a Landsturmmal együtt a következőleg osztottam el. A 77-es félé század zászlóaljam jobbszárnyán, a 9-esek közti hézagba, A Landsturm-ból minden századomhoz egy-egy szakasz, úgyhogy belőle minden vonalbeli szakasznál egy zárt raj legyen. A vacsorát kivívó légénység vezeti ki őket. Egyidejűleg Vass a 7. századdal előremegy a falu túlsó utcájába a jobbszárnyam mögé. úgy az erősítés, mint a tartalék előretolása parancsra történt így, mert az orosz erősítéseket kapott, támadása várható. Pedig én éppen erre való tekintettel

és mert jobbszomszédaimban nem nagyon bízom, a 7. századot a templom mellé akartam volna küldeni, megerősíteni a már ottlevő szakaszát. De kérésem dacára így kellett végrehajtanom.

Egy ilyen eseménydús napon hogy rohan az idő! Hajnaltól éjjeliig azt se tudtam, hogy melyik lábamra álljak a sok dolog miatt. A kaleidoszkopszerűen változó új benyomások, a mindig sürgős új elintéznivalóktól az embernek eszébe se jut, hogy magára gondoljon. Észre se venni, hogy eltelt az idő, dél van, azután este lett. Nem érzem a fáradtságot, nem érzem az éhséget, pedig hajnal óta nem ettem. Csak most, mikor minden el van intézve, a 77-esek és Landsturm kiérkezéséről a jelentés beérkezett, akkor tör ki az emberből az *én*. Elvágódok a szalmán, egy darabig még hallom az *alezredes* diskurzusát, aztán fülemre húzom a takarót, és alszom reggelig. De közbe is hallom, hogy Sajó minduntalan beszélget a telefonon.

Június 6. Reggel azonnal indulok a századokhoz. Legelőbb Kellnert nézem, hogy egy padlásnyíláson át milyen passzióval vadássza az oroszokat. Egy snájdig muszka őrmester (legalább is Kellner annak mondja) jár-kél a mellvéden, pálcával dirigálja az álláson dolgozó embereit, pedig körülte ugyancsak porzanak a találatok. Egyszer aztán eltűnik hirtelen, és többé nem mutatkozott, alighanem megkapta a magáét; mégis Kellnernek lett igaza.

A századoknál szorgalmasan dolgoznak a 77-esek és a Landsturmok is, Az I. zászlóalj kb. száz lépéssel előbbre van a Gera bal-szárnyánál, ennyivel előbbre jutottak az éjszaka. Futóárokka l kötöttem össze a szárnyakat. Futóárkot ásnak a századoktól hátra a faluba is, mert a bűzában már csúszni se lehet.

A tegnapi veszteség: az 5. századnál 4 halott és 16 sebesült. A zászlóaljban összesen kerek száz fő. Ebből 15 halott, 34 sebesült, 50 eltűnt, aki a 6. századból – részben holtan vagy sebesülten – az oroszok kezén maradt. Hársfalvy és Osgyán zászlósok, Eble had-apród megsebesültek.

Kimentünk Koszmovszkyval a Gera századához, megnézni és elintézni a két zászlóalj közötti hézag ügyét. Az állás mögötti bűzában iparkodtunk előre, guggolva, hasoncsúszva, de a csattogó lövések miatt végül is hátra kellett kerülni a mélyúton át. A vetésben má t lehetetlen az előrejutás.

A századoknál már kész az összekötött árok. Ennek dacára a 6. századnál rekedtem az erős tűz miatt, mert sok helyen még most

is csúszni kell az árokreszek között, A mélyútban pedig nappal egyáltalán nem lehet lejönni, mert oldalból is lövik. Késő este mehettem le a 7. századhoz, amelyből a Riesz szakaszát a köztem s az I. zászlóalj közt levő üres árok rész megszállására rendeltem, A század másik szakasza futóárkot ás, maga a század visszajön a patakmenti malom mögé. Az 5. század megszállja keresztben a mélyutat is, A mostanig hidat építő pionírok spanyol bakokat fognak elibe készíteni.

21 óra felé értem haza. Itt hallom, hogy az ezred a tegnapi „sikeres támadásért” a hadsereg főparancsnokságtól dicséretet kapott. Parancs jött arra is, hogy offenzívánk megszűnik, helyette erősen ki kell építeni az állásokat. Kiadom hozzá az intézkedéseket, csak azzal nem tudok kibékülni, hogy tartalékomat a templom mellé nem küldhetem. Fatty most is nálam van. Nem értem, hogy egy zászlóalj parancsnoknak semmi dolga ne legyen. Hol lehet a zászlóaljja?

Az ő révükön különben egy olyan incidens is fordult elő, ami élénken mutatja, hogy nekünk magyar honvédeknek néha milyen súrlódásunk van a mi konglomerátum-hadseregünk bennünket magyarokat nem nagyon szívelő egyes más nemzetiségű parancsnokságaival, A Fatty telefonistája valahol a mi vezetéinkbe kötötte magát, és bár ismételtel kértem Fattyt, hogy kerestesse meg a hibát, valamelyik századommal való telefonálásomban ismét zavarólag hallatszott át az ő beszélgetésük is. Bár nem minálunk, hanem nyilván náluk volt a hiba, valaki onnan először idegesen, sőt később egyenesen sértő módon követelte, hogy ne zavarjuk őket, holott éppen ők voltak a zavarók, A telefonon elérhető eréllyel követeltem, hogy nevezze meg magát, de a sértegető semmi továbbira nem reagált. Sőt most már hasonló tónust kezdett volna megütni a Fatty telefonistája is, Emezzel szemben Fatty hamarosan teljes rendszabályozással elégtételt adott és egy negyedóra alatt meg is kerestette és rendbehozatta a hibás kapcsolást. Az incognito sértegetővel szemben azonban nem maradt más, mint jelentenem az esetet, (Persze másnap olyan nagy események nyomultak előtérbe, hogy azok miatt a feljelentés azt hiszem teljesen elüledett.)

Július 7. Reggel félhétkor azzal költ Sajó, hogy tőlünk jobbra az oroszok áttörték a 9-eseket, Most már nem kérdek semmit, hanem a Vass századát az Urzedowtól délkeletre levő magaslatra rendelem, oda ahol a Riesz szakasza volt, Ássa be magát és tájékozdó-jék, keresse meg a visszavonult 9-eseket.

Ugyanekkor másfél század 77-es – már ötkor indultak a kraszníki erdőben volt tartalékhelyükről – megy el álláspontom mellett, ellentámadásra a patak mentén Skorczyce felé. Szerfölött lassan haladnak, ahelyett, hogy a faluban sietve, minél előbb elérnék a támadási területet, holott gyors előnyomulásuknak semmi akadálya sincs. Fatty pedig az áttörés hírére telefonostól hátrament a kraszníki erdőbe,

9 órakor érkezik az áttörésről – amit betelefonált – az Uszky írásbeli jelentése a mellette maradt 9/9. félszázad jelentésével arról, hogy tőlük jobbra senki sincs. Ugyanakkor kapom a Vass jelentését (1. 8. táblán) arról, hogy 8^h 15-kor elfoglalta az elrendelt helyet, ott találta a visszavonult 9-esek balszárnyát, azokhoz csatlakozott és beássa magát, (A Vass magamnál tartott jelentésének hátlapjára jegyeztem fel a mai harcok nevezetesebb időpontjait. Lásd 10. táblán.)

Tíz órakor Koszmovszkyval kimegyünk megnézni a 7. századot és azt már kész fődözekekben találtuk. Még Riesz ásatta azokat. Vassnak egész rendes fődözeke van, alig lehetett belőle előkeríteni, A század balszárnya kb, ezer lépésre van az urzedowi templomtól, jobbszárnyán azonban már nincsenek ott a 9-esek, hanem Skorczycetől délre, tőlünk 1500 lépésre harcolva, kis csoportokban és egyenként szivárognak hátrafelé a Skorzcycétől előnyomuló oroszok elől. A tűz mindkét részről csak szórványos, az első orosz vonal mögött sok-sok tartalék mozog előre, 10-12 vonal is! Sohase láttam ilyet!*

(Ha akkor – úgy mint a németek szokták – a hadtesttől pl. a vezérkari főnök mi hozzánk előre jön, és *a mi szemünkkel, nem pedig a hátul talán csak órák múlva beérkezett, és akkor is kétes értékű jelentésekből látja a helyzetet, milyen könnyű lett volna egy> tőlünk intézett ellentámadással, és jobbszárnyam lezárásával megállítani az áttört oroszokat. Elég lett volna az is, amit én kaptam tartalékul később, de elkésve már. Idő bőven lett volna hozzá, hisz olyan lassan fejlődtek az események, olyan lassan mozgott az orosz; csak nem papíron, hanem a valóságban kell folytatni a háborút.*)

Még tulajdonképpen csend volt. úgy a reggeli áttörésből, mint az akkor folyó harcból is alig hallatszott hozzánk valami. De mint a kissé fátyolos égen áttörő nap forró kánikulát, úgy a várakozásteljes

* A Krasznik felé három hadosztállal intézett nagyszabású ellentámadás a legnagyobb mérvű volt mindazon műveletek között, amelyekkel az oroszok a gorlicei áttörést követő nagy offenzívánk alatt lélegzethez iparkodtak juttatni minduntalan áttört s állandóan visszavonulásra kényszerített hadseregeiket. Harmadnap már az itt sikerült áttörésük is visszaverve, s az előbbi helyzet helyreállítva volt.

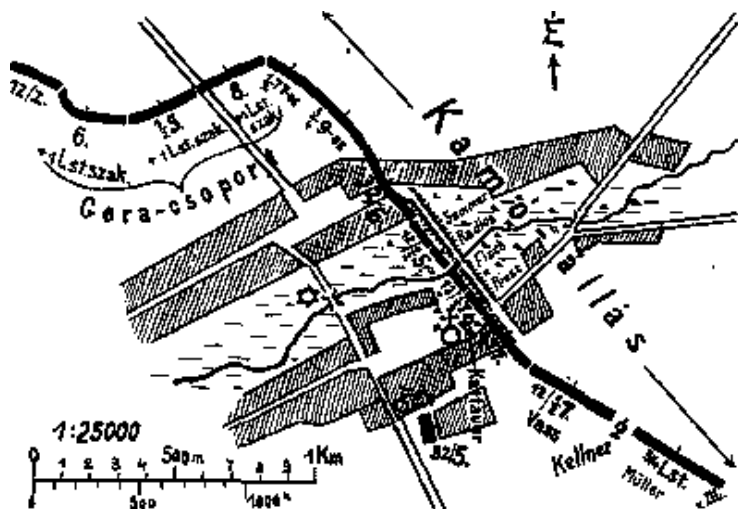

feszültség is nagyon meleg napot ígért. Érezni lehetett, hogy a vihar előtti csendet rövidesen tomboló orkán követi.

Visszamentünk álláspontomra, mint akinek a szénája a legnagyobb rendben van. Útközben a templom körül hiába kerestem az ellentámadásra indult 77-es másfél századot. És mert így a jobbszárnyamat biztosítva nem láttam, a velem volt Fisch által a Vass balszárnyszakaszát a templom közelében levő híd elzárására rendelttem ki,

11 órakor értünk vissza álláspontomra. Koszmovszky Kellnerrel együtt a saját géppuskás osztagát (Kattauer hadnagy) is hozzám küldi, hogy megerősítsem velük a jobbszárnyamat, és új tartalékokról gondoskodik,

17. vázlat.

Urzedow tervezett védelme.

Álláspontomon már ott találtam az ellentámadó 77-es másfél század parancsnokának, Holz századosnak írásbeli jelentését arról, hogy az oroszok Skorczyce felől támadnak Urzedow felé. Arról semmit sem írt, hogy ő hol van, de az kitűnt, hogy az ellenséggel érintkezésben nincs, vagyis ellentámadásba nem fogott. Ezt a jelentést Sa jó még távollétem alatt betelefonálta a dandárnak, és erre enged-

ték meg utólag, hogy jobbszárnyamon használjam fel a tartalékomat.

Most már elhitték a jobbszárnyat fenyegető veszélyt.

Tartalékok beérkezéig csak a magaméból, a vonalból vehettem ki, amit lehetett, a következőkben:

11^h 15-kor elrendelem, hogy Gera szds. mint alcsoport vegye át a parancsnokságot az arcban levő 8., 5., 6. megerősített századok felett. Én magam az Urzedow keleti végét fenyegető támadás kivédéséhez egy, az addigi jobbszárnyamtól hátrahajló kamócsoport megszervezéséhez fogtam. Éhez igen alkalmasnak kínálkozott a templom előtt a falura keresztben húzódó töltés, amelyen út, a patakon át egy híd vezet.

A kamócsoport egyik pillére, a 7. század (a Geránál levő szakaszt kivéve) már a helyén volt, és állítólag annak vonalában lesznek a visszavonult 9-esek is. Most tehát ezt a kb. ezer lépés hosszú vonalat kell összekötni a Gera-csoport jobbszárnyával a töltésen át, hogy abban várjuk az oroszokat. A híd körül kell már lenni Fisch alatt a 7. század egy szakaszának, Most mellé rendelem a 7. századnak Geránál levő Riesz-szakaszát, és az 5. századnál levő 77-es fél-századot. Ugyancsak iderendelem – a hídtól északra – a fél 5. századomat, összeköttetésül az arcvonalból hátrahajlítandó megmaradt 9-es fél-század mellé, Ezt az 5. századbeli fél-századot Radies és Sommer zászlósok vezetik. Így készen lesz a zárt vonal.

Déli 11^h30-kor adom ki a fentiekre vonatkozó intézkedéseket, telefonon. Kattauer hadnagy éppen hozzám ér géppuskáival, és azonnal a templom elé, a Fisch szakaszához küldöm. 11h40-kor indul tőlem. 12h-kor ér hozzám Kellner; őt Vasshoz küldöm – ismerve annak gyönge idegzetét – hogy vegye át a parancsnokságot a falun kívül levő erők fölött, 12h 30-kor indul,

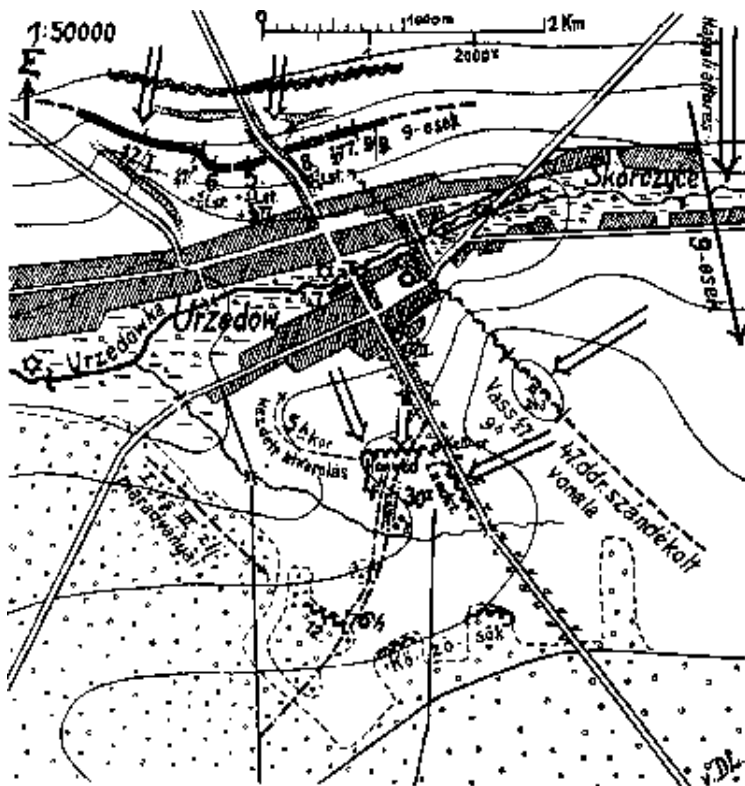
12^h 45-kor hozzám érkezik Diósytól egy Landsturm század, azt a 7. század megerősítésére küldöm a falu szélén.

Nemsokára tartalékul kapom a 32. ezred 5. és 6. századát; sajnos mindkettő egy-egy kadétörmester vezetése alatt érkezik. Egyik századot (6.) a kamó sarkpontjára, a 9-esek és a fél 5. század (Sommer) közé küldtem, a másik egyelőre itt maradt tartalékomul.

Sajnos, ezen rendelkezések már nem voltak rendben végrehajthatók. A kirendelt parancsnokok majd mind fiatal tapasztalatlan gyerekek voltak. Kevés volt az idő, sebtiben kellett szétszórni az erőket, a fiatal parancsnokoknak még tájékozódni se volt elég ide-

jük. Legfőbb baj pedig az volt, hogy a 77-esek nem teljesítették a parancsot, illetve éppen a legkritikusabb pillanatban kivonták őket. Ezzel nemcsak megbontották a vonalat, hanem eltávozásukkal megzavarták a többieket, rossz példát mutattak nekik, mert azok nem is tudták, hogy miről van szó, csak azt látták, hogy a védők egy része otthagya a helyét.

18. vázlat.

Urzędowi áttörés.

Július 1.

Időrendben ezen dolgok lefolyása a következő volt: Intézkedésem kiadása után 13h 30-kor azonnal a Vass-századhoz (Kellner) indultam meggyőződni a felállítás helyes volta felől. Alig indultam el a falu szegélye mellett, látom, hogy a Landsturm század,

amit Vasshoz küldtem, nem odamegy, hanem az országúton, hátra Krasznik felé. Utánuk sietek, hogy magam vezessem őket a helyükre. Rájuk parancsolok, megmutatom az irányt, s akkor Fatty alezredest találok a 47. közös dandár vezérkari tisztjével. A helyzetről tanácskoztak; mondják, hogy a 9. és 77. ezred az én kamóvonalam meghosszabbításában fog állást venni, oda irányítják összes csapataikat, a nálam levőket is. Akkor veszem észre, hogy a 77-es kadét, akit én az 5. századtól Fisch (a híd) mellé küldtem, ott van Fattynál. A félszázad azonban nem volt vele, mint mondja, az ott van, ahová küldtem, a templom mellett. Tehát a fiú otthagya csapatát, véletlenül találkozott Fatty val.

Én ellenvetem, hogy a frontból kivonni csapatokat a legkritikusabb pillanatban, amikor közvetlen küszöbön van az orosz támadás, nem lehet, Fattyék ragaszkodnak a felsőbb parancshoz, és Fatty írásbeli parancsot ad a kadétnak (9. táblán) és nekem is azon értelemben, hogy osztagai tőlem azonnal hozzá menjenek.

Továbbmentem a Lst. század után. Meg is találok a Riesz-féle írókban, de csak Kellnerrel; Vass a 7. századdal – illetve csak félszázada volt vele – lehúzódt a falu előtt levő szakaszai mellé, a közben csakugyan elment 77-esek helyére. Ezért a Landsturm századot balra tolom, hogy zárkózzon a 7. század mellé. Persze tőle jobbra nincsenek se 77-esek, se 9-esek.

14^h 30'. Lemegyek a 243-as dombról a faluba, ahonnan akkor már puskatűz hallatszott, s ahol addig a következők történtek;

Koszmovszky Sajót – nemsokára hogy én elmentem rendezkedni – kiküldte, hogy nézze meg és rendezze a templom előtti kamóvonalat, Sajó éppen akkorra ért oda, mikor a 77-esek otthagyták az állásokat. Velük akartak menni a 9-t.sek is. Egy főhadnagyuk egy osztaggal a Kattauer puskáinál volt, s indulni akart. Miután akkorra kitűnő szakaszparancsnokom, Riesz zászlós megsebesült, Sajó – nem tudván őt kivel pótolni – revolverrel kényszerítette a helyét elhagyni akaró főhadnagyot, hogy maradjon ott, Riesz helyett vegye át a parancsnokságot, embereit pedig egy vele volt őrmesterrel elhagyott helyükre vezettesse vissza.

Ez alatt az orosz – alighanem elseperve a reggel ellentámadásra indult 77-es másfél századot – hatalmas túlerővel közeledett a patak völgyén Skorczyce felől a kamóállás felé. Ott ugyan a töltés kitűnő védővonal lett volna. De mint már említettem, éppen akkor vonták ki a 77-eseket. Az oroszok cserkészve, egyenként jöttek, nem

sokat ártott nekik a mi tűzünk, fedte őket a sok ház, a kertek, a fák. Alig voltak 200 lépésre, mikor a mieink között a 77-esek kivonása miatt az üresen maradt hézagnak az ottmaradtakból való betöltésével zavar keletkezett. Szóval rendetlenség volt oroszok nélkül is. Mindkét oldalon hevesen folyt a tűz, a mieinket igen erősen gránátózták az oroszok. Sok volt a veszteség.

Én – mint előbb említettem – 14^h30-kor értem Kellner felől a templom közelébe, ahol akkor javában folyt a tüzelés. Látom, hogy igen sűrű orosz vonal gyülekezik rohamtávolságra a töltés előtt, mögöttük nagy tömegek fejlődve nyomulnak felénk. Talán sose láttam olyan óriás tömegeket! Lehetett 12-15 vonal egymás mögött. Valósággal lebilincselve a látványtól alig érzékelem, hogy füttyülnek a golyók, és arra gondolok, hogy bár telefon volna itt, hogy tűzérési tüzet tudnék kérni valahogy.

Abban a pillanatban nehéz gránátok vágtak a templom mellé; alig voltam tőle száz lépésnyire. A templom azonnal kigyúl és a körülte levő házak is. Ropog a fegyver, ropog a tűz, recsegetve töredeznek a srapnelezett fák galyai, Zuhog a srapneleső, a pokoli hangversenyben egyik gránát robban a másik után. Most már nemsokára a rohamnak, kell jönnie! Mit csináljak? Itt maradjak, ahol már nem sokat tehetek – tartalék kellene! .. Még van hátul egy tartalék századom!

Sietve rohanok – már ahogy a fáradságtól kimerülve rohanni tudtam, másodszer tettem meg a pokoli kánikulában az utat – az álláspontomhoz. Elérem az álláspontomnál levő 32/5. századot. Aból egy szakaszt a templom mellé küldök a 77-esek helyére, egy másik szakaszt a falu szélén – ahol jöttem – Kellnerhez, arra gondolva, hogy a Landsturm század, amit a Vass helyére küldtem, már nem érhet oda.

Amint ezeket az intézkedéseket kiadtam, elfogyott belőlem az erő. Az egész napi szaladgálás úgy kimerített, hogy félájultan rogytam össze a telefon mellett, csurgott rólam a veritek. Éppen ott volt a doktor is. Leöntött vízzel és kért, hogy ne beszéljek, mert el vagyok kékülve a túlhevültség miatt. Na hisz éppen arravaló az idő!

14^h45-kor értem haza, és 15^h05' lehetett, amikor onnan útbaindultak a 32-es szakaszok. Közben Sajó is visszaérkezett, elreferálta a templom előtt történeteket. Vázlatot hozott magával, minden úgy volt, ahogy rendeltem, csak a 77-esek hagyták ott a helyüket.

Közben azonban az orosz támadás – úgy ahogy előbb előadtam – előrehaladt, és körülbelül 15h-kor rohamra indultak az oroszok A 32-esekkel szemben egy orosz altiszt a töltés mögött állva tüzelő embereinkre int, hogy feküdjenek le, és sapkáját lengetve magyarul kiált rájuk, hogy ne lőjjenek, adják meg magukat! És azok meg is tették! Oláhok voltak, egy részük feltartotta a kezét. Épúgy a mellettük levő 9-esek is. A Sommer és Fisch emberei s a 7. század tüzzel fogadták és visszatartották ugyan a rohamot. De nemsokára hátuk mögé kerültek a 32-esek és 9-esek helyén betódult oroszok. A Kattauer géppuskái a Sommer és Fisch embereivel még tüzeltek, kézi tüzést vívtak, de hiába volt. Egy részük fogságba esett, és csak az menekült meg, aki hátra tudott jönni az én álláspontom felé.

15^h20': Uszky telefonál, hogy a 8. századot szemben is támadják, oldalból is nagy erők nyomulnak felé, hátában is vannak már oroszok, Az árokban a balszárny felé még visszajöhetne – de felsőbb helyről az a parancs jön, hogy: minél több az ellenség, annál nagyobb a dicsőség – kitartani!

15^h 30-kor az oroszok már benn vannak a faluban, és közelednek a piac felé. Erre Koszmovszky a még meglévő 32-es félszázad tartalékot – szintén egy kadétörmester alatt – a malom melletti Mdon át a faluban keresztben való állásvételre rendeli, hogy tartsa fel a Skorczyce felől betört oroszokat addig, míg a hozzánk küldött újabb erősítés, egy már útban levő 32-es zászlóalj és egy Landsturm század beérkezik. De már késő volt; a félszázadnak sem ereje, sem vezetése, sem ideje nem volt elég. A félszázad a malmon túl fejlődni se tudott, oldalmenet közben érték és fogták el az oroszok.

16k-kor a házam feletti partról figyelem a látható eseményeket, amikor a templom felől megjelenik Kattauer a géppuskáival és jelenti, hogy vissza kellett jönnie, mert mindakét puskáját szétlőtték. Pár perccel később az 5. és 7. századnak a templom körül volt emberei is feltűnnek a szomszéd házak között és jelentik, hogy a piacon velük egy magasságbán jönnek az oroszok.

Csúnya helyzet volt, égett nemcsak a templom, hanem az egész falu.

16^h 15': még mindig érkeznek az emberek a templom felől, most már futva, A templom felől és a piacról is tüzeltek utánuk az oroszok. Tűz ér bennünket is!

Koszmovszky – aki reggel óta nálam volt – csak annyit tud

odakiáltani, hogy a visszaérkezőkkel szálljam meg keresztben a kraszniki utat. Aztán lóra kap és vágat a saját zászlóalja felé. Én pedig a partba vágott mélyúton (kraszniki út) szaladok Sajóval és a doktorral embereim után, már az oroszok tüze alatt. Velünk a zászlóalj törzs is, ki ki azt kapta fel, ami a kezébe akadt; a telefonisták csak a készüléküket, a vezetőket már ottmaradt.

Egypár ember a kápolnánál állva maradt, és onnan tüzelt a fejünk fölött az utánunk nyomuló oroszokra. Tovább megyek valamivel, s a kraszniki út legmagasabb helyén, amelyről egy lapos gerinc nyúlik lefelé, megállok, és raj vonalba rendeztem az embereket. Nem sokan vagyunk, tizenkettes alig 80-100. De voltak 77-esek, Landsturm és 9-esek, legtöbbje nem Urzedowból, hanem a Riesz-féle kamóállásból; oldalt jöttek Kellnerrel a domb felől, persze összekeveredve, ahogy meg tudták menteni magukat. A honvédeket a falu felé néző gerincen helyezem el s ott kilövést keresek nekik. A többivel a kraszniki utat szállattam meg, arccal a kamóállás dombja (243) felé. Vonaluk a honvédekére majdnem merőleges, és a közöttünk levő sarkon Kellner helyezkedik el géppuskáival; onnan löhet a falu felé s a dombra is. Kellnerre bízom a tőle jobbra levők felügyeletét, magam a honvédeket rendezem. A dombról még most is jönnek szórványosan a menekülők, már az oroszok tüze alatt.

Úgy állok itt, mint Marius Karthágó romjain. Tisztem nincs, csak Fisch és egy-két kadét, Sajót hátraküldtem az erdőbe, ahonnan mieink látszanak. Kérettem őket, hogy jöjjenek segíteni. Menynyivel több Landsturm, mint honvéd maradt! Az enyém majd mind ctíveszett, mert kitartott; a Landsturmból pedig sok már előre visszajött. Amint megérezték a pecsenyeillatot, kisebb-nagyobb csoportokban szállingóztak hátra azon a címen, hogy mexikói puskájukba a mi töltényünket nem használhatják, hátulról kell hozniok.*

Kötélékrendezésről szó se lehet. A fő, hogy vonal legyen, és ott, ahol találják, kilövést keressenek az emberek. Szerencsére az orosz a kápolnánál megállt és rendezkedett. Ott várta be, míg a többiek elfoglalják az egész falut. Amint az én századaim árokbaszorult embereit pálcával piszkálták ki a szemben, oldalt és hátulról körülzáró oroszok, ugyanúgy sodrították fel a többi zászlóaljat is. Úgyszólván csak az a kevés tiszt és arcvonal mögötti menekült meg, akik a Bothtól balra volt 32-es vonalon tudtak utat nyerni hátrafelé.

* A mi fegyvergyárunkban Mexikó számára készült puskák voltak, amiket a háború miatti nem adtak át, hanem kiosztották az osztrák népfelkelésnek.

Nagy nehezen, rengeteg ordítózás, szaladgálással magam vive kergetve kilövéshez az embereket, elértem annyit, hogy honvédeim kb, 400 lépésnyi vonalon beásták magukat, miközben tüzeltek is a szemben gyülekező ellenségre. De történyünk kevés van, csak a Kellner géppuskái szórták a tüzet. Egyik puskát maga kezelte, aminek sajnos, az a következménye volt, hogy nem vigyázott a Landsturmra, s amint egyszer odanézek, nincsenek sehol! Beszöktek a közeli erdőbe. Most már magamra maradtam kb, 80 emberemmel, mert Sajó is azzal jött vissza, hogy az erdő szélén levő Landsturm nem jön; parancsnokuk azt mondta, hogy ott kell fődozéket ásnioik.

Nem tudom, hogy hol az ezredparancsnokság, hova jelentsem a helyzetet. Gondolom, hiába is volna, az ezrednek sem igen van jobb sora, mint nekem. De miután az orosz már jó félórája nem folytatja a támadást, sőt ásni kezdtek nemcsak a kápolna körül, hanem a dombon is, talán magam is segíthetek magamon? A kápolna előtti muszkák jobbszárnya a falu felől mintha szabadon állana? Elrendelem Fischnek, hogy szedje össze a hús legjobban használható embert, és a hátunk mögötti mélyedésben eltolódva, támadja oldalba az orosz jobbszárnyat a falu felől. Fisch 17 órakor meg is kezdte az átkarolást. De nem lett belőle semmi, egyszerűen meghosszabbította a balszárnyamat.

Most Radies zászlóssal szedtettem ki hús embert a többi közül, és jól megmagyaráztam neki, hogy mit akarok. Persze előttem már csak 6-7 lépésre maradtak egymástól az emberek. Radies 17 óra 15 perckor indul. De alig ment pár száz lépést, megmozdul szemben és a dombon is az egész orosz vonal. Támadnak, úgy amint szokták, lassan egyenként, cserkészve mozognak felénk.

Jobbszárnyam fedezetlen, balról Radics nem támad, hanem emberei hátramennek az erdő felé. Teljes erővel lönek az embereim, de meddig? Tudom, hogy alig van lőszerük. Magunk vagyunk, az ellenség két oldalról támad. Mögöttünk az erdőszélén mégis van valami Landsturm; oda kell menni, ott az erdő is véd valamelyest. Mint az áradat, tódul felénk a muszka vonal, s mire intézkednék, már nem is kell – maguktól mennek hátra az embereim. Csak Kellner maradt a helyén, se hall, se lát, csak ontja puskáiból a tüzet.

Nem futottunk most – dehogy! Csak baktattak a fáradt emberek, közöttük magam is, hátra az erdő felé. A kimerüléstől észre se vettem, hogy egy útszakadék szélén a nyílt szántáson megyek, ahol füttyülnek a golyók, holott a szakadékban teljesen fedve mehetnék.

Valaki aztán berántott a szakadékba, de ez a nem szándékolt ugrás végleg kizökkentett belőlem minden testi erőt. Alig bírtam mozogni, karonfogva vezettek tovább, Szerencsére ahol legnagyobb a szükség, ott van legközelebb a segítség: a szakadék egy kis mélyedésbe vitt; abban volt a doktor segélyhelye és vele egy kocsi. Feldobtak rá, és közibe a lovaknak! Így értem utól az embereimet, így kerültem ki a fogságbaesést.

Nemcsak magam voltam ilyen kimerült, hanem igen sok ember is, akik számára nem volt kocsi. *A testi erőállapotra igen nagy befolyással van a lelkiállapot.* Ha jól vesszük, embereim nem is teljesítettek valami borzasztó sokat, alig pár km volt az út. Igaz, hogy forró kánikulában és szerelvénnyel. De mindenesetre nem annyit mint én, aki reggel óta szaladgáltam álláspontom és a jobbszárny között. De mindez nem lett volna olyan nehéz, ha nincs a lelki depresszió. Az oroszok bizonyára sokkal többet jártak mint mi; igaz, hogy a puskán és kényér zsákon kívül nem volt náluk semmi más. De ami nekik segítségükre volt, a lelki erő, bennünket éppen az hátráltatott. Még a mások bátrak is elvesztették a fejüket. Mialatt a felvételi vonalba kilövéshez kergettem az embereket, amint a Riesz-féle kamóállás felől feltűntek az oroszok, valamelyik zászlósom azzal rohant hozzám és fogott meg (úgy mint Placzkowicénél Simkovics), hogy az Istenért, meneküljünk, mert mind ittveszünk. Azután pedig szomorúan láttam a kocsiról, miként maradnak el mögöttünk bandukoló embereink, akik nem bírták a sietést, A szó szoros értelmében kézzel fogták meg őket az üldöző oroszok. Részben éppen ez volt a szerencsénk: nem tüzeltek ránk valami nagyon, mert az elmaradók fogságbaejtése elterelte figyelmüket,

így szerencsésen elértük az erdőt, ahol kívülem, Sajón, a dokorton és pár kadéton kívül mindössze a telefonisták és 27 puskás ember gyülekezett. Szomorú kis csapat, hanem azért a hangulat sokuk háttéréből akkor is csillant elő fénysugár. Fáradtan kullog be utolsónak egy cigány, nincs nála semmi, csak a fegyvere. Történyt kér alázatosan, és jelenti, hogy minden holmiját el kellett dobnia, hogy megmenthesse magát. „De a puskát nem hagyom! Jövünk mi, harcolunk, csak parancsoljon és vezessen a százados úr!”

Az erdő kellemes hűse és a valamennyire való biztonság érzése csakhamar jobb hangulatot adott, 17^h5-kor – még mindig teljes bizonytalanságban a következők felől – tájékozódni akarok.

Az orosz egyelőre nem követett, a mélyedésen, ahol kocsira ültem, nem jöttek át. Tőlünk jobbra az erdősarkon, tegnapelőtti első tartalék megállásom helyén) mozgás látszott. Sajó odamegy, 9-esek és 77-esek Landsturmral vegyest. Mindegy akárkik, mégse vagyunk magunk. Most jut eszembe, hogy a visszavonulást is azért akartam elrendelni, mert emlékeztem valamire: míg a felvételi állásban rendezkedtünk, egy közös segédtsízt került oda és azt mondta, hogy fokozatosan az erdőséltre kell visszamenni, ez a parancs. Az ezredünkről semmi hír.

Széles vonalban megszállatom az erdősélt. Valaki mondja, hogy Baumgartner és Gorzó zászlósokat látta vagy 15 emberrel bemenni az erdőbe. Tizenöt ember! Több mint az ittlevők fele! Utánuk akarok küldeni, éppen itt van egy tarka ló; kié, hogy került ide? Itt van! Fischt akarom felültetni rá, de a mindig fáradhatatlan, mindenre önként jelentkező fekszik mint a hulla és azt mondja: tessék agyonütni, de akkor se bírok mozdulni se! (Igaz, hogy velem együtt ő szaladgált legtöbbit.) Radies sose ült lovon, Sajó nincs itt, megint a közösökkel tárgyal. Nem maradt más, magam ültem a visnyára. Borzasztó lusta dög, annyit kell ütni, rúgni, döfködni, hogy gyalog se volna fáradtságosabb, Végre az erdő hátsó szélén, Wyznica előtt csakugyan megtalálom a két zászlóst és embereiket. De még se vittem őket előre, hanem ott ahol voltak, a Wyznica előtti hidat szállattam meg velük.

Mire visszatértem embereimhez az előllevő erdőséltre, ott találtam ezredünk többi megmaradt részeit is. Aránylag még kevesebben voltak, mint az enyéim: az ezredessel és pár tiszttel 67 puskánk volt összesen. Odajött a dandárparancsnok is. Koszmovszky vette át a parancsnokságot a kis töredék felett, tíz lépéses térközökkel 600 lépés erdősélt szállatott meg velük. Tőlünk jobbra két Landsturm század van és a 77-esek, 9-esek 170 embere.

A zavaros helyzet láttára szinte tanácstalanok vagyunk. Koszmovszky a legnyugodtabb, meg kell adni, snájdig ember és jó ideg-zete van. Diósy egészen meg van törve, nem győz sópánkodni az ezred elvesztése fölött. Én is csak most eszmélek igazán, hová lett Kellner, Gera, Vass és a többiek? Radies, Fisch most beszélnek el a történeteket. Hogy a töltésen a 32-eseket még rendezkedés közben érte a roham, és a muszka őrmester intésére megadták magukat, velük a szomszéd 9-esek is. Az enyémből csak azok menekültek

meg, akik a falu szélén jöttek, de akik a falun át a rövidebb utat választották, azokat vagy lelőtték vagy elfogták az üldözők. A Kellner csoportja két felől át volt karolva, Azt én is láttam, hogy még az utolsó percben is lőtt, csak akkor kapta fel a puskát, mikor már egész közel voltak hozzá az oroszok. Akkor lövést kellett kapnia, mert felbukott, Ugyan még tovább szaladt, de ismét felbukott és ottmaradt, Vassról nincs semmi hír, állítólag ki se tudott jönni a fődőzékéből, fogságba esett.*

A kényszerű lovaglás azt is kihozta belőlem, amit addig nem értem rá észrevenni, A déli, átizzadva kapott locsolástól olyan hexenschusst kaptam, hogy nem bírtam kiegyenesedni; nagy fájdalmak közt összegörnyedve ácsorogtam ide-oda. Soha nem érzett pokoli szomjúság lepett meg, de nem volt mit inni. A doktor adott kulacsából egy kis citromsavas vizet, az meg olyan tömény volt, hogy kiégette a nyelvemet.

Szerencsénkre az orosz mint mindig, most is teljesen passzív maradt, nem folytatta az üldözést, A helyén egy jól vezetett csapat annyira juthatott volna, ameddig jólesik, felsodríthatta volna akár az egész hadosztályunkat is. De mi már 17 órától nem láttunk orosz. Később egy kozák szotnya léptetett a kraszniki úton az erdő felé. Azután egy kis, előttünk levő erdőcske sarkán tűnt fel két lovas. Megálltak, figyeltek. Elegáns lakkcsizmás tiszt volt az egyik, hatalmas nagy lovon, mögötte bozontos kis visnyán egy nagykuccmás kozák. Lassan indulnak az erdősarok felé. De már ezt nem nézhette Sajó: elkap egy puskát, odadurrint, – úgy elrohant a két kozák, hogy nyomuk se maradt! Sajó ugyan kikapott azért, mert elárulta az állásunkat, de viszont ellenség többé nem mutatkozott,

A 67 ember fölött a további parancsnokságot Both vette át, A dandárparancsnok Dzierkowice felé dirigálta a kis csapatot, bennünket be nem osztott tiszteket pedig hátraküldtek az ezred vonatához Olbiceinbe. Itt sátorozunk megint, ahol két nap előtt voltunk a keretek gyümölcsfái alatt.

Július 8. Halljuk, hogy Both az ezred maradványával tartalékba hátrakerült, Hexenschussom igen erős, fel vagyok lovagolva és izomlázam is van. Szóval az általános lelki depresszió mellett testileg is rosszul érzem magamat. Most már mindenki itt van, aki megmaradt, de mind csendes szótalan,

Kellner csakugyan utolsó pillanatig tüzelt és súlyosan sebesülve fogságba esett. Vass azonban a fődőzéke közelében elesett, valóra vált a halálfélelmes előérzete.

Itt vannak:	Fogyatéék: (7-én)
5. századtól: Kovács S. hgý.	Sommer zls. (seb.)
Radics zls.	Halász hadapr. (fogs.)
Ludascher örm.	
6. századtól: Gera	Csáky zls. (seb.)
	Stark örm. (fogs.)
7. századtól: Baumgartner zls.	Dr. Vass J. t. hgý. (elesett).
	Riesz zls. (súlyos seb. fogs.)
	Dukesz zls. (elesett v. fogs.?)
	Kovács (örm. fogs.)
8. századtól: Ilk zls.	Ulszkay hgý. (fogs.)
Vitéz örm.	Bökönyi zls. (fogs.)
	Fray hadapr. (fogs.)
	Sztahó zls. (seb.)
Géppuska: Gorzó zls.	Kellner szds. (súly.seb. fogs.)

Vagyis a századok 18 tisztjéből:	
meg van	7
elesett	2
sebesült	3
fogságban	6 (ebből kettő sebesülten).
A zászlóalj állománya 5-én reggel volt	513 fő
ebből 5-iki veszteség	100 „
7-én reggelre maradt	413 „
7-én este volt: puska	41
géppuskás	10
fegyvernélküli törzsbeli	32

	Megmaradt 83 fő.
Tehát a 7-iki legénységi veszteség kb.	330 fő.
ebből elesett kb.	35
sebesülve ittmaradt	10
eltűnt (fogság)	285

hogy ebből mennyi halott és sebesült, az nem ismeretes. Odaveszett a zászlóalj két géppuskája is. Erről jegyzőkönyvet kell felvenni, az elvesztés körülményeivel.

Ráérek gondolkozni az urzedowi események fölött. Hogy is történt, hogy nemcsak az én zászlóaljam ment tönkre, hanem az egész ezred egérfogóba került? Pedig *erő volt elég*. Arban úgy a Gera csoport, mint a többi zászlóalj is erős volt, jól beásva, úgyhogy visszavert volna bármilyen támadást. *Tartalék is bőven volt, de nem a veszélyeztetett szárny mögött és nem voltak felhasználva idején,*

elaprózva lettek bevetve, későn, amikor már nem fejthették ki az erejüket.

Csak későn szervezhettem meg az oldalállást. Pedig volt benne:

7. századom	110
fél 5. szdom	50
32'6.	160
3/4-ed 9-es szd.	120
két 77-es félszd.	140
még 9-esek	60
Landsturm	160

Összesen legalább is 800 puska. Tehát a 2500 lépésen 3 lépésenként voltak az emberek, azonkívül 4 géppuska, – nem is számítva a reggel ellentámadásra ment 77-es másfél századot, az áttöréskor bevetett 32/5. századot, amihez még útban volt egy 32-es zászlóalj és egy Landsturm század is, Ezek összesen kb. 1200 puskát, vagyis az egész erő kb. 2000 embert tett volna ki. Ebből 1200 nyugodtan rendelkezésemre állhatott volna mindjárt az áttörés első hírére, korán reggel, s akkor nincs semmi baj.

Az oldalállás ellenállását is a 32/6. század késői bevetése, s azonkívül főként az ingatta meg, hogy a legkritikusabb pillanatban kivonták a 77-eseket. A hozzám küldött 32-esek parancsnokai pedig tapasztalatlan gyerekek voltak. Már pedig *idegen parancsnokság alá, pláne utolsó pillanatban csak igen megbízható csapatokat szabad adni, igen jó parancsnokok vezetése alatt. Mert a veszedelmes helyre ismeretlen felsőség alá bedobott embertömeg egy kiszámíthatatlan kicsiségre is elvesztheti a fejét, és úgy mint itt, csak veszteséget okoz. A megbízhatatlan csapat pedig komoly helyen nem javít,¹¹ többet árt mint használ. Azt csak biztos helyen lehet felhasználni, ahol az ellenséggel közvetlen érintkezésbe nem kerül.*

A Landsturmbeliek tüzelés helyett lehúzódtak a fődőzékbe, revolverrel kellett őket tüzelésre kényszeríteni, Ez különben nálam is megtörtént. Az én embereim között is akadt, aki a felvételi állásban nem akart előremenni a kilövéshez, egy párat én magam kergettem előre revolverrel. Mert a visszavonuláskor keletkezett félelem úrrá lett a lelkeken, pánik fogta el a visszaözönlő embereket,

Nehéz az ilyen visszavonuláskor, ilyen vereség után megtartani a tiszta látást, de ilyenkor is rá lehet kényszeríteni másra is.

* Hogy a jobbszomszédok iránti bizalmatlanság nem csak subjektív elfogultság volt részemről, annak igazolását kaptam véletlenül egy félév múlva. Tátralomnicon együtt voltam a ho. vezérkari főnökükkel: az maga mondta, hogy Urzedownál egyes csapataik rosszul viselték magukat.

Az urzedowi orosz támadás legnagyobb volt az általam látottak között. Nagy tömegek jöttek, nem törődve a tüzzel, feltartózatlanul. Megdöbentően nagyszerű volt, amit a templomtól láttam, a kis helyen bevetett hatalmas tömeg. Viszont az oroszok abszolúte nem tudták kihasználni az első sikert.

Július 9. Kitüntetési javaslatokat terjesztettem be Kellnerről, Uszkayról, Sajórol, Radicsról, Tamásról, Varga K. 5. szdbeli örvezetőről, Szilágyi Gy. és Nagy G. 6. és Makaí Gy. 7. századbéli honvédekről.*

Július 14. 10 -én az ezred vonatával *Krzizomierzbe*, 11-én Zimnawodára költöztünk. Szép tiszta falu, igen csinos paraszt házban lakom, A kedves háznép közt jól esik látni a szép lengyel menyecskét, aki takarosán kiöltözve jár-kél a ház körül. Először veszem észre a háborúban, hogy a csukaszürkén kívül nő is van, aki szívesen elbeszélgetne velünk, ha a nyelvét értenők. A tiszta gyepes udvaron árnyékos fa alatt levélírással, csendes beszélgetéssel töltjük az időt, és a nyugodt élet, pihenés, gondtalanság közben – hisz a legázolt vetés is feléled a vihar után – lassanként felengedett a rossz hangulat. Negyedik napja vagyunk Zimnawodán, négy napig nem hallottunk ágyúszót – de azért mintha titkon gyászolnék a hiányzó bajtársakat: nóta nincs sehol! Ez már csak akkor jön vissza, ha új emberek hoznak új hangulatot.

Ma délben Berényi századossal egy menetzászlóaljunk érkezett Zimnawodára. Délután már ott is hagytuk a kellemes falut, (vajjon hány gondolta, hogy a búcsúnál a szép lengyel menyecske keze az övében lett melegebb? . . .) – indultunk a front felé.

Az ezred maradványa, összesen 110 ember Dzierkowicén várt reánk. Az új ezred – három félzászlóalj két-két századdal – azonnal megalakult. Megkapom a régi 41 emberemet, hozzájuk egy menetszázadot. 300 emberem lett, 252 puskával. Az 5. század parancsnoka dr, Leitner t, főhadnagy, a 6-iké Gera, Géppuskás dr, Merker t. hadnagy, egyelőre puskák nélkül, Hozzám került Várkonyi t. hadnagy, nagykárolyi házigazdám is. Berényi az ezredvonatot veszi át.

Amíg a két század megalakul, hozzám jön az újak közül egy önkéntes őrmester, borotvált arcú, nagyvilági modorú, igen szimpatikus úr. Előadja, hogy sorhajóhadnagy volt, a Szt. István dread-

* A fogságbaesettek, Kellner és Uszkay nem kapták meg a kitüntetést, Sajó szignumot, Tamás nagy ezüstöt, Radies azonban csak bronzot kapott nagy ezüst helyett. Valami olyasmire emlékszem, hogy „nem a megmenekült hősök kelleneek.”

noughton mint a vezérhajó első tisztje teljesített szolgálatot. De nyelvismeretei révén tolmácsnak vezényelték, amiből nem kér, eleget kémkedett már mint fűtő angol hajókon stb. Ezért dühében leköszönt tisztí rangjáról. De alig volt otthon egy darabig, mint honvédet behívták a pótzászlóaljhoz, Persze megbánta hogy leköszönt, visszakérte rendfokozatát, s a pótzászlóaljnál őrmesterré nevezték ki. Most azt kéri, vezessem elő az ezredeshez, nevezze ki zászlóssá addig is, míg visszakapja rendfokozatát. Elővezettem, Átadta Diósynak a pótzászlóaljparancsnok fenntiekét igazoló levelét, Diósy kikérdezte, amiről hirtelen lehetett. Kifogástalan Arme-Deutscho beszél, tökéletesen sok más nyelven is. Az ezredes kinevezte zászlóssá, s mire a két század megalakult, Krémer már fel is varrta neki a zászlósi csillagot.

Egy másik érdekes emberünk Komoróczy, Szatmár megye nyugalmazott alispánja, 50 éves, sohase volt katona, de önként bevonult és mint kadét vezet 30 embert az, aki otthon egy vármegyét dirigált.

Már sötétedni kezd, mire a beosztással készen vagyunk, és azonnal indulunk a Dzierkowice előtt 2 km-re a 210 Δ -on levő tartalékállásban felváltani a 32-eseket (15. vázlat és 2. részletes térkép). Én az állás mögött egy sose látott erősségű orosz földözékbe költözöm. Orosz támpont volt, szakszerűen tervezett és épített félállandó erődítés. Hatalmas mély árok, benne legénységi férőhelyek, tisztí és altisztí bútorozott, padlós szobák, úgy a mellvéd, mint előtte a 8 soros drótakadály súlyeszrtve és leplezve úgy, hogy száz lépésről még nem látszik belőle semmi sem. És mégis ellenállás nélkül hagyták itt az oroszok, mert nem volt lőszerük. Magyar hadifoglyok építették, a gerendákba van írva a nevük. Most már Kellnerék is építhetnek ilyet!*

Július 15. Papunk visszaérkezett a pesti bevásárlásból, új színű tábori zöld ruhát és fotográf masinát hozott.

Július 16. A zászlóalj hajnali 2H30'-re maguk önállóan mennek az Urzedow nyugati végén levő 171-es malomhoz. Éjjélkor kellene gyülekezni, de senki sincs az elrendelt helyén, én költöm fel a századokat. Indulunk, a sötétben alig lelem meg az utat. Csak 4 km a malom, de már világosodik, mire odaérkezünk, Diósy ott vár az ezredtörzsszel, nagy csendet parancsol (15. vázlat).

Pár száz lépésre a hídtól az erdőszélen beásunk, tartalék va-

* A Kowel-Lublin-Ivangorodi vasút előtti fővédelmi vonal egy része volt, amelyet az oroszok mindenáron tartani akartak.

gyünk. Az orosz megint ott van Urzedow felett, ahol volt, de mi most az alvégre kerültünk a múltkori felvég helyett. Előttünk a 32-esek támadják az oroszokat, de csak néha-néha esik egy-egy puskalövés. Annál zajosabb a tüzéség, felettünk is megzúgatja az erdőt egy-egy srappnelrobbanás, tördeli a fák gályáit, Snapsszal és teával tartjuk ébren magunkat, szíjjuk egyik cigarettát a másik után. Aztán emelkedik a nap, áttöri majd felszívja a ködöt, belőlünk az álmot.

Semmi nyoma, hogy megkezdődött volna a támadás. Délelőtt előremegyünk a faluba. Libasorban, egymás mögött tíz lépésre lopakodunk át a malom melletti rozoga pallón, és a falu utcájában helyezzük el a századokat. Aztán tovább várunk. Együtt vannak a tisztjeim-, igen sokan vannak, minden szakasznak két tisztje, illetve hadapródja van. Hallgatjuk a friss zászlós tengerész kalandjait, Nagyon érdekes dolgokat mesél kémszolgálatáról, tengeri csatáiról, – csak az tűnt fel nekem, hogy nem nagyon ismerős a pólai tengerész kasszinóval, és nem ismeri a tengerész múzeumban, amit én véletlenül tudok: az én egykori dandárparancsnokom, Papp tábornok fiának, a monarchia hosszú időn át egyetlen hősi halottjának (aki a kínai boxerlázadáskor 1900. esett el) a múzeumban őrzött ruháját és fegyvereit.

Megebédelünk, Megered az eső, és a csűrökbe szállásoljuk ' az embereket. Én egy igen jómódú gazdánál kaptam szobát. Diskurálunk vele a 7-iki harcokról, amit ő a ház előtt nézett végig, Ott esett fogságba egy tisztünk; látták rajta, hogy fél, egy idős muszka megcsókolta és úgy biztatta, hogy nem lesz semmi baja. Az oroszok a lakosokkal temették el az elesetteket, akiktől azonban nem szedték el az igazolójegyeket. Tisztet – mint mondja – egyet sem temettek el,

Amint besötétedett, a házak előtt pár száz lépésre vettünk tartalékfelállítást. Két századom érintkezése 'éppen a csűröm előtt van.

Július 17. Századaink beássák magukat, és futóárkot ásnak úgy előre a rajvonalba, mint hátra a faluba, A 32-esek támadása úgy látszik, teljesen elmarad.

Be vagyok kérve őrnaggyá, – most minden második hónap 1-én van előléptetés – csak meg kell érni szeptember 1-ét.

Holnapra nagy támadás volt tervezve, ma délután a dandár- és ezredparancsnokkal szemrevételeztük a támadás helyét. Az Urze-

dow és Moniaký közti erdóból kellett volna támadni a Wierzbicától délnyugatra levő állásokra. Poroszoknak is kellett volna támadni mellettünk, de még sehol sem látszanak. A kiutalt támadási terep teljes síkság, olyan mint a gyúródeszka, sehol rajta egy hullám vagy fődözék; de az oroszok előtt 3-4 soros drótakadály. Szerencsére mire visszajöttünk, itt a parancs, hogy a támadás elmarad.

Hazajövet arról beszélgettünk, hogy meddig fog tartani a háború? Az én érzésem szerint szint fog vallani az egész Balkán, minden állam csatlakozni fog vagy ide vagy oda. Az angol behozza az általános védkötelezettséget, közbe fog lépni Amerika – de minket mégse fognak leverni, s a háború végét valami előre nem látható nagy dolog fogja eldönteni. (Bíz azt nem gondoltam akkor, hogy mi lesz, és hogy nálunk fog bekövetkezni az a nagy dolog! . . .)

Július 18. Délután bejártam Sajóval és Várkonyival a minapi harctereket, a kápolna környékét és lefényképeztem amit lehetett. A felvételi állásban és onnan hátra az erdő felé 10-12 sírt találunk, ami 80 emberből igen súlyos veszteség. A sírokon kereszt síncs, csak a sapka; egyikben sem találtunk nevet. A géppuska állás közelében nincs sír, a Kellner közismert kis sapkája síncs sehol; biztos, hogy él. De hol? . . .

Különös érzés új rálátni azokat a helyeket, ahonnan elmúlt idők nagy eseményei tekintenek reánk. Ugyanaz, mint amikor a nagyszerű csataemlékeket láttam, a lipcsei Völkerschlachtdenkmal, Solferinonál a nagyszerű Torré. A mi küzdelmeink helyén sohase lesznek ilyen emlékművek. De a résztvevő előtt így is filmszerűen peregnek le a harcok mozzanatai: az erdősarokról jöttem ide, ott álltam a nagy fa mögött, itt ástam a fődözéket, itt ült Kellner a nagy fa mögött, most is ott van a temérdek töltényhüvely. Mindenütt történt valami, mindenhez köt egy emlék, megelevenedik az egész csatamező, A Vass felvételi állását sajnos nem nézhettem meg, mert esni kezdett az eső. Már esőben jöttem vissza a falun át. A minapi házam le van égve porig, s tőle a templomig az egész falu, a piac (1. 9. táblán), a városháza és a templom is, A házak helyén csupasz kőmennyek merednek kormosán, még a szilvafák is leégtek, Velünk együtt az urzedowiak is keservesen megemlegetik július 7-ikét!

Otthon hallom, hogy Mackensen és Woýrsch áttörték a frontot valahol, az orosz megint az egész vonalon visszavonul.

Július 19. Hajnalban már nem lő az orosz, csakugyan visszavonult, A 32-esek már jókor utánuk mentek. Mi járőrökkel temetjük a halottakat, aztán 9-kor mi is indulunk a Moniakyra vezető úton, Koszmovszkyt a hadtápkörletbe vezényelték a menetzászlóalj kiképzéséhez, zászlóalján Bothtal megosztozunk. Én kapom Lovass főhadnaggyal a 2. századot és a Kattauer géppuskás osztagát – így az ezred két 3 százados zászlóaljból áll. 490 emberem van 384 puskával,

A pihenő alatt Diósy megbeszélést tartott; ő lóháton volt, mi gyalog, A térképről mutat valamit, közben lova a lábam fejére lépett, illetve ráállt. Alig tudtam lehúzatni a csizmát, és papucsban lovagoltam tovább.

A továbbmenet alatt egy orosz járőrt és két kozákokat fogtunk, A kozákok holmija körül nagy vita kerekedett, Az enyémekek fogták a kozákokat, de a Bothéi vették át és szerelték le őket. Kié legyen már most a muszkák holmija? János mégis megkaparintotta egy nyereggel a kozák kardját és kucsmáját, de a két pika az ezredesnek és Bothnak jutott,

Godowon megszállunk (13 km), előttünk a 32-esek már elérték az oroszokat. Tisztjeimmel együtt egy gazdatiszti lakásban, pazar kényelemben vagyunk, s éhez illő volt a vacsora is.

Július 20. úgy hírtelt, pár napi pihenőnk lesz, hadsereg tartalék vagyunk. De át kell menni a szomszéd faluba, *Godowra* porosz tüzerek jönnek, Rudniktól mindig ezek a poroszok a balszomszédaink. Délben átköltöztünk *Zastawkira* (4 km), ahol megint kiváló elhelyezésünk volt, kivált nekem. De nemsokáig tartott az úri dolog; vacsora után váratlan parancs jött, azonnal tovább megyünk, 20^h 30-kor már mentünk is, az élen mint elővédparancsnok én vezetek; irány Ratoszyn, Radlin, Délután nagy zivatar volt, mélyen sáros a csúszós agyag. Az ég borult, a teljes sötétben nem látom a rossz mezei utat, lóról kell szállani, hogy el ne tévedjünk, Radlinban óriási torlódás, nagy traintömegek zárják el az utcát, Sajó lovon volt, a szekerek közé gabalyodott, A szügyelője beleakadt egy kocsirúduba, a lába egy másik rúdhoz szorult, mire összerúgtak a lovak, az övé ágaskodott, s ő maga lecsúszott a kapálózó lovak közé. Sok rúgást kellett kapnia, mert ordított mint a sakál – már azt hittem, hogy vége van! Jósoká tudtuk kiszabadítani, de lábpraállani nem tudott, úgy pakoltuk fel a nyeregbe. Tovább rengeteg muszkát vittek hátra-

felé, lehetett pár ezer, s néhány tábori csendőr kísérte az egész sereget.

Július 21. Hajnali két órakor már szürkült, mikor Kol. Kempára érve, nagy csürokbé szállásoltuk a századokat. Sietni kellett, jelezve volt, hogy korán reggel támadáshoz megyünk. Én egyik századnál a legénység között próbáltam aludni, velem Várkonyi Sajó helyett, akinek az éjjeli kalandtól össze van dagadva a feje, nem tud csizmát húzni, a bokája olyan mint egy cipő. Igazán csoda, hogy nagyobb baja nem esett.

Háromtól ötig aludtunk, hatkor *indulás*. A Pillepic-dandár kötelékében a 15-ös honvédek után mentünk szép réteken, aztán Zosineken át Grondy keleti vége felé. Barakinál a 24. hadosztályt megint áttörték az oroszok, (Viszont tőlük jobbra a 2. hadosztály osztrák-németéi az oroszokat törték át, onnan volt a sok fogoly.)

Menetközben egyszercsak az én tengerészkadétom hoz parancsot – lóháton! Már Urzedowban az ezredhez került, most pedig a dandárparancsörtisztet helyettesíti – gyors karrier!

Zosineknél reggeltől 10 óráig vártunk. Akkor az erdőben rajonként gyülekeztünk előre Grondy keleti kijáratához (19. vázlat), előttünk 2000 lépésre Skrzyniec-Borow közt a patakon túl vannak az oroszok. Skrzyniec felé a 15-ös honvédek, Borownál a poroszok intéznek támadást. Mi mint tartalék Grondyban egy padlásról néztük a pompás képet. Nagyszerű volt az összműködés, a tüzéség kitűnően támogatta a rajvonalat, Rövid, ötperces tűzrajtaütésekkel árasztotta el az oroszokat, igazi pergőtűzzel, ami por- és füstfelhőbe burkolta az ellenséges állást és a mögötte levő területet. Ez alatt gyalogságunk veszteség nélkül nyomulhatott elő. Jó negyedórai pergőtűz készítette elő a rohamot, amit az oroszok feltartott kézzel vártak. Milyen más lett volna így a telepóci roham is! Pár óra alatt lefolyt az egész támadás, és 14 órakor mi is előrementünk – inkább csak hogy árnyékban legyünk – a Grondy előtti erdőbe, s annak szélén egy hídnál megebédelünk.

Eközben hozzánk is került valahogy egy fogoly; egy gyerekarcú kedves hadnagyocska, fess úri fiú. Ki van éhezve, s addig, míg enni kap, bort adtunk neki. Hamar spicces és beszédes lett, jól tudott németül. Most végezte az akadémiát és egy menetalakulással egyenesen a frontra jött. Apja a szembenálló orosz hadtest parancsnoka, és a fiú mindjárt az első harc után apja törzséhez lett volna vezé-

nyelve, úgy hogy soha többé tűzbe nem kerül. Több napi menet után étlen-szomjan vetették be őket; rég elszaladtak volna a pergőtűz elől, de aki próbálta, ott esett el az árok mögött. A rohamnál sok helyen maguk vágták el a drótokat a rohamozók előtt. Egész jókedve lett a kis hadnagynak, kérdi, hogy Pestre vagy Bécsbe viszik? Bécsset ismeri, Pest is olyan-e? Csináltathat magának új csizmát, ruhát? Orfeumba járhat-e? úgy megszeretett minket, hogy el se akart menni, csak azon sopánkodott, hogy marná fa – egy német grófnő – hogy aggódik majd miatta, Diósy aztán íratott vele egy lapot és a vöröskereszt útján való továbbbításra ő vette át.

9. Tovább a nagy offenzívában.

Estére a III. zászlóalj a 15-ös honvédekkel együtt megszállotta az Egersdorftól délre levő erdőszegélyt; Both a Skrzyniec felé esc erdőszarkot. Én tartalék maradtam Skrzyniec és az erdő között, a Both háta mögött. Tőlünk jobbra a 2. hadosztálynál óriási rakétázás volt. Éjjelre beborult, hideg van, ugyancsak fázom a hálósákban.

Július 22. *Huszonkettedike, a mi harcnapunk!* Február óta – júniust kivéve – az ezred mindig harcolt ezen a napon,

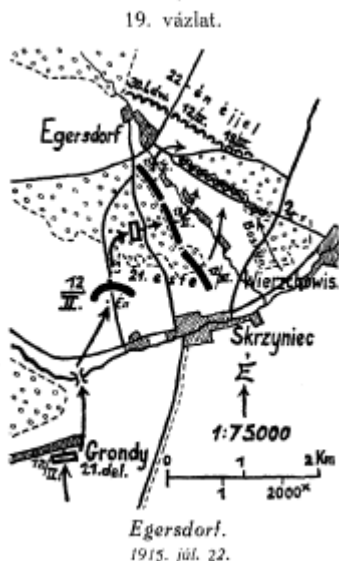
Délelőtt zászlóaljам a tegnapelőtti orosz áttörés helyén szedte össze a rengeteg fegyvert és szerelvényeket, a sebesültvivők pedig temették az elesetteket. Köztük van a 9-es zászlóaljparancsnok is, aki kézitusában esett el, mikor ki akarta verni a betört oroszokat. Egy Landwehr zászlóalj is jött hozzám tartalékul. Elbeszélük, hogy milyen jó dolguk van, legtöbbször hadtest- vagy hadseregtartalékban vannak, itt már elől érezik magukat, így aztán nem csoda, hogy öt zászlóaljuk van, mind hadilétszámon, békebeli hátibőrönddel mostan is. Hinni se akarják, hogy a mi ezredünk már ötször megsemmisült.

Délután Diósy magához rendel. Az ő parancsnoksága alatt a 15/III, 18III. és az egyik 12-es zászlóalj támad az Egersdorf-Wierzchowiska-i erdő déli szélén levő oroszokra. Melyik zászlóaljunk menjen? Ki a fiatalabb? Both, és nekem három kis leányom is van – hát menjen Both, Én tartalék leszek a közép mögött. Both kezdi jobbszáron a támadást, lépcsősen követi Maróthy százados

a 18-as, végül Czító őrnagy a 15-ös zászlóaljjal. Én zászlóaljjammal az erdőn át a középső zászlóalj üresen hagyott állásaiba kerülök,

A Both zlja 14h30-kor kezdte a támadást. Ugyancsak járják az erdőt az orosz golyók, ezért századaim lépcsőben, egymástól jó messzire, az emberek fától fához ugorva követik egymást, Várkonyi velem van, de nagy pocakja nem igen fér el a fák mögött!

A 18/III- zászlóalj állásai – melyekben el kell helyeznem a zászlóaljat – kb, száz lépésre vannak az erdő előtt. Még ott találok Both Gyulát, akinek századai most haladják át az oroszok előtti

patak mentén levő házak sorát. Azerdőszeél magasabb a patak völgyénél, mint egy páholyból, mindent beláthatunk. A Both emberei kis csoportokban és egyenként nyomulnak elő, A házak és kertek segítik a támadást s az szépen halad, pedig az oroszok erősen lönek és géppuskáznak az erdő széléről, tüzéségük is szorgalmasan dolgozik.

Közben századaim előre-gyülekeztek a földözékekbe.

Both, amikor zászlóalja a házakon túl az oroszokhoz 400 lépésre jutott, előrement emberei után. Vele egy magasságba ért a másik két zászlóalj is. Pont 18^h-kor mondja be Both telefonon, hogy a helyzet olyan kedvező, hogy rohamra megy.

Sok szerencsét! Látom, hogy előremegy emberei közé. De ugyanakkor azt is látom, hogy Wierzchowiskától gyanús mozgás indul a Both jobbszárnya felé. Oroszoknak véltem a mozgó alakokat, és ijedten gondolkozom, hogy értesíthetném erről Bothot? De már nem tudok beszélni vele, megindult a roham. Bizony aki sose látott ilyet, ugyan másnak képzelné a rohamot. Valami olyanak, ahol nagy zárt tömegek ellenállhatat-

lan falanként törnek az ellenségre – pedig dehogy! Itt is úgy volt, mint az enyém Placzkowicénél. Nem is vonalban, hanem 4-6 lépéses összeviasságban kocognak előre az emberek, lötyög rajtuk a hátizsák. Arról a bizonyos „lendületteljes nekirohanásról” nem igen lehet szó, mint azt a huszárok tehetik, pláne itt felfelé a völgyoldalon. A „Rajta” is inkább olyan egybefolyó zümmögésnek hallatszik messziről. De így is meg volt a hatás. *A rohamban a pillanatnyi erkölcsi erő dönt, ahol az nagyobb, ott van a siker. Hosszantartó kizsitusa csak ritkán és csak ott következik be, ahol egyforma az erkölcsi erő. De ha meg is van az egyenlőség, rendszerint nem tart soká; addig, amíg egyik vagy másik oldalon valamely véletlen, - mondjuk a parancsnok, vagy más tisztek eleste, vagy akár egyesek ingadozó magatartása – meg nem billenti. A példa ragadós, az erkölcsi erő hirtelen az egész félnél alászáll, s az ily fél abbahagyja vagy fel se veszi a kizsitusát; megadja magát vagy fut visszafelé.*

Így volt itten is. Az oroszok tüzzel fogadták a rohamot, de csak helyenként. Néhol előbb vagy később egyenként, másutt kisebb-nagyobb csoportokban szaladtak be az erdőbe; mások kezüket fel-emelve megadták magukat. Néhol azonban kizsitusa is volt, szurony-nyal kellett letiporni néhány helytállót, így két géppuskást, akiknek puskája az utolsó pillanatig, míg csak le nem szúrták őket, szórta a tüzet. Örömmel látom, hogy Bothék az oroszok közt vannak, szerelik le a foglyokat. Örömmel látom azt is, hogy ugyanakkor az általam előbb figyelt mozgás, amellyel szemben, illetve amelynek oldalába ellentámadásba akartam rendelni zászlóaljamat, szintén rohammá alakult: a szomszéd 2. hadosztály bosnyákjai rohamozták ott oldalból az utóvéd állásban volt orosz ezredet. Valószínűleg éppen a két oldalból egyidőben megérett támadás készítette a küzdelem feladására az oroszokat. Bothtal szinte egy időben rohamozott a 18-as zászlóalj is, míg a 15-ös az előtte keskenyedő erdő túloldalára került, és a hátrafutókat ott fogta el.

18^h 15-kor a Both emberei már sorakozva vannak az orosz állásban, megszállják azt és küldik hátra a foglyokat.

18^h 30-kor az én zászlóalj (Diósy parancsára) az Egersdorftól délre levő erdősaroknál gyülekezik, Éppen odaértek a Czitó-zászlóalj foglyai. Szemmelláthatólag örülnek a fogságbaesésnek és a Czitó dirigálására vállrakapva ezredesünket, sapkalengetéssel kiabálják, hogy „Éljen Diósy ezredes úr!” A foglyok közt több tiszt is

van – képzelem, hogy érinthette őket embereik magaviselete! – köztük az orosz ezredparancsnok, egy plckauf alezredes. Visszavonulás közben a lábán megsebesült, hátul fogták el az erdő túloldalán. Dühösen tiltakozik a fogságbaesés ellen, hadonászva kiabálja – – pedig anélkül is elég komikus köpcös kis figura – hogy abszurdum volt az egész támadás; nem érti, hogy végződhetett így? Nem akarja beismerni, hogy vereséget szenvedett, holott nagyon is naivul vezette utóvéd ezredét: egy vonalban, szárnybiztosítás nélkül állott fel az erdő szélén,

A foglyok révén egy incidens is fordult elő. Valaki, aki pedig a támadásnál nem nagyon vitézkedett, itt pótolta vitézségét azzal, hogy egy fess orosz tiszt melléről leszedte annak kítüntetéseit és akadémiai jelvényét, ami az oroszok legszebb érme. Az orosz erőszakkal nem védekezhetett, hanem olyan kimért lesújtó tekintettel válaszolt, ami sok szónál hangosabban beszélt. Annál hálásabb is volt, amint az eset kitudódva, azonnal visszakapta elvesztett dolgait.

A foglyok száma tíz tiszttel kb. 5-600 fő lehetett,

A Both küldönce roham alatt úgy megvadult, hogy ordított, vágott, szúrt még akkor is, mikor a harc már véget ért, már sorakoztatták a foglyokat. Hideg vízzel kellett delíriumából magához téríteni.

Este zászlóaljam az éjjelezés biztosítására az Egersdorf-okronglaji úttól keletre az erdőig raj vonalba fejlődött. Balra a 30. Landwehr, jobbra a Baróthy zászlóalja biztosított. Én Egersdorfban egy gyümölcsösben hálósákban töltöttem a hideg éjszakát,

Július 23. Reggel ötkor bevontam a századokat, az ezred az Egersdorftól északnyugatra levő erdősaroknál gyülekezik. Egyelőre pihenő, tisztálkodás, Rám is nagyon elfér három nap után,

19h 30-kor a szomszédban levő *Kreznica Okronglára* megyünk (6 km], s ott a falu nyugati végének házai mögött (20. vázlat) tartalékkállást ástunk; mögöttünk a 13. ezred is, A falu előtt 2 km-re a 15. és 32. ezred van állásban. Valami nagyobb dolog készülhet, hogy a hadosztály fele hátul marad, Az oroszok itt úgy látszik véglegesen meg akarnak állani és jóelőre szívós védelemre rendezték be az állásokat, A tegnap foglyul esett alezredes már ki is jelentette, hogy „eddig könnyű dolguk volt, de az ezutáni állásokba beletörik a foguk!”

Előlről erős lövegtűz, miből az előttünk levő ütegek révén mi nekünk is kijut. Mély földzékét ásunk,

A falu nyugati végén a bírónál lakom, elbeszélgetek vele, Csöp-

pet sem haraguszna az oroszokra, akik jól bántak velük. Oroszország itt a lengyel területen csöppet sem az a vad vidék, aminek gondoltuk; erőteljes jólét látszik mindenütt, A földművelés mellett a falvakon is van ipar, alig van falu, ahol valamilyen gyár, mester-séges halastó ne volna. Fából építenek, mert az bőven van mindenütt, a sok erdön kívül óriás százados fák szegik az utakat, A fából könnyű szépen építeni; csinosak a lakóházak, s a legkisebb falunak is szép színes fatemplomcskája van, mintha csak játéknak építették volna azért, hogy szép legyen, Majd minden útkeresztezés-nél áll egy gondozott kereszt, sok kápolna van mindenütt. Olyan ház pedig nincs, ahol a házi áldás mellett ott ne volna az Atyuska képe s a miatyánkossal faragott aratási fatányér. A bíró háza olyan fürdői villaforma épület, sok fával az udvaron és a ház előtt. Előre-jöttek a konyhák, a tisztí étkezde itt van a lakásomon. Nem kell messziről hozott ételt melegíteni, feltálalják a terített asztalon, Várkonyi a konyhamester, állandóan a konyha körül forog, és minden-t elöteremt, ami kell.

Éjjel a zászlóalj a 32-esek állásán dolgozott, virradatkor jöt-tünk haza. Egy cseh őrmesterem megsebesült és elég súlyos sebe dacára sem akarta otthagyni a szakaszát,*

A szomszéd poroszok mondják, hogy Ivangorod elesett, a poro-zsok áttörték a váróvet. Az oroszok állítólag fegyverszünetet kértek. A németek nem adnak, ellenben 30 milliárdért hajlandók békét kötni velük. (?)

Július 27. Már ötödik napja pihenünk Okronglán, éjjel mindig a 32-esek állásain dolgozunk. Az ezred altiszti segélyalapja javára a zászlóalj gyűjtést rendezett és több mint ezer koronát adtunk be,

Diósynak – akinek alapjában lágy szíve van – lelkére ment a telepóci, placzkowiceí és urzedowi veszteség és most mindenáron fel akarná hizlalni az ezredet. Gondoskodni akar az ezred jobb ellátásáról, igazgatásáról, és a megbetegedett Hedry helyébe Bothot vette segédtszítul maga mellé, aki békében is sokat ezredsegédtsz-teskedett. A Both zászlóalját egy harcteret még nem járt alezredes vette át (de csak egy napra, mert a következő napi támadás alatt beteg lett, hazament, a zászlóaljnak helyette a kis Kéler főhadnagy lett a parancsnoka három héten át),

* Második urzedowi napjaink alatt a zászlóalj egy megbízhatlansága miatt fel-oszlatott cseh zászlóaljból egy szakaszt kapott. Egyenként lettek elosztva a rajok között Általában igen jól viselték magukat, kitüntetésre is többet beadtam közülük és egy részük sebesülve hagyta el a harcteret.

Véleményezésre leadták az Urzedownál nálam volt Landsturm kitüntetési javaslatait. Egész halom, vagy húsz tisztről és pár száz emberről, talán egész állományuk benne van. És hogy vannak leírva! mintha ők követték volna el a háború összes hőstetteit! Őszintén megírtam a véleményemet, a tisztekére külön, a legénységére együttesen: azt, hogy nem kitüntetés, hanem más kellene nekik.*

Tiszti gyűlés volt M. őrmester ügyében, aki egy fiatalkori botlása miatt leköszönt hadnagyi rendfokozatáról és most visszakérte azt. A tisztikar egyhangúan érdemesnek találta (vissza is kapta rendfokozatát, mint főhadnagy végezte a háborút),

Új hadikölcsönjegyzés volt, de ez sem keltett valami nagy lelkesedést.

Július 28. Délelőtt tábori mise volt, utána az ezredes ünnepélyesen díszítette fel a Telepócért és Egersdorft kitüntetett legénységet. Tamás és M. őrmesterek is megkapták a nagy ezüstöt, ami a tisztí rendfokozat visszakérésének a feltétele,

Ma véget értek az okronglai aranjeuzi szép napok. Délután Diósyval szemrevételeztünk az este kezdődő támadáshoz. Közben olyan zápor szakadt a nyakunkba, hogy a vízőzöntől alig lehetett látni valamit. Börg ázva értünk haza.

Vacsora után 20^h-kor együtt állott az ezred, fejlődött vonalban az Okrongla főutcáját képező országúton. Első kellemetlen meglepetés, hogy Gera beteg lett, tifusza van; vörös mint a paprika, a láza 39 fokon felül,

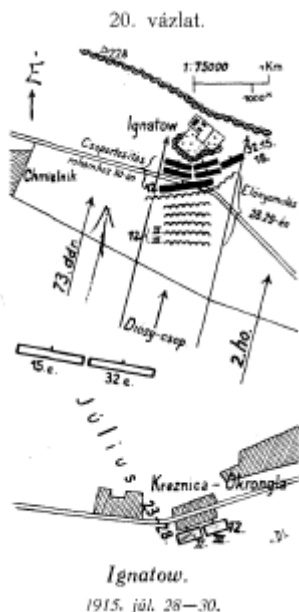
Diósy kiadja az intézkedést. Parancsnoksága alatt a 32/11., III., 15/III, 12/11. zászlóaljak támadnak Ignatow majorra, és egy km kiterjedésben át fogják törni az orosz frontot; 12III. dandártartalék. Tőlünk balra a hadosztály több részei megközelítéssel kötik le az oroszokat. Jobbra-balra a 2. közös és a porosz 47. hadosztály szintén támad.

Csoportunkban első vonal a 32/III., második a 32/11., harmadik és negyedik a 15/III, ötödik vonal az én zászlóaljam. Irány Ignatow major.

A keskeny sávban szokatlanul erős (ezer méteren kb. 2500 puska) áttörő csoportnak éjjel kell felvenni a csoportosítást, úgy, hogy az

*később valami folytatása is lett a dolognak, valaki másnak az enyémnél is meg őszintébb véleményezése s az Urzedownál a Landsturmmal szemben alkalmazott rendszabályai miatt. De nekünk adtak igazat, eljárásunkat nem kifogásolták magasabb helyen.

egyres vonalak egymás mögött beássák magukat, A terep teljesen sík, nincs rajta semmi tájékozdási támpont, semmi földözék. Holnap reggel a majorra intézett tüzér-vonalak homokzsákok oltalma alatt lépcsősen, egyik vonal földözékéből a másikba nyomulnak el. így az akadályokat megközelítő első vonalhoz elődolgozzák magukat, hogy azt a rohamhoz kellő erőre sűrítsék. Akkor a beosztott utászok szétrombolják az akadályokat és mi végrehajtjuk a rohamot,

20^h 30-kor a fenti parancs szerint egy vonalba fejlődtetem a zászlóaljat és megindulok velük az előre megadott irányban. Az ellenség ugyan csaknem 4 km-re van, de könnyebb lesz a rendszeren megalakított vonallal, a rendben kiadott parancsok szerint, sokszor megállva s rendezkedve nyomulni elő a nagyobb távolságon is, mint később a felhős ég miatt a rendszernél is sötétebb éjszakában, a

minden támpont nélküli telepen rendetlenül venni fel az előnyomulási alakzatot, sőt esetleg tűzbe jutni annak felvétele előtt,

Mögöttem jó száz lépésre van a III. zászlóaljunk. De hol van az előttem levő? Van-e előttem valaki? Nemsoká szuroksötét lett, csak iránytű után mehetek. Minden századtól egy tiszt járőr megy előre, de előttünk se a 32-eseket, se a 15-ösöket nem találják sehhol. A délutáni esőtől minden nedves, mindenünk csupa lucsok; csak botorkálunk, az embereket alig lehet együtt tartani. Sehhol egy út, sehhol egy fa, vagy ház, ami tájékozást nyújtana. Minduntalan meg kell állani, hogy legalább a századok együtt maradjanak.

Virradatra az első vonalnak az Ignatow előtti, arcvonalunkkal

párhuzamos műutat kell elérnie. Mögötte 300-300 lépésre a többi vonal. De a sötétben meg se lehet becsléni, hogy mennyit jöttünk az előző rendezkedési megállás óta. Az orosz is lő, – éjjelente itt eddig is élénk tüzeléssel biztosította magát – ez is zavarja a rendet.

Július 29. Éjfélel egy óra után egyik járőröm egy utat talált, amelynek a belycei útnak kell lennie, miután más a térképen feltüntetve nincs. Az úton innen megtalálta a 32/III. zászlóalj, amely beássa magát. Tehát helyben volnánk, csak hogy két zászlóalj hiányzik előlem. Már pedig nem mindegy, hogy második vagy ötödik vonalban vagyunk. Az esti tájékozásból homályosan emlékszem, hogy a 15-ös zászlóalj merre volt. Sajó ajánlkozik, hogy megkeresi és idevezeti. Merész vállalkozás, mert a szuroksötétben olyan tehetetlen az ember, mint a vak. És mégis alig telik bele egy óra, szuronycsörgést hallok a sötétben a hátunk mögött – Sajó jön a keregett zászlóaljjal, melynek parancsnoka Czitó hálásan köszöni meg a segítséget, amely nélkül a sötétben nem találta volna meg a helyét. Éhez igazán születni kell: egy lapos sík mezőn, ahol semmi más nincs, mint vizes krumpli meg kaszáló, megkeresni valakit, akiről azt se tudjuk, hogy merre van? és visszatalálni a sötét semmiben.

Nemsoká virrad, és akkor látjuk, hogy nem az ignatowi, hanem a chmielniki út előtt vagyunk, Ignatow hazai sehol sem látszanak. Sőt amint kisüt a nap, akkor látni, hogy a sok major közül azt se tudjuk, hogy melyik Ignatow, hová kell intézni a támadást. Így soká tart, míg a különböző lépcsőbeli zászlóaljak megtaláljuk egymással az összeköttetést, és az orosz tűz miatt is feltartva, előrehaladunk. Később mégis találunk kis hullámokat, amelyekben fedezve vagyunk.

11^h-ig négyszeri megállás után kb. 250 lépésre jutottam Ignatowhoz, 150^x-re a 32-es jobbszárny mögött. A 32-esek már benn vannak a majorban, amelynek csak a főépületeit szállották meg az oroszok. Az innenső szélen levő kert üres, benne a 32-esek beássák magukat, az egyik 32-es és a 15-ös zászlóalj balra tolódott és az országút árkaiban helyezkedett el. Az előttem beásó 32-esek nyugodtan szilváznak a fák között, bár a szilva még nem is zöld, csak hajigálni való.

Előbbre jutni, pláne rohamot, akadályrombolást próbálni éppen nem lehet, mert ellenség ugyan sehol nem látszik, de olyan a major, mint az elátkozott kastély; a megszállott házakból a láthatatlan oroszoknak minden lövése pontosan talál. Hiába gyújtotta fel a majort

a nehéz gránát, éppen a melléképületek égtek le, s azok is hiába, mert csak tovább tart a tűz. Tökéletes tüzéségi szétrombolás nélkül nem lehet bevenni a majort. Így a roham óráról órára halogatódik. Már reggel óta szinte mozdulatlanul kell lapulni egy-egy kis lapos hullám mögött. Szerencsére most legalább krumpliföldben vagyunk, és annak kupacai mögött kissé mozoghatok. Dél előtt az árnyéktalan tarlón a nap kiszívta, pecsenyévé sütötte a fejemet, míg mostanra beborult, didergek a hideg szél miatt. Az égető napsütéstől és alighanem a sok cigarettától is kegyetlenül fáj a fejem, cudarul érzem magamat.

Még a 32-esek is alig adtak le egy-két lövést, nincs kire. A 32/II-nek és a 15/III-nak az országútról kellene intézni a rohamot. Mögöttem egy 4-es vadászszázad fekszik mint tartalék, idetévedt a 2. hadosztálytól. A 12/III. is előremegy a rohamhoz rendelt 32-es és 15-ös zászlóalj mögé. De nincs roham, délután a dandár végleges beását rendel el.

Tamás nagyszerűen viseli magát, most igazán kiérdemelte a nagy ezüstöt, amit tegnap kapott. Egész nap szaladgál, felderít a különféle vonalak között,

Este új intézkedéskiadáshoz az ezredhez rendelnek. Diósy is a nyílt tarlón van, de legalább egy kis hullámocska mögött rendes födözékben, amiben mozogni is lehet. Éjfélkor lesz Ignatow főépületére a roham. Első vonal 32/III 15/III, második vonal két 18-as zászlóalj (ezek úgy látszik, most a sötétben jöttek a másik dandártól az áttörő csoport erősítésére), a harmadik a mi ezredünk.

Este 22^h-kor az ezredhez kellett vezetni a zászlóaljamat, oda hozzák a vacsorát. De hiába várjuk, nem jön. Diósy egészen levert, hogy pár óra múlva roham, és megint annyi sok embere odavész . . . Jó szíve, beteg szíve van (abban is halt meg a háború után).

Július 30. A vacsora még se jön. Éjfél után a támadás kiindulási helyére, az országúton készenlében levő csoport mögé viszem a zászlóaljmat, a III. zászlóaljunk mellé. Itt várjuk be a roham idejét. Egyelőre beásunk; közben mégis megjön a vacsora. Sajóval arról beszélgetünk, hogy tanácsos-e enni roham előtt? Esetleg tele gyomorral haslövés?... De azért nekilátunk a kihűlt ételeknek, amikor – pont 2 óra – óriási lövöldözés van elől. Előttünk az oroszok lőnek Ignatowból, balra a mieink.

Közben elalszom. Félálomban is azt várom ugyan, hogy nem

3. Részletes térkép.

*Piotrowice Mali-i előőrsielállítás és Garbow.
1915. július 30 -aug. 3.*

rendelték-e el még a rohamot? Félőt, már jó magasan áll a nap, amikor arra ébredek, hogy az orosz visszavonult!! Erre elolvasom a vacsorával érkezett postát, utána most már nyugodtan alszom 8-ig.

Ezzel végződött az ignatowi két éjjeles támadás, amelyben ugyan csak passzíve, előremozgással vettünk részt, de amely mégis a leg-szorongóbb érzésekkel teli harcaink közé tartozott. Veszteségem így is volt. Járőrmenet közben megsebesült egyik legjobb szakaszparancsnokom, Radies, továbbá az előnyomulásnál Czégényi zászlós, Nagy Béla hadapród és Blaha hadapród jelölt. Ezenkívül körülbelül 35 emberem.

8 órakor indultunk Ignatowon át, megnéztük a védelmi berendezést. Lőrészekkel ellátva az épületek, körülöttük sülyesztett, kívülről nem látható földözékek, mély árkok szintén nem látható összekötő árkokkal. Minden olyan mesterien leplezve, hogy nem látszott belőlük semmi sem. De ez csak előállítás volt, előretolt erőd az egész major, Wojciechownál volt a fővédelmi vonal, ahová szintén egy nem látható összekötő árok vezetett. Ez a vonal persze a közeli Lublín védte s éppolyan félállandó erődítés volt, mint Dzierkowiecén Kraszník előtt. Általában az orosz védelmi vonal nem összefüggő árok, mint a miénk, hanem különálló, egymást és a közöttük levő terepet oldalozó erős pontokból áll, aminél kitűnően felhasználják a terep minden előnyeit. Hiába esik el egy ilyen erőd, azon tovább nem juthatunk, mert két másik oldalozza azt.

Wojciechowon halljuk, hogy Woysch 50 km-en áttörte az oroszokat. Ezért kellett hát itt is visszamenniök, az egersdorfi alezredes jóslata hiába volt. Szadurkiban (3. részletes térkép) délután pihenő és ebéd, azután Naleczownál az Iwangorod-lublíni vasutat érjük el. Rudnik óta nem láttunk vasutat, 200 km-t jöttünk vasúttalan vidékeken. Ez is el van rombolva alaposan. Jól esik, valósággal élmény vasutat látni oly hosszú idő után. Vasutat, ami kultúrát, életet jelentene, de amiből itt az élet kihalt. Látszik, hogy régen nem járt rajta vonat, némán nyújtóznak a berozsdált sínek.

A vasút mellett megyünk Czeslawice felé, Elővéd vagyok, útközben kapom a Rendeleti Közlönyt, amiben olvasom, hogy Bothtal együtt katonai érdemkeresztet kaptunk (a placzkowicei rohamért), Bronícére tartunk, Both a segédtisztekkel előrelavagol előkészíteni az éjjelezést, De váratlan tűz fogadta őket Broníce előtt az orosz azon innen megállt, így az ezred Piotrowice Malin marad, és

én a falutól nyugatra Drzewce felé, vagyis tulaj donképen nem az ellenség, hanem azon hézag felé, amelybe a 47. porosz hadosztály fog jönni, előrsőkkel biztosítom az éjjelezést.

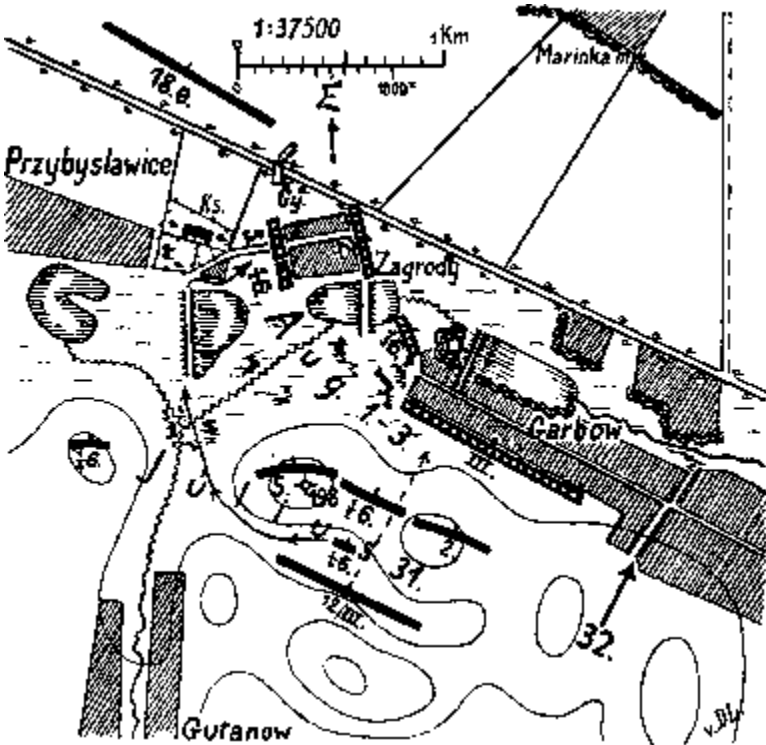
1. sz. főörs (Leitner) a Piotrowice-Drzewcei úton a 223/Vnál; 2. főörs (Lovas a vasúti töltésen a Piotrowicéről DNY. vivő kocsitű keresztezésénél az őrház mellett)

Balszárny tábori őrs a Piotrowice-Cynkowi úton, jobbszárny a Buchalowicére vivő úton.

Tőlünk jobbra a 15. ezred biztosít.

Étkezés után indulnak a századok elfoglalni előrsi helyüket. A sötétben – 22 óra lehetett – lassan megy minden. *A sok keresgéléssel csak telik az idő és a csapat jó ideig biztosítás nélkül marad és zavarok is állanak elő a biztosítás körül. Éjjelre nem lehet a nappalra szánt felállítást végrehajtani, mindent közelebbre kell vonni és egyszerűsíteni.*

21. vázlat

Garbow.

júl. 31-aug. 3.

Július 31. Hajnali két óra volt, mire a szomszédokkal is kész volt az összeköttetés és lelovagoltam a főorsókét. Az előrrstartalék-nái aludtam, ahol reggel a 47. porosz hadosztály egyik ezrede ment előre. Ők bizony nem siettek az orosz után, hanem előbb jó messzire hátul kipihenték és kialudtak magukat. Frissen, jókedvvel mentek a kurta csizmába húzott szürke ruhában, csinos kabátban, és könnyen viszik kifogástalan hátibőröndjüket. Majd mindnek villanylámpája és igen soknak távcsöve van. Öntudat sugárik a vászonhuzatos sisakok alól, bizony mi mellettük erősen kopottak, elhasználtak vagyunk.

Kora reggel először visszamentünk Czeslawicére, aztán készült-ségi állást vettünk Czeslawice-Gutanow között (3. részi, térkép), várva, hogy a 2. hadosztály Garbow elleni támadásában részt vegyünk. Megebédelünk és kopár völgyben árnyék nélkül töltjük a napot,

Délután 16^h 50-kor támadáshoz indulunk tovább. Az orosz Garbow előtt. Zászlóalj irányba Gutanowon át a Garbowtól egy km-re délnyugatra levő 198-as magaslat. Balra a 18-asokkal, jobbra a 32-esekkel kell összeköttetést tartani. Előbbiektől balra a 47. porosz, a 32-esektől jobbra a 2. hadosztály támad,

18^h-kor érünk Gutanowhoz, A falu völgyben fekszik és benne még fedve, kettősrendekben vezetem a zászlóaljat; előbb az utcán, azután a kerteken át. Itt már srapszeleket kapunk, A falu közepén levő hídtól harcalakzatba fejlődünk, fel a jobbra levő magaslatokra. A 2. és 5. század első vonalban, a 6. század zászlóaljtartalék a jobbszárny mögött. Kiterjedésem ezer lépés, mögöttem a III, zászlóalj ezredtartalék. A 198-as magaslaton mozgás látszik, de hamar megismerni, hogy a mieink. A 18-asok jobb oldalvéde kezdte ott beásni magát, és el is mennek, mihelyt odaérkezünk. A dombon beássuk magunkat, magam jelölöm ki a századok vonalát. Jobbra a 2., balra az 5. század.

Igazi harcratermett hullámos dombvidéken vagyunk. Markáns kifejezett alakulatok, mély völgyek, meredek oldalak. A fedett közlekedés nagyszerű, A 198-mint egy kis vár uralkodik a messze látszó szép vidék fölött. Alattunk széles, vizes, zöld réti völgyön töltésekkel elválasztott apró halastavak. Előttünk Garbow színes faházai, balszélén egy malom, melyhez a víztől csillogó réten magas töltés vezet. Tovább balra egy másik kis falu, Zagrody, azon túl Przybislawice nagy kastéllyal, gyárkéménnyel. Túl rajtuk óriási fák

kísérik az Iwangorod-lublini múutat, A völgy túlsó oldalán hullámos szántók.

Tartalékom a 198◊mögötti mély völgyben helyezkedik el. Számomra mögötte egy dombocska túloldalán készül földözék,

A 32-esek messze vannak, azért jobbszárnyamat az elrendelt sávon túl kell kiterjeszteni. Így két századom közt hézag keletkezett, mit a tartalékszázad felével töltetek ki. Balra a 18-asok nem látszanak, azért egy 6. századbeli szakaszt balra Przybislawicével szemben a patakon túli domb megszállására küldök. Zászlóalj tartalékul csak egy szakaszom maradt.

Erősen dolgozunk az állásokon, miközben az orosz gyakran megsrapnelez.

Bevonult a hozzám helyezett M. zászlós, eddigi élelmözítiszt, akiről most vevődött észre, hogy kisdíák öccsét Telepóc óta magával hordta a vonatnál.

Éjfélig jártam a vonalat, ellenőriztem a munkálatokat. Vihar készülődött az este, de hozzánk csak a szele ért. Most fehérszélű felhőrongyok között bujkál a hold, olyan poétikus minden: az ezüstfényben fürdő dombszilhouette, a ködbevesző halastavak, amelyek felől állandó békakuruttyolás hangzavarába vész az éjjeli csendbe csattanó srapelrobbanás. Az ember nem is hinné, hogy csatában van.

Augusztus 1. 5^h-kor Both feltelefonált, hogy siessek az ellen-séget felderíteni. Amint ideértünk, nemsokára sötétedett, és csak a puskaszóbból, srapnelekből tudtuk, hogy az orosz itt van valahol. A tetőről nem látni sokat, Zagrodyn túl üres állások látszanak, Garbowból tüzelnek, a malomból géppuska szól, de az ellenség nem látszik sehol. Messze Marynka major körül van az orosz fővonal, de közbe van Garbow, és mihelyt egy picí cél mutatkozik, Garbowból azonnal füttyül a golyó.

Szemrevételezés után visszamegyek a földözékemhez, borotválkozom, mosakodok. Szepesi kincstári cipőket hozott és wickelkamásnikat, éppen jókor, mert a kis csizmámat talpalni kell. De mihelyt készen lesz, nem is kell a füzőscipő. A lábtekercs pláne rémes valami, az öltözésnél babrálni kell vele s végül mégis belemegy a víz,

Újból a dombra megyek. Odajön Bothial Diósy is, sőt a nagyszerű kilátásra véglegesen ott rendezik be álláspontjukat, A telefonpóznák a domb élvonaláról élesen látszanak s a villámhárítóként felmeredő rudak nyomban ki is váltják a villámokat, az oroszok

srapneleit és gránátjait. Szerencsére csak kicsinyek, amikkel hamar tisztába jövünk. Ma tanultam igazán „paklizni!” A süvítésből jó messzire megérezni, hogy melyik jön oldalt vagy felénk, melyik lesz hosszú vagy rövid, melyik szól nekünk, hogy gyorsan meglapuljunk az árok fenekén.

Szomszédaink előrejutottak; jobbról a 2. hadosztály átlépte a műutat, balról a 18-asok Przybiyslawicén túl szintén az út mentén állanak. Csak Garbow áll előttünk és a 32-esek előtt megközelíthetetlenül.

Délben azonban parancs érkezett: mi is támadunk, Első harcvonalban a III. zászlóalj a 198-tól jobbra levő magaslatról, nekem egy századom Zagrodytól a Marynka major felé. Vagyis Kéler arcban, én pedig balról átkarolva Garbowot,

12^h-kor kivonom a 2. századot, és az a domb mögötti völgyben, onnan a Przybyslawicétól délre levő töltésen rajonként, egyenként Zagrodyba gyülekezik, A falu üres, a század tűz nélkül éri el a keleti faluszegélyt, és megszállja azt. Ottan gyér, de pontos tüzet kap a garbowi malomtól és az útmenti házcsoport felől, Kéler pedig nem jutott el csak a Garbow déli szélén levő házakig. Ott előtte van a tó, melynek töltését teljesen elzárja a malomnál levő oroszok tüze, A 32-esek sem jutnak előre az útmenti házakból jövő tűz miatt.

Ezért azt határozom, hogy az egész zászlóaljjal átmegyek Zagrodyhoz és onnan a műúttal párhuzamosan támadok Garbow felé. Egyenként szakadozva, a szakaszok közt száz lépés távközzel vezettem át a töltésen a két századot. Baj nélkül értük el Zagrodyt és annak nyugati széle mögött meg is ebédelünk.

Tájékozódni voltam a kastélytól északra levő 18-asoknál. Kesorú százados zászlóaljparancsnok mondja, hogy az orosz állás az úttal párhuzamos, tehát az út mentén nem támadhatok, mert oldaltűzben volnék. Ezért a Zagrody keleti szélén levő Lovas-század és a Garbow nyugati sarkáig levő III. zászlóalj közé összeköttetésül a Zagrody tó és Garbow közé rendelem Merker főhadnaggyal a fél 6-ik századot. Egy szakasza Zagrodyból megy, a másik a Gutanowtól északra levő baloldaldvédszakasz,

18^h-kor indul Merker Zagrodytól, Bár rajonként s egyenként viszi előre a szakaszt, a nyílt, teljesen időzék nélküli terepen sok veszteséget szenvedett, A tó és Garbow közé érve beássa magát, A gutanowi szakaszt – nehogy az is hasonló veszteséget szenvedjen

csak a sötétség beálltával küldöm a másik mellé,* Estére meg volt az összeköttetés Kéler és Lovas között, A másik fél 6. (Batta fh.) és 5. (Leitner) század Zagrody nyugati széle mögött teljesen fedve beásta magát. Én a szélső ház tövében tanyázok.

Az oroszok a garbowi malomnál és az országút menti házcsoporthoz úgy be vannak fészkelve, hogy se Lovastól, se Merkertől előremenni nem lehet. Lovas egy rajjal megpróbálta az előnyomulást Marynka felé. De az országútnál a malom felől és az útról olyan géppuska oldaltűz érte a rajt, hogy mire beásta volna magát, a fele elesett, A másik fele visszajött nagy nehezen, de alig volt köztük nem sebesült, Zagrodyba is sűrűn jönnek a golyók, a legtöbbje dum-dum lövedék, A kerteken át legalább nem látnak, de ott is veszedelmes a járás-kelés. Elrendelem a beásást, amire különben a hadosztály is parancsot adott. Az előllevő másfél századnak már 35 fő vesztesége van,

Przybyslawicén egy szép kastély van nagy parkkal, az országút menti cukorgyár is hozzá tartozik. Nagy protekciójú úr lehet, mert bár úr és hivatalnokai elmenekültek, nincs se kifosztva se felgyújtva. A kastélyt nem is lövik, de annál jobban 15-ös gránátokkal a gyárépületet. Ez azonban nem zavarja embereinket abban, hogy zabrálnak. Hiába tilos, úgy okoskodnak, hogy úgyis felgyújtja a gránát és minden odavész. Véletlenül meghallom, amint egy tizedes dicsekedik, hogy miket tudott a boltból s a patikából „megmenteni”. Előpakol egy tucat finom pipereszappant, sok levélpapírt, rengeteg finom teát. Hát még mi van? Előkerül egy Browning pisztoly, vele egy vadászfegyver és egy Flóbert puska is. Más nincs? De igen, egy aranyfejú elefántcsontfaragásos ébenfa Aeskulap-sétabot. És még? – 350 rubel készpénz! – Na, most mindent visszavisz oda, ahonnan hozta, parancsoltam neki. Épen két elmenekült gyári hivatalnok jött hozzám kérni, hogy a gyárba visszamehessenek, Azokkal együtt vitte vissza tizedesünk a zabrált dolgokat, kivéve a fegyvereket, amiket akkorra beküldtem a dandárnak. A teát és szappant potom

* Utólag látom, minek is kellett ott elzárni azt a hézagot, hiszen a puska átló a hézagon is! Igaz, nem lehetett előre tudni, hogy a hézag-elzárás annyi veszteségbe kerül, és ennek elkerülésére a gutanowi szakasznál intézkedtem is. De annyira szokva voltunk hozzá, hogy hézagnak lenni nem szabad: összefüggő, zárt vonal nélkül el se tudtuk képzelni sem a védelmet, sem a támadást. Hézag! Ettől félt mindenki, az ellenségnél is nagyobb ellenség volt a hézagnak a híre is! Ezért volt mindig a nagy kiterjedés, gyenge az egyformán elosztott vonal, kevés vagy semmi tartalék, sehol súlypont, sehol túlerő. Ebben különösen a védelemben, okosabbak, gyakorlottabbak voltak nálunk az oroszok.

pénzért **adták** ide a gyári urak. Kitűnő karaván tea volt, az egész ezred ellátta vele magát.

Éjjel hideg van, ugyancsak fázom a sátor alatt.

Augusztus 2. Négy napja ma mosdom először. Bejárom a szép kis falut. Sűrű lombok közé bújt színes faházaival olyan mint egy nyaralótelep. Az utca persze halott, nem jár rajta csak a golyó. Sátorok körül a kertben kitűnő körte van, és sok más gyümölcs. Sajnos, e réven kellemetlenül sok a méh.

Délelőtt bennünket srapszeleznék, a gyárat nehéz gránátokkal lövik az oroszok; kár érte, nincs benne senki se. Délután csend, jobbról a 32-esek és a 2. hadosztály támadása hallatszik. Késő este a 18-asok Iwangorod elestének hírére egész vonalukon éljeneztek, ami a muszkák élénk tüzét váltotta ki. Azután egész éjszaka csend, erős a gyanúnk, hogy az orosz otthagya az előretolt állásokat. Elrendelem, hogy mihelyt a tűz engedi, a járőrfelderítést azonnal megkeli kezdeni.

Augusztus 3. Reggel 4-kor a járőrök csakugyan üresen találták a garbowi orosz állásokat. Annál inkább tüzelnek Marynka felől. Jelentem az ezrednek, s annak a parancsára az eddig tartalékban volt 5. és fél 6. századdal szállatom meg a műutat, Az 5. a Zagrody útkeresztezéstől jobbra, a fél 6. balra. Az eddig elől volt másfél század 9^h-kor tartalékba jön. Az orosz tüzérség azonnal lő, ha mozgást lát a falu előtt vagy az országúton. Előremegyek a raj vonalhoz, útközben a útarokban paklizom a gránátokat. Elöl az útkeresztezésnél egymás mellett fekszik a Lovas első este előreküldött rajának hat embere. Kezükben a földbevágott ásó, egy sorozatból érte őket a halálos lövés. Estére a veszteség:

2. század	12 halott	32 sebesült
5. " "	1 " "	7 " "
6. " "	7 " "	16 " "
Összesen	20 halott,	55 sebesült.

Délben Lahne ezredes jön hozzám szemrevételezni, ezrede (15. honvéd) a mi területünkön fog támadni Marynka felé. A 12. ezred tartalék marad. Délután órák hosszat mennek előre mellettünk a fő-támadást intéző 24. hadosztály csapatai. Hatezer puskával támadnak 2000 lépés területen, 16^h-kor indult meg a támadás, de nemsokára minden elcsendesedett.

Este az ezredparancsnokság hozzám költözött. Megérkezett a placzkowicei támadásért kapott érdemkereszt, Diósy a tisztjeim

előtt igen kedves szavakkal adta át, illetve tüzte fel. Örömet erősen zavarja, hogy lázas vagyok egy infámis foggyökérgyulladásról, ami már harmadik napja gyötör.

Augusztus 4. Az orosz hajnalban Marynkától is visszavonult. Nagy csapateltolások vannak. Bosnyákok mennek előre mellettünk; éppen itt pihennek, hatalmas szál fiúk. Tisztjeik beszélnek, hogy őket nem engedik résztvenni a rohamban, állítólag azért, hogy szabadon foszthassák ki a kezükbe jutott ellenséges foglyokat.

Délben mi is szedjük a sátorfát, megyünk Marynka majoron át. úgy látszik, hogy az orosz ezúttal nem a szokott tervszerűséggel vonult vissza, mert az állásokban sok halott és rengeteg lőszer maradt, holott máskor még talán ki is seprik, nem hagynak maguk után egyetlen töltényhüvelyt.

Kora délután *Wola Przybislawskán* (6 km) csűrökbe szálltunk. Általános mosakodás, tisztálkodás; János is nagymosást rendezett, ami nem más, mint hogy hideg szappanos vízben egyforma szürkére dörzsöli a fehérműt.

Augusztus 5. A másik dandár van elől, mi tartalék vagyunk. Zászlóaljamban reggel 5^h 30-kor önállóan megy Wolka Katnára, egyenként szakadozva s fedve a dombok és az út fasora mögött, Wolka Katna mögött beásunk. Velünk van a dandárparancsnok is, beszélgetve telik a délelőtt, várjuk, hogy mi lesz? Schnetzer látva, hogy borzasztóan fáj a fogam, biztat, hogy tartsam magam, nemsokára visszajön Koszmovszky, és akkor hátramehetek rendbehozatni a fogaimat, János is beteg; nagy láza van s alig vonszolja magát, de mégis alig lehetett hátraparancsolni, nem meri elhinni, hogy nem fogom felváltani.

Vlád mulattatja a társaságot, olyan mint egy vásott rossz gyepek. Trubadúrmódra vállán hordja a hegedűjét, kényeskedik mint a pojáca, selypít, szidatja magát. Szóbakerült, hogy már nagyon soká tart a háború, Ő – mondja – bizony nem szeretné, hogy vége legyen; ilyen jó dolga sohase volt. Dolga nincs, mindig urak közt lehet s olyan jól él, mint még soha, Egész életében nem látott annyi pénzt, mint amit itt kap elsején és ami fő – a feleségétől meg az anyósától távol lehet!

Előttünk a 15. és 18. ezredek támadják a Wielkién túl megállott oroszokat, Délután mi is előbbremegyünk egy faluval, Glinik mögé. A századok libasorban, száz lépésre egymás mellett, az emberek

tíz-húsz lépésre egymás mögött gyülekeznek előre Glinikhez egy vizes réten át, Elöl mentem s odaérve, a faluszélről nézem, hogy lövik az oroszok 15-ös gránátokkal az előregyülekező ezredet. Leadtak legalább száz gránátot anélkül, hogy megsebesült volna valaki, A becsapódás vulkáni kitörés fekete fellegeként veti magasra a tözegecs puha talajt, vagy belefűl a mocsárba és szökőkút-ként freccsent fel a vizet,

Glinik innenső szélén beásunk. A falu üres, de azért találtunk egy – tehenet, A senki tehene! Éppen jókor, meg volt az uzsonnához a tej; s ezentúl is friss tej lesz az uzsonna-reggeli, mert már hátul a vonatnál van a boci.

Augusztus 6. Glinik mögött töltöttük a napot, A 15-ösök rohamoztak, de a roham nem sikerült. Este még előbbre mentünk egy faluval, *Wielkie* mögé. Közvetlen a falu előtt van a 15-ösök rajvonala. Éjfél lett, mire a falun inneni domb által fedett mélyedésbe átköltöztünk, Az ezredparancsnokság GUniken maradt.

Augusztus 7. Hajnali két órára lettünk készen a beásással, készen van az én deszkázott földözékem is. Lefekszem aludni, de nem-sokára óriási lármára ébredek, erős tüzelés van a vonal felől. Mindenén áthallik a Sajó hangja: megállj! ide hozzám, sorakozó!

Az történt, hogy az előttünk levő 15-ösöket vacsorakiosztás közben meglepték az oroszok. Rendetlenség keletkezett, a 15-ösök egy része hátrafelé futott, Sajó megfogta és összeszedte őket (60 ember volt M, hadnaggyal), én pedig hirtelen az előttünk levő dombon felvételi állásba vittem a zászlóaljamat, és mellé a Kélerét. Mialatt fejlődünk, azalatt a 15-ösök tartaléka ellentámadást intézett és visszaverte a betört oroszokat. Foglyokat szállítanak mellettem hátrafelé.

Az összefogdosott 15-ösöket a hadosztály telefon parancsára visszaküldtem a rajvonalba, magam pedig a tőlünk balra levő 32-esekkel vettem fel az összeköttetést, A mélyedésben levő hátsó állás helyett elől, a most megszállt dombon ásatok új felvételi állást, amihez balról a 32-esek is csatlakoznak. Közben virradni kezd. Az új vonalban magam helyezem el a századokat, kijavítom a sötétben kilövés nélkül felvett vonalat. Magam intézkedem a Kéler zászlóaljával és a 32-esekkel is, A 6. századot tartalékba hátravonom.

Este az orosz visszavonult. Jókedvben tarokkoztunk, közben a

doktor megint koleraoltással molesztál. Éjjel levetkőzve alszom, ahogy már megint régen nem lehetett.

Augusztus 8. 8^h-kor indulunk az orosz után. A hadosztályparancsnok beteg lett, e révén Diósy a dandárt, én az ezredet vezetem. Az egész hadosztály egy oszlopban menetel. Bizony Wielkién túl sok 15-ös otmaradt! Egy keskeny, pár száz lépés sávon feküsznek, különösen sok az orosz állás előtt. Itt volt a nem sikerült roham. Derék vitéz fiúk a 15-ösök! Ott feküsznek alig 30-40 lépésre az orosz állás előtt, bizonyágául annak, hogy annak dacára sem engedtek, hogy nem sikerült a rohamuk, közvetlen az ellenség előtt akarták megvetni a lábukat. Kezében nem egynek az ásó belevágva a földbe, ahogy megkezdte az ásást. Ennél nagyobb vitézséget képzelni se lehet. Hanem az oroszok közül is nem egy az árokban maradt.

Tovább megyünk. Tíz óraker Miechowon, egy kis városkában beszállásolás. Csinos házban terített asztalnál ebédelünk. Le akarok feküdni, hogy pihenten parádézzak majd az új ruhában uzsonna után. Talán még térzene is lesz? A sok földtúrás után elférne az is!

De megszólal a telefon: azonnal tovább megyünk! Két óraker már indulunk, jó hogy nem messze, csak a szomszéd faluba, *Meinersinbe* (13 km). Itt már csak csűr jutott szállásnak, de szép tiszta, tele jószagú szénával. Együtt vagyok a zászlóaljtorzszel; nagyon jól érezzük magunkat, kivált Sajó s még inkább a doktor annak öröme, hogy visszakerült hozzánk a 18-asoktól, ahova elvezényelték Urzedow után. Pezsgő mellett ő vitte a szót, leadta a 18-asoknál hallott vicceket és kalandokat. Nem akart aludni semmikép, végre is parancsszóval kellett csendet teremteni. De alig szundítanánk el, a szomszéd csürből hallatszik a doktor éneke, Megszökött, úgy kellett hazahozatni, mert hátha holnap ő lesz a legszükségesebb?

Augusztus 9. A dandár jókor indul, szép fenyves erdőkön át megyünk. Óriási hőség, amit különösen a tegnapi este két hőse érez kellemetlenül. Bezzeg nem viszik most a szót, csak törülgetik izzadt homlokukat és fogadkoznak, hogy menet előtt nem isznak többé szeszt soha.

Visszaléptünk a mi 41. hadosztályunkba, amelynek másik dandára egy pár hadosztállal odább vett részt a 4. hadsereg harcaiban. Délben *Firlejba* érünk (19 km). Nagy falu, mellette apró tavak, jól esik bennük – két hónapja először a San óta – megfürdeni. A falun kívüli házakban vagyunk, a tűrhetetlen meleg miatt sátor alatt.

Rengeteg csapat megy előre mellettünk, Az ember el se tudja képzelni, hogy kerül össze egy hadseregnek ennyi embere?

Augusztus 10. Dél előtt pihenő, csak délután indulunk tovább, A ieprz folyón hadihíd, előtte vár törzsével új hadosztályparancsnokunk, Schamschula tábornok, aki pár év előtt Szatmáron a mi ezredünk parancsnoka volt. Igazán örültünk, amikor bennünket üdvözölt. Itt is csak azt kell csinálni, amit a 37. hadosztályban kellett, a háborúban jó és rossz egyformán érheti az embert mindenütt. De mégis „idehaza” a mi hadosztályunkban vagyunk.

Átmegyünk a hadihídon, Talczynra kell mennünk, de egy jókora patakon fel van égetve a híd – de szídtuk érte az oroszokat! - és nagyot kell kerülni, míg gázlót találunk a mély vízben. Jóval éjfél után értük el Taiczyn, azaz csak a helyét, mert fel van égetve porig. Szabadtáborban töltöttük az éjszakát, nagyszerűen aludtam sátor nélkül is; a csillagos ég a legjobb takaró.

Augusztus 11. Reggel 5^h-kor riadó. Zászlóaljam felváltani megy a lengyel légiót, akikkel szemben az oroszok Wola Ossowinskán túl a Bystrica ρ, túlsó oldalán állanak, A hadosztály 5 km-es sávban támad. Ezt megelőzőleg kell a légiót felváltani, nekem a 40. dandár területén, a Wola Ossowinskától délnyugatra levő téglavetőtől a Filippina majorig.

Gyönyörű napsütéses reggel. Friss jó hangulatban érjük eî a majort, de a légió nincsen ott. Zászlóaljparancsnokságuk közli, hogy már elől vannak az országúton. Elrendelem az előnyomulást, felváltást, felderítést. Indulunk. Közben légionistákkal találkozunk, akik mondják, hogy az orosz visszavonult. Ez ugyan látszik abból is, hogy mindenütt égnek a falvak, úgy mint a tegnapi úton is, úgy látszik, az oroszoknál ez az új szokás. Felgyújtják nemcsak a falvakat, hanem a termést, kazlakat, mindent, ami felégethető, A lakosságot pedig az állatokkal együtt maguk előtt terelik.

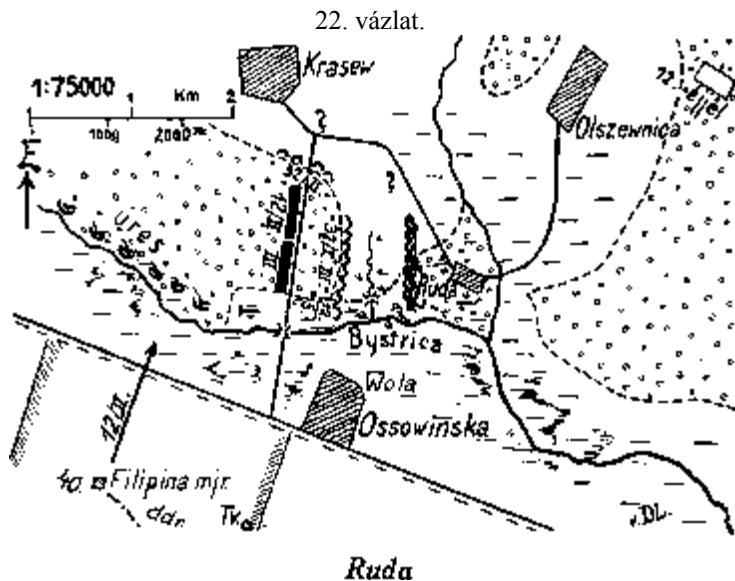
8^h30-kor a völgy túlsó oldalán levő üres orosz állásokba rendelem a századokat. 9h 10-kor azonban parancsot kapok, hogy Wola Ossowinskánál gyülekező. Még mielőtt a legmesszebb levő 2. századom is bevonult volna, a dandár egy oszlopban elindul Wola Ossowinskától északra, Krasew felé. Elöl a 32., aztán én, utánam egy üteg, végül a 12/III, Alig ér ki az elővéd a Wola Ossowinskától északra levő erdőből, tüzet kap és Krasew-vel szemben fejlődni kénytelen. Ezért a főoszlop is megállt, én éppen még csak az erdő

déli szélét értem el. Míg elől a harc kifejlődik, telik az idő, 11^h-kor a 2. századom is bevonult.

Miután az intézkedéskiadásnál nem voltam jelen, és nem tudom, hogy van-e kint jobboldalvéd (Diósy a főoszlopot vezeti), amint megálltunk, az 5. század egy szakaszát kiküldöm jobbra, a 800 lépésre levő magaslatra Ruda felé. Balra az erdőbe járót küldök,

Alig ért ki a jobbra küldött szakasz, sapkalengetéssel ellenséget jelez, 11^h45-kor pedig egy lovas járőr jön Ruda felől s jelenti, hogy Rudánál az erdőszélen erős gyalogságot talált. Erre a jobbra küldött szakasz erősítésére kiküldöm az egész 5. századot.

1915. aug. 11. 12.

Pár perc múlva Ruda felől Wola Ossowinskát és benne a dandár egész vonatát srapszelezni kezdik az oroszok; gyalogságuk pedig Rudáról előnyomul felénk. Jelentem az oszlop élére a dandárparancsnoknak. Erre a dandár két zászlóaljat Ruda irányában támadásra rendel, a 12. ezred mint tartalék az erdőben marad. Az elővéd zászlóalj beszünteti a támadást, biztosít Krasew felé.

14^h-kor mögöttem levő ütegünket az oroszok nehéz gránátokkal lövik. Ruda előtt lassú harc folyt egész nap, melyben 5. századom a

32-esek közt maradt. A 12. ezred az erdőben az út mentén beásta magát. Balszárnnyamon az útszélen egész nap mellettem volt az ezred- és a dandárparancsnok, és ott is éj jeleztünk egy kis szükség-födözékben.

Augusztus 12. Az éjszaka csendben telt el, úgy látszik az orosz visszavonult. Déli étkezés után Ruda felé folytatnók a tegnapi menetet. Elővéd egy 32-es zászlóalj, a főcsapatban elől a 32., utána mi. Utolsó század előtt az üteg.

De alig indul meg az elővéd, Ruda előtt tűz fogadja. Csak kis erő, de az elővéd fejlődni s a főcsapat megállani kénytelen. 5. századom még mindig a 32-esek közt van, nem is étkezhetett. Alig fejlődik fel az elővéd, az orosz eltűnt a fáluban. Az elővéd átkutatja Rudat, mi addig várunk a két erdő között. Tovább pedig harcalakzatban megyünk, mert a közeli erdőben hol itt, hol ott bukkannak fel kisebb-nagyobb ellenséges erők. Csak utóvédek, de kítűnően végzik feladatukat. Erdők vannak köröskörül, azokban rejtve várnak reánk, és minduntalan fejlődni kell ellenük, ezzel teljesen feltartóztatják az előnyomulást, Egész délután beletelik, míg pár kilométerre előbbre jutunk, és mire az Olszewnicától keletre levő erdőt elérjük, ránk sötétedik. Az orosz utóvéd itt is csak lépésről-lépésre hátrál. Egy darabig erdőáthatolási alakzatban követjük, míg a dandár «Irendeli az erdőben való éjjelezést, mert a csetepatékban most már nehéz srappnellem is lőttek az oroszok. Másik dandárunk pár kilométerrel odébb hasonló utóvédekkel harcol. Diósy Sajót küldötte felvenni velük az összeköttetést. Az öreg a nehéz fedett terepen a más-kor se könnyű, de itt különösen veszélyes feladatot nagyszerűen végezte el. Előbb tökéletes jelentést küldött, azután szóbelileg olyan precízen jelentette a másik dandár és az ellenség helyzetét, hogy Diósy egészen meghatva s megölelve köszönte meg.

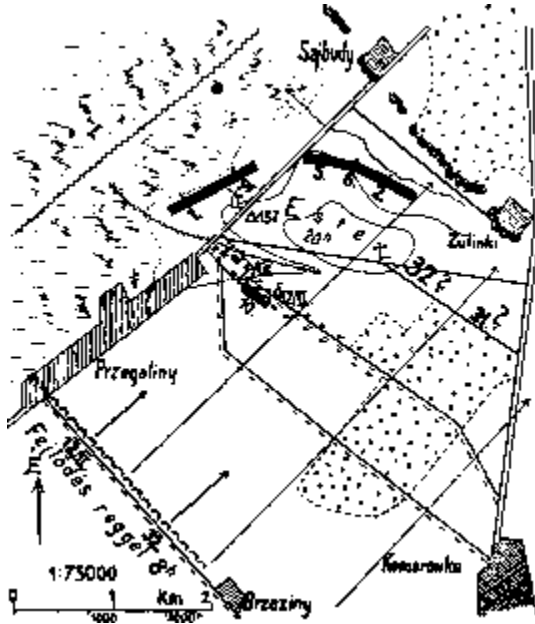
Olszewnicai parasztokkal találkoztunk, akik az erdőkbe bújtak az oroszok elől és most hajtották haza állataikat. Olyan kítűnő lo-vaik vannak, aminőket orosz főidőn nem láttam semerre sem.

Az erdőben a 32-esek mögött éj jeleztünk. Én menetoszlopban, illetve abból arcot fordítva balra, Olszewnica felé. Egy gyengélkedő kocsin aludnék, de most is nagyon fáj a fogam, közelemben egy kehes ló egész éjjel köhög, az orosz pedig mindenfelől lövöldözött; különösen Olszewnicán túlról hallatszott a tűz. Egy ilyen alkalommal, amikor különösen erős volt a tűz, az egyik tábori Őrs erősítésére ki

akarom rendelni az egyik századot. A század soká nem ment ki, mert mindenki aludt, azután pedig nem Olszewnicára, ahová kellett volna, mert Kéler, akit kirendeltem, olyan álmos volt, hogy nem értette a parancsot; feliasztotta a zászlóalját, félálomban harchoz intézkedett. Alig lehetett tisztázni a zűrzavart.

Augusztus 13. Tamás az éjjel visszaérkezett a krakkói bevásárlásból; sok mindent hozott, többek között savanyúvizet is. Ennek

23. vázlat.

Przegaliny
1915. aug. 14.

vettem hasznát legelőbb, mert más víz híján ezzel kellett mosdani. Most már végleg eltűnt az orosz, akadály nélkül mehetünk tovább, reggel hétkor indulunk Radzyn felé. Egy oszlopban az egész hadosztály; elővéd 32. ezred, a főcsapat élén az én zászlóaljam. Radzynban itthon a lakosság, éjjennel, virággal, cigarettával, ennics innivalóval fogadnak.

Éjjelezés *Ossowan* (24 km). Egy üres jegyzőféle irodában lakom, érdekes képek voltak a falon. Mirőlünk terjesztett népies

gúnyképek; egyiken kozákok kergetik a vörös ördögöket, a másikon csákós, kéknadrágos tüzeink, bakákkal, trainnel vegyest gránát-robbanások közt menekülnek át egy süllyedő hadihídon. Hát ilyen-mivel kell ébrentartani a muszka közhangulatot?! Egy kissé groteszkül hat, most a négyhónapos offenzívánk után. Emlékkül magammal viszem a szép képeket,

A vacsorához behallatszik a frontról a lövöldözés, 32-esek harcolnak elől valahol.

Augusztus 14. Az oroszok Ossowától 6 km-re Sajbudy-Zulinki közt az erdőszélen állanak, 7«-kor támadáshoz indulunk, Jobbszárny a 157 Δ -tól 1500 lépésre levő keresztül át,

A Przegaliny délnyugati sarkától Brzezinyre vezető úton kell felvenni a harcalakzatot. Első harc vonal az én zászlóaljam s még a Kéler egyik százada; a többi ezred tartalék a hátam mögött. Géppuskák nálam. Egy félészázados zászlóalj tartalék, balszárnyam iránya a hosszú keskeny falu, melyen túl nagy mocsár terül el. Arra már Kéler biztosít. Előttünk sík tarló, csak messze van erdő. Tőlem jobbra 32-esek vannak,

A fejlődés 8^h-ra kész, A 32-esekkel egyidőben 10^h-kor kezdtek meg az előnyomulást, melynek célja egyelőre a Przegaliny túlsó végéről Wolka Komarowskára vezető kocsíút. Ellenséges tűz nélkül t'rtük el, és az útmenti árokban fekdj i teljes földözés! Megint roszszui állhat a muszka, hogy ilyen könnyen engedi magát megközelíteni, csak egy pár srpnelt kaptunk az előnyomulás alatt,

A századok vonalában vagyok a pompás pázsittal benőtt széles úton, mely a faluvégi kastélytól hatalmas hársak közt vezet. Szélén olyan mély árok, – puha füves az is – hogy ez egyszer nem kell magunknak ásni, készen van a földözék. Ugyanilyen utak vannak a határban mindenütt, látszik, hogy jól gondozott urasági földek között vagyunk. Hátam mögött a szántás közepén csinos kerek épület van, csillagászati obszervatórium.

Tovább Sajbudy-Zulinki felé erős járőrök derítenek fel a századok előtt. Előnyomulás alatt gyöngé srpnelttüzet kaptak, 900 lépésre pedig puskatüzet. Beásták magukat, amint állásain dolgozik az orosz is. Zászlóaljamnak itt hátul kell bevárni, míg a szomszédok is előrejönnek, Diósy óvatosságot rendelt azzal, hogy most nem hőködni akar, hanem felhizlalni az ezredet. Bizony ideje! Máshol a zászlóaljaknak rendszeren 500-600 puskája szokott lenni, nálunk pe-

dig ha volt egy kis állomány, alig tart pár hétig, és újból leégtünk megint.

Az útárokban kedélyesen töltjük a napot. Soha ilyen barátságos veszélytelen támadást! Az orosz alig lő, elég békén hagynak a tűzérei is, a faszorban szabadon mozoghatunk. Posta érkezett, lapot olvasok, levelet írok, ebédelünk, uzsonnázunk, aluszom, tarokkozunk, mások meg a kastélyban néznek körül. Az ugyan már kissé merészebb vállalkozás, mert udvaráról lőttek az útegeink, amit nehéz gránátokkal viszonzottak az oroszok s már ki is lőtték a tűzéreket. A gazdasági épületek össze vannak löve, a szérűskertekben leégték az asztagok, csak a kastélynak nincs még semmi baja.

Délután rajonként előrementünk a járőrök vonalába azzal, hogy ha veszteség nélkül lehet, még jobban közelítsük meg az oroszokat. Amint ez folyamatban van, 18^h40-kor Both arról értesít, hogy 19h-kor rohamozni fognak a 31-esek, mi élénk tűzzel kössük le az oroszokat. Elrendelem az előnyomulás gyorsítását, a beásást és azonnali tüzmegegyítést.

Amikor előnyomulásunk kifejlődött, élénk puska- és srapel-össztüzeket kaptunk, viszont a mi tüzéréségünk is igen jól támogatta az előnyomulást. A Kéler előllevő százada is követte az enyéimet és átvette balra a mocsár felé a biztosítást. Miután raj vonalam mindkét szárny felé kiterjeszkedett, – túlment a 32-eseken, Kélernek amúgy is nagy kiterjedése van – zászlóaljtartalék félszázadomat a balszárny erősítésére küldöm. Helyette az ezredtartalék 10. százada jött hozzám az út mellé (helyzet 23. vázlaton).

Féljobbra elől erős tüzelés, A 31-esek rohama nem sikerült (vagy nem is próbálták?),

Este 22^h-kor a 31-esek és a 4. hadosztály új rohamot próbálnak, mi tűzzel támogatjuk őket. De a roham úgy látszik most is elmaradt. A várakozás idejét tarokkal töltjük el, sátorlap mögött, hogy az oroszok ne láthassák a gyertyafényt. Éjjel csend.

Augusztus 15. Hajnalra az orosz megint megszökött, 5^h-kor járőröket küldök az erdő átkutatására, majd az ezred az 5. századot Zeliznán át hírszerző különítményül Wolka Korczowkára rendeli ki, E mellett parancs: balszárnyamnál az úton sorakozó!

Amíg ez megtörténik, megnézem a kastélyt. Hát ott alapos rumli van, szépen felforgatták az oroszok! A szobákban összehajigálva minden, a szekrények minden tartalma, ruhák, fehérneműk

gyerekjátékok a padlón szerteszét. Egy szoba fotografiai sötét kamara, sok érdekes negatívot láttam, hold felvételeket, teleszkopikus csillagképeket stb., a háziúr amatőr csillagász.

8 óra körül a hadosztály egy oszlopban indul. Mi a végén a tűzéréség után. Ez a menet is emlékezetes marad, le van égve minden, falvak, kereszttek, asztagok. Még mindenütt száll a füst, és az út porával összekeveredve, a reggeli ködös levegőben olyan sötét feketesárgává tette azt, hogy alig lehetett látni száz lépésnyire, fuldoklásig fojtotta a tüdőt. Így volt egész úton.

Witorozon a hosszú pihenő alatt bevonult az 5. század is. Délután *Danowkán* (18 km) részben csűrökben, részben sátrakban a kertek alatt táborozunk,

Augusztus 16. 8h-kor a hadosztály főoszlopában megint a tűzéréség után indulunk. Őserdőkben megyünk. Menetközben csatlakozott Koszmovszky a XIII. menetzászlóaljjal. Mindjárt be is osztottuk, az ezred újból három zászlóaljba alakult, (I. Koszmovszky, II. én, III. Horváth István százados.) A beosztás alig tartott tíz percig; csak kettősrendekbe osztottuk a szakaszokat, és mentünk tovább, a tájbeosztás és a névlajstromok beírása már menet közben történt. Visszaadtam a 2. századot Koszmovszkynak s kaptam helyette egy menetszázadot Szentirmay főhadnaggal, hat hadapródot és egy jelöltet, valamint Láng Ernő t. hadnagy géppuskás parancsnokot, de géppuskák nélkül. Századparancsnokaim 5. Leitner, 6. Batta, 7. Szentirmay főhadnagyk. Elment tőlem a kis Gyulay doktor, és sajnos nem hozzám került a szabadságáról visszajött Lenkey.* Létszámom 461 ember, ebből puskás 366.

Strzyziniectől toronyiránt szántáson a *Terebellától* délre levő erdő déli szélére (16 km), ott az erdőben repülők ellen leplezve táborozás. Itt van az ezredvonat is, ők hoznak vizet messziről, mert a közeli kutakban nincs víz, csak sár .....

Augusztus 17. Leégett falvakon, futóhomokon, rekkenő hőségbeu, bűdös kormos füstön át 22 km után holtra fáradtan érünk *Pawlow Nowira*, ahol a 32-esek már vonalban vannak a Búg mellett. A falu mögött fedve helyezzük el a századokat, de az emberek úgy

* Egy év múlva Duhczénél kb. ugyanakkor mint Fisch, ő is elesett. Szabadságon volt idehaza s szabadsága leteltével bevonult a pótzászlóaljhoz; akkoriban onnan küldték vissza a frontra a szabadságosokat. Éppen leérkezett a Honv. minisztertől - mint háború eleje óta kint levőnek - a felmentése. De mert harctérre útbaindítása mar parancsban volt, kiment az ezredhez, hogy majd onnan küldik haza. Az ezredhez kéréve bevonult századához s ott egy orosz támadásnál még azon éjjel elesett.

megszokták a beásást, hogy mire észrevettük, már be is ásták magukat. Tapétás parasztházban lakom, ezek a jobbmódú lengyel parasztházak mind olyanok, mint egy nyaraló.

Az a hír, hogy a Búgon már nem megyünk át, elértük amit akarunk?

Augusztus 18. A jó hírre itt a csalódás; már hajnali négykor indultunk, visszafelé a tegnapi úton, *Cicibor Welkin* táborozás (21 km). Le van égve az egész, még a kutak kávája is.

Kowno is elesett. A király születésnapja alkalmából nagy éljenzés és pezsgős díszebéd – víz úgy sincs! Battát megrúgta a ló, hazamegy; a 6. századot Merker veszi át

Augusztus 19. Éjfélkor feltelegfőz: 3-kor indulás. Nem is tudtam aludni tovább. Az eddigieknél is nehezebb lett a kánikulai menet, most megint előre, már harmadszor ugyanazon a kietlen úton, füstös egyiptomi sötétségben – mintha napfogyatkozás volna már egy hete! Még hozzá tarlón, mert az úton csapattorlódás volt mindenütt. Reggel 7-re már 18 km-t mentünk, Jakowkinál ebéd, nem tudni mi lesz, A németek Visztulamenti győzelmeivel, melyekben áttörték a váróvet, kiegyenesedett és rövidebb lett a front, egész XVII, hadtestünk kiszorult s mint hadseregpartalékot tologatnak ide-oda. Elöl csend, csak néha esik egy ágyúlövés. Víz nincs, ahol ennyi ember összeszorul, mint a sáskahad, mindent kipusztít maga körül.

Végre az orosz csakugyan otthagyta a Búgon túli állásait, a 106. hadosztály átkelt a Búgon, 13^h-kor mi is indulunk. Sok ácsorgás után Pawlow Nowinál elmegyünk a tegnapelőtti földözékeink mellett, aztán a Búgnál megint sokat várunk. Együtt az egész hadosztály, a hadihídnál ellépünk a hadosztályparancsnok előtt.

Elöl a helyzet mégsem egészen tiszta, a Bugon túli erdőben újabb hosszú várakozás. Végre tovább mehetünk és késő este ropant sötétben érünk *Nowosielkire* (31 km). Az egész hadosztály itt éj jelezik. Nagy falu, jut hely mindenkinek, a legénység a kertekben táborozik. De a beszállásolás a sötétben nehezen megy, mindenki fáradt és álmos a megerőltető menet után, a sok csapat egyszerre ért a faluba, összekeveredett, alig leljük meg az embereket.

Augusztus 20-21. Két napig pihentünk Nowosielkiben, jól esett a semmittevés. Ilyen két igazi pihenőnapunk még talán nem is volt soha.

Augusztus 22. A dandár reggel 4h-kor indul és a Zarzeczetől északkeletre levő cserjésben mint hadtesttartalék kezdi beásni magát. De még el se készült a földözék, *Paukyra* (17 km) megyünk tovább, s ott a temető mögött árnyékos fasorban tarokkozva töltöttük a napot, Schnetzer nekem kibicel, össze is szid, hogy paccolok. Dandárparancsnok koromra talán én is jobban megtanulok?

Koszmovszkyval és Bothtal kérvényt adtunk be a hadosztályhoz, hogy miután mi mindhárman kitüntetést kaptunk Placzkowicért, tüntessék ki Diósyt is, mert a győzelem alapját ő vetette meg, (Kérvényünket visszakaptuk ugyan azzal, hogy kitüntetést kérni nem lehet, de kérésünk még sem volt eredménytelen.)

Augusztus 23. Hajnali félháromkor mint hadtesttartalék menet *Kusiczére* (6 km), pár száz lépésre a harcban álló raj vonal mögé. Közvetlen hátam mögött a falu, századaim a faluszéli kerítések mögött fekszenek, balszárnym a Pulva patakig. Tőlem jobbra egy kis domb (159) mögött az ezred másik két zászlóalja ásta be magát, Előttünk a vonalban 15-ös honvédek vannak közösökkel vegyest. Tegnap este rohammal foglalták el az orosz állásokat és azok most egyik ellentámadást intézik a másik után. Körülöttünk is gyakran vág be nehéz gránát.

Egy vezérkari volt kint a hadtesttől, megállapítani, hogy hol van a vonal, mert egészen ellentétes jelentéseket kaptak. Nem csodálom. Én is voltam tájékozódni elől, de az ott talált parancsnokok közül volt, aki azt se tudta, hogy a sík terepen hol vannak az emberei.

Délután alábbhagyott a puskatűz, az orosz támadás egészen megakadt. Elmentem az ezredparancsnoksághoz, Diósy a pappal sakkozik, most és mindig amikor csak lehet, Bedugós figurájú táblén játszanak menet közben lóháton is.

Éjjelre minden elcsendesedett, hajnalban azonban egészen szokatlan erejű pergőtűzre ébrednek, A mieink löttek a visszavonuló oroszok után.

Augusztus 24. Először hátrafelé mentünk Swyticzére, ott pihenő. Minden századnak ki volt utalva egy ház, ahol vizet vehet. Óriási kánikula van, a kutakból hamar elfogy a víz.

Tíz órakor előreindultunk a Kusicze előtti támadások helyén. Igen sok orosz halott fekszik szerteszét, egy kis sávon legalább két-

száz van egymáshoz egészen közel. Milyen tömegeket hajthattak itt előre az oroszok!

Wyganowótól hosszú pihenő alatt Koszmovszky zászlóaljával előrement az orosz után. 14 órakor oldalt hagyva Wysoko Litowskot mi is tovább megyünk a Brest Litewski vasút mellett, aztán mocsaras réteken, Wierzchy nyugati szélén mint dandártartalék beássuk magunkat, elől Koszmovszky a 32-esekkel együtt támadja az oroszokat.

Még el se készült Wierzchy mögött a földözék, engem is előre-rendeltek a 32-esek és Koszmovszky közé, kinek a zászlóalja balra tolódik a Wysoko-Kamienec Litewski országútig. Az oroszok előbbi állásukból hátrább mentek valamivel, s mi a tőlünk balra levő lengyel légióval együtt éjfélkor támadni fogunk. Koszmovszky áttörő-csoport az országút mentén, mögötte a III. zászlóaljunk tartalék.

Már sötétedik, mikor a századparancsnokokkal tájékozódva, a Koszmovszky jobbszárnyát az elhagyott orosz állásokban átveszem. Előrevezetem a századokat. Fényes holdvilág van, s így a teljesen sík terepen 800 lépésre levő ellenségtől lövéseket kapunk. Este 22^h-ra kész a megszállás és bóbiskolva várjuk az éjjeli támadás idejét, ami azonban reggelre marad.

Augusztus 25. Éjfél után Both feltelefonál, hogy az én helyemen két 20-as zászlóalj fog támadni, én pedig felváltás után hátramegyek a Koszmovszky mögött az országútnál tartalékban levő III. zászlóalj mögé. A felváltás késik, már erősen virrad, mire hozzám érnek a huszasok, Szerencsére sűrű köd szállt le, s a felváltás zavartalanul történhetett.

Hátraviszem a zászlóaljat a III. mögé s úgy ahogy az van, egymás mögött száz lépésre fejlődve helyezem el a századokat. Majd reggel, ebben az alakzatban ahogy vagyunk, az egész ezred támadni fog. A támadást szökelésszerűen – úgy, hogy minden század minden szökelésnél az előtte levő század földözékébe megy – még a köd leple alatt gyorsan kell végrehajtani erőteljes tüzéségi előkészítés után. De már 5^h-kor úgy Koszmovszky mint a huszasok jelentik, hogy az orosz ismét visszavonult. Erre előhózzák a reggelit s utána a tarlón alszom sátorlap alatt.

8^h-kor riadó, megyünk az orosz után. Mialatt feltápáskodom, és a zászlóalj sorakozik, Sajó jön a zászlóalj tisztjeivel és névnapom

alkalmából meggratulál. Persze üres kézzel kellett fogadnom a jókívánatokat.

Indulás előtt Both kérdezi, hogy akarok-e üldözni vagy Horváth menjen? De Diósy mint rövidebb ideje kint levőt közben már Horváthot rendelte ki, így én az oszlop végén megyek. Menetirány a tarlókon át Luskaly, A III, zászlóalj mint hírszerzőkülönítmény pár ezer lépésre előttünk megy. Mi I. II. zászlóalj előbb menetoszlopban, aztán harchoz fejlődve követjük, egy km-re délre a Kamienec Litewski országúttól, A menet lassú, minduntalan meg-megállunk, néha srapnelt is kapunk – az orosz itt van előttünk, csak egy hátrábblevő állásba ment. Tőlünk északra az országúton túl hozzánk hasonlóan fejlődve a 13-as honvédek nyomulnak elő. Nehéz srapnelekkel és gránátokkal lövik őket az oroszok, de mintha semmi se történe, legteljesebb rendben nyomulnak elő.

10. Az offenzíva vége.

Déltájban a III. zászlóalj Luskalynál harchoz fejlődik, az orosz Sielachowicénél ássa árkait, A III, zászlóalj Luskaly keleti szegélyét szállja meg, az I. pedig tőle balra Wojsko keleti szegélyére nyomul elő, A két zászlóaljat mocsár választja el. Én Wojsko nyugati szegélyén tartalék maradok; magam a 7. századnál a temető árkában, mellettem az ezredparancsnokság a temető sarkán. Névnapiom tiszteletére náluk ebédeltem – hát persze náluk sokkal jobb a koszt,

A támadás nem igen halad, a falun túl mindakét zászlóaljnak be kellett ásnia magát. Az orosz állásokból alig látszik valami, de a tüzük annál hatásosabb, Tőlünk jobbra a húszasoknál is megállt a támadás, sőt állítólag valami kozákcsoapat került volna a tartalékaik mögé?

Egész nap hol itt, hol ott tájékozodom, járkálok az előllevő faluszegélyeken. A forró napon végül is megfájult a fejem – szép névnap í

Este új parancs jön: holnap folytatjuk a támadást, új csoportosításban, amit az éj folyamán kell felvenni. Az eddig mögöttünk tar-

talékban levő 32-es zászlóaljak közül az egyik felváltja a 12/III zászlóaljat, a másik 32-es mögöttem tartalék;

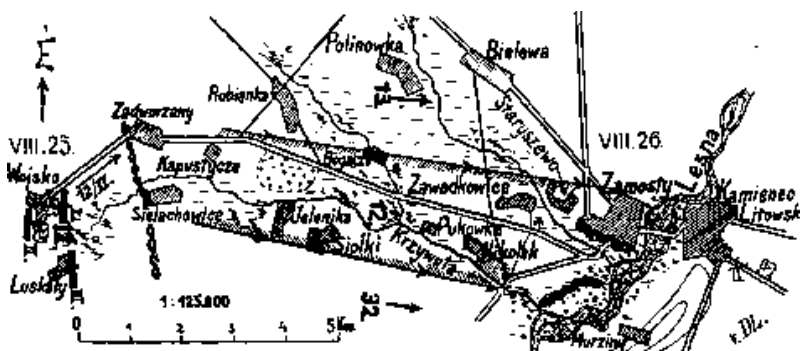
a 12/III a Koszmovszky jobbszárnyát veszi át a wojskoi kastélytól a patakig;

az én zászlóaljam a Koszmovszky balszárnya helyén a kastélytól az országútig;

Koszmovszky mögöttem tartalék. A csoportosítás éjfélkor felveendő,

Este kimerülten fekszem le, mélyen elalszom. Mikor felébredek, egy óra éjfél után! Hiszen nekem már elől kellene lenni! Szaladok

24. vázlat.

Wojsko-Kamienec Litewsk

1914. aug. 25. 26.

Bothoz, mondja, hogy csak maradjak, a csoportosítás megkezdését ők rendelik el.

Augusztus 26. Hajnalban vette kezdetét a felváltás, már világosodott. Balról a 6. század ment állásba, jobbról az 5-ik, Szentirmay tartalék maradt. A felváltással kapcsolatban elrendeltem, hogy a századok amennyire lehet mindjárt előre is menjenek. Én magam a Koszmovszky addigi álláspontján, egy házban a telefontól várom az eredményt.

Alig indulnak ki a századok, mindjárt jelentik, hogy az oroszok nem tüzelnek, alighanem visszavonultak. Mindjárt vissza is telefonáltam, hogy előre az orosz állásokig, azokat megszállani és felderíteni!

Magam is előremegyek, Sajó már egy járőrrel maga szaladt felderíteni. Elhagyom a mi vonalunkat; néhány muszka ágyú srapnelez valahonnan az orosz állások mögül, Csakhamar feltűnik arrafelé egy kozák szakasz, akikkel Sajónak furcsa kalandja esett. Mikor a járőrrel az orosz állásba ért, még lőttek az ágyúk, amelyek fedezetéül mögöttük volt a kozákszakasz, Sajó lövetni akar rájuk, maga is elkap egy puskát, löne – de a puskája nem sül el, és a járőrből is alig egy-kettő tud lőni csak. A puskák tele voltak homokkal, egyik se szuperált. Erre a kozák tiszt alig száz lépésről odakiált valamit Sajónak, és gúnyosan tisztelegve elüget kozákjaival, Mire rendbehozták a puskákat, akkorra már az üteg is felmozdonyozott és elvágatott. Ha ez a semmiesetre sem menthető pech nem történik, akkor Sajóék talán egy-két kozákágyút is elcsíphettek volna a többi közül. Dehát két-három hete csupa homokban járunk, tartalék voltunk, a puskát nem használtuk már majd két hete. Pedig *a puskát mindig gondozni kell, sose lehet tudni, hogy mikor kell igazán.*

A századokkal együtt magam is előrementem az orosz fődőzésekbe, s mihelyt hátrafelé kész a telefon és jelenthetem a helyzetet, a felváltásból üldözés lesz: raj vonalban viszem előre századaimat a Robiánkától délre levő erdőig. Velem jött a III. zászlóalj, sőt csatlakozott a 32. ezred is. Az erdőszélen megállást és a kötelékek rendezését rendelem el, Szentirmayt tartalékul hagyom Kapustyce mögött.

En Kapustyce és az erdő között állok az országúton. Érdekes kép tárul a szemünk elé: Roblankán túl kozákjárőrök gyűjtogatják a mezőn levő termést, a kazlakat, kereszteket. Minden járőrben három kozák; egyik tartja a lovakat, a másik gyűjtogat, a harmadik lövöldöz reánk. Én is lövetném őket, de kétezer lépésnél távolabb vannak, nem érdemes. Az erdőbe előre küldött járőreim jelentik, hogy nagy traínoszlopok mennek hátrafelé, tüzeltek is rájuk.

Hat óra reggel. Parancs ér utól, hogy zászlóaljjammal mint üldözőkülönítmény nyomuljak elő Kamieneć Litowskon át Topóiéig, Sávhatár: jobbra Jelenika-Siólki-Krzywuta p; balra Kapustyce előtti erdősarok-Bogacze-Zawadkowice-Zamosty északi széle. Hozzám beosztva egy lovas szakasz, épp ideérnek. Tőlem jobbra a 32., balra a 13. ezred nyomul elő.

Balra Bielewa felől az oroszok még srapnelezik a 13-asokat, es bennünket is.

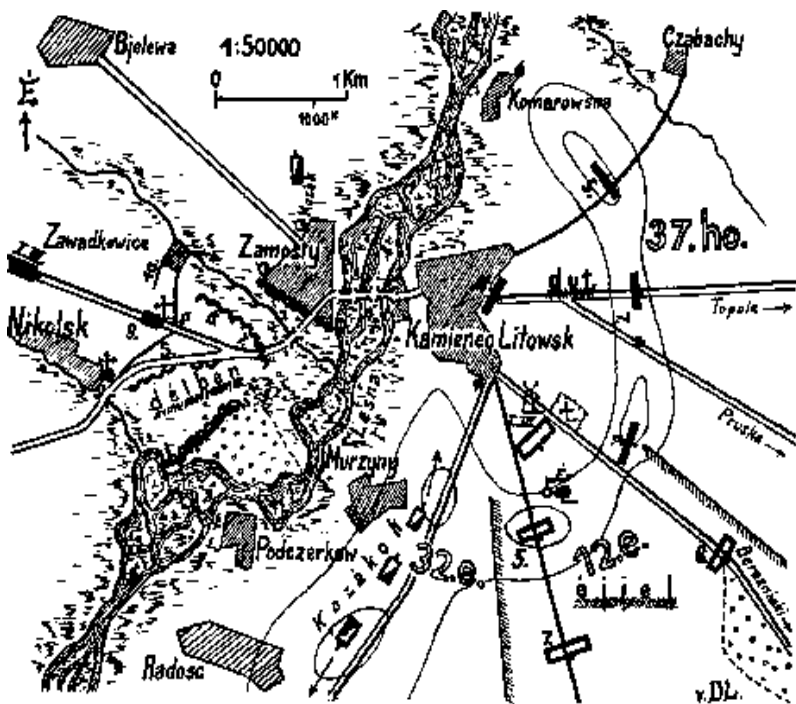
Erdőáthatolási alakzatban viszem át a zászlóaljat a Robiankától délre levő erdőn. Annak túloldalán intézkedem:

Szentirmay a 7. századdal előremegy az útvonalon. Hozzá beosztva négy huszár. Egy szakasza már előbb elindult mint baloldaldvéd a kiutalt terep É. határvonalán.

Jobb oldaldvéd és összeköttetés a 32. ezreddel Fisch az 5. század egy szakaszával Siolkin át Nikolsk.

A huszárszakasznak (Veress főhadnagy) azt a parancsot adtam,

25. vázlat.

Zamosty-Kamienec-Litewsk

1915. aug. 26.

hogy a gyűjtogató kozákoktól tisztítsa meg a környéket, akadályozza meg a gyűjtogatást.

Az égő falvaktól és kazlaktól óriási füst terjengett a vidék fölött. Égő falvakat már eleget láttunk, de azt amikor gyűjtjük őket, meg soha. Egész sötét van a nagy füsttől, egészen eltakarja az eget.

6^h 15-kor indulok a zászlóalj zömével Szentirmay után, Bogacze és Pukowka között el van rombolva a híd, át kell gázolni a mocsaras patakon. Gyalog csak megy valahogy, de a lovam a sárba süllyed, és minél inkább kapálózik, annál mélyebbre merül, Csak nézzük a vergődését, de segíteni nem tudunk. Szerencsére egy dragnyos járőr vetődött oda, – valamelyik magasabb parancsnokság küldhette felderíteni – azok hevederekkel húzták ki a lovat, amikor már komolyan megijedtem, hogy végleg odavész. Nemsokára utóíértem rajta a zászlóaljat és az elővédet, amely a Nikolsk és Zawadkowice közti kereszthez érve éppen megállt és járőröket küldött Zamosty felé,

Ugyanis a helyzet a következő:

A jobb oldalvéd, amely gyorsabban haladt, a nikolski kápolnánál a tőle keletre levő erdőből tüzet kapott, s ezzel együtt drótakadályos orosz állásról jelent,

A Lesnán túl 3 szotnya kozák léptet a folyót kísérő magaslatokon ide-oda. Látszik, hogy figyelik a folyót,

Zamosty nyugati szélén is kozák figyelők látszanak. Kozákok mozgása látszik a Nikolsktól keletre levő erdőben és azon túl Murzynynél is; ezek láthatólag összetartoznak, Szentirmay két kozák szotnyát látott állani a Zamostyról észak felé vivő úton. Vagyis kozák biztosítás van végig az egész Lesna-vonalon.

2400 lépésre vagyunk a Zamostyn inneni patak hídjától,

8^h 40-kor Szentirmaynak elrendelem, hogy nyomuljon elő Zamosty déli szegélye felé. Irány a falu előtti híd. A jobb oldalvéd erősítésére kirendelem az 5. század még egy szakaszát.

Ugyanekkor hosszú kocsisor indul ki Kamieneć Lítowski déli kijáratától a délkelet (Berezniaki) felé vivő úton. Elöl tüzérség, utána gyalogság, hátul a vonat,

A lovas szakaszomnak egy járőre jelenti, hogy nyugat felől be ment Zamostyba, de annak keleti részéből a Lesna felől tüzet kapott. (Es; tehát valószínűleg a Szentirmay által is látott két szotnya, amely állást foglalt a Lesna-híd előtt,) Erre Szentirmaynak 9^h30-kor elrendelem, hogy erélyesen folytassa a támadást. Hogy pedig a Szentirmay háta biztosítva legyen, a másik fél 5. századot is a jobboldalvéd erősítésére küldöm, mert a Nikolsktól keletre levő erdőbői élénk puskatúz hallatszik.

6. századom még tartalék a műúton, a Nikolsk-Zawadkowice

közi keresztnél, ötszáz lépésre az útelágazástól, ugyanennyire a Szentirmay balszárnya mögött.

Jelentem írásban a helyzetet (1. 10. táblán) és Sajó útján szóbelileg kérem, hogy tüzérség lőj je a Kamienecből visszavonuló orosz oszlopot. Erre Diósy addig is, míg a tüzérség löhet, vágásban előreküldi a Kattauer géppuskás osztagát, amely az útmenti keresztől – ahol a 6. századnál van az én álláspontom is – azonnal megkezdte a tüzet. Persze a távolság 3 km, tüzének hatása alig lehet; ezért be is szüntetem és a Szentirmay támadását támogattam vele. Ugyanis Szentirmayt heves tűz fogadta a Zamosty híd felől, A falu egész déli szegélye meg van szállva, és pedig nem kozákok, hanem gyalogság által; tisztán felismerni a tányérsapkájukat. Ezért a 6. századot a 7. balszárnának meghosszabbítására a tűzvonalba rendelem,

10^h-kor Zamosty kigyúl. Először a túlsó részéből csap fel magasan a láng, – a Lesna-híd! Azután egyszerre több helyen borul lángba az egész falu,

Diósy éppen hozzám érkezik. Közvetlen mögötte két század, melyből az egyiket (10.) rendelkezésemre bocsátja, a másik tartalékul a keresztnél marad. Az ezred többi része kétezer lépésre a hátunk mögött,

A 10. századot Zamosty nyugati sarka irányában az orosz jobbszárnny átkarolására indítottam, helyette Diósy tartalékomul adja a másik előreért századot is.

Erre azonban már nem volt szükség. Az oroszok tüze mindinkább alábbhagyott, előllevő két századom támogatás nélkül is előnyomulhatott. Az oroszok kiürítették a faluszegélyt, eltűntek az akkor már közvetlen mögöttük is égő házak mögött. Menekülniük kellett nemcsak előlünk, hanem mert nem bírhatták ki az égő faluból áradó pokoli hőséget.

Remek kép volt! Két századom gyorsan nyomul elő, harmadik átkarol, ropognak a puskák, mögöttünk a tüzérség lövi a túlpárti oroszokat, hol a három szotnya kozákon kívül még több kozákcsoport is nyargal mindenfelé; előttünk az oroszok csapatostól futnak a faluba, hátunk mögött az 5. századnál még folyik a harc, – embe-reink izgalomtól kipirulva maguktól sietnének előre, hátha sikerül az oroszok egy részét foglyul ejteni?

Nem nagyon sikerült! Az orosz utóvéd igen szépen teljesítette

Fährische Patente:

Alles, was von 77 bei Flomved in der
Stadt ist, auf meinen ausdrücklichen
Befehl auf die Höhe 1000^m südöstl.
Kirche Urzedow zum Baue einzurücken

2e nachm 7/7 15.

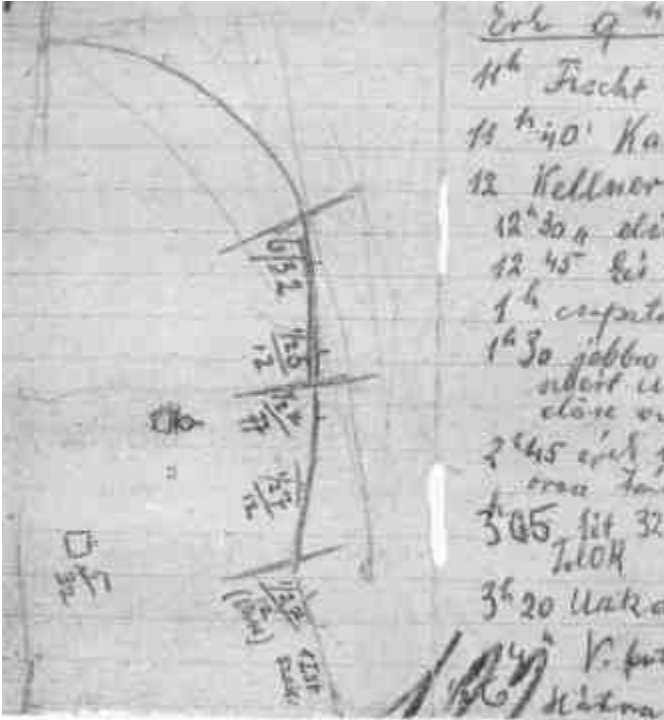
[Handwritten signature]
Unterschrift:

A 77-esek
kivonása
Urzedownál

Urzedowi templom és városháza

Zamosty jelentésem

feladatát. Amint a patakhöz értünk, már eltűnt onnan az utolsó emberük is. De így is nehéz volt megközelítenünk a falut, mert a különben is kánikulai forróságban az égő házak úgy ontották a tüzet, hogy a pokol sem lehet különb. Sűrűn volt ház ház, csűr csűr mellett, és valamennyi égig csapó lángtengerként égett, ropogott, pattogott. Le kellett kerülni a veteményes kerteken át a folyó mellé, hogy megközelíthessük a Lesna-hídat. S még így is kendőt kellett tartani az arcunk elé, hogy az elviselhetetlen izzó hőségben lélegzetet vehessünk.

Csakhogy a Lesna-híd is lángokban áll. Megtorpanva gyülekezőnk az előtte levő szabad téren, ahol elviselhetőbb volt a meleg. És akkor egyszer csak előkerül a lángtengeren át Sajó! Lóháton nyargalt végig az égő falun (a 10. századhoz küldtem még az országútról valamiért), ahol egy járőrünkkel találkozott. Mert zabrálni - azt mernek tűzben is! Három kozákot találtak még a házak között, akik gyújtogattak még akkor is. Elcsípték őket és belökték egy égő házba! Stilszerű népitélet volt ez már az őskorban is. Lepörkölt bajusszal, szakállal beszéli el Sajó a kalandokat, és hogy egy disznó is sül egy közeli házban nekünk.

Mennénk át a Lesnán, de nem lehet, a Lesna igen csúnya akadály. Tulajdonképpen nem nagy folyó, 30-40 lépésen elférne benne a víz, De három ágra oszlik s az ágak közti szigetek mélyen süppedő ingoványosak, s így mindenestől majd ötszáz lépést kitesz mint akadály, A három vízágon fahidak kötötték össze az útnak a szigeteken levő töltéseit; de a hidak már részben leégtek, leszakadt gerendáik lent égneq vagy parázslanak a víz színén. Próbáljuk megközelíteni, hogy olthassuk, de azt se lehet. A dragonyos járőr – amely a lovat kihúzta reggel – már pórul járt az ingovánnyal. Lóháton vágta a Lesnának, de azonnal sülyedni kezdtek a lovak. Kettő idejében visszafordult. De a többi csak kapálózott, mind mélyebbre merült. Két dragonyost még ki lehetett húzni kötéllal valahogy, de a szakaszvezetőjük, aki legelől volt és a három ló vízbe, illetve a mocsárba fült. Csónak nincs sehol; kettőt találtunk ugyan, de megfúrva s félig elmerülve úgy, hogy nem használhatók.

Túloldalón, a víz másik partján levő Kamiencen még ide-oda lovagol néhány kozák, de már civilek is látszanak a hídhöz közeli házak előtt. Embereimet üldözési *láz* fogja el, Mind *szere*me menni az orosz után, mind el akarná oltani a hidat. Maguktól vetkőznek

neki, deszkákat, faanyagot hordanak össze, azokon kúsznak az ingoványon át, és mezítláb sajkájukkal merítve a vizet oltják a leszakadt égő gerendákat, hogy azokból átjárót csináljanak. Lassan halad az oltás, de azért halad.

Előbb két járört küldök át mezítláb; hol tutajnak használnak pár szál deszkát, hol oltogatják azokról maguk alatt a hidat. Már közelednek a túlparthoz, amikor az ezreddel Diósy is ideér. Jelenem neki és látja az eseményeket, hogy át akarom vinni a zászlóaljbat, folytatni az üldözést. Nem akar engedni, hátha Kamieneceen még ott vannak az oroszok? Mutatom neki, hogy mennyi civil ácsorog a túlparton, nem állanának olyan nyugodtan, ha még ott volna az orosz. Es a Szentirmay századát elindítom a két járór után, hogy kutassa át Kamieneceet és szállja meg az azon túli magaslatot.

Éppen Brest Litowsk elestének híre érkezik; ez még jobban fokozza a hangulatot. Kár, hogy nem jutott eszembe a fényképezés, megörökítetlenül maradt a Werescsagin esetje alá való háborús kép: a még mindig nagy lánggal égő falu, közte s a Lesna közt a nyüzsgő bakasereg, amint siető buzgalommal hordják a deszkát, gerendát, és aki hol hozzáfér, locsolja az égő híd maradványait; húzgálják, tologatják össze a gerendákat, hogy pallófelét rakjanak fölé; azon aztán egyenként ugrálnak, másutt a még égő gerendákon balanszíroznak át a Szentirmay emberei. Éppen utászok érkeznek és megkezdik a hídverést,

Déli 13^h-kor – Szentirmay már áthaladhatott Kamieneceen -- én is megkezdem a zászlóaljjal az átkelést. A túlparton egy egész sereg zsidó vár reánk. Megrohannak, némelyik kezemet akarja elhalászni, hogy megcsókolja, egyszerre mondják százan is, hogy mind elmentek az oroszok. De akadt igen sok élelmes, aki azonnal pénzt mutogat, a mienket akarná oroszra váltani.

Érdekes, hogy míg a Bugon innen alig hagytak falut épen az oroszok, éppen ez a telezsídó városka felgyújtatlan maradt, pedig épp itt saját szemünkkel láttuk a gyújtogatást. Persze! Elbeszéli a zsidók, hogy ötvenezer rubelt adtak össze a kozákparancsnoknak, és ezen az áron megmenekült a városuk.

Átme gyünk Kamieneceen; egészen csinos, közepen egy festői várrom, de minden ember zsidó! Nem is értem, minek van két temploma is, még pedig igen szép mindakettő; egyik keleti, a másik katolikus. A patika be van csukva, felette fából az orosz császári sas;

na, ezt leszedjük és elküldjük haza, jó lesz Szatmáron a tisztí tenniszten!

14^h 30-kor érek a város keleti, Topolére vezető kijáratához. Már ott találom a 10. századdal Kovách hadnagyot, aki az átkarolást csinálta Zamosty előtt. Mikor átkeltünk a Lesnán, jelentése már a hídnál várt, hogy járőrei elől vannak a falutól keletre levő dombokon. Zamostytól északra a kozákok nyomán talált gázlón jött át a folyón. Intézkedem a biztosításra, amihez a város előtt félkörben húzó dombvonulat ideálisan kínálkozott. Azokra rendeltem a századokat; az 5. a Czabachyra, a 7. a Topolére s egy szakaszával Pruskára, a 6. a Bereznikira vivő utat szállotta meg. A magaslatokon beásnak. 10. század tartalék a városnak Pruskára vivő kijáratánál; egy tábori őrsöt Komarowsnára, egyet Kamienece déli kijáratához Míd.

Míg a századok helyeikre mennek, a város északkeleti végén levő új kórházba megyek. Ki van üritve teljesen, de éppúgy berondítva is. Összetörve a modern vízvezeték, a villanyvilágítás vezetékai, a fürdőszobák. Az emeleten mégis találtam egy valamennyire jobb állapotban felejtett szobát. Itt ütöttem tanyát és képzeletben berendezkedtem éjjelre is,

16^h-kor kimentem a 7. századhoz. Utólértem őket, velük egy időben értem el a dombvonulatot, amelyről messze vidékre teljes kilátás nyílik. Topolén túl nagy orosz oszlop megy kelet felé. Az úton tüzéség, előtte a train, mellettük az út két. oldalán 4-4 zászlóalj. Tüzelünk utánuk, bár inkább csak a hecc kedvéért, mert több mint 3000 lépésre vannak, kár a töltényekért. Hej, ha egy pár ágyú volna itt! Czemery és több falu ég, Czemerybe épp most lovagolt be egy kozákszakas. Járőröket küldetek *előre* a falvakig.

Dandárparancsnokunk is előre jött autón; úgy látszik, a Lesnán már készen van a hadihíd. Jelentem a helyzetet. A dandárparancsnok a 6. századot a dombról az előtte levő kis erdő innenső szélére rendeli. Különben – mint mondja – fel fognak váltani a 32-esek. Visszamegyek a városba, a kórházhoz. Már hemzseg a sok csapat. Bezzeg az én kiszemelt éjjeli szállásomon már a hadosztályparancsnokság ütött tanyát. Hír szerint az itt általunk létesítendő hídfőben kétnapi pihenőnk lesz, akkor bajorok fognak felváltani, nu pedig máshová megyünk. Vagyis egyelőre nem megyünk tovább, es nekünk most ez a fő!

Itt van már az ezred is, megkapjuk a további parancsokat. Nem váltanak fel, hanem a kamienei dombokat a 37. és a mi hadosztályunk hídfővel szállja meg. Az ezredünktől az én zászlóaljmag marad elől. Balszárnyam a mostani jobbszárnyam helyén bezárólag a berezniai útig, amelytől jobbra a 7. századdal a Kamienectől délre vivő utat zárom el. Tőlem jobbra a Lesnáig a 32. ezred, balra a 37. hadosztály biztosít.

Este 18^h 30-kor indulok, most már lóháton a 6. századhoz. Szent-irmayt Sajó vezeteli helyére, az 5. századnak is ő viszi a parancsot, hogy tartalék lesz a jobbszárnyam mögötti dombon. Körülnézek a századnál, amely a kis erdő innenső szélén már elfoglalta a helyét. Különös, előttünk ismeretlen az erdő innenső szélét szállani meg. Német vagy orosz szokás? Állítólag az ellenség így jobban meg vart leve – lehet!

Már sötétedni kezd, amikor a kis erdőtől a dombra visszalovagolok, ahol Sajónak vezetni kell a 7. századot. Jóval a század előtt találkozom Sajóval a dombtetőn, s amint beszélgetünk, erős kocsidübbögést hallunk a berezniai út felől. Csak nem fordultak tán vissza az oroszok? A sötétben nem tudjuk megismerni őket, de megismerjük a beszédüket – németek voltak, bajor train, amely az: ellenség felől jött felénk. Sajó mondta is nekik, hogy nem érti, miként kerülnek ide, holott egy órával ezelőtt még oroszokra lőttünk arrafelé. „Ach, wass wissen Sie” – mondja fölénnyel a bajor; „a muszkák már olyan messzire vannak, hogy arról maguknak térképük sincs”. És a németnek igaza volt! Az általános térképünknek már Kamienec épp hogy a szélén van. De a dombról, a századaim helyéről már csak nekem van valami 300.000-es térképem, a többinek semmi sincs. A mi térképeinkről „lomentünk” Kamienecen.

Új helyükön lelovagoltam a századokat. A Mókus ma olyan fűgén jár alattam, hogy passzió ülni rajta, mintha maga is örülne, hogy a reggeli mocsári kalandot szerencsésen úszta meg. Késő este érkezem tartalékszázadomhoz, egy nagy vadkörtefa alá. Várjuk a vacsorát, de eltévedt valahol. Egy cigánynak kellett idevezetni a konyhákat, de csak nagy kóborlás után talált hozzánk. Ez egyszer csődöt mondott a szabadbanlakó ember tájékozási ösztöne.

Szép hangulatos holdvilágos est. A távol égő falvak tüze megszűrőly olyan, mintha kivilágított város visszfénye derengene a láthatár felett. Sokáig eldiskurálunk vacsora után, megbeszéljük a nap eseményeit.

Legszebb napom mindidáig a háborúban! Mindig jól éreztem, helyesen tudtam, hogy nemcsak szebb, de könnyebb is előlmaradni, először találkozni az ellenséggel, mint tartalékban hátulmaradni és csak akkor jönni elő, mikor már baj van valahol. Üldözni pedig - ennél szebb igazán semmi sem lehet!

Veszteségem összesen 3 sebesült,

Augusztus 27. Egyelőre nem váltanak fel, telefont kell építeni előre a századokhoz is. Délelőtt Koszmovszkynál voltam a malom mellett és útközben megnéztem a zsidó temetőt, amelynek környékén lőttük tegnap az orosz traineket. Tele van a temető környéke gránátlyukakkal. Amint hallom, lőttük mi biz ott nemcsak a temetőt, hanem az élő zsidókat is, akiket az oroszok szekereستől hajtottak maguk előtt. De mikor löni kezdtük őket, az oroszok siettek hátrafelé, otthagyták a zsidó szekereket. Ez volt hát, amit nem értettünk tegnap, hogy miért marad állva jó darabig a train? A zsidó szekerek voltak ott, de persze már zsidók nélkül! Azok, mikor löni kezdtünk, azonnal otthagyták a szekereiket, Ezt azonban már csak Koszmovszyék látták, mi már akkor elől voltunk a Lesna mellett.

Ma a hadtestparancsnok, Krzitek gyalogsági tábornok megnézte az épülő hídfőt, a 6. és 7. századok állásait, Meg volt elégedve, és engemet nagyon megdicsért a tegnapiakért.

Az állásépítés megbeszéléséhez délután Koszmovszkyval kiementünk a századokhoz, Ő most az ezredparancsnok, mert Diósy a dandárparancsnokot helyettesíti. Este értem vissza a vadkörtefámhoz, és nemsokára telefonértesítést kaptam, hogy holnap már nem dolgozunk.

Augusztus 28. Elmegyünk innen, máshová visznek. A Pripet mocsarai kettéosztják a hosszú arcvonalat, a Polestétől északra levő részt a németek veszik át. Pedig megint sajnáljuk itt hagyni az eddigi oroszokat, hiszen olyan szépen tudtak hátrálni előttünk. És olyan szép zöld, barátságos itt minden! úgy hallatszik, hogy Kowel környékére kerülünk. (A konyhahír nem is tudta rosszul, akkor még csakugyan az volt a terv,)

11. Nagy körutazás Kamienectől Wolhyniába.

Reggel félnyolckor otthagytuk az állásokat; nem váltott fel már senki se, hiszen messze elől vannak a bajorok.

hátraindulással *lezárult ránk a háborúnak egy igen szép, leg-szebb periódusa, a győzedelmes nyári offenzíva*. Erről vannak a leg-szebb emlékeim. Szcuczintól, május 17-től 103 napon át mentünk előre, amiből 59 tényleges menetnap volt. Légvonalban is 300 km-t jutottunk előre, valóságban pedig a harc- és napi mozgásokat nem is számítva 800 km utat tettünk meg összesen.

Szentirmay beteg lett, helyette Lovast kapom századparancsnokul,

A Lesnán már pompás hadihídon megyünk át. Menetrend: I, II., III. zászlóalj, irány Nikolsk (ahol egy parasztgazda egy szép faragásos aratási fatányért adott ajándékba), – Szwiszczewo, aztán Kustyczy, ahonnan már rettenetes a kánikula, sok a maradozó; vissza kellett hagyni a kidőlt betegeket.

A nagy forráságot azzal próbáljuk észre nem venni, hogy lovagolunk az oszlop mellett. Gazdászati tisztünk a kis pejlován nyulat kerget, elfogta és korbácsával ütötte le. A 30 km-es menet után holtrafáradtan érünk *Morozowiczbe*. A falu az oroszok tífusz- és koleratelepe volt, kisetünk a házakból és a csűrök alatt szérűsker-tekben táborozunk.

Augusztus 29. Reggel indulás előtt postát kaptunk, a lapokban olvassuk az őrnagyi kinevezésemet! Sajó főhadnagy lett, Várkonyi és Merker is. Krémer még indulás előtt felvarrja az aranygallért, a többieknek a csillagokat, *Mokrany Staryn* (23 km) cigánnyal tartot-tuk meg az előléptetési vacsorát.

Augusztus 30. Brest Litowskhoz értünk. Átmegyünk a támadási zónán; az orosz előállásokban is 8 soros vascölöpös drótakadály! Megnézünk egy lerombolt erődöt. Micsoda falak, szertehasadt pán-céltornyok, bennük üresen závarzat nélkül ásító lövegek; micsoda árkok, bennük micsoda áthatolhatatlan akadály!

Terespolnál hosszú pihenő, mi alatt Koszmovszkyval és Bothtái belovagolunk Brest Litowskba. Üres az egész város, legnagyobb része rom. Nemcsak kiürítették, hanem fel is gyújtották az oroszok. El-szállították belőle nemcsak a lakosokat, hanem az ingókból is amit csak lehetett. Egy-két katonánkon kívül egy teremtett lélek sincs sehol. Természetes, hogy az üresen hagyott felgyújtott városban nem volt kinek oltani a tüzet, romban hevernek hosszú sokemeletes utcatorok. Egy kiásott Pompeji, melyben a négynapos tűz még most is ég.

Hirtelen felhőszakadás lepett meg kóborlásunk között. Az óriás vihartól éppen mellettünk omlott össze egy 2-3 emeletes palota. Bőrig áztunk, eltévedtünk a romok között, északra jutottunk ki a városból dél helyett, három erőd melleit is elmentünk, mire megtaláltuk a Terespolra visszavezető utat. De láttuk az erődöket összekötő erős vonalakat, ütegállásokat, az előterepen lehordott falvakat, az erődövön belül pedig a város és Terespol közt a noyauval körülvett vármagot. Középkori hatalmas kőkapuk, valóságos alagutak vezetnek át az emeletmagasságú és házvastagságú ódon várfalakon. Az egykori belső várban egy templomon kívül nincs más, mint óriási katonai raktárak, amiket már nem tudtak kiüríteni és amikben így rengeteg élelmi-, ruha- és lőszerkészlet a kezünkön maradt. A Búghíd felrobbantása szintén nem sikerült. Egészen csodálatos, hogy az úgy tönkretett városban éppen az maradt meg, ami részünkre a legértékesebb.

Mire a terespoli pihenőhelyhez értünk, az ezred már tovább masírozott, sietnünk kellett, hogy utólérhessük, pedig útközben még sok volt a néznivaló: az erődöv előállításai. Mind csupa vas, kő és beton, – milyen ellentét velük szemben a mi nem is ásott, hanem csak kifeküdt, kihorzsolt lövésztechnócskékből álló ostrom- és rohamátlásimk. És mégis ezek a semmik bántak el az orosz erődítésekkel a 30 és felesek munkája után.

Éjjelezés *Okczynhan* (27 km).

Augusztus 31. Hideg szél, eső az egész úton. Kodenen túl a Búg mentét követve, órákon át német csapatok jönnek szembe velünk. Éjjelezés *Lisznán* (20 km). Diósy vaskeresztet kapott; ezredünkben az első német kitüntetés.

Szeptember 1. A hadtestparancsnok előtt díszmenet, azaz elvonulás volt. Nagynehezen kaptuk elő hozzá a vonattól a kardokat; sajnos az én finom damaszkuszi acélpengém odavan, aki elvitte, ott hagyott helyette egy rozsdás ócska fríngiát. Éjjelezés *Susznótól* délre egy nagy majorban (27 km).

Konyhahír: bevagonírozunk (Cholmban?),

Szeptember 2. Wlodawa előtt egy hatalmas kaszárnya mellett pihenünk. vajjon milyen lehetett mikor itthon voltak benne az oroszok?! Kitüntetési javaslatokat kell a régen kint levőkről beterjeszteni; a zászlóaljban mindössze 5 van, az is a vonatnál és szakács.

Ossowán (21 km) táborozunk, én egy deszka szénaboglyafedél

alatt, A falut kettéosztó bársonyos rét ködét ezüstre festi a holdvilág, a tábor tüzek körül zszibong a táborélet, melyből kihallatszik a fiatal kadétek kórusa, az otthonról hozott új nóták, meg a Wacht am Rhein, – olyan poétikus szép háborús kép, amin megpihen a lélek, ami legjobban fejezi ki a lezárt győzelmes nagy offenzívánk reményteljes, jövőben bizakodó, s mindenekelött a közeli vasúti szállítás örömteli hangulatát. Szépnek látszik minden, a sokszor nehéz múlt emléke is, mert bizakodunk, szebb jövőt látunk kisarjadni a küzdelmek nyomán. És most biztosan tudjuk, hogy eljön a szebb jövő.

Szeptember 3. Nem Cholmba, hanem Lublinba megyünk, ott lesz a bevagonírozás, *Michelsdorfban* (27 km), illetve a leégett falu mellett táborozunk. Egy telefonistám egy orosz telefont talált. Finom francia gyártmány, sokkal különb mint a miénk, művészi elefántcsont faragásos kagylója van; hazaküldöm, jó lesz odahaza, III, koleraoltás.

Szeptember 4. Turowoláig (20 km) egész úton áztunk. A falu le van égve, de nekem egy ép csűr jutott. Hozzám jön egy asszony egy cédulával, kérdezve, hogy ki fizeti meg neki a cédula szerint elrekvirált borjút és malacot? Bíz azt senki! A rekvirálo német még csak alá sem írta a szimpla cédulát,

Szeptember 5. Délután 32 km után beérkeztünk *Lublinba*. Fesztes tartásban vonultunk be, én az ezred élén. Nagy publikum nézte a bevonulást, nagy részük zsidó. Rajokban rohannak meg, – engem is aki lóháton vagyok – hogy lányokhoz vezetnek, akik nagyon szeretik a magyar tiszteket! És mindjárt nyomták is markába – aki elfogadta – a címmel a cédulát, Szokatlanul meleg fogadtatás!

Zászlóaljgam a város túloldalán egy barakktáborban van elszállásolva. Én az oda s a vasúti állomáshoz vezető Zamojska Ulicán lakom.

Szeptember 10. Egy hete vagyunk a szép ódon városban, Nagyvárosban, de nagyvárosi élet nélkül. A barakokban szolgálattal, fegyvelmező gyakorlattal telik a délelőtt, míg ebéd után s este a tiszti étkezdében töltjük az időt. Nem úgy van itt, mintha otthon volnánk más idegen városban. Az itteni élet nem a mienk, A bennszülött úrisztály teljesen visszahúzódva él, elzárkózik a nyilvános élet elől, mert férfiak nagy része az orosz hadseregben maradt – így lengyelmagyar barátkozásról szó se lehet. Különben nem is ismernek minket csak mint osztrákokat, 7-én a püspöki templomban katonai isten-

tiszteletet tartottunk, s a végén elénekeltük a lengyel himnuszt. Nem tudom, milyen hatást váltott ki a lengyelek előtt, mert kívülről csak egypár öregasszony volt jelen, férfi talán senki se. Civil úriembert nem látni se utcán, se más nyilvános helyen. Nőket legfeljebb olyanokat, akik aztán mindig ott találhatóak. De különben vendéglőben, színházban, moziban nem látni csak csukaszürke katonát. Kávéház nincs, kávé sincs. Cukrászda van ugyan, de nem kapni benne mást, mint cukor nélküli teát. Kávézni egy élelmes bécsihez járunk, aki szűk udvari lakásában olyan privát kávéházat nyitott, s igen jó kávé és kalácsot ad,

Lublin teljesen osztrák-magyar katonavárossá lett, A boltokban a mi pénzünk járja, a mi trafikunkat árulják, miénk a posta, a vasút. Sokat vásárolunk, Opposont vettem bundagallérnak. Mialatt Krémert az utcáról beintem érte, két német altiszt már rátette a kezét, „Beschlagnahmt”, mondják, lefoglalva állítólag valami német kórház részére. Alig tudtam megmenteni tőlük az opposnjaimat. Gondolom, hogy csak a maguk szakállára vásárolnak ilyen különös módon, cédulát adva, mint amilyet a turowolai asszony mutatott. Egy másik boltban csizmát akartam venni. Két németet is találtam ott. A lengyel kereskedő mondja, hogy csizmája nincs. Indulnék a boltból, de a lengyel int, hogy maradjak, a két német éppen kiment. Akkor mondja a kereskedő, hogy van csizma, de nem mondhatta a németek előtt, mert azok is éppen azt keresték, nekik pedig nem ad, mert nem pénzzel, hanem csak cédulával fizetnek a holmikért. Különben a lengyel kereskedők igen előzékenyek voltak velünk.

Lefényképeztettem magamat. Két barátságos hölgy vezeti az üzletet, két szép lengyel menyecske; az egyik szőke, a másik barna, de mindakettő egyformán szereti a magyar tiszteket, A kép sehogy sem akart sikerülni, új felvételt kellett csinálni nap-nap után. Egész összebarátkoztunk s végül meghívtak vacsorára Bothtal és a doktorral együtt, mert ők is lefényképeztették magukat. Kitűnő volt a vacsora, a lengyel vendégszeretet, de bor nem volt, csak egy üveg. Az itt mindig ritka csemege, pláne most, Bothék meg akartak zongoráztatni, de az asszonyok nem engedték felnyitni a zongorát, hiszen háborúban vannak a férjeik. De addig-meddig tiltakoztak, míg végül mégis ők maguk kérték, hogy mutassam meg, milyen a magyar nóta? Tetszett is nagyon, Dehát az egy üveg bor hamarosan kifogyott, beszélni úgy se igen tudtunk egymással, s így a csírázó

lengyel-magyar barátkozásnak hamar vége szakadt. A fényképeket másnap már csak János hozta el.

A háziaimmal nem érintkeztem, mert nem tudnak csak lengyelül. Amiben kellett, János volt a közvetítő, aki tótul meg tudta értetni magát és elbeszélgetett velük. Férfi itt sincs a háznál, csak az asszony, akinek két nagy leánya van, vöröskeresztes ápolók. Egyszer beizentek Jánossal, hogy szeretnének egy kis magyar nótát hallani. Addig nem is voltam náluk, de most bementem. Éppen vajaskenyeret ebédeltek, teával, ez volt az egész ebéd. Elzongoráztam néhány magyar dalt, nagyon tetszett ezeknek is.

A 20. ezrednél ázsiai kolera volt, s a mi szomszéd barakkjainkban levő orosz hadifoglyok közt is volt kolerás megbetegedés, Ezért a legénység kimenőjét betiltották és a barakkban különleges rendszabályokat kellett foganatosítani. Ennek dacára nálunk is fordultak elő koleragyánus esetek. Elkülönítettük a gyanús betegeket, de mindig jelentkeztek újabbak is. Bemegyek hozzájuk és kérdem az egyiket, hogy hányszor kellett kimennie? Nem volt ő kint már három napja, – volt a felelet. Hát koleragyánusak lettek azért, mert kenyeket kaptak gyógyszerül! Egyiknek se volt semmi baja.

Holnap bevagonírozunk. Ilyen hosszú pihenőhöz persze csak úgy jutottunk, hogy nem tudtak előbb elszállítani, mert két hadosztály vár a bevagonírozásra, amihez nem volt meg a vasúti anyag.

A Kamienectől hátrafelé 9 nap alatt megtett 227 kilométerrel több mint ezer km vidéket jártunk be nem egész négy hónap alatt. Egy csomó cipőtalp, kötetekre való emlék – és annyi derék fiú, aki örökre itt marad . . .

És most ismét micsoda ismeretlen jövő elé megyünk? Jobb lesz-e mint itt volt? Aligha, mert az orosz lovagias és a legkönnyebb ellenfél. Mégis örülünk a változatosságnak, az újnak, amitől valami jobbat várunk. Itt legrosszabb az óriási távolság volt, ami elválasztott az otthontól. Oly soká jutott ide otthonról egy levél, egy hír: egy szabadságos emberünk; másutt akárhol is közelebb leszünk.

Szeptember 11. Déli 13^h-ra van rendelve a berakás, de a garnitúrának híre sincs. Meg is ebédelek a városban, míg végre előáll a vonat és beszállhatunk. Az én zászlóaljam a hadosztály második szanportja, előttünk az ezred I, zászlóalja megy.

Indulás előtt jelentkezik a tengerész-kadét, az ezred parancsa-

ból a pótzászlóaljhoz kell leadnom Egerbe. Amint hallik, talán nem is haditengerész?

Délután 14^h 30-kor indul a vonat. Kutya kényelmetlen, az én kocsim egy özönvízelőtti gyufaskatulya; a többi tiszt inkább altiszi III. osztályba szállt, Sajóval egyedül utazom. új vonalon megyünk, amit az oroszok a háború alatt kezdtek építeni. Csupa ismerős helyeken állunk meg. Belzycze, Chodel, ott van Urzedow, itt van Krasznic, Olbieczyn, aztán Ml. Trzydnik, – éppen ez volt előnyomulásunk vonala. Mind hadiállomások, csupa katona, háborús nyomok látszanak mindenütt.

Amint besötétedik, lefekszem, de igen-igen rossz a kurta bőrülés. Nemrégiben kaptunk összecsucó tábori vaságyat, azt lételem keresztbe a két ülés felett. Fázom is kegyetlenül, tulajdonképpen nincsen alattam semmi se.

Szeptember 12. Délben Tarnowba érünk: jólesik látni a rendes, tiszta, élénk állomást és a forgalmas polgári életet. Megnézem a zónaidőt, konstatalom, hogy az óráim teljesen pontosak. Két órát hordok magammal, egyet a zsebemben, egyet a karomon; az egyik két, a másik négy percet siet egy hónap alatt. Ennek megfelelően hátraigazítom őket minden hó elsején. A másik óráján azonban rendszeren egészen más az idő, a hivatalos hadosztály- vagy dandáridő néha egy félórával is différalt, Diósy meg Both sokat heccelnek azzal, hogy csapjam földhöz a rosszul járó krumplijaimat. Jóleső elégtétel mostan, hogy a két óráim majd félév után is egészen pontosan mutat.

Miskolc-Budapesten át utazunk! Sietünk táviratozni, hogy várjanak az útbaeső állomásokon.

Szeptember 13. Eperjesen ébrednek, itthon vagyunk! Füzesabonyban pótzászlóaljbéliekkel találkozunk. Tengerészünknek itt ki kell szállani, hogy Egerbe menjen. (De nem szállt ki, titokban tovább jött velünk, meg se állt egy pesti kórházig, ahol kiszuperálták mint nagyzási hóbortban szenvedő beteget. Sose volt haditengerész! de meg kell adni, hogy nagyon is ügyes.)

Éjfélkor mentünk át a ferencvárosi pályaudvaron.

Szeptember 14. Dombóváron egy rendes I-II. osztályú kocsit kaptunk s most már kényelmesen utazom. Sokat van velem az öreg Sajó, a többi visszahúzódik tőle, mert nagyon is kordában tartja őket; most még inkább mint a harctéren, ahol a reggeli sorakozásnál

úgy átvizsgált mindent, úgy ellenőrizte a létszámot stb., hogy nekem ilyesmire semmi gondom nem maradt. Most is minden megállásnál szigorúan ellenőrzi, hogy az emberek engedély nélkül le ne szálljanak. De van is rend, az igaz!

Baján ebédelünk, Szabadkán van az uzsonna, és ott megkapom a további irányítást: Ó-Pázuán át Zimony, ott kirakás. Tehát css.k-ugyan Szerbiába megyünk.

Szeptember 15. Szabadkáról az irányítás dacára nem Újvidéknek, hanem Szeged felé megy a vonat. Előbb azt hittem, hogy eltévesztették a vasutasok, de meg se állunk Szegedig. Ott reklamálni akarom a tévedést, de még kiszállani sem engedtek. Átdübörögünk a fényszóróval világított Tisza-hídon, és csak rohanunk, megállás nélkül rohanunk. Éjfél után Békéscsabán vagyunk. Talán Aradon át az Aldunához visznek? Nem, Nagyvárad felé megyünk tovább. Ott megtudom, hogy Püspökladány-Csap-Ungvár-Siankin át Lemberg az irányítás.

Táviratoztam haza Károlyba, hogy Csapon várjanak.

Szeptember 16. Öt napi utazás kifárasztja és elálmósítja az embert. Éjfélután még hallottam, amint Záhony után a csapi Tiszahídon zörög át a vonat. De akkor – elaludtam s arra ébredek, hogy felrántják az ajtót, valaki bekiált, hogy a váróteremben várnak reám; de siessek, mert azonnal megy a vonat. Csapon vagyunk! Szaladok a váróterembe, ott didereg a feleségem a kisleánnyal. Beszélni sincs idő, utánam jön a kalauz, hogy indulunk. Nincs más, mint hogy egy darabig magammal vigyem a familiát; felszállunk és már ment is a vonat, velünk jöttek egész Samborig, Persze annál rosszabb volt, mikor aztán este kiszálltak és nélkülük kellett folytatni az utat, ők pedig a hidegben való virrasztás után utaztak hazafelé. Még szerencse, hogy elhozták számomra a bundát és a bekecset, s most abban mehetnek haza.

Szeptember 17. Reggeltől estig Lembergben állunk a nagy állomás előtt, de a városba vagy az étterembe menni nem lehet, mert bármely percben indulhatunk. Előttünk várt az I. zászlóalj is, azt délben továbbították. Mögöttünk áll a III. zászlóalj, azt már valahonnan Miskolcra fordították ide. Végre indulunk, nem tudjuk hová?

Szeptember 18. Reggel hatkor Kamionka Strumilován kirakunk. Már ott várt Horváth századossal az I. és III. zászlóalj, de az ezredparancsnokság a vonatokkal még nincsen itt. Átveszem a

parancsnokságot a három zászlóalj fölött. Egyelőre nincs számunkra semmi parancs. 10^h-kor kapom a lebergi tábori szállításvezetőség telefonparancsát, hogy a 41. hadosztály Stojanow körül gyülekezik, menjünk oda. Megebédelünk, aztán indulunk.

Szép kis vargabetűt csináltunk nyolc nap alatt! Hadosztályunk a 37-ikkel együtt a szerbiai offenzívához volt szánva. De még el se indult Lublinból az egész, az oroszok valahol Stanislaw körül áttörtek. Ezért visszafordították a hadosztály transzportjait, illetve a későbbieket Lublinból már egyenesen Stanislaw felé irányították, így az ezredparancsnokságunk már egyenesen Stanislawba ment. Ott azonban közben a helyzet rendbejött, de mostanra meg Lucknál történt valami baj, Ezért bennünket, elsőből utolsókká vált transzportokat már egyenesen Luckkal szembe vittek, míg a többi, köztük az ezredparancsnokság gyalogmenetben jön Stanislaw felől, 11^h-kor indultam az ezreddel Kamionkáról. Cholojowra menék, de ott kolera van, így *Babiczén* (19 km) szállásolom be az ezredet. Nincs errefelé semmiféle katona, nem parancsol senki se! Szeptember 19. Ráérünk, nem kell sietni, félkilenckor indulunk Stojanowba, ahová előreküldtem a segédtiszteket. Útközben azonban utólért Márkus alezredes, a hadosztály vezérkari főnöke és Sabinowkára dirigál. Radziechowon a város végén dörgedelmes parancs van kiírva egy táblára, hogy az átvonuló csapatok parancsnoka az Etappenkommandónál jelentkezni tartozik. Hát nem borzasztó jelentkezni azoknál, akik hátulról nézik a háborút?!

Miután Sabinowka kolera miatt zár alatt van, a mellette levő *Romanowkán* (19 km) helyezem el az ezredet.

Szeptember 20. A másik dandárunk (82.) átvonult a falun, holnap az ezredparancsnokság is ideérkezik egy menetzászlóaljjal. Hogy annak helye legyen, a III. zászlóaljat a szomszéd Tetwerczyczére küldöm át.

Szeptember 21. Délben beérkezik az ezredparancsnokság, de menetzászlóalj nélkül. Velük jött a dandártörzs is. Diósy a dandárt vezeti, Koszmovszky az ezredet.

Szeptember 22. Tovább megyünk. Stojanowon túl átlépjük az orosz határt, immár negyedszer. Éjszakára *Gorochowon* szállunk meg (23 km). Ez már igazi orosz falu, egy tó körül. A házak tele vannak szent képekkel, háziáldásokkal, a főhelyen a cár.

Az öreg Sajó és Leitner hazamentek, mindketten betegek.

Távoli ágyúszó hallatszik – de hamar is elszokik az ember az ilyesmitől!

Szeptember 23. Megérkezett a menetzászlóalj, beosztjuk az indulás előtt. Zászlóaljparancsnokok: I, (Koszmovszky helyett) Pap Ovidius százados, II, én, III, Géher Gyula százados. Segédtszem Láng Ernő t, hadnagy, századparancsnokok: 5. Jovanescu, 6. Merker, 7. Lovass főhadnagyok, 8. Horváth István százados. Jött egy 4 puskás géppuskaszázad is, ez a III, zászlóaljhoz kerül. Vele jött még két géppuska, amivel a Kattauer osztaga 4 puskás századdá alakul. Nekem Urzedow óta nincs géppuskám. Ettől eltekintve az ezred teljes lett, a háború eleje óta nem volt ekkora, csak februárban rövid ideig. A zászlóaljknak átlag 700 embere és 520 harcos puskája van.

11^h-kor indulunk, Szklin előtt étkezés. Már a menet alatt sötétedik, Az ezred *Sprachyban* éj jelezik, én a II, zászlóaljjal *Czarukowon* túl (32 km) az onnan délkeletre vivő országút mellett felvételi állásba megyek.

Holdvilágos este. Előttünk égő falvak tüzei látszanak, Luck felől erős ágyúzás és puskatűz; az égal ja mindenütt fényes, harcolnak elől, A wstyrnél van a front, úgy látszik; megint áttörte valahol az orosz,

Este 19^h30-kor értük el az elrendelt helyet, Czarukowtól keletre egy km-re hatalmas mély orosz földőzetet találunk; két és fél m mély, három m széles árok, minden húsz lépésre kétoldalt körüljárható köialakú harántgátakkal. Ebben az árokban helyezem el a tartalékul magamnál tartott másfél századot, és magam is itt maradok az országút mellett, Hideg van, tüzet rakunk az árok fölé kifeszített sátorlap alatt, Kiosztatom a vacsorát, aztán 20h 30-kor kimennek a századok. Elöttem az 5. szd, az utat zárja el, balra a fél 6. egy kis erdő túlsó sarkát szállja meg, jobbra a 8. szd. biztosít. Harchoz fejlődve beásnak és tábori őrsökkel biztosítják magukat. Éjfél után Luck körül is beállt a csend.

Szeptember 24. Hajnali 3h-kor telefon parancsot kaptam, hogy az ezred a Czarukowtól NY, levő útelágazásnál sorakozik, 4^h 30-ra bevonom a századokat, indulunk, Czarukowon Both azzal fogad, hogy a hadosztály a 12. ezred parancsnokságával bízott meg, a parancsnokságot azonnal vegyem át, Diósy dandárparancsnok, Koszmovszky a 31. ezred parancsnoka lett (azt egy százados vezette már jó ideje),

Ezredparancsnok : Deseő Lajos őrnagy.
 - segédfőnök : Both Gyula szds.
 - orvosfőnök : Dr. Galambos ezredorvos
 - vonalparancsnok : Becsényi István szds.
 - előmozdítás : Szepesi I. őbrg.

<p>I. zászlóalj :</p> <p>Pap Ovidius szds.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sebőpfing Václav t. őbrg. 2. Küller L. őbrg. 3. Dr. Lenkey t. őbrg. 4. Orbán K. t. őbrg. <p>Gp. Kattauer őbrg.</p>	<p>II. zászlóalj :</p> <p>Horváth István szds.</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Székely E. t. őbrg. 6. Werker t. őbrg. 7. Lovass őbrg. 8. Graczer L. t. őbrg.
---	--

III. zászlóalj :

Géher Gyula szds.

9. Rieger J. t. őbrg.
10. Köler J. őbrg.
11. Kovács S. őbrg.
12. Rapprecht t. őbrg.

Gp. Jovanescu őbrg.

Éppen odaér az ezred is Sprachyból, a Czarukowtól NY, ezer lépésre levő útelágazásnál találom az élt, A II, zlj., amelyet helyettem Horváth szds. vesz át, az oszlop végéhez csatlakozik. Menet Béreznie-Ternki-Oderadin át a Wiktoriany és Bajewo közötti lejték D, szélére, hol az ezred a XIV, hadtesttel Luckra támadó 41. hadosztály tartaléka lesz,

Gorodokon 9^h 30-kor megállást rendelnek, megváltozott a parancs, Lucknál a helyzet nélkülünk is rendbejött, új alkalmazást kapunk: észak felé megyünk, és 3 honvéd és 3 porosz hadosztály Linsingen porosz tábornok hadseregcsoport jában, a Gerok porosz tábornok közvetlen parancsnoksága alatt a Polesie felől északról átkarolva fogunk támadni Rowno felé.

Tovább megyünk Luck külső erődövének kitünően telepített alig felfedezhető erődéi között, A vidék lakói mind német telepések. Kol. Antonowkán délben hosszú pihenő, Délután 15h45-kor érjük el az éjjelezési állomást, *Szepielt* (31 km), Bothtal együtt a paróchián lakom; a pap nincs idehaza, az egész ház üres.

Szeptember 25. Utazómenetben megyünk szétszórt összefüggéstelen falvakon át, Repülőbetekintés ellen kellene védekezni, hogy meglepően intézhessük az átkarolást, Dehát hogy lehessen elbújnia hat hadosztálynak és vonatának nappal, a nyílt terepen?

Kol. Michulinban (24 km) a Luck-koweli vasút mellett táborbaszállunk, A közeli Styr innenső partján van a mi vonalunk, túlparton az orosz, A 12. század a Rozyszczero vezető útról menet elő-

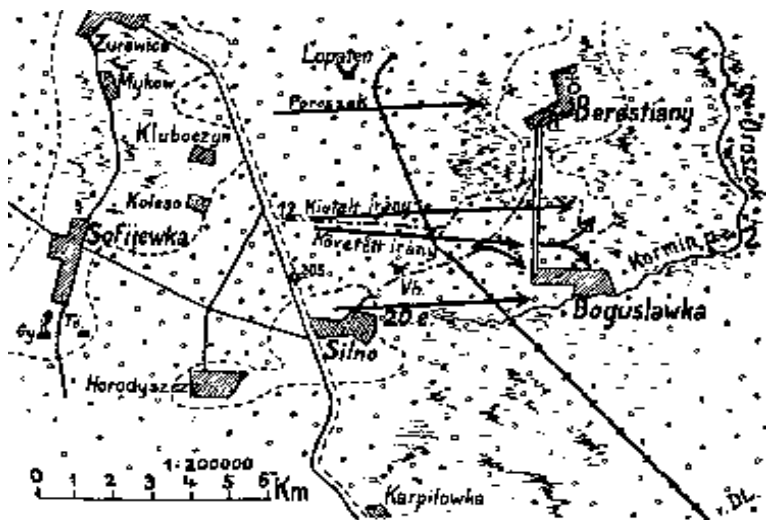
őrsöket állít; egy tábori Őrse a vasútkeresztezésnél, egy másik szintén a vasútnál a dimitrowkai úton.

Michulinban is jómódú német telepesek laknak, akik szívesen vállalják a német vagy osztrák uralmat az orosz helyett. Tiszteletünkre az egész falu ünneplő ruhába öltözött és olyan szívesek, hogy azt se tudják, hova tegyenek. Most is a szép házikisasszonyunk látva a János kevés sikerű munkáját, nekigyürkőzött az ünneplőben és hófehérre mosta a zsebkendőimet.

Szeptember 26. Ma is repülőbetekintés ellen rejtőzve megyünk, illetve délelőtt, tíztől a Pozarky kertek fái alatt várjuk, míg besötétedik. Levelet írunk, mert Bartha hadnagy szabadságra megy és a vele küldött madárlátta levélbe sokkal több minden belefér. Félévi kinnlét után jár a szabadság, s így október 11-én már nekem is dukálna; de mint ezredparancsnok csak nem megyek el?

Mikor beesteledett, 19^h-kor tovább indulunk a hadosztály többi ezrede után; csöndben, mert a közeli Styr túlszélén van az orosz, m* pedig alig pár száz lépésre megyünk az innenső part mögött. *Duh ezen* (19 km) beszállásolunk és még este megkapjuk az eligázi-

26. vázlat.

Sofijewka-Boguslawka-Berestiany.

1915. szept. 28.

Ezred parancsnokság Boguslawkánál

Berestiany tartalék barakkok

tást, hogy hajnalban átkelünk a Styren, A másik dandár intézi a támadást a közeli Sokul mellett.

Szeptember 27. Hajnali 4 óra, Az orosz visszavonult, sőt talán már tegnap is üresek voltak az állásai, Linsingen parancsa, hogy „lábatokban van a győzelem!”, megerőltető nagy menetünk lesz. Nawoznál már kész a hadihíd, A lovakat nem lehet áthozni, mert mocsaras a talaj, sőt a süppedékes réteken gyalog is csak nehezen haladhatunk. Előttünk áll a wolhyniai *Polesie* (a Pripet folyó erdős mocsárvidéke), amiről azt tanultuk, hogy járhatatlan, benne harcolni nem lehet. És amint harcoltunk a Kárpátokban is, úgy itt most 6 hadosztály támad a mocsáron át, és mindjárt első nap 44 km lesz a menetünk! Itt a Styr vizes rétén túl homokos út, aztán erdőség következett. Igazi őserdő, melynek sűrű lombjain alig szűrődik át a napsugár; no ez nem baj, mert a hőség így is elviselhetetlen, a legénység alig bírja az óriási menetet, Trosciniectől az ezred önállóan megy Sofiewkára. A falun túl huszár járőrrel találkozunk; vagy tíz kozákvovat hoznak magukkal, gazdáik elmenekültek az erdő mocsaraiba,

Jaromlán túl a sötét erdőben már kellemetlen az éjjeli menet. Szerencsére feljött a hold, s a misztikus félhomályban mégis látunk valamit, A kísértetiesen néma erdőben szótlánul, vigyázva mennek az emberek, de a puha avar mégis ropog a láb alatt, a sajkák, szuromyok is csak csinálnak valami zajt, s így a közeledtünket bizony jó messzire lehet hallani. Végre kiérünk az erdőből, Sofijewka előtt vagyunk,

12. Berestiany.

Elmúlt 21 óra, mikor 44 km óriási menet után elérjük *Sofijewkáf*, az egy sor házból álló falut. Azon túl pár száz lépésre ismét végtelen erdőség következik.

Intézkedem az éjjelezésre, A falu D, részének minden háza előtt egy-egy század alszik fegyvergúíái mögött, A Kéler százada az erdőszélen biztosít, azon kívül minden század egy tábori őrsöt küld maga elé az erdő szélire. Tábori őrsök még a falu D. kijáratán túl levő üveggyárba és a téglavetőhöz is, A falu északi része előtt a 32-esek biztosítanak.

Még este megkaptuk a holnapra szóló parancsot:

Támadás a Kormin patak mögött levő ellenségre; 12. hgye. a Boguslawka és Berestiany közötti tisztás magaslatokon át. Tőlünk balra a poroszkok Berestianyra, jobbra a 20. hgye. Boguslawkára támad. A 32. hgye. hadosztálytartalék. Indulás reggel 7-kor a Sofijewka-Silnoi úton, tovább a Silnotól É. levő 205.től É. 1500 lépésre vivő út mentén. Az elővéd 9^h-kor lépje át a Silno-Zurawicei országot.

Este csak annyit intézkedtem, hogy hagyják pihenni az embereket.

Szeptember 28. 7^h-kor ütközetmenet. Elővéd Pap szds. a fél I. zászlóaljjal (1. ,2.). Két járőr a Kormin patakig; Csongrády zls. a menetvonalon, Lesniczky zls. a 205-től a vadászházon át K. vivő utón. Az elővédet kalauz vezeti, mert az erdő sűrű, az út alig felismerhető. Késve, 9^h 30-kor értük el a 205-től É. levő útelágazást. Itt erdőáthatolási alakzatot vététek fel a következő tagozás szerint (27. vázlaton):

Első vonal: Pap szds. az 1. 2. századdal, közép mögött az I. zlj. géppuskái századtartalékok a szárnyak mögött;

Második vonal: lépcsőben a balszárnynon kívül a III. zlj. egy százada (9.); balszárnya mögött menetoszlopban a zlj. többi százada; géppuskái a 9. közepe mögött;

lépcsőben a jobbszárnynon kívül a 3. század, külső szárnya mögött menetoszlopban a 4. század.

összeköttetés jobbra a 20. ezreddel a 7. század.

Ezredtartalék: 5. és 8. század a Pap közepe mögött; fejlődve elől a 8. mögötte fejlődési távköze az 5.

Dandártartalék Merker a 6. századdal, kb. 5-600 lépésre az ezredtartalék mögött.

Ezredparancsnokság az ezredtartaléknál, ugyanitt az ezred utász szakasz.

Kutatók 50^s-re a rajvonal előtt. Gyakori megállás, összeköttetés állandóan fenntartandó, legteljesebb csend.

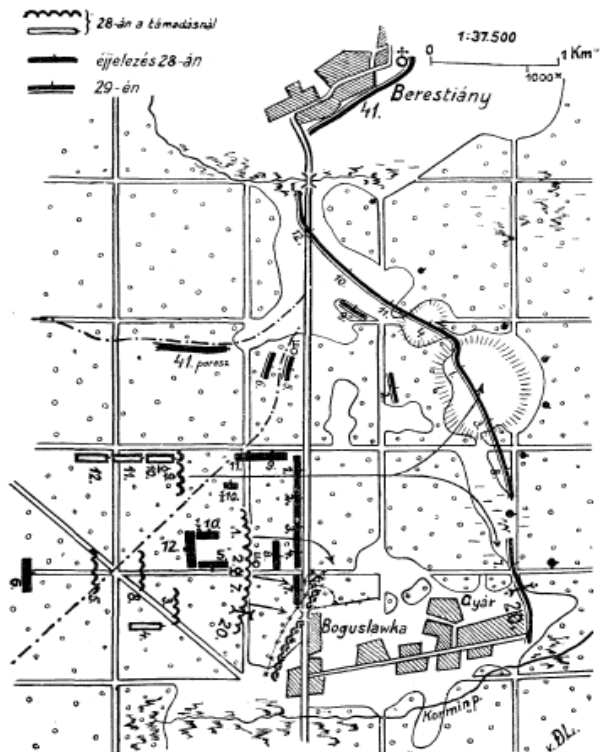
Diósy is jelen volt az intézkedésnél, és tovább is a dandártartaléknál marad.

Vad őserdő áll előttünk, magas fák sűrű cserjés között. A mostani száraz őszön a talaj elég száraz, csak helyenként vannak kisebb-nagyobb vizes, mocsaras területek, Kilátás alig van 20-30 lépésre, igen sok helyen semmi sincs.

Felvesszük az áthatolási alakzatot, A századok az elrendelt távolságokon megállanak és jelentik, hogy helyükre értek. Közben egy porosz lovasjárőr jön Zurawycze felől, összeköttetés a Berestianyra támadó 47. hadosztálytól. Tájékoztatom,

A sűrű erdőben az alakzat felvétele sok konfúzióval, igen lassan megy, 10^h 45-kor készülünk el vele, akkor elrendelem az előnyomulást!. Pap vezeti az irányt, úgy hogy a keleti iránytól kissé északra

27. vázlat.

Boguslawkai támadás 1915 szept. 28. és első megszállás Berestiany-nál 29-én.

térjen el. A dandárparancsnokság Merkerrel az úton maradt, telefonistái a vezetékét velem hozzák, úgy hogy az összeköttetés állandóan megmarad.

Az előnyomulás igen lassan halad. Alig indultunk, már utolértem a rajvonalat. Ott is maradok kb. 50-100 lépésre mögöttem a századtartalékok között. Pap csak épp annyira van előttem, hogy ne zavarjam, 20-30 lépésnyire.

Hírek: bal járőr már 9^h 10-kor jelenti, hogy elérte a 205-ös utat. 11^h menetvonalán tüzet kapott. Lesniczky: Silnotól északra, dél felől kapott tüzet, a Lovas-századhoz bevonult. Mi magunk már a rendezkedés alatt 10h-kor hallottunk kisebb-nagyobb járőrtüzelést Silno felől.

Olyan sűrű az erdő, hogy sokszor a közvetlen szomszédot se látni, legtöbbször a kis ásóval kell utat vágni a bozótban át. Persze mindenki a járhatóbb helyet keresi és a mocsaras helyeken, vagy ahol a másik átjárót talált, ott bújnak át a szomszédai is. Így az összefüggés minduntalan megszakad, folyton csak állni és rendezkedni kell. Sokkal többet állunk mint megyünk. Ut nincs, tájékozódni csak iránytű után lehet, Közvetlen Pap mögött állandóan ellenőrzöm az irányt és észreveszem, hogy a keleti iránytól valamit éppen délnek térünk el észak helyett. De inkább csak maradjon így, inkább közeledjünk a 20-asok felé – akikkel úgy sem érintkezünk – semmint elszakadjunk a hadosztálytól; mert Csongrády jelenti, hogy tőlünk É. a poroszok még sehol sem látszanak.

Hogy a rengetegben hátrafelé el ne veszítsük az utat és a dandártartalékkal megmaradjon az összeköttetés, az utász szakasszal állandóan faragtatom a fák törzseit, rítkittatom az erdőt az irányvonalon. Nagyon hátráltatja az előnyomulást, hogy orosz járőrök vannak előttünk, minduntalan megállanak és lesből tüzelnek reánk. Persze meg van az az előnyük, hogy egész vonalunkról hallják a galyrecsegést, pontosan tudják, hogy hol vagyunk, mi pedig belőlük semmit nem láthatunk.

Délután 14h-kor egy nagy vasútvonalat találunk keresztben magunk előtt, Nincs berajzolva az általános térképen, részletes térképünk pedig nincs. Csak becslés után gondolom, hogy 3-4 kilométert tettünk meg 3 és ½ óra alatt.

Erős alépitményen 12 méteres góliát sínekből épült a vasút. (Utólag tudtuk meg, hogy a Czartoryszki herceg – övé itt akkora erdőség, mint talán Bihar megye – erdőkihasználásra épített Kle-

wan-Lopaten-i iparvasútját értük el.) Rendezkedtünk a vasút mentén és egy 8 méter széles erdővágást találtunk, amely éppen a mi irányunkban pontosan kelet felé vezet. A továbbnyomulás alatt ezen az átvágáson követtem a raj vonalat. Rengeteg vad van az erdőben, A puskalövések és az előnyomulás zaja felriasztották őket és minduntalan ugranak ki őzek, szarvasok, nyulak; hol egyenként, hol csapatostól vágnak át a széles úton, hol tanácstalanul állanak, A vasúton túl még lassabb az előnyomulás, utunkat még több járőr állja el. Egy fogoly is akad belőlük, önként visszamaradt zsidó, aki azonban csak annyit tud mondani, hogy az egész járőr szívesen megadná magát, Balról a poroszok felől még mindig semmi hír, illetve még mindig nincsenek a berestianyí úton. 16h; a 20-asok felől heves tüzelés.

16^h30': a Pap raj vonala lassú előnyomulása közben 150^x-re a Boguslawka-Berestiany úttól hirtelen erős tüzet kapott, Jobbszárnyán a 20. ezred által rászorított Lovas-szazad, mely összeköttetés volt a 20-asokkal, a boguslawkai tisztás É. sarkával szembe jutott. Egész közel voltam a raj vonalhoz, én is úgy éreztem a tüzet, mint ők. Fák mögött fekvé fedezzük magunkat. A tűz, erejéből ítélve, nem túlnagy erőtől és nem nagy kiterjedésről jöhet. Elrendelem Pappnak, hogy ne ássanak, hanem lassan közelítsék meg az oroszokat. Csak Lovas és a 2. század előtt van ellenség, az 1. szd, előtt nincs. Elrendelem, hogy ez a század menjen tovább, a szabadon levő orosz szárnyat karolja át,

Tíz perccel ezután 17^h 15-kor a 20-asok felől rajtázás hallatszik, és mindjárt utána rohamoztak az enyémekek is, A rohamot a 2. század parancsnoka, Szabó István t, hadnagy – snájdig fiú, a háború eleje óta van idekinn – magától kezdeményezte, előrevonva hozzá tartalékszakaszát. Csatlakozott hozzá a 7. század is. Az oroszok Boguslawka szélén voltak beásva, előttük húsz lépésre az erdőszélen léckerítés, az előtt gyöngé drótkadály. Embereink leütötték a drótot, átmásztak a kerítésen, hallom a rajtájukat. Erősen ropognak az orosz fegyverek, de nemsokára csönd – a roham sikerült. Az oroszok hátraszaladtak a faluba, de két tiszt és 20 ember fogásbaesett, egy orosz tiszt és két orosz halott, A mi veszteségünk egy halott és 8 sebesült, tisztben nincs veszteség.

Azonnal telefonálok a dandárnak, A további parancs, hogy a Boguslawka-Berestiany utat kell megszállani,

A roham után az első vonal századai elszaladtak, Boguslawkan

át a falun túl üldözték az oroszokat. Csak nagysokára tudta őket összeszedni Pap.

Elrendelem a rendezkedést, és a támadási alakzatban való beásást. Ekkor azonban kiderül, hogy a III. zászlóalj nincsen sehol. Besötétedett és csak jó sokára találták meg kiküldött járőreim. Miután előttük nem volt ellenség, folytatták az előnyomulást az irányul adott tisztás dombokig, balszárnnyal Berestiany felé. A dombokon oroszokba ütköztek, de azok visszavonultak a zászlóalj elől, így jelentí Géher, Ezzel szemben Pap azt állítja, hogy Boguslawkán az ő századaival együtt találta a III. zászlóaljat is, mely éppúgy mint az I. század, ennek meghosszabbításában bekanyarodott a Boguslawkai oroszok háta mögé. Hol itt az igazság? Valószínű, hogy mindkettőnek igaza van, a III. zászlóalj egy része Berestiany felé, a másik az I. századhoz csatlakozva Boguslawka felé kanyarodott.

Közben teljesen besötétedett, ami nagyon megnehezítette a rendezkedést. Mialatt a Géher zászlóalja a Boguslawka-Berestiany úton a helyére talál, addig is a Lovas századával a roham helyétől, illetve a 20-asoktól az én átvágásomig terjedő útrészt, az I- zászlóalj mindnégy századával attól É, a következő átvágásig terjedő útrészt (egy km) szállattam meg. Beássák magukat. Az I, zászlóalj tartalékul jobbszánya mögé küldtem az ezredtartalékból a 8. századot. A Géher két százada (9-, 11.) a Pap balszárnnyától kamóban hátrahajolva arccal É-nak a következő keresztlépvágást szállja meg, hogy biztosítson É, felé; tartaléka balszárnnyán kívül a fél 10. század, A másik fél 10. és a 12. szdot ezredtartalékul az 5. mellé álláspontomra (300^x-re a Pap jobbszánya mögött az átvágás mellett) veszem. Itt a 12. arccal hátra, a fél 10. és az 5. a 12. szárnyaitól visszahajolva arccal É. illetve D-nek helyezkednek el, A 6. század tovább is hátul dandártartalék a vasútnál (vagy még hátrább az átvágáson?). (Éjjeli helyzet a 27. vázlaton.)

Már 19 óra óta esik az eső, most szinte zuhog. Lombfödözékem a ráborított sátorlap dacára csupa víz, becsorog rajta az eső. Aludni különben se lehet a folytonos telefonálás miatt, éjjel van mire jelenthetem, hogy az éjjelre rendelt csoportosítással készen vagyunk. A vacsora is eltévedt a sötét erdőben, csak a III. zászlóaljé talált ide, tíz persze nincs, Boguslawkáról pedig nem. akarnak adni a 20-asok; haragusznak, hogy az ő oroszai egy részét vettük el.

Az elesett orosz zászlósnál megtaláltuk annak jelentési tömbjét. A velünk szembenállott szárny század parancsnoka volt. Utolsó

jelentésén (1. 11. táblán) azt írja, hogy: „a 13. szdtól jobbra elfoglalta helyét és beásta magát de tőle jobbra a Csemborszki ezred nem mutatkozik. Szárnya hátra van hajlítva, intézkedést kér,” Ezek szerint úgy látszik, hogy előttünk a Csemborszki-ezrednek kellett volna lennie, de az valahol hátul maradt.

Éjjel csend volt, csak az eső verte a lombokat, Berestiany felől néha járőrtűz hallatszott, úgy látszik ott vannak már a németek.

Szeptember 29. Reggelre elállt az eső. Amint derengeni kezd, tüzelés hallatszik Berestiany felől, Géhevnek meghagyom, hogy azonnal lépjen érintkezésbe a németekkel. Állandóan jelentette is az eseményeket; hogy a poroszok már este értek Kluboczyból a Berestiany alatti tisztáshoz, de nem támadtak, hanem menetalakzatban éjjeltek* és hajnalban indították meg a támadást. Hamar birtokba vették a falut, sok foglyot ejtettek, és a falun túl beásták magukat,

5ⁿ-kor a dandár elrendeli, hogy szálljam meg a Boguslawka-Berestiany közti dombokat. Járőrökkel felderítettek, a dombokon nincs ellenség, A megszállás 8ⁿ-ra megtörtént (a 27. vázlat szerint, Géher is elől a 10., 11. szokkal), s a századok beásták magukat. A 7. és 8. századok közötti mocsaras területen 500 lépés hézag van, benne egy tábori Őrs.

Az ezredparancsnokság álláspontját az ezredtartalék mellé a Berestiany alatti nagy tisztás szélére teszem át, és rendes időzék-eket ásatok.

Délelőtt a poroszok megszállották a Berestiany előtti nagy tisztást. Tőlünk balra a 41. gyalog, és 1 gránátos ezredből álló 1. dandár áll. A szélső ezred először Berestianytól arccal délnek fordult, amiből zavar keletkezett, ellenségnek nézték a köztünk levő erdőben felderítő járőreinket, E mellett köztünk majd egy km hézag mára dt. Ezért ők kérték, hogy hosszabbítsam meg feljűk a vonalamat. Éhez a Géher rendelkezésére adtam a 12. századot (eddig az is ezr. tartalék volt), hogy azzal balszárnyát a Berestianytól délre levő hídig hosszabbítsa meg. Magam megyek ellenőrizni a III, zászlóalj vonalát, és elhelyezem a poroszokkal szomszédos 12. századot, E közben v. Wedell porosz tábornokkal találkozom, aki a kluboczyini úton lóháton jött Berestiany felé. Olyan mintha skatulyából húzták volna ki, minden csillogott rajta s a lován. Háborúviselt, pláne most át-

* Az út 2 oldalán fenyőgaly leveleihez hasonlóan féljobb s félbalra kifelé hajló, kisurolt lövésztéknoik mutatták éjjeli helyzetüket.

ázott csatakos ruhámban igyekeztem minél távolabb maradni a fényes embertől.

Az állás megerősítése van elrendelve, amihez szöges drót is érkezik. Délután a jobbszárnytól a bal felé végigjártam az ezredet. Tulajdonképpen miért is kell nekünk a tisztást szállani meg? Mert domb van rajta? Előtte az erdőig nem szélesebb 1-2 száz lépésnél, ennyi kilövés az előny. Ezzel szemben ki vagyunk téve az ellenséges beiekintésnek és tűznek, az ellenségből semmit se látunk, ő pedig könnyen elkergetheti az erdőszélre küldött figyelőinket, és onnan mindent láthat, vagy pláne azt szállhatja meg. Nem lett volna jobb nekünk is – mint az orosz teszi – kihasználni az erdőnyújtotta előnyöket?

Különben nagyon szép helyen vagyunk. Az erdő bükk, fenyő és nyírfából áll, s a bozótól mentes helyeken olyan mint a legszebben gondozott park. A mostani szárazságban csak helyenként vannak vizes részei. Minden kilométerre átvágások vezetnek kelet-nyugati és észak-déli irányban, ezek megkönnyítik a tájékozást és a közlekedést. A dombokon könnyű homok van, gyorsan megy benne az állásépítés. Mire végigjárom a vonalat, már mindenütt kész az összekötött mély árok, építik a drótakadályt.

Estefelé értem a Berestiany híd közelébe, s akkor hátulról egy orosz repülő közeledik felénk. Amint felibünk ér, óriási tüzelés fogadja, a közeli front összes puskái és ütegei lövik. Tüzel rá mellettem Géher is. Éppen felettünk kis füstfelhő száll ki a gépből, s az bukik lefelé. Éljenzs mindenütt, Géher esküdözik, hogy ő lőtte le! A gép siklórepüléssel tovább tudta kormányozni magát, s az előttünk levő erdő fáira zuhant. Jelentem az esetet s a hadtestparancsnokság azonnal gratulál. A gép felkeresésére kiküldtem az egyik tartalék századot. De bár a fán akadt repülők nagy ordítózása jelezte, hogy hol esett le a gép, nem tudták elhozni, mert erős tüzellel fogadták őket az oroszok.

A mai járőrfelderítés eredménye: a Kormin patakot elérni, sőt az ellenség állását megállapítani sem lehet, A járőröket hol távolabb, hol közelebb tüzelés állítja meg, amelyről azonban a sűrűben azt sem lehet tudni, hogy honnan kitől származik. Csak az elért távolságok különbözőségéből lehet következtetni, hogy a tűz nem egy vonalból, hanem járőröktől jön, amiket azonban visszaverni vagy elfogni nem lehet, mert az oroszok sok és erős járőrt küldenek ki, s így a mienk hamar oldaltűzbe kerül. Csak sejtjük, hogy az orosz

állítás vagy a Korminnál – tehát jó két km-re – vagy ha azon innen van is, olyan sűrű és erős előállítás vagy járőrvonal védi, amit járőrökkel áttörni nem tudunk.

Éjjel csend, csak egyes lövések hallatszanak.

Szeptember 30. Reggel öt előtt Lovas (7.) orosz támadást jelent. Ugyan csak járőrök jártak előtte, de azért az ezredtartalékból a 6. századot a 7. és 8. közti hézagba küldöm. Nem annyira vizes, hogy meg ne lehetne szállani,

A poroszok értesítenek, hogy a 41/1 I. zászlóalj előtt hajnalban a 319. orosz ezred egy zászlóalja támadást intézett, de visszaverték és 180 foglyot ejtettek. Foglyok bemondása szerint a Kormin mögött egy ezred támadásra készen áll és felderítés után támadni fog, A kiadott drót felhasználását elrendelem,

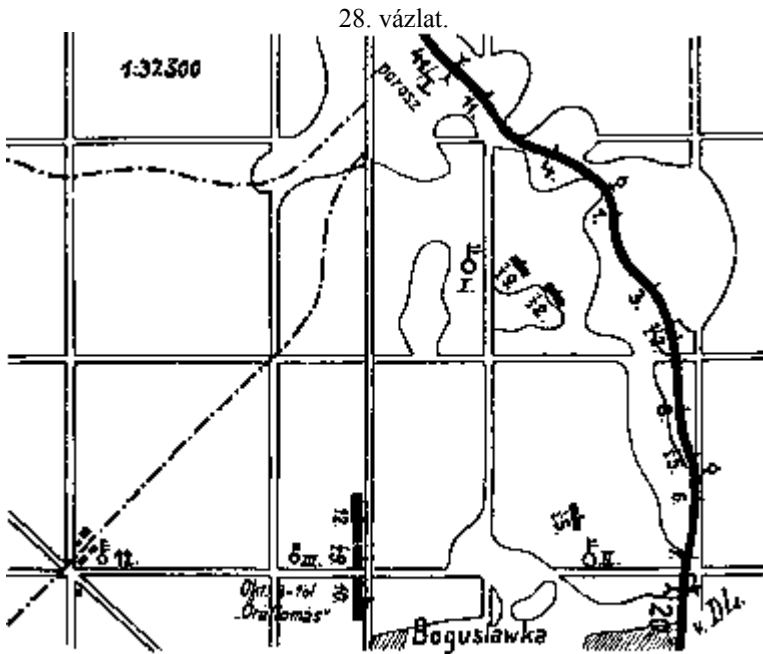
A német dandárparancsnoksággal közvetlen telefonon érintkezem. Ugyanis az én szárny századomhoz összekötőtisztet küldtek, aki a dandárukkal van összekötve, Közvetlen vezetékét építtettem hozzá s így most a dandárral közvetlenül beszélhetünk, A németek maguk gondoskodnak arról, hogy azonnal megtudják, ami a szomszédoknál őket érdekl. Tegnap este is volt nálam egy tiszt lovásjárőrük, s a térképébe berajzoltatta velem a helyzetemet, Általában sokkal tájékozottabbak, mint mi vagyunk, A szomszéd tartalékos hadnagy századparancsnok az általános helyzetről sokkal többet tud, mint én, aki ezredparancsnok vagyok.

Tegnap este Krzitek hadtestparancsnok, ma pedig v. Gerok porosz gy, tábornok csoportparancsnok gratulált az ezrednek a tegnapi előtti támadásnál elért sikereihez, (Csak ne legyen ebből is az Urzedowihoz hasonló eset?!)

Délelőtt újból kiküldtem a lelőtt repülőgép után. Meg is találták, de már leszerelve – a németek elvitték belőle a motort. Egy erdészlak közelében volt fennakadva egy nagy fa tetején. Az erdész, aki most is a házban lakik, elbeszélte, hogy a lezuhant gép odanyomta a bennülőket, azért kiabáltak olyan torokszakadtából. A ház a két vonal között van, az oroszok csak a gépért jöttek előre, mikor az lezuhant. Érdekes a gép lelövéséről szóló két harctéri jelentés. A mienk csak annyit mond, hogy „Berestianynál egy orosz repülőgép elpusztult”, a németeké: „Berestianynál lelőttünk egy repülőgépet”.

Egész nap folyik az állásépítés. Járőreink ma már alig pár száz lépésre jutnak, mindenütt oroszokat találnak maguk előtt.

Délután az oroszok támadják a 20-asokat. 16^h-kor betörték egy hézagba, de kiverték őket, Később a vasút mentén törtek be, ott a dandártartalék szorította vissza a betörteket, 17h-kor maga a rajonon vert vissza egy támadást. Látva, hogy az oroszok mindenáron Boguslawkánál akarnak áttörni, az ezredtartalék 5- századot az ezred jobbszárnya mögé a boguslawkai útnak arra a részére rendelem, ahol a 7. szd. volt első éjszaka, A század 17h30-kor helyére érkezeit. Estefelé az ezredparancsnokságot is új, végleges helyre teszem át, a Berestiany-Silnoi út és az előnyomulási irány-átvágás keresztesítéséhez. Innen mindakét szárnytól egyforma távolságra vagyunk és egyenes út visz hátra is,

Csoportosítás.

30-án este.

A porosz 41. ezred I, zászlóaljja este felváltotta a két (12., 10.) balszárnyszázadomat. Ezek felszabadulván, az ezredtartalék 5. századot a veszélyeztetett szárnyon levő II, zászlóaljnak zljtartalékul adom, s az a zászlóalj jobbszárnya mögött helyezkedik el. Az eddigi III, zljtartalék 9. század felét ezredtartalékul az 5. helyére Bogus-

lawkához hozom, a másik fél 9-et zljtartalékul az I. zászlóaljhoz utalom, Este 19^h-kor a 20. ezred, miután ismét erősen támadják az oroszok, kéri, hogy erősebb tartalékot tegyek a jobbszárnyam mögé. (Tegnapelőtt bezzeg hogy kikérték maguknak a beavatkozást!) Ezért a felváltott 10. és 12. századokat is a jobbszárnyam mögé a fél 9-hez rendelem s az új két és fél század ezredtartalék fölött a parancsnokságot Géher veszi át. A III. zászlóalj géppuskáit a II. zljhoz küldöm. Géher a 20. ezreddel telefonon összeköti magát, új helyének az addig is ott volt telefon révén „őrállomás” a neve.

Este még egy orosz támadást vertek vissza a 20-asok. Azután teljes lett a csend.

Október 1. Járőreink ma átlag 900^x-re tudtak előre jutni az erdőben, csak ott állította meg őket az oroszok tüze, akik a tegnapi támadásuk után visszahúzódtak az erdő mélyére.

Szép napos idő. Előttünk csend, az állásokon dolgozunk, akadályokat építünk, Boguslawkán egy üvegyár van, amelyből mindenki elmenekült; otthagyták a raktári készletet, amit halomra fognak lőni az oroszok. Szorgalmasan zabrálják is az embereink, Horváth hozzánk is ládászámra küldi a sok üvegneműt, Olcsó vásári holmi, de eredeti színes orosz,

Diósyval kinnt voltunk a II. zászlóaljnál, lóháton. Mondja, hogy két tisztet kell német vaskeresztre felterjeszteni. Böthot és Papot javasolom.

Diósy a II. zászlóaljtól hazament, én pedig végiglovagoltam az állások mögött az ezredet, Elbeszélgettem a németekkel; olyan gondtalanok, vidámak, kedélyesek, mintha nem is háborúban, hanem kiránduláson lennének. Hazafelé pompás lovaglás esik a homokos úton.

Október 2. A balszárny előtti erdészház körül nem lehet továbbjutni az oroszok miatt. Ezért a német zljparancsnokkal egyetértően együtt küldünk ki járőröket. Az I. zászlóaljtól Bokor zls. ment 15 emberrel, ugyanannyi a németektől egy hadnagy vezetése alatt. A két járőrt a ház előtt erős tűz fogadta, oldalból is tüzet kaptak. Erre a német járőr visszafutott, otthagya súlyosan sebesült parancsnokát. Bokor azonban visszament érette és megmentette a fogságbaesés elől. Hazahozták és bevitték a német zljparancsnoksághoz. A németek azonnal kérték a Bokor adatait és a tizedesét, aki a hátán hozta vissza a sebesült hadnagyot. A tizedes részére már este itt van a német harcosérem, Bokor a vaskeresztet kapja

meg. Együttal arról is értesítettek a németek, hogy a hadnagy helyettese ellen, aki hibás abban, hogy a járőr otthagya sebesült parancsnokát, hadtörvényszéki eljárást indítanak.

Egész nap igen szép idő, Kunyhóm előtt asztalt csináltattam és azon írom – németül – a kitüntetési beadványokat,

Parancs jött, hogy az állásokat erősen ki kell építeni, mert itt maradunk.

Október 3. Az I. zászlóaljnál voltam. Kovách fhgy. beteg, olyan vörös a láztól mint a pipacs. Hazaküldetem, Egész nap csend van, ma is remek meleg őszi idő, megint a kunyhóm előtt gyártom a kitüntetési beadványokat. Délután egy menetszázadunk érkezett, éjjelre még itt maradnak az ezredparancsnokság mellett.

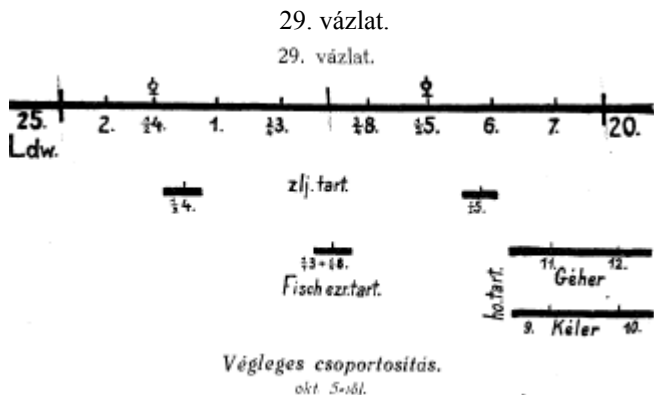
Október 4. Elosztottam a menetszázadot, ki is mentek *a.* századokhoz. Az utolsó menet érkezése óta annyi a betegség stb. miatt előállott fogyatéék, hogy a mostani menet alig emelt a múltkori létszám fölé. Az ezred létszáma kereken 2000 fő, a puskaszám századonként 125.

Hajnalban elmentek a poroszok. Derék Landwehrek jöttek helyükbe, kremsieri 25-ös németek. Ma is kitüntetési javaslatokat írok,

A hadosztály parancsára egy zászlóaljat hadosztály tartalékul kell kivonni. Éhez holnap reggel:

az I. zászlóalj kivonja és az őrállomásra küldi a nála levő 11. és fél 9. századot;

a III. zászlóalj mint hadosztálytartalék megoszlik:

Kéler fhgy. a 9. és 11. századokkal a 82. dandárparancsnokság álláspontja mögé megy Boguslawkától nyugatra, a vasút- és Silno-berestiany útkeresztezéstől DNy. levő vadászház mellé;

Géher a 10. és 12. századokkal szintén mint hadoszt. tartalék mostani helyén marad a 12. és 20. ezred belső szárnyai mögött;

az I. és II. zászlóalj egy-egy félszázadot zljtartalékul tartanak, az I. zlj. jobbszárnyán levő fél 2. század vonalát a II-nak adja át. Az így keletkezett új kiterjedéseken mindkét zászlóalj egyenletesen oszlik el;

a belső szárnyszázadok (3., 8.) egy-egy szakaszt ezredtartalékul rendelnek a Boguslawka-berestiany útra, a két zászlóalj közepe mögé (kb. ezer lépés az őrállomástól); parancsnoka Fisch.

Kovách hazament, a 9. szdot Simkovics veszi át.

Október 5. A tegnap elrendelt csoportosítás 9^h-ra megtörtént (s ez a csoportosítás a III. zászlóaljat kivéve a tél végéig meg is maradt).

Reggel 7^h 30-kor a következő telefonparancs érkezett: A német Conta-hadtest tőlünk É. támadja és visszaveti a Styren átkelt oroszokat. Mi állásainkat tartjuk és tüntetünk; a 12. hgye. egy félzászlóaljjal.

A tüntető támadáshoz elrendeltem:

Pap százados a két előllevő zászlóalj századainak egy-egy szakaszából egy-egy századot alakít. Századparancsnokok Szabó és Graetzer hadnagyok. A félzászlóalj a nélkül, hogy komoly harcba bocsátkoznék, megközelíti az ellenséges állást és felderíti azt; legkésőbb 15 h kor visszavonul. Irány a két erdőátvágás között. Indulás 9 h -kor.

A vállalkozás 9 helyett csak 11-kor kezdődött. Soká tartott maga a parancsközvetítés, még tovább a két század megalakulása, ahhoz az egész ezred megmozgatása; az emberek már munkán, részben szerteszét voltak, élelemmel kellett őket ellátni. Soká tartott a kiindulási helyzet felvétele, az intézkedéskiadás, ami mind egyszerűbb lett volna, ha komplett egységek intézik a támadást s ahöz egyszerűen két századot kellett volna felriasztani. De így volt elrendelve, hogy egyformán osztódjék el a megterhelés. Pedig a kevertség a vállalat végrehajtására sem volt előnyös, minden csapat veszít értékéből, ha nem a saját ismert parancsnokai vezetik.

Az előnyomulás a sűrű erdőben lassan ment, az orosz előőrsök néhol csak tartós harc után vonultak vissza. A félzászlóalj 100 200^x-re közelítette meg az oroszokat és 16^h 45-kor kezdte meg a visszavonulást, este 22^h-kor ért haza. A visszavonulás a sötétben sok

bajjal járt, a Balogh kadét 7. szdbeli szakasza elmaradt. Visszaküldtem érte s elő is hozta éjfél után, A tüntetés megállapította, hogy az erős akadályal ellátott orosz állás a Kormin mögött van, előtte sűrű és erős előörsvonal, melynek Örsei oldalból nagyon hatásosan támogatják egymást nemcsak tüzzel, hanem átkaroló támadással is. Sajnos, ez a megállapítás drága volt, a veszteség 2 halott, tó sebesült és 4 eltűnt; összesen 22 fő, 9 százalék.

A 20-asok nem az ellenségig, hanem csak a saját vonaltól 500^m-re nyomultak elő, onnan csak járőröket küldtek tovább.

Diósyval megnéztük az I. zászlóalj állásait. Biz azok nem felelnek meg úgy ahogy vártuk, kénytelen leszek magam ellenőrizni a részleteket. Egész nap szemetelt az eső.

Holnap meg kell ismételni a tüntető támadást, Intézkedem:

Horváth százados vezeti. Két század a két zászlóaljból úgy állítva össze, mint ma. De Horváthnak a parancson kívül erősen a lelkére kötöm, hogy mihelyt megközelítették az ellenséget, ne menjenek tovább, nehogy megint a maihoz hasonló veszteség legyen. A tüntetésben résztvevők ma este gulyást kapnak, holnapra kávé és konzerveket.

Október 6. Reggel hétkor kezdődött a tüntetés, este 18^h-ra a félzászlóalj már vissza is érkezett. Két ember eltűnt, más veszteség nincs. Ellenben négy foglyot is hoztak.

Egész nap az I. zászlóaljnál javítottam a vonalat, kijelöltem az akadályokat, a hosszantazó lőréseket stb. Közben a tüntetés révén többször erős tűz ért az állás előtt. Az eső ma is esik.

80 köteg drótot kaptunk, elosztom a zljak között. A tartalék karókat vág és hord az állásokba, a berendezkedés szépen halad. A mocsaras részeken dorongutak épülnek a II. zászlóaljhoz és hátra a dandár felé.

Estefelé parasztokat kísértek be az állás elől. Berestianyból hajtották őket maguk előtt az oroszok, azóta az erdőben bujkáltak a két vonal között. Egy nagyon szép lány is volt közöttük. Both, akinek tót beszédét megértették, heccelődött velük, hogy csak úgy engedem őket haza, ha nálam hagyják a leányt. És otthagyták volna! A lány ijedten kérdeve-kérve nézett rám s már sírni kezdett volna, mikor abbahagyattam a tréfát és intettem, hogy csak menjen ő is a többivel.

Késő este értesítést kaptunk, hogy Karpilowkánál a 31-esek ellen egy orosz hadosztály támadáshoz csoportosul. Éberség!

Október 7. Az oroszok megtámadták a hadosztályt, Először

Karpilowkánál a jobbszárnyat, A vasút mellett benyomták a 32-eseket; a hadtesttartalék két zászlóaljja megy kiverni őket, (7h)

Mi reánk is jött támadás, de inkább csak tüntetés volt, 6h-kor megközelítették a II, zászlóalj jobbszárnyát. Készültséget rendeltem el. Tüzérség is lő, de hosszúak a lövései,

7^h; Merker jelenti, hogy a 6. század járőrei 1500^x-re elől látták gyülekezni az oroszokat. Tehát csak a jobbszárny század és a húszasok előtt jöttek közelebb. Az I, zászlóalj tábori Őrsei még kiint vannak,

8h; orosz oldalmozgás a II. zászlóalj elől É felé.

9^h; az I, zászlóalj előtt támadás indul, de az oroszok nemsokára visszamennek (járőrjelentés),

12^h: az erdőben orosz vonalak ássák be magukat, A II, zlj, járőrei az erdőben orosz géppuskásokat láttak, azok nemsokára tüzelni kezdenek a 20-as balszárny előtt,

13^h: tábori őrseink és a járőrök még kiint vannak,

14h; a balszárnyon a 2. század előtt a közte és Berestiany közti előreugró erdőrészen orosz járőrök jelentek meg, melyek elől a tábori őrs bevonulni kényszerült. A század lassú egyes tüzet ad.

14^h40': egy század erejű orosz vonal nyomul a járőrök után. De ki se tud jönni az erdőből, a 2. század és a géppuskások tüzére visszavonult. Utána a 2. szd, előtti oroszok megtámadták a szomszéd 25/11. Ldw, zászlóaljat, „Glatt abgewiesen”, mint a 26. dandár értesít,

14^h50': Diósy telefonon értesít, hogy a dandárparancsnoksággal a hadosztály jobbszárnyára megy, a karpilowkai harcok vezetését veszi át. Én a 12/1. II, zászlóaljjakkal és a 12/4. üteggel önálló csoport maradok, A helyzet nálunk is az, mint a 20-asoknál, az oroszok tőlünk 800-1000^x-re beássák magukat, Egyik tábori őrsöm jelenti, hogy a mi ütegünk jól lövi az oroszokat.

16^h; a 82. dandár (Sypniewski ezredes) parancsnoksága alá léptünk, a 20-asokkal együtt vagyunk, Diósy az azoktól jobbra levő 31., 32. fölött parancsnokol. 17h-kor kijön hozzám Hautzinger fhgy. ddr, vezérkari tiszt,

18^h: a 26. dandár értesít, hogy a 25/11. zászlóaljjal szemben és Berestiany előtt az erdőszélen egy orosz zászlóalj beásta magát. Részemről a felderítés állandóan folyik, minek következtében járőr-

harcok vannak elől. Tábori őrseim kinnt maradnak részben az erdőszélen, részben az erdőben.

19^h20': a hadoszt, tartalék III, zászlóalj két külön csoportjának egy-egy százada (11. Rieger, 9. Simkovics) a Géher parancsnoksága alatt Silnora megy (ott van a ho, parancsnokság), ottan lesz hadosztálytartalék.

Október 8. Korán reggel tüzelés a jobbszárny felől, Az oroszok úgy a 7. század, mint a 20-asok előtt 500^x-re előrejöttek. Lehet, hogy csak járőrök, de akadályozzák a 6., 7. munkáit.

7^h: egy orosz foglyot hoztak be, aki azt mondja, hogy az oroszok új vonalban, előttünk 1000^x-re ássák be magukat.

Tőlünk jobbra a 21. hadosztály tegnap visszavonult, ma egy lovasdandárral támadnak Majdántól, a 37. hadosztály Kotow felől. Az ellentámadásban a mi hadosztályunk jobbszárnya is részt vesz, mihez a Géher félzászlóalja is odament. A helyzet annyira kritikus, hogy az eddig Silnon volt vonatokat hátraküldték Sofijewkára; velük a konyháinkat is.

8^h-kor kijött Sypniewski, végignéztük az állásokat, közben a jobbszárnyon erős tűzbe kerültünk, A 7. és 6. századnál nem lehet az akadályon dolgozni, mert az erdőszélen egy orosz tábori Őrs fészkelte be magát. Különben az állás meglehetősen kész, úgy hogy száz lépésre mögötte második vonal építését rendelttem el. Sypniewski délután egy árkász szakaszt fog küldeni, hogy spanyol bakokat készítsenek és a sötétség beálltával kirakják ott, ahol nappal építeni nem lehet.

Különben egész nap csendben harc nélkül telik el, csak néha van elől járőrlövöldözés, amiből a földözékemhez is eljut egy-egy golyó – megint berdán! úgy látszik, hogy nálunk egyelőre nincs mitől tartani. Annál komolyabb a helyzet a hadosztály jobbszárnyán. Délután Kéler is odaindult a 10., 12. századokkal, nálunk már csak a zászlóalj és ezredtartalék maradt, a III. zlj. helyén pedig csak a telefon órállomás, A harcok miatt Silnon feltartották a hozzánk indult konyhákat, még este sincs itt az ebéd.

Minap a 6. századnál egy lőrés mögött kitömött őzet láttam. Kérdőre vontam a lőrés gazdáját, mert vadászni tilos; csak vadászpuskával és csak annak szabad, aki a hadosztálytól kap vadászenedélyt. Nem is vadászott, – mondja a fiú – hanem a tábori őrsön mint őrszem éjjel zajt hallott, és mivel a rákiáltásra senki sem felelt,

odalőtt. Reggel látta aztán, hogy őzet lőtt orosz helyett. És a vadászati tilalom dacára máshol is vannak már ilyen „önvédelemből” lelőtt őzikék.

Estefelé azzal hívatnak a kunyhóból, hogy egy tábori csendőr keres. Előbb Both megy ki, de a csendőr határozottan az ezredparancsnoknak akar jelenteni. Kimegyek. Egy kocsi áll az úton, benne egy katonasapkás, köpenyes – leány! Cigarettazáva mustrál végig, mialatt a csendőr jelenti, hogy a leány kém, akit a hadosztály parancsára éjjel át kell juttatni a vonalon, addig pedig helyezzem el, úgy határoztuk, hogy hajnalban fog átmenni a 2. szd. vonalán, hogy amint kivilágosodik, már az oroszoknál legyen. Addig pedig a Berestiany melletti tisztás szélén a korábbi földözéket utaltam ki a kis „Konfident”-nek (ez a kém fedőneve).

Este 20^h 30-kor elengedték Silnoról a konyhákat, úgy látszik, hogy a helyzet Karpilowkánál javult, Éjfélkor sok szögesdrót és világító töltény érkezett.

Október 9. Reggel kilovagoltam az I. zászlóalj balszárnyára. Valami rendkívül kellemes a lovaglás itt a szép erdőben a puha homokos úton. A balszárny előtt az orosz messze van, lóháton lehet menni az árkokig. De ott megjártam: az árok széle beszakadt a ló alatt, az árokba, estünk, alig tudtak belőle kiszabadítani.

Az I. zászlóaljnál az össze-vissza csinált akadályok átépítésével, hosszantozásával még mindig sok a baj. A II. zljnál pedig kivált a kis domb körül az erdőszéli orosz tábori őrs lesipuskái miatt a munka igen lassan halad. Itt sűrű cserjés van az állás előtt, ami elveszi a kilövést, és járőreinknek nehezzé teszi az utat. Elrendeltem a cserjés letárolását, egyelőre ritkítását, és hogy az erdőszélre tábori őrsöt kell kitelepíteni. Futóárok készül hozzá. Már régen kérem, hogy tüzéség lőj je ki az erdőszéli orosz tábori őrsöt, de még mindig nem sikerült. Pedig állandóan vannak sebesültek, sőt halottak is.

A konyhák vissza mennek Silnora, úgy látszik, hogy a karpilowkai helyzet mégis megszilárdult,

Október 10. Éjjel 1^h 15-kor Pap jelenti, hogy balszárnyán a tábori őrsök bevonultak, velük szemben orosz rajvonal nyomul elő. 1^h35-kor a 2. század, tüzel, az ellenség 300"-re közelítette meg. 2h-kor a támadás megállt, járőreink előrementek. Valószínűleg csak erős járőrök voltak szemben velünk,

6^h20': a 20. ezr. előtt az orosz visszavonult. Járőreim az I. zászlóalj előtt most is a tegnapi helyen (erdőszél) találják az oro-

szokat, akik ott, illetve 50^x-re az erdőszél mögött beássák magukat; éppúgy a 20-asok előtt.

Egy 8^h-kor kiküldött járőröm odaveszett. Megrohamozott egy orosz tábori őrsöt, de mind a 11 ember foglyul esett. Csak egy maradt meg, aki a roham előtt megsebesült és visszajött.

Délután a 20. ezred értesít, hogy előle oroszok húzódnak felénk. Támadás várható. Boguslawkát tüzéség lövi.

Délben a hadosztálytól posta jön, többek között egy borítékban egy német vaskereszt; nincs mellette semmi, az se, hogy kié. Telefonkérdésre tudjuk meg aztán, hogy az enyém, holnap lesz parancsban. Én bizony nem is gondoltam rá – de annál nagyobb az öröm; nemcsak az enyém, hanem a többieké is, mert ez az ezredben az első német kitüntetés (Diósy nem számít, nem bennszülött tizenkettes).

Október 11. Ma új félévet kezdek a harctéren, mehetnék szabadságra. új fődözekeket építettem a régi mellett (1. 12. táblán). Nem gránátálló, de itt srappel és puszkagolyó ellen ez is elég. Hátral és oldalt gyep téglafala van, belül az egész deszkázva és padlózva; van kályhája, ablaka, ajtaja – szóval ilyen palotám még soha se volt. Persze nem nagy, a kettőnk ágyán kívül (Bohtal együtt lakunk) csak egy asztal és két szék fér el benne,

A II. zászlóalj előtt befurakodott táb. őrsöt még mindig nem sikerült kipusztítani, pedig ma is egy önkéntes halott van, és 3 sebesült. Délelőtt az utász főhadnaggyal jártam be az állásokat. Fényszórót kaptunk, a 4. század balszárnyán levő kiugrásra teszem, onnan be tudja világítani az I. zászlóalj egész előterepét.

A hadosztály rendeletére egy 200 puskából álló századot kell tartalékolni küldeni a 20. ezredparancsnoksághoz a Berestiany-Boguslawkai út és vasút keresztezéséhez, A két zászlóalj belső századait – 3. és fél 8. szdot, utóbbit 64 puskával – rendelem ki Lenkeyvel. Az ezredtartalék bevonul századaihoz, a II. zászlóalj átvesz az I-től 150^x kiterjedést, így az I. zászlóaljnak 1830^x-re 390 puskája lesz (ebből egy szakasz zljtartalék), a II-nak 1870^x-re 450 puskája, amiből 2 szakasz zljtartalék.

A jobbszárny előtt este heves járőrharc.

Október 12. Éjjel igen hideg volt. Reggelre nagy köd szállt le, ami nem oszlott el csak délután. Azóta igen szép idő.

Este 83 megbízhatatlan „nemzetiségi elemet” kaptunk, közösöket. Mindjárt azzal kezdték, hogy amikor parancsnokuk, egy önkéntes (csak parancsomra!) a jelentést fővetéssel beadta, kezükben

– az önkéntesében is – égő cigaretta volt. Az önkéntes nem akart németül beszélni, csak anyanyelvén, holott német gimnáziumba járt. Legerélyesebben kellett elbánnom velük. Mindeniket külön rajba rendeltem beosztani, (így aztán nem is volt baj velük, csak járőrbe s tábori őrsre nem lehetett őket küldeni, mert aki szerét tehetné, az oroszokhoz szökött, legelőbb az önkéntesük. De a fődözékipítésnél igen jó hasznukat vettük.)

Október 13. Az éjjel fagyott, volt vagy 3-4 fok hideg, A házam előtt éjjel-nappal ég a tűz, mellette virrasztanak a küldönceink. Fa itt aztán igazán elég van, egy hatalmas tisztás ölberakott hasábfával van tele, lehet vagy ezer vagon. Abból hozzák a tűzrevalót, abból táplálják az öröktüzet. Ennél mosakodom.

Az ezredparancsnokság egész várossá fejlődött a házikóm körül Itt van a doktor, a pap, telefonisták, küldöncök, legények, lovászok, meg a sok más léhűtő, aki ilyen helyen lenni szokott. Csak tarok kozni nincs kívül; annak hiányában néha a pappal pikétezem,

Parancsot kaptunk, hogy télire kell berendezni az állásokat. Olyanforma érzés ez, mint a honfoglalóké lehetett – a téli szálláson itthon vagyunk, nem kell vándorolni tovább. Nagyjából készen is vagyunk már, készen vannak az árkok, a srapelernyők; a drótakadály legalább két, de néhol négy-hat soros, A raj pihenőkben is állandóan parázslik a tűz. Tábori őrsök előretolva az erdőbe, vagy az «rdő szélire, hozzájuk futóárok vezet. Magában az állásban nappal szakaszonként, éjjel rajonként egy-egy figyelő.

És most állítólag felváltak?! Ma felhívott a dandárparancsnok és beszéd közben kérde, hogy ugye mégis csak legjobb otthon? Hát ez igaz, – Ugye ti is szeretnétek otthon lenni a ti dandárotokban? Na, mondom, nekünk itt is jó, nem szívesen hagynánk itt az általunk épített és ismert állásokat. Ezzel a beszélgetés abbamaradt, ele tartja magát a konyhahír, hogy holnapután a 31-esekkel cserélve, Karpilowkához a 32-esek mellé megyünk.

Ma Both ment ki helyettem megnézni az állásépítést. Most már ő is meg fogja érteni, hogy miért szoktam elkésmi az ebédőtől úgy, hogy a mindennapos állászemléből néha csak késő délután érkezem haza s akkorra kihül a leves.

Október 14. Reggel amint a vonalba mentem, egy emberrel találkoztam, aki kéz-sebével magában ment a segélyhely felé. Gyanús volt a dolog, mostanában sok a kézsebesülés. Vagy véletlen

volna? Ejh! Visszavitettem az embert a századához – kötözd be magad! És elrendeltem, hogy ezentúl a gyengélkedőket – úgy mint békében – a századügyeleti közegek gyengélkedőkönnyvel vezessék orvosi vizsgáéhoz; a könnyű sebesülteket pedig a századparancsnok elrösör hozzám küldje, én fogom öket az orvoshoz küldeni. Azt is megmondtam, hogy aki a kezén sebesül, az lássa el magát, mert – kézsebesülés nincs! (Nem is lett több! Beteg is az addiginak csak fele jelentkezett. *Szükség törvényt bont, megfelelő szabályokkal sok mindent el lehet kerülni, csak nem kell ragaszkodni a betűhöz.*)

Különben egészség dolgában elég jól állunk, a kétezer emberből naponta alig van 10-15 gyengélkedő; a friss levegő minden betegségnek a legjobb ellenszere. Én sose voltam olyan egészséges mint idekinn a harctéren vagyok.* Pedig pl. a vízellátás nem a legjobb. A helyszínén kell ásni a kutakat, alig 1-2 méterre mindenütt felfakad a víz. Az ezredparancsnokság mellett már fürdőt is építettünk. Both Boguslawkából kerített hozzá egy kazánt; egyszerre hús ember fürödhetik.

Papunkat a dandár magához vezényelte. Persze Diósynak ott a vezérkari tisztén kívül senkije sincs, viszont nekem most már pikétezni se lesz kivel. Különben – bár némi differenciák voltak is köztem s a pap között, – elismerem hogy jó katona és pap létere érdemkeresztre adtam be a 28-iki támadás után. Egész nap a raj vonallal nyomult elő, ott ápolta a sebesülteket s állítólag résztvett a rohamban is. Az 5-iki tüntető támadásban is részt vett a tudomon kívül.

Pap szds. ma reggel kérvényt adott be, a 28-iki támadásért a Mária Terézia rendet kérelmezi. Visszaküldtem, hogy a támadást nem tartom erre érdemesnek, a kérést fontolja meg. Erre a kérvényt azonnal, a kivívó küldönccel visszaküldte, hogy megfontolta. Újból visszaadom, hogy 24 órán át fontolja meg.

Egész nap csend. Lenkey este bevonult másfél századával. A 8. szd. visszamegy a II. zászlóaljhoz, a fél 3. Lenkey alatt I. zljrtartalék, a másik fél 3. Ik alatt ezredtartalékul a Berestiany-Boguslawkai

* A váradi iskolából azért kértem a felváltásomat, mert nem bírtam tovább az ottani szobafoglalkozást. És amikor pár nappal a mozgósítás előtt bútoros kocsimat kísérve Károlyból Pelébe lovagoltam, roppant levert, hogy alig bírtam az utat. Minden árnyékban meg kellett pihennem és azon keseregtem magamban, hogy ha ennyire nem bírom a meleget, hogy fogom bírni az őszi gyakorlatot? És az őszgyakorlat helyett jött a háború, s a makkegészségesek közt se volt, aki jobban bírta volna az első idők rendkívüli fáradalmaikat.

úton marad. Lenkey helyére a 20. ezred mögé dandártartalékul Geher ment az egész III. zászlóaljjal.

Október 15. Pap ma reggel, még le se telt a 24 óra, újból beküldte a Mária Terézia kérvényt. Helyszíni szemlét tartottam vele a roham helyén, rekonstruáltuk a roham részleteit. A hídtól, ahova a 7. század jobbszárnya intézte a rohamot, Berestiany felé összesen 68 lövészteknő van (az oroszok nem előkészített, hanem hirtelen megszállott vonalban voltak), tehát Pap mindössze 68 oroszra intézte a rohamot. Ezt maga Pap állapította meg. A rohamban résztvett századparancsnokokkal Pap nagyszerű nyilatkozatokat íratott, most ezek a századparancsnokok egyhangúan azt jelentik, hogy amikor az 1. század már bekanyarodott, a 20-asok s azokkal Lovass és a 2. szd. is rohamra ment, – akkor rendelte el Pap a rohamot. Mindehez azt is hozzávéve, hogy én magam is lát- és hallótávolságban voltam Pap mögött és ő nem csinált mást, mint amit én rendeltem neki, hát akkor látni kell, hogy nemcsak a harc fontossága nincs meg, hanem hiányzik a Mária Terézia rend elnyeréséhez szükséges saját kezdeményezés. De Pap csak nem látja be, hogy a mi támadásunk csak a húszasok támadásának függeléke volt, a kérvény felterjesztéséhez ragaszkodik.

Bosszantott a dolog nemcsak azért, hogy ilyen bagatellel nevetéssé tegyem az ezredet, és mert a véleményezéshez szükséges harcleírás tetemes írásmunkát okoz, hanem különösen mert a véleményezésben dezavualnom kellett részben magamat is. T. i. én mindjárt két nappal a támadás után szept. 30-án kitüntetésre elsőnek éppen Papot terjesztettem be. A beadványban az ezred érdekében túlozva, a legmesszebbmenő ékesszólással írtam le az esetet, Papra háritva a támadás sikerének minden érdemét; azt írtam, hogy ő kezdeményezte a rohamot, hogy „az ő gyors és bátor vezetésének és rohamának volt köszönhető, hogy az ellenséget átkarolva (amiről pedig nem is tudott), ezzel sikerre vitte a húszasok rohamát”. Írás közben nagylelkűségi roham vett rajtam erőt, és – mint Telepóc után is a Cserényi esetében – rákentem Papra minden érdemet. Most pedig a legapróbb részletekig fel kell tárnai a valót.

Kérvényében azon kezdi, hogy már márciusban a Kárpátokban kérte a Mária Terézia rendet, de kérvényét fel se terjesztették; kéri azt is továbbítani. Tehát azt az esetet is meg kellett világítanom. Le kellett írni, hogy az az eset se volt megfelelő horderejű, és ami a

fő, nem is az általa végrehajtott fegyvertényért, hanem a Berényi támadásáért kérte a kitüntetését.

(Persze a hadosztály pár nap múlva vissza is adta a kérvényt, mint továbbításra nem alkalmasat. Erre Pap azonnal egy kérvényt adott be más ezredhez való áthelyezése iránt; minden indokolás nélkül. Visszaadtam, hogy indokolja meg. Erre azzal terjesztette fel: indokom az ezredparancsnok Deseő őrnagy irántam tanúsított ellenszenv! Most aztán azzal adtam vissza, hogy ha csak ez a baj, akkor a kérvény tárgyaltan, mert az én ellenszenvemről szó nincs. Szóbelileg hozzáfűztem később, hogy – amit idáig is azért nem közöltem, mert nem tartozom vele – mindjárt a támadás után őt terjesztettem fel legelőbb kitüntetésre és őt javasoltam a vaskeresztre is. Erre aztán, megbékült és karácsonyra megkapta beadványomra a – Vaskoronát!

Betegesen nagyravágyó beteg ember volt, oláh nemzetiségű s a később kitört oláh háború kollízióba hozta kötelességérzetével a nemzeti érzületét. Mikor kivertük Erdélyből az oláhokat, lelki egyensúlya felbillent és föbelötte magát.)

Október 16. Egy átszökött muszka azt jelenti, hogy az oroszok támadásra készen várják a támadási parancsot.

Reggel 4-kor távoli ágyúörgésre ébrednek. Később a 31. ezred felől géppuska hallatszik, Karpilowkánál megint harcolnak. 5^h 30-kor a dandár értesít, hogy a 20. ezred előtt mozgás van, az oroszok felénk tolnak.

5^h: a saját tüzérség löni kezdi az előterepet, és löni fogja a páratlan órákban, mint már tegnap is.

6^h30': a 7. század tábori Örsei bevonultak, velük szemben oroszok nyomulnak elő. A többi század előtt semmi sincs.

7^h: az orosz vonal a 7. század előtt az erdőszélre ért és tovább nyomul. A 20. ezred előtt is támadás látszik. Kölcsönös tüzelés, mi mellett az oroszok igen lassan folytatják az előnyomulást. A 7. szd. előtt 30 lépésre jutottak az akadályokhoz, de ott az oldalozó puskák tüzebe kerültek és visszamentek az erdő szélire. A 20-asok előtt néhol a drótig jutottak, és ott ragadtak, nem tudtak visszamenni a tűz miatt; csak este csúsztak vissza, mikor már besötétedett. Ezeket – a 7. század oldalozó részeihez látszott – a reggeli előnyomulásnál kancsukával verték előre a tisztjeik.

Az I zászlóalj előtt járőreink még mindig kinnt vannak. Közülök kettő is jelenti, hogy az oroszok az 1. század előtt a mi vonalunkra keresztben beássák magukat. (Később értették meg: futóárkot ástak a későbbi támadáshoz.)

9h. a tábori őrsök azt jelentik, hogy az oroszok előlünk É. felé húzódnak. Már komikus ez az össze-vissza húzódozás. Ugyanekkor

a dandár értesít, hogy az egész 9. orosz hadsereg támad. Tőlünk jobbra a 37. és 3. hadosztályok már visszaverték őket, most a 40. dandár is tűzben van; úgy látszik, lassan terjed a támadás délről észak felé.

Megint kísért bennem a gondolat, hogy *miért vagyunk mi a tisztáson, mikor az erdő a betekintéssel együtt nemcsak a járőrfelderítés, hanem az ágyútűz ellen is oltalmat ad?* Miért nem tolunk egy erős vonalat előre az erdőbe, és fő- vagy tartalékállásnak maradna a mostani? Az oroszok nagy, erős biztosító és felderítő osztagai - aminőkre nekünk nincs erőnk – egymást kölcsönösen támogatva nemcsak azt tudják megakadályozni, hogy pontosan megállapíthassuk az ő vonalukat, hanem pl. a ma reggeli támadás után befeszkeltek magukat az erdőszélen, Lehet, hogy éppen csak erre szolgált a reggeli támadás: tüzérfigyelőiket előre tolták az erdő szélire, dél-előtt óta pontosan lövik nemcsak a Boguslawkánál álló ütegeinket, – nehezekkel is – hanem a gyalogsági vonalat is. Bennünket még kevésbé, de Boguslawka előtt már jórészt szétlőtték a húszasok árkait. Erősen lövik tőlünk balra a Landwehreket is.

A 6. század lassan tüzel, nemcsak szemben az erdőszéli oroszokra, hanem a 7. század elibe is; oldalból lövik a 7-el szemben-álló oroszokat, akik a 7-hez nem látszanak. A 4. századdal szemben is az erdőszélre jött egy orosz vonal.

11^h: erősen lövik az őrállomáson levő tartalékot, ezért onnan a IIx zászlóalj lovait az ezredhez hozatom.

11^{h15}: az oroszok az egész I. zászlóalj előtt az erdőszélre jöttek; egy tábori őrsünk fogságbaesett. Mikor új tábori őrs ment a régit felváltani, oroszokat talált a régi helyén. Tüzérséggel lövetem az erdőszélt.

15^h: megint erősen lövik az őrállomáson levő tartalékot. Ez felhúzódik balra a régi ezredtartalék helyére, A III. zászlóalj mint hadosztály tartalék ma a Kéler egykori helyére ment a dandárparancsnoksághoz, a vasút és Silno-Berestiany útkeresztezés melletti vadászházhoz. Az ezredtartalék félszázadot lik helyett Fisch vette át. Schönplflug t. hgy. betegen hazament, az 1. szdot Medák zls. vette át. Éjjel csend, bár a hadosztály éjjel előtt támadást jelezett.

Október 17. Délelőtt Bakos százados dandár vk tiszt itt volt megnézni az állásokat. Ő is kezdetlegesnek mondja az I. zászlóalj állásait; láthatja Pap, hogy nem az én „ellenszenvem” mondatja ve-

lem is ezt, A szemle eredményeként 14 utászt kapok munkára, e mellett az ezredutászszakasz és az ezrtartalék is Paphoz megy akadályt építeni,

A helyzet ma is a tegnapi, az orosz az erdőszél jó részérei be van fészkelve. Egy pár tábori Örsünk ugyan mostanig kinn volt, de bevonattam őket, mert már kezdek nem hinni a gyakori eltűnésekben annál inkább, mert az eltűntek nagy része nem magyar. Eleitől kezdve elrendeltem ugyan, hogy a nem magyarokat magukban előre küldeni nem szabad, de így meg túlságosan igénybe vannak véve a magyarok, akiből a véres veszteség is a legnagyobb.

Egész nap csend, csak a tüzéség lő időnként.

Október 18. Az orosz támadás ma bennünket ért; illetve bennünket is, mert a főtámadást a Boguslawka előtti 20/11. zászlóaljra intézték. Hatszor támadtak ránk az oroszok; de a raj vonal a maga erejéből vert vissza minden támadást; tartalékaink pedig a huszasokhoz betört oroszokat verték ki.

A támadást erős lövegűz vezette be. Reggel 6h 30-kor igen élénk gránátűz alá vették a 4. századot, kivált a benne levő géppuska állásokat, A mögötte levő területet srapnelezték. Különös erővel lőtték a 20. ezred Boguslawka előtti vonalát, 8^h-ig egyforma intenzitással tartott a lövegűz, igen sokat elpusztított a 4. szd, földzékéből; a 20. ezrednél pedig a szó szoros értelmében elseperte az állást, a fákra dobta az akadályokat, 7^h 10-kor a 20. ezred 6. és 8. százada orosz előnyomulást jelent. A huszasokkal közvetlenül érintkezünk; a szárny századoknak (20/8. és 12/7.) és zászlóaljknak közvetlen telefonvezetékük van.

1. orosz támadás. 7h 15': úgy velünk szemben mint a 20-ások előtt az erdőszélen megjelentek az oroszok és lassan folytatják az előregyülekezést,

7^h 30': a Géher zlj. egy százada a hadoszt. parancsára hozzám indul,

7^h 40': a 20 5. századhoz betörték az oroszok. Horváth (az én II. zlj. parnokom) kéri ezt közölni a 20. ezreddel, mert a 20/11. zíjnak szét vannak löve a vezetékai. A 20. ezred legnagyobb tiltakozással fogadja a hírt, semmit se tud róla, és nem akarja hinni, hogy a saját zászlóaljparancsnoka jelenti ezt, Horváth tart. félszázadát jobbszárnya mögött kamóban fejlődötteti.

7^h 45': a II. zászlóalj előtt megállt a támadás, sőt a fél 5. század elöl a húszasok felé húzódnak az oroszok.

8^h: igen erős tüzelés a 20-asoknál és az I. zászlóaljnál, ugyanakkor a lövegtüz megszűnik; nyilván következik a roham.

8^h 05': a 20/5. és 6. század maguktól visszaverték a támadást, kiszorították az előbb betört oroszokat (a dūr. értesítése). Ugyanakkor az I. zászlóalj előtt is megállt a támadás, és az akadályokhoz 50-100 lépésre jutott oroszok visszafutottak az erdőbe. Az 1. század előtt sok sebesült maradt; Medák értük akart küldeni, de az oroszok tüzeléssel akadályozták meg a sebesültek behozatalát. Egy kiküldött járőr jelenti, hogy hátul nagy orosz tömegek húzódnak jobbra és balra is, mintha kitérnének a mi tisztásunk elöl. (?)

8^h 30': az én álláspontom van tűz alatt; a dandárt és vasutat is lövik.

8^h 40': a Géher 12. százada (Ruppreehi) 72 emberrel (tehát csak a félszd) megérkezett az őrállomáshoz; a másik félszázad lövegfedezet maradt.

2. orosz támadás. Ez 8h 45-kor kezdődött. A 20/11. ellen sikerrel járt, a balszárny 20/8. kivételével a többi század a felvételi állásba szorult. A 20/8. szd. parancsnoka jelenti ezt, löszert és segítséget kérve. Továbbítom a 20. ezrednek. Pap is jelenti, hogy előtte is megindult a támadás.

9^h; a 20. ezred géppuska és puska löszert kér.

9^h05': Pap lövegtüzet kér a balszárny és közép elé. A tüzerekhez megszakadt az összeköttetés, a ddr, útján kérem a tüzet.

9^h 17': a tüzéség még most se lő, A balszárny ellen erős támadás folyik, a 2. század és a géppuskák erősen lönek. A többi részen se az I. zászlóalj közepe s jobbszárnya, se a II-nél nincs támadás, csak a mieink tüzelnek ottan is.

9^h30': Skvór szds. a 20/11. zlj. parancsnoka értesít, hogy balszárny szda kivételével zlj a a felvételi állásba ment vissza, a 20. ezred a futóárokban egy félszdot küldött hozzá. Én löszert küldök neki. Tüzéségünk elhallgattatta a boguslawkai tisztás szélén levő orosz géppuskákat.

10^h: a 2. századra intézett támadás a géppuska- és puskatűzben összeomlott, az oroszok visszafutottak az erdőbe. Általános csend, csak az I. zászlóalj, különösen a 2. század van lövegtüz alatt.

3. támadás. 10h 15': az I. zászlóalj 1. és 4. századait támadják

az oroszok; a 2. szd. előtt az erdőszélen maradtak. Az 1., 4. század előtt hirtelen törtek elő az akadályokig, de a puska. és géppuskatűz elől visszafutottak. Az 1. századnál 19 fogoly maradt. Bemondásuk szerint igen sok sebesültjük van,

10^h35': a dandár parancsot ad, hogy a Rupprecht századát a 20/1 I-nél ellentámadásra rendeljem; a 20. ezred intézkedik velük, küldőnccel vezeteti a 20/8. jobbszárnyára, Rupprecht helyett Géhertől egy másik század jön hozzám tartalékul,

10^h45': 6. századom oldalozó tüzzel lövi a 20/8. század előtti oroszokat.

4. *támadás.* 10h 50-kor lövegtűz után ismét a 2. századot éri. Puskatűzzel visszavertük, A század előtt sok halott és sebesült,

5. *támadás.* A II. zászlóalj ellen irányult, 11h-kor Merker jelenti, hogy jobbszárnyát és a 7. balszárnyát gránátózzák; nemsokára a 7. jobbszárnyát is lövik. HM5-kor az 5. század ellen megindult az orosz rajvonat, de tüzünkre visszafutott. Az 5. szd. tábori Örse, mely az 1. támadás után lett kiküldve, most foglyul esett.

A 20/8. jelenti, hogy Rupprecht odaérkezett, kezdi az ellentámadást (11^h5'),

6. *támadás.* 11h30-kor indul a 2. század ellen, hamar össze omlott,

12^h 15': Pap elől teljesen visszavonultak az oroszok és az erdőben beássák magukat (járőrjelentés),

12^h30': hozzám érkeznek az 1. század által ejtett foglyok. Az akadályok előtt még több súlyos sebesült van, de nem lehet őket behozni az erdőszélen maradt orosz tábori őrsök lövöldözése miatt,

12^h 40Y Símkovics az őrállomásról jelenti, hogy a 11. századdal odaérkezett.

13^h: sem a Rupprecht, sem a húszasok ellentámadása nem halad. A 20/11. telefonösszeköttetése nem működik, én közvetítem azon jelentését, hogy az ellentámadás megakadt, nem mer rohamra menni, mert attól tart, hogy a felvételi állást is elveszíti. Ezzel szemben a 20-as ezredparancsnok Bugsch őrnagy azt rendeli, hogy hajtsa végre a rohamot, Erre Skvór: sok soros tömeg van előtte, a roham lehetetlen; az oroszok ágyúkat hoztak a tisztás szélére, onnan lövik. Én is látom, hogy arcban nem fog menni az ellentámadás. Javasolom, hogy sürgősen küldjenek új erőt, mely átkarolva hajtsa végre az ellentámadást, mert így csak telik az idő, az ellenség foly-

ton erősíti a betört részeket. Ki is rendelték Géhertől a Kéler 10. századát, mely jobbról, Rupprecht balról karolnak át, a 20-asok arcban nyomulnak elő. Így sikerült is az oroszok egy részét kiverni; 14^h-kor a húszasok fél 6. százada régi állásaiban van. Ugyanekkor a Rupprecht százada 43 foglyot küld hozzám.

15^h30-kor parancsot kapok, hogy az utászokat a 20. ezredhez kell küldeni. Visszakérem őket, de azzal utasítanak el, hogy éjjel az egész hadosztályt fel fogják váltani.

Míg nálunk teljes a csend, a századok szétlőtt fődözekeiket javítják, azalatt a Kélerék ellentámadása szépen halad. 15^h 45-kor a dandár jelenti, hogy a dandár összes állásai vissza vannak foglalva.

16^h után kb, 300 orosz foglyot kísérnek hozzám, három tiszttel. Intelligens csinos úriemberek, egyik főhadnagy, kettő hadnagy. Míg a foglyokat rendezik – maguk kiabálnak hogy „na stiri!” (négyesével) – beszélgetek velük. Tegnap óta nem ettek, Megkínáltam őket az ebéd maradványaiból, közben az oszlop végéről még egy tisztet hoznak, a zászlóalj parancsnokot; közönséges kinézésén látszik, hogy pickauf eredetű. Vigyorogva jön, messziről nyújtja a kezét, de a kézfogás helyett felé kínált étel még jobban esett neki. Olyan mohón evett, hogy társai szemmeláthatólag restelték miatta magukat. Beírtam nevüket a noteszembe (1. 11. táblán), az öreg nem is tud írni csak cirill betűvel.

Az oroszoknak – új menetalakulás – mind vadonatúj ruhájuk van. Pompás bagaria csizmájukat a mi bakáink persze sietnek elcserélni ócska bakancsukért.

Alig kísérték el a foglyokat, a dandár telefonál, hogy hozzám küldte Rupprecht hadnagyot, vegyek fel vele jegyzőkönyvet. Ez a jó ember az ellentámadás közben megzavarodott. Most volt először harcban, mindenesetre elég nehéz körülmények között. Mikor már kiverték a húszas állásokból az oroszokat, valahol hátul betört ellenségnek nézte a már sorakoztatott foglyokat. Lélekszakadva szaladt hátrafelé, fellármázta a Boguslawka mögött levő ütegeket, hogy nyomában jönnek az oroszok. Erre a tűzerek felmozdonyoztak és vele együtt siettek hátra a dandárparancsnokság felé. Persze ott megállították őket, és tőlünk kérdezték, hogy mi van elől. Alig tudtuk meg nyugtatni a dandárt, hogy a vaklármából egy szó sem igaz. Rupprecht persze borzasztó restelli magát. Mostanig mint jegyző fel volt

mentve, de maga kérte, hogy bevonulhasson és a harctérre jöhessen. Most volt először tűzben és maga se érti, hogy vesztette el annyira a fejét? Mi is talpig derék jó katonának ismerjük, elfogadtuk az igazolást, csak a századparancsnokságot kell átadnia. (Később egyik legjobb századparancsnokom lett megint.)

Este a dandár arról értesít, hogy velünk szembe Rownoból egy új hadosztály érkezett, ezért az éjjelre tervezett felváltás egyelőre elmarad.

Késő este 3 kocsi drót és világító töltény érkezett.

Izgalmas nap volt a mai! Megint látom, – mint 28-án is láttam – *hogy hátulról se könnyebb vezetni a harcot, mint elől. Ott legálább tudom hogy mi van, de itt az ember semmit se lát, csak telefonon hallja az egymást követő jó és rossz híreket, amikből sose lehet tudni, hogy mi igaz, mikor hol üt be a krach?* Még hozzá a gránátokból itt hátul is kijutott.

Az ezred a mai harcokban derekasan megállta a helyét. Igaz ugyan, hogy a támadások súlya nem minket ért. Hanem a iótámadás elhárításában, a húszasokhoz betört oroszok kiverésében a mi két századunknak jutott a főszerep. Csak utá3ia a dicséretből nem jutott semmi, a hadtest dicsérete meg sem említi az ezredet. Az oroszok azonban gyengén viselték magukat, bármilyen kitűnő katonának mondják is a foglyok a szemben parancsnokló Fulmenko ezredes. Pedig a tűzérési előkészítésük kitűnő volt; figyelőjük az erdőszélről vezette a tüzet és a szó szoros értelmében szétlőtték a húszas árkokat. Hanem *a gyalogság elaprózva hol itt hol ott tört elő; mindenütt, de soha nem egyszerre és sehol sem volt igazi túlerő. Ha a minket támadóknak csak egy része idejében a betört helyre Boguslawkára megy, felsodrithatták volna talán az egész hadosztályunkat, idejük elég lett volna, mire a mi ellentámadásunk érvényesült. E helyett amikor besétáltak a boguslawkai szétlőtt árkokba, olyan erővel hogy ember ember mellett ült bennük, öt teljes óra hosszát nem tudták megvetni a lábukat; nemcsak megtartani nem tudták az elért eredményt, hanem a betört gyalogság túlnyomó része fog-ságbaesett. Ez a vezetés hibája volt, a szokott passzivitás.*

Ma aztán teljesen beigazoltnak látom az én állandó aggályaimat a fölött, hogy a tisztáson vagyunk. úgy a 20-asok boguslawkai tisztása (200 lépésre az előtte levő erdőszélfelől), mint a mi I. zászlóaljunk (melynek kiugró részét némi túlzással „haláldomb”-nak ke-

reszteltek Papék) magáravonta, valósággal provokálta az orosz pergőtüzet, és a támadást. A Landwehrek is tisztáson vannak Berestiany előtt, csakogy előttük ezer lépésre nyílt a terep, azon át nem is támadott az orosz, A mi szakaszunkat választotta, ahol az erdőben a rohamtávolságig fedve megközelíthetett s a mai támadást már napok óta készíthette elő (1. a 290. és 294. oldalakon is). Bezzeg ha nekünk kellene támadni, mennyivel nehezebb volna a mi helyzetünk, úgy a felderítés, mint a tüzérségi előkészítés?

Október 19. Egész nap csend volt. Megnéztem a tegnapi harcok színhelyét. Az állások, kivált a 4. századnál a géppuska körül alaposan meg vannak tépázva; az árokban kb. húsz lépésenként telitalálat volt. Hanem a bementett rengeteg hullát nem látni sehol. A 2. század előtt egy közös sírba 19 oroszot temettek el, az előterepen s az erdőben elesetteket elvitték az oroszok, A saját veszteség csekély, A. II, zászlóaljnál 5-6. az I-nél húsz sebesült; halott egy sincs, A 20-asoknál bevetett két század 30 embert veszített.

Az 1. századnál egy nehéz gránát éppen akkor érte az árkot, mikor egy telefonista indult belőle az elszakadt huzalt kijavítani– A homokba temette a fiút, akinek azonban csodálatos módon semmi baja nem esett. A holttestét akarták kiásni a homok alól, és amint kiemelik, – szó nélkül indul javítani a telefont! Annyit mondott, hogy volt ő már ennél rosszabbul is! Bizony telefonistának lenni se tréfa dolog, Épp amikor legjobban vagdos a gránát, akkor kell neki az elszakadt vezetéket kijavítani.

Most a támadás után látják a tisztok, – még Pap is – hogy nem szekatúra tőlem *precízen követelni az akadály hosszantazást, a tervszerinti vonalvezetést, a hosszantazó lövéseket. Most látják, milyen hatással volt a támadóra, mikor közvetlen az akadály előtt oldaltűzbe került.*

A húszas állásoknak még a nyoma se látszik! Három-négyszáz lépés hosszúságban 50-100 lépéses terület csupa gránátlyuk, gödör és halom, tele deszka- és fatörmelékekkel, dróttal, a fák kihegyezve mint a ceruza. Itt persze élő ember meg nem maradhatott.

Az ezred vonata a Karpilowkai harcok után a többi ezredével mégis Sofiewkára ment, ahol mint állomásparancsnok Berényi parancsnokol.

Este hangverseny volt nálam, Diskay hg. gazdászati tiszt operaénekes kihozta a hadosztálytól Kerpely gordonkaművészt, aki

mint póttartalékos a hadosztálytörzsnél van. Későn mondták be magukat, készülni már nem volt idő s hatan voltunk a három személyes vacsorához, úgy hogy nem mert enni senki se. Vacsora után a fődőkemben játszott Kerpely, vonója a szűk helyen minduntalan beleütközött valamibe. Klasszikusokat játszott, mire aztán közbeszól Both, – aki amennyire jó katona, a zenéhez éppannyira nem ért – hogy „húzzon már valami jó magyart!” Azt hiszem, máskor nem is jön ki hozzánk Kerpely!

Nekünk is van ilyen póttartalékosunk, egy tanár, aki szintén jól járt a tudományával. A szomszéd Landwehr dandárparancsnok megkért, hogy küldjek neki valakit, aki magyarul tanítaná. Kiöltöztettük a tanár urat, és azóta magyarra tanítja a Landwehr tábormagot.

Október 20. Dél óta nehéz tüzérség lövi az egész ezredet. A tőlünk É. harcoló hadosztályok támogatására megint tüntető támadást intéztünk, amit tüzérségi előkészítésnek kellett megelőznie. Zászlóaljanként egy félészázad intézte a támadást; az I. zljnál Lenkey, a II-nál Székely t. hgy. vezette a félészázadot. Géher a 9. századdal a 20/11. zlj, előtt tüntetett,

A lövegűz 14h-kor kezdődött, félórával később indultak a félészázadok. Lenkey lövés nélkül érte el az erdőt; 15h30-kor a Merker tüzelése hallatszik az erdőből. Mindketten telefont vezetnek maguk után,

16^h-kor Lenkey 1200. Merker 1400 lépést haladt az erdőben, utóbbi 150^x-re közelítette meg az orosz állást.

16^h 30-kor elrendeltem a visszavonulást. Ugyanakkor Lenkey - tői tüzelés, aztán rohamlárma, utána megint tüzelés hallatszik, 17^h-kor megszakadt a telefonösszeköttetés, 17h 15-kor jelenti Lenkey, hogy visszavonulás közben oldalbatámadták az oroszok, és egyik szakasza szétfutott. 19h-ra vonult be; egy embere sebesült, kettő eltűnt. Székely már 17h után bevonult, két sebesültje van.

Október 21. Géher ma a 9. és 11. századokkal valamelyik közös hadosztály mögé Czartoryskhoz ment (tőlünk 30 km), ahol az oroszok áttörtek a Styren, mély ékalakban benyomták a németeket. Orosz lovasság került a hátukba és egy hadosztályparancsnokságot is felkoncolt a front mögött.

Az orosz tábori őrsök ismét megjelentek az erdőszélen. Este erősen lövik a 6. századot.

Október 22. Márkus vk. alezredes hadoszt. vk. főnök egy porosz

műszaki őrnaggyal megnézte az ezred állásait. A porosz a Gerok törzséből való, nagyon meg van elégedve mindennel. Most tudtam meg Márkustól, hogy Géher a mi XVII. hadtestünk tartaléka és Kolkihoz ment a 21. Ldw. hadosztály mögé. Vele van a teljes vonata is. Az orosz áttörés kapcsán az ottani mocsaras vidékeken még heves harcok vannak.

Október 23. A 2. vonalat tűztem ki az egész ezrednél, átlag száz lépésre az első mögött.

Október 24. Schamschula tábornok hadosztályparancsnok ma megnézte az ezredet, végigmentünk az egész vonalon. Általában semmi kifogása sincs, meg van elégedve velünk. Beszéd közben egyszerre csak hozzám fordul: „ami a kérésedet illeti, az ezredet most nem lehet felváltani. (Hát én kértem?! . . . Na! . . .) Itt mindent ismertek, itt kell maradnotok; ha majd a beton állások készen lesznek, akkor talán. De azokat is nektek kell kiépíteni.” A multkooi telefonbeszélgetésre, hogy „jobb é otthon?” volt ez a felelet, – örülök hogy az enyém is ez.

Most tudtam meg azt is, hogy csakugyan télre is itt maradunk, mindent télre lakhatónak, fűthetőnek kell kiépíteni.

Mikor az 1. századnál voltunk, a sebesültvívők éppen egy orosz sebesültet hoztak be a tisztás túlsó széléről. Már egy hete feküdt az állás előtt és már többször is mentek érte a járőreink, de eddig mindig visszazavarták őket az erdőszéli oroszok.

Ma nagy kanállal ebédeltem a dandárnál. Ott voltak a 20-as, 31-es és a tüzér ezredparancsnokok; a pompás ebédhez persze toaszt is volt elég.

Október 25. Délelőtt az oroszok támadást kezdtek a II. zászlóalj ellen. Éppen kinn voltam és én vettem észre, amikor vizsgáltam egy figyelőt. Tüzelésünkre hamar visszavonultak, de tüzérésük lőtt egész délelőtt.

Este megisméltődött az orosz támadás. Előbb az I., aztán a II. zászlóalj közepe előtt ott, ahova a tüzéréség tüzelt. Srapnellal lövettük a támadókat, mire eltűntek az erdőszél mögött. Inkább csak olyan tüntetőtámadás volt, mint tegnap a miénk.

Este Már főhadnaggyal egy menetzászlóalj érkezett, az, amelyből már 3-án megkaptunk egy századot. Azonnal elosztottam és ki is mentek a zászlóaljukhoz. Az I. zászlóalj 158. a II. 173. a III. 350 puskát kapott. A III. zljhoz osztottakból 202 puska a Kolkinál levő 9. és 11. századoknak van fenntartva, mert Géhernek hír szerint már

alig van 60 embere. 75 főt kapott a 12. század, mely este bevonult a 20-asoktól és mint ddrtartalék az őrállomásra került. Ugyancsak 75 főt kap a Kéler 10. százada, mely még most is a 20-asoknál van. A létszám most a Kolkínál levő századokat kivéve szdonként 150 puská, az I, és II, zászlóalj élelmezési létszáma átlag 740 fő.

Veszteségek október óta	I. zászlóalj	58 fő
	II. „	73 „
	10. és 12. szd kereken	100 „
	a 9. és 11. szdok Kolkínál	<u>195</u>
az ezred harci vesztesége tehát 3 hét alatt		426 fő,

mivel szemben az ezred most az okt, 4-iki létszámhoz képest körülbelül 300 fővel erősödött,

A raj vonal századai eddig összesen 700 puskával állottak a 3700 lépés kiterjedésen (tartalék nélkül), vagyis emberenként 5. lépés jutott. Mostantól 975 puská van az árokban, ami puskánként 3.7 lépés lesz.

Már fhgy. Medáktól az 1. századot veszi át.

Október 26. Géhert még mindig nem engedik haza Kolkiból, pedig már alig van emberük; hanem idegen csapatokat vezényeltettek velük.

Ma a 10. század is visszajött a húszasoktól, Kéler betegen hazament, a 10. szdot Bakó t, hgy, vette át és ddrtartalék lett az őrállomáson, a 12. ezredtartalékul a Berestiany útra ment. Az eddigi ezrtartalék fél 3. század bevonult az I- zászlóaljhoz és az egész 3. szd annak zljrtartaléka lett, A 10. szd, a II, a 12. szd, az I, zászlóaljhoz megy munkára. Ma beteg lett és hazament Lenkei is.

Október 27. Ritkul az erdő, hullanak a falevelek. Roppant sok fát kivágtunk az építkezésekhez. Intézkedtem is, hogy az állások körül fát kivágni nem szabad, hanem csak a hátul erre kijelölt helyeken. Hogy télire kell berendezkedni, most már magamnak is arravaló rendes házat építettetek,

Ma a 28-iki harcokért sok kitüntetés érkezett. Igaz, hogy majd kizárólag bronz, pedig pl. Géher a zljkürtösét aranyra adta be. Nagy ezüstöt kapott.

Október 28. Bejártam a húszasok állásait, és az ezredparancsnokságuknál ebédeltem.

Leesett az első hó, reggelre minden fehér volt, de estére elolvadt és feneketlen lett a sár. Sypniewski és Bakos, az egész dandár beteg lett és hazament.

Miután 30 napon felüli helyettesítésnél a hadipótdíj a viselt parancsnoki állás után illetékes, nekem is ezredparancsnoki pótdíj jár és ma fel is vettem azt.

Október 29. Sypniewski helyett a dandárt Bugsch őrnagy vette át, Bakos helyett Stielly a ddr. vezérkari tiszt.

A 2. vonal építése jól halad; az árok jó harántgátakkal, srapel-ernyőkkel és akadályokkal már készen van. Munkába vettük a gránátmentes óvóhelyeket, a 2. századnál már kész egy rókalyuk.

Pap és Medák is beteg.

Október 30. Reggel főfájással ébredek.

Bugsch volt itt Stiellyvel; megnézték az állásokat. Összejártuk a vonalat, és mire hazakerülök, igen rosszul érzem magamat, 38.5 fok lázam van, kilelt a hideg.

Október 31. Már reggel is 38 fok a láz; másként semmi rosszul-létet nem érzek.

Beköltöztem az új palotába. Nyírfából épült a ház, rendes padlós külön szobánk van nekem és Bothnak is; csak a kandalló füstöl egyelőre cudarul, A lázam miatt fekvé tartottuk meg a házszentelést.

November 1. Egész éjjel nagy lázam volt; reggel is 39 fok. pedig másként nem érzem rosszul magamat, Étvágyam is volna, de Galambos tífusztól tart, inkább nem eszem.

Délelőtt a láz emelkedett, a szívem is rendetlen. A doktor végleg rámijsztett azzal, hogy tífuszgyanus vagyok, okvetlenül kórházi kezelésre van szükségem, nem maradhatok itt. Valóságos lelkitusát vívtam; egyfelől sajnáltam és resteltem is itthagyni az ezredparancsnokságot, de másfelől roppant respektálok a tífuszt. János pedig már pakol is – hát megyek!

Behívtam a vonalból Horváthot és Merkert, tőlük búcsúszom a tisztikar részére is. A kocsi már felpakolva áll a szobám előtt. Elbúcsúszom a törzstől, a doktortól és Both Gyulától, akivel együtt jöttünk ki hét hónap előtt és akivel most hét heti ezredparancsnokságom alatt együtt töltöttem éjét és napot,

13. Útban hazafelé és másodszor idehaza.

Az ember azt hinné, hogy hazamegyek a harctérről, hát örülök. És nem, a búcsú melancholiája megint hatalmába kerített. Az egy-

másra utaltság, a közös sors összeforrasztják a lelkeket, s az ember sajnálja itthagyni a bajtársakat és mindazt, ami körülötte az otthona volt. Összeszorult a torkom, amikor az ezredparancsnokságtól elindult a kocsi,

Silnón jelentkeztem a hadosztálynál. Éppen ebédeltek, meghívtak engem is; nem féltek odaültetni maguk közé? (vagy tudják, hogy a magamfajta harctéri beteg csak a harctéren beteg és mindjárt meggyógyul, mihelyt otthoni levegőbe jut?) Persze enni nem tudtam. Schamschula és Márkus vk. főnök biztattak, hogy ne menjek hátrább mint muszáj és mihelyt lehet, jöjjenek vissza, fenntartják nekem az ezredet.

Ebédután Sofijewkára mentem a vonathoz. A rettenetes sáros döcögős út majd kirázta a lelkemet; éppúgy a dorongút, (amin csak az a csodálatos, hogy nem rázza szét a kocsit és a lovak nem törnek rajta a lábukat) mint a pocsolyák, amikben agyig sülyed a kerék.

Sofijewkán a vonat maguképitette faházakban lakik, Egész város; istállók, színek, raktárak, a sok konyha, vágómarha elég lenne egy nagy uradalomba is, A tisztok lakása a mienkhez képest igazi palota, nagy urak ezek itt! Szepesihez szálltam. Nekem való vacsorát készíttetett, s a többi jó hangulata rám is átragadt, egész elfeledtem, hogy beteg vagyok. Olyan furcsa itt a tompa ágyúszc, mintha nem is lenne igaz.

November 2. Reggel is 39 fok a láz, de azon kívül semmi rosszul-létet nem érzek, Telefonon még elbúcsúzom Bothtól – akinek az ezredparancsnokságot átadtam – aztán 9-kor indulok kocsin Kiwercybe; az a legközelebbi vasúti állomás és kórház, Valami Reserve-Spítal láttamozza az orvosi bizonyítványomat, de különben szóba se állanak velem. Mehetek ahová akarok – ha lesz mivel.

Délután ér be a lucki betegvonat. Egyetlen tiszt kocsija tele van, de a vonatparancsnok-orvos felvett a maga kocsijába, annak egy fülkéjében helyezkedtem el. Indulunk, nemsoká besötétedik. Többet állunk mint megyünk, egész éjjel alig haladtunk valamit.

November 3. Kiwercytől Kowel csak 70 km, de reggel 8-kor még egy órányira vagyunk Kowel előtt, a vonat a nyílt pályán áll-dogál. Egész délelőtt. Most is több mint 39 fok a láz. A doktor nem is engedi, hogy vele legyek, mint tifuszgyanúsát Kowelen letesz és a járvány kórházba utal. Éppen ez kell nekem! Nem hiszem, hogy tifuszom volna, de a járványkórházban biztosan megkapom! Már pedig nem akarok úgy jární, mint egyik zlj. orvosunk, dr. Ransch-

burg, aki mikor Lublinba mentünk, hogy megspóroljon egy pár menetet, valami körömméreggel kocsin előrement; Lublinban a járványkórházba került s mire mi is odaértünk, másnap már temették is, tífuszt kapott. Ha már tífuszos volnék, akkor csak haza!

Csakhogy hazajutni nem olyan egyszerű dolog! Mennyi minden kellett ahhoz átesni nekem törzstisztnek is! Előbb meg kell szállani Kowelben, mert csak késő este megy a vonat. A Stationskommando egy piszkos szállodában utalt ki egy ronda szobát. Lepakolom a holmimat s a járványkórházba megyek a hazautazási engedély után. Orvos nincs, végre estefelé egy ügyeletes hosszú pourparlé után láttamozza a bizonyítványomat. Ki az állomásra! De az utazáshoz a betegelosztó állomástól kell az igazi engedély. Itt van az állomáson, egy rosszmájú cseh a parancsnoka. Szerencsére egy régi ismerősével mentem be hozzá, annak a révén – azon hitben, hogy én is cselák vagyok – *tévedésből* láttamozta az én bizonyítványomat is. Csak amikor aláírta, vette észre, hogy honvéd vagyok. Erre valami éles magyarelles megjegyzést nem tudott magábafojtani (igaz, hogy aztán én se a magamét!)

Még nincs itt a vonat, vámi kell a bűdös, hihetetlenül piszkos leégett állomáson a rengeteg szabadságos legénység között. Óriási zsvivaj, füst, köpködés, tolakodás, lökdösés – szinte beleszédülök, Pedig a nélkül is rosszul vagyok, mert a zimankós esős hideg szélben szaladgáltam egész délután. Szinte tántorogva várom a vonatot; végre este 19-kor beérkezik Luck felől. Meg kell adni, hogy elsőrendű, nemhiába osztrákok kezelik a vasutat. Gyorsaság, pontosság, akár békében volt odahaza. Alig áll egy percig, már indul is tovább, alig volt idő felszállani. Persze világítva nincs a vagon, a fülkék pedig lezárva mind; (mint másnap kiderült, az egyik „Kurier” jelzésűben egy őrmester utazott a feleségével, egy másikban egy cselák a tisztiszolgájával). Nagy nehezen bejutunk egy fülkébe, tele van. Krémer gyertyát gyújt – hát csupa tisztiszolga urizált az üléseken. Kizavaram őket és végre ledülhetek.

Most aztán el is hagyott az erő, rosszul lettem; úgy érzem, hogy mindjárt végem van. Most már mennék a kórházba, le akarnék szállni, de elindult a vonat. Elájultam s egyik ájulás jött a másik után. Szerencsére Krémer ügyes fiú, priznicet rak, a fejemre vizes borogatást, de soká úgy éreztem, hogy megfulladok, vagy hogy kiugrik a szívem. Itt van velem a zsebpatika, benne a mindenféle

orvosság, de bevenni egyiket se merem. Végre éjfél tájban el szunynyadtam s reggelfelé alábbhagyott a láz.

November 4. Nem érdeklődtem, hogy merre megyünk, csak déltájban ismertem meg a korczowi állomást. De ott már érdeklődéssel néztem, míg tüzkeresztségünk helyén vitt a vonat. Szepesi mindenféle útravalót adott, persze János eszi meg, nekem nem kell csak a tea meg a bor, Éjfél körül Lembergbe értünk, de csak holnap utazhatom tovább.

A New-York szállóban utaltak ki szobát. A kényelmes úri helyen szinte kényelmetlenül érzem magamat, alig merek lefeküdni a tiszta puha ágyba, De aztán benne mindjárt jobban is érzem magamat. **November 5.** Lázás nyugtalansággal aludtam és egész nap ágyban maradtam; csak este indul a vonat. A tágas pályaudvar itt is olyan mint a koweli, tönkretették, felgyújtották az oroszok. Kormos, füstös, leégve minden, leszaggatva a tapétás falak, deszkából pótolva a szétütött ajtók, az üvegcsarnok tetején nincs egyetlen ép tábla se. Utas pedig annyi – csupa szabadságos katona – hogy mozogni alig lehet. De aztán külön fülkében utazom; egy ismerős tiszt van a Bahnhofkommandónál, az csinált helyet.

November 6. Reggelre itthon vagyunk Magyarországon 7 hónap után! Most már alig gondolok arra, hogy mit hagytam odakinnt. A betegséggel se törődök, teljesen az otthon, a kultúra, a szabadság érzése foglal el.

Este Nagykárolyba érkeztem. A vöröskereszt kórházban vettek ápolás alá (később wolhinaiai láznak minősítették betegségetem. Sokan betegedtek meg így magas lázzal, amin kívül semmijük se mutatóit elváltozást).

November 20. Ma egy repülő bizottság volt itt, Giessling tbk. a kassai katonai parancsnokságtól, ellenőrizni a betegeteket. Még három heti kórházi kezelést, utána üdülést írtak elő.

December 19. Már két hete megszűnt a lázam, kimentem a kórházból, élvezem az itthoni gondtalan életet. Most már nem bánom, hogy hazajöttem a harcterről – jut még belőle, elég hosszú a háború. Utazgatok mint minden itthonlevő, ingyen van a vasúti jegy. Voltam Váradon a mozgósításkor részben otthagytott bútorokért. Meglátogattam a pótzászlóaljzat, útbajtve Pestet, ahol újévkor megsebesült öcsém azóta is kórházban fekszik. Egerben már minden idegen, alig akad egy-két ismerős. Kassára mentem a kerületi pa-

rancsnoksághoz, szabadságot kértem, aztán ismét Egerben töltöttem egy napot. Következő nap Pesten vacsoráztam, ma reggelre hazaérkeztem Károlyba. Már itt volt a kerületi parancsnokság távirata, hogy mától négy heti szabadságot kaptam Tátralomnicra a tisztí üdülőbe.

Február 15. December 21-én érkeztem Lomnicra, A Tátra legelőkelőbb helyén a Palace szállóban van a katonai kincstár által fenntartott díjmentes tisztí üdülő. Itt már nem csukaszürke a világ, szép számmal vannak tisztí hölgyek is.

A kényelmes helyiségek intim levegőjében úgy élünk, mint egy nagy család, amely csak pihen és szórakozik. Vagyunk vagy kétszázan, és annyi sok közt sok ismerős akad. Itt van Popper a doktorom, és a kis Szügyi hadnagy, volt miskolci önkéntesem, aki télen a Kárpátokban nagyszerűen viselte magát. Alig egy kis szakasszal többszáz orosz támadását tartotta fel egy egész éjszaka, amíg reggel segítség nem érkezett, Soronkívül lett érte hadnagy és arany vitézségi érmet is kapott. Tüdőcsúshurutja van. Már amikor áprilisban Telepócra mentünk, látszott rajta, hogy beteg. Rámordultam, hogy menjen a gyengélkedőbe. El is ment, de pár nap múlva megint a raj vonalba jött. Komolyan rászóltam, hogy miért nem vigyáz az egészségére? Szinte könnyezve kért, hogy ne küldessem megint hátra, jobb neki a vonalban, mint hátul a rossz levegőjű gyengélkedőben. Hát ebben igaza lehetett, de most – a Géher segédtisztje volt – a kolki mocsaras talaj, a nedves őszi hideg levették a lábáról, olyan vékony mint a szúnyog. Én is erősen lefogytam a hosszas láz alatt. Dél előtt fürdőkúrárt veszek, aztán sétálok a friss hóban, nézegetem a ródlizók között szórakozó leányomat, aki szintén itt van velem, A nap fénypontja a tarokk, ami délutántól eltart este tízig; akkor mindenkinek le kell feküdni könyörtelenül.

Az üdülő k. u. k. intézmény, amit a közös – nem magyar – ezredes parancsnok mindenben élesen kifejezésre juttat. Szilveszterkor cigányt akartunk hozatni. Nem engedte, félt a – Kossuth-nótától. Az üdülő orvosfőnöke – aki pedig szintén nem magyar, hanem erősen román – kellett hogy közbelépjen és megmagyarázza, hogy a cigány még nem Kossuth-nóta, nem vagyunk „rebellische Ungarn” – nem lesz semmiféle hadsereg- vagy Ausztriaellenes tüntetés,

Az üdülő javaslatára a miniszter még négy heti szabadsághosszabbítást engedélyezett. De az is letelt, és tegnapelőtt hazaérkez-

tem Nagykárolyba. Ma pedig bevonultam Egerbe a pótzászlóaljhoz, Itt meglepetésemre miniszteri rendelet várt, hogy március 10-én Nagyváradon egy törvénytörvénykezési végtárgyaláson kell megjelennem koronatanaként; addig a pótzászlóaljnl maradok. Nehogy az ezredtől máshova küldjenek, azonnal írásban kértem a minisztert, hogy jelzett idő után az ezredhez mehessek. (Rövidesen megjött a válasz, hogy igen.)

Március 24. Négy hétig voltam a pótzászlóaljnl mint kiképzés-és tisztis iskola vezető. Nem voltam túlságosan lekötve, a rövid idő alatt nem is lehettem se nekem, se másnak velem nagy terveink. Az egri élet a tavalyihoz képest nagyon lecsillapodott, egyhangúbb, szürkébb lett. Már nincsenek nagy murik, a pótzászlóaljbéliek élete a mindennapi kerékvágásba került.

A nagyváradit tárgyalás után Nagykárolyban elbúcsúztam a családomtól. Annyit utaztam, indultam s érkeztem ősz óta, hogy egészen megszokott lett a dolog s úgy búcsúztam el, mintha szabadságra mennék mostan is, Egerbe mentem a lovaimért s holnap indulok vissza oda, ahonnan ősszel hazajöttem, Berestianyhoz, Az ezred ősz óta ott töltötte a telet.

14. Másodsor Berestianynl

Március 25. Mint egyenként utazó, rendes vonattal utazom Egerből. Most bezzeg nem kísért ki senki az állomásra, de könnyebb is így a frontraindulás. Lovaim Füzesabonyban lemaradtak; én magam kényelmesen, a tisztis kocsiban külön fülkében utazom,

Március 26. Galiciában ébredek; Przemyslen át utazom Lembergbe, ahol megint várni kell holnapig. A George szállóba tettem, de most már körül is nézek a városban. Minden étterem, kávéház, mulató tele van. Kissé visszásnak látszik, hogy a háború dacára itt milyen vígan mulatnak az emberek. Pedig jól van ez így, mert mi volna, ha a frontról hazajöve, csupa gyászos, búsuló csendet látnánk magunk körül.

Március 27. Rawaruskán át utazom tovább, aztán futólag látom Rzyckzinél a zaborzei harcteret. Kár hogy nincs idő kiszállani, mert

alig tudok eligazodni a sok állás és drótakadály között. Az én gránátdombom valóságos erőd, persze azóta hónapokon át harcoltak ott.

Március 29. Tegnap reggel értem Kowelbe, délelőtt Perespára, ahonnan a hadosztályunkhoz tábori vasút vezet. De lekéstük a kis

Március 29. Tegnap reggel értem Kowelbe, délelőtt Perespára, ahonnan a hadosztályunkhoz tábori vasút vezet. De lekéstük a kis vonatot, meg kellett várni a ma reggelit. Perespán nagy raktárak, kórházak sorakoznak egymás mellett, innen látnak el két hadtestet, amelyekhez nincsen nagy vasút. Perespáról van beépítve az osztrák-magyar hadsereg összes tábori vasút készlete kb. száz kilométer vonalon, A vasúti ezred építette és kezeli, menetrend szerint járnak a vonatok a front felé.

Reggeltől délig utaztam a tábori vasúton. Ha jobb és gyorsabb is mint a dorongúton szekerezés, Isten óvjon attól, hogy sokat kelljen utazni errefelé. Rémesen ráz és a nagy csörömpöléstől, lármától az ember majd megsiketül; befájult a fejem. Hanem az állomásai nagyon csinosak; nyírfá épületei olyanok mint a kalitka. A silnói végállomásról kocsin mentem Sofijewkára, ahol most is a Szepeci vendége vagyok.

Ferenc József plakett

Új plaketteket látok a sapkákon; a hadsereg-jelvény mellett mindenki Ferenc József-jelvényt is visel.

Március 30. Legelőbb is jelentkezni mentem a hadosztályhoz Silnóra. Éppen ott találtam most kinevezett és bevonult új ezredparancsnokunkat, Kontz Sándor vezérkari ezredest. A hadosztálynál ebédeltünk, aztán együtt mentünk kocsin az ezredhez. Új ezredparancsnokunk ezen minőségében véglegesnek érzi magát, érdeklődik Szatmár és a többi állomáshely iránt, ő akarja háború után hazavezetni az ezredet.

Örömmel látom viszont az ismerős helyeket. úgy érzem, hogy hazajöttem, hogy itthon vagyok. Az ezredparancsnokság őszi helyén, ahonnan eljöttem, most nagy fürdőtelep van, maga a parancsnokság odább költözött, közelebb Berestianyhoz, mert maga az ezred is kiterjedt arrafelé. Az ezredparancsnokság egész kis város lett; kunyhók helyett valóságos nyírfapaloták vannak a tágas udvar egyik oldalán, külön az irodáknak, külön a parancsnoknak, tiszteknek, tisztí étkezdének. Másik oldalon a tisztí gyengélkedő, szemben vele

a telefonközpont, hátul legénységi barakk, konyhák, istállók, kocsi-szín, gőz- és kádfürdők. Az iroda előtt most is ég az öröktűz, amit az első helyen gyújtottunk meg szept. 30-án, és amit onnan égve hozatott ide Both; ő az ezredsegédtsízt mostan is.

Mialatt az ezredest az eddigi parancsnok Mihajlow alezredes tájékoztatja a viszonyok felől, addig Both nekem meséli el a tél történetét. Nem történt semmi különös, harc nem volt; az állomány a pótlásokkal hadilétszáma növekedett és ezért megtoldták az ezred vonalát. Az eredeti területet egészen az I. zászlóalj vette át, amely így már hetedik hónapja van ugyanazon a helyen, Tőle balra ahol a Landwehrek voltak, az ezred közepén a III. zászlóalj van, én azt veszem át. A II. zászlóalj Boguslawkától az ezred balszárnyára Berestiany elé került; ennek Berényi, az I. zljnak most is Pap a parancsnoka. Ismét a mi 40. dandárunkba tartozunk, de most sem a 32-esekkel, hanem a 31. ezreddel, amelyik tőlünk balra van. Jobbra most is a húsasok a szomszédaink.

Az ezrednél vacsorázom, aztán egy küldönc kivezet a zászlóaljhoz. A szó szoros értelmében bottal vezet mint a vakot, mert a sötét erdőben semmit se látok. A zászlóaljnál Géher fogad, ősz óta ő volt a zljparancsnok. Segédtsízttem Kiss Árpád t. hgy., doktorom Dr. Miklós főorvos, A parancsnokság épülete hatalmas gerendákból összerótt hodály, nem valami tetszetős. Nemrégén építették, mert a régi rájuk égett. Géher a segédtsízttel együtt lakott, azon kívül van az iroda, legénységi szoba, tisztai konyha és fürdőszoba.

Március 31. Első amit látok, hogy gyönyörű helyen, remek szép erdőben lakom, A bükkfák közt nyír- és fenyőcsoportok is vannak, a legszebb park se lehet ennél különb. Sűrű buja fű borítja a talajt, olyan mint a bársonyos szőnyeg. Hozzám közel van az ezredtartalék barakkja (1. 12. táblán), teljesen kaszárnyaszerűen laknak benne az emberek, Mellette csinos nyírfaház van a tartalék tisztjeinek. Azután csinos kápolna (1. 12. táblán) szintén nyírfából, elől nyitott oldallal – ennél szebb kis templomot, áhitatrakelzőbb hangulatot képzelni se lehet.

Előttem 500 lépésre van a zászlóalj vonala, melyet a Berestiany útmentí tisztáson én telepítettem szept. 29-én. Jobbszárnyam ott, ahol egy kis erdeifenyő parcella nyúlik hátrafelé. Két századom van elől; jobbról a 12., balról a 10. Utóbbi közepén egy vízér húzódik a mögötte levő erdősarok felé, felette és a mocsaras helyeken az állás

13. tábla

Berestiany állás

Berestiany géppuskaállás

14. tábla *Berestiany magas állás, század parancsnoki földözékkel*

Berestiany század parancsnoki figyelő

Berestiany nyitott rajpihenő

15. tábla

Berestiany rajvonalágyú

Berestiany házam

Berestiany kis temető

Berestiany futóárok

hídon, töltés formájában megy át (1. 13. táblán), A mocsárvidék általában sokkal vízesebb mint ősszel volt, az ezred mögött sok-sok kilométer dorongutat kellett építeni (1. 17. táblán).

Hanem Berestiany nincsen sehoh! Eltűnt a föld színéről, leégett, hol itt hol ott gyújtotta fel az orosz gránát. Csak a falu túlsó végén maradt meg két kőház, azok mögött és alatt Berényi lakik. Kopár kormos pusztaság van a falu helyén, csak imitt amott meredezik a feketeségből egy kapufélfa földig égett csonkja, máshol galyaitól fosztott félig elégett fatörzs jelezi a falu helyét, ahol még az utcá nyomát is egyforma pusztasággá mosta a téli hó. Egy szélmalomra emlékszem, ott állott a falu innenső végén, annak helyét csak a malomkő hirdeti,

A tél folyamán az állásépítés valóságos művészetté fejlődött, a régi módszer átalakult, A tapasztalat megtanított arra, hogy a srapelernyő, ami addig az árok főkelléke volt. nemcsak fölösleges, hanem egyenesen káros, mert a srapelgolyó ellen az árokfal is elég, míg az ernyő az amúgy is szűk árokban nehezítette a közlekedést, harcban a vezetést, és miatta a védő nem egyszer az árokban szorult. Most nincs srapelernyő, ahol száraz a talaj, ott széles és embermély az árok, fával burkolva, hogy be ne omoljon a homok. A vizes helyeken, ahol ásni nem lehet, töltés szolgál mellvéd gyanánt és dorongút húzódik a mellvéd mögött (1. 13. táblán); az ilyen emelt állások a 10. századnál valóságos építészeti remek (1. 14. táblán). Gyeptégla falaik és harántgátaik nehéz gránátoknak ugyan nem fognak ellenállani, de a föld ha széjjellövik is föld marad és földözék lesz akkor is. Lövegtűz ellen hátul az erdőben építünk gránátmentes földözékeket. Négy géppuskám van, mindeniknek vagy kész vagy most épül az erdei vasút góliát sínéből és vasbetonból a gránátmentes földözék (1. 13. táblán). Az akadályöv mindenütt több soros drót – azokon sok a javítanivaló. Általában az én zászlóaljam az I-höz képest nagyon elmaradt. Az I. zlj. szeptember óta van ugyanazon a helyen, ugyanazon parancsnokok alatt; igazán mintaszerűek az állásai, kivált a legénységi elhelyezés. Pompás raj pihenői vannak az árkok mögött, külön azoktól úgy, hogy a mindennapi élet nem zavarja a szolgálatot. Kis kertcskéket ültetnek körük és padok vannak szerteszét, úgy mint otthon a faluban a házak előtt. Nagyszerű rókalyukak közel az árak mögött; erősek, mélyek, tágasak, csak a bejáratuk nem tetszik valami nagyon. Ha beomlik, odatemeti aki benne szorult. (Olykánál így is lett.)

Nálam mindezek még igen kezdetlegesek, csak nemrég vették át a Landwehrektől Géherék; azok meg úgy látszik, nem voltak olyan szorgalmas építőmesterek. De azért a legénység elhelyezése itt se rossz, csak nem olyan csinos, A rajpihenők részben valóságos fűthető szobák (1. 14. táblán), a most nyárra épülők már nyitottak (1. 14. táblán). Közvetlen a vonalban vannak a szakasz- és századparancsnokok házikói és a páncélos figyelőhelyek (mindkettőt 1. a 14. táblán).

A 9. század ezredtartalék, az én házam melletti barakkban lakik, Ali, század ddrttartalék Berestiany mögött. Utóbbi század a II, zlj. újrāépülő állásain dolgozik, a 9. nekünk segít. Roppant sok munkát ad a fahordás, mert az építőanyagot több kilométerről kell idehordani.

Századparancsnokaim: 9. Hársfálvy, 10. Bakó t. hgyok, 11. Dr. Petrovay, 12. Zsillé t, fhgyok; géppuskások Piánk és Weiser t, hadnagyok. Ténylegesen senki sincs a zljban. Összesen 1033 emberem van 879 harcos puskával, ami századonként kereken 220 puskát jelent,

A második vonal egy-kétszáz lépésre épül az első mögött s úgy az I., mint a II, zászlóaljhoz egy-egy támpontban csatlakozik, Az I. zlj. támpontja már kész, vassínekkal és betonból épült erős zárt erőd (Gábor), amit az első vonal elvesztése esetén is tartani kell, A Berestiany támpontot nekem kell megépíteni,

A Berényi állásait is megnéztem. Félkörben húzódnak a falu előtt s most egészen újrāépítik, hátrābb a falu helyén; a régi előállásnak marad, A templom helyén két óriás, 2 és fél méter átmérőjű tölgy fekszik a földön, le kellett robbantani őket, mert nagyon magukra vonták a tüzet. Pompás gránátmentes vasbeton földözékeik vannak, de kell is nekik, mert a sík terepen gyakran lövik őket az oroszok, A Berényi földözéke a minap is vagy 5 nehéz gránát telitalálatot kapott, de semmi baja se lett.

Az ellenség most is ott van, ahol ősszel volt, kb. 1500^x-re és most se lehet pontosan felderíteni,

A konyhák hátul vannak a vasútmenti vadászaháznál. Onnan hozzák az ebédet, míg a reggelit és vacsorát a legénység maga főzi illetve melegíti meg.

Április 1. új akadályokat tűztem ki a 12. század előtt s úgy ezekhez mint a régiekhez hosszantartó lőréseket építették. Az akadályok közt nagy farakások, máglyák vannak, hogy éjjeli támadás esetén meggyújtva, bevilágítsák az előterepet. De a gyufa idekint

igen ritka és becses dolog, s az ügyeletes lepecsételt borítékban kap néhány szálát, amit reggel mi ndig be kell adnia.

Ma kimutatást kellett betérjeszteni a legénység nemzetiségi és vallási viszonyairól, Ezer ember közül

magyar	447 – 45%	gör. kath.	471
oláh	280 – 28%	róm. kath.	230
ruthén	220 – 22%	református	146
tót	34 – 3%	gör. keleti	83
német	12 – 1%	luteránus	14
olasz és cseh	7 – 1%	zsidó	55
		baptista	1

Április 2. Vasárnap lévén, templomban voltunk. Előbb nálam volt református istenitisztelet és úrvacsoraosztás, azután az ezred kápolnájában tábori mise. Az ezredparancsnok is beszélt a fiukhoz. Igen nagy súlyt helyez arra, hogy a tiszt alaposan ismerje alárendeltjeit, tudjon velük anyanyelvükön beszélni és megszerettesse magát.

Az ezred kápolnája mellett az erdőszélen van az új ezredtemető, körülkerítve nyírfakerítéssel, nagyon szép kapuval. A sírok pedig – ősz óta van vagy 30 – gondozva vannak, olyanok mint egy kis virágoskert. Az én zljam mögött is van egy kis temető (1. 16. táblán). Még szeptemberben temettünk oda egy tizedest egy porosz gránátos mellé, s a németek körülkerítették a két sírt. Télen, amikor még nem volt ezredtemető, melléjük temettek egy cigányt és egy zsidót. Kereszttel és táblával van ellátva mindenik, egyformán gondozott hant alatt fekszik a négy náció.

Április 3. Dél előtt a ddrparancsnok, báró Benz ezredes nézte végig az állásokat. Egész nap szép meleg idő van, kezdenek rügyezni a fák, jön a tavasz!

Április 4. Megvizsgáltam a tábori őrsöket. Kettő van mindkét század előtt, kb. ezer lépésre, az átvágás mentén. Tiszta szálerdő van körülöttük, ellátni pár száz lépésnyire. Félkör alapú földözékük van, az őrszem vastag fa mögött figyel. Nappalra az őrsök előre vannak tolvá, míg az oroszok éjjelre tolvják előre az Őrseket, így a mi balszárny Őrsünk nappali állásába, mikor éjjelre hátraj ön, a muszka tábori Őrs jön elő. Egyszer aknákat raktunk éjjelre, amit az oroszok szépen felszedtek, és lerakták helyette – nekünk a magukét. Nem egyszer levelet hagynak hátra és egyik őrsön valóságos baráti levelezés fejlődött ki a két Őrs között. Jobbszárny őrsömhöz futóárok vezet, végén kis kunyhóban telefonállomás van,

Április 5. Az akadályoknak és az azokat hosszantazó lőréseknek megfelelően újból rendezem a megszállást, amihez a századparancsnokokkal megszállási- és akadályvázlatot készíttettem. Az eddigi egyenletes megszállással szemben lehetőleg együtt akarom tartani a rajok embereit. Idáig mindenkinek egyenesen maga elibe kellett tüzelnie, most az arcvonalra merőleges lőrés alig marad. E helyett a puskák a vonalból kiugró kis kofferek oldalozó lőréseiben vannak beállítva éjjel-nappal, úgy hogy sötétben is hosszantazzák az akadályokat (16. tábl.). Ezt sokan még most se akarják megérteni; Mihajlov is csak a fejét csóválta rá. A jobbszárnyon három hosszú akadályvonal az I. zászlóaljtól hosszantazható, de nincsenek hozzá lőrések. Kértem Papot, hogy igazítsák át a lőréseket, de ő nem akarta megérteni azzal, hogy a rá támadó muszkákkal majd elbánik, akik engem támadnak, azokhoz semmi köze.

Kitűztem a második vonalat is, 2-300^x -re az első mögött. Lapos, v betűkben előre s hátrahajló vonal lesz, először a -hátsó sarkait fogják apró támpontokként kiépíteni; velük együtt a fordítva kiugró s hátrahajló akadályvonalat, amelyet ezek a sarkak fognak hosszantazni. Csak ha a támpontok és az akadály készen lesznek, akkor építik ki a közbeeső összekötő árkokat. A 2. vonal közepén az erdőszélen már kész a „Kakasvár”, egy önállóan is védhető zárt bombamentes földőzék (Blockhaus).

Április 6. Az ezredparancsnok végignézte a századok gyakorlatait. Az élet teljesen békemederben, napirend szerint folyik. Az állásban nappal szakaszonként csak egy figyelő és a századügyeleti közegek maradnak, a többi az álláson dolgozik illetve délután gyakorol. A zártrendű gyakorlatokhoz a zljparancsnokság és az állás közti tisztáson majd akkora hely van, mint Károlyban a Galambos körül. Az ellenség nem lát oda, és csinálunk zártrendű zászlóaljgyakorlatot is.

Április 11. Az oroszok a 10. századra belőtték magukat.

Készen lett a zászlóalj törzépületéhez ragasztott házikóm (1. 15. táblán). Nyírfacölöpök tartják a félméteres földfalat, amit hátul és a tetején gyeptégla tesz golyóállóvá. A szobám 4X5 méteres, mindennel be van rendezve, úgy hogy el lehetne benne lakni otthon is (1. 15. táblán); hadnagy koromban sokszor nem volt ilyen csinos szobám. Az ember elcsodálkozik, hogy falusi mesteremberek honnan veszik ilyesmihez a tudományt?

Április 12. Ma nagy vadászat volt a vasútmenti vadászház környékén, József Ferdinánd főherceg hadseregpáncsnok van itt, Tóth Árpád gazdasági főggy, a rendező, ő rendezte a téli vadászatokat is, amelyeken Lipót bajor herceg, Linsingen, Gerok és sok más legmagasabb személyiség között Hindenburg is résztvett.

Nálam is ünnep volt, házatavás. Itt volt az ezred cigánybandája. Délután a vonalban a századoknál muzsikáit, este nálam a tarokkhoz adta a kíséretet. Szatmári cigányok, nyolcan vannak; cimbalomtól nagybögőig meg van minden hangszerük, és úgy játszanak, hogy akárhol megállanak a helyüket.

Április 13. Az ezredparancsnokkal megnéztük az épülő második vonalat. Éppen belőtték magukat a 13. Landwehr hadosztály 15-ös tarackjai és a mi Skoda-ütegeink, ami persze megmozgatta az orosz tüzezeket is. Erősen lőttek különösen Berestianyra, és míg az ottani támpontot néztük, mellettünk egy olasz és két más ember megsebesült.

Április 14. Gyűjtést rendeztünk az otthoni „Kárpáti ház ' akcióra, mely a múlt téli harcokban elpusztult felvidéki falvak felépítését segítyezi, 750 korona kell egy házra, mely az adományozó nevét fogja viselni, Zászlóalj 1500 koronát adott össze, hogy abból két „Nagykárolyi honvédek házá”-t építsenek.

Milyen szép is volna, ha most, hogy a nagykárolyi zászlóalj parancsnoka vagyok, ezzel mehetnék haza! ... Hogy fogad majd a város? Látom a zöldlombos diadalkapun a felírást: Isten hozott!” látom a lelkesült tömeget, – alig tudunk a vonatról leszállani – hallok a polgármester üdvözlő szavait – látom a háromszínű zászlókkal fellobogózott utcát, amelyen az éljenző tömeg bekíséri a zászlóaljat ... Ha nem is lesz olyan szép diadalkapunk mint, , . (ne is használjunk hasonlatot), – de a szívek öröme nálunk is éppolyan lesz – de mikor?

Április 15. A zászlóalj balszárnyával és Berestianyval szemben megjelent az orosz: az erdőszélen állást építenek, Tüzeink, a 3/13-as tarack és a Landwehr nehéz üteg már belőtték rájuk magukat. Belötte magát egy lovagló üteg is, de hallatlan rosszul; egy lövésük ezer méterrel rövidebb volt, a II. zászlóalj tábori őrsébe talált, két embert megsebesített, egyet agyonütött. Mindhárom üteg állandó zavaró tüzzel fogja lőni az orosz munkát, amiben a balszár-

nyamon eddig tétlenségre kárhozottatott 4.6 cm-es gyalogsági ágyunk is némi célt talál.

Ezentúl állandóan céllövést tartunk a tábori őrseimen – a senki földjén – az oroszok felé. Itt fognak löni a dandárparancsnokság mellett kiképzésen levő XIX. menetzljak századai is. Nem kell se mellvéd, se golyófogó, se biztosítás.

Április 16. Délelőtt nagy eső volt, beázott a szobám. Még egy sor kátránypapírt tétetek reá.

Egy orosz srapel a 12. század jobbszárnyán egy embert agyonütött, kettőt megsebesített. Este a muszkák idehalló éljenzést csaptak, nem tudjuk, hogy miért?

Április 17. Az oroszok az épülő előállásukon beszüntették a munkát, úgy látszik megunták a zavarótüzet, nappal nem mutatkozik többé senki se.

Berényi holnap szabadságra megy; a II. zászlóaljat Géher veszi át, aki az én idejövetelemkor szabadságra ment és ma bevonult.

Április 20. új tüzerfigyelőket kaptunk. Ütegeink most jobbszárny mögött a 41/4., balszárny mögött a 41/2. attól É. a 7/1. üteg. Jön még mögénk két lovagló és egy nehéz tarackos is.

Április 21. Nagypéntek. Délelőtt az állás jobbszárnyáról pontos felvételt csináltam. Zsile szabadságra ment, a 12. századot Rupprecht vette át.

Április 22. Hajnalban Schneider huszárhadnagy (most végzett ludovikás, a 12. szd. szakaszparancsnoka) végzett igen eredményes járőrfelderítést. A tábori őrstől 1050 lépésen találta a második erdőátvágást, annak szélén vízzel telt üres orosz árkot. Azon túl 300 lépésre sűrű erdő van, mely mögül füst száll fel. Az eddigi megállapításoknak is megfelel, hogy ott van az orosz vonal, vagyis az ellenség nem jött közelebb mint a II. zászlóaljnál, ahol egy szép reggel a zavarótűz dacára 200 lépésre a drótunk előtt előretolt állással lepték meg a zászlóaljat. Azóta futóárkot is ástak hozzá hátulról az erdőből.

Este Both arról értesít, hogy a II. zászlóalj járőrei szerint az oroszok előlük mi elibénk húzódnak az előállításokból. Ezért éjjel a tartalékszd. tisztjeivel vizsgáltatom a táb. őrsöket.

Április 23. Húsvét vasárnap. Nem szabad löni, hacsak az ellenség nem kényszeríti. Délelőtt mise és nálam református isentisztelet volt.

Április 24. Az előállást építő oroszok most is dolgoznak, pedig állandóan lövik őket a tüzeink. Mi is dolgozunk, idekinnt az ünnepe se más mint a többi; hiszen itt a munka a szórakozás.

Április 25. Tegnap este proklamációkat küldtünk járőreinkkel az orosz állások elé, de még éjjel visszahozták az oroszok a mi tábori őrszeink előretolt állásaiba.

Mára az oroszok az én balszárnyam elé is meghosszabbították előállásukat.

Április 26. Az oroszok megunták a mi járőrözésünket, ma reggel két járőröm már nem tudta elérni az erdőátvágást, azon innen 600^s-re megállították az oroszok. Sűrű figyelők, akik az előállítás építését lepezik, nem lőnek, hanem piros zászlóval jelt adnak hátrafelé, mire nagyobb osztagok nyomulnak járőreink két oldalába, így nem lehet megállapítani, hogy hol épül az új orosz vonal,

Három 75. é. m. ágyút kaptam rajvonalágúynak (1. 15. táblán) a balszárnyra, ahol a Berestiany előtti tisztásra is jó kilövés esik. Hosszú széles lőrést készítünk az ágyúknak, hogy közelre kartáccsal minden irányba löhessek az egész előterepet. Mindeniket négy emberünk fogja kezelni, betanításukra egy tüzéraltszert kaptunk oktatóul.

Délután éjjeli megszállást gyakoroltunk.

Április 27. Egyik ágyút átadtam a II. zászlóaljnak.

Délután négy tiszt járőrt küldtem ki, minden táb. őrsről egyet; balszárnyon az erdőszélen Újhelyi hadapród, Judik a hosszanti átvágás mentén. Mind elérték a második keresztátvágást, bár az oroszok azon innen tüzeltek rájuk és Judiknak két embere meg is sebesült, Az átvágásnál megint tűz érte őket, Judiknak baloldalába is nyomultak elő. De ezt az orosz járőrt Újhelyi, aki tűz nélkül jutott előre, hátbafogta és két oroszot megsebesített. Az erdőszél ott igen sűrű, így 60 lépésre tudta megközelíteni az oroszokat. Megállapította, hogy az erdőszél mögötti orosz főállás előtt egy kis domb van, elveszi a kilövést; alighanem ennek a pótlására építik az előállást.

A tegnap gyakorolt éjjeli megszállást ma éjjel minden századnál magam vettem elő.

Április 29. Már egy hete zöldül az erdő, most teljesen lombba borult. Olyan pompás földszagú tavasz-illatot mint itt, odahaza sohase éreztem. De nemcsak az erdön, hanem a szobámban is tavaszodik. A frissen vágott nyírfa, amiből a házam épült, mind meg-

indult, nemcsak a külső melegtől, hanem mert a hideg éjszakák miatt még fűteni kell. Kizöldültek a szobám falai, néhol araszosak a hajtások, olyan a szobám, mint egy virágház.

Április 30. Az órákat ma este a nyári időszámításnak megfelelőleg egy órával előre kellett igazítani.

Mától kezdve az ezrtartalék is fog két táb. örsöt kiküldeni, nem négy, hanem hat táb, Örs lesz a vonal előtt.

Május 1. Rendeztem a táb, örsök éjjeli szolgálatát. Éjjel a zlj. ügyeleti tiszt és altiszt, valamint a századok napos tisztjei is megvizsgálják az örsöket.

600 új ruhát és bakancsot kaptunk. Ránk fért, erősen rongyosak voltunk. Különbösen az ellátás nagyszerű. Igaz, hogy legtöbbször fagyasztott argentiniai húst kapunk, ami kissé ízetlen, porszerű, de észre se vesszük, ha nem tudnánk.

A XX. menetzászlóaljnak kiképzéséhez Wladimir-Wolinskiba vezényelt dr. Miklós helyett dr. Roller főorvos vonult be a zászlóaljhoz.

Néhány gázálcot kaptunk, megkezdjük a gázoktatást.

Május 2. Délután harcgyakorlatot tartottam. Előbb a századtartalékok intéztek a betört ellenségre ellentámadást, aztán együtt az ezred- és dandártartalék.

Május 3. A 4 1. nehéz tarack belötte magát. Igen sok új tüzérségünk van, újraszervezték a hadosztály tüzérségét, háromszor annyit, mint a háború elején volt. Különösen ezt az új tarackot igen dicsérik a tüzéreink.

Egy járőrmenetben ma egy emberünk elesett.

Délután ismét nagy harcgyakorlat volt, végignézte az ezredes is. Tavalyig még az volt az elv, hogy az első vonal legyen erős, az verjen vissza minden támadást; tartalék alig volt, minden puska az első vonalban nyert alkalmazást. Most ez is megváltozott, tartalékokat kell visszatartani, és mozgó harccal, ellentámadással kell ki-vernii az ellenséget, ha betör valahol.

Május 4. Már harmadik napja nyári ruhában kell járni, de meleg van abban is. Délelőtt az akadályépítést néztem. Az állásunk olyan örömet ad, hogy ha külön fizetnének érte, akkor se járhatnék utána többet, pedig elég fáradtság a drótok közt bujkálni át a napot. Állásunk napról-napra tökéletesebb, igaz hogy építési anyag van elég, nem úgy mint tavaly, amikor még lopkodni kellett a drótot a

többiek elől. Bothnak állandóan fülén lóg a telefon, lehallgatott minden beszélgetést, és amikor hallotta, hogy drót érkezett valahová, azonnal küldött egy kocsit, és mire a „címzett” odaért, mi már megdézsmáltuk a küldeményt.

Tegnap a gyakorlat emberhalállal végződött. A 12. századnál rajonként gyakorolták az árokszolgálatot. Egy őrzető gyakorlat képp el akarta venni egy emberétől a puskát. Rángatta, az ember nem adta, közben a puska elsült, s az őrzető holtan esett össze.

Azonnal kijött a hadbíró, de az ember ártatlansága bebizonyosodott, sőt a gondatlanság is az őrzető hibája volt.

Május 5. Délután a dandárparancsnok a 12. század mögött végignézte a két tartalék század gyakorlatát. Közben az I. zászlóalj előtt járörtüzelés kezdődött, amiből felettünk is elszisszent egy pár lövés. Persze az ilyesmi szokatlan annak, aki nem állandóan vesz részt benne s félbe kellett szakítani a gyakorlatot, pedig a pár golyó füttyön kívül nem érhetett más meglepetés.

Naplemente tájban sétálok az állásból hazafelé. Valami csodás nyugodalmas, egyszerű, pihenő falusi hangulat ömlik el ezek fölött a szép volhíniai erdők, üde zöld rétek fölött. Meg volt a parancskihirdetés, az emberek kényelmesen mászkálnak az állások mögött, kis füstöcske száll fel itt is ott is, ez itt a fősórákozás. Kicsiny talyigáján hazafelé tart a II. zljtől az ezredes is, vele a puska, hogy vadászhasson útközben, ha akad mire. A fűben tücsökcirpelés, golya sétál a vizes laposokon, melyekben ezernyi béka brekeg, az a bizonyos „balzsamos földszag” – olyan megnyugtató, idegcsillapító a kedves berestiany esthangulat!

Május 6. A második vonal kis támpontjai és akadályai készen vannak, már az összekötő árkokon dolgozunk. Munkában vannak az első vonalból hátravezető futóárok; zezugos tört vonaluk törési pontjaiból kis árok nyúlnak oldalt, amelyekből a futóárok is védhető (1. 16. táblán).

Délután megint az ezredes előtt volt a gyakorlat. Az összes (3., fél 6., 9., 11.) tartalék századok intéztek ellentámadást.

Május 7. A 11. század felváltotta a 10-iket.

Május 8. Ma éjjel Pap szds. nagyobb vállalkozást intéz a zászlóalja balszárnya előtt, ahol az erdőszéltől 1200^x-re egy orosz támpont van. Medák hgy. fog támadni a Pap intézkedése szerint, egy századdal, amelybe az ezred parancsára nekem is adni kell két szakaszt

Terv: a 41/4. üteg meglepő tüze alatt a század 23^h-kor rohamtávolságra közelíti meg a támpontot, akkor több irányból roham. (Nyilvánvaló, hogy *nem sikerülhet, mert éjjel sötét erdőben, nem helyismerős csapatokkal több irányból támadni a tüzérség által már eleve feliasztott, de nem ismert és így nem lőhető ellenségre: ahány alapja a támadásnak, annyi lehetetlenség.*

Május 9. A támadás persze nem sikerült, minden úgy lett, ahogy előreláttam. Este 23^h-tól sokat lőtt az üteg, de éjjel után 1^h-kor még nem volt semmi gyalogsági harc. Az ismeretlen erdőben, sötétben az egész század széjjelment. Egyik szakaszom résztvett a rohamban, de a másik lemaradt. Medákkal alig jött vissza a század fele, a többi csak késő reggel került elő. Egy tizedesem és egy ember puskalövéstől, három a saját srapselektől megsebesült.

A hiábavaló lövegtűzzel elveszett az éjjeli rajtaütés főkélléke, a meglepetés, amit ugyan már maga az erdő is kizárt. 1200 lépést kellett megtenni benne, ami nappal, ismerős csapatoktól is annyi megállást, rendezkedést kíván, hogy az azzal járó lárma okvetlen elárulja a közeledőt. És még hozzá: több irányból támadjanak, sőt rohamozzanak egymást nem is ismerő osztagok! Kézitusa legyen első harcuk azoknak, akik legfeljebb járőrben voltak, de igazi tűzben soha, – hát ennek sikerülni igazán nem lehetett!

Hanem a vállalkozásra feleletül az orosz tüzérség ma ugyancsak meglövődözte a zászlóaljamat s egy ember srappnel légnyomástól kapott belső elvérzés folytán elesett.

Ma ugyanazon parancsnokokkal és szakaszokkal én ismétlem meg a vállalkozást, melynek célja lesz annyi járőrözés után végre pontosan megállapítani, hogy hol van és milyen az orosz vonal? Rupprecht vezeti a vállalkozást, melyben a Drexler és Poór szakaszain kívül a 12. század tartalékszakaszának a felét is magával viszi tartalékul. Tehát egy félszázad és egy félszakasz nyomul elő; indulás hajnalban mihelyt látni lehet, kiterjedés 300^x, felveendő a táb. őrök vonalában; jobbszárny az I. zlj. balszélső táb. őrénéi, szárnyrajok a szárnyak mögött egyenként szakadozva. Az előnyomulást lehető gyorsan kell végrehajtani, hogy a kb. ezer lépést még a teljes világosság előtt meg lehessen tenni. Az ellenséghez érve tüzelés nélkül roham. Túlhaladni az ellenséges biztosító vonalon és megállapítani az orosz főállást.

Május 10. A vállalkozás azzal kezdődött, hogy éjjel után meg-

eredt és zuhogott az eső, későbbre kellett halasztani az indulást. Csak félnégykor kezdett világosodni, akkor rendeltem el a két szakasznak a riadót, s félötör indult meg a tábori őrsöktől az előnyomulás. 1100^x után hamar elérték a túlsó átvágást. Azon túl kétszáz lépésre egy száz lépés hosszú támpont volt előttük, melyből – mielőtt végrehajtották volna a rohamot, – őket rohamozták meg az oroszok. Rupprecht elrendelte a tüzelést, illetve három ösztüzet vezényelt, mire az ellenség visszafutott a támpontba, magával vive sebesültjeit. Ugyanakkor két oldalról a Rupprecht oldalába támadtak az oroszok, szemből géppuskával lötték őket. Rupprecht ennek dacára 80^x-re megközelítette a támpontot, újra tüzelni kezdett, aztán tűzoltalom alatt hajtotta végre a visszavonulást, még mielőtt teljesen kivilágosodott. Hat órákor veszteség nélkül érte el a zászlóalj vonalát.

Tehát véglegesen megállapítottam, hogy az oroszoknak – úgy mint nyílt terepen is lenni szokott – támpontokból álló első vonaluk, előállításuk van kb. 250 lépésre a túlsó átvágás mögött. Erősen van megszállva, géppuskával is, A támpontok 2-300 lépésre vannak egymástól. Az is bizonyos, hogy az oroszok a kis háborúban igen jól ki vannak képezve, a megtámadott részek szomszédai automatikusan nyomulnak elő a támadó szárnyaiba. *A fővonalba pedig bepillantani sem lehet, így lövegtüüzünk nem sokat árthat nekik. Ezek az erdő előnyei, amiknek hiányát érezzük mi a tisztásokon.*

Szabadságáról bevonult Bakó t. hgy., Szelesstől visszaveszi a 10. századot.

Május 11. Délben bevánszorgott egy sebesült, aki a Medák-féle támadásnál az orosz támpont előtt maradt; egy derék ruthén fiú. Az oroszok – pedig elég közel volt hozzájuk – nem mentek érte, csak hívták, hogy menjen oda. De ő nem ment, hanem meghúzta magát, s amint világosodni kezdett, tovább vánszorgott hazafelé. Beadtam kieszüstre.

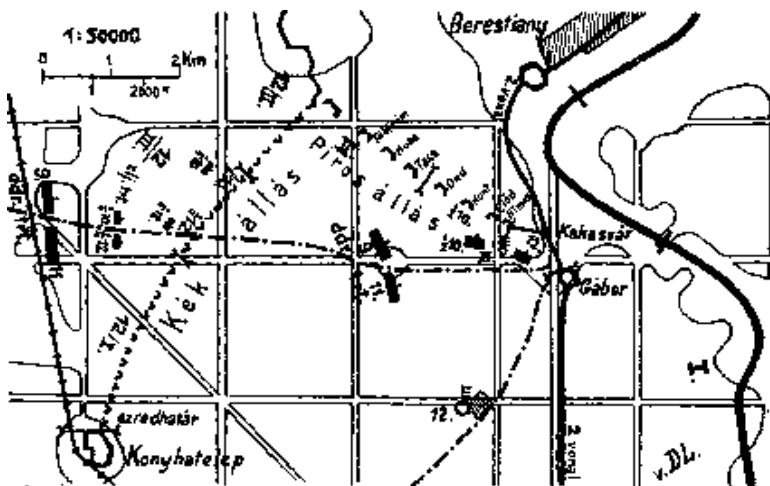
Május 12. Ma a századparancsnokokkal szemrevételeztem a hátsó felvételi vonalat, amit visszavonulás esetére a hadosztály készítettett elő. Reggel hatkor indultunk a Kakasvártól és késő délután értünk haza.

A hátsó vonalak két eshetőségre vannak építve.

a) *A piros állás* a tőlem balra levő II. zászlóalj és az azon túli 31-esek visszavonulása esetére s az esetre szól, ha a mi I. zászló-

aljunk a Boguslawka-Berestiany út mentén levő 2. állásába szorul vissza, amikor a Gábor támponthoz csatlakozó 2- vonalba jön vissza az én zászlóaljam is, A piros állás, vagy „Hét vezér vonala” a 2. vonalhoz a Kakas várnál csatlakozik, és hét, 50-100 lépéses támpontból áll, egyik a másiktól 2-400 lépésnyire, A támpontok akadályai elzárják a térközöket is, amelyek olyan mocsarasak, hogy nyílt víztükörben sok helyt térdig ér a víz. Ezeken a helyeken doronghidak vezetnek át. Az első támpontot, az Álmost a Kakasvárral árok köti össze. Ezt az árkot visszavonulás esetén a 12. századnak kell megszállani jobbszárnyal a második vonal azon pontjáig, ahol a Lopa-

31. vázlat.

Piros és kék állás.

teni út rajta átvezet. Egy szakasz szdtartalék az erdő sarkán. Az Álmos, Előd, Kont, Ond támpontokat a fél 10. szállja meg. A másik fél 10. zljtartalék a zljparancsnokság mellett a barakokban. A másik három támpont a II. zászlóaljé, A 9. és 11. század dandáriatalék 1000 l épésre a hátam mögött az erdőátvágás mellett.

A kék állás azon esetben volna megszállandó, ha a hadosztálynak tőlünk jobbra levő része vonulna vissza. Ez a vonal hátrább van, benne az ezred jobbszárnyát az igen erős támponttá kiépített.

konyhatelep (vadászház) képezi. Az én két századom vonala két erdőátvágással hátrább van a mostani mögött. Ugyanolyan mint a piros állás, kis támpontok egymástól átlag 2-300 lépésre, melyek hosszantazzák az előttük és köztük levő akadályvonalat.

Bejártuk az egész vonalat, megállapítottuk a kiutalt részekhez vezető utakat és megjelöltük úgy, hogy oda lehessen találni éjszaka is. A kék állás környéke is olyan mocsaras, hogy sok helyen térdig kellett gázolni a vizet. Két századparancsnokom lábáról egész leázott a cipő; én a vízálló bagaria csizmában száraz maradtam, de holtra írárdva úgy kimerültem, ahogy talán életemben soha. Azonnal le is feküdtem, most este lázas vagyok.

Május 13. Dél előtt megnéztem a 11. század tábori őrszeit. Jó messze voltam a muszkák felé, túl az egykori Landwehr előállásokon, melyeket az oroszok éjjelre mindig megszállanak.

Ezekre az árkokra délelőtt egy lovagló ütegünk belötte magát s egy gránátjuk a zászlóalj közepe előtt a drótakadályokon dolgozó emberek közé csapott. Alig tudtak szétrebbeni a drótok között a többi gránát elöl, négy emberem megsebesült. Magam is a közelben voltam, hallottam a lövést, láttam a becsapódást s azonnal telefonáltam a tüzereknek, akik azonban tiltakoztak azzal, hogy a lövés nem tőlük, hanem a szintén tüzelő oroszoktól eredhetett. De a tölcéserek formája és iránya, a sebesülések helye, mi körül össze vannak hasogatva a drótakadály karói, s rajtuk a lövedéknyomok kétséget kizárólag mutatják, hogy hátulról jött a gránát.

Délután megint bejártam a századparancsnokokkal a piros és kék vonalat. Táblákat vittünk, megjelölni hogy melyik támpontot ki szállja meg. Holnaptól a szakaszparancsnokok és az altisztek járnak be a nekik kiutalt támpontokat. Ma már jobban kiismertük magunkat és jobban ki tudtuk kerülni a mocsaras helyeket. Kellott is, mert még mindig lázas vagyok.

Szügyi este bevonult, a 9. századot vette át.

Május 14. Harcfigyelő állást kezdek építtetni a zlj parancsnokság részére a Kakasvár mellett, egy hatalmas háromtörzsű tölgyfán, ahol annak ágai szétnyílnak. Igen jól belátni róla nemcsak a zászlóalj, hanem az egész ezred előterepét. A figyelőhöz a házamtól futóárkot is építtetek (1. 17. táblán),

Kinnt volt az ezredparancsnok is, és tudva hogy a hátsó vonalak lejáráskor beteg lettem, mondja, hogy ha nem jól érzem magam,

jelentsek beteget, mert nem lehet hogy akkor legyen munkaképtelen, amikor talán már a közel jövőben a legnagyobb szükség volna rám. Jelentettem, hogy nincs semmi okom hátramenni, már sokkal jobban vagyok.

A hadosztály egy tűzérbizottságot rendelt ki, megállapítani a tegnapi gránátbecsapódás körülményeit, Az osztályparancsnok persze azt akarná bizonyítani, hogy a becsapódás orosz eredetű, de „visszaugrott” és hátrafelé explodált, körülbelül mintha a puska hátrafelé sülné el?

Május 15. Reggel egy orosz szökevény jött be azzal, hogy még nyolc akar átjönni, küldjek értük. Kiküldtem Wilhelm hadapróddal egy fél szakaszt. A Landwehr állásokon túl 20-30. tovább még több oroszot láttak, tiszt parancsnoksága alatt. Tisztes távoból kölcsönösen gukkereztek egymást, végül Wilhelm látva, hogy egyszerűen törbe akarták csalni, tüzelni kezdett, mire az oroszok visszahúzódtak.

Május 16. Hajnal zászlóssal még két géppuskám érkezett, és az immár nyolc géppuskával bíró osztag géppuskás századdá alakult. Parancsnoka Székely t. hgy. marad. Az új puskák a 2. vonalban lesznek, de lesz állásuk az első vonalban is.

Délben 4 hadapród jelölttel és egy önkéntes szakaszvezetővel két ludovikás vonult be a zászlóaljhoz. Félévi csapatszolgálaton lesznek itt, akkor még egy évre visszamennek a Ludovikába s aztán lesznek hadnagyok.

Délután mintagyakorlatot tartottam az összes tisztek jelenlétében. Ellentámadást mutattam be az árokra, és abból a betört ellenségre.

Május 17. A dandárparancsnok a zlj parancsnokokkal megbeszélést tartott. Felolvasta a hadseregparancsnokság értesítését a küszöbön álló orosz offenzíváról. E szerint az oroszok tőlünk délre Luckkal szemben tervezik az áttörést, mihez Rownoban már 6-8 hadosztály áll készen óriási lovassággal és nehéz tüzérséggel. Másik támadási irány tőlünk északra Czartorysk, nálunk csak mellékes tüntetés várható. Az értesítés az offenzíva lefolyásáról, várható eredményeiről stb. a legmegnyugtatóbb hangon szól, olyan mint egy nagy gyakorlat tervezete, mintha mi dirigálnók az oroszokat.

Az offenzíva kezdete május 25.

Mihajlov és Zsillé bevonult. Utóbbi a 12. századot veszi át.

Május 18. A küszöbön álló orosz offenzívára való tekintettel

ellenőrzendő, hogy az oroszok nem hozzák-e közelebb az állásukat és hogy a legénység a harchoz szokják, kisebb vállalkozásokat kell végrehajtani. Ma Hársfalvy vezette felderítéshez két szakaszát. Egyik a 2. táb. őrsről indult, a másik az átvágás mentén nyomult elő, egy rajjal az erdőszélen. Az átvágás előtt mindkét oldalból tüzet kaptak, mire visszavonultak. Egy ember megsebesült.

Az offenzíva hírére lázasan dolgozunk az állásokon, hogy befejezzük ami még hátra van. Az ezredtartalék két bombaálló földzéket készít az erdőszél mögött.

Gázálcokat kaptunk, azokkal is gyakorolunk.

A futóárkok mellé spanyolbakokat készítünk, hogy el lehessen zárni az árkokat. Hasonló berendezés készül a kirohanó helyek és a jobbszárnyról előrevezető futóárok elzárására is, mely utóbbi közlekedésül szolgál a táb. őrsök felé. Ezt az árkot az állásból figyelő őr zárja el azzal, hogy a hozzávezető zsinórral lerántja a bak alá támasztott karót, mire a bak magától az árokba esik.

Minden század négy arra való idősebb megbízható embert tábori csendőrül jelöl ki, kik harc esetén a front mögött végzik a felügyelő szolgálatot. Gyakoroljuk a zászlójelzéseket arra az esetre, ha a tűz miatt minden más összeköttetés megszakad, Ellenőrizzük a világító pisztolyokat, a máglyákat. A tábori őrsök előtt nagy zónákat rakunk tele zörgőkkel, üres konzervdobozokkal stb. ott, ahol a haraszt magától nem jelzi a közeledést.

Mihajlov a II. zászlóaljat veszi át, de még most is az ezrednél van, s igen érdeklődik, hogy nem vagyok-e beteg?

Május 19. Tüzérségünk szétlőtte a II. zászlóalj előtti orosz előállításokat. Igazi pergőtűz volt, amiben résztvett a zljparancsnokság mögötti 41/4. és a lovaglő üteg is. Amikor ezek lönek, ugyancsak reszketnek a feljünk néző ablakaim, a falakról és a plafonról ugyancsak hull a föld és a moha.

Az ezred cigánybandája megint nálunk vendégszerepelt.

Május 20. Egész nap hideg, hó és darával vegyes esős az idő, fűteni kell. A kandalló téglái, a zöldelő nyíroszlopok, a fal száradó gyeptéglái olyan súlyos illatokat terjesztenek, úgy gőzölnek, hogy alig lehet a szobában lélegezni.

Délelőtt az ezredessel megnéztük a bombamentes óvóhelyeket és a gp. állásokat. Alig bírtam járni vele, olyan nehezek a lábaim.

Május 21. A 9. század ma felváltotta a 12-íket. Szügyi a 9. he-

lyett a hátramenő 12-öt vette át, mert szemmel láthatólag tüdőcsúshurutos. Erővel kérezkodott ki a pótzljától s egész oda van, hogy a vonalba nem engedem.

Ma is hideg van, esik az eső.

A telefonszót rendeztem a századokhoz, a szomszéd zljakhoz, az ezred és a tüzérség között. A zászlóaljtól előre nincs földvezeték, hanem kettős huzal, hogy le ne lehessen hallgatni a beszélgetést. A 414. üteggel külön vezetékem és készülékem van, az közvetíti a többi üteghöz is az összeköttetést.

Május 22. Ma volt a Placzkowice-kozineki tavalyi győzelmünk első évfordulója; megünnepeltük úgy, ahogy azt a harcéri viszonyok engedik. Délelőtt az én kápolnámban ünnepi mise volt, melyen ott volt szdonként egy tiszt kivételével az egész tisztikar és rajonként két ember, A misén a hadosztály zenekara játszott, az ezredes ünnepi beszédet mondott. Kiosztották az ezred napiparancsának a győzelmet méltató mellékletét és vele az általam megírt harcleírást. Azután díszbéd volt az ezred tisztai étkezdéjében; itt megint az ezredparancsnok beszélt és itt is a hadosztály zenéje játszott, Tizenketten voltunk a harcban résztvevők közül, kombattáns csak nyolc.

A napiparancs azt is közölte, hogy az ezred legszebb győzelmének, a Placzkowice-kozineki ütközetnek évfordulója az ezred emléknapja lesz, s azt az ezred minden évben megünnepeli,

Május 23. Ma az oroszok csináltak nagyobb felderítő vállalkozást. Előrejöttek a Landwehr földőzékekig és a többi tábori őrsőkig, de ezek tüzelésére mindjárt visszavonultak. Este megismételték az előretörést.

Május 24. Széthordattam a Landwehr földőzékeket, mert olyan messze nem tolhatom előre a táb. őrséimet, Az oroszok már egészen odaszoktak s még találják szállani.

Ma itt volt a hadsereg mozgó könyvtára. Egy erre készített ládaalakú kocsi, mozgó könyvkereskedés. Vettem vagy száz könyvet, hogy majd azt gyarapítva, zászlóalj könyvtárunk legyen.

Május 25. Éjjel Karpilowkától igen erős lövegtűz hallatszott. A 37. hadosztály intézett egy nagyobb vállalkozást.

Az orosz offenzívának ma kellett volna kezdődnie; de csend van, az offenzívának semmi nyoma,

A hátsó állásokba tett kirándulás óta állandóan lázas vagyok. Roller tüdőcsúshurut miatt 10-14 napi pihenést ajánl. Azt mondja

hogy legjobb volna hazamenni – de soha senki nem veszi le rólam hogy megszöktem az offenzíva elől!

Május 26. Szeless fhgy. bevonult, átveszi a 11. századot.

Roller ma megint megvizsgált. Tüdőcsúcshurut mellett meg is vagyok hülve, lázam van. Roller alighanem megtelefonálta az ezrednek, mert délután kijött Both és érdeklődött az állapotom iránt. Feküdtem ugyan, de mondtam, hogy holnap felkelek. Mégis amint Both hazament, azonnal felhív az ezredes és elrendelte, hogy holnap reggel menjek be az ezredhez, ott pihenjek pár napig. Kértem hogy maradhassak, Géhert adja ide pár napra helyettesül, hogy a külső munkákat végezhesse addig míg felgyógyulok. De az ezredes ragaszkodik a parancshoz. Géhert kiküldi és be kell mennem, hogy ott nyugodtabb helyen legyek.

Május 27. Ma Szeless a 11. századdal hajtott végre vállalkozást. Ugyanolyan eredménnyel, mint Hársfalvy, azzal a különbséggel, hogy két ruthénje éjjel átszökött az oroszokhoz; valószínűleg beárulták a készülő vállalkozást s így az oroszok készen, kétoldali átkarolással várták Szelesst; egyszerre rajtaütéssel támadták meg mindakét oldalát. Egy emberünk elesett, az árulás pedig igen jó lecke arra, hogy *milyen fontos minden akciót utolsó pillanatig titokban tartani.*

Délelőtt kijött Géher, mindent átadtam neki. Most látom és látja Géher is, hogy mi minden történt itt két hónap alatt!

Bejöttem az ezredhez. Egy tiszt szobájában fekszem és prizniceztetem magamat.

Május 28. Egész nap priznicben feküdtem. Mindig volt itt valaki, Both, a doktor, Szepesi, Roller aztán az ezredes. Galambos azt mondja, hogy legjobb volna hazamennem, mert ezen a vizes helyen nem javulok. Hát az igaz, hogy bármilyen szép is ez a hely, egészségesnek nem lehet mondani. Az én sárból összerakott házamból most párolog ki a nedvesség, abban meggyógyulni nem lehet. Az ezredes is küld haza, mit csinálok itt, ha megindul az offenzíva? Azért hívott be, mert éppen most teljes erejű ember kell neki a vonal körül.

Május 29. Egész nap feküdtem. Az ezredes megint itt volt, megint küld haza. Kértem, hogy ha mégis lesz offenzíva, akkor legalább egy kis akcióban vehessek részt, adja vissza a zászlóaljamat;

és ha az első harcok után nem bírnám, akkor hazamegyek. De most is csak azt feleli, hogy nem kísérletezhetik senkivel.

Május 30. Ma Molnár Dezső tábornok volt nálam, a másik dandárunk parancsnoka. Itt volt Kontz is; megint kértem, hogy engedjen vissza a zászlóaljhoz, legfeljebb hagyja egy időre mellettem Gébért, Annyit engedett meg végül, hogy 1-ig maradhassak, itt vehessem fel a fizetésemet.

Május 31. Bevonult Schnetzer tábornok, megbeszélést tartott az én zászlóaljamnál. Én is kimentem kocsin, fényképeztem mindenfelé. Amint az ezred gránátmentes fődözkékét fényképezem, akkor jut eszembe, hogy mindent csináltattam a zászlóaljnál, csak éppen magamnak feledkeztem meg bombamentes fődözkékét építeni.

Június 1. Az offenzívának semmi nyoma, ellenben a zászlóaljamnál három nap egymásután kabaré volt. A hadosztály küldte az előadó művészeket, persze csak férfiakat.

Június 2. Priznicet már csak éjszakára teszek, de János és Krémer ezt se veszi szívesen, félnek, hogy – meg találok gyógyulni idekinnt!

Nagy ramslipartiek vannak itt az ezrednél, de csak amikor az ezredes nincs idehaza. Semmiféle hazardjátékot nem tűr maga körül, ami különben az egész hadosztályban tilos. Hadtörvényszék, fogság és nagy pénzbüntetés jár vele.

Ma véletlenül találkoztam az ezredessel. Elmúlt elseje, és még se mentél haza? – támadt nekem. De olyan szép holdvilágos az est, csend, nincs semmi nesz, pedig már kilencedik napja elmúlt május 25-ike – és sehol semmi. Miért ne mehetnék vissza a zászlóaljhoz?

Június 3. Az ezredes ma reggelre szobám elé állította a kocsit, amin a hadosztály egészségügyi intézethez kellett mennem Silnora, Még hozzá a tegnapi parancsban a zászlóaljamat odaadták Mihajlovnak, véglegesen! Így hát nincs miért maradnom, s az is igaz, hogy ha lenne is offenzíva, az én hátraugró zászlóaljmnak még olcsó babéra sem igen kínálkozik,

Silnóra menet betértem a másik dandárhoz, meglátogattam Molnár tábornokot. Megnéztem új kápolnájukat, aminek csodájára járának odahaza. Most 8-án, a király koronázásának évfordulóján fogják felszentelni.

Az egészségügyi intézetnél a főtörzsorvos nemhogy magyarul, de még németül is alig beszél. A legénység előtt akart megvizsgálni,

de nem hagytam magam. Azután az irodájába vitt, de ott is egy bakának diktálta a leletet. Ő is azt mondta, hogy okvetlen haza kell mennem; még pedig sürgősen. Így tehát az ezredhez visszaérve, azonnal megkezdtem a pakolást. János nem hiába imádkozott. . .

15. Harmadszor idehaza.

Június 4. Reggel mintha igen távolról valami tompa dübörgés hallatszanék. Egybefolyó moraj, amelybe néha erősebb mélyebb dobbanásféle is vegyül. Néha úgy tetszik, mintha ágyúszó volna, de csak ha a fejemet a párnára teszem. De amint ébrednek az embe[^]rek, és megkezdődik a járás-kelés, már nem hallatszik semmi se.

Lejelentkezem, búcsúozom; Bothnak mondom, hogy mintha ágyúszót hallottam volna hajnalban? Ő nem hallott semmit, mert aludt, de sürget, hogy induljak, nehogy lekéssem a vonatot.

Indulunk, másodszer hagyom itt ezt a szép helyet; de most a kis lázzal törődöttebbnek érzem magamat, mint ősszel mikor igazán forró volt a fejem. Egy nagy tisztáson mintha megint ágyúszó hallatszanék Luck felől?

A hadosztály e. ü. intézettől a kisvasút zörgő rázó kegyetlen kis kocsiján megyek tovább. A deszkaalkotmányban a rázástól, hőségtől ismét megfájul a fejem, még rosszabbul érzem magamat; pedig Perespán szaladgálni kell a „Krankenabschubleitung” után, hogy továbbutazni engedjenek. Végre meg van ez is, berobog a lucki vonat és egy jó óra múlva Kowelben vagyunk.

Kowelből gyorsvonat visz tovább, már ott áll, amikor beérkezünk, Nagy tolongás van a kocsik előtt, amelyek közt látok egy hálókocsit is; de közelibe se tudok jutni, mindenki arra iparkodik. Szerencsére észrevett az udvarias osztrák vonatvezető; még éppen van egy üres füle, nekem kínálja fel; Oderbergig 13 korona. Felszállok – valóságos Eldorádó! A frissen vetett ágyból ugyan csak a felső jutott nekem, mert az alsót már egy Cholmban felszálló hadtápos foglalta le. Említettem neki, hogy alighanem ágyúdörgést hallottam reggel, mire mondja, hogy Olykánál megkezdték az offenzívát az oroszok.

Június 5. Éjfélkor jött át a vonat Lublinon, hajnalban Ivarigodon, reggel Radomban, persze átaludtam mindeniket. Este, 24 órai utazás után Oderbergben vagyunk. Átszálltam a pesti gyorsra, mindjárt indultunk is tovább. Most hallom, hogy Toporoutz-Rarencenál is támadtak s át is törtek az oroszok, Olykánál pedig tart a pergőtűz még mostan is.

Június 6. Pesten vagyok.

Június 7. Hazaértem Nagykárolyba, ismét a Vöröskereszt kórházba vétettem fel magamat. Most tudom meg, hogy a tüdőcsúcs-hurut mellett mellhártyagyulladásom is van, feküdni kell.

Július 15. Már öt hete hogy itthon vagyok. Kijöttem a kórházból és a szatmári kórház javaslatára (a károlyi csak fiókja annak) orvosi bizonyítvánnyal szabadságot kértem és a tátraiomnici üdülőbe beutalást.

Július 25. Tegnapelőtt bevonultam Egerbe a pótzászlóaljhoz. Ideköltöztem a lakásommal is, hogy a családom ne legyen úgy elhagyatva mint Károlyban volt, mert most segítség nélkül alig lehet kapni élelmiszert, ruhát vagy bármi mást. Előreküldtem a bútoraimat, nem gondolva rá, hogy nem úgy van, mint békében volt; megérkeztem a bútorok után, és sehol se találok lakást, míg végre sok szaladgálás után a véletlen ma hozzásegített. Mindjárt beköltöztem; Fekete gazdaszati százados fogja rendbehozni, míg én Lomnicon leszek, illetve mire a családom ideköltözik.

Augusztus 1. Hat heti szabadságom van július 21-étől és mai naptól négy hétre be vagyok utalva a lomnici tiszti üdülőbe, ahova ma délben meg is érkeztem.

Augusztus 21. A lomnici élet most még kedvesebb mint télen volt. Mőga főtorzsorvos ugyan már nincs itt és így tarokkparti sincs, helyette mindig a szabadban vagyunk. 18-án a király születésnapján nagy ünnepély volt; tábori mise, díszebéd, este hangverseny, minek rendezésével engem bízott meg az üdülő parancsnoka, Lemmel ezredes, A hangversenyre Pestről az opera művészei voltak itt, Szoyer Ilona, Vencell, Márkus stb,

A hangversenynek vacsora után a hallban folytatása volt; Vencell közkívánatra megint énekelt, és énekelt az üdülő bécsi fogorvosa Schwarz is, aki udvari kamaraénekes, Lemmel éjfélig cigányt és táncot is engedélyezett. Persze ha egyszer megkezdjük, abbahagyni nem lehetett. Hiába akartam éjfélkor zárórát csinálni, hiába oltattam

el a lámpákat, bizony reggelig folyt a tánc. Az öreg Lemmel reggel azt se tudta, hogy fejezze ki felháborodását a „rebellis lumperaj” felett! Csak annyit tudott – nagyot nyelve – mondani a jó öregúr, hogy „Na, ihr Ungarn! ...” A többit, amiben a „wilde Magyaren!” is biztosan benne lehetett, csak gondolta magában, de semmit se szólt. A mulatságnak azonban utözöngéje is volt. Lemmel az ünnep rendezéséhez visszatartott egy kadétot, akinek már letelt az üdülési ideje. Rendkívül ügyes fiú, minden mulatságnak a lelke volt és szívesen foglalkozott az ezredes leányaival. Arany vitézségi érme van, csinos, fess, sok nyelven beszélő, mindig beszélő kitűnő modorú gavallér, aki mókáival, imitációival, énekével órákig elszórakoztatta az üdülő társaságait. Páratlan hatást ért el a harctéri élményeivel; mindenki lélegzetvisszafojtva hallgatta, mikor elmesélte, hogy milyen hőstettel szerezte meg az arany medáliát. Amikor a hangverseny veget ért, a vacsorához a házigazda – Lemmel – képviselőként én ültem le a művészekhez és pezsgővel koccintva köszöntem meg a közreműködésüket. De aztán másfelé lévén dolgom, a kadétra bíz- tam, hogy legyen figyelemmel a művészek körül. Na hát volt is! Reggel jön a pincér a számlával: a kadét nemcsak folytatta az én pezsgőrendelésemet, hanem meg sem állt a Pommeryvel! De nem- csak amíg a művészek ott voltak, hanem – míg reggel ő maga vonatra nem ülhetett! Üthettük bottal a nyomát, eltűnt, és később sült ki, hogy sohase volt kadét, hanem rendkívül ügyes szélhámós borbély- legény, aki utolsó búcsúfelléptével alaposan megborotvált minket is.

Augusztus 25. Levelet kaptam Both Gyulától; röviden megírta az ezreddel történeteket, amiket ugyan már Egerben is hallottam s láttam egy vastag füzetnyí veszteségkimutatást (2100 emberről!), amit a harctérről küldtek haza. Az ezredet Berestianynál csakugyan nem érte támadás, mégis vissza kellett menniök, mert már 6-án messze hátukban voltak az oroszok. Harc nélkül kellett kiüríteni az annyi munkával kiépített állásokat, A legénység nem akart hitelt adni a visszavonulási parancsnak, szinte követelték, hogy előbb az oroszok ellen támadást intézhessenek. De aztán olyan nehéz menet volt mindjárt első éjszaka, hogy én azt csakugyan nem bírtam volna ki, mert a sötétben lóháton ülni nem lehetett, kocsin még bizonytalanabb volt az út.

Szeptember 2. Augusztus 28-án lomnici üdülésem lejárt. Ugyan pár nappal előbb Breit tábornok repülő bizottsága még újabb négy

heti üdülést javasolt, úgy hogy szeptember 25-ig maradhattam volna Lomnicon. De új egri lakásom berendezése, családom odaköltözése többféle dolgot adott, öcsém esküvőjét pedig szeptember 8-ra tűzték ki, hogy én is ott lehessenek. Azt terveztem hát, hogy elvégzem dolgomat és szept. 9-én, szabadságom lejártával bevonulok a pótzászlóaljhoz és onnan kimegyek a harctérre márcsak azért is, mert októberben három havi itthonlét után elveszteném a hadipótdíjat, amit pedig nem akarok megszakítani. Ezért bejelentettem, hogy nem veszem igénybe az újabb négy hetet.

Ezzel aug. 29-én elutaztam Lomnicról, Még ott ért az oláh hadüzenet híre. A Móga ott üdülő felesége kétségbeesetten panaszkodott, hogy félti az urát attól, hogy ezt a szegényt nem éli túl– (Az pedig később az oláh betöréskor – mint az oláh hadsereg orvosfőnöke – a debreceni kórházból az utolsó lepedőt is azzal vitte el, hogy „ez a háború!”)

Mire egy napi Kassán időzés után aug. 31-én Egerbe értem, már várt az értesítés, hogy másnap szept. 1-én orvosi vizsgán kell megjelennem Kassán a kerületi parancsnokságnál, A következő vonattal visszautaztam hát Kassára, ahol az orvosfőnök meg se vizsgált, hanem minden teketória nélkül harctéri szolgálatra alkalmasnak osztályozott. Mondtam, hogy szept. 9-ig szabadságom van, annak lejártával magam is ki akarok menni a harctérre. De az oláh háború miatt azonnal mennem kell és pedig nem a 12. ezredhez, hanem a 39. hadosztályhoz, amely a Stanislau körüli harcokban lefogyva Erdélybe megy és komplettírozni kell.

Szeptember 3. Siettem Pestre, kieszközölni a minisztériumban, hogy a 12. ezredhez mehessek. De nem lehet, a pótzászlóaljnál már várt a parancs, hogy azonnal indítsanak útba a 39. hadosztályhoz Kolozsvárra, Annyiban örömmel vettem a parancsot, hogy a 39. hadosztály ezredeivel ismerős vagyok, A 10-esek pátriámba valók, fiatal éveimet Kassán a 9. ezredben szolgáltam, még most is sok köztük a régi ismerős. De háborút viselni Erdélyben! ahol négy évig szolgáltam és a gyakorlatokról az egészet ismerem! Viszont nagyon sajnálom otthagyni az ezredemet, a „legjobb otthon”-t.

Szeptember 7. Alig tudtam körülnézni új egri lakásomon, tegnap 6-án Pestre indultam, este tovább utaztam (hiába tették miattam holnapra az esküvőt), és ma dél óta Kolozsváron vagyok-

16. Erdélyben az oláh háborúban.

Kolozsváron a Personal-Sammelstelle (személygyűjtő állomás) Szászrégenbe irányított a 39. hadosztály után, de csak holnap délután megy vonat. Kolozsvár olyan, mint a felkavart méhraj. Tele van katonával, civilekkel, menekültekkel, akik ide jöttek az oláh betörés elől. A szállodában nincsen üres szoba, illetve nem adnak, míg szállásutalványt nem hozok. Minden kávéház, étterem tisztekel van tele. Itt van az 1. hadseregpáncsnokság, amely Erdély védelmét vezeti; Arz gyal. tábornok a páncsnoka. Sok a német is. Ismerősökkel találkozom, akik már tudnak valamit. Bíz amit tudnak, nem nagyon biztató: alig van Erdélyben igazi csapat; a mi hadosztályunk lesz az első (!), de ez meg le van fogyva nagyon.

Szeptember 8. Délután indult a szászrégeni vonat; majdnem üres, mert utazni csak engedéllyel lehet. Késő este érünk Szászrégenbe, tovább nem is megy a vonat. Egy régi ludovikás társam, Bárdos Béla szds. a pályaudvarpáncsnok, tőle tudjuk meg, hogy a város üres, aludni sehol sem lehet. Így hát Berzsényi őrnaggyal – aki velem jött Egerből – a vasúti kocsiban töltjük az éjszakát.

Szeptember 9. A vonathoz csatolt konyhakocsiból kaptunk reggelit, aztán a Bárdos által kirendelt előfogaton elindultunk a hadosztályhoz Tekére. Az útmenti dombokon éppen javában folyt a szüret, s János egy pihenő alatt egy kosár szőlőt hozott. Éppen ebéd idején értünk a hadosztályhoz, az asztalhoz ültettek bennünket is. Dani altábornagy hadosztályparancsnok szabadságon van, Daubner ezredes, régi 12-es ismerősöm a helyettese. A vezérkari főnök Papp-Szabó vk. százados.

A 39. honvéd hadosztály plakettje.

Megkaptuk a beosztást és ebéd után azonnal indultunk, én a 10. ezredhez Szász-Lúdvégre. Útközben a dandárnál is jelentkeztem, annak most Daubner helyett Jankovich ezredes a páncsnoka. A 10. ezrednél Sáfrán Géza alezredes ezredparancsnok – ő is 12-es volt valamikor – igen szívesen fogad; az ezrednek kívülre egy

törzstisztje sincs. Az ezred egyelőre csak két zászlóaljából áll, az I-nek Petykó, a II-nak Strohoffer szds. a parancsnoka. Az enyém a III. zászlóalj lesz – amikor lesz. Addig beosztás nélkül az ezredtörzsnél maradok. Hát ezért kellett nekem lóhalálában úgy rohanni ide?! Az általános helyzetről az ezrednél is alig tudnak valamit. Az oláhok a határszorosoktól igen lassan nyomulnak a mi határbiztosító csapataink után. A mindössze 3000 puskát számláló 39. hadosztály itt várja be, míg pótlásokat kap és a helyzet kialakultával alkalmazásba kerül.

Miután beosztásom nincs, az ezred állapotáról nem sokat tudok. A tisztek közt aránylag sok az eredetileg is ezredbeli tényleges, több mint a 12-nél volt. Persze ez az ezred nem esett fogságba és soha nem fogyott úgy le mint a miénk. A legénység tisztja magyar, ebben a 12-nél mindenestre különb. Az ezredtörzsnél határozottan jókedv uralkodik, nincs az a hivatalos, száraz, túl józan tónus, mint sok helyen lenni szokott.

Szeptember 10. Ma vasárnap az ezred díszebéd után népünnepelet rendezett, amelyre hivatalos volt az egész falu. Ott is volt mindenki, aki csak mozogni tudott. Volt legénységi szavalás, voltak játékok, zsákbaütés, kötélhúzás, számárverseny, lepényevés stb., utána tánc, aminél a magyar fiúk csárdásra tanították az oláh leányokat, majd azok mutattak be oláh táncokat.

Szeptember 11. Az ezred ma Szászrégenbe ment, ahol a hadosztály zenéjére díszmenetben vonult el von Morgen porosz tábornok, az Erdély északi részében levő összes erők parancsnoka előtt; borotvált arcú, imponáló külsejű tipikus porosz. Igen megdicsért bennünket, örül, hogy magyar csapatok fölött parancsnokol.

A város jórészt üres. Egy gazdag zsidó pompás lakásában van az egész ezredtörzs, csakhogy egy pár ócska bútor kivételével – amit nem volt érdemes elvinni – üres mind a 12 szoba. A városban néhány bolt nyitva van, nevetségesen potom áron vásárolhatunk benne, aminek hasznát vehetjük.

Szeptember 12. Továbbmegyünk. Miután lovam a 12. ezrednél maradt, egy jelentőlovas lován ülök; kegyetlen rossz a nyereg, hamar meguntam a dicsőséget, és felcserélem a nyeret – kocsival – Az ezrednek pompás hintója van, Brest Litowski emlék – tehát egyet-mást mégis csak hagytak ott az oroszok! Az ezred az elsők között

volt az ostrom után bevonulók között és sok mindennel felszerelte magát. Megérdemelték, sok vérükbe került.

A 9-esek mennek előttünk. Megismerem és megszólítom az ezredkürtöst Mihók Gyurit, aki kadét koromban az én cigánydobosom, azután zászlóalj dobosunk volt Kassán. De ő nem akar megismerni. Ejnye, mondom, én emlékszem magára és maga nem emlékszik reám? Igen, mondja, Mihók csak egy van, aki már húsz éve ezredkürtös Kassán, de tiszt annyi volt az ezredben, hogy valamennyire emlékezni nem lehet, Igaza van!

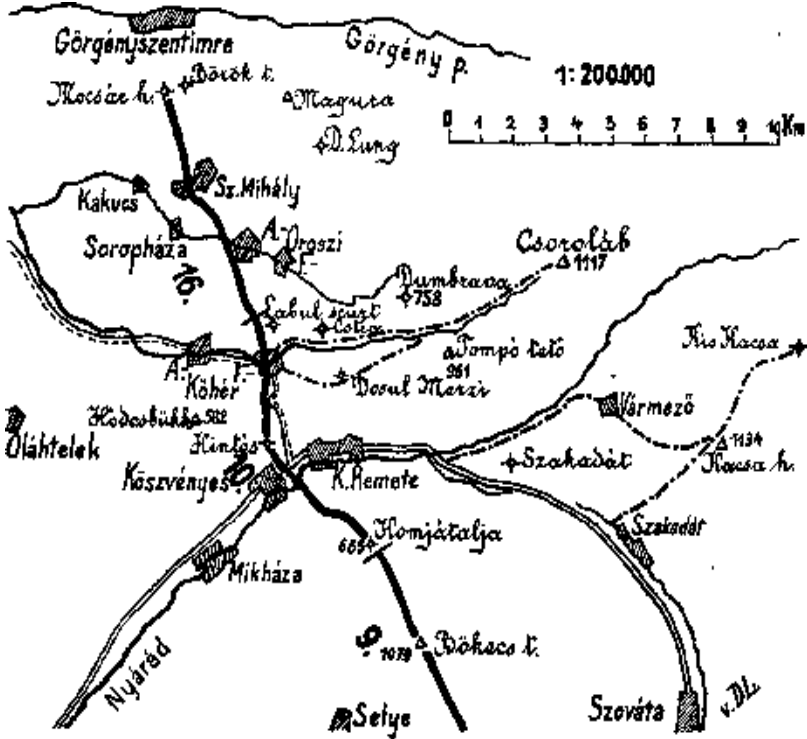
Gernyeszegen a gróf Teleki kastélyban pihenő és villásreggeli, azután Nagyernyén beszállásolás. Az ezred és vele én is a báró Bálintit kastélyában vagyok. A fiatal háziúr – különben maga is katona, de két évi frontszolgálat után felmentve itthon gazdálkodik – velünk ebédel s ezalatt ugyan megtréfálták a felszolgáló tizedessel Petrikék. A tizedes felszolgálás közben mondja neki, hogy ismeri a frontról; emlékszik é reá, mikor itt és ott vele együtt csinált rohamot? Hogy patakozott a vér! . . . hogy robbant a gránát. , . (Bálintit csak néz, nem emlékszik semmire) – ordított a sok sebesült. . . nyögtek a haldoklók . . , vér . . . vér . . . ideütött... S aztán mind sebesebben, vérbenforgó szemmel, már habzó szájjal kezd beszélni, hadarni, mind sebesebben, értelmetlenül, összavissza darál szédületesen. Bálintit már megijed, látja hogy örülten van dolga, zavartan néz körül – mikor aztán Petrik, az ezredsegédtiszt int a tizedesnek, hogy elég volt, hagyja abba. Az kimegy, akkor aztán kitör az elfojtott nevetés. Mint minden új emberrel, velem is meg akarták csinálni ezt a tréfát; de a tizedes nem merte, főként mert ismer és nem tudja, hogy én is nem ismerem é? Divatáru kereskedő és múlt karácsony előtt Miskolcon ő szolgált ki, mikor a menekülési olcsósági hullám alkalmával bundát vettem krisztkindlinek.

Szeptember 13. Oláhtelekre jöttünk és előreláthatólag hosszabb ideig itt maradunk. Délután Sáfránnal szemrevételeztük az ezred részére Alsóköhér előtt (Lábul Scurt 585 – Felsőköhér-Hintós-Köszvényes-Kom játalj a) kiutalt védőállásokat. Annak a már régebben előkészített védelmi vonalnak (Dauerstellung) a része ez, amit Erdély védelmére a felső Marostól a Küküllő völgyön át a közép Maroshoz a háború elején építettek. A vonal jól vezetve, műszaki emberek tervezték; de a kiépítés özönvízelőtti. Azon kívül több mint egy éve gondozás nélkül állván, nagyrészt beomlott, le-

mosta az eső, használhatatlan. Mély árok álló lövészek számára, de keskeny, nem lehet benne járni; és ami hegyes vidéken el nem kerülhető, a szemben levő hegyekről mindenütt belátható.

Ezt az állást kell védelemre előkészíteni és védeni addig, amíg támadásba mehetünk. Hogy az egész, nem tudom hány száz kilométeres vonalra erőnk nincs, az természetes. Hogy hol, mi van?

33. vázlat.

A 39. hadosztály a „Dauerstellung”-ban.

1916. szeptember-október.

arról semmit sem tudunk. Az ezrednek kb. 800 puskájára több mint 7 km vonal esik. Az állást egyelőre nem is kell megszállani, hátul 10 km-re Oláhtelken maradunk, és onnan járunk az állást építeni. Hogy aztán mit fogunk belőle megszállani, az attól függ, hogy hol támad az oláh. Mi a hadosztály közepén vagyunk. Tőlünk balra

a 16. ezred lesz Soropháza-Kakucs-Görgény szentimre előtt, azon túl a 61. (72?) hadosztály. Jobbra tőlünk a Bökecs környékét a 9. ezred szállja meg, mögötte a 11. ezred hadosztálytartalék, A hadosztálytól jobbra a Csécsi-népf, lovasdandár van Szováta körül.*

A vidék gyönyörű. Csupa erdő, szebbnél szebb hegyek, a falvak – mélyen a völgyekben fehér házak, zöld kertek között – lefektetett bokrétnak látszanak, Jobbra messze a fogarasi havasok hósapkás fejei, mögöttünk a Marost kísérő lankás hegyoldalak. Előtünk legfőbb védőink, a székely hegyek: balra a görgényi havasok, jobbra túl a Hargitta, felőlük idehallatszik néha egy ágyúlövés. Különben még csend, ellenség egyelőre sehol sem jelentkezik.

Szeptember 14. Nincs semmi dolgom. Nem tudok lovat kapni, a vonattól fogok egyet választani. Délben Daubner itt ebédelt, este tarokkoztunk. Itt tudnak ám!

Szeptember 15. Daubnernél voltunk gratulálni, kitüntetését kaptott, Nála ebédeltünk, aztán tarokk volt megint. Szeptember 16. Semmi dolgom, leveleket írok. Szeptember 17. Az ezred két védőszakaszból fog állani. Jobb-szakasz: Strohoffer a II, zászlóaljjal Komjátaljától a Hintóság. A balszakaszt én veszem át: I, zászlóalj a Hintóstól a Lából scurtig. Egy századom ezredtartalék.

Védőszakaszom kulcsponjtját a Lából scurton 3-400 lépésre kofferszerűen kiugró kb, 300 lépés kiterjedésű előretolt állás képezi (1. 18. táblán). A fővonallal mély és széles – szintén védhető - futóárok köti össze, maga az előretolt állás a védőszakasz egész előterepe fölött uralkodik, és oldalozza azt.

Megkezdem a védőszakasz munkáit, délelőtt megbeszéltem a századparancsnokokkal a részleteket. Felsőköhéren az állás nincs kiépítve, kitzve sincs. Először ezt fogjuk kiépíteni, ki jelöltem a vonalat a kerteken át, Sajnos a házakból is le kell bontani néhányat; a patak vizét fel fogjuk duzzasztani. Estére Oláhtelekre megyünk vissza.

A Lából scurtra délelőtt ÉK. felől egyes lövések hallatszottak.

* Hogy – különösen ezen első időben – milyen kevés csapat védte Erdélyt és verte ki onnan az oláhokat: Balassa Béla akkor vezérkari ezredes és a mi felettünk is parancsnokoló VI. hadtest vezérkari főnöke beszélt később, hogy nem akarták elhinni és tréfának gondolták a szeptember közepén kiadott első intézkedést, amely szerint a VI. hadtestnek a Görgényi havasok-Hargitta vidékén alig valami kis csapattal sokkal több mint száz kilométeres arcvonalat kellett megvédeni.

A II. zászlóalj ma már védőszakaszában maradt és egy félszázadot a Kis Kacsá 1205 magaslatra, 18 km-re a védőállás elibe tolt maga elé.

Szeptember 18. Ismét Köhéren dolgozunk, Délben a Görgény völgyből egyes ágyúövések hallatszanak.

A napi munka után Oláhtelken azzal fogadnak, hogy az ezredtörzs azonnal Kőszvényesre megy, én pedig az I. zászlóaljjal Alsőkőhérré megyek, 18^h-kor már indulunk is, Köhéren egy tiszta úriféle házba, a segédjegyző lakásába szállok. Nincs itthon senki, tárva nyitva volt a ház.

Az előretolt osztagok érintkezésbe léptek az ellenséggel, a II. zlj. Kacsára előretolt félszázadát egész századra erősítette meg.

Szeptember 19. Kiutalom a századoknak a megszállandó területet (4. részi, térkép), amelyekben azonban a megszállást csak akkor fogom elrendelni, ha szükség lesz rá, Első vonalba csak minimális erők, az akadály hosszantazására szükséges puszkák teendőik, a többi tartalékban marad.

Jobb védőszakasz: Petykó szds, a 2. századdal (Lucskay fhgy. a Hintóstól Felsőköhérig, Balszakasz: Szerdahelyi fhgy, a 3. századdal F. Köhér és Lábul scurt. Az 1. szd. az én tartalékom megosztva az országúttól jobbra s balra A- és F, Köhér között, A 4. század ezr, tartalék, megosztva az 549 (Petykó szakasz közepe) mögött.

Mindenik század a maga szakaszát rendezi be; kijavítja az árkot, mellvédet, leplez, ami igen fontos azért, mert a meszes fehér talaj a füves talajtól nagyon elüt. Akadályokat építünk, 2-3 soros drótot és spanyol bakokat. Már tegnapelőtt lebontottunk két házat; képzelhetni, micsoda siránkozást vittek végbe a lakosok, hiába tudják, hogy kárukat meg fogják téríteni, szebb házuk lesz mint azelőtt. Most egy házat fel kell gyújtani, mert a lebontásra már nincs idő. De a felgyújtás se ment könnyen; a füstös kormos nádfedélbe úgy beleette magát a zsiros lerakódás, hogy nem gyúl meg; a padláson kellett csóvákat rakni a fedél alá.

Felsőköhért ki kell lakoltatni. Egy pár huszárt kaptam, hogy Szászrégenbe kísérjék a kilakoltatottakat, Persze az oláhok nem akarják itthagyni a falut. Olyan jajveszékelés van, hogy az embernek megesse a szíve, – ha szabad volna. Elbújnak a kilakoltatás elől, úgy kell őket összefogdosni a házak és kertek között, s van aki hülyének tettei magát, erőszakkal kell elcipelni az udvaráról, es akkor is megszökik,

kell szállani az állásokat, A Petykó szakasza – 2 km – két szakasszal, a Szerdahelyié hárommal szállja meg a vonalat; utóbbiban egy szakasz előretolva a Lából scurtra. Két tábori őrs megy előre egyik a Dumbrawa 758-ra, másik az attól D. levő völgyben a F. Köhérről és Dósul Merziről K. vivő utak egyesüléséhez.

Délben jobbszakaszom előtt, a Dósul Merziről Köszvény es-Remetére húzódo gerincet Horváth Imre alezredes egy 11-es zászlóaljjal szállotta meg. Feladata az esetleg támadó ellenséget fejlődésre bírni, aztán visszavonulni a Hintós mögé. Éhez az akadályaimon kapukat készítették.

Zászlóaljam ma már az állásban marad. Harcálláspontom F. Köhértől nyugatra a tartalék mellett lesz, ahol az utászokkal földőzeteket építették. Egyelőre A. Köhéren az eddigi szállásomon vagyok.

Szeptember 20. Tőlünk balra a 16-osok felé az oláhok szemből és É. felől előnyomultak, a 16. ezred előretolt különítménye előlük visszahúzódott.

Szeptember 21. Az ellenség előttünk is megjelent, A II, zászlóalj előretolt járőrei visszavonultak a Kacsán levő századhoz.

Vége lovat kaptam az ezred vonattól. Egészen jó sárga, csak a nyelve lóg.

Szeptember 22. Dél előtt a Labul scurt megszállását vizsgáltam, délután a falu megszállását vettem át részletesen. F. Köhéren Szerdahelyinél ebédeltem; ott volt Kövér t. hgy., az ezred festője; a tiszti k'arrikatura gyűjteményhez megrajzolta az enyémet is. Estére az alsóköhéri kvártélyomon találtam Kovács Antal őrnagyot, aki az I. zászlóalj parancsnokságát veszi át. Meglep a dolog, Ő most jött a harctérre, én már majd két hete várom, hogy zászlóaljat kapok. Addig hát facér lettem megint.

Szeptember 23. Nemsoká itt lesz a 9. századom, amely eddig koleragyanú miatt kontumácia alatt van a hadtápkörletben. Abból és a vele érkező menetből* fog megalakulni a zászlóaljam. A törzs – küldöncök, telefonisták, gazdasági hivatal és a vonat – már itt van, átvettem felettük a parancsnokságot. Segédtiszem Szerdahelyi Gábor főhadnagy, tényleges, igen snájdig fiú. Alsóköhéren egy jó-módú székelly házban rendezkedtünk be.

* Közhasználatban csak „menet”-nek, a közösköknél „Marsch”-nak hívták a menetalakulatot akkor, amikor azt nem mint csapat egységet, hanem mint új pótlást említették. Pl. hogy „beosztották a Marsch”-ba, vagy „a XIII. menettel ment a harctérre”, vagyis amikor nem a csapat nagy ágáról, hanem a harctérremenés, pótlás tenyero), időpontjáról volt szó.

Szeptember 24. Hideg van, éjjelre fűteni kellett.

Szeptember 25. A 16. ezrednek a Csorolábra előretolt századát tüzérség lötte.

Szeptember 26. Semmi dolgom, egész nap itthon vagyok.

Szeptember 27. Az ezred a Tompó tetőre támadási gyakorlatot tartott, amiből majdnem igazi háború lett, Én is kimentem mint néző. Szerdahelyivel lóháton kapaszkodtunk fel a köhéri völgy erdőiben a Tompóra, ahol már fejlődve találtuk az ezredet; feltűnően nagy volt a csend, integetnek, hogy mi is csendben legyünk: az ezreddel szemben úgy kb. 800 lépésre az erdőszélen valóságos ellenség volt, oláh rajvonal. Nem nagy erő, valószínűleg valami felderítő osztag lehetett, s mire jobban szemügyre vehettem volna őket, már el is tűnt a kéksapkás vonal. Siettek otthagyni minket, mielőtt komolyan vehettük volna a gyakorlatot, így aztán mi se mentünk utánuk, hiszen csak gyakorlaton voltunk. De nem tudom, mi lett volna, ha mi ketten Szerdahelyivel a Tompón nem az ezredünkre, hanem véletlenül pár száz lépéssel hátrább az oláhokra bukkanunk,

A Tompóról mesés kilátás van mindenfelé. Persze állásaink úgy látszanak, mintha az ember a tenyerét nézné; belátni a legkisebb részletet is.

Szeptember 28. Átköltöztem Köszvényesre, holnap itt lesznek a századaim. Rendeleti Közlöny érkezett, benne szignum laudiszt kaptam kardokkal az 1914 rawaruskai harcokért. Magam kértem tavasszal egy rendelet alapján, mely szerint régebbi fegyvertényekért kérelmezni lehet a kitüntetést. Nem sok a szignum, de azt hiszem így is egyedüli vagyok, aki azokért a harcokért kaptam valamit.

Szeptember 29. Beérkezett két menetszddal a 9. századom, A két menetszázad 320 fő, ebből százat leadok, kapom helyette a fél 4. szdot,

A fél 9. szd. + 73 pótlás alakította a 9– szdot.

Másik fél 9. szd, + 73 pótlás alakította a 10. szdot.

A fél 4. szd, +73 pótlás alakította a 11. szdot.

Zászlóaljam létszáma 627 ember 479 puskával és két géppuska, amit az I. zlj adott. Szdparancsnokaim: 9. Szálai Róbert, 10. Fekete Elek, 11. Nyitray Károly, gp. Ludman István t, hgyok.

A 10. ezrednek nagy századai vannak, míg a 12-nél annyi köteleket alakítottunk, ahány parancsnok rendelkezésre állt. Sok volt, ha a századnak száznál több puskája volt, sőt 6 pici századdal már

Berestiany faligyelőm

Berestiany dorongút

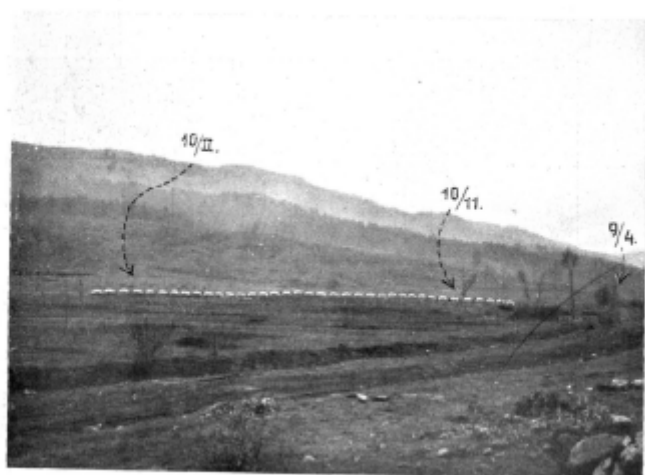
18. tábla

L. Scurt

Peatra

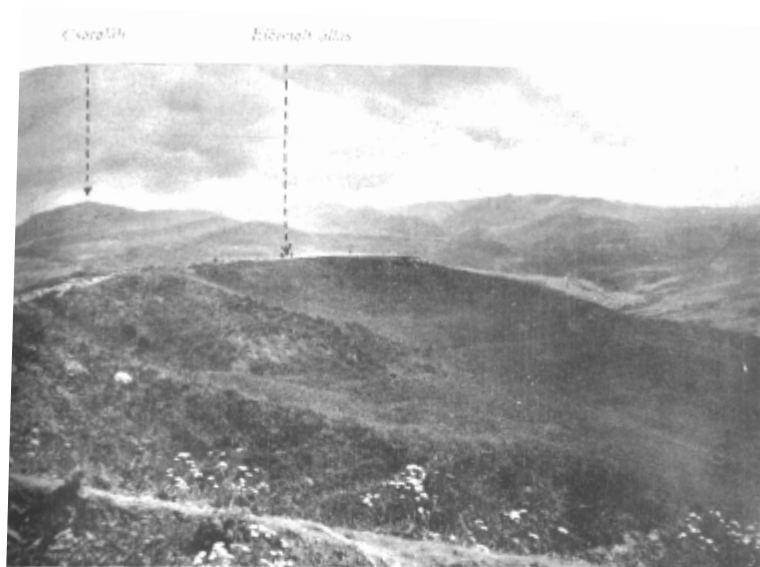

Labul scurt; Dauerstellung, előretolt állás

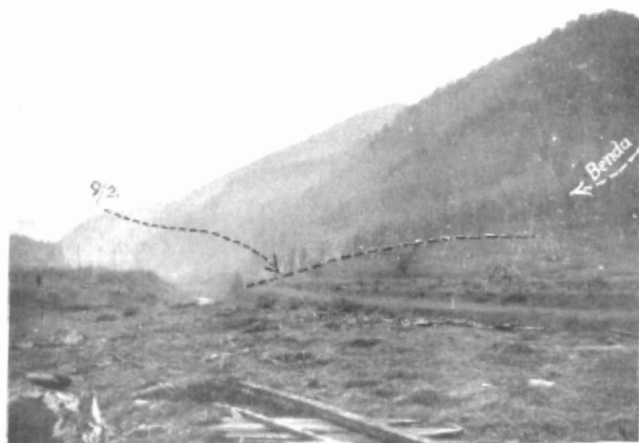

Az Úz-szoros kijárata Pojana Uzului felől

19. tábla

és az abba vezető összekötőarok

az ellenséges állással és a támadó századok irányával

10. ezred az Uz-hágón

Litzmann német altábornagy szemléje

három félzljat alakítottunk, 600 puskából egy ezredet, ami máshol alig tesz ki egy zászlóaljat. Ennek az a hátránya volt, hogy magasabb helyen sokszor nem is tudták, hogy hány puskánk van, hanem hogy hány zászlóaljunk; és éhez kaptuk a feladatot, három hát félzászlóaljjal majdnem ugyanazt, mint a teljes ezredek, így hát csakugyan jobb a kevés de erősebb kötelék, viszont a mi rendszerünkben helyesebb volt, az, hogy minél kisebb a kötelék, annál könnyebben vezethető.

Zászlóaljam egyelőre Kőszvényesen marad. Szerdahelyi mellett be van osztva segédtisztul az ezredtől Merkovíts fhgy is, Egy jómódú székely gazdánál lakom. Igen szép tiszta a ház, padlós, jól bútorozott szoba, minden ragyog. Ilyen az egész falu. Lefényképeztem a Kiss Menyhért szülőházát, az a legszebb és annak van a legszebb székely kapuja, A plébános kis kapuján ez a versike áll:

*Vándor, e kis kapu nem akar kizárni,
Csak azt mutatja hogy merre kell bejárni.*

Kőszvényes a Nyárádvölgyi székelység legszebb faluja, a székelység északi határa; a Hintóson túl kezdődik az oláhvilág, A szabadságharc alatt erős összetűzések voltak a két vidék népe között,

Szeptember 30. A 9. század hajnali 1^h-kor a Tompó tetőre ment felváltani az ott volt I, zljbeli szakaszt.

Az ezred 8^h 30-kor intézkedik: Görgeyválygyben a Hesslinger alezredes csoportja (61. hadosztály?) a főállásba ment vissza.

Az állások a zljak által megszállandók.

9. szd. a Tompó tetőről a Cotiára jön vissza, a Szakadaton levő II. zljbeli század a Dosul Merzire.

III. zlj. A. Köhéren védelmiszakasz tartalék. Hozzá a 9. szd. helyett az 1. szd. osztatik be. A zászlóalj Daubner ezredesnek van alárendelve, de igen sürgős esetek kivételével csak a hadosztály engedélyével használható fel.

A hozzám beosztott géppuskás szakasz a II. zljhoz bevonult.

10^h-kor indulok a zászlóaljjal Hódosbükön át A. Köhérré. A Hódosbükkről látni, hogy a Dumbrawán égnek a szénaboglyák, felgyújtották a visszavonuló osztagaink. Délután bevonult a 9. századom, egy raj kivételével, amely a Tompon tábori Örs maradt. Zászlóaljam Köhér keleti végén csűrökben van elhelyezve, egyesített vonat, gazdasági hivatal a falu Ny, végén. Tegnapelőtti szállásomon a szíves székely familiánál vagyok.

Délután Szerdahelyivel tájékozódni voltam a falutól E. Uratvin 546-on, Onnan látjuk, hogy az oláhok a 16. ezred balszárnyára,

a Mocsár hegy (Kakucstól É.) D. lejtőjén levő állásokra belőtték magukat. Este a Tompon erős tüzelés, az oláhok erősen rakétáznak.

Vacsora után kitűnő tarokkot csináltunk. Szerdahelyi és famulusa a kis Petrik zls., meg Bodolay doktor igen jó játékosok.

Október 1. A téli időszámítás kezdődik, az órákat egy órával vissza kellett igazítani.

Kora hajnalban erős ágyúzás hallatszik, 8^h-kor az ezred értesít, hogy az oláhok a 16. ezred balszárnya előtt a D, Lungra és a Magurára mentek elő. Teljes harchelyzetet felvenni! Minden parancsnok figyelőhelyén legyen!

Délelőtt a 16-osok felől erős ágyúzás hallatszik, a saját tüzeriséget is hallani, A dandár támadás valószínűségéről telefonál. A 9. századnak a Tompon maradt raja hamis jelentés folytán még mindig nincs felváltva. Este északon nagy tűz, talán Oroszi ég? Különb. csend, csendes eső.

Október 2. Délelőtt a szdparancsnokokkal szemrevételeztem az A. Köhér körüli völgyeket. Harcálláspontom A. Köhértől délre húzódó völgy K. lejtőjén van, 700^x-re a falutól; a figyelő a tetőn.

Esik az eső, a századok a csűrökben töltést tüzelést gyakorolnak. Az I. zászlóalj előtt teljes a csend.

A 16-osokat hajnalban megtámadták az oláhok, de visszaverték őket. Kb. 25 halott maradt az állás előtt, 19 foglyul esett.

Délben az ezred értesít, hogy a Szováiai völgyben támad az oláh. A 9. század tartaléku azonnal Kőszvényesre indul.

15^h: az oláhok Kőszvényes Remete K- szélén beásták magukat, tüzeriségük belövi magát. Délután belőtték magukat az én földzékemre is, sőt jó darabig lötték annak egész környékét, azután A. Köhér Ny. részétől – ahol a vonat van – délre nyíló völgyeket, nemsokára a falu K. végén a századok körletét. Miután így a falu felgyújtásnak van kitéve, az ittlévő két szdot és a vonatot a falu Ny. végén két szakadék közé rendelem,

17^h30: Kőszvényes Remetéhez egy újabb oláh zlj, érkezett; fele a Dósul Merzi felé, másik fele délre a völgyekbe húzódott, A Dósul Merzin és a Cotián egy-egy századunk áll. Utóbbi 16^h30-kor azt jelentette, hogy ÉK-ről gyalogság nyomul felé,

18^h 15: a Dósul Merzi-i szd. visszajött, csak egy tábori őröt hagyott a helyén.

Október 3. A Dósul Merzi tábori őrös éjjel visszajött az oláhok elől, azok megszállták a Dósul Merzit,

3^h: részünkről erős lövegtűz.

Hajnaltól az oláhok megtámadták a 16-osokat és 1 l-eseket, A Böröktetőn visszaverték a támadást, az ellenség visszavonult, de erősitésével újból támadni készül,

7^h15: a 16-osokat már nem támadják,

7^h45: teljes csend, de 5 percel később az oláhok betörték a Böröktetőn, Ellentámadás Görgényszentimrénél folyamatban,

7^h50: a 11. ezredre új támadás indul, A hadosztálytartalékból Horváth Imre megy oda a zászlóaljával,

8^h: ellenség a F, Oroszi temetőnél gyülekezik, Cotiára készül támadni. Dósul Merziről és tőle ÉK, 524-es házcsoporttól 4-5 oláh század támad,

8^h55: a Cotiára előretolt századunk visszajön,

9. század a Hintós mögött mint tartalék beássa magát,

A Labul scurti előretolt állást az oláhok F, Oroszi felől, a Cotiáról és a Dósul Merzi felől is támadják,

10^h30: az I. zászlóalj a Lábul scurton visszaverte az oláhokat, akik szédületes naivitással intézték a támadást! Húsz év előtt a sima gyakorlótéren se csináltuk így, Oroszi felől, a magas előállásunk előtti mély, teljesen belátható katlanban egy teljes zászlóalj sűrű egyenes vonalban jött előre, úgy hogy abba nem találui - egyszerűen nem lehetett! A Lábul scurti előretolt állás őrsége - mindössze egy szakasz két géppuskával – 5-600^m-re engedte őket, akkor aztán rájuk zúdították a tüzet, mire az oláhok hanyatt-homlok szaladtak visszafelé. Hasonlóan volt a többi oldalakon is,

11^h: I. zászlóalj jelent: az ellenség mindenütt visszavonult, csak a 611-et tartják megszállva a Cotia mögött, A Lábul scurtról Orosziba húzódó völgyben 40-45 holttest maradt. Részünkről sebesült sincs, A Dósul Merzire az I. zlj. egy szakaszt küldött tábori Őrsül. A dandárparancsnok végignézte a Lábul scurti támadást és megdicsérte a védőszakaszt.

Több támadást az ellenség meg se kísérelt. Hát így akarták ezek Erdélyt elfoglalni?!

Délután visszaköltöztem előbbi lakásomba, a jegyző házába, mert a falu K. részét többször lőtték a nap folyamán.

Október 4. úgy látszik, hogy az ellenség a II, zászlóalj előtt a

Szakadát völgyben visszavonul, míg az I. zlj. előtt a 611-en és F, Oroszitól D, beássa magát. Észak és dél felől néha saját ágyúzás hallatszik. Este az ezred értesít, hogy a Böröktetőn megint betörték, de ágyútűzzel kiverték őket megint.

Jobbszárnyunk előtt ellenség csak messzebb, Remetén túl van; a Cotia előtt csak kisebb erő maradt.

Este 21^h-kor egy I. és egy II. zljbeli század tüzéségi tűz után Remetén rajtaütést (?) hajtott végre, A 11. szd. a támadó század helyett már 19^h-kor az I, zljhoz ment. Mint hallom, a vállalkozás semmi eredményt nem hozott,

9. szdom a 9. ezred mögé ment tartalékul.

Október 5. Az ellenség a hadosztály előtt visszament, csak a Cotián és a Bökecsen maradt meg a beásott vonal, Az ezred a Cotiára támadni fog, 10. szdom 7^h-kor a Cotiára támadó I, zljbeli század helyére a Lából scurtra indul, s így egy századom se maradt, csak a konyháim és a vonat, A 9. század Selyén van, 10. és 11. a Lából scurton.

Ragyogó szép reggel, Felmegyek az ezred Hódosbükki figyelőjébe, onnan nézzük a harcokat. Igen szép a kép, amit a támadás mutat, A Cotián levő oláh vonalat (utóvéd lehet) másfél század a Lából scurtról arcban támadja, a 11. század átkarolja a Dósul Merziről Csajághy fhgy. alatt, Köszvényesről is támad két század Remete felé, azok parancsnokságát Szerdahelyi vette át. Alig indul meg a Lából scurtról a támadó vonal, az oláhok előbb egyenként, aztán mindenestől futnak hátra a Dumbrawa erdőibe, úgy rohannak, hogy alig tudja követni őket a tüzéségi tűz. El is késett a gyalogsági támadás, különösen a Csajághyé; mire odaértek, alig volt az állásban valaki. Azok ugyan állítólag öt lépésre bevárták a támadást, – de alighanem véletlenül maradtak ott, nem vették észre, hogy a többi visszafutott.

Szépen látszott a 16-osok támadása, a D. Lung elfoglalása is. Mint hallom, a 9-eseknél a Bökecsen komolyabb volt a harc. Hozzánk egy oláh zászlóalj támadása látszott, csúnya vereséggel végződött, A 9-esek mögött álló 9. századom beavatkozására nem került a sor.

Az ezredparancsnokságnak Hódosbükki gránátmentes fődözékében ebédeltem és lefényképeztem az épp akkorra odaért oláh foglyokat; egy t. hgy. 18 emberrel, akikhez később még 14-et hoztak.

Ruhájuk egészen molnárkék, sapkájuk olyan mint a miénk, de formája egy kicsit más. Kísérő embereink beszélnek, hogy a tiszt fog-ságbaesésekor térdreborulva könyörgött, hogy hagyják meg az életét. úgy látszik, arra tanították őket, hogy mi halomra öljük a foglyokat. Különben sem tesznek valami kedvező benyomást, ámbár amit először hallottunk róluk, az nem volt rossz. Mikor szept. 21-én tábori őrünk a Kacsáról visszavonult, két súlyos sebesültet ott kellett hagyniok. Másnap a tábori őr megint előrement és a két sebesültet a régi helyén találta. Az oláhok igen emberségesen bántak velük; bekötözték őket finom – francia eredetű – kötszerrel, és ellátták mindennel. Van az oláhoknak valamijük, ami teljesen idegen és meglehetősen kellemetlen nekünk: a *vadászkürt*, amivel az erdőben fenntartják az összeköttetést. Ez a messzire hallatszható havasi kürt az erdei csendben, ismeretlenségben bizonyos misztikus lenyűgöző hatással van arra, aki nem várja, nem ismeri.

Délután kimentem a Lábul scurtra és a Cotiára. Halottakat már nem láttam, de 67 puskát és 5 szekér szerelvényt szállítottak be a harc helyéről.

Estére az I. zjlnál Köhéren maradtam. A 11. század ezredtar-talékul van kirendelve Köszvényesre, a 10. pedig egy II. zljbeli szá-zaddal együtt a 9. szdhoz, a 9-esek mögé Selyére ment. A Bökecsen úgy látszik, még nem intézték el teljesen az oláhokat.

Október 6. Délelőtt Köszvényesre a plébániára költöztem. A plébános nincs idehaza. Délután megfürödtem; már nem látszik semmi háború, bár bizonytalan, de békés hangulat uralkodik. Délután idejött a nagyernyei pap, látni szeretne valamit. Este kimentem vele a falu szélén levő állásokhoz. Ellenség nincs, ami még ittma-radt, az Remetén túl van, onnan még hallatszik néha egy-egy Bö-kecsre szánt ágyúlövés. Csak a fényszórókat nézhettük meg, azok még működnek a kertek alatt.

Milyen más itt a háború, mint az oroszokkal szembe volt! Ez csak afféle fiók-operetteháború ahhoz. Sokkal könnyebb azzal, hogy itt nincs vagy alig van nagykaliber. Szokatlan, hogy nincs zárt vonal, amit megszoktunk odafennt, ahol csapat csapat mellett zár-közva volt és ha valahol egy kis hézag maradt, mindjárt milyen nagy volt a panasz! Az óriási kötelékekben túlérzékenyek lettünk a há-tak és oldalak iránt, itt meg csak a fütak mellett van valami. Egé-szen különös a terep, ilyen se volt odafennt. Mindenhol min-

dent látni, az ezred figyelőjéből majd az egész hadosztály vonalát és harcát látni lehetett.

Október 7. Alig aludtam valamit, hajnali fél 3-kor feltelefonáltak: reggel hétkor menet! Utazómenet!

Csúnya zimankós borult idő, Az ezred Köszvényesen gyülekezik– Mi van? Hová lett az ellenség, hiszen este még ágyúzott Remetén? Most pedig itt hagyunk csapat papot, még csak nem is utána megyünk, hanem oldalmenet lesz Székelyudvarhely felé,

8^h-kor indultunk, én még csak a 11. századdal. Egy úton megy az egész hadosztály, nagy a kavarodás. Köves rossz úton baktatunk, mindenütt nagy a sár. Nemsokára le is tértünk a Nyárad völgyből, Deményháza és Márkod között meredek hegyoldalnak vágunk. Vége a rendnek, lemarad minden konyha és vonat. Márkodon bevonul a 9., 10. század, nem voltak harcban, nem hiányzik senki se.

Hegyes-völgyes rossz utakon délután a Kis Küküllő mellett *Makfalvára* (25 km) értünk, beszállásolunk. Most kezdjük igazán értékelni az eddigi eseményeket, nemcsak mint katonák az ellenség visszavonulása fölött, hanem mint magyarok azon, hogy kiverjük Erdélyből az oláhokat. Ez is más érzés, mint idegen földön volt. Ott csak személyt érdeklő közvetlen érzések hatottak a lelkekig, de arra senki se gondolt, hogy a háborúnak rossz következményei is lehetnek. Csak terhes volt a háború, de veszedelmét csak magunkra éreztük, nem az országra is. Itt azonban a *haza* forgott veszélyben, az otthon, a jövő. Hiszen az új ellenséggel kétséges lett a háború kimenetele – és most megszűnt a lidércnyomás, a győzelem most nemcsak a katona győzelme, hanem a magyar ember győzelme is. És ami fontos: a rejtélyes, megoldhatatlannak látszó kérdés – hogy mivel verjük ki az oláhokat? – megoldódott. Bizhatunk a vezetésben, tudják hogy mit csinálnak odafönt!

Együtt vacsorázik a zászlóalj tisztikara, először vagyunk együtt valamennyien. Sok köztük az ismerős. Szerdahelyit Miskolcra ismerem, akkor gránátnyomástól néma volt (most bezzeg nem az!). Nyitray és Szalay földieim, a fiatalok közül többen voltak miskolci önkénteseim. Örülök hogy itt látom köztük az egyik Pandulát (ketten voltak), akit sokadmagával ki kellett tenni a tanfolyam közepén. Akkor egy érdekes szemrehányó levelet írt nekem arról, hogy az eljárás igazságtalan volt vele. Normális viszonyok közt katonailag elképzelhetetlen, talán függelemsértés, hogy önkéntes szemrehányó

levelet írjon a századosának. Dehát sok furcsaság esik meg rendkívüli viszonyok között, napirendre tértem a dolog fölött; nem a falról az oka, hogy a szemünkbe fújja a vihar.

Október 8. Jól kipihelve későn, 11^h-kor ragyogó napsütésben indultunk tovább, A Küküllőn fel van égetve a híd, rajta túl szép barátságos hegyek között megyünk. De gyönyörű is ez a mi *Erdélyországunk!* Azonban nemsokára öröm vegyül az öröm közé: Eteden megyünk át, ahol a székelység sirva panaszolja, hogy a kivonuló oláhok kegyetlenkedtek, nem egyet gyilkoltak meg közülök. Különösen azért voltak dühösek, mert nem értették a nyelvüket. Egy vérbefagyott öreg székely most is az utcán fekszik eltemetetlenül; a faluvégi úriház tulajdonosát is megölték, egy öreg süket embert állítólag azért ütöttek le, mert rászóltak s az persze nem hallotta meg. Asszony nép még nincs idehaza, elmenekültek, mert nem egyen erőszakot követtek el. Ilyen vandalizmusnak még a hírért se hallottuk soha, sehol, A 14. vadászrezd megjelölése díszlik a falakról a „Romania Mare” mellett,

A továbbmenet alatt esik az eső. *Martonoson* (20 km) szállunk meg. Egy úriházba jutottam. Ilyen felfordulást mint itt, még semerre se láttam a háború alatt, pedig az oroszok is alaposan fel tudták forgatni a házakat. De itt tervszerű rombolás látszik; az hogy összekutattak mindent, szétverték a bútorokat, összerondítva minden, úgy hogy a szobában alig lehet lélegzeni. Egy óra beletelt, míg kihordattam a szobából a törött bútorokat és szemetet, hogy ki lehessen tisztítani és benne aludni, mert kiint esik az eső.

Október 9. Ma is utazómenetben megyünk, előttünk az 1. lovas-hadosztály üldözi az oláhokat. Apró fatornyos falvakat látunk, ez a székelység már fából építkezik. Város közeledik, rendbeszedjük magunkat, előre jön a hadosztály zenéje, azzal lesz *Székelyudvarhelyen* (24 km) a bevonulás. Bizony ha városi kendőlobogtató népet, asszonyokat, lányokat vártunk – nagyon csalódtunk, mert a város üres. Csak néhol lézeng egy pár öregasszony, koldus és városi söpredék, a többi elmenekült. Halott, kifosztott város, mint Brest-Litewsk, Üresen ásitának a leredőnyözött ablakok, piszok, szemet, rondaság mindenfelé. Olyan mint egy csontváz, amiből az élet, az eleven erő kiszállt; elkedvetlenít, deprimál, Csendesén szótlanul megyünk a zene után. Hová lettek innen a 82-esek, Erdély legszebb

ezrede, a vitéz székelyek? Kaszárnyájuk olyan mint az elhagyott vár, amit felvert a gyom.

Zászlóaljam a r. kath. gimnáziumban van elhelyezve, én a mellette levő paróchián, Pál István apát lakásában lakom. A plébánia üres, csak egy félkótya vénasszony van odahaza. Tárva minden ajtó, nyitva minden szekrény, a refektórium asztalán érintetlenül fekszik egy papírlap a paróchus soraival, melyekben latinul a „győzők nagylelkűségére apellálva” kéri, hogy ne bántsák az egyházi dolgokat. Nyitva van az üveg vitrin is, tele arany és ezüst kegytárgyakkal, mind csupa értékes régiség. Az ott jártak dicséretére legyen mondva, látszik hogy nem nyúltak semmihez. Az öregasszony is mondja, hogy nincs híjja semminek. Némi riadalmat okozott a vénasszony azt beszélve, hogy egy oláh osztrák tisztnek öltözve visszajött kémkedni és elbujt a templomban. Bár valószínűtlennek tetszett a dolog, átkutattuk a paróchiát, a templomot, padlást, de nem találtunk csak egy ócska tartalékos tiszti ruhát, amit a plébános öccse hagyott ott valamikor.

Október 10. Nekiindultunk a Hargittának. Bizony a legénység nehezen menetel, sok a maradozó. Homoród fürdőcskénél ebédelünk, a fürdőnek nincs semmi baja. A Hargitta fensíkján, *Szentegyházasoláhfaluban* (23 km) beszállunk. Nagy gazdag falu, fából és deszkából építve, amit egyhangú szürkére mosott az eső. A köves utcán siető hegyipatak sok fűrészmalmost hajt, azok körül állandóan zuhogással csobog a víz, és ez az egyhangú mormolás tölti be az egész falut. Hanem a vigasztalanul kopár, színtelen temető igazán nem más, mint a halottak börtöne, Dísztelen, kietlen mint maga a falu is, nincs benne egy fa, egy kis virág.

Október 11. Két géppuskát kaptam, ezzel teljes lett a zászlóaljam. A Hargitta szép vidékein megyünk tovább, és mikor véget érnek az illatos erdők, zöld katlanban terül el lábunk alatt a csíki medence; közepén mint egy ezüst szalag, kanyarog az Olt, túl rajta mint egy játékváros, Csíkszereda. Az Olt-hidat lerombolták az oláhok, a lovashadosztály hadihídján megyünk a félig leégett városba. A kevés otthonmaradt székely sírva panaszolja, hogy az oláhok fosztogattak és szándékosan, műszaki előkészítéssel gyújtották fel házaikat. Csíkszeredán meg sem állva, az ezred Csíkszentlélekre megy, az én zászlóaljam a közeli *Fitodra* (29 km). Egy pár oláh halott fekszik a falu előtt, látszik, hogy a huszárok harccal kergették

vissza az oláh utóvédeket. Kelet felé még most is puskáznak valahol. Három tábori őröt állítok a hegyekbe vezető úton, lelovagolom őket, aztán megnézem a falu K. végén készülségnak rendelt 10. századot. Itt mind itthon vannak a székelyek, nem volt idejük elmene-külni az oláhok elől. Mint határlakók, beszélni is tudnak velük, így nem esett semmi bajuk. Szerdahelyi a faluvégi csatatérről mindakettőnknek egy-egy oláh karabélyt hozott.

(Innen 1918 januárig lásd a külön mellékleten levő 3. sz. általános térképet.)

Október 12. Szentléleken bevonultunk az ezredhez, együtt mentünk tovább. Kopár hegyek szűk völgyeiben a csíki székelység ősi berendezésű „tízesei”, apró falvain át vitt az utunk. Ambrus- és Nagy-, Józsa- és Templom-tízesen át érjük Csík-Mindszentet, ahol megpihenünk. Közszékely paraszti darócruhában egy öreg székely keserves-dühösen panasolja az oláhoktól szenvedett sérelmeit. A házára egy plakátot ragasztottak, de elveszett. Elővették: ha egy óra alatt elő nem kerül a plakát, föbelövik. Agybafőbe verték puska-tussal, de szerencséjére a közeli temetőben megkerült a plakát, amit a falról lefűjt és odavitt a szél. Az öregot mindenéből kifosztották, lehúzták róla az utolsó fehérmüt, azért kell kölcsönkapott darócban járnia. Pedig úriember, Csík vármegye adóhivatali főnöke volt s most nyugdíjban él. Elmondja, hogy a székelység nem szegény, csak a Királyhágón túl, „Nagymagyarországon” sajnálták le őket „szegény székelyeknek”; körvasutat, Szeredán földművisiskolát építettek nekik, pedig a székely nagyon is vagyonos. Igénytelen, minden szükségletét maga állítja elő, mindenét maga termeli és azon felül a közös erdőbirtok már feleslegbe megy. Az egész határ, a föld, az erdő mind az övék. Köztük nincs nagybirtok, száz holdnál több nincs senkinek, de 10-15 mindenkinek van a közös erdőn kívül. Nagyon nagy érték az állatállomány, amiből nem vezett el semmi, mert a messzi erdőségekbe hajtották az oláhok elől.

Elhoztam két oláh plakátot. Az egyikben Ferdinánd király és az ősszminisztérium beszélnek a Kárpátokról, a Tiszáig terjedő szabad „Romania Mare”-ről, ami immár az övék. A plakát indokolja is, hogy miért kell nekik Erdély? Nem hivatkozik ez még semmi ősi jogra (az már későbbi kitalálás), hanem egyszerűen kell, mert búzája, tengerije, fája, szene, vasa, aranya, sója, szóval mindene van.

A másik plakát Przezan tábornok „szárnysegéd, az északi hadsereg főparancsnoka” kiáltványa, amelyben írástudatlan magyarsággal inti engedelmességre a „meghódított” terület lakosait, mert *három nem román embert fognak föbelőni* abban a faluban, ahol a *nem román ajkú idegen lakosok* (vagyis a másfélezeréves székely föld őslakói a székelyek!) föl nem jelentik az utak, táviró stb. elrombolóit.

Egy kopár hegyen túl tíz kilométer hosszú falu áll előttünk. Nyolc falu van itt egybeépítve, melyekben állítólag pár napig pihenni fogunk. A mi falunk a legalsó, *Csikbánkfalva* (12 km), ahol elszállásoljuk az embereket.

Október 13. Ma pihenő. A határ hegyterületén, amely előttünk áll, nem követhetnek a fogatolt vonatok; hegyi felszerelést kapunk, kocsik helyett málhásállatokra rakjuk, amit magunkkal vinni a legszükségesebb.

A székely házban ahol lakom, az oláh inváziónak érdekes maradványát találtam. Az oláhok már berendezték maguknál a közigazgatást és a hajdani székely (vagy határőrvidéki?) rend szerint „tízesek”-be szervezték, pajtáságokba osztották a székelyeket. Ennek a „tízes”-nek a névjegyzéke volt a szobafalon. Ezek a székelek, mint határmeniek, állandó érintkezésben voltak a határon túli oláhokkal, tudnak a „hódítók” nyelvén, és így jól jöttek ki velük, nem bántották, nem fosztották ki őket.

Délelőtt fegyelmező és gránátdobó gyakorlat.

17. Uzvölgyi harcok.

Október 14. Megkaptuk a málhásállatokat, elkészültek a malhanyergek, átszereltük a vonatot. A málháslovak főzöládákat hoznak a mozgókonyha helyett, hátukon hozzák a lőszert és a legszükségesebb poggyászokat. Indulunk a határon át az Uz menti Darmanestibe; felváltjuk az 1. lovashadosztályt, amely mostanig előttünk üldözte az oláhokat s ma már a határmagaslatokat foglalja el.

Egy oszlopban megy az egész hadosztály, kivéve a 16. ezredet, amely egy üteggel már tegnap előrement a Csobános völgybe; egy zászlóaljuk baloldaldvéd a Csobánost északról kísérő magaslatokon.

Elővéd a mi ezredünk. Rossz, szerpentin nélküli úton kapaszkodunk a meredek hegyen, fel a vízvásztóra, amelyen messze túl van a határ, A hágóról csodálatos a kép! Csak most tudjuk, hogy milyen szép Erdély, most amikor majd elvesztettük. Messze délen kéklenek Tusnádnál a Szent Anna tavat övező hegyek, nyugaton a Hargitta zárja le a szemhatárt. Körülöttünk csupa illatos fenyő, közbe buja zsíros havasi legelők,

A hágón még egy pillantást vetünk szép Magyarországra, aztán eltűnik Csikország, lefelé ereszkedünk (1. 20. táblán). Az 1114 méter magas hágón hűvös van, pedig a kék égen ragyog a nap. Előttünk magas, fenyvesborította hegyek közt rohan az Uz, vizének moraja élesen visszhangzik a hegyoldalakon. Szűk sziklás medrében ide-odakanya-rog a vad hegyipatak, hol egyik, hol másik oldalára visz át az út, éppen csak elfér a víz mellett. Anyagszállító kis vasút is van a víz mentén, azaz csak volt, elrombolta a kitakarodó oláh hadsereg.

A hágón túl Csecsend tető lábánál állások vannak, ott volt az első határvédelem. A 61. hadosztály magyar népfelkelői – mindössze egy század – itt várták a betörni készülő oláhokat, hogy csak lépésről-lépésre engedjenek nekik.

Délben Aklos csárdához érkezünk. Jókora völgytárgulat van itt, amelyből a harántvölgyekbe ágazik az út. A Sajhavasa lábánál táborni utunk és ebédünk. Az oláhok innen 8 km-re a határon, az Uzvölgyi vámház (Vama Uzului) előtt állanak. Délután a 7. lovasdandár arcban, keresztben az Uzvölgyön, tőle délre az 1. lovasdandár a Baska farkán, a Daubner két 16-os zászlóaljja a Saj havason át támad a Magyaros felé. (Micsoda remek tősgyökeres magyar nevek! Az ember szíve örül hallani!) A 16/11. zászlóalj egy százada délelőtt harc nélkül érte el a Gyepecét (17 km légvonalban, de két napi járóföld ide).

Éjjelre előbbre mentünk az Uzvölgy 762-höz. A völgy az Akioson túl teljesen összeszorul, festői áttörést alkot a határvonuiat legmagasabb gerincein. A falmeredek sziklafalak közt csak épp hogy elfér az Uz, tajtékozva zuhog az útját álló sziklafalakon. Alig lehet járni, inkább bukdácsolni kell a rossz úton, amely a vizesésként dübörgő Uz egyik oldaláról a másikra kanyarog. A hidak fel vannak égetve, valóságos életveszedelem átaljutni a vizen; néhol órákig tart

5. részletes térkép.

míg a zászlóalj a sötétben a túlpartra jut. Alig látni, hogy hol vagyunk, mikor a 28 km-es nehéz út után elérjük a 762-es éjjelezési helyet, és a vízparti bokrok alatt lepihenünk.

Október 15. Indulás Darmanestibe, oláh földre!

A 10/6. század felderítő különítmény, Kovács félzászlóalj elővéd, Főcgsapat az én parancsnokságom alatt fél I. II, III. zlj. Végsszázad a beosztott tarackos üteg mögött. Felváltjuk a huszárokat és tovább támadunk, míg csak el nem érünk Darmanestibe. A hidak mind fel vannak égetve, roppant lassú a menet, zergemódra kell átugrálni a vízből kiálló sziklák tetején. Egy útmenti bódén, amelyen oláh dandár cégére díszlik az elmaradhatatlan „Romania Mare” mellett, feleletül egy krétával odakanyarított huszáros káromkodás! Csak két szó, amit nem bír el a papír, de harsogó kacagásra bírja az előtte elvonuló ezredet.

Az Uzvölgyi vámhivatal (Zollamt) körül kitágul a völgy, jókora lapály terül el a hegyek között; nagy fűrésztelep körül néhány ház, deszka-bódék, raktárépületek. Előtte egy kanyarodónál a lapály bejárata előtt az 1. huszárezred parancsnoksága, A lapály túlsó végén a huszár rajvonal, ahol a mi elővédünk is megállt. Felváltják a huszárokat és folytatják az előnyomulást a határ felé, Ott már megint egészen szűk a völgy, jobbra-balra óriás hegyek, erdős meredek oldalak. El se lehet képzelni, hogy harcolhatunk ilyen helyen, és hogy harcolnak itt a huszárok – gyalog! De lassan is megy a támadás, bár a hadtestparancsnok, Fabini altábornagy maga is sürgeti elől azzal, hogy csak járőrök vannak előttünk, gyorsan előre, még ma el kell érnünk Darmanestibe! A dolog azonban nem megy olyan simán, az elővéd erősítésére elő kell rendelni az I, zászlóalj másik felét.

Délelőtt 11 óraker a Kőkertnél a főcgsapat élével magam is át lépem az oláh határt. Éppen lövések esnek elől.

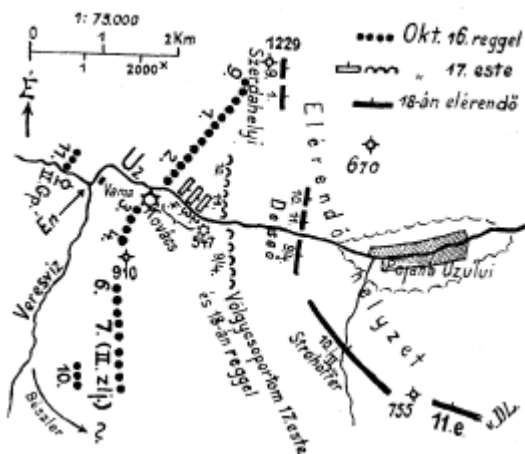
Október 15! Átléptük a határt. Nagyszerű emberek ezek a németek! Amikor szeptember utolsó napján a Görgény völgyben támadni kezdett az oláh, a Morgen törzsétől egy vezérkari volt nálunk. Az mondta, akkor, hogy csak kitartani, visszaverni minden támadást, mert csak így lehet, hogy október 15-ére kiverjük Erdélyből az oláhokat És október 15 – oláh területen vagyunk!

Rekkenő hőség van, a szűk völgyben megszorul a forró levegő, a bakák eltikkadva ülnek le a Kőkerti határgerinc útszéli fái alá. En magam előttük már oláh területen pihenek.

Délben előrehajt egy tarackütegünk, éppen mikor az oláh ágyúk is löni kezdenek. Még sem járőrök állják el előttünk az uiatí A Kőkerten túl egy jó kilométernyire Vama Uzuluinál (oláh vámház) az Uz balra fordul, útját állja egy velünk szembenálló keresztgerinc, a 910 -φ- erdős háta, melyről az oláhok messze beláthatják az Uzvölgy magyar területét. Valahol ott van az ellenséges vonal. Tarackjaink vissza is jönnek a Kőkért mögé.

14^h: elől élénkül a tűz, a II. zászlóaljat is előre kell küldeni, csak a III. zljjal maradtam a Kőkért alatt. Később erősei? ágyúznak az oláhok, elől mind a két zászlóalj harcban van.

34. vázlat.

*Helyzet az 1. támadás 2. napján (1916 okt. 16.) reggel és 17-én
A 18-án elérendő helyzet.*

16^h: 10. századom, nem sokkal rá a 9. szd. is előremegy tartaléknak, előbbi a II., utóbbi az I. zászlóalj mögé. Már csak a 11. századdal és a géppuskával éj jelezem a Kőkért alatt. Éjjel erős hideg van, a köves hegyoldal, amin aludnék, nem sok meleget ad a pokróc alatt. Elől megszűnt a harc, csend van egész éjszaka.

Október 16. Már korán reggel erős az ágyúzás, a támadás megakadt. A 9. század 8^h-kor az Uztól északra az I. zlj. balszárnyára megy, én a 11. századdal és géppuskával előre jövök a Vama Uzului mögé, ahol az 1031-ről lenyúló gerinc mögött földve vagyunk.

Már a 11. ezredet is harcba rendelték. Horváth Imre egy zászlóaljjal a Nemirára ment, tíz km tőlünk! Egy másik 11-es zljjal Bészler szds még itt van mellettem; az előttünk meredő 910-^{(^}-re kell támadnia, melyen az Uz körül már a mi ezredünk van elől. Én magam az oláh vámháznál kibicelek, hátha megtudok valamit? Itt van a 10. ezred parancsnoksága és itt van Lengerer ezredes, a másik dandár parancsnoka; talán csoportparancsnok? Nem tudom. En még semmi más parancsot, értesítést nem kaptam, mint hogy küldjem előre a két századomat.

A körülöttünk levő hegyek legtöbbször ezer méteren felül emelkedik. Legmagasabb az 1653 méteres Nemere, erről kapta nevét az éles északkeleti szél, amely Erdélybe viszi a hideget. A szűk völgyben mintha kalitkába volnánk zárva a hegyóriások között. Bészler, amint megkapja a parancsot, hogy az előttünk meredő 910-re kell támadnia, úgy néz fel rá, mint aki maga se hiszi, hogy jól hallott valamit, hitetlenül méri szemével a tetőt.

8 és 9 óra között az oláhok ellentámadással viaszorították a 910 lábánál az Uz mellett álló 3. és 4. századot; az 1229 felé az i. század ellen a 670 felől nyomulnak elő. Azért ment oda az én 9. századom.

10^h: parancsot kapok, hogy a 11. századdal erősítsem meg az Uz jobbpartján az első malom táján küzdő 3. és 4. szdot, és mint *völgycsoport* vigyem előre az Uz mellett a 3., 4., 11. századokkal a megakadt támadást.

Tehát én is harcbaléptem; álláspontom egyelőre a Vama Uzului melletti útkönyök, A 11. századot a Vama-tói É, felé nyúló haránt völgyrészben fejlődtetem úgy, hogy egy szakasza az Uztól balra, a többi jobbra jut. 11^h-kor kezdi meg az előnyomulást. Járőrei egyelőre annyit állapítanak meg, hogy elől a 3. és 4. század rendetlenségben van, nem tudni hogy csak a vezetés hiánya miatt, vagy az ellenség verte vissza őket? Az előbbi valószínűbb, mert a 11- szd. ellenséget nem lát sehol. Összeszedik az I. zászlóaljból talált embereket és megkezdik velük az előnyomulást. Persze rendkívül lassan, mert a meredek, sziklás, erdőborított hegyoldalakon – melyek közt

az Uz mentén alig van 20-30 lépés sik terület – a mozgás rendkívül nehéz, annál inkább a vezetés.

11-kor sikerül Juhász fmggyal, a 4. szd. parancsnokával felvenni a telefonösszeköttetést. Állítólag helyén van a 9i0-es gerincen, emberenként 8 lépés térközzel. Hátbatámadták az oláhok, viszont ő is a hátuk mögé került és csak kevéssé ment vissza eredeti helyéről a két malom között. A 3. századnak csak egyes részei vannak meg a völgy alján, azokat rendezni kell.

Az állapotok teljes felderítésével és a rendezés vezetésével Szerdahelyit bízom meg. Előremegy, előbb a 11. századot helyezi el az Uz két oldalán; aztán tőle jobbra a 3. szdot szedi rendbe és a 4-el felveszi az összeköttetést. Az pedig a tőle jobbra levő II, zljbeli századot keresi meg, (6.) A századok vonjanak ki tartalékokat.

Én tartalékkal (utászaim és a táb. csendőrök, összesen 18 fő) és a géppuskákkal az útkönyöknél maradok, úgy hogy hosszában löhetőük az Uz mentén vivő utat.

12^h: a 11. század jelenti, hogy megtalálta a 4. szd. szárnyát és a köztük levő 3. század rendezkedik.

12^h30: az oláhok gyülekeznek az 547-es malom körül. Géppuskáimat előrendelem a patak mellett, hogy a túlsó malomhoz is kilövésük legyen, Tüzérségünk az 547-es malmot lövi.

A 4. és 6. század előtt ég az erdő, felgyújtotta az oláh. Nemsokára a völgyben erős tüzelés.

14^h30: a géppuskák elérték helyüket. Szerdahelyi átvette a parancsnokságot a 11. század és a géppuskák felett. Beásnak az egész vonalon, mert az oláhok ellentámadása nem szűnik; a mi II. zászlóaljunk – vagyis az ezred jobbszárnya – és a tőlünk jobbra levő 11-esek (Bészler) közt áttörtek, helyesebben a két ezred közti (talán egy km-es?) hézagban átjöttek. Egy osztaguk a Veresviz völgyig jutott, de Strohoff er tartalékával oldalba támadta és szétverte őket, sok fogoly maradt a kezén. Az ellentámadásban észtvett az én 10. századom is.

Az áttörésről azt hallom, hogy az oláhok, akiknek telefonistái jobbára magyarok, állítólag hézagelzárás iránti telefonálásból szerettek a hézagról tudomást, lehallgatták a beszélgetést. Azt is hallom, hogy a becsúszott oláhok egy segélyhelyünkre találva, agyonverték az ott talált sebesülteket, csak egy altiszt menekült meg, aki

tudott valamit oláhu, és míg könyörgött, hogy ne bántsák, a Strohoifer ellentámadása odaért.

15^h körül elült a harc, délután és éjjel csend volt, csak az erdő-égés tart tovább. Miután az ezred az oláh vámházból hátrább költözött, Kovács őrnagy mellé a vámházba költözöm.

Október 17. Általános támadás. Én az Uz mentén a 3., 4., 1.1. századokkal mint völgycsoport, tőlem balra az 1229-ig Kovács a 2., 1., 9. szddal, jobbra Strohoifer a II. zlj. + 10. szdommal. Tőle jobbra a 11-esek, Csobánosban a 16-osok, vagyis az egész hadosztály fejlődve van – a járőrök ellen! Mikor jutunk el Darmanestibe?

A vezetés rendkívül nehéz, A meredek sziklás oldalakon minden lépést fáradtsággal kell előreküzdni. A sűrű aljerdő miatt a szomszédot se lehet látni, az ellenségről azt se tudni, hogy hol van, minden szikla, fa rejti, védelmezi, minket eláru minden mozdulatunk, mindenfelől jön lövés. De feltétlenül előre kell menni, mert a 3., 4. század a nagy füst miatt sem maradhat a helyén, feléjük közeledik a tűz,

8^h30: a 11. század járőre erős ellenséget talált, de nem tudja, hogy honnan kapja a tüzet,

9^h 15: a 910-en ismét az ellenség támad.

10^h: az erdő a 4. szd. előtt is ég.

11^h 30: az I. zászlóalj már előnyomul, Strohoifer is kész a támadáshoz; tüzérségi előkészítés után támad, akkor mi is indulunk,

12^h: a tüzérség lő, félóra múlva Strohoifer indul; előbb a jobbszárnyával, 13^h-kor a 10. szddal is, amely a balszárnyán volt hézagot töltötte ki,

14^h: Strohoffernél erős tüzelés.

14^h 15: előbb a 4., aztán a 3. század is megkezdí az előnyomulást, de rendkívül lassan halad.

15^h: erős tüzelés az egész vonalon. A 11. és 4. szdok teljesen zárkózva 500 lépést haladtak,

15^h 30: tüzérségi tüzzel támogattatom az előnyomulást, és a tűz alatt erélyes előnyomulást rendelék el,

15^h55: a 4., 3. és fél 11. század (Uzon inneni jobbszárny) rohamoznak, A vámházba hallik a rajta, utána rövid tüzelés– Telefonon jelentik, hogy a roham sikerült, foglyaink vannak. Azonnal jelentem az ezrednek, Kovács Anti gratulál, az ezred is.

A rohamozók üldözik a visszafutott oláhokat, csak a 11. bal-

szárnya az Uztól balra nem tud előrejutni, mert az I. zlj. elől az ellenség oldalba lövi. A déli völgyoldal erdőszéléről géppuskákkal lövetem az északi lejtén levő oláhokat, és meg is van az eredmény, 16^h 45-kor az ellenség északon is visszavonult.

Századaim az 547-es malom vonalában gyülekeznek, de nagy riadalmat kelt róluk Lucsánszky fhgy. a 2. szd. parancsnoka, aki Lukovich 3. szdbeli önkéntessel hozzám jön és jelenti, hogy a 2., 3. és 4. század Pojana Uzuluig kergette az oláhokat, de ott rajtuk ütöttek és mind foglyul esett. Szerencsére a hír nem volt igaz. A 4. és 2. század valóban Pojana Uzuluig rohant az oláhok után; ott tüzet kapva, rendetlenségbe jutottak és visszaözlöttek ugyan, de az 547-es malomnál a 3. századhoz (a rohammal elfoglalt vonalhoz) érve megállottak és már rendezkedtek is.

A győzelmes roham után a csapatot – kivált sötétben – igen nehéz kézben tartani. A roham sikerült, az állás elfoglalása, foglyok leszerelése feletti öröm; a roham esetleg kézítusa extázisában, testi-lelki, maximumig feszített kifáradásban tájékozatlanságban hullámzó állapot; szóval a *győzelmi mámor bizonyos fokon mindig gyön' geségi állapotot jelent*. Mert a csapat ilyenkor bizonyos mértékig rendszerint kiesik a kézből, rendetlenségbe jut, tájékozatlan nemcsak a jelen pillanatot s helyzetet, de annál inkább a következőket illetően is. És éppen ezért a *századparancsnokra a közvetlen roham után ráháramló kötelesség még fontosabb, mint maga a roham*. Mert a tömeg épp ebben a kritikus pillanatban szorul legjobban a vezetésre, épp akkor várja legjobban a parancsnok rendelkezéseit, példáját s automatikusan követi azt. A köztük levő ismert parancsnok könnyen helyre tudja a rendet állítani.

De ha a kellő tájékozottsággal és áttekintéssel bíró parancsnok a kritikus pillanatban nincsen emberei között, nincs aki azonnal intézkedjék velük, szinte természetes/hogy az örömmámorban úszó legénység a roham alattinál is nagyobb rendetlenségbe ut, sikeres rohamának szinte folytatását látja abban, hogy a nehezen elért és legyűrt ellenségen rajtamaradjon, és egy pár bátor társa példáját követve, megfélekedez, arról hogy kötelékben van s a rohamnak mintegy folytatásaként a rendezetlen ellenség-utáni futásra adja magát. Ennek folyamán a rendetlenség csak növekedik, és természetes, hogy az ilyen gyöngeségi állapotban lévő tömegben a váratlan visszacsapás könnyen pánikot idézhet elő. Hiszen a *pánik melegágya, főoka a kimerültség, idegfáradás mellett épp a meglepetés*, a nem várt ellenhatás, amikor gondolkodni nincs mód és idő; *hozza a sötétség*, erdőben, nehéz terepen, amikor a tájékozás különben is hiányos, és látás híján a hallásra van utalva minden érzékelés.

Ezek szerint meg tudom érteni, hogy egy csapat a győzelmes roham s üldözés után pánikba jut, mert a tűz által meglepett emberek elvesztik a fejüket s a század visszaszalad. De hogy a parancsnok fusson vissza emberei nélkül, az csak úgy lehet, hogy a roham alatt s után sem volt az emberei között, hanem hátul valahol; és egy visszafutó vaklármájára – mert az ilyen mindig azzal jön vissza már csak a maga igazolására hogy csak ő maradt meg, a többi mind ottveszett – ő is a pánik hatása alá kerül. Ennek a ragálynak a széruma: a *kötelességérzet*. Ez csirájában a kitörni készülő pánikot is elfojthatja, mint azt eddig már több ízben tapasztaltam magam is. Mert a tömegben úrrá

lehet a páni vak félelem. De a parancsnok a tömegnek nem része hanem vezetője, nem szabad a tömegfélelem hatása alá, kerülnie, neki hogy vezethessen, mindig tisztán kell látnia. *Az erőt nem kifejeli másban, hanem mindig befelé, magában kell keresnie.*

A nehéz terepen különös nehézséget okoz az élelmezés, A 9. század már tegnap felment az 1229-re, ami a vámháztól légvonalban 3 km sincs ugyan, de valóságban megtart fél napig is, mert az útalan őserdőben kilátni és tájékozódni nem lehet. Ha meg is találja valaki a hegyet, kérdés, hogy megtalálja-e azon a rajvonalat? Az étkezéssel felküldött emberek se találták meg a szdot, vagy ha megtalálták, későn, mire már megromlott az ebéd. Így a 9. század se tegnap, se ma nem kapott meleg étkezést.

A támadásnál roppant nagy volt a kiterjedés, a századokra térkép szerint is majd egy km jutott, ami a valóságban majd kettőt kitesz, úgy hogy az emberek 20-30 lépésre voltak egymástól, nem volt összefüggő vonal. Így megtörtént, hogy egy kadétot és pár emberét, akik műszaki anyagot vittek a 9. szd. után, egy hézagon becsúsztott oláh osztag felkoncolt.

Már sötét este – 18^h – bekísérik a foglyokat, két tisztet és 9 embert.

Velük egy időben jött holnapra az intézkedés. Folytatjuk a támadást. Én a 10., 11. századaimmal és a 9. ezred 4. szdával (Ribár t. fhgy.) elzárom az Uz völgyet 1000*-re Pojana Uzuluion innen (a rész. térkép szélén). Tőlem jobbra a 755-ig a II. zászlóalj, onnan a 11. ezred. Szerdahelyi átveszi a parancsnokságot az 1229-en levő 1. és 9. szd. fölött, segédtizstem Petrik zls. marad. Ezredtartalék Kovács őrnagy az 547-es malomnál a 2., 3., 4. századokkal (1.7-ikí kiindulási és 18-án elérendő helyzet a 34. vázlaton).

Erre intézkedem: három századom az 547-es malomnál alakítja meg a rajvonalat, és pedig a 9/4. szd., amelynek igen nagy létszáma van, 800^x kiterjedéssel délre az Uztól; az Uz É. oldalán 400^x kiterjedéssel a 11., attól balra 300^x-en a 10. század, Géppuska az Uz mellett a jobbparton. Mihelyt a harcalakzat felvétellett, azonnal megkezdeni az előnyomulást, és a Pojana Uzuluion innen levő erdőszegélyt kell megszállani. Ott beásás.

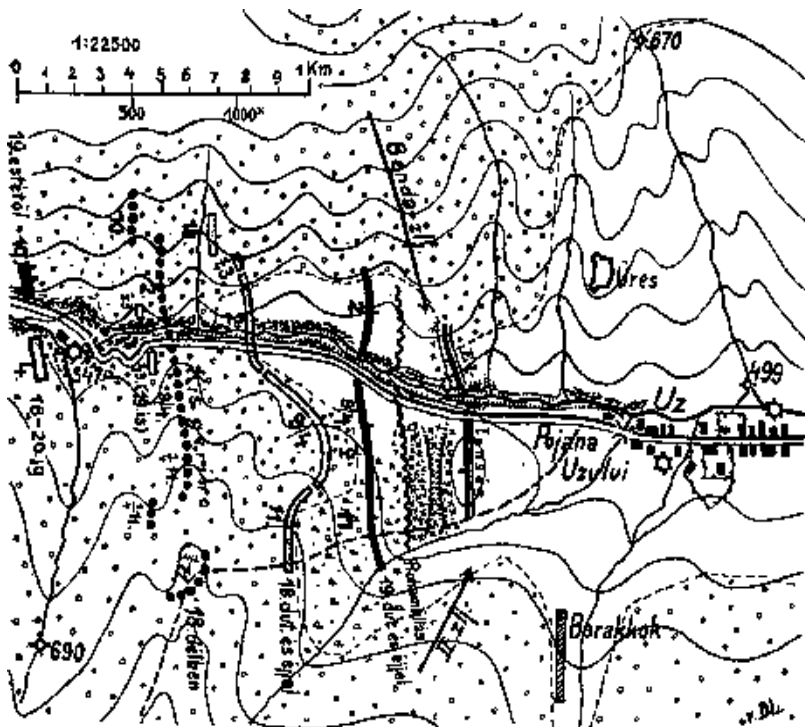
Mint a délutáni rohamot követő üldözésnél a 4. század megállapította, Pojana Uzului innenső széle meg van szállva erős drótakadályok mögött.

Október 18. Éjfél után megkezdttük az előnyomulást, de az a nehéz terepen a sötétség és a nagy kiterjedés miatt alig haladt, kü-

lönösen az É, oldalon, ahol a meredek hegyoldal tele van sziklával, sűrű bozóttal; a parancsadás a sötétben szinte lehetetlen. Az emberek három napja vannak harcban, kimerültek, álmosak, alusznak. Csak az megy előre, akit a szakasz- vagy rajparancsnok előrevisz. A 9/4. század oláh járőrök tüzelése miatt szétriadt, éjjel 1^h-kor újból kell rendezni a századokat, így folytonos kérdés- és jelentés-telefonálással telt az éjszaka, miközben esik az eső meg a hó, még nehezebbé teszi a támadást.

Régel ötökör amint pirkadni kezd, előreindulok a vámháztól. A hótól minden fehér, de nagy a sár, a köd, A 9/4. századot kb. 400^x-re találtam az 547-es malmon túl, tehát egész éjjel alig haladt valamit. A másik két század még jobban hátramaradt. A 10. szd., amely teg-

35. vázlat.

Pojana Uzului elfoglalása

1916. oki. 18-20.

nap a II. zljnál a 910-en volt és sokat járt a nehéz terepen, teljesen ki van merülve, nem használható. Jelentésemre ki is cserélik, a 2. század jön helyébe az ezredtartalékból. De a 10. szd, se megy hátra, hanem helyén marad; így nem fárad és mégis biztosít. Helyette a 2. század folytatja az előnyomulást. Dél tájban az a hír terjedt el, hogy a 11. zászlóalj fogságbaesett. Hogy a jobbszárnyam fedezetlenül ne maradjon, a 11. századot az Uz mellől (ahol kissé összeszorult a 2-ikkal), tehát a középről kivonva, a jobbszárnyra, a 9/4. mellé rendelem, S miután úgy látszik, hogy az oláhok Pojana Uzuluitól É.-ra az 1229 felé húzódnak, a 2. mögött lépcsősen előretolom a 10. századot is a szárnyat biztosítani.

E szerint a további előnyomulás előtt a zászlóalj déltájban az 547-es malom és az erdőszél feleútján levő kis gerinc vonalában a következőleg rendezkedik (1. 35. vázlaton): balszárnyával az Uzra támaszkodva a 9/4., tőle jobbra a 11. század egy szakasza; all- fél-százada a jobbszárnytól kb, 400^x-re egy kilátást nyújtó gerincen, ahonnan jobbra biztosít. Feladata egyúttal a hozzá nem látszó II, zászlóaljjal felvenni az összeköttetést, A 11. század egy szakasza a hézag mögött tartalék. Az Uztól balra a 2. szd., mögötte lépcsőben a 10.

12^h 30: megkezdtük az előnyomulást; egyik gerincről a másikra, mert a völgy mindkét oldalához csupa kis harántgerincekkel esnek a hegyoldalak. Csupa fel-le! Ebből áll a támadás, A 9/4. balszárnyán levő útra, ahol már tágul a völgy és a falu körüli lapályba megy át, látszik az oláh földözékek egy darabja a falu előtt. Jól leplezett árok egy kerítés mögött, csak arról lehet felismerni, hogy időnként fejek bukkannak ki belőle, Géppuskások vannak benne és igen pontosan lőnek, mihelyt a mi oldalunkon akármilyen kis cél is mutatkozik.

13^h: újabb parancs jön, hogy folytatni kell a támadást. Mivel a 10. és 11. századok a kimerülés miatt alig használhatók, tartalékul kapom a 3. szdot is. Fél századra osztva az Uz két oldalára állítom a 9/4. és 2. szdok belső szárnyai mögé, ezeknek kell végrehajtani a támadást. A 2. század külső szárnya mögé egy szakaszt tartalékba von, amely a hegyről a lapályra érve, az ellenség hátába kanyarodik, Ali, század egy szakasza a 9/4. külső szárnyán kamóba hatra-hajlik, egy másik szakasza a 9/4. mögött tartalék; a másik fél század pedig jelenlegi helyén, a 690-es gerincen állva biztosít, mert a 11.

zászlóaljról még mindig nincs semmi hír, A 10. század a 2. mögött a völgyoldal meredélye feletti tetőn marad biztosítani, A géppuskák az úton követik a támadást,

14^h: megkezdjük a támadást. Most már azért is lassabban halad, mert az oláh gyalogságon kívül a tüzérség is erősen srapnelez,

15^h: a II, zászlóalj végre megkerült! Illetve nem is volt elveszve, csak nem volt róla hír. Nem lévén előtte ellenség, előnyomult a Pojana Uzului erdőszélig, ahonnan erős tűz elől vissza kellett vonulnia. Egyes túlközel jutott osztagok nem tudtak azonnal hátrajönni, mások rendetlenségben jöttek vissza, s ezek jelentették a visszamaradtakról, hogy a zászlóalj megsemmisült,

16^h: a 9/4. század a jóval lankásabb déli oldalon az erdőszélre ért, a 2. szd, azonban a meredek sziklás oldalon lemaradt.

16^h 15: a dandártól parancs jön, hogy Pojana Uzului K. szélén fogatok stb. mennek hátrafelé (repülőjelentés?). Bármi áron, bárminő roham árán is sürgősen el kell foglalni a falut!

16^h30: II. zászlóalj a 11. század mellé érkezett, ezzel együtt menjen a 9/4. jobbszárnya után.

A 3. szd, egy szakaszát a 2. század erősítésére küldöm.

Rosszak a telefonok, a 11. szddal nem lehet beszélni.

Forszírozni a rohamot! De nem lehet, a faluszélről igen erős a tűz. Még körülnézni se lehet a faluszél felé, lapulni keli a földön, mert aki felemeli a fejét, nyomban megsebesül. A 2. század, mely a hegyről leérve a völgybe jutott, még úgy se tud előrejutni a nyílt terepen. Erre IV'-kor az ezred éjjelre a beásást rendeli el, én pedig előre a biztosítást, jobbról a II, zljjal az érintkezés felvételét (Helyzet 35. vázlaton,)

A 9.4. századnak állítólag 63 fő vesztesége van, de sok van a 2. szdnak is. Egész nap magam szaladgáltam, rendeztem a századokat, rémesen fáradt vagyok. Éjjelre az 547-es malomban ütöttem tanyát. Egész éjjel néma csend.

Október 19. Reggel az ezredparancsnokság előrejön a malomba és a további támadásra intézkedik. E szerint én a 9/4. és 10/2. századdal mint *áttörőcsoport* támadok az Uz mentén. Velem együtt támad a II. zászlóalj is.

Álláspontomat a malom előtt 400x-re (K.) egy kis gerinc (beírva a 35. vázlaton) által fedett oldalvölgyecskebe tettem át, és a völgyoldalt leásatva jó gránátmentes földözéket készítettem.

10^h: tüzérségünk löni kezd. Előre jött a dandárparancsnok, Léderer ezredes; kiáll a kis gerincen az útra s alig akarja elhinni, hogy nem szabad, a tüzerfigyelő is ott kapott haslövést.

Déltájban jobbszárnyam a II. zljjal együtt balrakanyarodással az erdőszélhez csatlakozó bozotos irtáshoz – olyan frissen vágott igen sűrű, nem járható aljerdőhöz – ért. A 11-hez csatlakozva a 94. is előnyomult. De az ellenség tüze olyan erős és pontos, hogy hasoncsúszni is csak pár lépést lehet, mert ahol a bokor mozog, oda azonnal özönével repül a golyó. Az erdő szélén a géppuskától figyelek; mialatt küldöncöm egyik puskától a másikhoz ugrott, az öt lépés úton már fejlődést kapott. Nekem szerencsém volt; reggeltől délutánig legalább hatszor mentem álláspontomtól az erdőszélen levő vonalig. Igaz, hogy erdőben, ahol nem láttak, de így is szakadatlanul sivított körültem a golyó. Bízam benne, hogy nem talál, de mást nem mertem magammal vinni, abban már nem bízam, hogy az se kapna lövést.

A falut látjuk, de a közbeeső terepet a bozotos erdő kivágás elfedi. Csak helyenként látszik az oláh állás, srapnelernyős árok, melyből szünet nélkül zúg a lövés. De mi nem látunk semmi célt, a géppuskák is csak a lőrésekre lőnek a saját raj vonal fölött. Bal-szárnyon az Uzmenti tisztáson mozdulni se lehet és így a támadás addig, amíg tüzérségünk le nem küzdi az oláh árkokat, teljesen megakadt. Hiábavaló vérpazarlás volna minden kísérletünk.

Jelentem ezt az ezrednek, mire 16^h-kor elrendelik, hogy míg a tüzérség kellően elő nem készíti a támadást, addig be kell szüntetni azt. Elrendelem a beásást, ami ugyan fölösleges, mert maguktól is megtették az emberek.

16^h után a tüzérség erősen löni kezd, de csakhamar beszünteti a tüzet; lassanként magától megszűnik minden akció. Visszajöttem a kis gerinc mögé, ahol délben bevágott vagy húsz gránát, kísérték a srapnelek is; de mi fedve voltunk a földözékem mélyen *leásott* fala mögött.

Estére az ezredparancsnokság a malomból a vámházba költözött, helyét a malomban megint én foglaltam el, mert hicleg van es *nagyon* átjárt a *nedves levegő*.

A 10. század balszárnyam mögül a hegyről lejtött tartaléknak a malom mellé. A 3. szd. is tartalék a kis gerinc mögött.

Október 20. Éjféλι félegykor a támadásra az ezredtől újabb

telefonparancs érkezik. Reggel 8-9-ig a tüzérség lő, azután okvetlenül roham! Északról a Benda zlj. (9/1.) támad a falura. Az új folyamán el kell távolítani az ellenséges akadályokat, s a rávonal azokon innen fészkelje be magát. Óránként helyzetjelentés adandó. Éjjel 1^h 45-ra adtam le a parancsot a szdoknak. Persze a parancsot leadni könnyű – (sőt az se mindig könnyű, mert alszik aki nek fel kell vennie) – de hogy hajtsa végre, aki már egy hete szakadatlanul harcban áll?

Járőrök az akadályelromboláshoz előre, a parancsot a ü. szdnak továbbítani (mert oda nem szól a telefon). 2^h 30-ra ki van javítva, kiadom a parancsot annak is.

3^h: Jelentem, hogy kirendeltem a járőröket, elindultak, 4^h: miután a századok azt jelentik, hogy a járőrök az akadály nagy terjedelme miatt semmire se mennek, elrendeltem, hogy mindkét század egész vonalával menjen előre akadályt rombolni, és ha megtörtént, ott elől ássa be magát. Meg is kezdik a szdok, de lassan megy (legalább is ezt jelentik). Sürgetem, hogy a sötétség leple alatt végezni, amit lehet.

6^h: jelentem, hogy a parancs foganatosításban van, de lassan halad, (Mint ki fog derülni, nem is próbálták, nem is lehetett.)

6^h 15; az ezredparancsnokság a malomhoz érkezik, én a 9/4. szdhoz illetve az erdőszélre a géppuskákhoz megyek. Kis holtter takarja előlem a századot, csak balról az Uzmenti tisztáson látok néhány embert, amint hasoncsúszva, pár lépéssel odább ismét beássák magukat, A szdparancsnokok se tudják pontosan, hogy hol vannak az embereik; áttekinteni semmit se lehet, legtöbb ember a szomszédját se látja a bozótos fedett terepen. Itt mindenki magában harcol. A szdparancsnoknak minden intézkedéshez magának kell végigjárni a vonalat – legalább is rajparancsnoktól a másikig, – mert másképp dupla idő; s mire egyik szárnyról a másikra ér, abba egy óra is beletelik.

8^h20: kezdődik a tüzérségi előkészítés.

8^h 25: az ezred elrendeli, hogy az ellenséget az akadályokon túl 150 lépésre meg kell közelíteni, ott beásni, és majd az ő parancsára kell végrehajtani a rohamot.

Tovább folyik a lassú előreküzdés. Tüzérségünk keveset lő, az se találja az oláh fődözékeket. Én a géppuskánál vagyok, lönek szakadatlanul, annyit amennyit enged a cső.

10^h30: az ezred értesít: bevárni, míg a Benda átkaroló támadása érvényesül.

A 11. század nincs zárkózva a II. zljhoz. Intézkedem, de megint ellőtték a telefont. Küldöncöt küldök, de alig indul, elesik. Végre a 10. szd. egy szakaszát kapom tartaléknak, azzal zárom el a hézagot.

Magam indulok végigjárni, rendezni a vonalat. Ribárral (9/4. szd. parnok) végigmegyek a jobbszárnyán, odahívatom Feketét (11. szd. parnok), és keményen meghagyom nekik, hogy amint a rohamot elrendelem, azt legerélyesebben kell végrehajtani.

Visszatérek a géppuskához. Éppen hív az ezred a telefonhoz: a támadás megindul, a tüzérség kezdi, a rohamra a dandár intézkedik (csak ne úgy mint Telepócnál!), parancsára a rohamot feltétlenül, azonnal végre kell hajtani. (Honnan tudja a dandár hátul jobban, mint én itt elől?)

Telefonálás közben örült tűz indul meg mindkét oldalon; az ezred szavát, de még a magamét se hallom, pedig három köpenyt borítottak reám, hogy elfojtsa a pokoli zajt. Olyasmit vélek hallani, hogy ne is mondjam, hogy nem lehet. Felelnék, kérdenék, de magam se hallom a szavamat. A rohamra jött parancs? Elrendeljem-e? Hiábavaló vérfürdőt a lelkekre nem veszek. Aki nem hiszi, jöjjön ide, maga próbálja meg! És ekkor... Mi az? Az oláh jobbszárnyon, az Uz felett egy, még egy, aztán két, három oláh fut ki az állásból hátra a falu felé – most aztán gondolkodás nélkül villan fel bennem, hogy alighanem a Benda átkarolása érvényesül. Nem látom ugyan, de vagy Benda, vagy azok a telitalálatok, amik most bevágtak, azok rendítették meg az oláhokat? Akármi, de hátramoszgas indult meg az ellenségnél, – parancs nélkül is kiáltom a századok telefonjába, hogy: Roham! Azonnal az egész vonalon!

Két géppuskám teljes erővel szórja a tüzet. Előbb még mindig csak azt látom, hogy Uzului utcáján tíz-húsz oláh szalad hátrafelé; balszárnyam megelevenedik, a kis lövészteknőkből felugrálnak az emberek, sokkal többen, mint amennyit a földön leplezve s meglapulva látni lehetett, – most már futnak is – roham! Hallatszik a Rajta! látom, hogy előttem a holttérből is kibújnak az emberek; nem sok, hiszen nem sokan vagyunk, a balszárny tisztásán többen vannak valamivel. És most látszik az is, hogy a Benda zlj. hosszú vonalban kilépett az erdőből, az rendítette meg az oláhokat! Újból hallatszik a Rajta! Rajta! most jobbról is – ott a 11. szd, rohamo-

zik, a faluban pedig mind nagyobb oláh csoportok futnak hátrafelé. A legnagyobb izgalom tetőfokán hátulról egy fiatal gyerekarcú hadnagy, a kis Kindl jön hozzám, az ezred küldte segédtisztnak Szerdahelyi helyett. Jelenti az ezred parancsát, hogy a telefonnál várjam meg a további parancsokat,

13^h5: egy oláh géppuska és körülötte vagy húsz puska még mindig szól, de a roham sikerült! Nemsokára egészen megszűnik a roham zaja, sorakoztatják a foglyokat, Petriket előre futtatom, hogy a századok az elfoglalt állásokban sorakozzanak. Magam csak 14^h30-kor tudok előremenni; az ezred akkorra adta le az intézkedést, ami nagyjából ugyanaz mint az enyém volt: megszállani az állásokat.

Előremegyek és akkor látom igazán, hogy mi volt a roham?

(Az Uzvölgy kijáratát 1. 18. táblán,) Az oláh állás kis dombon volt s az előtte levő mélyedés, ami az erdőből holtteret képezett, átlag 400 lépés szélességben letarolt, szögesdróttal összekötözött aljerdő, kihegyezett ágaival áthatolhatatlan akadály. Ezért volt rajta oly lassú a roham, mert az átvergődés jó időbe került még ükkor is, amikor már megszűnt a tűz. De még az se minden! Közvetlen az állás előtt egy 5-6 m széles és mély, függélyes falu szakadék van, szintén fatorlaszokkal tele, abból kimászni egyáltalán nem is lehet. Azért volt olyan sűrű az Uz melletti lapály a rohamozókkal, mert oda kellett kerülni a szakadék elől. Milyen szerencse, hogy nem rohantunk ezeknek az akadályoknak! És az Uz menti lapályon ott vannak a kis lövészteknők, 8-10 sorban egymás mögött, bizonyítékul annak, hogy embereink tízszer is megállva és beásva, a golyózaporban is milyen hősiességgel teljesítették kötelességüket, halálmegvetéssel nyomultak elő magukra hagyva, mert hisz itt vezetni csakugyan nem lehetett. Most látom, hogy milyen *gondos felderítés-sel kell előkészíteni a rohamot, megválasztani az arra alkalmas helyet*. Hogy lehetett volna elrombolni ezeket az akadályokat? Itt éppen én, az áttörőcsoport nem törhettem át, mert ha régimódi rossz volt is az oláh földözék, amit erős lövegtűz könnyen szétlőhetett volna, de elpusztíthatatlanok voltak az akadályai, amiket szétlőni se lehetett, De áttörésre nem is volt szükség, mert az állás mindössze egy km hosszú és így az átkarolás könnyű volt. Az oláhok nem is várták meg az átkarolást, mindjárt futottak, mihelyt a Benda zlj. oldalukban megjelent. Hogy mi mégis alig láttuk őket kimenni az

állásból, az azért volt, mert hatalmas, két és fél méter mély és széles, deszkatetővel fedett alagútszerű árok vezetett a faluba, azon menekültek a házak közé. Éppen így volt fedve az állás maga is, – azért nem látszott a benne levőkből semmi se. A 9/4. szd. előtt úgy látszik nem vették észre az átkarolást, azért itt kitartottak és szuronyral verték ki őket a rohamozók; 2 tiszt és 160 oláh foglyul esett. Ezekről egy epizód. Az, hogy az oláhok pár nap előtt felkoncolták a segélyhelyen talált sebesülteket, természetesen ellenhatást váltott ki a mieink között. Valamelyik üszöink, amikor már leszerelték a foglyokat, még a roham extázisában revolverrel rohant feléjük, Mire egy tizedes karját megfogva, azzal csillapította le, ftogy „ne tessék bántani hadnagy úr, velünk is megeshetik, hogy fogságba esünk.” Ilyen gavallér a magyar paraszt, ennyire nincs benne bosszúállás, ennyire nem nézi ellenségének azt, akinek kezéből kiütötte a fegyverét.

Mire Kindlrel az állásba értem, már a parancs dacára alig volt ott valaki, elszaladtak az oláhok után. Utánuk mentem hát Kindlrel végig a falun, sőt azon túl a 479-es hídig. A századok ott sincsenek sehol, Végre egy udvaron két bakát találunk, akik csirkét kergetnek. Mit csináltak? – „járőrök vagyunk”, felelik. Na hát akkor mi van azon a hegyen? és mutatom a 6-700ra-re levő erdőszélt (793), ahol néhány csukaszürke alak mozog. Azt hittem, hogy az enyéim szaladtak el annyira, de még se voltam biztos benne, mert az oláh ruha is éppolyan mint a miénk. De minek térdelnek puskával kezükben felénk, és minek vannak a felénk néző hegyoldalon? A két ember alig néz oda, – persze nekik jobb a szemük – már kapják is a puskát és odadurranának: „oláj az, a fene essen belé.” A lövésre azonnal jött a felelet, csakugyan oláhok voltak; mire a mi géppuskánk is megkezdte a tüzet a hátunk mögött. Két tűz közt voltunk, sőt három között, mert az én puskáim az elfoglalt állásból lőttek, a Bendái pedig a fejünk felett bástyaszerűen kiugró oromról. Most látom, hogy magunk vagyunk elől, nem vettük észre, hogy ájtöttünk századaim vonalán, akik megszállták az elfoglalt állásokat. Dehát olyan kevesen vagyunk, hogy nem láttuk meg benne az embereket. Szóval járőrben voltam a saját zászlóaljam előtt. Visszafordultunk, és ugyancsak sietni kellett, mert az oláh tüzérség is alaposan megszapnelezett.

Az új intézkedés szerint első vonalba rendelt századokat már

útban találtuk a faluban, a falu keleti szélét kellett megszállaniok. A falu közepén találkozom Sáfrán alezreddessel és Kovács őrnaggyal. Az alezredes igen melegen gratulál a falu elfoglalásához, a foglyokhoz és úgy megdicsért, hogy szinte szégyeltem magam. Kovács pedig azt mondja tréfásan, hogy felelősségre kellene vonni engemet, miért exponáltam úgy magam a támadás alatt és folytonos ide-oda járkálással miért tettem ki a zászlóaljamat annak, hogy parancsnok nélkül maradjon.

A falu K. szélét az úttól D, a IL, északra az I. zászlóalj szállja meg; én a III. zljjal (10., 11.) a faluban ezrtartalék maradok. Amíg a 10. a hegyről bevonul – a malomtól, ahol tartalék volt (367. lap), összeköttetésül rendelték ki Szerdahelyivel – helyette az i. század lesz velem, aztán az 1229-ről be fog vonulni a 9. szd. is. Az ezredtől jobbra a 11. ezred van elől, a 9. gondolom tartalék,

A 11. századdal a falu NY. széléhez közel – én egy jobb házban – helyezkedem el; szemben a paróchián az ezredparancsnokság. Bejárom az üres, egy utcából álló kis falut. Az iskola fel vai* forgatva, minden piszkos, bűdös, hozzá se lehet nyúlni semmihez. Egy piszkos könyvet találtam: „Nagy Románia földrajza”. Le van írva benne a román királyság, aztán függetlenül a „román királysággal szomszédos országok és tartományok”: Transylvania, Timisiora (a Bánát), Kirisiora (Körösvidék), Maramures, Bukovina, Bassarabia és Kucó-Oláhország. Magyarázatul egy térkép, melyen az oláh királyság körül be van rajzolva a hét „ország és tartomány”, ezekből Timisiora és Kirisiora a Tiszáig, Debrecennel, és a Tisza balpartjára téve Tokajt, Szolnokot és Szegedet! Hát ők mindezt a magukénak akarják és tanítják a falvakon is!

Meglátogattam Kovács őrnagyot, betegen fekszik a faluban, forró téglá van a hasán. Holnap hazamegy.

Csak a 11. század van nálam; az 1. szd. a zászlóaljához vonult be, ugyancsak odament a náluk tartalékban volt 10. század is,

Estére az ezredtől írásbeli dicséretet kaptam a mai napért!

Veszteségem a hat napos harc alatt:

10. század	135 puskából	40 fő
11. „	136 „	37
„	„	„
9/4	„ 140 „	40

összesen 411 puskából 117 fő 28 fő
A 9. század veszteségét még nem ismerem.

Este megírtam és beterjesztettem a következő

Harcjelentést:

Parságom alatt a 9/4. és 10/11. szd. 19-én este az 547 malomtól K. 1400 lépésre a vázlat szerint raj vonalban állt.

20-án del. 1^a 45-kor adtam ki az intézkedést, hogy a századok az ell. akadályokat elrombolják. Járőrök azt jelentették, hogy ez nem lehetséges, mert az ell. állások előtt mély szakadéokban (5-6 m mély és széles) rendkívül erős fatorlasz van lerakvai ezenkívül 2-400^s zónában egy kivágott erdő hatalmas' fái összehajgálva s levágott galyai sűrűn összehordva és bogozva olyan rendkívül erős akadályt képeznek, amelyen át nagy erők, ellenséges behatáson kívül is csak igen soká tudtak volna utakat készíteni. Ezért 3¹¹ 45-kor elrendeltem, hogy a századok még a sötétség leple alatt azonnal előnyomuljanak s az ellenségei; a torlaszokon át megközelítve, azokon túl az ellenségőtől J50^s -re beássanak.

Ez az előnyomulás azonban először a sötétség, aztán a sűrű erdő által a parancsadás és vezetésokozta nehézségek miatt rendkívül lassan ment. Virradat után pedig még lassabban azért, mert az erdőből kijutva, az ellenségnek igen jól elhelyezett állásokból igen jól célzott tüze alatt kellett az előnyomulást végrehajtani. Így ez csak egyenként, pár lépéses előrecsúszással történhetett; a parancsadást a nagy kiterjedés még nehezebbé tette.

A jobbfelől előnyomuló II. zlj. balrakanyarodása alatt jobbszárnyamtól elhúzódtott úgy, hogy a hozzá szorosan csatlakozó 11. szd. – nehogy tőle elmaradjon – rajvonalát teljesen megkritikáni volt kénytelen. Ezért a 10. szdtől hozzám tart. képpen kirendelt egy szakaszt all. szd. jobbszárny sűrítésére rendeltem.

Nagy nehézségek és veszteségek mellett a csoport az ellenséget az elrendelt távolságra megközelítette, és pedig a balszárnyon 80^oig, majd onnan visszahajolva a közép kb. 180°-re, a II. zljjal csatlakozó jobbszárny ismét 80 – 100^ore. Ezen megközelítés egész del. az ellenség igen erős tüze alatt ment végbe; mi mellett saját részről az előnyomulást csakis a saját két géppuska támogatta némileg.

Saját tüzérség tüze rajtunk semmit se segített, a szembenálló srapelernyős ell. fődözekek egész délelőtt egyetlen telitalálatot sem kaptak.

A rohamot a 11. század jobbszárnya a II. zljjal egyidejűleg hajtotta végre; fokozatosan csatlakozott hozzá a hátrább maradt közép, melyet ugyancsak balról a völgyben előretörő balszárny vitt magával. Ez azonban csak akkor történhetett, mikor a Pojana-Uzuluiira É. felől irányított Benda-zlj. átkarolása érvényesült. Ezen támogatás nélkül – kivált miután a tüzérség éppen nem érvényesült – nagy kiterjedésen ritka vonalban állott két szdom a teljesen eltorlaszolt előterepen a legnagyobb veszteség mellett is képtelen lett volna eljutni az ell. állásokig. A veszteségek így is jelentékenyek: a 11. szd. 105 főből 35. a 9/4. szd. 140 főből kb. 40 fő.

Á Pojana Uzului támadás alaposan megmutatta nekünk *a magas középhegységben viselt mozgó háborúnak, különösen a támadót illetően a mozgás, felderítés, a vezetés, a harc és az ellátás tekintetében fennálló nehézségeit. Amint segíti a hegy a védőt, éppúgy akadályozza a támadót, akinek itt igen sok minden a hátrányára van. Az Uz völgyben egy aránytalanul kisebb erő tartotta fel oly sokáig a hadosztály zömét; a Pojana Uzului völgyzáró állásban nem fér-*

hetett el több egy zászlóaljnál, amellyel szemben öt zászlóaljunk is csak átkarolással ért el sikert. És ha az oláhok nem olyan primitíven állják el az Uz kijáratát, nem egy sűrű özönvízelőtti alagútban összezsúfolva szárnytámasz és biztosítás nélkül tartják erejüket, holott jobbszárnyuktól kb. 5-600 lépésre ki volt építve egy zárt erőd, - mennyivel nehezebb lett volna a mi sorunk, ha az erőd meg lett volna szállva, és az átkaroló Benda-zlj. abba ütközik. Ilyen vidéken jól vezetve igen kis erők igen sokszoros túlerőt tudnak feltartani.

Október 21. Éjjel csend volt. Bútor nincs a szobámban, de a csűr szénával van tele, ami igen jó ágy annak, aki már egy hete alig aludt valamit. A törzssel és az 1. szd. tisztjeivel tízen vagyunk és folyton szól a telefon, de az a csendhez már szinte hozzátartozik.

Reggel 5^h 30: az oláhok az egész vonalon támadnaK.

7^h: az ezred parancsára egyetlen századom, a 11. a II. zlj. jobbszárnyára megy, mert állítólag átkarolták az ezredet.

7^h30; Gp, osztagomat a híd mellé a II. zlj. balszárnyára rendelték;

7^h45. a harc szűnik, a lövöldözés ellanyhult;

8^h 30: átveszem a „völgycsoport” (L, 5. részi, térképen) pa-rancsnokságát, az úttól délre a 8., északra a 4. század fölött A 4. szdnál van az I. zlj. két géppuskája, egyik a hegyen, másik az út mellett; a 8-nál a II. zlj. két puskája van, a III. zljbeliek a II. zászlóaljnál vannak.

Bejárom a vonalat. Az oláhok mindkét század előtt 500*-re beásták magukat és délelőtt kétszer megtámadták a századokat» A 4. szdot sűrű vonalban száz lépésre megközelítették, de visszaverete őket a puskatűz. A 8. szd. előtt csak kis osztagok nyomultak elő. Az I, zászlóaljat áttörték; a 3. század visszavonult, vagy 25 oláh a front mögé került és lövöldözött a faluba; 9-es tartalék verte őket.

14^h 3D: a 4. századot nehéz gránátokkal lövik, a 8. szd. elől az ellenség a 4. elé húzódik. új támadás készül?

15^h; az oláhok erősen lövik az ezredparancsnokságot és az én házamat, bizonyára ezekben voltak az ő magasabb parancsnokságaik is. Teljesen körülövik a házamat. Én a pitvarajtóban figyelem, hogy merre fog repülni a gránát; ha elibénk huhog – a hangjáról előre tudjuk hogy merre jön – akkor a házba ugrom; ha a kert felé sívít, akkor kiugrunk az ajtó alól. Ha a házfedélbe vágna, az

ajtó alatt akkor se lesz semmi baj – szóval paklizunk! Ötvenhatvan gránát vágott már le hol előttünk hol mögöttünk, némelyik 2-3 lépésre a faltól, de a házba egy se talált. Estig eltartott a lövés, úgy hogy az ezredparancsnokság az Uzmenti kis gerinc mögé költözött, A gránátok olyan messziről jöttek, hogy a kilövést nem is lehetett hallani.

16^h45: az oláhok visszahúzódtak a hegyek mögé, az elesettekkel itthagyták a súlyos sebesülteket is. A 8. szd. járőre meg se találta az oláhokat, ellenben mindkét szd. hozott be súlyosan sebesülteket.

17^h: megint kinnt nézem a vonalat. A 4. század jobbszárnya az Uztól délre a Sacatura patakon innen a hídnál volt, meghosszabbításában a Propilor patakon túl a század többi része és az egész I. zászlóalj; kilövésüket elzárta a völgynek közvetlen előttük emelkedő keleti oldala. Most az I. zászlóalj visszajött a patak innesső oldalára, s én is visszavettem a 4. szdot a falu feletti kiugró bástya orra alá. A 8. szd. még így is hátrább van, kb. 400^m-re a Sacatura mögött; az előtte levő kaszálókön messze szabad a kilövés.

17^h 30: az ezred parancsára tábori őrsöket kell küldeni a 462-es hidig, és önként jelentkező járőröket az ellenségig. Kiküldtük őket, de 1000 lépésnél nem mehetek tovább az oláhok tüze miatt, Éjjelre a tábori őrsök 600-1000 lépésre maradnak a vonal előtt, a járőrök az ellenségig fognak felderíteni.

Egész nap csúnya, borús idő volt, a hegyek teteje nem látszott a köd miatt; éjjel teljes csend.

Október 22. Éjjel kettőkor Nyékhegyi őrnagy, a 9/III. zászlóalj parancsnoka tájékozódni jött, fel fog váltani.

Reggel 7^h-kor kinnt vagyok az állásban az ezred- és dandárparancsnokkal, Éppen járőrharc volt, aztán élénk srapnevezés. Tüzérek rakodtak a kaszálókön boglyákban álló szénából, őket is alaposan megzavarták és megszalasztották a srapnelek.

Járőreink az ellenséget a 462-es malomnál és a völgyoldalakon félkörben előrehajolva találták.

Az oláhok a tegnapinál is erősebben lövik a házamat. A zlj-törzs a gránátok elől a szénával teli csűrben húzta meg magát. A szénában egy piros kocsikereket találtak, persze rögtön tudták, hogy ott kell lenni a kocsi többi részének is. Felkutatták a szénát, es csakugyan előkerült a darabokra szedett piros Eszterházy-kocsi. Mindene meg van, ülés párnák, lábszőnyeg, lámpások, rúd egy és

két lóra. Pár perc, és össze van rakva. Na, ezt nem hagyjuk itt, úgyis benn égne a szénában, az oláh gránátok biztosan fel fogják gyújtani a csúrt. A szakácsok éppen indultak vissza a konyhákkal, és vitték a kocsit hátrafelé.

Délután parancsot kaptam, hogy zászlóaljjammal mint dandártartalék az elfoglalt oláh fődözésekben helyezkedjem el. Egy tágas tisztí fődözékbe költözöm és míg századaim előkerülnek, körülnézek a minapi roham helyén. Az állástól pár száz lépésre egy barakk van, elfér benne talán kétezer ember is. Az oláhok a háború eleje óta készültek arra, hogy minket megtámadjanak, megrakták csapatokkal a határszorosokat. Ebben a barakkban lakott a határbiztosító csapat, ahova mi nem láthattunk; ők pedig szabadon jártak a határon át. Ők használták ki az Uzvölgý erdőit; a Groedl-cég a kisvasuton kiszállítva, oláh területen dolgozta fel és értékesítette a magyar kincstári fát, amit a magyar oldalra a vízválasztó gerincen nehéz lett volna átszállítani. Ezen a réven az oláhok mindig tájékozva voltak arról, hogy nálunk miben áll a határvédelem, jobban mondvá tudhatták, hogy milyen készületlenek vagyunk. Nemcsak a híreket szerezték ezen a réven, hanem a betörés alatt a kisvasút szállította az utánpótlásukat is. Most persze felszedték a síneket, elrombolták a hidakat és nekünk mindent az ördög országútjánál is rosszabb nyaktörő úton kell a csapatok után szállítani.

Este bevonult a fődözésekbe a 10. és 11. század és a géppuska; a 9. század egyelőre még az 1229-en maradt. Abban a reményben feküdtem le, hogy pár napig pihenhetünk. De az öröm nem tartott soká. Alig alszom el, éjjél előtt hosszú parancs jön, a holnapra szóló hadosztályintézkedés. Sokáig tart, míg a pislogó gyertyavilágnál végigtanulmányozom; azt mindjárt az elején láttam, hogy nem soká tart a pihenő, korán reggel új harcba indulunk.

Az intézkedés szerint (kivonatosan): Ellenség az Obcina Salatmc – D. Mare 874-D. Mare 881 között (1. részi, térképet a 356. oldalon) előkészített drótkadályos állásban; Daubner ezredessel szemben az 1165. 1342. 1330. 1252. és 1136. van megszállva. A hadosztály 23-án előbb a szárnyainkkal szemben biztosító és Daubner előtt levő erőket veri vissza, azután a főállás mindkét szárnyát átkaroló támadáshoz csoportosul.

Benda szds a 9/1. zljjal a 835 környékéről 1049-1100-on át az 1342-öt három szddal hátbatámadja, egy szdot 1128 környékén saját biztosítására hagy vissza. Indul reggel 7-kor a 835-ről, menetvonalán telefont épít. Mihelyt Benda az 1113-ról tüzelni kezd, az 1220-on álló század támad az 1342 felé.

Én zlj vmmal reggel 7-kor Benda után a 835-ön át az 1049-re indulok, az 1049-en

bekapcsolok a Benda által épített telefonba és magamat biztosítva várom a további parancsokat.

Hadosztálytartalék 547 és Pojana Uzuluinál. Azután a főcsapatra és tüzéségre vonatkozó intézkedés után aláírva Luxdelta (a hadoszt. fedőneve), a dandár záradéka után Luxjuvel.

Az intézkedésből nem tudom meg, hogy hol van a saját vonal? Erről csak annyit tudok, aminek magam voltam tegnap a parancsmóka, de semmit arról, hogy hol van Daubner, hol a hadosztály főereje? Azt tudom, hogy igen nehéz feladat áll előttünk; az út nehéz volna még kirándulásnak is. Zászlóalj feladatáról van szó, de nekem a 10. szdnál 88. a 1 I-nél 78. mindössze 166 puskám van, a két géppuskán kívül, vagyis alig egy igazi századom. Csupa magas meredek hegyen, völgyből le s fel kell menni ismeretlen rengetegben, ahol sose tudhatom, hogy az ellenség hol leselkedik reánk? így aztán nyugodalmas éjszakám nem lehet.

Október 23« Komoran emelkednek balra tőlünk az 1229 völgybe felnyúló gerincei, mikor reggel hétkor félzljammal Pojana Uzului NY, szélé s a hozzányúló völgytorok között megkezdjük az Uzon az átkelést (37. vázlat). Nem is olyan egyszerű dolog, mert itt az Uz már 40-50 lépés széles rohanó hegyifolyó, melynek habjai dörögve zúgnak a sziklák felett. Híd nincs, a sziklákon kell a túlpartra ugrálni, és ha valaki a sziklákról a vízbe esik, nemcsak lábfürdőt vesz, hanem ugyan erőlködni kell, hogy a kötésig, de néhol nyakig érő vízben talpra tudjon állani. Az oláh tüzérfigyelő is észrevette az átkelést és srapnelekkel köszönt. Balra az 1229 felől egyes puskalövéseket hallani. Furcsa, hogy mélyen jobbra kell bemennünk a rengetegek közé, és a puska balra szól, tehát a hátunk mögött, 800 méterrel a fejünk fölött. Látni persze semmit sem lehet.

8^h 30-kor fejeztük be az átkelést, és egy kis völgyecskeben vezetem szakasznyi elővédemet a 670 felé. Jó pár gerincen, völgyön keltünk át, mire 9^h 10-kor elértük a 670-et. Ide már a fejünk felett ezer lépésre levő 969-ről is lövések hallatszanak. Megint furcsa, hogy balra hátunk mögött kell hagyni az ellenséget; dehát aki a parancsot adta, az biztosan jobban ismeri a helyzetet; megyük tovább.

A háborúban az a legrosszabb, ha az ember nem tudja, mi van szemben vele. A helyzet sokszor titokzatos, bizonytalan, mert az ellenséget homályos ismeretlenség fedi. Milyen más volna, ha túlerő is, de tudnám hogy hol és mennyi? De falán még ennél is rosszabb, ha a saját helyzetet nem ismerem. A csatátér üressége nyomasztóbb, mint az ismert túlerő. A csapatot közvetlen vezető alparancsnok vaknak, sötétben tapogatózóznak érezi

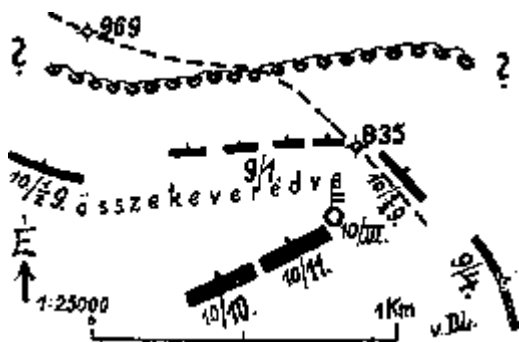
magát, azzal, hogy esetleg mély szakadékba lép. Ez azután jelentékenyen leszállítja bátorságát, kedvét és tetterejét.

Igaz, hogy a magasabb vezetés előtt is sok minden titok. De *amit tudunk és szabad, azt az alparancsnokkal mind közölni kell!* Itt pl. miután a Salatruc, melyen az ell. főerő jelezve volt, messze nyúlik 835 és 1049-en túl É. felé – már csak az általános helyzetből kifolyólag is magamtól *keletrre* tudtam és vártam az ellenség főerejét, és mint a későbbiekben látni fogjuk, a keleti irány kötötte le egyik főgondolatomat; zavarba ejtett az, hogy tőlem nyugatra az 1229-1220-as gerincen észleltem harcot, ott ahonnan nem kaptam semmi tájékoztatást, és így nem tudtam, hogy ott mi lehet. Az ottani harcok dacára később is keletről várva az ellenség főerejét, eleinte ntm mertem, s később is csak félve mertem onnan elvonni az ott sokáig felesleges erőt.

Milyen jó lett volna, ha önálló kikülönítésemben a saját helyzetet teljesen ismerem és a rám váró szerepről is tájékozva vagyok és az ellenségről legalább annyit, hogy valószínűleg nincs velünk szemben valami nevezetes túlerő (egy dandár volt a hadosztály előtt),

E mellett úgy magamon, mint a többiekben is tapasztaltam, hogy mennyire elért volna ránk, akik eddig az orosz fronton mindenütt összefüggő vonalban harcoltunk, egy instrukcióval feleleveníteni a bennünk szunnyadó elméletet, amire a szabályzat is csak elveket ad s amiket eddig a praxisban megismerni nem volt alkalom; hogy az itteni hegyi háború – a Kárpátokban vivottaktól is eltérően – új lesz, amit békében seim. ismertünk; hogy itt az eddigi harcainktól és gyakorlótéri sablontól eltérően zárt front helyett csak a főutak, fővölgyek, főgerincek mentén kisebb csoportokban fogunk harcolni; de az erdős magas középhegység nehézségei mellett sok előnyt is nyújt, amelyeket kihasználva túlerőtől sem kell tartani.

36. vázlat.

Harcbalepésem a 835-ön okt. 23-án

9^h45-kor, éppen mikor a 835-höz érkezem, balról a közelből tüzet hallok, ami engemet is ér. Hirtelen balra arc! lefektetem a zászlóaljat, hogy tájékozódjam. Két irányból jönnek a lövések, valahol a közelben saját csapatnak is kell lennie. Századaim a 835

innenső lejtjén fedve fekszenek, felszaladok a 835-re s már látom is az előttem alig száz lépésre tüzelő saját embereket. A mögöttük levő sebesültvivők mondják, hogy a zljparancsnok itt van közel a hátuk mögött. Odaindulok felkeresni, – Kindl és egy küldönc volt velem – már látom is egy-kétszáz lépésnyire. De amint ő meglát minket, oláhoknak néz, és a törzzsel együtt elkezd szaladni hátrafelé! Futok utána, kiabálom a nevét, de azok futottak tovább. Jó hogy nem akadt köztük csak egy is, aki puskát fogott volna reánk.

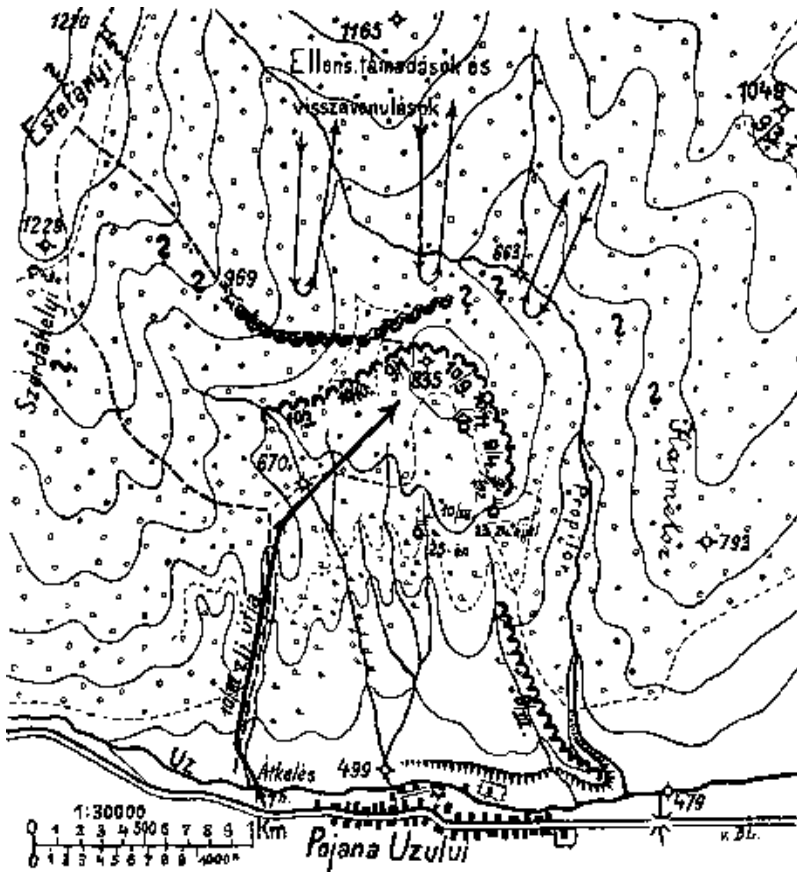
Visszamegyek tájékozódni a harcolók között. A 835 kis kúpján egy főhadnagyot találok, Szabó László, az előtte tüzelő 9 1. szd. parancsnoka. Tőle tudom meg, hogy a 9/1. zlj. mindjárt indulás után itt ahol van, északról előnyomuló ellenségbe ütközött, és túlerővel szemben harcban áll. Ebből látom, hogy az ellenség iránya csak az én eddigi utam lehetett, tehát a hadosztály háta mögé törekedett; a tüzelés ereje s kiterjedése túlélőre mutat, – tehát eredeti feladatokat, hogy az 1049-re menjek, nem folytathatom tovább. Itt van szükség reám, át kell vennem a parancsnokságot az itt harcoló csapatok felett. Részletesen tájékozodom.

Terep (1. térképet is): az erdővel fedett 835-ös kiskúpon és a róla Pojana Uzului felé irányuló tisztás háton, mintha egy nagy tányér, inkább teknő közepén volnánk. Köröskörül nagy erdőségekkel borított magas hegyek: nyugaton mint egy hosszú koporsó, a meredek falként emelkedő 1229-1220-1342-es hatalmas gerinc zárja le a szemhatárt; két km-re levő kopár tetejéről élesen idelátszik, ha csak egy ember mozog is. Keleten hasonlóan a 793-1049– (ahová mennem kellett volna) 1100-as gerincvonal. A nyugati gerincről a 969-en át egy mellékgerinc ereszkedik hozzánk, ettől és a mi 835-ös kis kúptól északra mély völgy, amely mögött ismét magasba emelkednek a hegyek. A 969-es gerinc sok apró mellékgerincben esik az Uz felé, kitöltve a köztünk és az 1229 közt levő tisztás, néhol cserjés katlant, amelynek a 969 felé levő ritkás erdőibe meg lehetősébe lehet tekinteni.

Helyzet (36. vázlat): A 835-ös kiskúpon jobbszárnyával a 9 1. század, balszárnya a 969-es gerinc innenső lejtjén. A 9/1-től jobbra balra az én 10/9. századom (itt lelem meg/ nem is tudtam, hogy a 9/1-hez került), jobbszárnyon arccal K-nek a 9/4. szd., amely már alattam harcolt Uzului előtt. A 9/1. zászlóalj, amelynek az 1049-1100-on át kellett volna támadnia, csak a 9/3. századot küldte az

1049-re, Többi századaival a 835-ről egyenesen a 969-en át akart támadni az 1342 felé, A 10/9. szdot küldte előre, de azt még a 969 elérése előtt szemből s jobboldalában, a 9/1. és 4. századokat a 835-ön É, és ÉK, felől előnyomuló ellenség váratlanul támadta meg. Az ellenség a gerincen a két csoport közé is beékelődött és a 10/9. csak kisebb csoportokban tudta kivonni magát a keresztűz alól. Egy része a 835 mögött gyülekezett és a 9/1. jobbszárnyára jutott; zöme attól balra vett állást a 969-es gerinc alatt, A meglepő összeütkö-

37. vázlat.

Előnyomulás a 835-re és éjjelezés oki. 23-án

zés némi zavart is idézett elő s a kötelékek kissé össze is keveredtek.

10^h-kor átvettem a parancsnokságot az összes ittlévő csapatok fölött. Az én két szdom éppen tartalék viszonyinak megfelelőleg volt elhelyezve a kiskúpon levő közép mögött, Elrendelem a kötelékek rendezését és a 10. ezrednek írásban jelentem a helyzetet. Telefonom még nincs, de a 9/1 ittmaradt telefonján összeköttetésben vagyok a 9/III, zljjal (Nyékhegyi), amely Pojana Uzului előtt van állásban; de köztünk vagy még egy másik zászlóalj, vagy egy kilométernél nagyobb hézag lehet. Kértem Nyékhegyit, hogy a 9/1. zljparancsnokságot kerestessék meg és küldjék ide.

Az ellenség lassú tüzelés közben beássa magát, úgy látszik őt is meglepte a nem várt összeütközés,

11^h körül az ellenség a 835-el szemben a 663 felől előregyülekezik s nemsokára határozott támadásba megy át. Ezért a 10/11. századot a 9/4. és 10/9. szd. közti hézagba rendelem. Az oláh támadás közelebb halad, és 12^h-kor a 663 felől rohamra indultak a 10/11., a 10/9. jobbsoportja és a 9/1. jobbszárnya, vagyis a 835 ellen. Sűrű erős vonal intézte a rohamot, amely a mi tűzünkben meghiúsult. Az oláhok igen nagy veszteséget szenvedtek úgy a rohamban, mint az azt követő visszafutás alatt. Néhány igen közelre ért ember nem tudott visszafutni, hanem néhány sebesülten együtt foglyul esett. A foglyok mondják, hogy a támadást a 37. román ezred egy zászlóalja, a rohamot egy másik, 27. ezredbeli zlj. intézte. Mindkettő most érkezett ide, teljes hadiállományuk és vadonatúj felszerelésük van.

Az ellenség a 663 mögé láttávolságon túl vonult vissza, Utánuk küldött járőreink jelentik, hogy a 663-on túli magaslaton beássák magukat. Mint már a foglyok is mondták, és részben ide is látszik, előttünk az erdőben sok hallott, köztük két tiszt is maradt.

13^h30: a 969-en és a 835-től É. levő völgyben ismét mozgolódás, láрма hallatszik, új támadás készül. Tüzérséggel lövetem ezeket a helyeket, egyben a 10/10. szdot nyugatnak fordított tartalékkal a balszárny hosszabbítására a 670-es völgy elzárására rendelem. Ugyanekkor Nyékhegyi útján jelentem a hadosztálynak, hogy a balszárnyamra új erők szükségesek, mert az ellenség a 969-en át dél felé, a Pojana Uzului előtti völgy szoros irányába, tehát a hadosztály hátába tart; balra tőlem az 1229-es gerincig senki sincs, a két km-es hézag nyitva áll. Nyékhegyi is arra kér, hogy erre a hé-

zagra nagyon vigyázzak, – de mivel? Nyékhegyi értesít, hogy a balszárnymra erősítést kapok.

Megkönnyebbüléssel látom, hogy az 1229-es gerinc kopasz tetején emberek mozognak, Sajnos nemsokára azt is látom, hogy nemcsak mieink, hanem oláhok is vannak az 1229 tetején,

13^h45: Nyékhegyi értesít, hogy balszárnym meghosszabbításába Szerdahelyi fog jönni két századdal, hogy a 670-en át a 969-re támadjon. Addig is nagyon vigyázzak a hézagra!

Szerdahelyit nem látom sehol.

14^h 15: É, és ÉK, felől a 835-re új támadás jön. Rohamoztak, de ismét visszaverte őket a tűzünk. Ismét visszamentek láttávolságon túl a 663 mögé,

14^h30: ismét támadnak, most a balszárnymra a 969 DK. lejtőjén, Szerencsére már ott van a 10. századom, visszaverte a támadást. De mi lesz, ha a támadás tovább balra is kiterjeszkedik? Nincs tartalékom sehol. Már jobbszárnymról akarok kivonni tartalékot a bal mögé, mikor Nyékhegyi értesít, hogy Szerdahelyi nem hozzám jön ugyan, hanem délről támad az 1229 felé. Azonban Juhász fhgy, a fél 10/4. századdal balszárnymra indul,

15^h30: látom Juhászt tölem balra, de nem hozzám jön, hanem a Szerdahelyi jobbszárnýához csatlakozik a 670-től Ny-ra, jó ezer lépésnyire. Tölem balra a hézag megmaradt,

új támadás, ezúttal a 835 és 969 közti nyeregből egyenesen dél felé. A balszárný tűzzel ezt is simán visszaverte,

16^h: végre a Szerdahelyi csoporthoz tartozó 10/3. század (Bozay) balszárnýmhoz ér és a 969 D, lejtőjén hozzám csatlakozva fejlődik. Persze el van szakadva Szerdahelyitől, úgy hogy a hézag a sok fel-es lemenő völgy és gerinc tekintetbevételével még most is csaknem kétezer lépés (36. vázlat), Ugyancsak ezer lépés hézag van jobbra a Nyékhegyi zászlóalja felé. Nyékhegyi ugyan elrendelte már, hogy századai balra nyitódjanak, de annyi lett az egész, hogy balszárný -szda (9/12.) hozzám küldte a szárnyszakaszát. Azon túl azonban a hézag most is megmaradt.

Reggeli harcbalépésem óta mint „Deseő-csoport” a 9. ezred alá (Jankovich ezredes) tartozom. Egész nap szaladgálok hegyen völgyön fel s le, rendezkedni s vezetni a megfigyelést, amiben igen nagy segítségemre van Szabó fhgy., a 9/1. parancsnoka.

18^h Szerdahelyi elfoglalta az 1229-es magaslatot. Hát el kel-

lett foglalni, nem volt a miénk? Most látom csak, hogy milyen veszedelmes volt a helyzetünk.

Velünk szemben az ellenség a 969-835 közti gerincen beásta magát, A jobbszárny előtt nem látszanak, sűrű erdő fedi őket a 663 felé s attól keletre is, A balszárnyon igen kellemetlenül vagyunk, mert az ellenség jó magasan van a fejünk felett, Szerencsére itt sűrű alj erdőben vagyunk, és így lőni nem igen tudnak reánk.

Ebben a helyzetben töltjük az éjszakát. Este mindkét részről élénk lövöldözés volt, amit alig tudtam beszüntetni, Szdonként két tábori őrsöt rendeltem a vonal elé. Ettől kezdve csendben telt el az éjszaka.

Álláspontomat nehezen tudtam megválasztani, A gerincen levő tisztáson mindenütt jár a golyó, fődözékem nincs, egész nap nem értem rá gondolni. Végre a jobbszárny mögött találtam fedett helyet, ahol egy kis tűz körül szabad ég alatt aludnék; de kutya kemény köves a föld, kiálló gyökerek is nyomják az oldalamat. Arcomat süti a tűz, szememet csípi a füst és mégis dideregni kell, hiszen fagy, már este dér lepte el a gyepeket,

Október 24. Hajnalban parancs érkezik, hogy foglaljam el a 969-835 gerincvonalat, A támadást, miután az ellenség szárnyait elérni nem tudom, arcban kell végrehajtani. Az egész vonalon hiába támadnék, át kell törni, de hol és mivel?

A Propilor völgyben ez idő szerint nem látszik ellenség. Kivonom onnan a 11. századot, helyét a 10/9. és 9/4. összezárkózással tölti ki, A 10/11. pedig egy szakasszal meghosszabbítja a balszárnyat a 670-es völgy felé, hogy a 969-el szemben is legyen valami; másik két szakasza tartalék a balszárnyon kívül; biztosít az 1229. illetve a nagy hézag felé,

7^h: Szerdahelyi az 1229-en támad, látszik, hogy előnyomul.

Én is elrendeltem az előnyomulást az egész vonalon, hogy lekössem az ellenséget, amelyet a 9/1. kivételével nem látunk, a gerincen levő erdő elfedi, Az előnyomulás fogja megmutatni, hogy hol lehetséges a betörés, amit különben a 835 és 969 közötti nyeregben tervezek, és amit a 9/1. és 10/10. belső szárnyainak már most meg kell kísérelni«

8^h: Havas zls. bevonult a 11. század 12 emberével, akikkel löszert hozott. Az utász szakasszal együtt tartalékul rendeltem a balszárny mögé, míg az eddigi tartalék, a 11. szd. két szakasza is előre-

Erre a 9/4. századból kivontam egy szakaszt és a Szabó rendelkezésére adtam, hogy hajtsa vele végre a betörést, amit a többi részeknek is azonnali rohammal kell kibővíteni. Míg ez a szakasz a helyére ér, azalatt a 9/2. szddal megszállatom a 670-es völgy túlsó oldalát, hogy Szerdahelyivel állítsa helyre az összeköttetést,

10^b45: Szerdahelyinél ismét hátramo zgás látszik? Aztán vissza, illetve előremozgás és rohamlárma?

11^b 10: Szabó fhgy, a 9/4. szdbeli szakasszal végrehajtotta a rohamot, sikerült betörnie! Azonnal követte a 9/1. és a 10/10. század, azok is elfoglalták az oláh állásokat, A 9/4-es szakasz egyenként kúszott a kavicsbányába, onnan mászták meg a bányá falát. Szurronnyal foglalták el az ellenséges állást, aztán oldaltűz alá vették a szomszédos oláh vonalat, ezzel megrendítették a kéksapkásokat, A 9/1-et Szabó rendelte rohamra, önként csatlakozott hozzá a 10 10., melynek parancsnoka Nyitray közvetlen a roham előtt megsebesült. A század egyetlen hadapródja, Bertóthy éppen Nyitrayhoz ment, átvenni a parancsnokságot, amikor a 9 1. rajtázása hallatszott; erre a század magától rohamra ment, A rohamot az oláhok nagy része az állásban tüzelve várta be, ezért a veszteségeink nagyok.

11^b20; a többi szdoknak is elrendeltem a rohamot,

11^b 35; most hallatszott a többi szdok rajtája. Azok is kiverték az oláhokat,

11^b45: századaim mind fenn vannak a gerincen a 835-ről a 969-re vezető út mentén, erősen tüzelnek az ellenség után,

11^b 50: a 835 kiskúpjáról, ahol reggel óta vagyok, előrementem megnézni az elfoglalt vonalat. Szinte hihetetlen, hogy ezt a mienk fölött magasan fekvő állást hogy foglalhattuk el! Minden dicséret kevés ahoz, ami nagyszerű embereinket illeti. Mindenekelőtt Szabó fhgyot, aki az egész betörés lelke volt, de nem kevésbé az embereket, Viszont az ellenség megint olyan naiv volt, hogy az állásból csak messze távolságra volt kilövése, mert a lövészteknők nagy része fenn van az út mellett a legmagasabb vonalon, és így 5 10 lépésen túl a hegyoldal holttérben volt.

Az oláhok vesztesége, dacára hogy ők voltak a védők, és pedig domináló magaslaton, igen nagy, jóval nagyobb mint a mienk. A 835-től a gerincen végigmentem Szabóval – ő hívott azzal, hogy még sose láttam ilyet! – kb. 400 vonalon. Szinte minden hús lépésen fekszik egy halott, azonkívül sok van a tegnapi rohamuk s

a mostani visszafutásuk helyén. Ezen a 400 lépésen legalább 50 halottat láttam, mennyi lehetett a sebesült? Ez alapon becsülve arcvonalam előtt legalább száz, de valószínűleg még több halottnak kell lennie. Fogoly mindössze 50 maradt.

Annak, hogy ilyen feltűnően kevés a fogoly, és sok a halott, alighanem része van annak is, hogy éppen a 10. szdom verte ki 16-án azokat az oláhokat, akik felkoncolták a mi segélyhelyünk sebesültjeit, S most éppen ezen század előtt volt legerősebb az ellenállás, ez a század szenvedte a legnagyobb veszteségeket, mert ez a század volt a legelszántabb, magától ment rohamra, mert mindenáron győzni akart, mindenáron ki akarta verni az oláhokat, ez vívta a dühös kézitását. Mikor az állásba értem, ahol néhol még tüzeltek az ellenség után, egy oláh zsidó ült egy kövön, és magyarul beszél egy pár emberemmel: „dehogy is bántanak maguk engemet, nem vétettem én maguknak semmit” – lehet, hogy ezt a zsidót csak élelmes akasztófahumora mentette meg és az, hogy magyarul tudott. Mindjárt panaszkodott is, hogy lehúzták új bergsteiger cipőjét, amit minap vett húsz koronán. Kapott helyette bakancsot, szép rongyosat.

Az elfoglalt lövészteknőkből látni, hogy az oláh vonal igen sűrű volt, egy-két lépésre voltak benne az emberek. A 37. és 15. ezredek egy-egy zlja volt a gerincen, a többi zljuk is itt van a gerinc körül. Beszélük a foglyok a tegnapi nagy veszteségüket, azt is, hogy most jöttek ide. Igen sok felszerelés, fegyver és lőszer maradt a kezünkön (sajnos, hátraszállítani nem volt időnk),

A századok azonnal temetik a saját halottaikat, az oláhokra holnap kerül a sor. Elrendelem az elfoglalt állás megszállását és megerősítését, Kár, hogy drót nincs hozzá.

Déli l^h: minden század rendezve van, megszállva a vonal, amit berendezünk. Balszárnyon a 9/2. szdot a 969-en hátrakanyarítom, mert az 1229-ről lövések jönnek felénk. Hát nincs ott Szerdahelyi? Elrendelem a felderítést, felkeresni Szerdahelyit és felvenni vele az érintkezést. A 9. ezred szerint az 1229-en a mieink vannak, jobbszárnyon a 10/4. század.

Mai veszteségek:

10'9. század	110-ből 1 elesett,	7 sebesült	összesen	8
10/10. „	88-ból 5 „	16 „	4 eltűnt „	25
1011. „	78-ból 2 „	9		<u>11</u>
10/11T. zlj.	276-ból 8 elesett,	32 sebesült,	4 eltűnt	összesen 44
		és Nyitray hgy. sebesült.		

Sok halott, kevés fogoly. Veszteség. Benda alcsoportja A győzelem után hátra.

9/1. század	141-ből 8 elesett,	21 sebesült	összesen 34
9.4. „	110-ből 4 „	4 „ és Müller hadapr.	8 = 1
10/3. „	?-ből 1 „	?	<u>14?</u>

Tehát az öt szd. vesztesége 527 főből: 2 tis/ct seb, 21 halott, 63 secesmt, 4 ellüiat ezen kívül a 10. 3. szd. vesztesége kb. 5-10 fő.

Tehát összes veszteség 2 liszt és 100 ember.

Ezen kívül már a 23-ikt harcban

9/1. szd.	2 halott	11 sebesült
10/9. szd.		8
10/11 zsd.		<u>5</u>

Összesen 26 fő veszteség.

A két napi veszteség tehát 2 tiszt és 126 ember.

Délután előkerült Benda szds; rábírom mint alcsoportot a bal-szárnyon a 10. 3., 10/11. és 9/2. századokat azzal, hogy az 1229-en levő csapatokkal okvetlen vegye fel az érintkezést. Ott, úgy lát-szik, a helyzet nem valami kedvező. Heves harci zaj hallatszik, mozgás előre s hátrafelé.

Győzelmünknek sajnos, mi se örülhettünk soká, 15^h-kor a had-osztálytól telefonparancs érkezett, hogy miután Estefányi szds. (10/1., 4. az 1220-on) nem bírta az ellenséget visszaszorítani és az 1229-től Ny.-ra áll, az egész hadosztály hátrább levő vonalba megy. Az én csoportom új vonala azon a gerincen, amelyik az 1229-ről Pojana Uzului Ny. széléhez húzódik. Jobbszárnyam az útnál, tehát nekem kell elzárni az Uz völgyét is,

Bendának elrendelem, hogy három századát (9/2., 10 11. és 3.) vezesse az elrendelt gerinc-re úgy, hogy jobbszárnya a 670-től nyugatra legyen, Arcvonala az öszvérút mentén, de annál kissé előbb. Én magam a 9/1. századhoz hívatom a 9/4. és 1., 10/9. és 10. szdp-arancsnokokat és elrendelem, hogy egyszerű balra át! oldalmenetben én vezetem új helyükre a századokat úgy, hogy az elfoglalandó vonalon megyünk. Az emberek közt 5 lépés távköz. Mikor az éllel a jobbszárny új helyén megállok, mindenki megáll és balra arcot csinál. Minden szakasz egy altiszt 2 emberből álló járórt hagy vissza a mostani állásban, akik időnkénti tüzeléssel az állás megszállott voltát jelzik, aztán 17^h-kor utánunk jönnek századaikhoz.

Így is történt, 16^h-kor indultam a 10. század balszárnyával. 17^h-kor értem le az Uz mellé, 1000^x -re a falu NY. szélétől oda. ahol az Uz szoros kiszélesedik. Parancsot adok a megállásra és arcbafordulásra.

Egy telefonistám a földön egy hátulról az 547-es malom felől

vezető telefonhuzalt talált és abba bekapcsolt. Éppen hívnak a telefonhoz. Ugyanakkor egy lovas üget hátulról a malom felől, nevet kiáltja, kezében magasra emelve egy nekem szóló parancs-Mire a telefonhoz érek, ő is hozzám érkezik. Veszem a kagylót: a 9. ezred közvetíti a hadosztály újabb parancsát, hogy miután Estefányi visszaverte az oláhokat és Szerdahelyi is előnyomul az 1229-ről Estefányi felé, – úgy én, mint Nyékhegyi (9/III.) azonnal menjünk vissza az előbbi vonalba és szálljuk meg azt. Ugyanez állt a lovas által hozott írásbeli parancsban is. Még jó volt, hogy egyszerre jött a két parancs, mert csak az egyiknek talán el se hittem volna. Az egész napi szaladgálástól olyan kimerült voltam, hogy azt hittem, a telefontól fel se tudok állani. Kiadtam az intézkedést, hogy vissza azon az úton, amerre jöttünk!

Magam, úgy éreztem s jelteni akartam, hogy visszamenni képtelen vagyok. De aztán eszembe jutott, hogy ha valami előadná magát, én vagyok a felelős, A halálos fáradtság dacára összeszedtem hát magamat és indultam a törzsemmel a 835 felé toronyiránt. Siettem, mert sötétedik. Alig tudtak követni a többiek, de siettem lélekszakadva az utunkba eső öt-hat völgyön s hegyen át, amelyeket már megült a köd. Alig láttunk és Kindl nem is titkolta aggodalmát, mi lesz ha az ellenség észrevette hogy hátrajöttünk, megszállta az állásokat és esetleg egyenesen nekik megyünk? *Csodálatos, hogy az ember mit bír el, ha akar!* Alig bírtam mozdulni az induláskor és most rohanok fel a hegynek is, pedig remegnek a lábaim, zihál a tüdőm – de csak sietni! Végre itt vagyunk ahonnan indultunk négy órával ezelőtt, elértük a tegnapi éjjeli táborüzem helyét – és legnagyobb meglepetésemre már ott találtuk a századokat! Persze, mert nekik csak a félutat kellett megtenniök, aki innen indult, az nem ment csak a 670-ig, már félútról fordult visszafelé.

Telefonom azonban nincs, csak éjfél felé tudtam a Nyékhegyi balszázada útján felvenni az összeköttetést.

Mint tegnap, most is hideg, ködös az éjszaka, átizzadva nedvesen didergek a takaró alatt, míg arcomat pörköli a tűz. Még se tudok aludni. Azon gondolkodom, hogy mi lett volna, ha Benda tegnap a 835-ről nem egyenesen a 969-en át, hanem a parancs szerint az 1049-re kerülve indul el? Mi lett volna, ha én valamivel korábban érek oda, mikor még nem indult meg a harc? Elválasztanak

minket a támadó oláhok, elvágják a hadosztálytól, annak hátába támadnak és katasztrofális helyzetbe hozhatták volna a hadosztály tüzéréjét és zömét. Sokszor olyan kiszámíthatatlan véletlenül múlik a harc, a háború, hogy abban szerencse nélkül minden tudás, vezetés semmit sem ér. Mert hogy az oláhok nagyobb erővel csakugyan a hadosztály hátába, Pojana Uzului mögé, az Uzvölgy kijáratához iparkodtak (úgy mint a szomszéd 61. hadosztálynál a Tatros völgyben pár nappal előbb Agasunál; 1. Hadtört, Közlemények 1923. I. füzet), annak bizonyítéka, hogy most *délután* a 670-től az Uz felé vezető úton alig egy km-re az Uztól 2-3 oláh és két magyar holttestére találtunk. Tehát az én balszárnyamra és az 1229-re Szerdahelyihez küldött századok már ott találtak ellenségre, akiknek a főereje ment volna arra éppen a tüzér állások felé, ha útjukat nem álljuk a 835-969-1229 vonalán.

Október 25. Reggel nagy köd, de nemsokára felszáll.

Parancs: az állást tartani. Felderítésre minden szdtól egy járőrt igazítok el, az ellenségig kell menniök, 11^h-kor egybehangzóan meg van állapítva, hogy az ellenség a 663-1165 gerincen arccal dél-délnyugatnak beássa magát; szárnyait még nem ismerjük. A 10/9. szd. járőre az 1049-en volt (ha igaz!), ellenséget sem ott, sem útjában nem talált.

A 9. ezred most egy tiszt járőrt küld ki az 1049-en elveszett 3. százada felkutatására. Ezt a századot még tegnap látni lehetett az 1128-as hegyen, de ma már nincsen sehhol. Tegnap még jelentést küldött, hogy tartja magát, parancsot kér, de azóta nincs róla hír. Szabó fgggyal igazítjuk el a járőrt, soká tanakodunk, hogy melyik hegy az 1128. és melyik az 1049? A fák miatt csak külön-külön látni a két hegyet, sehonnan sincs áttekintés több magaslat felett, ezért a tájékozás igen nehéz.

Estefányi ma Strohofferrel együtt támad. (10/I, II.)

Tölem Nyékhegyi felé a hézag most is igen nagy. Betöltéséhez a 9/4. század jobbra még 400⁺-re kiterjeszkedik. Most, hogy a hézag betöltése körül járkálok, látom, hogy két éjszaka a hézagban a két raj vonal előtt aludtam! így hát, miután a helyzet stabilizálódni látszik, magamnak is végleges helyet keresek. A 835 mögött 800⁺-re, a 670-től keletre egy kis völgyszakadéknál építtetek deszkafödőzék; figyelőhelyemről – száz lépésre a magaslaton – belátni az egész vonalat.

Délután a falu előtt a 9 III, zászlóaljta támadta az ellenség, könnyen visszaverték mindenütt, Éjjel csend.

Október 26. Már kora reggel harcok indultak, az ellenség komolyan támadta a hadosztályt. Az egészet láttam a 835-ről, ahonnan mint egy tányér, úgy fekszik előttem a Pojana Uzului lapály. Engem nem támadtak, csak a hadosztálynak a falu előtti zömét (az Uztól D. a 11. ezred, jobbszárnyam felé a 9 HL). A látvány bizony sokszor nem volt épületes!

Reggel 8-tól az 1220 felől az Estefányi csoport harca hallatszik hozzám, Felderítteiek arra és minden század a maga előterepén, A járőr jelentések meglehetősen ellentmondók. De még annak is nehéz eligazodni, akinek jó térképe van; hogy tudjon pontosan tájékozódni egy járőr a hegy-völgyes erdők között? Elölünk úgy látszik, visszamentek az oláhok, az 1165-533 vonalában van beásott vonaluk.

Déli 11^h: Szerdahelyinél az 1229-1220 között a helyzet megint érthetetlen. Hol előre, hol hátramennek, hol harcolnak, hol csak járkálnak?

13^h 15: K-rői a 793 felől az én szabadon álló jobbszárnyammal szemben tüzelés hallatszik. Kivonom a 9 I. század egy szakaszát és tartalékul küldöm a 9/4. jobbszárnya mögé. Helyzetem: 9/4-nél 700 lépésen 102 puska-f 26 tartalék, 109. szd. 700×102 puska, 9/1. szd. 560 × 80 puska, 10/10. szd. 570×63 puska. Összesen 2500 lépésen 347 puska + 26 tartalék.

Egész nap a figyelőhelyen gukkerezek, közben a 23-24-iki” harc-jelentést írom,

13^h30: a 793-ról az ellenség a Nyékhegyi tüzétől a Kijmellorra húzódott vissza. Uzuluitól D. a 1 I-eseket támadják. Jól látom a 11-es tartalékokat is. Látom, amint a rajvonal a támadás elől, be se várva a rohamot, lassanként hátraszivárogo. Pedig láthatólag nincsen rá okuk, az oláhok csak egyenként nyomulnak elő és vonaluk nem erősebb mint a miénk.

Most egy 11-es tartalékszázad megy előre, de nem az elhagyott vonalig, hanem megáll a hézag mögött, amit nem az ellenség tört át. hanem otthagyták a mieink! Tüzérség is tüzel mindkét részről. Sői a 9/4. századot hátulról lövik az 1342 felől, az az érzésünk, hogy a Daubner ütege. Kérem, hogy ne minket lojí ének, de a próbálkozás eredménye csakugyan az, hogy ami hozzánk lőtt, az nem a Daubner ütege, hanem a vele szembenálló oláhoké.

13^h 40: Estefányinál áttörtek, de már mindkét százada visszament a helyére (?)

14^h 15: a 11. ezred bal- és a 9-esek jobbszárnya Pojana Uzului előtt, attól D, és É, át van törve. Látom, hogy a 11-esek a falutól délre az erdőszélen egyenként, majd mind nagyobb csoportokban visszamennek Ny-ra a 690 felé.

Körülöttem mindenütt harc, amelybe be nem folyhatok, de amelytől függ az én sorsom is. Itt vagyok a katlan sarkában, legmesszebb a szoros kijáratától; hátam mögött az 1229 olyan magas és meredek, hogy ha az Uz szorost előttünk éri el az oláh, közülünk ebből az egérfogóból csak az menekül, akit az 1229-re felbírnak a lábai, meg a szíve, tüdeje, Bírná-e az enyém? Körülöttem Kindl meg a többiek is az Uzulinál látszó harcot figyelik, nézik a 11-esek visszaözlését, aztán szemükkel az 1229-es falat méregetik. Alig győzöm elhítenni velük, hogy csak lőszerszállítás, meg sebesültek járkálása látszik a falu felől , , ,

14^h 45-kor félreismerhetetlenül látni, hogy a falutól délre minden elveszett,

15^h: támadják az én balszárnyamat is, Bendánál a 969-en áttörték a 9. századot. Pár perc óta se Benda, sem a 9/2. nem beszél; az áttörést a 10/10-től tudom, Havas zls, jelenti, hogy támadják a 10. századot is.

15^h30: a 9. század felét kivonom és a 9/2. helyére, a 10. század balszárnyára a 969 D, lejtőjére küldöm. A 9/4. századdal szemben is támadás, a századot tüzérség és két géppuska lövi.

Szorongással várom, mi lesz? Jelentek, kérdezősködöm.

Végre annyi jön, hogy vigyázni a telefonra, tartani az *összeköttetési*, mert nemsokára fontos parancs következik , , ,

16^h 10: Szabó fhgy, egy szakasszal a 9/2. helyére ért.

Lesem, hogy nem zárják-e még el az oláhok az Uz kijáratot, Szerencsére nem nagyon sietnek az üldözéssel, az Uzului lapály egészen üres, nincs benne se oláh, se a miénk. Emezek lassanként mind eltűntek a határ felé eső hegyek erdőiben.

16^h20; végre! hívnak a telefonhoz, leadják a visszavonulási parancsot: a 9/III zászlóalj odakerül, ahova én voltam irányítva tegnapelőtt délután, az 1229 délnek nyúló gerincére, kilövással Uzului felé. Tőle délre ott, ahol én a 20-iki rohamot csináltam, a

11. ezred a katlan Ny. szélén. Én a 10/III. zljjal hadosztálytartálékul a vámhivatalhoz (Zollamt) hátramegyek.

Telefonon gyorsan kiadom az intézkedést. A Benda-csoport visszairányítására Szabó ihgy. intézkedik, a 10 10. és 9., fél 9 1. az állások mentén vonulnak vissza úgy, mint tegnapelőtt délután. A 94. a géppuskával utánam a völgykijáratához, toronyiránt.

A törzzsel együtt szedem a sátorfát és megyek az Uz szoros felé, sietek, ahogy csak lehet, A falu és a szoros kijárata közt érünk az Uzhoz. Itt egy kicsit várni kell, hogy utólérjenek az elmaradt emberek, akikkel együtt Krémer is lemaradt. Nem bírja a sok cók-mókot, amit mind neki kell vinni, mert János még reggel hátrament valamiért,

De most már nem muszáj úgy rohanni, szabad az út a szoros felé, még nem ért ide az oláh. Utólérnek az elmaradt emberek – köztük mint egy hulla, a málhásállatként felpakolt Krémer is – és kezdünk átugrálni az Uz szikláin. Ezt már meglátta az oláh tűzérfigyelő, egymásután kapjuk a gránátokat, srapneleket. Oda se neki! Felmegyünk az országútra, ott megyünk tovább; a felettünk elég alacsonyan robbanó kicsiny oláh kék fazekakat (kékek a srapneleik) nem vesszük semmibe. Pedig a távolságuk mind helyes, de az oldalirányzás – úgy mint 21-22-én is volt – tíz-húsz lépéssel hibás.

Amint az útra érve látom, hogy üldözés nincs, túl vagyunk a veszélyen, az Uz kijárat szabad, és pár perc múlva a szorosban biztos helyen vagyunk, idegfeszültségem egyszerre alábbhagy és – mint már máskor is – előtérbe lép a testi végkimerülés; elszédülök és összeesem. Kindlék azt hiszik, hogy megsebesültem, karonfognak és úgy visznek tovább.

Pár perc múlva benn vagyunk a szorosban. Mellettünk a túlparti erdő szélén megy a 10/10. és a fél 9/1., közvetlen mögöttük a 10/9. A srapnelezés miatt nem jöttek át a vízen, hanem a legrövidebb úton az erdő által fedve sietnek ahova irányítva vagyunk, a vámház felé. Velem csak a géppuskával a 9/4. marad.

Az 547-es malmon innen a kisgerinc mögött, ahol a 20-iki álláspontom volt, megpihenek. Nemcsak pihenni, hanem hogy bevárjam a 9/4. századot. De főként azért, mert nem látva az Uz kijárat két oldalához rendelt megszállást, izgatott a dolog, hogy mi lesz? Szerfödözék épült az itteni gödröm helyén, az ezredparancsnokságé lehetett. Eszem is egy kicsit, nem ettem még ma semmit, és ami fő,

utolsó csöppig megisszuk a déli bort. Ez aztán helyrebillentette a testi-lelki egyensúlyokat.

17^h 30-kor ért hozzám az átkelésnél lemaradt 9/4. és a géppuskás osztag. Mondják, hogy az oláhok elfogták a 9/III. zászlóaljat és a 1 l-eseket, a szoroskijáratnál senki sincs. Ellenben az oláhok Uzuluiból fákllyákkal, dob- és zenezsóval, énekléssel ordítózva jönnek kettősrendekben felénk.

Így hát nem mehetek tovább. Itt kell maradni, feltartani az oláhokat. A 9/4. századot azonnal fejlődtetem ott, ahová érkezett, a kisgerinc mögött. Szerencsére ismeri a helyet, éppen ők intézték itt a 18-iki támadást. Balszárnnyal átfogják a völgyet az É. lejtőig, jobbszárnnyal a D, gerincen, géppuskák az úton. Egyúttal jelentem hátra telefonon, hogy az Uz szoros elzárására rendelt 9111. és 11-esek nincsenek a helyükön, az oláhok jönnek, én a kéznél levő csapatokkal elzártam a völgyet ott, ahol még lehetett, és magam is itt maradok. Jelentésem közben egy hang közbekiált; ki mondja, hogy a 11-esek nincsenek a helyükön? Én; szólok vissza, s aki nem hiszi, jöjjön ide s nézze meg! Erre aztán enyhébb hangon beszélünk tovább és értesítettek, hogy az intézkedés következik.

18^h: hátrább költöztem az 547-es malomba. Ott találok a hadoszt, lovasság két tisztjét, akiknek 50-60 huszárja fenn van a völgyet kísérő magaslaton, hogy elzárja azt. Parancsot kapok a 9. ezredtől, hogy maradjak itt, feltartani az oláhokat; már vissza van irányítva hozzám az oláh vámházhoz érkezett 9. és 10 századom a fél 9/1. szddal. Ezek 18^h-kor hozzám is érkeznek.

A 10/9. és fél 9/1. századot a 9/4. jobbszárnnyára rendelem, a 10 szd. tartalékul nálam marad.

20^h-kor vacsora közben a 9/4. századnál erős tüzelés. Az oláhok megtámadták őket, de tüzellel visszaverték a támadást. 20^h 45-kor ismét visszaverték egy támadást.

22^h 30-kor hozzám érkezik valahonnan a 11. ezred 3. százada Nemes t. fhgy. alatt. Egyelőre magamnál tartom őket.

A 9. ezred ismét közli a völgy elzárására vonatkozó parancsot azzal, hogy erősen biztosítsak dél felé. Sőt nemsokára a dandárparancsnokság azt rendeli, hogy foglaljam el, illetve „szálljam meg” századaimmal a 9/III. zlj. helyett az annak Pojana Uzului Ny. szélétől a 670-ig kiutalt vonalat. Jelentem, hogy nem lehet, az oláhok már idébb vannak és támadnak, az úttól délre pedig a 11-esek

sincsenek a helyükön. Ennek dacára a dandár követeli az előnyomulást.

Így hát az izgalmas napra ugyanolyan éjszaka következik. A malomban együtt virrasztunk a huszárkapitánnyal, Nemessel, az én törzsemmel, sőt nemsokára egy új alak is kerül hozzám, Kalmár t. fhgy. Érdekes ember, Afrika-utazó, sokat mesél a kalandjairól; a 9/III. zászlóaljzat kell összeszednie, mely rendetlenségbe jutott és állítólag rendeltetési helye, az i 229-től DK. levő lejtők körül van valahol? Meg kell szállania velük az elrendelt vonalat.

Ilyen szerencsém van nekem! Előnyomulásnál áttörő csoport. – visszavonulásnál tartalékból önként utóvéd, aminek most támadni kell!

Október 27. Egy szem alvás nélkül töltöm az éjszakát. Éjfél előtt elrendeltem az előnyomulást; de a kéthetes harcban s a mostani ide-odamenetben kifáradt csapattal támadni a nehéz, nappal is nehezen járható terepen, sötétben, mikor a szomszédot se látni, - előre is hasztalan fáradságnak ígérkezett.

Az ellenség az utolsó támadás után közvetlen előttünk ásta be magát.

2^h éjfél után Havast a 10. századdal (43 puska) a balszárnyra, az Uztól É. levő lejtőre küldöm,

3^h: a jobbszárnyon levő 9. század jelenti, hogy az oláhok átkarolták; a 11/3. szdtól küldök hozzá egy szakaszt és ugyané század egy szakaszával a 10. szdot is megerősítem.

Persze a sötétben minden előről érkező jelentés ellenőrizhetetlen. Jelentheti valaki, hogy átkarolták, vagy hogy az ellenség közvetlen előtte akadályozza az előnyomulást, vagy hogy előnyomult, és rá hogy vissza kellett jönnie. S talán mindebből egy szó sem igaz, este óta egy helyben aludt.

Egész éjjel veszekedtem a telefonon, ha volt kivel; követelem» sürgetem az előnyomulást, a felelet, hogy igen, vagy hogy nem lehet. Reggel 4^h 30-kor Kalmár elindul felkeresni s összeszedni a 9/III zlj, embereit. Persze nem mehetett csak a kiserinc árkaiban levő rajvonalig, ahol a pirkadásnál kezdik rendezni az esti oláh rohamok alkalmával összekeveredett embereket. Kalmár is ebben segít.

7^h reggel szaladás van a malomnál, elől a kiserincen tüzelés! megint támad az oláh! A Ribár 9/4. és Havas 10/10. századai helyükön vannak, de a szárnyakon levő 9-es és 11 -es emberek hátrafutottak, úgy hogy a malomnál valóságos pánik keletkezik. A malom

előtti hídnál magam fogdosom össze az embereket és kb. ötvenet rajvonalba rendezek a híd előtti úthajlás mögött. Alig tudtam köztük pár altisztet találni rajparancsnokul; ott hasáltak a többi között és felszólításomra egy se jelentkezett, oly nagy voit a kimerülés okozta fáradtság. Jellemző arra, hogy a közemberénél bármely parancsnok helyete mennyivel nehezebb,

Nemsokára hátrajön Kalmár a teljesen átkarolt jobbszárny felől. A malomnál összegyűjtött emberekkel a Ribár jobbszárnyára ellentámadásra rendelem. 7^h 30-kor kezdi meg az ellentámadást-Csakhamar vissza is szorította az oldalba került oláhokat és újból megszállotta a Ribár jobbszárnyán levő vonalat.

Jelentem a helyzetet és ugyanakkor hallom a telefonon, hogy a hadosztály védelmi vonalát hátrább teszik, a Varna Uzului mögötti 1031-ről az oláh vámház felé húzódó gerincen kell gyülekeztetni a tegnap szétugrasztott és most az Uzmenti erdőkből hátraszivárgó embereket.

9^h-ra nálam is kb. 75 ember gyűlt össze a hegyoldalak erdőiből. Ezeket most a huszárkapitány parancsnoksága alatt hátraküldöm, hogy szállja meg velük a vámház-1031 gerinc alját, azaz zárja el az Uzvölgyet ott, ahol – korábbi értesítés szerint – a vámház mögötti gerincet már a hadosztály utász század (ilyen is volt), vele szemben a Baska farka lenyúló gerincét egy menetszázad szállta meg.

A hadosztálylovasság hadnagya méltatlankodva panaszkodik, hogy ők a visszafutó saját emberek feltartására voltak kirendelve, és íme saját emberek helyett oláhokat találtak az Uztól D. levő hegyoldalon! Tábori őrsöt állítottam vele a völgy két oldalán és elzáratom velük a völgyet a hátsó malom körül is.

9^h: amint az előbbi intézkedéseket kiadom, újból támad az oláh, Most már egész rajvonalam visszafut, nagyrészt nem a völgyben, hanem az oldalak erdőiben. A malomnál kb. száz embert tudunk összeszedni, köztük van Ribár és Szalay is. Kalmár alatt a hídon innen állítatom fel őket, hogy amíg csak lehet, védeni kell ezt a vonalat, (

Éppen megérkezik a hadosztály intézkedés. Az új védelmi vonal M. Farcu mr. – 910 – Magyaros sarka 1002 – Lapos 1222 – 1081 – Piciorul lat 1235. A tőlem délre levő Horváth-csonort egyelőre csak az 547-es malomig jön vissza, én kitartok, amint Horváth a helyére ér. Járőrökkel keressek a 9/1. és III. zljakkal összekötést.

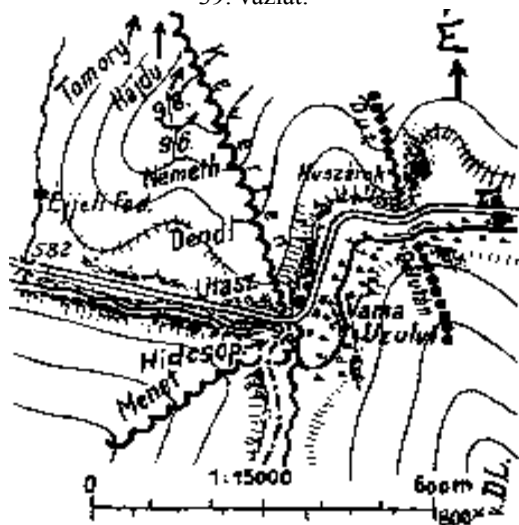
De hol vannak ezek? A 9/1. két százada, a 9/III-nak pedig a parancsnoka nálam van – zászlóalj nélkül! S az erdőből lassan szivárognak az emberei?

Kalmár kezében a malom védelmét jó helyen tudom. Így hát magam hátramegyek az oláh vámházhoz, hogy ott megszervezzem az új védelmi vonalat. Ott az utász szdparancsnok jelentkezik, a vámház feletti gerincen raj vonalban vannak az emberei; a vámház épületei pedig előkészítve felgyújtáshoz, meri akadályozzák a kilövést. Az én parancsomra fogják felgyújtani, ha az oláh támadás ideérve, szükségessé teszi.

Megnézem és kijavítom a vámház mögötti gerincen az utászok vonalát; balszárnyukon már ott vannak a huszárcapitány által odavezetett szétugrasztottak is.

A vámházhoz az erdőből mindenfelől szállingóznak a 9/1. és

39. vázlat.

Varna Uzului védelme

III. és a 11-es zászlóalj szétugrasztott emberei. Sorakoztatom őket és mielőtt 20-30 emberhez egy parancsnok is kerül, felküldöm őket, hogy az 1031 felé hosszabbítsák meg a vonalat. Ezzel a gyülekezéssel, a védővonal szervezésével és az oláh támadás varásával nagy izgalmak közt telik a délelőtt. Közben Kalmár 120 emberével

kitart az 547-es malom előtt, sőt telefont is létesít. Éppen beszélek vele, mikor odacsöppen Szalay azzal, hogy megint átkarolták és visszaszorították. Persze nekitámadtam, hogy azonnal menjen vissza Kalmárhoz és ott ne hagyja még egyszer az embereit! Nem is látam többé; mikor az oláh csakugyan támadott, a malomban fogásba esett.

10^h 10-kor Kalmár az 547-nél ismét visszavert egy támadást, de az oláhok most már közvetlen előtte a híd mögötti gerincen vetették meg a lábukat. Kalmár 120 embere kitart ugyan, de csak a völgyben; a völgyoldalon levők szökdösnek hátrafelé. Tüzérségünk lövi a Kalmárral szembenálló oláhokat.

Kalmár déltájban rendkívüli kimerültsége miatt írásban felváltását kéri. Egy szétugrasztott csoporttal éppen a vámházhoz ért Tomory 11-es főhadnagy, kiküldöm, hogy Kalmártól a parancsnokságot vegye át. Alig ér ki Tomory, már 12^h 30-kor jelenti is, hogy ismét visszavertek egy támadást; de kevéssel utóbb átkarolták a hegyen, ezért visszavezette embereit a hátsó malomhoz. Ezt írásban jelenti azzal, hogy újból állást foglalt, de az ellenség ismét előnyomul.

Ez alatt holtra szaladgálok magamat. A vámház fölött a gerincen úgy ahogy hozzám jöttek, össze-visszaságban vannak a különböző csapatbeli emberek; ezeket próbálok ezredenként rendeztetni. Magamnak kell elhelyezni őket, mert a fáradt emberek csak fődözéket keresnek, de nem kilövést; nem nézik, hogy hol a szomszéd csapat. Néhol igen sűrűn, 2-3^x-re vannak egymástól, máshol több száz lépésen senki sincs. A hegy meredek, sziklás, sűrű erdővel fedett. Nyargalok fel a meredekéken, helyezem el az embereket, kiabálok, sokszor valósággal tele torokból kell ordítani. A balszárny kb 1500 lépésre van a vámháztól, félúton az Uz és az 1031 között.

A vonalban nagy számmal vannak a 9/6. és 8. szdbeliek, azokat századaikba gyülekeztetem. Aztán a huszárokat lennt az Uz mellett a vámház előtti útkanyarulatban állítom fel úgy, hogy lőhessenek a völgyet a malom felé. Előttük az Uz mellett még egy tábori őrsöt is felállítok.

Aztán ismét rendezkedem a tetőn. Látom, hogy az egyik csoport (Nemes) *nem ment túl* a másikon (Dendl), hanem megsűrítette azt. Alulról lövöldözés hallatszik! Lerohanok. Éppen odaér Tomory s jelenti, hogy újabb oláh támadás elől vissza kellett vonulnia. Nyomukban az ellenség.

Erre elrendelem az utásznak, hogy gyűjtsák fel a vámház épületeit,

14^h30: alig adtam ki a parancsot, pár pillanat, és hatalmas lánggal égnek az összes épületek. Csak a híd előtt maradt ki egy kis kunyhó, azt elfeledték előkészíteni. Az utász századossal maguk gyűjtöttük fel gyúfával a szalmatetejét,

Idebontó ropogással harsog a tűz; a házak palafedele szerte-hasadozva olyan örült pokoli robajt csinál, mintha száz géppuska okádná a tüzet. És most utolsó pillanatban kell rendezni a védelmet épp itt a legfontosabb helyen, az Uz hídjá körül, az égő házak mellett. Egy-egy golyó sivít már a tűzropogásba, közel a támadás -- megpattanásig feszülnek az idegek!

Tomoryt az útkanyarulathoz küldöm a vele visszajött emberekkel, hogy a huszárokig zárja el magát az Uzmenti utat. Én pedig az Uznyílás két oldalán a híd körül helyezem el a kéznél levő embereket. Persze azok is idegesek, nem értik meg a legegyszerűbb parancsokat; tüzelni akarnának, mikor előttük járok-kelek, pedig még ellenség nem is látszik sehol, de az őrijítő pattogásban mindenki elvesztette a fejét.

Most hozzám jön a kis Tomory, hogy úgy látszik az ellenség megállt, a malom felől nem jön senki se.

Hát akkor minek az örült kapkodás, minek gyűjtöttük fel a házakat?! Kérem az utászt – mindez egy-két perc alatt történt - nem lehet-e eloltani a tüzet? Persze hogy nem lehet, hiszen a szurkos fáklyákkal kibélelt tetők mind lángban állanak. Lassanként csendesedik is a tűz, leégett minden házfödél, csak az üszkös gerendák zuhannak a fekete kőfalakra. Helyreáll a nyugalom, járőröket küldök a malom felé. Aztán kialszik a tűz, az emberek bakaszokás szerint kutatnak a romok között, A kis bódéhoz érünk az utással – két megszenesedett holttest van benne, ottégett két emberünk! Sebesültek lehettek, vagy aludtak? Valószínűleg benn fulladtak és úgy égtek el. És azt a bódét az utással mi gyűjtöttük fel, magunk! El se tudom képzelni, hogy ha nem így, ilyen kényszerítő körülmények végsőkig zaklatott nyomása alatt történik ez, mi lett volna velem? Most is megrendített a tragikus eset, de az események rohanó árja elnyomta a lelkiismeretfurdalás kétségeit. A nazáért haltak mint annyi más, meghaltak mint annyi sokan, akiket nekem kellett a halálba küldeni.

A délután már nyugodt rendezkedésben telik el. Az útkanyarulatnál a gerinc előtt levő embereket mind az Uzvölgy előbbre helyezendő elzárására a huszárok mellé a kanyarulat előtti gerincre küldöm, ahonnan a malomig lőni lehet az utat. Aztán a 910-nek az Uzhoz lejtő oldalát is elzáratom. (39. vázlat.)

Fentt az 1031-en is rendeződik a megszállás. Az 1031-en Strohoiierrel kell felvenni az összeköttetést, nálam a balszárnynon a Havas csoportja van. Azt állítja, hogy túl van az 1031-en, míg Petrik az ezredsegédtiszt azt mondja, hogy odáig sem ér. A fedett terpen a sietségben nehéz a tájékozás.

Jobbról az Uztól számítva a csoportok: menetszázad – hídcsoport – utászok – Dendl – Németh – 9/6. – 9 8. – Hajdú fhgy (Legeza) – Tomory fhgy (Havas). Így a menetszázadot és a hídcsoportot nem számítva a hét csoportban (mindenkben 50-60) összesen kb. 400 puská lehet 4-5 lépés térközzel. Tehát a kiterjedés kb. 2000 lépés, vagyis a balszárnny kb. az 1031-re jutott.

Estefelé megeredt az eső. Először csendesesen, aztán ugyancsak zuhog. Az eső elől a vámház mögötti (Kökért 582 híd) kis oldalvölgyben talált deszkaházikóba megyek, a 10. ezred földőzeke lehetett valamikor. Zuhogó hegyipatak fölött a völgyön keresztbe épült kaliba, hídszerű padlója ugyancsak kong a lépések alatt, alig lehet benne a beszédet hallani.

Úgy ki vagyok merülve, hogy mozogni is alig bírok, rogyadoznak a térdeim. Amit tegnap és ma szaladgáltam, sok volna egy Herkulesnek is. Délben a raj vonal rendezése közben találkoztam Nyékhegyivel; alig ismert reám, pedig mikor pár nap előtt Uzuluiban felváltott, éppen mondta, hogy jól nézek ki. De azóta a szakadatlan harcok fáradtsága és izgalma úgy megviselt, úgy lefogytam, hogy lötyög rajtam a ruha, az arcom megnyúlt, beesett, a délelőtti ordítástól úgy berekedtem, hogy alig jön ki szó a torkomon. Öt napja még a kezemet se moshattam meg.

Este kész lett a telefonom, de alig lehet beszélni, mert minden csupa víz, a vezetékek a vizes földön, ágakon fekszenek, csupa áthallás, zümmögés hallatszik. Csak a Dendl csoporttal tudom megértetni magam, az közvetít minden beszélgetést.

Az éjszaka elég kellemetlen, mert becsurog az eső, az asztal, a padló, az ágy is csupa víz, Szerencsére az oláhok nem támadnak, őket is megbénítja ez a vizes idő, amely olyan ködöt csinál, hogy

alig látni tíz lépésnyire; a hegyoldalon a sártól mozogni se lehet. Járőr jelentések szerint az oláhok az innenső malom vonalában ássák be magukat.

Az éjszaka csendben telik, csak az eső és a patak vize zuhog. Éjfél előtt veszem a hadosztály intézkedését, hogy az új csoportosítás szerint én a 10/111. zászlóaljjal Nyékhegyi parancsnoksága alatt a 911. zljjal (Paksy) együtt az Uzvölgyi Zollamtnál hadosztálytartalék leszek. Nyékhegyi eszközölte ki ezt, látva az én leterített állapotomat.

Október 28. Kora hajnalban kapom a kivonásra és rendezkedésre a 9. ezred intézkedését: a 77. dandár 11. ezrede a M. Farcu mr. – 910 – Vama Uzului – Uz határvonalat szállja meg. Ettől É. a 78. dandár a Magyaros sarka – Lapos – Piciorul lat vonalban. A 9/III. zlj. megsemmisült (Kalmár ugyan kereshette! és én is vele az összeköttetést!), a 9. ezred 150 fő menetalakulattal is csak két zászlóaljba alakul; a II. zlja megmaradt; az elveszett 9/3. századot a 9/III. megmaradt részeivel pótolják. A 9/1. zlj. (Benda) zárja el magát az Uzvölgyet, Nekem addig kell rajvonalamat a gerincen fenntartani, míg Benda az Uz elzárását fogatosítja.

Ennek megfelelőleg legelőbb a 9/1. embereit rendelem a leégett vámházhoz. A 9/11. részei maradnak legtovább az én parancsnokságom alatt, A 9/6. századot és a 39-es utászokat egyelőre az állásban hagyom, a 9/8. a Tomory 11-es csoportját váltja fel. Nemes és Hajdú csoport, valamint Havas a 11-es utászokkal lejönnek. Nemes már 7^h-kor leérkezik, Tomoryt akkor kezdi a 9/8. felváltani.

Egész délelőtt össze-vissza telefonálás van a rendezkedés körül, és mind egyetlen állomás közvetítésével, mert a többit használni most se lehet, Hát még mit csinálhatnak az oláhok, akiknek annyira nincs telefonjuk, hogy szögesdrótot meg közönséges sima drótot használnak vezeték gyanánt.

Délután 16^h-ra van befejezve a felváltás. Hátramehetek az Uzvölgyi Zollamt-hoz ahol mostanra az én alaposan megfogyott zászlóaljам is gyülekezett. A Zollamtnál két hét alatt már tekintélyes deszkaváros keletkezett; nagy barakkok sorakoznak a fűrésztelep melletti oldalvölgyek laposain, A hadoszt. tartalék a völgykatlan K. végében, a Magyaros patak völgyében van elhelyezve barakkokban és deszkaernyők alatt. Én is egy deszka bódéban találtam helyet

Először is a létszámrendezéshez fogok. Veszteségeim:

Létszám okt. 12.	élelmezési	Törzs	Gp. 52	9.	10.	11.	Ös
		65		169 130	162 135	164 136	
	puska	-	-				
Veszte- ségek	okt. 15-17 Vama Uzului	-	4	10	30	31	25 2
	„ 18-20 Pojana Uzului	-		11	10		
	„ 2122	-		-	8		
	„ 23. a 835-nél	-	19	8		5	4
	„ 24. a 835-969-en	-		8 1	25		
	„ 27. visszavonulás	-			26	26	
	Összesen a 13 napi harc alatt	8		23	38	99	
okt. 28.	Élelm. létszám	57	29	131	63	71	6 3
	Puskalétszám	(22)	-	101	37	46	5 1 8

A zászlóalj a két heti harcok alatt élelmezési létszámának 46. puskáinak 59 százalékát és 27-én a malomnál, az oláhok utolsó támadásánál mindkét géppuskáját veszítette el; ezenkívül két tisztet, a sebesült Nyitray hgyot, és a fogságba esett Szalay hgyot.

Most száz főnyi menetszázadot kaptam, amivel az ezred intézkedése szerint két századot kell alakítani. új létszámom:

	Törzs	Gépp.	9.	10	Ö s s z e s e n
Élelm. létszám	58	29	183	179	449 ;
Puska	(23)	-	153	149	302 ,

A 9. szd. parancsnoka Petró zls., a 10-iké Havas zls.

Október 29. Egész nap fekszem. Délben nálam volt Sáfrán al-
ezredes; 8 napi szabadságot adott, hogy a kolozsvári katonai fogá-
szatnál rendbehozassam a fogaimat, mert enni se bírok már, a két
heti ápolatlanságban tönkre ment valamennyi fogam.

Hideg havas szeles idő van, fűteni kell.

Október 30. A zászlóalj a Baska farkán dolgozott, illetve építő-
anyagot hordott. Erős fagy volt, minden bokor jégcsappal van tele.

Október 31. A 9. századot az eddigi beteg Fekete, a 10-et dr.
Leichter t. hgy. vette át.

A 10. ezred bekérte személyi adataimat kitüntetési beadvány
szerkesztéséhez. Én is kitüntetési beadványokat írok. Elsősorban

Szabó László 9. ezredbeli főhadnagyot terjesztem be a 835 védelme és a 969 elfoglalása körüli érdemeiért. Beadtam Ribárt, a sebesült Nyitrayt, Feketét és az összes zászlósaimat. Aki ezekben a harcokban résztvett, igazán megérdemli a kitüntetését.

November 1. A hadosztály engedélyezte a kolozsvári szabad-ságomat, mindjárt reggel indulok is, amerre idejöttünk, Székelyudvarhelyen át. Odáig kocsin kell menni. Az Uz mellett valami rettenetes az út! Sáros, tele sziklával, nagy kövekkel, majd kirázza a lelkemet, pedig csak lépésben mehetünk. Az aklosi lapályon levő ezredvonatnál megebédelek, Csikbánkfalván meg kell hálni. Csak aki próbálta, az tudja, hogy mi a puha meleg ágy a 835 köves, fagyókeres, deres, fagyos éjszakái után!

November 2. Csúnya nagy ködben megyek tovább Csikszeredán át s a Hargittán. Nagy örömmel látom a bajor tüzéreket, akikkel az úton szembe találkozunk; hát nemcsak generálisokat küldenek a németek!

A tetőn, mintha függőnyt húznának fel a színpadon, vége a ködnek, hirtelen felszáll a felhő, és tiszta kék ég alatt ragyogó napsugár aranyozza be szép Erdély felséges vidékeit. Messze délről mintha csillogó fehér porral volna behintve a láthatár, vakítóan csillognak a Fogarasi havasok hófedett ormai. Még Jánosnak is tátva marad a szája, önfeledten mondja, hogy de szép!

A kis Homoród fürdőcske fel van dülva, pedig mikor két hét előtt erre jöttünk, még nem volt semmi baja. A vendégszobák ablakain német tüzérlovak dugják ki a fejüket. Megállottam, hogy - nem örökíttem meg fényképen a szokatlan jelenetet.

Székelyudvarhelyen vonatra ültem, Segesvárig postavonat vitt. November 3. Éjfél után egy Brassó felől érkező kórházvonaton utaztam tovább. Borzalmas utazás volt. Az állomások vonatokkal teledugva az utolsó sínekig, a forgalom kétségbeejtő tehetetlenséggel működik, minden csak áll. Mikeszászán reggel félnégytől 9-ig, Tövisen déli fél 12-től 13-ig, Aranyos-Gy éresen 16-tól majd éjfélig várni kell, mert nem fogad a következő állomás. Távirati feljelentéssel kell megfenyegetni a vasutasokat; Gyéresen egy óra hosszat senkit nem lehetett megtalálni az állomás személyzete közül, az iroda lezárva, végül is az asztalon aludva találtuk a szolgálatban levő hivatalnokot, de mikor nagyon is ráripakodunk, akkor elindítanak nagy nehezen.

Két német hadnaggyal utaztam a paklikocsiban. Azok nem nagyon bánták a lassú haladást, mert a várakozások alatt minden felhajtható ennivalót összevásároltak, tojást, vaját, csirkét, de mindegyiknek felett kenyeret. Mondják, hogy náluk odahaza nagyon fogytán van az ennivaló, minden szabadságra menőnek vinni kell amit csak lehet.

November 4. Hajnali 3 óta Apahidán várakozunk. Folyton biztatnak, hogy mindjárt tovább megyünk. Megreggelizem a kórházonvat konyhájáról. Már nyolc óra, itt van Kolozsvár pár km-re az orrunk előtt, és még mindig itt vagyunk. Itt is mindenki alszik - így persze hogy nem mehetünk, persze hogy nem fogad az állomás, ha nincs aki fogadja az értesítést!

Végre megunom a várakozást. Az állomás mellett az országúton egymásután mennek Kolozsvárra a szekerek. Megállítok egyet, felpakolunk és délelőtt 9-kor végre Kolozsváron vagyok.

November 10. Kolozsvár most is tele van idegenekkel. A szállókban nincs hely, az állomásparancsnokság polgári háznál utalt ki szobát. Az éttermek, kávéházak, mozi, színház vidám élettől zajos, eltűnt az aggodás, ami a múltkor úgy kiült az arcokon. Két napot ott töltött a feleségem is, nagy nehezen sikerült megszereznie az ideutazási engedélyt.

Tegnap már rendes személyvonaton indultam Kolozsvárról vissza a frontra; most már Brassón át, ahova ma reggel meg is érkeztem. Innen csak katonavonatok járnak tovább. Körülnéztem a városban; még sokféle látszanak a háborús nyomok, minden csendes •kihalt, legtöbb benne a német katona.

Egy német transzportvonat áll indulásra készen Csíkszereda felé. Kicsi transzport, de a hadnagy parancsnoknak külön I-II. o. kocsija van. Szívesen felvesz, külön fülkét is ad, bár nemsokára hallom, hogy a Bahnhofkommandáns német őrnagy miattam kifogást tesz neki.

Még áll a vonat, mikor hallom, hogy két magyar úr a két német tiszttel nagy vitában van az ablakom alatt. Utazni szeretnének, de a németek nem engedik a vonatra felszállani. A magyarok írást vesznek elő, amit persze a két német nem ért. Kiszállok, hogy mint tolmács a közvetítőjük legyek. A két úr egyike – mint mondja határrendőrkapitány, a hivatalát kell megkezdenie Csíkszeredán. A magyar belügyminiszter Nyílt parancsával utazik, mutatja a száraz bélyegzős okiratot, amely felhívja a hatóságokat, hogy utazása-

ban támogassák. A másik csíkszeredai gyógyszerész, szintén hasonló nyílt parancsa van, a patikáját kell odahaza megnyitnia. Mondom a német őrnagynak, hogy ezeket az urakat a magyar belügyminiszter rendelete értelmében nekik is támogatni kell. Erre a német azzal felel, hogy neki a magyar miniszterhez semmi köze, nem parancsol neki. De most aztán én is kiléptem tolmácsi rezerváltságból, teljes hévvel magyaráztam a németnek, hogy ennek a két úrnak nemcsak joga, hanem kötelessége utazni, tehát utazhatnak a vonaton. Eh! – mondja a német – maguknál minden lehetséges, a száraz bélyegzőnek se hiszek! Már én is kiabáltam, ők is – végül abban egyeztünk meg – nem is annyira velük, mint a vasutasokkal – hogy a paklikocsi nem a transzporthoz tartozik, abban a két úr is utazhatik. Fel is szállanak. Ezt látva kis idő múlva tíz, aztán húsz ember is utazni akart, megrohanták a paklikocsit, úgy hogy a vasutasok már nem bírtak velük. A két német csak néz – mire aztán magam mondtam a vasutasoknak, hogy ha rendet nem csinálnak, hát a két urat is leszállítatom.

Végre elindultunk. Valamelyik kis állomáson sokat állunk s ez alatt sétálok a vonat mellett, A két úr is sétál, beszélgetünk. Egyszer csak mondja az egyik: most már megmondhatom, nem vagyok bíz én határrendőr, hanem pesti ügyvéd, azt akarnám megnézni, hogy az apám házával mi van Csíkszeredán! Így a másikat!

Tehát a német őrnagynak szóról-szóra igaza volt! Én se hinnenem senkinek, ha nem velem történt volna meg az eset.

Estére Csíkszentsimonba érkeztem a hadosztály vonathoz. Telefonon jelentkezem a hadosztálynál. A vezérkari főnök mondja, hogy a 10. ezred tegnap Gyimeshez ment, a hadosztályon kívül kap új alkalmazást, nem volna-e kedvem tisztí tanfolyam parancsnoknak menni? Mint tanárnak a szakmámba vág. Miért ne? Együttal engedélyt kaptam arra is, hogy holnap Csíkszeredára mehessek a már ott is megnyílt fogászathoz (olyan jól csinálták meg Kolozsváron a fogaimat, hogy máris javítani kell). Így Csíkszeredáról nem a 10. ezred után megyek, hanem az Uzvölgyi Zollamtnál levő hadosztályhoz.

Még este Csikbánkfalvára jöttem s a múltkori szállásomon aluszom.

November 11. Csíkszeredán vagyok.

November 12. Ma reggel Csibánkfalváról lóháton jöttem az Uzvölgybe. Az Aklosnál a 9. ezred vonatánál ebédeltem Jankovich

ezredessel; most jött vissza Gyimesbükkről, ahova a 10. ezreddel s egy üteggel mint a 78. dandár parancsnoka ment. Most azonban Breit tábornok az új hadosztályparancsnok bevonult, Daubner átvette a dandárt, Jankovich ismét a 9. ezredet veszi át. Ebéd után egy kocsin jöttünk a hadosztályhoz. Az út még rosszabb mint a múltkor volt, mert csinálják, aprított kövel szórták tele.

Délután háromkor érkezünk meg. Míg a vezénylésem megérkezik, itt maradok mint a hadosztálytartalék parancsnoka; a 9. ezred 8. és 9. századaiból áll és a Zollanti katlan É. nyílásában a Magyaros völgyben van, ott ahol a múltkor is volt. Kalmár és Komán a szdparancsnokok. Igen kicsi bódécskában lakom Kalmárral; a szoba olyan kicsi, hogy az ágyon kell összehúznom magam, ha Kalmár mozdulni akar. Nem sok dolgom van, jobban mondva semmi se. Harcok nincsenek, a tartalék munkára jár, mindenki az állásépítésen dolgozik.

November 19. Egy hete vagyok a tartalék parancsnoka. Semmi dolgom, járni nem lehet, mert a hó alatt feneketlen a sár. Amikor lehet, Nyékhegyivel tarokkozunk vagy pikétezzünk. Sokszor vagyok a Horváth Imre vendége is, ő most a 11. ezred parancsnoka. Most este megjött a vezénylési parancs,

November 20. A hadosztálynál megkaptam a vezénylésre vonatkozó Op. Nr. 1119/15. számú hadtestintézkedést, Marosvásárhelyre megyek, ahol a „kiképzési csoport” parancsnokságnál különféle tanfolyamokat kell felállítani. Az 1. hadsereg tisztí tanfolyam parancsnoka leszek, míg végleges parancsnokul egy vezérkari törzstisztet küldenek. Magammal viszem a hadosztályunktól vezényelt tiszteket és legénységet is, A hadosztálynál ebédeltem, aztán kocsin jöttem az Akloshoz, ahol a vonatoknál az ezredektől vezényelt tiszteknek és legénységnek is gyülekezni kell. Estefelé jöttek az emberek. Sok baj van velük, mert senki se tudja, hogy milyen rendeltetéssel küldték ide; alig lehet rendet csinálni a zúrzavarban, éjjelre elhelyezni az embereket. Nagy részük nincs ellátva zsolddal, nincsenek okmányaik, nincs kenyérük. Tényleges tiszt kívülem senki sincs, nincs segédközegem, míg segédtisztnek befogtam egy t. hadnagyot.

A hadosztály mindenféle csapataiból 5 tiszt, 11 zászlós, 33 altiszt, 87 ember, összesen 136 fő, 14 ló és két kocsi van velem.

November 21. Kocsin megyek a truppom után Csikszentmártonba, a hadosztály egyesített málhavonathoz. Jó ég! mi minden van itt! Most látom – hiszen eddig sose voltam hátul – hogy mi minden

van egy hadosztály mögött. Zsoldot fizettetek, felvételezzük ami kell, csak úgy dugják belénk a sokféle jót. Kapunk annyi cigarettát – királyt! – hogy a felét se tudjuk kiosztani.

November 22. Gyalogmenet Csíkszeredára. Az állomásparancsnokság elszállásol, a tiszteket a tiszti szállóul berendezett leányiskolában.

Jelentkezem a hadtestparancsnoknál. Éppen jön a hír, hogy meghalt Ferenc József, a király! Általános megdöbbenés, el se lehet hinni a szomorú hírt; az öreg uralkodó szinte örökéletű fogalommá váit hosszú uralkodása alatt, el se lehet képzelni, hogy mi lesz most nélküle.

A hadtestnél ebédeltem, a hadtestparancsnok mellett ülő Balassa ezredes vezérkari főnökkel szemben, A hadtestparancsnok kérdezősködött az uzului harcok felől. Felemlítem, hogy Szinte megható volt látni a Pojana uzului roham előtt egymás mögött 10-12 lépésre 5-6 vonalban feltúrt lövészteknőket, a honvédek vitézségének nagy-szerű bizonyítékait. A hadtestparancsnok nem akarta megérteni, hogy mi lehet abban megható? Pedig próbálná csak meg közvetlen az ellenség puskacsöve előtt 10-20 lépésenként újra meg újra be-ásni magát!

Délután megérkeztek a Szép víz körül kikülönített 10- ezrednek és a hadtest másik, Gyimes előtt levő 61. hadosztályának emberei is. Dr. Majláth népf, főhadnagy hozta őket. A tiszti szálló étkezdéjében a hátul töltendő kellemes napok reményében a legjobb hangulatban vacsoráztunk és hamarosan sikerült összeütni egy tarokkom-pániát.

Holnap vasúti szállítás Marosvásárhelyre,

A VI. hadtest csapataiból a következő transzportot viszem magammal:

	tiszt	zls.	alt.	legség	Összesen	ló	jármű
Kiképző csoportokhoz (menet- alakulatok kiképzéséhez)	4	—	23	40	67	23	2
Géppuskás osztag	1	—	11	40	52	19	5
Tiszti tanfolyamba	5	15	—	8	28	6	—
Altiszti iskolába	1	—	44	1	46	—	—
Gyakorló század	1	—	8	115	124	—	—
Összesen	12	15	86	204	317	48	7

November 23. Egész nap várjuk a bevagonírozást. Bejárom a várost, bizony alaposan tönkretették az oláhok, különösen az állomás körül. Este 20^h-kor kezdődik a berakás. Gyorsított transzport vagyunk, reggelre Marosvásárhelyen kell lennünk. De a gyorsított transzport mindjárt az első állomáson megáll és egész éjjel alig haladunk valamit.

November 24. Ma is csak bumlizunk, Ratosnyánál, mikor érdeklődöm hogy miért várunk annyi ideig, kisül hogy a gépen alszik a mozdonyvezető! Nem csoda, tegnap dél óta van a mozdonyon. Nem fogad a következő állomás. Addig sürgetem, míg végre fogad. Indulnánk, de nincs gőz! Persze hogy nincs, ha nem fűtenek. Megint csak várni kell, míg annyi gőz van, hogy indulhatunk. Most aztán meghagyom az ügyeleti tisztnek, hogy minden megállásnál sürgesse a továbbmenést, így holnap reggel talán Marosvásárhelyre érkezünk.

18. Kiképzésnél a front mögött.

November 25. Délelőtt 9-kor megérkeztünk Marosvásárhelyre. Amint kirakodtunk, azonnal jelentkeztem Brunswik tábornoknál, a „kiképző csoportok parancsnokánál”. A Marosvásárhely körüli falvakban az 1. hadsereg minden ezredének 2-3 menetzászlóalja van kiképzés alatt, A „hadosztály kiképzőcsoport”-ok parancsnokai törzstisztek, az ezredké századosok. Azon kívül vannak itt lovasok, németek, géppuskások stb. is. Az egész nagy apparátus most van megalakulóban, hogy Erdélyben stabilizálódott a front. A tiszti tanfolyamot, amelynek parancsnoka leszek, nekem kell felállítani.

Egyelőre csak az elhelyezésre s a magammal hozott transzport elosztására kaptam utasítást. A magam szerepét, a tiszti tanfolyam felállítását illetőleg este beszéljük meg Brunswikkal a részleteket. Most csak annyit mond, hogy a tanfolyamnak holnapután hétfőn már működni kell.

A gyakorlószázad a várba megy, altiszti iskola a honvéd lakta-ayába, lovak a barakkba. A tiszti szállásokat a város előkészítette ugyan, de a szobákban még ágy sincs, jobbára üresek.

Délután a tiszteteket és a legénységet felesketem Károly királyra.

Este Brunswikkal vacsorázom, aztán megkapom a tanfolyamra

vonatkozó utasításokat, illetve irányelveket; Brunswik se tud többet mondani, mint a felállítási alaprendelet: századparancsnokokká kell kiképezni a frequentánsokat. *Mindent* tudniok kell, mindenre meg kell őket tanítani, lehetőleg gyakorlatilag. Milyen szépen átgondolt programot tudtam volna készíteni november 12. óta, míg semmi dolgom se volt! És most támpont, utasítás, segítség nélkül egyszerre kell szervezni, tervezni és működni is. Nyakamon a sok ember, azt se tudom, mihez fogjak előbb. Azt látom, hogy a legteljesebb ön-, álló kezdeményezésre van szükség, kérdeni s kérni, várni nem szabad.

Bár k. u. k. intézmény vagyunk, a tisztek és legénység túlnyomó része magyar, ebből is legtöbb a honvéd; de lesz itt a hadsereg különféle csapataiból mindenféle náció. A magyaron kívül meg kell tanulni nemcsak a közös, hanem a német vezényszót és harcmódot is, hogy összekeveredés esetén megérthessük egymást és akármelyik vezethesse a másikat.

November 26. Egész nap vonulnak be a többi hadosztálytól vezényelt emberek. Mikor ebédelni megyek, a Transylvania kapujában Egon v. Korb-Müller bajor százados jelentkezik, illetve inkább csak bemutatja magát azzal, hogy ő lesz a „Berater”-em,

A főutcán a volt honvéd tiszti étkezdében lesz a tiszti tanfolyam; egy nagy tanterem, iroda és a tiszti étkező. Egyelőre üres minden szoba. A város fogja adni a bútorokat, a hallgatóktól pénzt szedetek be, hogy megvehessük az étkezdéhez legszükségesebb dolgokat. Szakácsné már van, holnap már főzni fog.

Segéd tisztül Weber 108-as t. hgyot vettem magam mellé, a frontról hozott oktatószázad parancsnokául dr. Szabados 44-es t, hgyot rendeltem ki azon időre, míg a hozzám vezénylendő „kitűnő százados” bevonul. Ezen kívül a kiképző csoportok által küldendő „kevesebb kiképzettek”-ből még egy másik századom is lesz, hogy a frequentánsok azokon tanulják a kiképezést.

November 27. Ma már kivonultunk, bár még sehogy se vagyunk. Egyelőre csak olyan ismerkedési gyakorlat volt.

Ide fog költözni Kolozsvárról a József főherceg Heeresfrontja is.* Az egész város németekkel van tele, nekik van lefoglalva minden jobb szoba, sőt számukra a mienkből is sokat ki kellett üríteni.

A tiszti tanfolyamon kívül én állítottam fel az altiszti tanfolya-

*) Marosvásárhelyen röviden csak „Heeresfront”-nak hívtuk a József főherceg 1. és 7. hadseregekből álló „Hadseregarcvonalának” túlnyomókéig német tisztekből álló parancsnokságát.

mot is, aminek Majláth népf. főhadnagy lesz a parancsnoka. Oktatóul adtam mellé még egy másik tisztet is. Hozzám a rendelet szerint négy tisztnek kell jönni, de még egy sincsen itt.

Egyelőre az az impresszióm, hogy az ilyen hevenyészve előkészítés nélkül felállított tanfolyamnak egyelőre nem sok haszna lesz.

József főherceg plakett.

Január 31. Az I. turnus véget ért, a hallgatók 27-én visszamentek a frontra, holnap jönnek az újak. Soha se éreztem így, hogy mennyire kell a vakáció a lázas munka után. Mert amilyen nehéz volt a kezdete, olyan nehéz volt végig az egész tanfolyam. Legsúlyosabban a napról napra élés nehezedett reám; az, hogy nem volt előkészítve, működés közben napról napra kellett kitalálni a másnapi foglalkozást, Nem volt idő ahoz, hogy a fejemben levő homályos körvonalon kívül részleteiben is össze lehessen állítani, papíron lehessen rögzíteni az egész időre szóló tananyagot és annak elosztására a tervezetet.

Más tisztem most sincs, csak Korb-Müller, Kaptam ugyan három-négyet is, de egyik se volt használható, mind vissza kellett küldeni. A fronton annyira nem veszik komolyan a tanfolyamot, hogy azokat küldik ide, akiknek a legkevesebb hasznát veszik, csak épp hogy a parancsnak eleget tegyenek. (Ami, ha magamra is vonatkoztatom, nem nagyon hízelgő reám . . .) Századparancsnokul alkalmassak helyett túlnyomólag egész gyerek kadétokat vezényeltek hallgatók gyanánt.

Hallgató volt:

		főhadnagy	hadnagy	zúzlós	Összesen
XXI. hadtest	37. honv. hadosztálytól	—	—	3	3
	3. lovas ..	—	1	—	1
	72. hadosztálytól	—	7	2	9
VI hadtest	61. honv. hadosztálytól	—	3	4	7
	1. .. lovasdandártól	—	—	2	2
	39. .. hadosztálytól	—	2	9	11
	1. lovas ..	2	1	—	3
	71. közös hadosztálytól	—	—	8	8
10. lovas ..	—	1	—	1	
	Összesen	2	15	28	45

Teljesen önálló vagyok, senki nem háborgat, ebben a tekintetben nyugodtan dolgozhatok. Brunswik teljesen szabad kezét adott, nincs semmi gyámkodás. Igen kedves, kissé bohém ember, amikor kiabál, morogni kezd, akkor tréfál; csak amikor csendes szarkazmussal beszél, akkor nem tetszik neki valami.

A német nyelvbe teljesen belejöttem, különösen a Korb-Müüer révén. Csak a kétnyelvűség okoz némi gondot, mert mindent magyarul és németül kell megmondani. Korb-Müllerrel töltöttem az egész napot; igen intelligens, képzett katona, világlátott ember, Afrikában is szolgált, egész Európát ismeri, Budapestet akárcsak én magam. A „Herr Kamerad”-nak – aki engem teljes respektussal Herr Major-nak szólít – a kiképzésnél igen jó hasznát veszem. Pontos, lelkiismeretes, de maga is mondja, hogy semmivel se csinál többet, mint muszáj. A karácsonyi szünet alatt nekiültem kidolgozni a részletes programot. Nagy munka volt, kértem hogy segítsen benne. Minek csinálom? mondja ő. Elrendelte valaki? Ha nem, hát ne vesződjek vele! A gyakorlaton kívül mást nem igen csinál, a tanfolyam közgazgatási ügyeiben nem igen szokott segíteni, nem szívesen teszi» mert mint mondja, a mi szabályainkat nem ismeri. Ha ő vezeti a gyakorlatot, többnyire jókor bevonul, azt mondja, hogy ha a kítűzött feladatot elvégezte, akkor vége a foglalkozási időnek is. Az étkezé-
ben egymás mellett ülünk, vacsora után együtt megyünk a kávéházba; ott megissza az üveg sörét, de azon kívül soha semmi mást; nagyon takarékos: „mi németek fogunkhoz verjük a garast”. Münchenben szolgál s bár nőtlen, igen szép lakása van. „Schmücke dein Heim” s megveszi ami arra való. A kosztunk roppant ízlik neki, ha pedig fleckenezni megyünk, nem győz betelni sem az étellel, sem a dicsérettel.

Különben a menázsinknak a németek előtt nagy kelete van. Az átutazók és néhány kiküldönitve itt tartózkodó is nálunk étkezik.

Korb-Müller révén megismerkedtem a kiképzőcsoportnál levő többi némettel is. T. i. úgy mint nálam, minden hadosztálykiképzőcsoportnál van beosztva egy német százados. A németek ezzel akar-nák befolyásukat kimélyíteni, bennünket magukhoz simítani, tanítani (?). Hát ez nem sikerült, nincs szükség reá. Ahány ház, annyi szokás. Az bizonyos, hogy az *évszázados porosz Drill*, az egyes ki-képzésük kiváló, mintaszerű. De a miénknél eredményesebb volta kiváló altisztjeik mellett főként legénységük magasabb intelligenciájában és azon fölényükben rejlik, hogy náluk egységes a vér és

a nyelv. A másikban mindenik nemcsak alárendeltjét vagy előjáróját, hanem a vele összetartozó egy vér hazafitársát látja. Azután az ő kiképezésük alaposabb lehet azért is, mert ők nem vesztették el úgy mint mi, a háború első periódusában úgyszólván az összes tényleges embereket, és később sem voltak olyan óriási fogyatékaik mint nekünk (Korb-Müller el se akarja hinni, hogy pl. a mi 12. ezredünk az első hadiév alatt hatszor úgyszólván teljesen megsemmisült). Így aztán nincsenek úgy rászorulva a gyors pótlásra és kiképezésre mint mi, s hosszabb időn át (12-16 hét s még tovább is) egyéni, igazi egyes kiképezésben részesíthetik újoncaikat. Másik előnyük *a tisztikarnak a miénknél sokkal szabadabb szelleme, sokkal nagyobb önállóságra neveltsége*. Ez persze olyan mélyreható évszázados kérdés, amin pár oktató kölcsönadásával változtatni nem lehet. Különben a hozzánk küldött tisztjeik vagy nem kaptak rá közelebbi instrukciót, vagy maguk látják, hogy gyámkodásra sem ok, se szükség, se mód nincs, de nem is tettek rá semmi kísérletet. Egyszerű beosztott tisztiek, oktatók, mint a mieink; teljesítik napi kötelességüket és igen nagy segítségünkre vannak annyiban, hogy nekünk nagy fogyatékaink miatt kevés tényleges tisztünk lévén, közülök tapasztalt oktató ide már nem jutna a parancsnok mellé.

A beosztott németekkel a legjobb viszonyban vagyunk, közöttünk semmi differencia fel nem merült. Mind bajorok – két bajor hadosztály van az 1. hadseregben – szeretnek bennünket, és *minket hívnak a monarchia bajorjainak, magukat a németek magyarjainak*. Ha kivételesen volt valami differencia, úgy az csak egyesekre vonatkozik, csak személyi természetű, és az illetőkkel szemben a nálunk beosztottak részéről is fennáll. Így épp a Brunswik Berateré (akit különben a bajorjaink se tartanak valami sokra, mert alezredes létere most, a háború negyedik évében sincs első osztályú vaskeresztje, amit pedig már minden jóra való százados kiérdemelt), kezdett volna valamit, de fel is váltották rövidesen. Egy másik – akivel éppen Korb-Müllernek is csaknem affairje volt már, egy rátarti fölényeskedő, gögös tartalékos kapitány, különben kiképzési referens – egyszer velem, azaz velünk is próbálkozott. Nagyobb harcgyakorlatot tartottam az altisztik iskolával együttesen. Alig van térképünk, és az intézkedéskiadásnál a be nem osztottak a térképek körül csoportokat képezve iparkodtak a térképből látni valamit. Arra lovagolt – sétalovaglással – két német; az előbb említett alezredes és a kapitány. Feléjük megyek üdvözölni az alezredest, akit ismerék-

Csak üdvözölni, mert különben nincs hozzájuk semmi közöm. Még oda se érek, a másik – noha nem is ismerem! – a térképek körüli csoportokra mutatva rám szól olyasmit, hogy micsoda rendetlenség van ott? Mintha ő maga lett volna Seeckt! (porosz tábornok, a Heeresfront vk. főnöke). Nem is mentem tovább, hanem visszafordulva annyit szoltam feléjük, hogy csak üdvözölni akartam az alezredek urat. Az aztán békítőleg utánam jött, ő üdvözölt barátságosan és ellovagoltak. Bevonulás után jelentettem Brunswiknak a beavatkozási kísérletet. Nemcsak igazat adott, hanem magából kikelve mondta: „Was, Berater? Wir sind doch keine Türken?” és elrendelte, hogy a beosztott németek ezentúl nem „Berater”-ek, hanem csak „Lehrer”-ek, oktatók,

A tanfolyam alatt megszemlélt Arz gyal. tábornok, az 1. hadsereg parancsnoka. Igen kedves szemle volt; a hadseregpáncsnok olyan közvetlen, mintha nem is legmagasabb elől járó, hanem egy jó pajtás érdeklődött volna a dolgok iránt, Szemle után meg is söröztetett bennünket egy kis vendéglőben, ahová hadnagy korában járt itt valamikor. úgy eldiskurált velünk, mintha ő is zászlóaljparancsnok volna csak.

Még érdekesebb volt a Litzmann német altábornagy szemléje (1. 20. táblán), aki mint hadseregcsoportparancsnok nézte meg az alája tartozó hadosztályok kiképző csoportjait, a németek után a mieinket is. Minden egyes újonccal csináltatott valamit; a németek az egyes kiképzésben csak azzal mennek tovább, akit egy ilyen magas előjáró felszabadít. Azután megnézte az én tanfolyamomat is, minden neki alárendelt kötelékbe tartozóval vezényeltetett szakaszt vagy századot, ő maga adott nekik kis harcfeleltakat. Ebben aztán a németek csakugyan fáradhatatlan mesterek. Délután a Koronka melletti rohamtanfolyamot és az én gyakorló századomat nézte meg. Német szokás szerinti üdvözlésére, hogy „Jó napot fiúk!” a század kórusban, paraszti módon hosszan nyújtva zengte vissza, hogy „Isten hozta Kegyelmes úr!” Szép szokás, tetszett nekünk és az embereknek is, Azután a 65 éves öregúr – különben a Brzeziny áttörésről ismert hadvezér – egy szép beszédet tartott a századnak, magyarul! A kiejtése persze furcsa volt, de annál nagyobb lelkesedést idézett elő, hogy egy ilyen magas rangú tábornok, aki egy szót se tud magyarul, nem restelli a fáradságot betanulni egy nem is rövid beszédet azért, hogy anyanyelvükön szólhasson embereihez. Korb-Müllertől igen rossz néven vette s élesen kifogásolta, hogy két hónap alatt

semmit se tanult meg magyarul. Feltűnt a szemlénél, hogy milyen más a németeknél a tisztnek előjárókkal szemben való külső magatartása. Náluk nincs az a merevség, szabályos tisztelgés mint nálunk. A tiszt sorban és rendben álló csapat élén is csak könnyű fesztelen módon, tiszteleg, amivel mintegy jelezve van, hogy mint tiszt az előjáróval egyenállású és vele szemben is megtartja s kifejezi önérzetét, önálló gondolkodását, hogy alárendeltsége nem szolgálásáé.

Megnéztük a nyárádszeredai német rohamtanfolyamnak a nyugati front tapasztalatai alapján végrehajtott rohamtámadást gyakorlatát. Milyen egészen más és milyen más eredményt ér el egy ilyen támadás! mennyivel kevesebb vérbe kerül! Mi is csinálunk már ilyen rohamgyakorlatokat, szorgalmasan gyakoroljuk hozzá a nálunk még alig ismert kézigránátdobást. Egyszer egy hallgató, akinek kezében kézigránát még sose volt, lámpalázában nem a cél felé, hanem az árokban maga mellé dobta azt. Neki nem lett semmi baja, de a szomszédja mindakét lábán megsebesült.

Egy más alkalommal én is megsebesültem; magam voltam az oka. Az árokból a dobók mellett fejemet kidugva nézegettem, milyen érdekes, hogy a kidobott gránát még ott fekszik a földön – aztán pukkan egyet és nincs sehol. Korb-Müller éppen rám szól, hogy ne játsszam – na csak még ezt az egyet! S abban a pillanatban mintha hátralóknék a fejem, a következőben meleg fut le a szemembe – csorgott a vér. Bekötöttük, aztán lóháton a kórházba. Homlokomon a hajam szélén volt a seb. Leborotváltak – szárazon! Aztán meg-röntgeneztek előlről, odalt, de a repeszdarab nincsen sehol, pedig csak egy nyílás van a fejemben. Pár napig kötést kellett hordanom; aztán már elfeledtem az esetet, mikor a sapka bőrizasztója alatt véletlenül megtaláltam a repeszdarabot. A sapkarózsán lecsúszva ütötte át a sapkát, de csak az izasztón át ütötte a sebet. Szerencsém volt, hogy nem négy centiméterrel alább talált, mert kiüthette volna a szememet.

A harcserű céllovéshez a hallgatóknak puskával kellett kivonulni. Ez persze soknak nem ízlett; többen beteget jelentettek különösen a huszárok közül, és korzóztak míg a többi kinnt izzadt a puszka alatt. Erre aztán úgy csináltam, mint a kézlövésesekkel Berestianynál: elrendeltem, hogy a betegek előbb nálam jelentkeznek (az igazi betegekre úgy se vonatkozott) és én fogom őket az orvoshoz küldeni. Akit az orvos betegnek talál, azok számára az

iroda mellett rendeztem be gyengélkedőszobát. Szükség törvényt bont – ez sincs előírva sehol, de meg volt a jó hatás: alig volt több beteg! Igaz hogy nekem egy félórával előbb ott kellett lenni a ki-vonulás előtt.

A fegyelmezés különben se volt könnyű. Nem is csoda, hogy a frontról jött és oda visszamenendő fiatalok nem ambicionálják valami túlságosan a tanulást, a gyakorlatokat, hanem a mozgalmas élénk városban azon jár az eszük, hogy minél többet szórakozzanak, mulassanak. Becsukni őket? csak kivonnák vele magukat a gyakorlat alól, este pedig őrt kellene állítani az ajtajuk elé. Megbuktatni még kevésbé lehet őket, mert mind megbuktattatná magát. Igazán nehéz eltalálni a helyes utat, túlszigor helyett néha jobb volt szemet hunyni apró szabálytalanságok felett. Különben jelentősebb kifogás nem is fordult elő, pedig e tekintetben a helyzet megint különlegesen nehéz. Marosvásárhely tele van tisztekkel, nemcsak a Heeresfront németjeivel, hanem az átutazókon kívül sok mással is. Az élet víg és kedélyes, délben a korzón, este a vendéglőkben, kávéházakban hemzseg a publikum. A sok idegen vonzza a helybelieket, különösen a női nemet. Mindenütt akad mulató társaság, húzza a cigány, durrognak a pezsgős üvegek, hiszen pénz van elég. Zárórakor azonban a helyőrség ügyeleti tiszt járőrökkel járja be a mulatóhelyeket, és bizony nem egyszer előfordul, hogy a magasabb rendfokozatúakkal szemben is erélyes fellépéssel kell érvényre juttatni a szigorú rendszabályokat.

Március 31. Most végződött a II. turnus. Ez már sokkal rendezettebb volt az előbbinél. Hallgatókul, az 1. turnusra tett jelentésem folytán idősebb tiszteket vezényeltek, már koros népfelkelő főhadnagyokat is; igaz hogy mint maguk mondják, több helyről azért hogy itt kipihenhessék magukat. Egy ilyen népfelkelőt tettem segéd-tisztnak, Dr. Boronkay főhgyot; kitűnően bevált, akárcsak most 2 éve az öreg Sajó, most itt tartom a III. turnusba is. A különleges tárgyakra – műszaki szolgálat, fegyver- és lőszakma, rohamkiképzés, tereptan stb. – a Heeresfronttól vannak vezényelve a segédtanerők. Korb-Mülleren kívül rendes tanárom még gróf Wrangel huszár-örnagy, a lovaglótanár, sőt mellette a „nyergelés és szerszámozás” oktatásához pár hétig volt egy másik huszárörnagyom is, akinek más beosztás nem jutott. Wrangel a legambiciózusabb. Folyton panaszkodik, hogy a hallgatók nem veszik elég komolyan a lovaglást, meg-

szöknek az órái elől. Persze, ez bizony nem equitáció, és nem csoda, ha az, aki egész délelőtt kinnt gyakorolt, délután a tanteremben elméletet tanul, vív stb., a lovaglás iránt nem mutat különös ambíciót.

Már saját gazdasági hivatalom is van. Nem kizárólag az enyém ugyan, hanem az „egyesített kiképző tanfolyamok”-é, amibe beleértődik az önkéntesi, altiszti iskola stb. is. A gazdasági hivatalt Zinner cseh népf. fhgy. vezeti; minap harctéri élményeit mesélte, hogy milyen nagy tűzben volt Rudnik előtt – mint kiderült, éppen mi velünk! Na mondom, elég a tűzből, és én folytattam a Rudnik előtti eseményeket.

Az oktató századot „mintaszázad”-dá kell fejleszteni, hogy azon tanítsuk a „minta” szolgálatkezelést. Kaptam hozzá a frontról egy igazán fess, ügyes tényleges főhadnagyot mintaszázadparancsnokul. Olyan programmal állított be, hogy szinte szédültem belé. De csak pár napig tartott a nagy buzgalom, aztán már csak a kávéházban volt nagy legény. Pezsgővel traktálta végig a kávéházat – honnan veszi ez a kocsihoz, lóhoz, a századberendezésekhez a pénzt? Kezdtém érdeklődni a dolog után, de már kapom is egyik gyanús írást a másik után. Cítálok, nem jön; elővezettetem, elkezd renitenskedni, sírógörcsöt kap; kórházba utalom, megszökik. Aztán Pestről keresik, körizik pesti stiklik miatt, s végül is nyomaveszett! Ez volt a minta-századparancsnok! Kaptam helyette egy tényleges századost; de az meg béna, harctéren sose volt. Őt is el kellett küldeni s most megint a hallgatók közül kell kirendelni a mintaszázad parancsnokát.

Az idevezényelt tiszték közül többen ideköltöztették a családjukat, az én feleségem is itt töltött két hetet, a Majláth kislánya itt jár iskolába is. Egy új rendelet szerint nős tiszték a frontról pár napra idejöhetnek, hogy családjuk meglátogathassa őket Marosvásárhelyen.

A német császár születésnapján nagy parádé volt Mároson (így mondják a németek: Márosvászarhely); a református templomban az itteni pap németül prédikált, a német legénység kórusa énekelt, A Heeresfront német tisztjei közül több teljes díszben – egyik hosszú fehér forgós ezüstsissakkal, hosszú fehér kezttyűvel – parádezott, A csapatok díszszemlére álltak íel a templom előtt, a szertartás után díszmenetben vonultak el József főherceg Heeresfrontparancsnok előtt. Hát itt aztán csakugyan van különbség; a németek díszmenete alatt valósággal dübörgött a föld! Abból a díszmenetből

kilátszik a német *akarás!* a lábdobbanás mintha azt ropogatná tak-tusra, hogy: akarom! akarom!

Míg az I. turnus alatt az nyugtalanított és bénította meg a munkakedvemet, hogy ideiglenesnek tudtam magamat, a fejem felett lógott, hogy mikor jön a végleges parancsnok, aki helyett én végzem a munka nehezebbik felét, a felállítást – addig most a II. turnus alatt már jutott időm azt is észrevenni, hogy ezt a telet se a fronton töltöttem. A hadosztály téli harcai után március 8-án a Magyaros elfoglalásában a 10. ezred megint kitüntette magát, s én nem voltam ott. A 12. ezred az olasz frontra került és én itt a marosvásárhelyi fronton töltöm az időt.

Igaz hogy nem kerestem, nem kértem, s ami a munkát illeti, az nehezebb mint odakinnt; becsülettel kidolgoztam magam a töretlen úton. De most a Rendeleti Közlönyben olvasom, hogy az uzvölgyi harcokért beadott összes tisztjeim megkapták az általam javasolt kitüntetését, éppúgy ottani előljáróim is – csak az enyém nem jött meg! Gratulációimra jönnek a levelek, sajnálják és restellik, hogy az én úgy kiérdemelt kitüntetésem még mindig késik. De nekem már gyanús a dolog, azt hiszem, nem is fog megjönni soha. (Nem is jött, semmit se kaptam az uzvölgyi harcokért, hiába ismételte meg a 10. ezred a javaslatot. Pedig a két 3 napos támadás és győzelem, a 835 védelme, amivel sikerült a hadosztály hátától távortartani az oláhokat; a 969 elfoglalása, a visszavonulásnál az önként vállalt utóvéd szerep, az Uz-szoros lezárása, a felvételi állás szervezése? Hat olyan fegyvertény, amiből volt aki csak egyért is megkapta a Vaskoronát, Most már mindegy, de akkor bizony rosszul esett. Most már tudom, hogy nem csak magam jártam így, hiszem hogy sok honvéd kitüntetés nem maradt volna el, ha nem németül, hanem magyarul kellett volna őket szerkeszteni. Igaz azt is tudom, hogy az én javaslataim, amikben megnyomtam a pennát, nem szürke sablon szerint, hanem színesen írtam le ha akartam valamit, sohase voltak sikertelenek; legfeljebb többet kaptak érte, mint Pap Ovidius is Vaskoronát kapott signum helyett. Bezzeg tudtak írni sok másfelé, bezzeg tudtak írni az urzedowi csehek!)

Most hát a II. turnus végén kihallgatáson kértem ezredemhez a frontra való kiküldésemet. De Brunswik semmi szín alatt nem enged, azt mondja, örül hogy bennem olyan emberre talált, aki kedvvel dolgozom és teljes eredményt érek el stb. Ez a szolgálat – ami

különben hadseregparancsban is közölve volt – éppolyan frontszolgálat mint az ezrednél elől. Tehát nem enged, itt maradok.

Május 31. A harmadik turnusnak is vége van. Ez volt a leg-sikerültebb és a legmozgalmasabb. Ebben a kurzusban volt:

24. közös hadosztálytól	10
31. „	9
37. honvéd „	10
39. „	10
70. „	7
71. közös „	6
72. „	10
8. „ hegyi dandártól	4
16. honvéd „ „	7
1. lovas hadosztálytól	4
3. „	4
10. „	2

összesen 85 hallgató, ebből 41 hadnagy, 44 zászlós;
a közös hadseregtől 49, honvéd 36; tényleges volt 6.

A húsvéti szünetre hazamentem Egerbe, Velem utazott Korb-Müller is, aki Pesten töltötte az ünnepeket. Dehogy is ment Münchenbe, ahol nem lett volna mit ennie,

A Heeresfront az elesettek családjainak felsegélyezésére májusban „Károly-hetet” rendezett, aminél a sok fiatal tiszt révén nekünk is főszerep jutott, Volt minden. Legelőbb dísz-mozi, amelyben a József főherceg háborús filmjeit mutatták be a Doberdóról, Volt utcai pénzgyűjtés (1. 21. táblán), ahol német altisztek perselyeztek nekünk; virágkorzós szépségverseny: ott volt az egész város, hölgyek árulták a virágot piros ernyők alatt, egész este hullámozott a piacon a publikum. Egy este hangverseny volt, amelyen a német altisztek dalárdája – egy német vezérkari százados dirigált – a Wacht am Rhein után a magyar himnuszt is elénekelte. Másik este kabaré volt pesti művészek közreműködésével; utána bál, ahol olyan sokan voltak, hogy éjfélig mozogni se lehetett,

A Károly-héttel a marosvásárhelyi élet le is zárult, Pár nappal ezelőtt rendelet jött a Heeresfronttól, hogy a tiszt tanfolyam június 1-vel Jobbágyfalva-Csikfal vára költözik; ott állítsak fel egy „Kompanieführerkursus”-t is, amelybe a Heeresfront (1- és 7. hadsereg) minden hadosztálya 1-1 századost vagy rangidősebb főhadnagyot vezényel hallgató gyanánt; a két tanfolyamot a nyárádszere-dai Sturm-kursus rohamképzésben fogja részesíteni.

Ennyi a parancs. Brunswik, az 1. hadseregpáncsnokság, de kivált Korb-Müller fel voltak háborodva a kihelyezés miatt. Korb-Müllert kiküldtem szemrevételezni; éles hangon jelentette írásban, hogy a kihelyezés lehetetlen; nemcsak a marosvásárhelyi berendezéseket, lövöldét, iskolát, gyakorlóteret stb, fogjuk nélkülözni, hanem méltányos is, hogy a frontról pár hétre hátraküldött tisztek kultúr-életet élhessenek, ruhabszerzés, fogkezelés stb. miatt szükséges is» hogy városban legyenek, Az 1. hadseregpáncsnokság velem ez értelemben azonnal írásbeli felterjesztést tétetett, amit repülő vitt Székelyudvarhelyre (ott van a hadseregpáncsnokság), s az hozta vissza pár óra múlva a Heeresfronthoz, De hiába volt a hadseregpáncsnokság minden ellenzése, hiába kértem a felterjesztésben, hogy az eddigi tisztai tanfolyam is századparancsnoki tanfolyam, jelöljék meg, mi legyen a különbség a kettő között? – nem is válaszoltak reá, az indokolás nélkül kiadott parancsot végre kellett hajtani. Pedig a kiköltözés, a tanfolyamnak a többitől különválasztása igazán nehéz. Nincs külön gazdasági hivatalom, nincs éllemezőtisztem, nincs orvosom; mindez csak az összes tanfolyamoknak volt meg együttesen, s azok itt maradnak, csak mi megyünk ki magunk. Kértem, de nem kaptam semmiféle személyzetet. Nincs egyetlen fogatunk, még kiköltözni sincs kivel, hiszen Korb-Müllerrel ketten vagyunk, csak a szakácsné marad a régiek közül.

Tehát megint magamnak kell segíteni magamon. Jobbágyfalva Marosvásárhelytől 30 kilométer. A kiköltözéshez kiutaltak 1-1 olyan állapotban levő lovas- és ökrös fogatot, hogy üresen se bírják kivinni a szekeret, vasúton kellett őket kiküldeni. Privát szívességeként, baráti alapon kértem az autósoktól a kiköltözéshez egy teherfuvart.

Írásban kértem a szükséges közegeket is. Persze éppen most a kiköltözéshez, a két tanfolyam közti szünet alatt kellenének legjobban. Tehát míg a kért szakközegeket megkapom, a régi hallgatókból tartok vissza a helyükre valakit. Éppen itt volt Bartha vk. alezredes, a Qu. Abteilung főnöke (hadsereg-hadtápparancsnok), szóbelileg jóváhagyta a visszatartást, s mihelyt hazaér, azonnal küldi az írásbeli engedélyezést. Így gh. főnöknek báró Andrényi t. huszárhadnagy marad vissza, aki ért az ilyesmihez; éllemezőtisztnak báró Hatvány huszárhadnagy, aki mint ez idő szerint betegség miatt frontszolgálatra nem alkalmas, úgyis ittmarad; a bevásárlásokat pedig elintézheti, mert Pestről autót hoz magának. Sőt esetleg odaadja

autóját a tanfolyam hallgatóinak is.

Július 10. Kiköltöztünk falura, június 5-én ide vonultak be az új hallgatók. Én a magam részéről nem bánom, sőt szeretem, mert szabadabban dolgozhatok. De ha nincs is korzó, mozi meg kávéház, nincs lumpolás, e helyett a székely atyafiak járnak panaszra, hogy a fiatalok nem hagyják békén az asszonyaikat! Hát ezt tudni lehetett előre is!

Én a tisztí tanfolyammal Jobbágyfalván vagyok. Egy rendes parasztházban lakom, a szomszéd iskolában vannak az irodák, raktárak; a másik iskolában van a tanterem, az étkezde pedig az üres Bálintit-kastélyt foglalja el. Jómódú székelyeknél jó helyük van a hallgatóknak is. A Kompanieführer-kursus (a németek Komp. führernek hívják a századparancsnokot) Csikfalván van, egész közel hqzzánk, a két falu csaknem egybeér. Csikfalván van a lovasosztág és a mintaszázad, melyhez Depóid 44-es szdst, a Kompanieführer kurzus legidősebb hallgatóját rendeltem ki parancsnokul. A másik század Jobbágyfalván van, most is Szabados a parancsnoka.

Kertet béreltünk, abban kertgazdaságot rendeztettem be; disznót hizlalunk. Külön menázi van mindakét faluban; a jobbágyfalvi valóságos úrikaszinó, szép parkjában van a lovarda. Van külön gazdasági hivatalom, teherautóm, amit személyszállításra is berendeztünk. Lövdét építettem, a németek nyáradszeredai központja útján össze vagyunk kötve telefonon Marosvásárhellyel és az állami telefontal. Szóval teljesen berendezkedtünk.

A tisztí tanfolyam a régi, kivülem csak Korb-Müller és Wrangel. A Kompanieführer kurzus tanára Dienelt József 3. bosnyák ezredbeli szds., Wesphal Ernő 157. porosz ezredbeli szds, és Foerstner Hans 13. dragonyos ezredbeli kapitány. Orvosom dr. Goldner Miksa t. főorvos, Korczownál mint 12-es volt velünk.

Állományom:

	Törzs-tiszt	Százados	Főhadnagy	Hadnagy	Zászlós	Összes tiszt	Le-gény-ség	Összes létsz.	ló	jármű
Parancsnokság	2	4	1	1	—	8	10	18	8	3
Gazd. hivatal	—	—	1	—	1	2	4	6	—	—
Tisztí tanfolyam	—	—	4	31	25	60	60	120	—	—
Komp. führ. K.	—	3	21	4	—	28	28	56	—	—
Mintaszázad ...	—	—	1	3	—	4	220	224	—	—
Gyök. század ...	—	—	—	1	—	1	220	221	—	—
Lovasosztág ...	—	—	—	—	—	—	50	50	50	—
Összesen ...	2	7	78	40	26	103	592	695	58	3

A tiszti tanfolyam hallgatói közül 6 tényleges.

A Kompanieführer kurzus 23 közös és honvéd hallgatójából 15 tényleges, 3 százados, a többi a rendeletnek megfelelően idős főhadnagy, A hat német hadosztályból öt (8. bajor, 218. és 225. porosz az 1. hadseregtől, 117. és 200. porosz a 7. hadseregtől) tartalékos hadnagyokat küldött, a 7. hads.-beli 1. porosz gárdahadosztály, melynek kötelékébe egy közös vadász zászlóalj is tartozik, ettől rendelt ki egy idős főhadnagyot.

Az én szerepem a marosvásárhelyihez képest egész megváltozott. Míg ott magam is tanítottam, itt annyira igénybe vesz az adminisztráció, hogy tanításra nem marad időm. Itt már csak parancsnok és irányító lettem, mert a falusi elhelyezés miatt igen sok olyasmi vesz igénybe, ami Marosvásárhelyen nem fordult elő– Ezért a tiszti tanfolyam közöseit, a német nyelvű osztagot Korb-Müllernek adtam át, a honvédek és németül nem tudó közösök oktatására pedig kirendeltem a Kompaniekurzusba hallgatóként vezényelt Heil 6. hgye.-beli szdst, A Kompanieführerkurzusban minden németül megy, mert az oktatók között – bár 9 a honvéd hallgató – senki se tud magyarul. Legjobb dolga van a két lovaglótárnak – azoknak nyaralás az életük.

Mindkét tanfolyam részére elkészítettem a programját. A napi-renddel nem szabályozható foglalkozást, az együtt végzendő nagyobb gyakorlatokat napiparancsal rendelem el, a gyakorlatokat Dienelt és Wesphal, illetve a tiszti tanfolyamban Korb-Müller és Heil felváltva vezetik,

Wesphal és Dienelt révén igen érdekes összehasonlításra nyílik alkalom. Wesphal – egy porosz tábornok fia – csupa önérzet, abszolút lelkiismeretes, szinte gépies, fel- és lefelé mindenkivel szemben egyformán igazi úr; soha nem piperkőc, de mindig mintha skatulyából húzták volna ki, Dienelt egerlandi német, simulékonyabb, alkalmazkodóbb, Mindakettő igen jó katom, egyenértékűek harcászati felfogás és képzettség tekintetében is. Egy harcgyakorlat után Wesphal a megbeszélésnél a Dienelt intézkedésére olyasmit mondott, hogy ha náluk valaki így csinálna valamit, az azonnal nyugdíjba repül. Dienelt – bár meglehetősen lobbánékony természetű – elég tárgyilagosan replikázott ugyan, de mégis olyan vita kerekedett, hogy végül is be kellett szüntetnem az eszmecserét. S ekkor a kis Wesphal azzal a kérelemmel állott elő, hogy legyen szíves dönt-

sek én. Bár különben a gyakorlatvezetőkkel külön szoktam megbeszélni azt, ami csak rájuk vonatkozik, azonnal megbeszéltem a kérdést. Dieneltnek kellett igazat adnom, kifejtettem, hogy miért. Most aztán Wesphal tökéletes úri gavallériával ismerte be, hogy tévedett, és bocsánatot kért heveskedéseért.

Segédtisztnek még Boronkay jött ki velem, de nemsokára Szirmay hadnagyot kaptam helyébe. Ez azonban nem tud németül és így Erdélyi fhgyot vettem magam mellé. Közös ugyan, de magyar fiú és nem egyszer nekem kell kijavítani az írásaiban ejtett hibát. Most veszem észre, hogy – nem mind német, aki közös! Sokat dolgozom az irodában este is és így Korb-Müllerrel sokkal kevesebbet vagyok mint Marosvásárhelyen. Dél előtt mindig kilovagolok, megnézem a gyakorlatot. Most is békén dolgozhatok, A Brunswik felváltott Beratene, aki azóta a Heeresfrontnál maradt, egy párszor kijött ugyan a kapitánnyal megnézni a Kompanieführerkursus gyakorlatát. De most igen udvariasak, megkérdezik, hogy nem zavarnak-e, s csak mint előkelő idegenek messziről nézdegélnek egy kicsit; én pedig magukra hagyom őket, megyek a másik tanfolyam után. Az én két-féle alárendeltségem se mindennapi dolog. A tiszti tanfolyam az 1. hadseregé, Brunswik alá van rendelve, a másik kurzus közvetlen a Heeresfront alá tartozik.

Sok gondot okoz a nyárádszeredai német Sturmkurzussal való együttműködés. Talán elfeledték őket utasítani, de olyformán veszik a dolgot, mintha szívességet tennének vele. A tanfolyamnak Stephanus porosz százados a parancsnoka; igaz, hogy rendkívül ügyes ember, de csak lóhátról lehet is beszélni vele. úgy egyeztünk meg, hogy hetenként két délelőtt ő tart a két tanfolyamnak együttes oktatást. De a gyakorlótér 8 km-re van; s akinek ló jut, az lóháton mehet ugyan, de a felének gyalog kell megtenni az utat. Ez a gyakorlattal sok egy kicsit és aki teheti, bizony sokszor megszökik. Pláne mert Stephanus maga sokszor nem is lehet ott és fiatal segédoktatók vezetik az én sokkal idősebb hallgatóimat, így aztán, mikor egyszer Stephanus megnézte őket, a hallgatóknak majd a fele hiányzott. Fel akarta jelenteni az ügyet, de végül minden annyiba maradt. Itt bizony nem egyszer tapasztaltam, hogy a német parancsnokságokkal az együttműködés nem mindig kellemes az önhittségig menő túlzott önérzet és fölényskedés miatt.

Igaz, hogy bámulatos, amit Stephanus a Sturmkursus záróbemu-

tatásain produkált: mintha nem is emberek, hanem gépek végeznék a gyakorlatokat. A kis távolságra való pontlövésnél nemcsak a találatok hibanélkülisége, hanem a túlprecíz magatartás, a puskakezelés, a cél- és találatbemondás utolérhetetlenül tökéletes. Különösen feltűnt egy, aki Musketiernek mondta be magát; egy százados oktató volt közembernek öltözve, hogy teljes legyen az illúzió.

Megnéztük a Sturmkursus nagy rohamtámadás gyakorlatát, amit több üteg közt egy 30 és feles is készített elő. Ott volt a Heeresfrontnak talán minden tábornoka és ezredparancsnoka. Nagy emeletes mellvéd-ház lőrésain keresztül néztük a hatalmas tüzérségi tüzelőkészítést, amiben egy sajnálatos hiba esett, A porosz tüzér generális éppen azt magyarázta, hogy itt van az a két perc, amiről nem lehet tudni, hogy egy percig vagy Ötig fog-e tartani, amikor a tüzérség szerepét a precíz, meredek pályájú aknavetők veszik át és a gyalogsági rohamoszlopok azok tűzoltalma alatt áthatolnak az akadályvön. Ennek megfelelőleg a tüzérségnek már be kellett volna szüntetni a tüzet. Két rohamszázad emberei nyüzsgő hangyabolyként hatoltak át a 20 soros drótakadálymező összelőtt, összekuszált drótlabirintusain, és akkor négy gránát vágott be pontosan a két rohamszázad közé! Nagy megrökönyödés a nézők között. Néhányan – akik közről aligha láttak még gránátbecsapódást és kézigránátrobbanást – kézigránátserencsétlenségnek vélték és mondanák a nagy füstgomolyt. De alig kezdenek azok felszállani, a két rohamszázad kellős közepébe négy újabb gránát! A rohamszázad emberei a sűrű drótok között szerteszét rebbenének – amennyire lehet, – felszáll a füstj és pár ember mozdulatlanul marad a robbanások helyén, néhány a földön kúszva vonszolja magát. Erre Pflanzler-Baltin, a 7. hadsereg parancsnoka – aki nem titkolja, hogy neki „csak pohárban kell a Seeckt”, – magából kikelve kiabálja, hogy Schweinerei! (ez még az enyhébb volt!), ilyen disznóságot nem néz tovább. És sokak által követve azonnal ott is hagyta a gyakorlatot. Hátha még a megbeszélést hallotta volna, hogy a gyakorlat megéri az áldozatot! Két halott és vagy tíz sebesült volt a két magyar rohamszázadból. Állítólag egy német taracküteg adta le Bére fölött az 570 Δ -ról a két elkésett össztüzet. Nem tudom mi lett volna, ha magyar üteg lőtt volna porosz századok közé? De Stephanus a maga rohamtudományával úgy dominál, hogy pár hónap alatt megkapta az érdemkeresztet, Vaskoronát, sőt talán még többet is.

Én is beadtam Korb-Müllert, mikor megtudtam, hogy Brunswik is felterjesztett engemet. A németek nem kaphatnak érdemkeresztnél kevesebbet, mert őket csak kitüntetni, de signummal megdicsérni nem lehet. Így Korb érdemkeresztet kap, én pedig most kaptam meg az ezüst signumot, írásban köszöntem meg Brunswiknak, aki nemrég elment hadosztályparancsnoknak Mackensen alá. Utóda Baumgartner tábornok. Alig lesz alkalmam közelebről megismerkedni vele, mert alig hiszem hogy ráérjen kijönni, én pedig soha nem járok Marosvásárhelyre.

Vásárhelyre járni igen nehéz, a teherautóval két óra út. Ha a hallgatók szombat délután vagy vasárnap bemennek, inkább kocsit fogadnak hozzá. Ebben a tekintetben úgy lett, amint féltem tőle: benn a városban, ahol emberek közt élhettek, jól viselték magukat a hallgatók. Itt meg más szórakozás híján isznak. Minap is a csehek olyan duhajkodást műveltek a menázsiban, hogy hozzám hallatszott a falu másik végére; fel kellett kelnem és nagy patáliát csapnom. Betiltottam a menázsiban a mulatást. Azóta ott isznak a lakásukon, az asszony nép miatt pedig egyik feljelentés éri a másikat. A székely atyafiak különben sem valami barátságosak; már elfeledték, hogy milyen jó volt, amikor megállítottuk az oláhokat. Alig akarnak enivalót adni, a marosvásárhelyi piacon mindent olcsóbban kapunk. Az én házigazdám is inkább a borjával eteti meg a búzát, semmint ideadja nekünk; igen, jómódú molnár, mindene van, de eladni semmit sem akar, Itt bezzeg nem látnak szükségét semmiben. Wesphal idehozta a feleségét, mert otthon már igen gyenge a koszt, Egy igen jómódú székelynél laknak, de nem értve egymás nyelvét, a házigazda meglehetősen barátságatlan hozzájuk, ágyon asztalon és két széken kívül más bútort nem adott nekik, az asszonynak falbavert szögeken kell tartani a ruhát.

Megint hadikölcsönt kellett jegyeztetni. De most már adnak is érte valamit: szabadságot. Aki pár ezer koronát jegyez, az pár napra hazamehet. A hallgatók közt annyi volt a jelentkező, hogy turnusokra kellett őket osztani. Így is tízével mennek haza, csak éppen készen leszünk vele a tanfolyam végére. A szabadságról többen feleségestől tértek vissza, úgy hogy már öt asszonyunk van. Az étkezéskor ismerkedési estét rendeztünk katonazenével, cigánnyal, lampionos kivilágítással.

Pár napja az én famíliám is itt van, Wesphálnéval töltik az

egész napot.

Tegnapelőtt Korb-Müllert váratlanul *elvezényelték*, itthagytta a tanfolyamot. Búcsúvacsorán köszöntem meg neki a csaknem 8 hónapos támogatást, utána ő köszönte meg a magyar vendégszeretetet. Pótlást nem kaptam helyette, a német osztály vezetését magam vettem át.

Július 14. Tegnap este váratlanul telefonparancs érkezett: mindkét tanfolyam feloszlik, tanárokat és hallgatókat azonnal útba kell indítani a frontra,

Vasárnap volt, a hallgatók jó része a városban. Reggel onnan kellett indulniok. Egész éjjel dolgoztunk a nyílt parancsokon, utipénzkiutalásokon, de már el is ment mindenki,' magam maradtam az írkokokkal, gazdasági hivattal és a gyakorló századdal, csak egy pár tisztet tartottam vissza ideiglenesen az étkezde átadásához és a lovak felügyeletére,

Wesphalék a teherautón mentek, amin nőket szállítani tilos ugyan, de a búcsúzásnál megmondtam, hogy behunyom a szememet. Az asszony az ura köpenyébe burkolva húzódott meg a sok liszt és egyéb ennivaló podgyász között, amit állandóan gyűjtögetett.

Július 31. Én tovább is itt maradok, szeptember 1-én kezdődik az új tanfolyam.

Igazi nyaralással telnek a napok. Iroda, raktár rendbehozatalára, lövölde építésre, tervezetek, tananyag program átnézésére s más ilyenekre van időm elég. Sokat lovagolok, kinézem a gyakorlótereket. De a sok jó közé rossz is vegyült.

A hadseregparancsnokság megigazoltatott mindjárt két dologban is. Az egyik báró Hatvány hgy, visszatartása: mi jogon tartottam vissza, miért volt szabadságon, miért járt Pesten már májusban is. igaz-e, hogy autóján láttak engem is? Tiszta lelkiismerettel válaszolhattam minden kérdésre: visszatartása orvosi bizonyítvány alapján történt azon időre, míg a kért s ígért segédközegeket megkapom, s a Qu, meister előre engedélyezte azt; Pesten májusban mint a Károtyhét rendezője a Heeresfront szabadságengedélyével volt; júniusban hadikölcsönjegyzés alapján úgy volt szabadságon, mint a többi is; én magam semmiféle autón nem ültem, annál kevésbé a Hatványén, mert autóját nem is hozta el, és vele még szolgálatilag sem érintkeztem soha, mert a Korb-Müller osztályában volt; különben is szíveséget annyira nem szoktam elfogadni még szolgálati helyekről se,

21. tábla

Károly-hét Marosvásárhelyen
Csobános völgy a 16. ezred vonattelepével

Sólyomtár tető

Sólyomtár: Kordon Post-i állásaink,

Sólyomtári sziklaállás

Sólyomtár: barátkozás az oroszokkal

Zászlóalj parancsnokság a Sólyomtáron

A kászonvölgyi tábori vasúton

hogy mikor a kiköltözéskor szemrevételezni kellett és Brunswik az autó-osztagtól való autókérésre utasított, inkább lóháton tettem meg a 60 km-es utat, minthogy a magam számára autót kérjek bárkitől. Természetesen el kellett fogadni az igazolást, de annyi még se maradt el, hogy hatásköröm áthágásáért „die Missbilligung des 1. Armeekommandos bekanntgegeben werde”. De azt nem mondták meg, hogy mi történt volna, ha hatáskörömet át nem hágva nem rendelék ki senkit és éhenpusztulni hagyom a lovakat stb. Az egész dolog a sokak előtt nem szimpatikus Hatvány elleni hajszásnak a mel' lékhajtása volt.

A másik dologban már nem lehetett ilyen szépen igazolni magamat – k. u. k. szempontból! Ennek az előzménye az volt, hogy mint „Offizierskurs der k. u. k. 1. Armee” németül levelezve, német bélyegzőket használtunk. Hogy hogy nem, az altiszti iskolának magyar bélyegzője is volt, amit – mint mondták – a honvédelmi miniszter küldött nekik. Gondoltam magamban, ha én innen elmegyek jöhet utánam olyan valaki, hogy igazán német lesz ez a közös tanfolyam. Magyarosítsuk hát meg, ameddig lehet: én is kértem a minisztertől magyar bélyegzőket és – kaptam is. Most aztán szemet szúrt valahol, és igazolnom kell, hogy hogy jutottam hozzájuk; nem tudom-e, hogy a tanfolyam k. u. k. intézmény, amelynek szolgálati és levelezési nyelve a német, bélyegzőket pedig csak szolgálati úton kérhetek. Erre bizony nem mondhattam, hogy nem tudom. Megírtam, hogy a Károly király címer-rendelete alapján azt hittem, hogy a részben honvéd intézménnyel ennyiben a honvédelmi miniszter ír rendelkezhetik, és a magyar honvédekkel, civilekkel stb. magyar levelezésre feljogosítva érzem magamat. Erre az igazolásra még nem jött felelet.

Szabadságot kértem, és kaptam; augusztus 3-tól 4 hetet.

Augusztus 31. Augusztust Egerben szabadságon töltöttem. Ez alatt a bélyegzőkért tett igazolásomra is megjött a felelet: felváltottak! A tanfolyamparancsnokságot Fritz közös alezredesnek adom át. Szabadságom lejárt, útban vagyok Jobbágyfal vára. Tulajdonképpen örülök a dolognak, kívánságom teljesült velem; de mégis szebb lett volna, ha annak idején a magam kérésére váltottak volna fel. Láttam az Inspizterrendernél a minősítvényi toldalékomat; meg Brunswik írta s olyan szép, hogy szinte pirultam belé. De ott láttam a magyar bélyegzőimet is; be kellett őket terjeszteni, s adtak helyet-

tük szép németeket! Egy kicsit az is bosszant, hogy a helyemben Fritznek milyen jó dolga lesz. Milyen könnyű volna most nekem is! Minden kész; tervezeteim, programjaim alapján, mint a karmester a kottából, gondtalanul lehet dirigálni a tanfolyamot. Hányadszor esik meg ilyesmi velem? Megépítem a házat és más költözik bele; elültetem, nyesem a fát, a gyümölcsét más szedi le.

Szeptember 4. Áadtam a tanfolyamot, útban vagyok a front felé. Marosvásárhelyen ma az 1. hadsereg beszerzési üzemében bevásároltam annyi ruhaneműt, amennyit lehetett. Ami odahaza a boltban van, az olyan drága, hogy el se képzelhető. Kezdünk kifogni sok mindentől, jó hogy a kincstári üzemekben időnként a vásárlási könyvre – habár korlátolt mennyiségben – megkapjuk a legszükségesebbeket. Télen már a dohányról is az a hír járta, hogy csak az év végéig fog tartani. Szerencsére a hallgatóim között volt egy dohányjövédéki főhatalmasságnak a fia; az hozott Pestről annyi cigarettaneműt, hogy nekem a hallgatók igénylésén kívül egy félévre való maradt.

1. Másodszor az oláh fronton.

16. ezred plakettje.

Szeptember 5. Tegnap este indultam Marosvásárhelyről, most már rendes személyvonaton. Ma reggel értem Csíkszentsímonba, a hadosztály vonattól telefonon jelentkeztem a hadosztálynál. Most is, az Uzvölgyi Zóliamt-nál vannak, a tavalyi helyen – A 16. ezredhez osztottak be, a Csobános völgy körüli hegyek között vannak az állásai. Délután kocsin jöttem az ezredvonathoz Csíkszentgyörgyre, itt alszom.

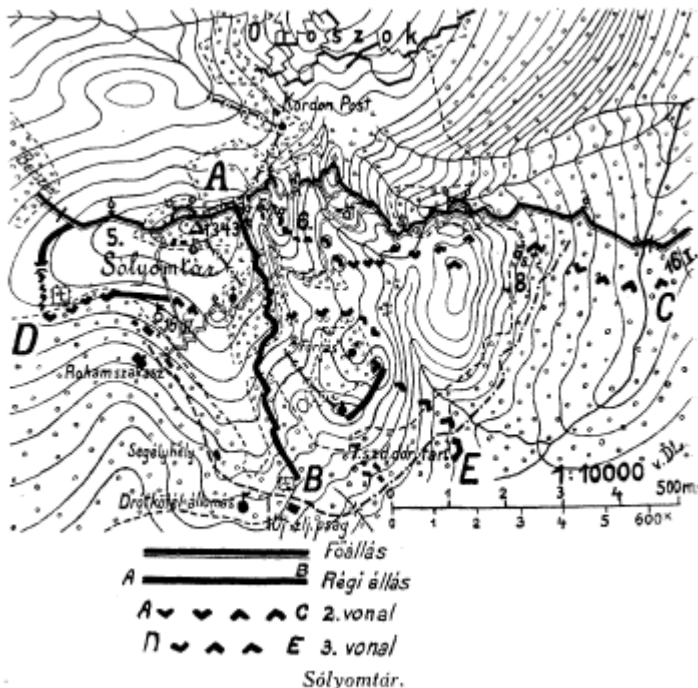
Szeptember 6. Délben értem ki a Csobános völgybe (3. ált. térkép). Ez is olyan mint az Uz, csak a völgy még keskenyebb, és az: útja még rosszabb. Az ezredparancsnokság a 81 l-es fűrészmaloni mellett a hegyoldalhoz ragasztott maguképitette faházakban lakik, 2 km a határtól. A Solyomtáron levő II. zászlóalj parancsnoka

leszek. Az ezredparancsnok Juhász László alezredes, régi kassai ezredtársam; háború eleje óta van a harctéren. Az ezrednél alszom.

Szeptember 7. Dél előtt körülnéztem a Csobánosban. Két km-re az ezredparancsnokság mögött egy fűrészmalom körüli lapályocskán van az ezredvonat (1. 21. táblán); itt aztán megvan minden kényelem! Van fürdő – mindjárt meg is fürödtem – az üdülő és pihenő legénység részére az Otthonban kaszinó, szép kápolna stb. Nem messze a dandárparancsnokság emeletes palotája, A Csobánosban hátrafelé az utánszállítást motoros tábori vasút eszközli.

Délután kimentem a zászlóaljomhoz az 1343 m magas Sólóym-

40. vázlat.

tárra. Két óra gyaloglás az ezredtől, magas meredek hegyoldalon, rossz ösvérúton, amin egy darabig lovagolni is lehet. Félúton van a konyha telepem. A zlj parancsnokságnak hegyoldalba vágva igen csinos faháza van, oszlopos erkélyével olyan mint egy nyaraló (1. 24. táblán); erdőben van ugyan, de a tűzéréség lövi, mert a repülők látják a hozzá tisztáson vezető utakat. Külön szobám van, mellette a törzs ebédlője, melyből egy ajtó a hegyoldalba vágott mély kavernába visz.

Eddig Kösztlér szds., volt miskolci beosztottam, volt a zljparancsnok; most tőlem balra a „Berszán-csoportot” veszi át. Tőlem jobbra az I. zlj, van, parancsnoka Ghiczey Ferenc szds.

A négy századon kívül van egy 8 puskás géppuskaszázadom, és most van folyamatban minden gyalog szdnak egy 2 puskás kézi géppuskaszakasszal való ellátása is. Zljtartalék mellettem a zlj. rohamszakasza. Ezekon kívül van még egy akna- és gránátvető szakaszom is, A 7. század románokból áll s mint ilyen nincs elől, hanem az ezrednél hadosztálytartalék.

A tisztikar és az állomány:

Törzs:

Parnok: Deseő Lajos őrnagy
Sgt.: Dr. Szirtes Zs. t. fhgy.
0. vos ■ Dr. Aczél B t. főorvos.
Gh. Taubner Rezső t. hgy.
Műszaki t.: Trebulja Gy. t. hgy.
Felderítő: Herkely S. t. zls
Rohamszakasz: Tomcsányi L. hgy.

II. Gp. század.

Parnok: Dr. Tittel Zoltán t. hgy.
Turchányi Jenő t. hgy.
Szita Flórián thts.
Ambrus János törzsőrmester
Ubrankovics József törzsőrmester
Farkas János önkéntes jel. őrmester
Bábel János önkéntes jel. szvez.

5. Hager Gottfried t. fhgy.

Hanzély G. t. hgy.
Monczol t. hgy.
Brankov Gy. thts.
Csúsz Lajos t. törzsőrmester
sz. vez. Zachár Samu ő. j. őrmester
Stolz Gy. ő. j. szvez.
Farkas János ő. j. őrm.

7. Regula Antal t. fhgy.

Olteán J. t. hgy.
Mihalik G. t. hgy.
Foltányi B. t. zls.
Sztengu Szilárd t. zls.
sz. vez. Szabó M. törzsőrmester
Kricsfalusy B. ő. j. őrm.
Mityakovics József ő. szvez.

6. Maresch Károly t. fhgy. (szabadságon).

Tóth Lipót t. hgy.
Bagvó Béla t. hgy.
Lieszkovszky F. hadpr. jel.
Preska János törzsőrmester
sz. vez. Korpás önk. szvez.
Buda József önk. szvez.

8. Ivankievicz Jenő t. hgy.

Berács Zoltán t. hgy.
Gulyás István t. zls.
Kupcsok János t. zls.
Krausz János t. zls.
sz. vez. Kiskovács István törzsőrmester
Iván Imre önk. jel. őrm.
Rissa Vilmos ő. jel. szvez.

Akna- és gránátvető: Klein Artúr t. zls.
Kiképzésre beosztva: Buda József ő. szvez.

	Törzs	Gp.	Rob. szak.	5.	6.	7.	8.	Összes	
Tiszt	6	2	1	3	3	—	5	20	8 géppuska
Legénység . .	29	137	44	114	132	—	108	564	4 kéz. pp.
Összes	35	139	45	117	135	—	113	584	5 árnávető:
Próbák	7	—	43	92	112	—	81	335	3-9 cm. Lutz
									2-14 cm. tömör
									4 lényező
									6 Prister gránátvető
	A szíjtörzsnél:								
	7 kuld. ált.	2 győgyessző [ált.]	1 t. szakács						
	7 telefonista	1 felvételgő ált.	3 leg.						
	5 kezelő	1 számv. érv.	4 máh. á. vez.						

A zászlóalj ősz óta van itt, tavasz óta nem volt semmi harc, így minden kifejlődött, megizmosodott. Az élet kaszányáivá lett, és elkényelmesedett. Óriási apparátus keletkezett hátul, amit az előllevőknek a nehéz terepen magas hegyek közt való ellátása tett szükségessé. Hátul szinte annyi ember mint elől, A törzsek szerfölött megnöttek, így pl. minden századnak külön tisztí szakácsa van,

Szeptember 11. Három napig jártam az állásokat, hogy mindent megismerjek. Ma egész nap úgy zuhog az eső, hogy kimenni nem lehet.

Szeptember 15. Már teljesen ismerem a zászlóalj vonalát: Részletesen felveszem a zászlóalj egész területét, mert eddig a századoknak nem is volt rendes vázlatuk. Ilyen szép és érdekes állásom még sehol se volt.

Magas hegyek közt pont a határon vagyunk. Az állás súlypontja a balszárnyon levő 1343 km magas Sólóymtár (1. 22. táblán); vas határoszlop van a tetején s még két más helyen a századok háta mögött, A jobbszárnnyal szemben a hatalmas Carunta (1523 m) uralkodik az egész vidék fölött (1. 22. táblán); hosszú gerincéről belátni a zászlóalj egész területét, az ell. tüzérség az erdős részeket kivéve mindenhová belő, A vidék teljesen lakatlan, Tőlünk ugyan látni a 6 km-re levő Tatros völgyben két oláh falut, de a hátunk mögött magyar oldalon 30 km-re Csik-Ménaság a legközelebbi falu, Emberlakta hely itt nem is volt, csak a határon egy juhásztelep; épület azonban itt se volt, nincs belőle csak egy nagy karám, ami körül vagy tíz-húsz vagonra való juhtrágya maradt.

Mindenütt erdő; a tetőkön fenyő, lejjebb bükkösök; közben a tisztásokon prima havasi levélő, A közép mögött apró dombokkal váltakozó katlankák, hepehupás karsztplató, amelyen most hogy a juh nem legeli, térdig ér a fű, A Sólóymtár tetején a fenyők mind

ki vannak hegyezve a gránátoktól, srapelvezéstől, úgy mint Rudnik előtt.

A „Sólyomtár” a hadosztály 19. védőszakasza, az árok mögött cca 1600. az árokban mérve 2500 lépés hosszú. A terepalakulásnál fogva három természetes alszakaszra oszlik, amelyek mindenikét egy-egy század tartja megszállva. Mindeniknek három szakasza van elől, egy tartalék; minden századnál 2-2 géppuska van, a jobb- és középszakadnál még 2-2 kézi géppuska is; minden századnál 2-2 gránátvető, 1-2 fényszóró. A 2. vonalban két géppuska, egy a közép, egy a balsz. mögött. Dandártartalék a védőszakasz közepe mögött az ezred 3. százada,

Az 1. vonal teljesen kész; 2.5 m mély, 1-2 m széles árok, 4 m-es harántgátakkal, néhol páncél lörésekkel. Srapnelmentes figyelők, rókalyukak minden szakasz számára. Akadály átlag 15 soros drót, vagy 12 soros spanyolbakok.

A balszakasz (450^x, 5. szd) árka köbe vannak robbantva (1. 23. táblán), belőlük messze látni a Tatros völgy felé. A szakasz a zászlóalj legfontosabb és egyúttal legkönnyebben védelmezhető része, mert előterepe nyílt tisztás, teljesen meredek, nehezen megmászható, A szakasz jobbszárnyát a középszakadtól egy majdnem tíz m mély sziklafal választja el; egyik századtól a másikhoz átjárni csak nagy kerülővel hátul lehet.

A középszakasz (550^x, 6. század) a sziklafal tövében kezdődik s arról nézve hatalmas fonott mellvédekből és betekintés ellen védő harántgátakból, lakófödözékekből és futóárkokból álló labirintusával fantasztikus látványosságot mutat (1. 22/23. táblán). Közepén majdnem derékszögben törik hátrafelé és két nagy sziklalépcső három részre osztja; balszárnyon a sziklafal tövében van a magában álló felső támpont; középen a törés körül az alsó támpont, melytől a jobbszakadhoz vezető összekötő részt szintén nagyon meredek sziklalépcső választja el. Az egész század tisztáson van, a Kordon Postról és a Caruntáról teljesen belátható s így ki van téve úgy a puska s lövegtűznek, mint az aknáknak is. Benne a járás-kelés a betekintett sziklás helyek átugrásával is veszedelmes. A lőállást a mögötte levő dombocskákon át alagutak kötik össze a lakófödözékekkel; ezek a kőbevágott alagutak egyúttal a legjobb kavernák, a legnagyobb kaliberek találatai ellen is biztosítanak. Némelyik dombocskából nem is látszik más, mint a temérdek gránátöltésér, amely

kőtörmelékkal borított kőbánya képét mutatja. Szóval a középszázad amily érdekes, éppoly nehéz; éppoly erősnek azonban nem lehet mondani, mert a tűzértség a mellvédet összelöheti, azonkívül úgy a felső, mint az alsó támpont előtt egy-egy kis erdőcske van. amely gátolja a kilövést és az ellenségnek fedett gyülekezőhelyül szolgál. A bal- és középszázadnál minden csupa szikla, kő; az elektromos kőfűró éjjel-nappal dolgozik, most építik a 2. vonalat. A motorzúgás a Kordon Postra is áthallatszik és onnan állandóan keresik és lövik a munkahelyeket.

A jobbszakasz (550^x, 8. szd.) erdőben van, mely azonban helyenként igen ritka s így ezen részek beláthatók és belőhetők; járni ezeken a helyeken se lehet. A kilövés mindenütt igen jó és az előterep két kofferből oldalozva is van. Viszont ezen rész előtt 200^x -re tűzértség által be nem löhető völgy van, amelyben az ellenség fedve gyülekezhetik.

Szeptember 18. Teljesen elkészítettem a hátsó vonalak vázlatát, mihez a közép mögötti karsztplatón dolgoztam egész délelőtt. A plató közepén egy forrás adja az egész zászlóalj ivóvizét. De csak éjjel lehet vizet hordani, mert ha csak egy ember mutatkozik, az¹: is mindjárt megsrapnelezik.

A hátsó állások közül legfontosabb a balszárad jobbszárnyáról derékszögben D. felé húzódó régi állás; összekötött, jó akadállyal ellátott árok, amelyből a jobb- és középszázad mögött 80-100 lépésre apró támpontokból álló 2. vonal vonul; ennek is készek az akadályai. Mögöttük pedig a forrás előtt, a régi állást keresztezve még egy támpontvonal képezi a 3. vonalat. Ennek folytatása a zászlóalj balszárnyáról a Berszán elvesztése esetére szolgáló záróállás; ez a balszárnyról a zljparancsnokság felé hajlik, ahonnan úgy a bal- mint a középszázadhoz mély futóárok vezet.

Szeptember 21. Befejeztem a karsztplató teljes felvételét, miközben a muszka csúnyán megsrapnelezett. Éppen a forrás körül járkáltam és a nagy füben hasoncsúszva is alig tudtam a futóárkba csempészni magamat.

Velünk szemben oroszok vannak, már tavaly ősszel váltották fel az oláhokat; a tél folyamán igen erős harcok voltak velük. Az orosz állás a Kordon Poston alig 200^x -re van és teljesen látható; a Kordon Postról mindkét oldalon hátrahajlik és távolsága fokozatosan növekedik; jobbszárnyunk előtt mi tőlünk nem is látszanak, úgy itt

mint a Súlyomtár előtt 800-1000^x -re van a vonaluk. Födözékük gyenge kórkás átlag 4 soros dróttal.

Szeptember 26. A jobbszárnyon levő 8. századot ma az 1. váltotta fel; az én parancsnokságom alatt marad. A 8. szd. a Berszánra ment, ahol most Filla szds. parancsnokol. A 7. szd. bevonult a zászlóaljhoz, dandártartalék lett a 3. helyett.

Szeptember 28. A hátsó vonalakon dolgozunk, úgy csináltatom őket, mint Berestianynál; kis támpontok, amelyek oldalazzák az akadályokat. Már egy hete nagyon szép őszi meleg van, egész nap kint vagyok s jól kiszaladgálom magamat a munkák körül. Este annál jobban esik utána a tarokk, ami mellé igen jó gramofon muzsikát hallgatunk. Olvasni is lehet, a zászlóalj tisztikárának csupa értékes könyvekből egészen szép könyvtára van.

Szeptember 29. Az ezrednél voltam ebéden; ott volt Jankovich ezredes ddrparancsnok és Balassa ezredes hdt. vk. főnök, akinek az öcse az 1. században hadnagy. Délután nekem voltak vendégeim; két pionír, egy fhgy. és egy mérnök t. hgy. A zászlóaljtól drótkötélpályát fognak a Csobánosba építeni; tölem pár száz lépésre lesz az állomás. A század csak drótkötélpálya építéssel foglalkozik, felszerelésük szállítására külön vasúti vonatuk van. Romániából jöttek ide s deszkával bélelték ki a vagonokat, hogy a bélés alatt dugaszban egy tucat feldolgozott hízott disznót és lisztet hozhassanak. Így kellett túljárni a németeken, mert azok Romániában mindent maguknak foglaltak le s hozzánk egy szem búzát sem engednek szállítani.

Október 3. Ma vonult be az első kézi géppuskás szakasz; az 5. század 4. szakasza lett, Egyik raját az 1., másikat az 5. századnál épülő kofferben helyeztem el.

Október 4. A Kordon Post alsó támpontjában ma az orosz aknavetők alaposan meglövődöztek; a 14-es akna nagyon csúnya dolog! Valóságos földrengést csinál. Szerencsére meglehetősen látszik, amint bukdácsolva lefelé repül, és egészen szépen ki lehet paklizni a harántgátak mögött,

Még mindig igen szép az idő. Az erdőben rengeteg mogyoró van, Krémer a telefonistákkal egész nap szedeti; már van vagy két zsákra való, hogy alkalomadtán hazavigye valaki.

Október 5. A muszkák nem lőnek! Már egy hete feltűnt, hogy a Kordon Poston meg a Súlyomtáron, ahol eddig mozdulni se lehetett, szabadon lehet járni. És most magam is hallottam, amint át-

kiabáltak, hogy csak dolgozzunk bátran, nem bántanak. Ők maguk nem dolgoznak, mászkálnak az állásaik körül, csak a tüzéségük lő mostan is.

Október 6. Az orosz bakák most se lőnek, és feleletül mi se lövünk, A hallgatólagos megegyezésről azonban az orosz tüzéség most se vesz tudomást.

Az este majd bennégtem a szobámban, Alig aludtam el, arra ébredek, hogy a szobában nagy a füst, A kályhacsőtől kigyulladt s égni kezdett az ebédlő padlója s attól a fejem fölött levő közfal is. Egész szépen ott fulladtam volna, ha idejében fel nem ébredek,

Október 7. Esik az eső, egész nap ki se mozdultam, dolgozok a Sólóymtár védelméről készítenő emlékiraton, amit az utódnak kell átadni, ha valamikor felváltanak.

Október 8. Kiderült, de hideg van, fűteni kell. Délután a Korodon Poston felváltották a muszkákat, vége a könnyű életnek, az újak megint lőnek. Estefelé az ezred telefonál, hogy orosz támadás készül.

Október 9. Reggelre kis hó esett, de hamar elolvadt.

Október 10. Az Arsitei orosz üteg – állandóan agilis esküdt ellenségünk – délben megint igen élénken lőtte a zászlóalj bal szárnyát és a zászlóalj parancsnokságot. Éppen ebédnél ültünk, amikor belöttek az ebédlőtől alig pár lépésre levő tisztí konyhába, a szakács és még két ember megsebesült, Krémer, aki éppen egy tál paprikás csirkével indult hozzánk, sértetlen maradt, de az étel teleszóródott törmelékkel, oda lett az ebéd. Beugrottunk az ebédlőből nyíló kavernába, és ott füleltük a közelben robbanó gránátokat, A legény-ségi konyhákat is lőtték, két ember ott is megsebesült. Ez a gránátózás arra késztet, hogy csakugyan megkezdjük építeni az új gránát-álló földőzeteket, amit a harcfigyelő mellett, a drótkötél állomás közelében tervezek. Nem lesz olyan kényelmes mint a mostani nyaraló, de ebben télen megfagyhatnánk a deszkafalak között.

Október 11. Ma is 130 gránátot kaptunk, ma is ebédünket zavarta meg az orosz; pedig kacsapecsenye volt, a tegnapi gránátózás áldozata. Egy gránát a konyhánál levő majorság közé csapott és megölt egy csomó csirkét, kacsát, A muszkák úgy látszik igen jól tudják hogy hova lőjjenek, igen jól vannak tájékozva a mi hátsó berendezéseink felől.

Megérkezett Häger fhgy., Székelyudvarhelyről a Qu. Abteilung

lőgyűjtőállomásáról lovat hozott nekem. A 12. ezred tavaly ilyenkor hazaküldte a lovamat Egerbe a pótzászlóaljhoz. Miután akkor az Uzvölgyben már nem volt szükség reá, Egerben hagytam. A pótzászlóaljnál fát hordattak velem, elesett, eltörte a lapockáját, agyon kellett löni. Miután a hadsereg lóállománya már tavaly télen rettenetesen leromlott a szabadban való telelés és takarmányhiány miatt, a lovak majd mind rühösek s egyre-másra hullanak és pótlás nincs, – már tavasszal minimumra csökkentették a lóállományt. Hogy a tüzérségnek lova legyen, egész lovashadosztályok maradtak gyalog, minimumra redukálták a vonatokat és bármely rendfokozatú tisztnek csak egy lovát hagyták meg, a többi be kellett adni. S most abból adnak annak, akinek a lova tönkrement. Így kaptam én is lovat. Hágert küldtem lovat választani, aki szakértő ilyesmiben. Igazi generálisnak való lovat hozott, magas félvér pedigrés Irländert, de azt mondja, hogy meg se nézzem pár hónapig, mert roppant sovány, tarisznyát lehet a csipőjére akasztani; éppen ezért nem kellett eddig senkinek. Majd felhizlalja Sárosi Samu a lovász, nálunk nincs takarmányhiány. Az ezrednek kaszázó bérlete van a havasonkon, a vonatnál annyi szénát gyűjtöttek, hogy elég volna két évre is.

Október 14. Az Arsitei üteg délben megint erősen lőtte a zljparancsnokságot is; már alig merünk ebédhez ülni.

Október 18. Azt mondják, hogy felváltanak.

Október 21. Négy napi szüreti szabadságot kaptam tíz utazási nappal. Késő este értem a vonathoz Csíkszentgyörgyre, itt alszom.

Október 23. Egyenesen Pelébe jöttem a szőlőmbe, de a szüretnek már vége van, Egerbe utazom.

November 2. Szabadságom lejárt; az ezredhez utazás közben kiementem ma Jobbágy fal vára. A tanfolyamnak a mészárosnál tartozása maradt, amit az átadáskor az étkezde sokkal többet érő felszerelésével számoltunk el; s most mégis rajtam követelte az új tanfolyam. Megmondtam, hogy kifizetem a tartozást, de elviszem az összes felszerelést. Észbekaptak, mert a felszerelésért a tartozás ötszörösét kellene fizetniök. Így elintéztük az ügyet, aminek most senki se vállalja az ódiúmat, mindenki a másikra hárítja a kezdeményezést.

November 4. Csíkszentgyörgyön a vonatnál aludtam, a Csobánosból délután lóháton jöttem ki a Sólyomtárra. A szabadság alatt

alaposan kiutaztam magamat; két napot kivéve minden nap ültem vonaton vagy kocsin.

November 8. Az oroszok most már komolyan nem lőnek. Lejönnek az állásaink elé, beszélgetnek a mieinkkel, hogy ők már megunták, nem háborúznak tovább. Csak akkor nem mernek lejönni, ha a tisztjeik – akik különben nincsenek köztük, hanem hátul élnek békeéletet – megnézik a vonalat. Mondják, hogy valahol megverték a tüzéireket, mert lőttek mi reánk. Baj van az oroszoknál, megbomlott köztük a fegyelem! Szép, szép ez a furcsa állapot, de nekem sehogyse tetszik. Azt meg végképp nem szeretem, hogy a bomlasztó munkában mi is részt veszünk. Propaganda tisztjek jönnek hátulról, egy hordócska rummal mennek kimélyíteni a barátkozást. Nálam a Kordon Poston Ivankievicz, a doktor és a 6. szd. már egészen jóban vannak a muszkákkal, csak átkiáltanak, és máris jön oda-átról valaki (1. 24. táblán).

Ha az orosz kiesik az ellenségeink közül, az orosz-oláh front felszabadul, talán rövidesen véget ér a háború? Már hallatszik is, hogy felváltak, máshova megyünk. De a botnak két vége van, nem fordulhat-e ellenünk, amivel most mi is ütünk? Nem szeretek a tűzzel játszani, nem gyulladhat-e ki fölöttünk is a ház?! Sajnálom is az oroszokat, mégis csak ők a mi legtisztességesebb ellenfeleink.

November 9. Most már a mi tisztjeink és legénységünk is átjárnak a muszkákhoz. Hallom, hogy a Nemerén megjárták, a tiszteket ott tartották fogoly gyanánt. Délután a hadseregparancsnokságtól egy vezérkari százados volt itt megnézni a muszka barátkozást, Lementünk vele a 6. szd. alsó támpontja elé, átkiáltottak a Kordon Postra és mindjárt lejött nyolc orosz. A vezérkari beszélgetett velük; mondják, hogy nem harcolnak tovább. Hanem én igen kényelmetlenül éreztem magam az expedíció alatt, A Kordon Postról egy nagy csomó orosz nézte a barátkozást – ha azok ott elkezdenének tüzelni, hogy bukdácsolhattunk volna az előterep sziklás karsztos gödrei, bozótai között az akadályokon átvezető kapuig?

November 15. Az ezrednél nagy ebéden voltam, Ott volt Hadfy Imre gy, tábornok hadtestparancsnok és Giessl altábornagy, gondolom az ő csapatai fognak minket felváltani.

November 16. Meghültem, kissé lázas vagyok, lejöttem pár napra a Csobánosba a vonathoz. Krémert Pestre küldtem bevásárolni, többek közt csillagokat is hoz, mert alezredes leszek.

November 20. Ideérkezett Laehne ezredes; népfelkelő dandára az egész 39. hadosztályt fel fogja váltani.

November 21. Esik a hó, minden fehér. Állítólag holnap itt lesznek a Laehne felváltó zászlóaljai. Nem is kell visszamennem a Súlyomtárra, itt várom be míg felváltak.

November 23. Egerből táviratot kaptam, a pótzászlóalj alezredesi előléptetésemhez gratulált. Krémer azonnal fel is varrta a csillagokat.

November 27. Délután beérkezett a bennünket felváltó 30. népfelkelő ezred. Itt alszik táborozva a vonatnál,

November 28. Reggel Wahl ezredessel a 30. népf. ezred parancsnokával az ezredparancsnoksághoz, onnan Kohlbach alezredessel és zászlóaljával a Súlyomtárra mentem; felváltották a zászlóaljamat. Áadtam az emlékiratot és a többi átadnivalót, délután leindultam a zászlóaljjal – most látom először együtt az egészet – és este 1.8^h-kor a Csobánosi vonatnál vagyunk, éjjel itt táborozunk.

November 29. Reggel a Ghéczy alezredes III. zljávai együtt indulunk az *Akloshoz*. A Csobános 881-nél levő vonatteleptől a Bolondos patak mentén és a Kerekbükk alatti hágón kitűnő hadiút vezet oda. új lovam a Gil Patrik igazán pompás állat, Háger csakugyan igen jól választotta ki. Az Aklosnál éjjelre tábort ütünk (L 25. táblán), Alig ismerem meg a tavaly ilyenkor puszta helyet; azóta fapalotákból egész város épült a hegyoldalakon, tisztí szállók, legénységi barakkok, és mind tele van.

November 30. Az Ojtozhoz megyünk Kézdivásárhely felé, a Kászonvölgyben folytatjuk az utat, Zászlóaljam ma önállóan mentel. Hideg derült szép idő, kipróbálhatom a Gil Patrikot vágóban is, olyan óriási lépése van, hogy a századparancsnokoknak mellettem lépésben is kocogni kell. *Kászonfeltizben* töltjük az éjszakát, a paróchián lakom, A plébános panaszkodik a híveire; hirtelen érte őket az oláh betörés, nem menekülhettek el. De nagyon összebarátkoztak az oláhokkal, akik csak a nyíregyházi püspök alá tartozó g. katolikusokra haragudtak és azok papjának el is kellett menekülnie.

December 1. Ma csak 6 km menetünk volt, azután a Kászon völgyben a németek által épített kisvasút (1. 24. táblán) vitt *Kézdivásárhelyig*, ahol éjjelre megszálltunk. Egy zsidó korcsmárosnál lakom, itt lebzsel bevásárolni az egész bakasereg. Most volt az előléptetési vacsorám; rosszul sikerült, a pezsgőből csak egy párunk-

nak jutott, a többi nyolc üvegnek kosarastól lába kélt a sok ólálkodó bevásárló között.

December 2. A Háromszéki medencén át fagyos hidegben csúszós úton megyünk *Bereckre*, ahol a székely városrészben kaptunk szállásokat.

December 4. Tegnap pihenők volt. Ma az induláskor új hadtestparancsnokunk Giessler altábornagy előtt vonultunk el. Örül, hogy ilyen kiváló magyar csapat kerül alá. Szerelvény nélkül megyünk a határmenti *Sósmezőre*; a szerelvényeket Ojtozig drótkötélpálya, onnan tábori vasút viszi.

A Magyaros hágón pihenőt tartunk a 48-as honvédemlék mellett, ott, ahol 1849-ben elődeink kiverték Erdélyből az oroszokat. Fogcsikorgató kemény tél van, arcunkat szinte jéggé fagyasztja a fagyos nemere, szemünkbe vágja az apró szűrő hókristályokat. Lábam megdermedt a kengyelben, gyalog megyek, A Rákóczi vár festői romjain túl az útmenti sziklafalban egy emléktáblát találunk, amely szerint az utat egy osztrák pionír zászlóalj építette 1859-ben a krími, háború idején, A völgyben mindenütt kísér a tábori vasút, néhol olyan hidakkal, amiknek építése messze túlhaladja a tábori vasút méreteit.

December 5. Sósmezőn az 53. hadosztálynak deszkából épült gőz- és kádfürdője van modern berendezéssel, kiszolgálással; akármelyik vidéki város megirigyelheti, Meg is fürdünk, csak délben megyünk tovább.

Megint komisz hideg a szél, erős a fagy, Turgul Ocnával szemben a 33-as honvédeket fogjuk felváltani, Hirsán túl a kisvasút állomásán átvesszük a szerelvényeket; senki se találja a magáét, és néhány ember végül is szerelvény nélkül maradt.

Nekivágunk az erdőknek egy drótkötélpálya mentén, mely a 672-es hegyre viszi a csapatok mindenféle szükségletét. A zászlóalj maga jött a 672-re, a többi másfelé ment a maga szakaszába. Mérédek hegyi úton kapaszkodunk, miközben azt is kitapasztaljuk, hogy a drótkötélpálya alacsonyan guruló lórét jól meg lehet dézsmálni s mindenütt kóborolnak az erre spekuláló emberek. Egy jó óra múlva a drótpálya végállomás közelében megtaláljuk a tartaléktábor földzékeit. Üresek, tüzet rakunk bennük s éjjelre itt maradunk. (41. vázlat.)

December 6. Reggel küldönc vezet a zászlóaljat az Ungureana

hegyen levő 33-as ezredparancsnoksághoz; a felváltásra az adja az utasításokat. Az Ungureana gerincén vezető úton nem szabad mutatkozni, mert messziről látják és lövik; a zászlóalj az útmenti erdőben fedve megy, de én kinézek az útra is. A ragyogón tiszta időben messziről is igen jól látni a friss hóban fekete karcolásként látszó saját és oláh állásokat. A vezető küldönc minduntalan emlegeti, hogy vigyázzak, ne menjek a tetőn, mert mindjárt megered a gránátosó. De csend van, még csak puska se szól.

A 33-asoknál Metelait alezredestől megkapom a tájékoztatást. Igen szívesen fogadtak, igen jó reggelit adtak, még azért sem haragudtak meg, hogy álmukból vertem fel őket – 8 óra után! A zászlóalj fedve az ezrednél maradt; a felváltást csak este lehet megkezdni, mikor besötétedett, mert a felváltandó szakasz igen nehéz,, mindkét oldalról és hátulról is lövik. A Hutiray százados zászlóalját váltom fel, egy küldönc már délelőtt kivezetett. Hutiraynál ebédeltem, de a vonalba már ki se indultam, mert olyan nagy a kiterjedés, hogy fél nap alatt bejárni nem lehet. Délután indultak az ezredtől a küldöncök által vezetett századok, mindenik legrövidebb úton a maga szakaszába. Este 19^h-kor vagyunk készen a felváltással és a „gumisarkasok” (bakáink így hívják a felváltott 71. hadosztály ezredeit, ki tudná miért? Talán az itt látott jégsarkantyúk miatt?) röviden búcsúzva sietnek el.

December 7. Az első telefonparancs, amit ma reggel az új helyen még az ágyban kaptam, ez volt: „5-én reggel óta előzetes fegyverszünet. Ma délután 14^h-től az oroszokkal, este 18^h-től pedig a románokkal is fegyverszünet. Az ellenség provokálásától tartózkodni kell. Az állás elé kétszáz lépésen túl biztosítás nem küldhető. Az állásokon semmiféle erődítési munkákat nem szabad végezni, csak karban kell őket tartani.”

Ezért volt hát a nagy csend, ezért nem lőttek ránk az Ungureana tetején?! Ez volt hát, amit már tegnapelőtt a Sósmezőről induláskor hallottunk suttogva, s ezt mondták ugyanott az orosz foglyok is? Hogy vártuk már három év óta a fegyverszünetet és milyen másképp következett be most! Azt hittük, hogy örömmámorban fog úszni minden, és íme – semmi öröm, mintha nem történt volna semmi se. A telefonista is annyira nem tartotta fontosnak, hogy a parancsot nem is azonnal, hanem csak a telefonkönyv beadására szolgálja rendes időben adta be.

Azt mindenki érzi, hogy a háború befejezésének nem ilyennek kell lenni és hogy ezzel nincs befejezve a háború. Nem is igen beszél róla senki, mindenki érzi, hogy innen sokkal komolyabb hely következik. Mindenki csak ímmel-ámmal néz a dolga után, engem se nagyon ambicionál, hogy megismerjem az állásokat. De mégis neki látok, hiszen talán itt teletünk,

A zlj. parancsnokság az Ungureana széles hátán fecskefészek módjára lapul egy oldalvölgyecske szakadékkoldalához. Itt bezzeg nincs palota! (1. 25. táblán) Meg kell bújni az ellenségtől, nyílt terepen, a szakadékfalhoz lapuló kunyhókban lakunk. Kunyhóm minden eddigiehez képest mizerábilis! Szobácskámban az ágyon kívül csak az asztal fér el az ablak alatt, amin úgy füttyül be a szél, hogy bár a kis rajkályha pirosra izzva ontja a meleget, amitől majd megpukkad a fejem, a lábam pokrócba csavarva is olyan mint a jég, majd megdermed a kezem. Az ebédlőből mindent áthallani,

A zlj. parancsnokság légvonalban is jó két km-re van az állások mögött; de a kunyhók fölötti gerincről belátni az egész zászlóaljat, mert a vonal, a középet kivéve mindenütt tisztáson vezet. Kiugró könyökben vagyunk, a jobbszárny visszahajlik a Cosna tető felé, amelyen a 10-esek a szomszédaim.

Az állás rendkívül nehéz lehetett, amíg a puskának magja volt- Minden részét nemcsak oldalozza az ellenség, hanem a hátunk mögötti Lesuntuluiról (Grozestitől D., ide 8 km) is lövi- Kiterjedésem 4 km, és közepén kétfelé osztja egy mély, függélyes sziklafalak közé zárt völgyhasadék, amely pár száz lépés hézagot okoz és megkerülni egy órába kerül, A szakadékot a völgyfenéken egy tábori Örs zárja el,

A szakadék által a zászlóalj többi részétől teljesen elválasztott jobbszárnyon a 8. és 5. század a Magassy szds, parancsnoksága alatt külön csoportot képez; hozzá van beosztva a III, zászlóalj gp- százada (a III. zlj. nincs vonalban, ezredtartalék az Ungureanán gondolom a 672-es barakkokban), A 8. század a Candea 585 egészen éles gerincén arccal K-nek áll; jobbszárnyával a rendkívül meredek Lupului völgyet fogja át; ebben a völgyben a Magassy tartalékát az én rohamszakaszom képezi. Az 5. szd. a Candea orrán és NY- lejtőjén a zászlóalj állásai által képezett zsákokat tartja megszállva; balszárnyán van a már említett 3-400^x-es hézagot alkotó völgyhasadék,

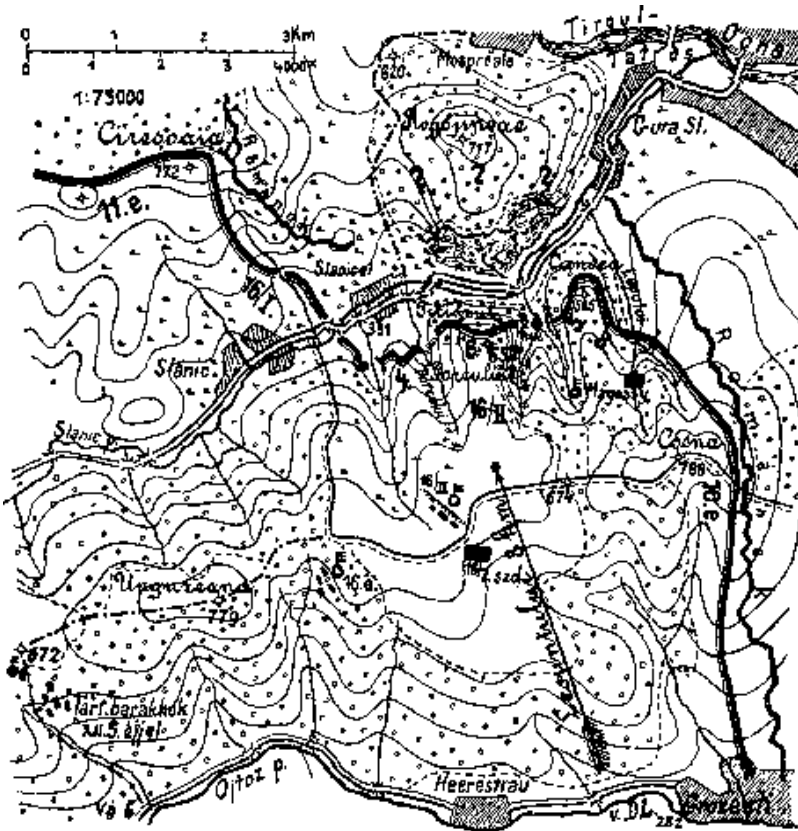
A hasadéktól balra a közép és balszárny É-nak a Slanic völgyre

néz. Itt a középszdot a baltól egy szintén járhatlanul meredek hegyoldal (26. táblán jobbról) ismét 300^x hézaggal választja el, s így arcvonalam három össze nem kötött külön részből áll.

Középen a 6. századnak a Piciorul Porcului erdős tetején igen nagy, kb. 2500^x kiterjedése van, mert előtte a Sianic völgyre és jobbszárnyán a Ma gassy csoportja felé néző hegyoldal olyan meredek, hogy azokon jární és támadni nem lehet.

A balszakasz a Piciorul Porcului völgyet zárja el. Ezt a szakaszt tegnap a felváltáskor a 7. szd, szállotta meg, de a fegyverszü-

41. vázlat.

Tirgul Oca előtt.

*Zászlóalj parancsnokság az
Ungureánán*

*Ezredparancsnokság az
Ungureánán*

Ciresoata

Lupului völgy

Légitorpedók

Harminc és feles gránattölcsér

Harminc és feles gránátok

28. tábla

Vasúti étkezés

Manderiolo

net hírére – románokból állván – a 4. századot (Vladár fhgy) kaptam helyébe s a 7. szd. tartalék lett az álláspontom mögött. Balzsomszédom a 16/L zászlóalj; vonala előrehajlik a Slanic völgy felé s azt átvágva húzódik a Ciresoaja tetejére (1. 26. táblán). A Ciresoaján ér össze az oláh és az orosz vonal; előttünk oláhok vannak, a Ciresoaján túl a 11-esekkel szemben már oroszok. Balszakaszom az oláhoknak igen kellemetlen lehetett, mert teljesen lövi a Slanic völgyet és teljesen oldalozza a Ciresoaján levő vonalukat, mely útfy kigyózik a tető felé, hogy meg lehet benne számolni az embereket.

A fegyverszüneti határozványok szerint építeni nem szabad, csak kiszemelni fogjuk a 2. és 3. vonalat.

December 8. Délelőtt az ezredparancsnokkal bejártuk a 6. század vonalát. A Piciorul Porcului-al szemben a Slanic patak túloldalán a Rogojinoae hatalmas tömbje több százméteres függélyes sziklafalakkal szakad a teljesen összeszorult völgy lába felé (1. 26. táblán a baloldalon). Vadregényes festői kép.

A 6. század két km-es vonala a Slanic völgyre néző sziklás oldal meredeksége miatt csak biztosításul, helyenként van megszállva egy-egy rajjal, Jobbszárnyán a hasadéokban levő völgyzárhoz jó kétszáz m magasból több mint ezer lépcsős sziklábavágott szerpentin vezet. Ezen a nyaktörő ösvényen még nyáron is nehéz lehetett a közlekedés, most pedig a csonttá taposott, jéggé fagyott síkos havon lefelé menni egyáltalán nem lehet, az egész völgyet meg kell kerülni hátrafelé. Felfelé jégsarkantuval, hegymászó bottal fel lehet jutni nagy nehezen, de a felmászás valóságos turista rekord. A 6. századnál különben jégsarkantu kell az árokban és mögöttük is, mert a szd. vonala mindenütt meredek. A századot végigjárni egy félnapba kerül, ami után egy másik félnapot pihenni kell, mert a láb alól ki-be forduló jégsarkantuval a mozgás rendkívül fárasztó. Éjjel itt persze mozdulni se lehet.

Este – 12 fok van, erős széllel.

December 9. Ma Sáfrán ezredessel – aki a dandárparancsnokot helyettesíti – a 4. századot néztük meg; ennek sincs összekötött vonala, mert a Piciorul völgy apró dombocskákkal van tele, amelyekről a köztük levő mélyedéseket is tűz alatt lehet tartani. Ma is nagy a hideg, délben napon is -6 fok,

December 10. Ma a 8. századnál voltam, de olyan nagy a köd, hogy akár kinnt se lettem volna, nem láttam semmit. Illetve az

állások mögötti nagy tisztáson magános sírjuk láttára, amelyeket kikezdték a rókák meg a farkasok. A nagy hidegben-hóban a magas hegyekről emberlakta helyekre jöttek és úgy elszaporodtak, hogy komolyan kell védekezni ellenük; a 6. szdnál megtámadtak egy magános őrszemet, állítólag valahol egy embert szét is téptek. El is van rendelve, hogy nagyobb útra magában senki se menjen és puska nélkül járni tilos. Én csak nyomokat láttam, de azok szerint nagy csordának kellett itt járnia.

December 15. A Magassy-csoportnál voltam. A 8. századdal szemben a Lupului völgy túlsó oldalán, tőlünk pár száz lépésre van az oláh vonal. Dühös szemmel nézik, hogy szabadon járunk kelünk, ahol idáig mutatkozni se lehetett. Mikor fényképeztem, átkiabáltak hogy hogy löni fognak, ha abba nem hagyom. Láthatólag lesújtja őket az orosz vonal bomlása miatt rájuk is kénytelenül vált fegyverszünet, hogy Románia Mare meghalt, mielőtt megszületett. Az 5. századtól igen szép kilátás nyílik Tirgul Ocna felé; a város úgy látszik, mintha egy nagy tányéron volna a Tatros mellett. Jól látni a halott városban a kevés mozgást, a vonatközlekedést. Figyelni és jelenteni kell, hogy mikor milyen vonat indul és érkezik. Az 5. század balszárnyán a völgyhasadás felé épp olyanok a viszonyok mint a 6. szd. jobbszárnyán, a hegyoldal itt sincs megszállva, mert falszerűen meredek. Az állások itt is, mint az egész zászlóaljnál nincsenek úgy kiépítve, mint a Csobánosban voltak. Az árkok sokkal gyöngébbek, rendetlenek, az akadály sem erős. Látszik, hogy nem tudtak építeni az ellenséges tűz miatt.

Végeredményben az állás még sem olyan veszedelmes, mint amilyen a híre volt. Mert ha ki is van téve a lövegtűznek, de az előtérp mindenütt olyan meredek, hogy nem fenyegeti támadás. Hanem azért 400 puskának a 4 km így is elég.

A Slanic völgyben pompás műút vezet (1. a 26. táblán), amin a 4. század előtt tankvédő kőfalak is vannak, előttük mélyen és szélesen át van árkolva az út. Erős harcok lehettek itt valamikor, az út mentén állott Slanic falnak nyoma sincs. Egyetlen ép ház maradt belőle, a bakák már odajárnak a hasznavehető dolgokért; megosztznak a szemből odajött oláhokkal azon a kicsin, amit elvinni érdemes.

A 6. század jobbszárnyán megnéztem a völgyzárt, mely mögött a szakadéokban a patak egy sziklapadról 17 m magasból zuhog alá.

Nyáron is szép lehet az embervastagságú vízesés, de most még szebb, mert megfagyott; 4-5 m vastag jégoszlopán a szivárvány minden színében tündökölnék a milliányi kisebb-nagyobb jégcsapok.

December 16. Villanyt szereltek fel a szobámban; az egyelőre nyugalomba került fényszóró akkumulátora adja hozzá az áramot.

December 17. Az ezredparancsnok 4 hét + 12 utazási nap szabadságra megy, én fogom helyettesíteni. Dél előtt át is adta a szűk-ségeket, s az ezrednél ebédeltem.

December 18. A III. zászlóalj kiképzésre hátramegy Lemhényre, helyén az I. zlj. lesz tartalék. Elöl az én zászlóaljам veszi át az egész vonalat, amit ez idő szerint csak őrizni kell. Helyettem a zlj at Magassy veszi át, a balszárnyon a Slanic völgyzár és Ciresoaján levő csoportot Köszler szds.

December 19. Átvettem az ezredparancsnokságot, Juhász al-ezredes szabadságra utazott. Hát persze itt más élet van, mint a zászlóaljnál, sokan vagyunk. Császár szdos a segédtsízt, mellette Máriássy fhgy.; van műszaki előadó, orvos, pap, szóval nagy és kedves társaság. Igaz hogy dolog is van elég. Mihelyt megszűnik a harc. azonnal nő az irodai munka, mint tavasszal a fű! Az ezredparancsnokság (1. 25. táblán) az Ungureánán erdős meredek hegyoldalon van, lépcsőlabirintus, szerpentinák, hidak kötik össze a fa-épületeket. Nekem külön házam van egész rendes szobával, előkelő drótmatracos rézággyal, plüs bútorral, akár egy előkelő szállodai szoba.

December 20. Breit altábornagy hadosztályparancsnokkal kinn voltam a 10. ezrednél a Cosnán. Az ezredparancsnokság egész közel van a vonalhoz, lapos síkon, mély árokba épített földözékekben. Az ezred állásai nagyon érdekesek. A Cosna lapos fensíkszerű kopár legelő, amelyen nincs semmi földözék. A vonal mély árkokból áll, az ellenség közel, alig 10-15 lépésnyire, az árkokból kidobott spanyol bakokat mindkét fél kötéllal húzgálja maga felé. A közelségnek meg van az az előnye, hogy tűzéréség nem löhető az állásokat. Mint hallom, a közeli vonal úgy keletkezett, hogy nem sikerült roham után az oláhok ásták be magukat ilyen közel a védő előtt. Mindenesetre nem mindennapi eset.

Egy oláh temetést láttunk; nagy szakállas pópa néhány halottat temetett az árokban vagy közvetlen a mögött, talán már a fegyverszünet előtt elesetteket. Érdekes az ellentét az oláh legénység és

tisztjeik között; amazok toprongyos bocskorban, lógó rongyokban akár a koldusok, a tisztok lakkcsizmásan, púderes arccal kipomádézva, finom ruhában mint egy cirkusz az előadás előtt. Hadosztályparancsnokunk oláhul átszóllott nekik valamit. Alig válaszoltak, mintegy sértett önérzetet mutatva néztek át felénk, durcás duzogással mentek tovább; igaz nem tudták hogy ki szólította meg őket, mert a hadosztályparancsnok bőrkabátban és legénységi sapkában volt. Az oláh tisztok színpadiasan pózoló, béklyóba kötött oroszlánoknak iparkodnak feltüntetni magukat. Parlamentairjeiknek a slanici úton kell a mi hadosztályunkhoz menni, s ez alkalmakor szinte kérkedve mondják, hogy csak az oroszok miatt kénytelenek elfogadni mindent, de lesz még ez másképen is.

A hadosztályparancsnok megbeszélte velünk, hogy ha az oláhok megszegnék a fegyverszünetet és meglepően támadnának, miként szálljuk meg a hátsó vonalat, hogy tartsa magát az elől levő kis erő addig, míg előérkeznek a hátsó csapatok.

December 24. Esik a hó, gyönyörű karácsonyeste van. A tisztí étkezdében hatalmas karácsonyfá áll, a szent estéi jókedvben pezsgő és cigány mellett tarokkozva töltöttük el. A legénység szakaszonként külön kis karácsonyfát kapott gyertyáscskákkal, szeretet-adományokkal.

De az ünnepi hangulatot disszonáns eset zavarta meg. Vacsora közben lövés dördült el az étkezde előtt. Egész közel hozzánk. Biztosan véletlenül sült el egy puska valahol. De alig pár pillanat – és most öt lövés közvetlen egymásután! Egy tárt lőtt ki valaki. Mi az? Talán az oláhok megunták a fegyverszünetet? Vagy vadászik valaki? Még párszor öt lövés! Nagy inkvizíció, de a lövéseknek gazdája nem akad, Hiába vizsgálta meg a puskákat, egyikben se látszik lövés nyoma. Telefonálunk ide-oda: elől a vonalban csend van, de hátulról mindenünnen az a felelet, hogy lövöldöznek ottan is. Ünnepi lövöldözés, népszokás? Ki rendezte, hogy mindenütt kitört a front mögött? Minél hátrább, annál inkább, legjobban a messze falvakban hátul levő zászlóaljknál, ahol alig lehetett beszüntetni a puskaropogtatást. Nálunk is bomlik a fegyelem?

December 28. Az a hír járja, hogy a muszkák holnap itt hagyják a frontot, mennek hazafelé.

December 30. Csakugyan megszöktek az oroszok! Vége az orosz háborúnak, de vele az orosz hadseregnek is! A bolsevikiek kezében teljesen felbomlott a rend és fegyelem. A magasabb pa-

rancsnokságokat katonatanácsok dirigálják, a tiszteknek leszedték a csillagjaikat. A szemben levő orosz hadosztálynál a fegyverszüneti tárgyalások alatt egy tiszti küldöttségünk járt: az ebédnél a hadosztályparancsnok mellett ült a legénységi politikai megbízott. A legénység szabadon jár-kél, szökdösnek hozzánk és hazafelé, eladásra kínálják a puskát (egy korona, de alkudni is lehet), szerelvényt, géppuskát (tíz-húsz korona!), eladnák talán az ágyúkat is és eladják a lovakat. Ezt eddig nem volt szabad vennünk; később *megengedték*, de az oroszoknak már nincs lovuk! Scserbacsew tábornok, az oláhországi orosz erők főparancsnoka „Mindenkihez!” szülő kiáltványában hivatalosan közli, hogy a háború véget ért! Az oroszok otthagyják a frontot, csapatostul tódulnak hazafelé. Erővel kísérik meg, hogy vonatot szerezzenek, puskával rohanják meg az állomásokat. Turgul Ocna közelében Doftanánál (?) egy oláh rohamtanfolyam harccal akadályozta meg, hogy a fosztogató orosz csőcselék bevagonirozza magát. Mindenesetre mélységesen sajnálom az orosz, tiszteket, akiknek bizonyára keserves sorsuk lehet. A Ciresoaján túl oláhok szállották meg az üresen hagyott orosz állásokat.

December 31. Ma estére nagy intézkedéseket tettünk, hogy meg ne ismétlődjék a karácsonyi lövöldözés. Az ezredparancsnokság körüli táborokban – gp, századok tüzlépcsői, műszaki és egy tartalék század, a közelben mindenfelé tüzérek – megszigorítottunk minden szolgálatot. Nem is volt semmi, csendben telt el a szilveszter est. Kedélyesen cigány mellett „léptük át az újesztendő küszöbét”.

Január 1. Sósmezőn az 53. hadosztálynál pár napos tiszti tanfolyam van, amelyhez kirendeltek engem is. Késő délután, máisötétben értem Sósmezőre s az ezred vonatánál, a gazdasági hivatalomban szállásoltam el magamat.

Január 5. Vége a tanfolyamnak, nem láttam s nem hallottam semmi újat. A délelőtti bemutató gyakorlatokon majd megvett az Isten hidege, a délutáni előadásokon nem lehetett figyelni a dohányfüst miatt, meg álmosak is voltunk a délelőtti kifázás és fáradtság után. Hanem a gőzfürdő minden nap igen jól esett.

Az ezrednek Sósmezőn igen szép fotográfus műterme van. Nemcsak az ezred állásairól készítenek szép képeket, hanem idegeneknek is dolgoznak és a jövedelem az árvaalpra megy. Mindenféle mesterember műhelyünk is van Sósmezőn; a szíjgyártóval ügyes

koffert csináltattam, legközelebbi szabadságomra azzal megyek, Törzstisztnék minden fronton töltött négy hónap után négy heti szabadság dukál 10-14 utazási nappal, Amint az ezredparancsnok bevonul, remélem én is hazamehetek.

Ma reggel a gazdászati tisztem öngyilkos lett, föbelötte magát. Tettének oka szerelmi csalódás, a gh-ban minden rendben maradt. Kétszeresen tragikus itt kinn a fronton, ahol amúgy is elég közel jár a halál.

Délben lóháton mentem vissza az ezredhez; az úton majd lefagyott a kezem, kegyetlenül fúj a szél.

Január 8. Tegnap és ma a hátsó vonalat szemrevételeztem és kitüzettem. Tegnap a Slanic völgyben, ma a Candeán, holnap itt fogom az ezredparancsnokság előtt.

Január 12. A II, zászlóaljjal (a vonalat az I. vette át) mintagyakorlatot tartottam a 7. század táborától D. levő kis völgyben fedve, hogy ne zavarja az oláhok érzékenységét; így is sokat panaszkodnak, hogy nem tartjuk be a fegyverszüneti egyezményeket!

Január 14. Ma délután Slanic fürdőbe jöttem (10 km a Sianic völgyben a vonal mögött), a hadosztályhoz hadtörvénytiszt elnökül, A fürdővel egybeépült Satoul Nouban egy 11. ezs.-beli gh-ban alszom,

Baile Slanic az oláhok legelőkelőbb fürdője volt; olyanféle mint Herkulesfürdő, Most tudom, hogy minek az a pazar műút, ami Tirgul Ocnából az állásunk előtt idevezet: Slanic az oláh előkelőségek luxus találkozóhelye volt; ezt mutatják a kúrszalon, étterem, kávéház, színház, központi fűtéssel modern kényelemmel berendezett nagy hotel és az úri nyaralók, A legszebb épületek le vannak égve, részben romok, A színháznak legalább a fala meg a födele meg van, de a szálló nagy része bedült, alig találni benne egy ép szobát.

Január 15. Délelőtt hadtörvénytiszteken voltam; a Mária román királyné nyaralójában volt az ülés. Délután a hadosztály fogambulatóriumában kihúzták egy fogamat.

Január 16. Ma is hadtörvénytiszt volt, délután megint kihúzták egy fogamat. Ha így haladunk, mire szabadságra megyek, nem sok fogam marad.

Január 17. Még egy hadtörvénytiszt, de – foghúzás nélkül!

Január 18. Hazajöttem Slanicról az ezredhez.

Január 24. Napok óta egész nyári meleg van, duzzadnak a fák rügyei, gyorsan olvad a hó. Mi mindent rejtegetett maga alatt! – most látom, hogy egész nap járom a hegyeket, a vonalat s az épülő hátsó állásokat. Sok régi oláh és saját állás van az Ungureanán, körülöttük gránáttölcsérmezők, összebogozott drótakadályok, 30 és feles gránáttölcsér (1. 27. táblán) majd húsz lépés átmérővel, majd egy félszázad befelér; nem robbant 30 és feles gránát (27. tábl.) mellett rakásbahordott oláh gránátok, légitorpedók (27. tábl.). Pápunk most írja össze a régi sírokat, amikből igen sok van a Candea-Cosna tetején. Német sírok szépen megcsinálva fakereszttel, mindeniken most is rajta van az elárvult sisak; még több jeltelen oláh sír, amibe csak be volt kaparva a halott, ezeket próbálták kiásni a farkasok, Másutt puskával csontkezükből teljesen felöltözött és felszerelt temetetlen oláh csontvázak, amikről már másodszor olvadt le a téli hó.

Január 26. Megkaptam a szabadságomat, Este telefonálnak Sósmezőről, hogy Juhász alezredes megérkezett, holnap bevonul.

Január 28. Délelőtt 28+10 napi szabadságra indulok. Lóháton jöttem le az Ojtoz völgybe, onnan kocsin Sósmezőre. Erős hideg szél fúj, meg is hültem az úton. Az Ungureanán négy pici fenyőfácskát ásattam ki Jánossal – gyönyörűek vannak erre, a fenyőről pedig azt tartják, hogy az fogan meg, amelyik lopott – otthon elültem a szőlőben háborús emlékfák gyanánt.

Sósmezőn a gazdasági hivatalnál ebédeltem, aztán kocsin Lemhénybe jöttem a hátsó vonathoz, itt aluszom.

20. Szabadságon és mint karhatalom idehaza.

Január 30. Lemhényről tegnap jókor reggel, még sötétben kocsin mentem Bereckre, ahonnan 7^h 20-kor indult a szabadságosokkal tele vonat. Délután ért Brassóba, s onnan már rendes gyorsvonaton jöttem tovább. Ma délben Pestre érkeztem.

Január 31. Itthon vagyok Egerben.

Február 4. Megint Pestre jöttem, pedig már nem olyan egyszerű Pesten lenni; a szállókban alig adnak szobát, úgy látom, hogy

a tiszt ázsiója idehaza nagyon leszállt. A pesti élet az eddiginél is mozgalmasabb, minden katonával van tele; nem is értem, hogy ennyi csukaszürke, illetve tábori piszkos hogy kerül itt össze; szabdságosok vagy kórházi betegek, vagy itt szolgálnak? De hogy csavaroghatnak az utcán annyian?

A boltok veszedelmesen üresek, alig van bennük valami; különösen fehérmemű, ruhaszövet és bőr az, amit alig lehet kapni. A pénz vásárlóereje nagyon leszállt, aminek azt hiszem, az az egyik főoka, hogy a németek a mi koronánkat folyton lejjebb értékelik. Egy női ruha szöveve 3-400 korona, 30-50 korona egy férfiing, 20 K. egy egyszerű reggeli-ebéd, 10 K. a szállodai szoba, 6-8 a konflis, 50 K. két képvégezés. Otthon öt korona a napi tej, a hús 15-20 korona, 70-80 fillér egy tojás. Kis családom havi kosztja átlag havi 800 korona. Ezzel szemben az én alezredesi fizetésem hadipótdíjjal, étkezési pénzzel, családi pótlékkal együtt se tesz ki ezer koronát – hát miből él, akinek a fizetésén kívül nincs egyebe? Csak amit az állam kap, az adó, a posta s a vasút annyi mint a háború előtt; de utazik is mindenki, tele vannak a vonatok. A paraszt – aki mind arannyal plombáltatja a fogát – Pestre jár vásárolni, tápióbicskei tanyásom egy pár csirkét vagy egy kosárka sült tökököt Pestre visz eladni és sokat keres vele.

Február 10. Farsang van, Egerben multság multságot ér. De ezek a multságok, bállok csak paródiái a régieknek, A női ruha csupa rongy, a gavallérok jó része kopott csukaszürkében, majd hogy bakancsban csúszkál a parketten; csupa gyerekek, aki nem az, az blazírt vagy invalidus. A front itthonra is kiterjeszkedett, a kettő fokozatosan kiegyenlítődött. Az itthoniak is ismerik a kinnti életet, már nem tartják olyan nagy dolognak a háborút, megszokták, összekapcsolódott a két világ. A tízes honvédek a front életét bemutató dolgokból, képekből, harci emlékekből, fegyverekből stb. kiállítást rendeztek és sorbaj árják vele az ezred békeállomásait. Most pár napig Egerben voltak vele.

Február 16. Megint Pesten vagyok. Elvásárlom ami kis pénzünk van, addig amíg még adnak érte valamit. Mindenki vesz, elad; az emberek egyik része óriásiakat keres, költ, él és mulat, a másik rész rongyoskodik, koplal és nyomorog.

Február 22. Egy heti utazás után: Pestről Nagykároly, a szőlőm, Dés, megint Pest ezúttal egy vasútigazgató rokon szalonkocsiján –

így még ki lehet bírni az utazást, de másképp! A vonatok zsúfolva vannak, piszkosak, fűtetlenek, nem járnak rendszeren – Füzesabonyból kiegyenlítésül a szalonkocsi után, éjszaka gyalog kellett megtennem Egerbe a 17 km-es utat, mert a vonat elmaradt, kocsit nem kapni, és várhattam volna félnapig.

Március 4. Holnapután lejár a szabadságom; de a lapok már harmadik napja közlik a honvédelmi miniszter rendeletét, hogy március 1. óta vasúti zárlat van, a forgalmat nagyobb katonai szállítások miatt korlátozni kell; ezért a szabadságon itthon levőknek idehaza kell megvárni, míg újra megnyílik a vasúti forgalom. Nem tudok örülni a váratlan szabadsághosszabbításnak, mert a zárlatnak bizonyára valami más nagyobb oka lehet. (úgy is volt; nem volt szén, azért nem tudták járatni a vonatokat.)

Március 15. Olyasmit hallottam, hogy a fronton az oláhok ellen készül valami. Nem szeretnék megint elmaradni mint tavaly, írtam Márkus alezredes vezérkari főnöknek, küldjenek nyílt parancsot, hogy kiutazhassak vele. Most kapom a levelét, hogy várjak türelemmel, nemsokára távirati parancsot kapok.

Március 17. A hadosztálytól táviratot kaptam, hogy „23-án Szolnokon csatlakozzék a zászlóaljhoz”. Csak ennyi, semmi egyéb. Tehát Erdélyből más frontra megyünk, csak az a kérdés, hogy az olaszra-e, vagy a nyugatira?

Március 23. Már előbb is hallottam olyasmit, hogy idehaza maradunk retablirozni. Tegnap pedig a hadosztályparancsnokunkkal utaztam, ő mondta, hogy pár hétre itthon maradunk rekvirálni.

Ma délben érkeztem Szolnokra, már itt találtam a zászlóaliát, az is most érkezett, Szolnokon maradunk. Szállítás stb. minden elő volt készítve, én a Tiszaparton egy úri házban lakom, a századok a város ÉNY. sarkán egy leégett malomban és ahhoz közel egy iskolában vannak elhelyezve.

Március 24. Elhelyezkedés, berendezkedés.

Jelentkeztem a közös állomásparancsnokságnál (Andrássy alezredes) és a szolnoki 68-asok helyett ittleendő 28-as cseh pótzászlóali parancsnokánál egy ezredesnél. A cseheknél, hallom, már tábornok pótzászlóaljparancsnok is van.

Ezredparancsnokságunk az I. zászlóaljjal Szabadkán, a TII-zászlóalj Zomborban, a hadosztály Pesten van a Militár Kommando alá rendelve; nekem is oda kellett jelenteni a beérkezést. Tiszti étkezdét rendeztetek be, ami nem megy minden nehézség nélkül.

mert a századok eddig külön étkezdet, szakácsot tartottak, és nem akar a fejükbe menni, hogy itt nem a Súlyomtáron vagyunk.

Március 26. Egyelőre semmi dolgunk, fegyelmező gyakorlatokkal, erkölcsi oktatással telik az idő. Teljes vonatával van itt a zászlóalj, soha nem is láttam ilyen komplett zászlóaljat. A rendszerezített létszám a legújabb rendelkezések szerint századonként 218 fő (4 tiszt 183 puska), illetve ahol kézi géppuska van, ott 201 ember 132 puskával és 2 kézi gp-val. A gp. század 144 ember 8 géppuskával, a zljtörzs 7 tiszt (közte gáztszt is) és 34 fő. A zászlóalj előírt állománya 1033 fő (30 tiszt), 681 puska, 12 géppuska, 103 ló, 30 jármű, ebből 5 mozgókonyha, a többi országos jármű. Ezzel szemben zászlóalj tényleges létszáma 1015 fő, ebből 29 tiszt, 675 puska, 97 ló, 26 ökör, 26 jármű. Négy tiszt és 202 fő szabadságon van, amint bevonulnak, mások mennek szabadságra. Azonkívül 3 tart. hadnagy három havi tanulmányi szabadságon van; ezek a létszámba felvéve nincsenek.

Baj van a lovainkkal, a rossz telelés miatt majd mind rühösek. Igen jó ellátás kellene nekik, de itt a szárazság miatt nincs se széna se legelő, vállalkozásba se kellenek senkinek. Alig javulnak, pedig a gazdászati tisztt egyebet se csinál, mint kaszáló és lótáp után futkos.

A legénységnek magam is tartottam egy pár erkölcsi oktatást. Érezni, hogy idehaza szükség van rá, mert az itthoniak már nagyon unják a háborút, ellentétes világnézetek iparkodnak megbomlasztani a közhangulatot. Kiesett, hiányzik a régi életből a *tekintély*, csak egy tekintély van, a pénz; csak azt süvegelik meg, aki marokkal szórja a pénzt. Szerencsére a mi józan parasztjainknak tíz perces elmefuttatással pirosra lehet lelkesíteni az arcukat. Legénységünk egy része idevaló, mert most már keverve, idegen pótljaktól is kapjuk a pótlásokat, de még egy eset se fordult elő, hogy engedély nélkül hazament volna valaki. Kérdeztem, hogy mit csinálnának ha közéjük kerülne egy izgató? Azt mondta egy tizedes, hogy jelenének, de „előbb megszorogatnánk egy kicsit a nyakát”.

Március 29. úgy hallik, hogy innen az olasz frontra megyünk, a tüzérségünk már ott is van.

Ma autón Törökszentmiklóson voltam Kállay Szabolcscsal, aki mint kormánybiztos fogja vezetni a rekvirálást; nekem az egészhez semmi közöm, csak a karhatalmat adom hozzá. A legénységet a

Hazajárult orosz fogságból Kellner százados. A minap Egerben találkoztam vele, s Diósyval egyetértésben – aki beteg s Pesten van a minisztériumban – kitüntetési javaslatot adtam be róla; tiszti nagy ezüstre javasoltam („grosse silberne Tapferkeitsmedaille für Offiziere”), erre a legújabbán rendszeresített szép kitüntetésre, ami az ő vitézi tettének a legjobban megfelel.

Április 9. A zljtörzset ki kellett rendelni a zljhoz. Szolnokon a lovakkal és a gh-val csak Tittel maradt.

Április 13. Gyalogmenet Tiszaföldvárra, holnaptól itt folytatjuk a rekvirálást.

Május 7. Április 22. óta Kunszentmártonban rekvirálunk. Igazi gyöngyélet így a háború! Itt még szívesebben fogadtak mint az eddigi helyeken. Hol itt, hol ott vagyunk ebédre vacsorára hivatalosak, faluzunk, bejárók Szolnokra, szóval úgy élünk mint a hal a vízben! Bált rendeztünk, másnap díszebéden búcsúztattuk el Juhász ezredes ezredparancsnokot, akit a háború eleje óta kinn töltött, frontszolgálat után hazavezényeltek a minisztériumba. Utána az ezred altiszti árvaalap javára népünnepélyt rendeztünk. Rohamgyakorlat és kézigránátdobás vezette be a látványosságokat: volt legénységi torna, játékok, zsákfutás, rúdmászás, kötélhúzás, lepényevés, párbaj emberháton. A bátyus vacsorán a sok minden közt ajándékba kapott borjú és birkából töltött gulyáságyú volt a főattrakció; a konyhakocsikon főtt és csajkákból szervírozott gulyásnak olyan keleté volt, hogy elfogyott volna akár tízszerannyi is. A vacsora alatt tűzijáték volt, végül pedig a tánchoz az ezred cigánybandája szolgáltatta a muzsikát. A népség és katonaság az itt töltött hét alatt a körösparti esti korzón már úgy összelepedett, hogy az ünnepélyen itt volt az egész város és az egész vidék, s a muri olyan jól sikerült, hogy másnap – már jól fenn volt a nap – karhatalommal kellett szétoszlatni a publikumot; az ezred árvaalapja pedig majd húszezer koronával növekedett. A tiszti társaság éjfél után, a kaszinóban folytatta a tegnapi bált, sőt harmadnap minket láttak vendégül falun, ahol negyednap a mi cigányunkkal fejeztük be a rekvirálás itteni napjait.

Május 9. Tegnap délben vasúton jöttünk el Kunszentmártonból. ma reggel szállottunk ki Jászapátiban. A rekviráláshoz itt vannak a legszigorúbb intézkedések, mert megtagadták a beszolgáltatást

Május 11. Szabadkára jöttem ezredparancsnokot helyettesíteni addig, míg az újonnan kinevezett bevonul.

Május 13. Schmidt Kálmán alezredes, az új ezredparancsnok ma bevonult, átvette az ezredet.

Május 15. Visszaérkeztem Jászapátiba, A rekvirálás rendben folyik.

Május 18. Budapesten vagyok. Hadtörvényszéki elnök voltam. Sz. G. t. fhgy. ügyében, aki különböző harctéri zabrálások miatt volt bírói eljárás alatt. Egész sereg vád volt ellene, amelyek alól tisztázta magát; de két vád megmaradt: oláh területen, elhagyott oláh földözékekből származó deszkákból egy vagy két méhkaptárt és egy orosz távcsöves puskából vadászfegyvert csináltatott. Ezek miatt elvesztette a tisztí rendfokozatát, dacára, hogy háború eleje óta harctéren van, mindig jól viselte magát és sok kitüntetést kapott. Nem lehetett rajta segíteni, a Btkv. paragrafusai szerint le kellett fokozni közhonvéddé. Éppen hozzám osztották be, telefonistának magamhoz veszem. Hány tiszt maradna meg rendfokozatában, ha mindenkit úgy feljelenének mint ezt a főhadnagyot? (Bosszúból egy otthoni ismerőse jelentette fel.) Van-e olyan, aki soha meg nem tartott magának a harctéren talált vagy ellenségtől származó dolgokból valamit?

Május 21. Visszajöttünk Szolnokra, befejeztük a rekvirálást. Egyelőre itt maradunk, Gyakorlat, erkölcsi oktatás.

Május 27. A szentmártoni multságok sikerén felbuzdulva, a marosvásárhelyi Károly-hét mintájára Szolnokon az egész megye intelligenciája és az alispán stb. bevonásával *Károly- napokat* rendeztünk. Minden a legjobban sikerült, sőt némely pontnál éppen túlsók is volt a publikum.

25-én szombaton délután konfettikorzó volt a 28-asok katonazenéjével. A széles aszfaltos utcán hullámozott a tömeg, csak az volt a baj, hogy a konfetti nem volt elég. A korzót este a nagyszálló dísztermében sétahangverseny követte. Itt is annyian voltak, hogy nem sétálni, de mozogni se lehetett. A terem négy sarkában sátrak alatt hölgyek árulták az enni s innivalót. Kivált a pezsgős pavillon előtt olyan nagy volt a forgalom, a jókedvű zsvivaj, hogy éjjelig se a tombolát, se a zenét se a cigányt hallani se lehetett. A táncot is csak éjfél után lehetett megkezdeni, mikor már ritkulni kezdett a publikum.

Vasárnap délben virágkorzó és szépségverseny volt a szálloda előtt. Annyi virágot hozattunk Pestről, annyit szedettünk a mezőkről, amennyit csak lehetett, de egy félóra alatt mind elfogyott a virágcsatán.

Húszezer koronán felül volt a tiszta jövedelem, a kunszentmártonival együtt 35.000 koronával gyarapítottuk az ezred árvaalapot. Pedig a szolnoki jövedelemnek csak a fele volt a miénk, a többit a szolnokiak házi ezrede javára a városnak kellett adni, sőt még a cseheknek is 4000 koronát. Igaz hogy ők adták a zenét, de azon kívül nem is adtak egy árva garast; az a kettő-három, aki mutatóba eljött, a szó szoros értelmében vette a potya jegyet, egy polturát se adott. Viszont engem a minap meghívtak az étkezdéjükbe és megfizettették az ebéd árát. Még le se nyeltem az utolsó falatot, a gondnok már bevasalta rajtam az étkezési pénzt.

Sőt – érezve, hogy ez lesz a legjobb alkalom – ők is rendeztek a virágkorzónkkal egy időben hadikiállítását. Az ember szinte csodálkozik, hogy merték? Olyan ellenséges velük szemben a hangulat – ezredüket megbízhatatlansága miatt már fel is oszlattak egyszer a háború alatt – hogy legénységüknek a barakkból nem szabad a városba járni; a gyerekek más felelőtlen elemekkel együtt rögtön feltartják a kezüket, amint meglátnak egy csehet.

Május 30. A rekvirálásnak vége van, nem tudom, minek tartanak bennünket még mindig itt. Semmi dolgunk nincs, egy keveset gyakorolunk. Ma este a zászlóalj körlete melletti malomban tűz ütött ki; embereink mentették meg a nagy malmot, amit a jelek szerint szándékosan gyújtottak fel bűnös kezek.

Május 31. Az éjjel erős fagy volt. Katasztrófális dolog, mert a szárazság miatt a búzaföldek úgyis tarlónak látszanak, csak imitt-amott leng rajtuk egy kalász. Ma este Lembergbe utazom, roham - tanfolyamba vagyok vezényelve 8 napra.

Június 9. Útban vagyok Lembergől hazafelé, a „csapatvezetői tanfolyam” véget ért. Néhány tábornok és vk. tiszttel csupa törzstisztek voltunk a hallgatók. A tanfolyam nagyon érdekes volt, de 9 óra előadás kissé sok egy szuszra. Nekünk csapattiszteknek legérdekesebb volt Major vezérkari századosnak az utánpótlásról tartott előadás-sorozata; egy nagy hadműveletnél az utánpótlás előkészületeit, annak lefolyását adta elő. Érdekesek de nagyon fárasztó voltak a Lemberg erődéi között tartott bemutató gyakorlatok-

Többek között bemutattak egy botocsára tűzött kaki szövetből álló szimpla hordozható leplezést. Füves zöld terepen alig száz lépésről, bár láttuk a puskakilövést, nem lehetett látni a lepel mögött tüzelő embereket. (Pár hónappal később véletlenül elbeszéltem ezt Semsey volt 67-es főhgy. határrendőrkapitánynak. Nagy meglepetéssel hallgatta, a lepel az ő találmánya volt. Még a háború előtt bemutatta a hadügyminisztériumnak, persze elutasították, most pedig az ő tudta nélkül vették elő.)

A tanfolyamban a nappali fáradtság persze nem zárta ki, hogy utána körül ne nézzük a város éjjeli életét, Nem is tudtam, hogy Lemberg milyen magyar, értve alatta a mulatóhelyiségekben úgy a publikumot (persze mind katonák), mint a brettli csillagokat is. Ezek Lembergben éltek át az orosz megszállás idejét. Elbeszéltek, hogy az orosz tisztek milyen kedves gavallérok voltak hozzájuk, nem éppen előkelő hölgyekhez is; nem ültek le addig, míg a köztük levő lány is le nem ült s úgy beszéltek velük, mint társaságbeli hölgyekkel szokás. Ezzel szemben igen leszólták a németeket, akik ki-méletlenül bántak velük.

Lembergben már nincs kenyér! A legelőkelőbb éttermekben is, bár más minden van, a húshoz nem adtak kenyeret, A tiszti étkezdében is csak annyit kaptunk – azt is rosszat – hogy az ember fél-fogára se volt elég. Mindjárt első nap hazaküldtem Krémért Egerbe, hozott onnan egy akkora kenyeret, hogy jutott belőle az ismerősöknek is. Sőt a kenyér miatt forradalom is volt Lembergben létünk alatt; kenyérforradalom, asszonylázadás. Asszonytömegek leptek el az utcákat, olyan sivítózást, kiabálást csaptak, hogy megakadtak a villanyosok, alarmírozva volt minden karhatalom.

Június 11. Hazajöttem Lembergől, Csak a zljtörzs, a lovak és a vonat van Szolnokon, a legénység járőrökre osztva cirkál a Pest és Szolnok közti falvakon, Razziáznak, keresik és összefogdossák a katonaszökevényeket, a „lógósokat”, akik roppant elszaporodtak errefelé. Naponta százával szedik össze a bitangoló, fosztogató csö-cselék elemet.

Június 14. Az új ezredparancsnok szemlét tartott. Magassyt, aki idáig mint zljparancsnokhelyettes, a törzsnél létszámföltre volt, századparancsnokul osztotta be. Szirtest mint régen kinn levőt hazaküldi a pótzászlóaljhoz, helyette Alföldy hdgy, lesz a segédtiszt-

Fog küldeni tényleges tiszteket is, mert eddig Magassyn kívül a zászlóaljnál egy se volt.

Június 20. A zászlóalj ma Szolnokon összpontosult, a cirkáló járőrök bevonultak. Még mára fegyelmező gyakorlatot és oktatást rendeltem velük, mert ismételten előfordult, hogy a rekviráló őr-ségekről egy-egy ember elhagyta a helyét; a szolnoki csehekkal is volt némi összetűzés, de – hazafias alapon.

Éppen, amikor a járőrök bevonultak és a zászlóalj összpontosítva volt, este 18^h-kor telefonparancsot kaptam a budapesti Militárkommandótól, hogy azonnal riadó, azonnal vagonírozsam be a zászlóaljat és azonnal induljunk Budapestre, ahol – mint hallom – a Máv, gépgyár katonai parancsnoka megütött egy renitenskedő munkást, s e miatt általános sztrájk és zendülés van kitörőben.

A riadó hamar sikerült, de csak azért, mert a zászlóalj éppen összpontosítva, a már említett fegyelmező gyakorlatot tartotta volt. A parancs szerint hiányos létszámmal is indulnom kellett volna, csak az emberekkel, konyhák és lovak nélkül. De én elhoztam a konyhákat, tudom hogy nélkülük ebéd helyett nézhetnénk a napot. Egy óra alatt, 19^h-kor már készen voltunk a berakáshoz, de a garnitúra csak jóval később állott elő. 20^h 30-kor indult a vonatunk.

Június 21. Hajnali két órakor raktunk ki a józsefvárosi pályaudvaron. Olyan lóhalálába kellett jönni, és itt senki se tudta, hogy minek hova kell mennünk? Már majd négy óra volt, mire a Militárkommandónál akadt valaki, aki utasított, hogy a zászlóaljat a gödöllői úton levő Sárga csikóban helyezzem el, és ott várjam a további parancsokat,

Öt órára értünk a Sárga csikóba; tábort ütöttünk a fák alatt, csak nekem jutott egy igen rozoga szoba. Dél tájban kapom a Mii. Kdo írásbeli intézkedését. Sok más karhatalmi zászlóalj jött fel velem együtt, én a Ferenc József huszárlaktanyában levő Rayonparancsnokság alá tartozom.

Június 26. Hat napig tartott a karhatalmi kirendelés, Egy-két század a Sárga csikóban, a többi egy-egy gp. szakasszal a város gócpontjain készségi szolgálatot tartott, rendesen a keleti pu. előtt, és az Oktagonon. Járőröket küldtek ki és rendőröket kísérték a villanyosokon. Beavatkozásra sehol nem volt szükség. Azaz volt egy „esetünk”, az Oktagonon levő század egy kommunistát fogott. Fél lábú, nyomorék hadirokkantként, hülyét szimulálva a földön heverő

emberek közé somfordált a géppuska mellé. Azt akarta volna babrálni, aztán elkezdett olyasmit beszélni, hogy le kellene löni a tisztet. Embereink fülönfogva vitték a szdparancsnok elé, alighanem jól meg is szorongatták a nyakát. Persze a bekísérő rendőr előtt már bolondnak tette magát.

Most Petrozsényba megyünk karhatalomnak. Délben indultunk a kőbányai felső pályaudvarról, estére Szolnokon vagyunk.

Június 27. Egész nap pakolás, búcsúzás, vasúti ló- és kocsi-berakás. Este a teherpályaudvaron a legénység is vonatra szállt. Olyan érdeklődés, olyan publikum kísérte ki a zászlóalját, mint a mozgósítás után. Este 20^h-kor hagytuk el Szolnokot.

Június 29. Teljes két napig tartott az utazás. Délután raktunk ki Vulkánban, itt lesz az állomáshelyünk. A Zsilvölgyi kőszénbányák munkássága katonailag van szervezve, katonai fegyelem alatt állanak. De a felforgató eszmék már megfertőzték őket, karhatalommal kell a kőszéntermelést biztosítani.

Július 4. A zsilvölgyi karhatalmak Petrozsényban levő parancsnoksága útján a nagyszebeni Mil. Kdo alá tartozunk. A karhatalmi csapatok három körzetben vannak, Petrozsény, Lónyai telep és Vulkán. Nem sok dolgunk van; a legénység egy része külön díjazás mellett a kőszén vasúti berakásánál segítkezik, különben mindössze egy pár őrseget kell felállítani, mi mellett rendes békeéletet élünk, gyakorolunk. Én pedig sokat lovagolok. Ideális gyakorlóterünk van mindjárt a falu mellett, hegehupás véget nem érő legelő. Itt minden csak legelő. Van is már annyi legelő, kaszáló bérletünk, hogy most már hamarosan rendbe fognak jönni a lovak,

A vidéken mindenütt látszanak az oláh betörés és vele a harcok nyomai. Az oláhok sok mindent elromboltak, kirabolták, felégették a házakat, elvitték a bútorokat és kegyetlenkedtek, mint Eted körül. A legénység üres iskolákban és más házakban van elhelyezve, én a bányaorvosnál lakom. Rendes tisztí étkezdnék van s a tisztí életmód a foglalkozásnak, kiképzésnek mintegy külön ágazatát képezi; a fiatalságot egy kis állásszerű szellemre kell szoktatni a frontélet és a rekvirálás szabad levegője után. Vulkánban sok az úri család, a tisztikar kezdi jól érezni magát. A mozi tele van a zászlóalj tagjaival, de a mozgalmak központja a posta; ott van a zljiroda is, és onnan jönnek-mennek a kunszentmártoni levelek . . .

Július 5. Ma szemlén volt Daubner tábornok dandárparancs-

nokunk; úgy is mondhatnánk, hogy meglátogatott minket a dandár mindenki által szeretett Samu bácsija. Csak azt sajnáljuk, hogy már el is utazott. Két tényleges tisztet kaptam; Vladár fhgyot, aki az 5. századot veszi át, és Balassa hgyot.

Embereinknek a szénhordás mellett más mellékfoglalkozása is akadt. Az oláhok a békekötés értelmében sok ezer juhot tartoznak adni, amiket a Vulkán hágó legelőin kell hozzánk áthajtani. Az átvétellel megbízott debreceni zsidók a juhok áthajtásához tőlem kértek embereket, akik nemcsak maguk keresnek, hanem miután a hegyek között néhány birka minden nap „elszabadul”, ezekből a mí konyhánkban is fő paprikás!

Július 8. Mint az ezred becsületügyi választmányának elnöke. Debrecenbe megyek az ott levő III. zászlóaljunknál kivizsgálni egy ügyet.

Július 13. Este visszaérkeztem Vulkánba. A b. ü. vizsgálat élesen rávilágított a háborúban felnőtt fiatal tartalékos tisztek mentalitására, arra, hogy a harcéri morál gondolkozásukon és magatartásukon milyen káros nyomokat hagyott. Persze nem ők, hanem az idők az okai. De az is bizonyos, hogy a rendes b. ü. eljárás a háborús viszonyok közt nem felel meg teljesen, a parancsnoknak és a ténylegeseknek a befolyását erősen ki kell terjeszteni. Míg odavoltam, a menetkészültség felvételére jött parancs.

Július 14. Jönnek-mennek szabadságra a zászlóalj emberei. Négy napi szabadságot mindenki kérhet, az egy éven túl itt levők két hetet. Harcok nem lévén, most igen sok a két évnél is régebben kinn levő emberünk, aki még nem volt odahaza. Viszont egyszerre csak 20% mehet haza, s így igen nehéz igazságosan osztani ki a szabadságokat. Ebben s az egész szolgálatkezelésben erősen meglát-szik, hogy a tartalékos századparancsnokok nem hivatásos katonák, és gyakorlott közegeik sincsenek – így erre is mindenkit tanítani kell. mert míg a fronton ez a hiány nem volt szembetűnő, itt most igen sokban jelentkezik.

Július 16. 22-én bevagónírozás!

A zászlóaljban erős influenzajárvány lépett föl; naponként 40-50 beteg jelentkezik, a tisztek is mind sorra betegek. Szerencsére a járvány igen enyhe, egy-két napi magas láz után harmadnap egyszerre meggyógyul a beteg. Volt nap, amikor 250 beteg volt egy-

szerre, nem sok van, aki a betegséget nem kapta meg; a tiszték közül egyedül én magam. Haláleset egy se fordult elő,

Már nálunk sincs kenyér. Mindig jobban redukálják a kenyéradagot, pedig a magyar parasztnak az a főelege. Míg Debrecenben voltam, egy nap semmi kenyeret nem adott a petrozsényi raktár, (azóta is 2-4 embernek kell osztozni egy adagon), és amikor a 7. század napos tizedese a reggeli kivonuláshoz elrendelte a sorakozást, egy raj nem akart felszerelni: „előbb adjanak kenyeret!” A szakaszvezető se tudott rendet teremteni, csak mikor az őrmester és a szakaszparancsnok-kadét is előkerült, sorakoztak az emberek, A nyomozás kiderítette, hogy egy oláh szakaszvezető bujtogatott a kenyérhiány miatt. Felvételtem a tényvázlatot. De mikor magam is kihallgattam az embereket, kiderült, hogy túlozták a dolgokat. Nem volt az felbujtás, hanem inkább csak panaszkodás, A kivonulás megtagadása sem függelemsértés volt, hanem az ahoz nagyon hasonló esetnek a napos és a szakaszvezető erélytelen egyénisége, pajtáskodó fellépése, az ellenőrzés hiánya s a kényelmes szolgálatkezelés volt az oka. Mihelyt az előjáró közegek kellő formában léptek fel, azonnal meg volt a rend, nem gondolt a parancs és kötelesség megtagadására senki se, A szakaszvezetőnek nagy ezüstje van, büntetve nem volt, eddig igen jól viselte magát. Mártírt csinálni nem jó. A szakaszvezető maga kéri, hogy fogjam legszigorúbban, s mihelyt harctérre érünk, ott bizonyíthassa be, hogy jó katona és jó hazafi, így is lesz, egyelőre le van tartóztatva, de ügyét nem viszem tovább.

Július 24. Tegnapelőtt Szolnokra utaztam, ahol a rekviráló zsákok miatt majd kétezer koronát követelnek a zászlóaljjon. Persze egy zsák most nem 20 fillér, mint békében volt, hanem 50-60 korona! A rekviráló járőröknek kiadott zsákokból hiányzott néhány, s most rajtunk követelték azokat is, amiket át se vettünk soha. Elintéztem a követelést, semmit nem fizetünk. Hajnalban indultam Szolnokról, este Vulkánban vagyok.

Július 25. Itt van a rendelet: 30-án indulunk.

Harminc napi eleségkészletet kell vinni a rendelet szerint, lázas sietséggel szedünk össze minden elvihető ennivalót. Összevételtek az egész vidéken mindent, lisztet, túrót, lekvárt, sajtot, zöldségmút, tökört, babot, mindenekfelett szalonnát, zsírt, füstölt húsokat, A raktárból is felvesszük, amit mindenféle címen lehet. Zabot is sokat viszünk, szénánk pedig az egész ezred részére elég lesz karácsonyig.

Csak azt nem tudom, hogy fogjuk elvinni, mert a széna – pedig préselve van – maga vagy tíz vagonra valót kitesz.

Nincs cérna! pedig nemcsak elnyűttek, kopottak, hanem rongyosak is vagyunk. Ami cérna volna, az olyan drága, hogy nincs pénzünk reá. A Krémer találékonyasága révén úgy segítettek a hiányon, hogy orosz sátorlapokat bontatok fel, azokból a ruha színének megfelelő igen jó cérna van; a mesteremberek pedig kihallgatáson számolják el, hogy mit varrtak meg vele.

21. Az olasz fronton.

Július 30. Zászlóaljám állománya az induláskor 23 tiszt és zászlós, 11 hadapród, 861 fő legénység, összesen 895 fő, amiből 78 szabadságon van. Jelenlevő harcos puska 525. Ezen kívül van 86 ló és 24 ökör (ebből 4 tehén), 35 jármű. A szabadságon levők bevárására és utánunk hozatalára, valamint az utánunk érkező posta és rendeletek továbbítására egy tiszt és 2 ember Vulkánban visszamarad. Segédtiszem Alföldy hgy., századparancsnokok: 5. Viadár, 6. Lőfy, 7. Regula, 8. Sólyom, Gp. Tittel.

A készletek berakását már tegnap este megkezdtük. Jó hosszú lesz a vonatunk, mert a préselt széna maga 9 vagon, egy vagon a zöldség. Persze ezt leplezni kell, elosztani úgy, hogy észre ne vegyék, mert elveszik.

Déli 11-kor kész van a berakás. Végignézem: az ökrök között a romániaiakból idetévedt birkát is szép számmal hozunk!

Két transzportban indulunk. Pont 12-kor én indulok az 5., 7. szddal és a vonattal. 13^h 30-kor Tittelrel a Gp. és a 6., 8. szdok. Megyünk, kanyargunk a hegyek, alagutak, viaduktok között; az emberek most a „megállj Szerbia” helyett azt éneklük, hogy megy a vonat, megy a vonat Kanizsára. . . Ugyan még nem tudjuk, hogy hová, de ők előre érezik. Egy pár magastetejű kocsi emelkedik ki a többi közül, azok a bevallott szénavagonok. A többi illegális hasonló szállítmány rendes kocsiban, néhány lábát kilógató emberrel maszkírozva teszi meg az utat.

Piskiben kiosztjuk a vacsorát; utolért a 2. transzport és innen

együtt utazunk. Magam vagyok egy első oszt. fülkében, lefekszem aludni; János a folyosón fekszik le az ajtóm előtt.

Július 31. Mikor reggel felébredtem, Mária-Radnán állt a vonat. János benéz és félénken kérdi, hogy hol van a csizmám, amit éjjelre mindig a fejem mellé szokott tenni, Nincs sehol – míg aludtunk, ellopták a fejem mellől! De míg nekem csak a csizmám hiányzik, a doktornak a szomszéd fülkében ellopták mindenét. Azon mód egy szál lenge magyarban maradt, ahogy a sátorlappal letakarva aludt. Éppen arra megy a pályaudvarparancsnokkal az állomásfőnök, kérem hogy nézessenek az ellopott holmi után. Megnyugtának, hogy hiába lesz; fosztogató bandák garázdálkodnak a katonavonatokon, egy tűzér transzport az éjszaka teljesen ruha nélkül maradt. Még' szerencse, hogy csak a csizmám hiányzik, a másik ülésen a fejemmel szemben érintetlenül maradtak a ruháim, az óráim, pénztárcám s minden, amit a zsebemben szoktam hordani, A zsványok valószínűleg földre világító tolvaj lámpával lopóztak a fülkébe – a folyosón alvó legények felett! – sa csizmát látták meg legelőbb, azt mindjárt el is emelték. Akkor talán megmozdulhattam a neszre, nem mertek jobban körülnézni a többi holmi után, s így a többi értékem megmaradt. De az ezredsuszterájban remekbe készült pompás csizmám odavan! Még jó, hogy a kis sevró csizma most is itt van velem, nem maradtam mezítláb mint a doktor, aki papucsban van, amíg csizmát nem kap valahol,

Aradon van az ebéd, Szegeden a vacsora alatt sokan emlegetik a közeli Kunszentmártoni meg Szolnokot,

Augusztus 1. Roppant lassan haladunk; Szabadkán ebédeltünk, Zomborban a vacsora alatt kirakták és megjártatták a lovakat. Éjféltájt robotgunk át a gombosi Duna-hídon,

Augusztus 2. Bródban ebédeltünk (1. 28. táblán), s mert nagyon kérdezősködték, hogy miért ilyen hosszú a vonatunk, nehogy gyanút fogjanak és le találjanak kapcsolni egy pár szénás vagon, mi követeltünk mindent, amit lehet. Felvételeztünk húst, szalonnát, kenyeret, szénát, zabot – annak fejében, hogy a vonatunkhoz még hozzácsatoltak egy pár vagon cselákot is, Éjféltután érkezünk Sziszekre a vacsorához, és csak reggel négykor folytattuk az utat.

Augusztus 3. Zágrábban ebéd, éjfél felé Steinbrückben konyhakocsiból a vacsora.

Augusztus 4. Kora reggeltől délutánig Marburgban várakoztunk. Bár vasárnap van, bementünk a városba, mert hallottuk, hogy enni-

valóért itt fehérneműt kaphatunk. Vettem is 11 kiló liszt + 60 korona készpénzért három jó inget, amiből otthon egy darab is többé kerül. Egy spulni sűrű cérnát is kaptunk, de az ára 50 korona volt! Klagenfurtot vacsoraidőre értük el.

Augusztus 5. Lienzben hosszú várakozás alatt a vasúti restaurációban ebédeltünk. Óriási forgalom, a rengeteg szabadságra menő tiszttól alig lehet mozdulni, Július 23. óta nekem is új szabadság dukál. Engedélyezték is, kezdetét a hadosztály fogja meghatározni; de mikor?

Toblach körül nézem az olasz tűzérég pusztításának nyomait. Az állomás körül alaposan szét vannak löve a pompás szállodák; nyaralók helyett az egész telep raktárakkal van tele. Franzensfesten az étteremben még nagyobb tülekedés volt, mint Lienzben. Itt már valószínű tábor az egész állomás.

Augusztus 6. Trienten megint sokat vár a vonatunk. Repülők, előbb egy, aztán három-négy s még nagyobb rajok repülnek a város fölött. Nem láttunk még ilyet, nem tudjuk, hogy örülünk é neki? A miénk é ez a sok, vagy az olaszoké?

Hosszú várakozás után még tovább megyünk. Nyolc óra tájban indulunk a hegyeknek, a hágón túl a Brenta völgyben, a Val Suganán rohanunk lefelé. Nézzük az eltűnő hegy-völgyeket, milyen szép vidéken vagyunk, S mégis most valami csömörletes íze van az egésznek, – most már semmi se szép, mindent megrott a háború.

Az orosz harcér korántsem volt ilyen szép mint ez itt, de ott mindig tudtam élvezni a kevésbé szép természetet is, mert minden szép, ha az ember nyugodt várakozással, megelégedéssel tekinthet rá. Mindig a saját lelkiállapot tükröződik vissza a körülöttünk levő világ benyomásaiban. Az orosz háborúban is voltak nehéz órák, nehéz harcok, testi-lelki megpróbáltatások, nehéz hangulatok: hiszen meghalni csak egyszer lehet. Ennek dacára az orosz háború, s eddig az egész háború szép volt, mert mindig *szilárdak voltak benne a győzelmi kilátásaink*. Bizton várhattuk, hogy a háború utáni élet szebb, jobb lesz a háború előttinél. És ha én nem élném is meg, megélik a többiek, megélik a családom, a gyermekeim. Nem csak az én sorsom eshetőségeitől, hanem sokkal inkább a háború kimenetelének kilátásaitól függ, hogy mily hatással van reánk a háború.

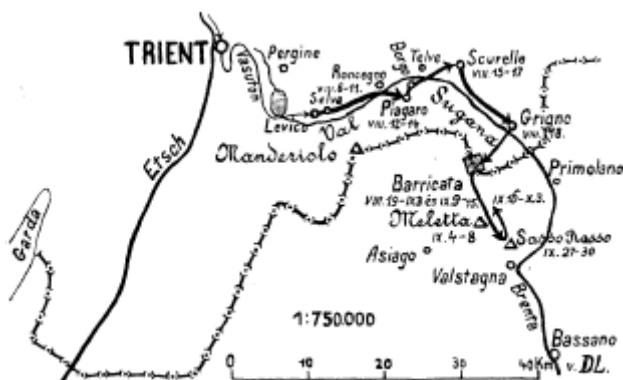
Most már tulajdonképpen alig van háború, az itteni fronton bármely csapat sokkal többet van hátul mint elől, egy év óta csak kétszer volt kiterjedt harci akció. És most mégis valami nyomasztó bizonytalansággal áll előttünk a jövő. Másfél éve kezdett ez jelentkezni, mikor Amerika is belépett az ellenünk harcolók közé, mert a németek megindították a „korlátlan tengeralattjáró háborút”. Marosvásárhelyen voltam akkor, s ez a dolog a hozzánk beosztott németeknek se tetszett. Az amerikai szívósság – mondták – nem fog nyugodni addig, míg ők nem kerekednek felül.

Hiszem ugyan, hogy katonailag megverve, legyőzve ezután se leszünk. De ha

győzelmeink dacára eddig nem tudtuk győzelmesen befejezni a háborút, hogy fogjuk ezután? Mert ha nem nyerjük meg, akkor el is veszítettük azt.

Perginében újabb hosszú várakozás alatt villásreggelire ingyen kosztként valami fabarakk-tiszti kázinban marmeládót kapunk. Ilyet se ettünk még soha. Alighanem tökből lehet a szárított gyümölcsíz, de ha másnak jó, megesszük mi is. Pont déli tizenkettőkor Levicóban megállunk: kiszállani! Az állomáson vár az ezredsegéd-tiszt, az ezredtörzs az I. zászlóaljmal már tegnap megérkezett. Nekünk Vulkánból épp egy hétig tartott az utazás,

42. vázlat.

Utaim az olasz fronton.

Kíváncsian nézünk körül; mintha múzeumban járnék a csupa füge, babérfák, de kiaszott száraz poros olasz városka kőfalai között. Míg a zászlóalj kirakodik és megebédel a sétatér kevés árnyékú fái alatt, én azalatt a városban az ezredparancsnokságnál ebédelek. Azután zljammal a 2 km-re levő Selvára megyek, itt beszállásolunk.

Az egész Selvában alig van 20-25 ház, olasz szokás szerint csupasz, vakolatlan falakkal; alól egy nagy szoba, ahol a paraszt a kecskéivel együtt főz és dolgozik, az emeleten egy még kietlenebb lakószoba. A ház körüli kert is csupa kő, benne egy pár majd leveletlen eper- meg fügefán kívül egy kis zöldségnek kapart tisztás.

Az egész falu sivár, vigasztalan, mint egy szomorú temető. Az én

házamban létrán kell felmászni az emeletre, mert a lépcsőt leszakította a gránát, és a szoba falát is bedőlés fenyegeti,

A kis faluban sokan vagyunk; kívülünk még a 61. árkász zászlóalj, egy lángvetőosztág és egy rohamzlj. Az eddigi k. u. k. Stationskdo mellett szükség van „állomásparancsnok”-ra is. Ez mint legidősebb, én vagyok, amiből a cselákokkal mindjárt meg is volt az első összeütközés. Vonakodtak alámrendelni magukat, úgy hogy az Etappenkdo elé kellett vinni az ügyet.

Amilyen halott, vigasztalan a kis falunk, éppolyan szép körülvette a vidék. Közvetlen a falu felett egy régi vár romja van a szőlővel beültetett hegy tetején. Ablakomból pedig a Manderiólón úgy látom a Conrád-erődöt kiemelkedni a kétezer méteres hegyóriások panorámája fölött (1. 28. táblán), mintha a valószínűtlenül fantasztikus, éles gerincekkel, mély szakadékokkal tarkított hegyekkel együtt alabástromból faragták volna ki, A hegyek lábánál, a völgy olasz kultúrájának sűrű lombjai közül apró gyerekjátékokként fehérlenek ki Barco kőházai, A mi III. zászlóaljunk van ott koleragyánú miatt vesztegár alatt.

Augusztus 8. Szemle volt a király előtt; ezredünköt egy küldöttség vett rajta részt. Kocsin mentünk Perginére, ott a gyakorlótéren álltak fel a csapatok, tőlünk jobbra a 28. horvát honvéd ezred. Igazodás, sokszor, sokáig. Várunk soká. Rémesen tűz a nap, igazi kánikula, S bár mint a legénység fegyver s szerelvény nélkül, mi is csak szuronnal vagyunk, a nehéz rohamsisak, ami most volt rajtam először, főfájást okozott. Már 8-kor álltunk. Elmúlik 9. 10 óra, még semmi sincs.

A hosszú várakozás alatt Trient felől két nagy repülőgép jött felénk, körülte három kicsi. Előbb együvé tartozóknak néztük őket, de már jó félórája köröznek felettünk és Levico fölött. Kezdjük sejteni, hogy nem összetartoznak, hanem ellenfelek, néha le is hallatszik a géppuskaszó. Mondják, hogy miattuk késik a király,

Egyszercsak Levico fölött egy kis gép, mint egy égő szitakötő, függélyesen lefelé bukik; hosszú füstcsikot hagy maga után és lezuhan a Vezzen sziklahasadékai közé, Előbb azt hittük, hogy olasz, de a beavatottak mondják, hogy a miénk. Nemsoká egy másik kicsi is lezuhan: légiharcot láttunk; két Capronit üldözött 3 vadászpülönk. Az első Caproninak sikerült egyik gépünk mögé kerülni s azonnal lelötte azt; ugyanígy a másik Caproni a másikat. Négy

Károly király szemléje Perginén

Val Sugana a grignoi völgyzárrel

Hegyi ösvény Barricataira

Barricatai drótkötélállomás

nehezen pótolható emberünk igazán „pro rege” halt hősi halált. Egyik gépben két magyar ült, mindketten – sőt a pilóta, egy székeley őrmester, duplán – arany vitézségi érmesek,

A lehangoló eset nagyon megrontotta a királyvárás örömét, amire különben se volt előnyös a régi királyvárással való összehasonlítás. A vérmezői színes, parádés, feszes, zeneszóval felvonuló csapatok, csillogó új ruhák, ünnepi publikum helyett itt minden szürke és kopott. Rövidke gyáva gyíkleső a büszke fényes kard helyett, csákó helyén otromba acélsisak, fehér keztyű és aranyöv helyett kopott barnaság, A régi időkben nem maradt csak a tölgyfalomb, amely nem akar lehullani... Hajdan a vár felől 9 órakor matematikai pontossággal érkezett a Vérmezőre a király, lóháton, fényes kísérettel, méltóságosan. Most? már félnapja állunk, már rég felbomlott a kiigazított vonal, régen a fűben hevertünk, a hőségben az ácsorgástól fáj a háta mindenkinek. Az éhség is jelentkezik, valamennyien kedvtelenek, fáradtak, unottak vagyunk. Bizony itt nincs semmi pompa, semmi lelkesedés. Nincs zene, nincs ünneplő publikum, nem lesz mise, nincs semmi, ami illúziót keltene.

Végre délután 14 órakor megérkezik a király. Előbb az előttünk levő csapatokat nézi, hosszan elbeszélget velük. Újabb hosszú várakozás, A horvátokkal, a kedvelt horvátokkal soká elbeszélget, horvátul, a legénységgel is. Most jól szemügyre vehetem. Tábori ruhában van, mint mi; szuronnal, bőrkamásnival. Szuronyos király! Gyalog! Fáradtság, roppant fáradtság látszik rajta; arcán kiül a teher súlya, amit lelkén visel, Szórakozottnak látszik, nem itt vannak a gondolatai; látszik, hogy más, óriási gondok vannak a gépiesen elmondott kérdései mögött. Kötelességszerűen kérdez, de talán nem is hallja a feleleteket. Viszont látszik rajta a nagy energia, amivel uralkodik magán. Feszesen, katonásan tartja magát, ugyanilyen a beszédmodora is. Amint a horvátokkal végzett, hátrahívta – éppen a mi hátunk mögé – a kíséretében levő hadseregparancsnokot és a főhadsegédét, Lobkowitz altábornagyot. Igen hevesen beszélt velük, aminek olyan rendbeszedés féle színe volt. Ez az ember van mellette mindig, ez a cseh arisztokrata, akiről azt mondják, hogy még németül se tudnak a gyerekei, csak csehül.

Most végre mi vagyunk soron. Schmidt alezredes ezredparancsnok jelentkezik, a király kezét fog vele (I. 29. táblán), pár kérdés, aztán én elibém lép: a király; kezét fog velem is. Jó pár újjal magasabb nálam. Jelentkezem. Erélyes határozott hangon, de idegenes

kiejtéssel kérdi, hogy mióta vagyok az ezrednél, mióta vagyok zljparancsnok és hogy tényleges vagyok é? Hát persze mit is kérdezhetne tőlem – így is látszik, hogy nem nagyon kíváncsi arra, amit felelek. Utánam a másik két zljparancsnok, Szidon örgy, és Klínda szds., majd derék papunk következnek, aki mond egyetmást a hozzá intézett kérdéseken kívül is. Azután a legénységbeliektől kérdi a király, hogy hol kapták a kitüntetést – persze a legszebben dekoráltak voltak a küldöttség tagjai – mire az egyik magyar meg is mondja, hogy „a Strypánál, mikor a muszkák áttörték a csilákokot!” Megkönnyebbülve lélegzünk fel, amikor a szemlénék, a hosszú ácsorgásnak vége van és lesülve, kifáradva, kiéhezve kocsira ülhetünk.

Augusztus 9. Ma délelőtt megint Perginében voltam, a 11. had-

sereg ruhatárában – itt a 11. hadsereghez tartozunk – bevásárolni az illetékes ruhaneműeket, A doktorral és Krémerrel mentem, jókor, hogy a raktárnyitásnál már ottan legyünk, A raktár még zárva volt, Jósoká szállingózott a kiszolgáló legénység, kinyitják a raktárt. Töméntelen finom holmi van ott, amiket nagyrészt készlethalmazó uzsorások rejtekéből rekviráltak elő. Legszebb fehérneműk, luxus férfiingek, sífonok, vásznak, harisnyák, mind békeárazon,

11. hadseregplakett.

Egy pompas ing öt korona!

Végre megérkezik a raktárfőnök, egy cseh főhadnagy. Vele egy csomó asszony, a hadtesteknél és hadtápparancsnokságoknál levő tiszték feleségei, Diskurálnak, turkálnak a sok szép holmiban és megpakolva mennek el, Kérem a csehet, hogy most már minket vegyen elő, mert sietnünk kell, holnap-holnapután a frontra megyünk. Jó, nemsoká ránk kerül a sor, de előbb az Armee- és Korps-Unmittelbarok vannak soron, S az asszonyok után mások jönnek, rendre adják nekik is a finom holmikát, melyek reményében mi csak várunk tovább. De mikor látom, hogy mindig újak jönnek és mi csak hátul maradunk, mikor kisül, hogy még elég soká kerül ránk a sor, mert igen sokan vannak, akik előttünk igényelhetnek, mikor látom, hogy órák teltek el s előbb szolgálják ki a hátul levő őrmestereket és altiszti asszonyokat, nekünk meg várni kell, mert arconalbeliek és magyar honvédek vagyunk: hát akkor kitört belőlem az indulat! harsogva követeltem, hogy azonnal szolgáljanak ki, nem

várok tovább. Erre a főnök csakugyan elrendelte, hogy bennünket intézzenek el. Kezdek elém rakni az igényelt cikkeket. Előbb is három ing; és odatesznek pár méter csúnya sötétsárga csaknem daróc vásznat ing helyett, hogy varrassam meg magam. Ebből nem kell, mondom, hanem abból, amit előbb az asszonyoknak adott. Erre elkezdik magyarázni, hogy abból még nem lehet – holott magam láttam, hogy kiadtak belőle egy csomót – meg tartósabb, fehér lesz ha kimossák stb. Szóval a cseheknek finomság bagatel áron, nekünk daróc megvarratlanul? Szinte tombolni kezdtem dühömben és odadobtam az egészset: nem kell semmi, majd feljelentem a főhadnagy urat! De úgy látszik szokva volt az ilyesmihez, tudta hogy bárhová fordulok, panasgom a sóhivatalhoz ér; nem lesz semmi baja, felül is ott vannak az ő embereik. Még csak nem is indignálódott meg, épp hogy a vállát rángatta egy kicsit, de semmi mást nem adott az elém rakott vacak lomok helyett. Ezt látva ott is hagytam a raktárt, káromkodva úgy vágtam be az ajtót, hogy zengett belé az ócska ház. A doktor bennmaradt, én felülök a kocsi. Akkor Krémer megszólal, hogy ne menjek el, bízzam a vásárlást ő reá, tudni fogja módját ejteni. Alig tíz perc múlva jön is a doktorral: mindent megkapott, amit kinéztem az előbb. Hát hogy? úgy hogy az igénylési könyvbe beletett húsz koronát, és a kiszolgáló bakának úgy adta be. Ilyen panama! Így kinullázní a magyarokat és a frontbelieket és ilyen szimpla módon játszani ki a raktárvezetőt – ezt hadsereg intézményről nem hittem volna soha! Megjegyzem, hogy a 8-10 kiszolgáló baka közt németül is csak egy zsidó tudott, a többi mind cseh volt.

De meg volt minden; inget ugyan Krémer se kapott, de hozott 3 ing helyett 15 m igen finom vásznat 75 koronáért; jó lesz odahaza-Három zokni 10 K., 3 törülköző 16 K., másik három (már illetéken felül) 9 K., ruhának való strux 15 K-, zubbonyvászon 23 K., sőt ott-hon látjuk, hogy még egy köpenynek valót is hozzácsomagoltak tévedésből. Krémer alig akarta visszavinni – talán igaza volt?

Amint hazaértem, várt a parancs, hogy a tegnap hősi halált halt pilóták temetéséhez zászlóaljmag adja a gyász kíséretet.

Délután volt Levicoban a Debrecenben kivizsgált b. ügyben a tiszti gyűlés. A túlnyomó számban levő fiatal, harctéri morálban felnőtt, s a tiszti állással járó békebeli erkölcsi kötelezettségekkel kevésbé ismerős tartalékosok szavazata felmentette az illetőt, pedig

ügye annyira világos állásbecsület megsértése volt, hogy még csak mentségére se lehetett felhozni semmit sem. Ment is azonnal a felterjesztés, hogy a háború tartamára meg kell változtatni az eljárás szabályait.

Augusztus 10. Reggel az ezredparancsnokot vártuk a gyakorló-téren, miközben szolgálati jegyet hoztak, hogy azonnal menjek Roncegnora a hadosztályparancsnoksághoz hadtörvényszéki elnökül. Már együtt volt a hadtörvényszék, mire odaértem, Rögtönítélő eljárás egy cigány fölött, ismételt szökés miatt. Már nem is tudom hányadszor szökött meg, mindig haza Nagyidára, Csak táviratozni kellett a csendőrségnek, és mindannyiszor kunyhójában fülelték le a morét. Utoljára Pécsről szökött meg (zászlójára Pécs körül a bányákban volt karhatalom), s már akkor halálra ítélték, de kegyelmet kapott; hazakísérték a zászlójához, de onnan már másnap megint megszökött, A csendőrök a kunyhójában fogták el megint. Az ügy tiszta; a cigány semmit se tagad, statárium van kihirdetve, a büntetés: azonnali főbelövés. Én azonban nem tudom beszámíthatónak tartani a cigányt. Aki már ki tudja hányadszor szökik meg így, mert látja hogy idáig érte semmi baja se lett; el se bűjt, le se tette magáról a katonaruhát, szó nélkül követte a csendőröket; csak egyszerű buta állati cigány értelmével, értelmetlenségével megunta a harcot, a katonai szolgálatot ahol sokáig jól viselte magát – ez az ember, aki most is csak kegyelem útján menekült meg az agyonlövés elől, és ismét azonnal megszökik; ez az ember beszámítható nem lehet, illetve alapos orvosi megállapítás nélkül nem tudom beszámíthatónak tartani. Ha orvosi megfigyelés mondja ki róla, hogy szökései dacára épeszü, teljesen beszámítható, akkor megérdemli a golyót, De én, egy-két hozzáintézett kérdésből, amire különben szintén csak alig emberi értelemmel bíró feleletet ad, a beszámíthatóságát megállapítani nem tudom. Hiába van előkészítve az ítélet, hiába kész annak végrehajtására minden, én a pálcát így eltörni nem tudom, Gerevich, a védőügyvéd, szinte táncol örömeiben; nem éppen a cigány életben maradása fölött, hanem mert az én jogi fölfogásom fedi az övét. (Lehet, hogy éppen mert ismer már a Slanici és budapesti hadtörvényszékekből, és tudta, hogy így fogok gondolkozni, talán éppen ő eszközölte ki, hogy engem citáljanak elnökül? Különben se Gerevichet se a bírót nem is ismerem.) Egy jó félóra volt az egész statárium, délre már Selván vagyok.

Holnapután a frontra megyünk, az ezredparság már holnap indul. A sappeur őrnagy bevonult szabadságáról, de nálam nem jelentkezett, az általunk adott állomás őrséget ki akarta tenni az őrszobából, írásban kellett utasítanom, csak így parírozott. Az emberek hibásak, vagy nem összevaló lovak vannak fogva a kocsi elé? anem magában az intézményben van a hiba: a csehek úgy gondolják, hogy elől a fronton mi, hátul meg ők legyenek. Már jó is lesz, ha elmegyünk innen a csehek közül.

Augusztus 12. Indulunk a front felé, A mai menet nagy gyakorlattal volt összekötve, minél zászlóaljmal egy dandárt jelzett, a Brenta völgyet zárta el Novaledo-Marter között; jobbszárny M, Brai, – közép a műútnál S, Maria, – balszárny Öltre Brenta vonalában, A dandár többi csapatai Levico felől támadtak, A gyakorlat célja volt: magatartás repülőtámadás alatt, A repülők egész mélyen, húsz söt tíz méterre zúgtak el a fejünk fölött, Azt hiszem, hogy ilyen alacsonyról nem okozhatnak valami nagy kárt, mert mindössze néhány pillanatig voltunk a géppuskatüzük alatt,

A megbeszélelnél segédtisztem Alföldy hgy, lóról esett és eltörte a lábát; a borgói kórházba kellett szállítani, meg is néztem a gyakorlat után.

Késő délután Piagarón szállásoltuk be a zászlóaljat, két km-re oldalt a műúttól a hegyek között. Egy gyümölcskertes tágas nyaraióban vagyunk. Szép kilátásunk van Borgóra, a felette levő várromokra. Olyan szép ez a vidék, mintha nem is valóság, hanem festett kép volna. Este Borgón Buday őrnagynál, a 9/II, zlj, menázsijában voltam vacsorán; cigány mellett igen kedves estét töltöttem velük,

Augusztus 13. Zászlóaljmal ma magában végzett harcgyakorlatot. Estére Budayt meghívtam tisztjeivel együtt vacsorára, de le kellett mondani, mert az étkezde nem tudott húst keríteni. Pedig az ezredtől már elkértem a cigányt, s így magunk csináltunk vele egy görbe hústalan vacsorát.

Augusztus 14. Dél óta menetkészültségben vagyunk. Pár száz bakancsot és ruhát kaptunk, kiosztottuk a legrongyosabbak között. Este a vacsoránál Regula búcsúzik, szabadságra megy, (Amint haza ért, pár nap múlva meghalt influenzában; a háború végén, amikor végigküzdötte a háborút!) Segédtisztem Kiss Béla t. hgy. lett Alföldy helyett.

Augusztus 15. A zászlóaljnak ma este Spera-ra, Borgótól pár km-re kellett volna mennie. Jókor reggel előreküldtem szállást csinálni Benkő hgyot; már kilenckor telefonált, hogy ott nincs semmi hely. A Borgo környéki kis falvak mind össze vannak löve, mert a háború elején itt volt a front. Jelentem telefonon, mire az a parancs, hogy Borgóba mehetek. Telefonparancs Benkőnek; délben jelenti, hogy ott sincs hely, ami ép, az mind tele van; éppúgy Castelnuovóban is, amit közben kiutaltak Borgo helyett. Végre késő délután új parancsot kapunk, hogy Scurelle-be menjünk, ott ugyan más csapatok is vannak, de csináljunk magunknak helyet. Előreküldöm Sípos hgyot, és a zászlóaljjal a sötét beálltakor indulok. Előbb azonban kiosztottuk a felvételezett gázálcokat.

Scurelle alig 8 km Piagarótól, de éjfél lett mire megtettük az utat. Hogy a repülők ne lássák a csapatmozdulatokat, itt minden menetet éjjel kell végrehajtani; így az utak tele voltak hadosztályunkhoz tartozó csapatokkal s olyan por volt, amelyet régen nem nyeltünk. Mire Scurellébe értünk, a hold is lement, a sötétben alig tudtunk eligazodni a városka romjai között. A városon kívül sátor alatt aludtam a zászlóaljjal együtt.

Augusztus 16. Pihenőnap. Összejárom a városka romjait, akárcsak Pompejiben lennék. A közeli régi olasz állás is kőhalom, gránátölcserék egymás mellett, összebogozott dróttömeg. Körülötte a hegyoldal szőlővel és fügével van beültetve, de évek óta műveletlenül áll, el van vadulva és semmit sem terem.

Az 5. század kézigéppuskás szakaszát Sípos hgygal a szomszéd Telván levő rohamzászlóaljunkhoz vezényelték; egyelőre ott marad.

Augusztus 17. A király születésnapja alkalmából tábori misének kellett volna lenni, de elmaradt, mert innen is tovább megyünk. A legénység bort, mi pezsgőt kaptunk az ebédhez és 20 cigaretta cubszt (pótlék).

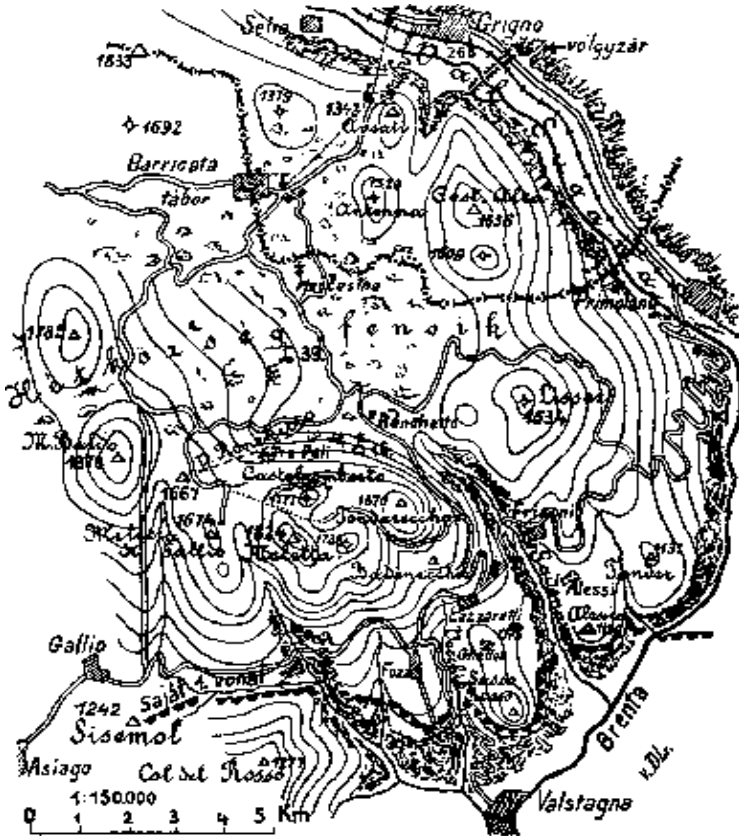
Este 21^h-kor indulunk. Holdvilág van, egész világos az út, de úgy ül rajta a meszes porfélhő, hogy alig lehet lélegzeni.

Augusztus 18. Hajnali egy óraker értünk Grignoba, innen holnap felmegyünk a Hétközség fensíkra. Az olasz völgyzár beton földözékeinél utalták ki a táborhelyet; olyan füledt meleg az éjszaka, hogy sátor se kell. Mi tiszték egy tisztí deszkaszállóban kaptunk szobát, melynek vékony falain minden szó áthallatszik, s e miatt alig aludtam valamit. Reggel az álmatlanságtól fáradtan nézem a Grig-

no körül függélyes sziklafalakkal 1200 méterre emelkedő komor hegyeket, melyek tövében a völgyet a régi olasz völgyzár betongátja (29. tábla) keresztben zárja el. Előtte széles mély árokban áll a víz. már fürdenek is benne az emberek.

A Brenta déli oldalán emelkedik előttünk a Hétközség fensíkja, rajta az Asiago körüli frontszakasz. Valóságos fogalom, amely éppúgy mint az Isonzónál a Doberdo volt, a háború legnehezebb helyét, a harcok Jegnehezebbikét jelenti; ahol a tüzérség tízszer annyi, mint

43. vázlat.

A Hétközség fensíkja.

az oroszoké volt, s annak nagy része nagy kaliber; ahol az állásban mozdulni se lehet. Szóval ahol a háború egészen más, mint az eddigi harctereinken az oroszokkal és az oláhokkal szemben volt. Ide megyünk most, valahová Asiago közelébe.

A Hétközség karsztplatója meredek hegyoldalakkal több mint ezer méter magasból esik a Brenta felé, A platóra Grignoból egy gyalogösvény vezet erdős hegyoldalon; ezen megyünk fel ma éjszaka, Nappal a repülőfigyelés miatt itt is tilos minden közlekedés. A szerelvényeket már délelőtt leadtuk, drótkötélpályán fogják felszállítani. Az ütközetvonal nagy kerülővel Primolanon át a múúton megy fel, a géppuska egy öszvérúton; ezeket azonban – úgy mint a drótkötélpályát is – az olaszok messzehordó lövegei tűz alatt tartják (állítólag 30 km-ről?), A málhavonát a háttal lovakkal a Brenta völgyben Borgóban marad.

Augusztus 19. Fentt vagyunk a fensíkon, a barricatai táborban. Nem hiába nézegettük tegnap alulról az ezer méternél magasabb hegyet, nehéz volt rá az út.

Este 20ⁿ után indultam a zászlóaljjal. Az út első része egy óra hosszát, amíg a hegy nem túlságosan meredek és a szerpentinek jól járhatók, tűrhető volt. De feljebb teljesen meredek a hegy. Nehol a sziklafalhoz ragasztott keskeny meredek ingó deszkapalló vezet a szédítő szakadékok felett (30. tábla); máshol a párkányszerűen keskeny sziklaösvény korlátjába kapaszkodva szinte kúszni kell a fal mellett, sok helyen csúszós, görgeteges, kavicsos éles gerinceken. És meredek, mindig meredekebb! Fel még hagyján, de közbe lefelé! Folyton féltem, hogy szédülés fog el, E mellett kiabálni, arra vigyázni, hogy fel vannak-e zárkózva a századok. Három pihenővel éjfélkor értünk a komisz útrész végére, aztán utóértük a jóval előtünk indult ezredtörzset. Új pihenő egy oldaltól megvilágított tisztáson, vízivás friss forrásból – csak hogy fentt vagyunk! Elmegyünk a VI. hadtest parancsnokság házikói előtt; innen már csak keveset emelkedik az út, szinte sétálunk a fenyőávaron. Az Aveatí hegyen az alsó drótkötélállomásnál újabb pihenő után a barricatai táborba már múút vezet. Fabarakok, nagy raktárak vannak a drótkötélpálya végállomása körül (30. tábla), innen látják el az egész hadtest mindenféle szükségletét. Átvesszük a szerelvényeket, még egy fél kilométer és helyben vagyunk; itt van Barricata (31. tábla), a tartalékcsapatok tábor; egész város, Szép fenyők közt karsztsziklás gyepek téren vannak a tisztí, irodai és raktári épületek, odább a le-

gényiség barakkjai. Zászlóaljam a tábor melletti fenyőerdőben táborozik, nekem egy félig üres barakkban adott a táborparancsnokság egy kis szobát. Már világosodott, mikor lefeküdtem, a padlóra, mert a szobácskában még ágy sincs, egészen üres. Persze a padló kemény is, hideg is, csak dideregtem, de alig aludtam valamit. Ilyen magasságban (1400 m) kánikulában sincs meleg.

Reggel nagy ágyúzásra ébredtek; halljuk, hogy elől a 36. hadosztály intézett valami vállalkozást. Egész nap pihenő. Körül nézem a tábort. Vagy húsz-harminc tiszti faházacska, némelyik fecskéfészekmódra sziklafalhoz ragasztva, másik cölöpökön épült. Az ezredparancsnokság a 10. ezredével együtt csinos gerendaházban lakik; konyhánk és étkezdénk fenyősátor alatt.

Barricatáról ágaznak el az utak balra Primolano felé, előre a mi frontunkhoz, jobbra az Asiago mögötti táborok felé. Víz nincs, illetve nem iható; messziről kocsin hozzák az ivóvizet.

A géppuskánk reggel 5 órára, a vonat 7-re gránátózás nélkül szerencsésen kiérkezett.

Augusztus 20. Szent István napja van, a tábor feletti nagy tiszton ünnepi mise volt (31. táblán).

A hadosztály már elől van, még nem tudom, hogy hol. Én és a 10/11., III. zlj. hadtesttartálékul itt maradunk. A mi I. zljunk ma este 2. vonalba előremegy. A zászlóalj állománya roppant lefogyott. A tavaszi ezer főből 770 van, de csak papíron; 80 szabadságon, vezényelve 115. így az élelmezési létszám csak 575. amiből a harcos állomány 400. gyalogpuska csak 270. S még ebből is újabb vezénylések lesznek (25 szénégető, 8 drótpályaőrség stb.). A 74. hadosztályhoz is 4 tisztet kell küldeni, hogy pótolják az Asiago előtt legnehezebb helyen levő csapatok veszteségeit, Minden szd. küld egyet s azt maga választja ki (Paróczy, Legeza, Maiján és Bábel zászlósok),

Augusztus 21. Délelőtt gyakorlat, A századok egy barakkot kaptak az erdőben, a tisztek az én barakkomba költöztek; van benne vagy 5-6 szoba. A mellettem levőben csehek voltak, de az este olyan lármát csaptak, ittak, énekeltek, hogy a táborparancsnokság által ki kellett őket lakoltatni.

Hetenként előre foglalkozási tervezetet kell beterjeszteni; vajjon meddig?

Éjjel erős olasz repülőtevékenység volt; sokáig lőtték őket a drótkötélpálya mellett levő tüzeink.

Augusztus 22. Délelőtt gyakorlat, délután barakképítés. Az olaszok – légvonalban 15 km-re vagyunk tőlük – messzehordó ágyúkkal lőtték a drótkötélállomást. Fedett színeken levő lovainkból kettő megsebesült, a szín közvetlen környéke kb. 20 gránátot kapott.

Augusztus 23. Hajnalban elől igen erős tüzelés. Az 5. és 6. század a műszaki szddal együtt barakképítési munkán volt, a többi a tábor feletti tetőn gyakorolt. Éppen ott megy az osztrák-olasz határ. Az egyik határkő mellett egy olasz tiszt magános sírján olyan művészi síremlék áll, amilyen a kerepesi temetőben nem sok akad.

Augusztus 24. Gyakorlat és barakképítés. Hajnalban a tegnapihoz hasonló erős tűz hallatszott a front felől.

Meleg idők járnak, éjjel sincs olyan hideg. Rég nem volt eső. a tábor körül olyan óriási a por, hogy ha egy kis szél fúj, a felszálló feketesárga felhő elsötétíti az eget.

Kilenc hadapródjelöltet és önkéntest kaptam.

Augusztus 25. Vladárral és Tittelrel szemrevételeztem az I-zászlóaljnak (Kösztlér) a Melettán levő 2. vonalbeli állásait. Kocsin mentünk; hajnalban indultunk és öt órakerültünk a zlj. konyháihoz, ameddig jó kocsit vezet. Onnan gyalog jó félóra a zlj parancsnokság, ismét félóra a vonal. Oda is kimentünk, de alig értünk az 1824 m magas Melettára, olyan köd, illetve felhő ereszkedett le, hogy semmit se láthattunk a kőbevagott földözékeken kívül. Délelőtt tíz-kor vissza is indultunk. Vasárnap lévén, egyetlen lövés nem esett, repülőt a köd leszállta előtt se láttunk. Este – éppen névnapi tarokk közben – óriási zápor verte el a port.

Augusztus 26. A gp. század dolgozik, a többi gyakorol; én meg a tábor fogászati ambulatóriumában a fogaimmal' bajlódok, A tábornak fürdője is van éppen ott, ahova legtöbbit lőnek az olasz messzehordók; megfürödtem s épp míg a kádban ültem, megkezdődött a gránátózás. Alig tudtam magamra kapkodni a ruhát.

Este Asiago felől – mintha ott akart volna felkelni a hold, vagy mintha város égett volna arrafelé – fényben égett az égbolt két harmada. Előbb azt hittük, hogy pergőtűz; de nem hallatszott semmi se. Később jöttünk rá, hogy fényszórók és rakéták fénye tükrözött vissza az égboltozaton. Hatalmas pergőtűz követte, ez volt az első, amit hallottam. A sok lövés mint a dobpergés, teljesen egybefolyt, az egyes lövéseket megkülönböztetni nem lehetett; csak néha hal-

látszott egy-egy szokatlanul erős robbanás, a többi mint a szünet nélküli égzengés, amikor a villámoktól fényes az ég.

Rendelet jött, hogy repülő kiképzésre kell felszólítani a fiatal tiszteket; egy pár kivételével valamennyi jelentkezni akart– A rendelet mellé az instrukció azonban azt is mondta, hogy mi sem nélkülözhetjük a tiszteket, s így a rostán már nálam is alig jutott át valaki. Ezt „álom és valóság” címen valamelyik titkos művésznk így örökítette meg: Gyuszi (Lőfy?) álma, hogy angyszárnyakkal repül a gépen Szatmár fölött: „nem fekszem többé pocsolóba”. Másik rajz a valóság; Gyuszi a 16/11. zljírodából repül kifelé, mögötte az ajtóban én állok, Gyuszin hagyva – mint négyszemköztii „lebeszélést” – ott, ahol ülni szokott, a lábom illetve a talpam nyomát.

Augusztus 27. Barakképítés, fogászat.

Délben Korpás és Sikur zlsok járörbe mentek a frontra, szemre-velelezni az úgy látszik általunk felváltandó 11-esek vonalát. Este kell elérniök a vonalat, mert nappal mozogni nem lehet. Mészáros helyett új gazdászati tiszteket kaptam, Vértes zlst. Egész nap borultas idő, megint kezd nagy lenni a por.

Augusztus 28. Az újonnan rendszeresített „sebesültek érmé”-re beadtam az igénylésemet,

A hadosztály rohamzászlóalja, mely pár napig készütségekben itt volt a táborban, tegnap este visszament Telvére, folytatni a kiképzést, úgy látszik, elmúlt valami, ami miatt bennünket is készütségekben kellett tartani,

A 11. ezredhez küldött tájékozó járörök visszatértek, A balszárnyon olyan a helyzet, hogy ki se engedték őket, csak vázlatot küldtek velük,

Késő este előlről megint erős tűz hallatszik. Ezért és mert nappal is állandóan erős volt a tűz, a repülőtevékenység feltűnően élénk, a hadtestparancsnokság éjjeli támadás valószínűsége miatt nekünk is készütséget rendelt el. Éjfélkor Kösztlér telefonál, hogy őket s az ő kunyhóját is lövik, Asiago körül is hosszan tart a tűz.

Esik az eső, hideg szél fúj, egész télies az idő. Erős hasmenés van, csoda lesz, ha meg nem hültem az éjjel, ahogy az ágyból kiugorva ruha nélkül vacogtam az eső ellen se védett szükségekben bizonyos helyen.

Augusztus 29. Éjfél után újból kezdődött elől a pokoli tűz. Két óra felé a kisebb kaliberek lövése megszűnt, de a nagyobbak kilövése

tovább is hallatszott. Aztán időnként heves pergőtűz tört ki, csak reggel felé szűnt meg a zaj.

Egész nap csend volt, az egész zlj. dolgozott. Egész nap bo-rult idő, este úgy zuhog, mintha öntenek; a szobámba is csorog az eső.

Úgy látszik, hogy általános a hasmenés, a rossz ivóvíztől mindenki beteg. A Hl. zászlóalj felérkezett Barcóról, ahol mostanig kiütéses tifusz miatt zár alatt volt.

Augusztus 30. Az egész zászlóalj – mindössze 220 ember – munkán volt. Ma érkezett rendelet szerint az eddig ezredparancs-noktól felfelé volt szabadságzárlat megszűnik, 4 hó után ismét sza-badság kérhető, Újból kell kérni a már nyáron engedélyezett sza-badságomat.

Augusztus 31. Éjjel igen hideg volt, a magasabb hegyeket hó borítja, a fagyásnak nem sok híjja lehetett; nappal is fűteni kell. Aludni se lehet a hideg miatt, az ágyban a deszkán semmi sincs.

Szeptember 1. Beadtam az új szabadság kérvényemet,

Vasárnap mise volt; utána megsejmléltem a legénység ruháza-tát. 150 nadrágot, 50 zubbonyt stb. kaptunk, de még sokkal több kellene. 38 beteg van, mind hüléses hastnenésesek,

Gulyás t. hgy. az elől levő 11. ezredről igen jó vázlatot és igen jó jelentést hozott, A hadosztály másik dandára van elől; első vo-nalban a Sasso Rossón all. ezred, mögötte a 9. elosztva mint tarta-lék. Második vonalban a Melettán tőlünk és a 10-től van három zászlóalj, a másik három itt Barricátán hadtesttartalék vagyunk.

A Sasso Rosso 1100 m magas hegyes-dombos, köves, a Vecchio völgy által kettéválasztott karsztplató; sok száz méteres, sok helyen megmászhatatlan sziklafalakkal esik keletre a Brenta, illetve az ab-ból nyíló Val Gadena, nyugatra pedig a Frenzela-szakadék felé. (L. 45. és 43. vázlaton,)

Gulyás a 11-esek jobbszárnyán a Frenzela és Vecchio szakadé-kok közti II. zászlóaljat járta be. A vonalat 16 tábori Őrs képezi a plató peremén, mögöttük tartalékok vannak megfelelő pontokon. A tábori őrsök homokzsákok és sziklák mögött fedezik magukat; aka-dályuk nincs, az ellenség azonnal széjjellövi. Nappal semmi moz-gás nincs, odamenni se lehet, mert az olasz vonalból és a Sisemol-ról is odalátanak a figyelők. Nappal pihennek, éjjel valami kis állás-félet építenek. A zászlóalj jó két km kiterjedését három század

tartja megszállva; egy század tartalék kb. ezer lépésre a közép mögött. Az ellenség a jobbszárnyon közvetlen a tábori őrök alatt a sziklafal tövében van, figyelői hátukon fekvé néznek fölfelé; középen és a balszárnyon, ahol a sziklafal kevésbé meredek, 50-150 lépésre vannak, Telefon a századokhoz nincs, csak a zászlóaljtól hátrafelé. Az olaszok éjjel sokat fényszóróznak, olyankor minden mozgás tilos,

Ezek szerint itt a harc is más, mint az eddigi helyeinken volt. árokharc helyett kis osztagok mozgóharca; tartalékoknak kell ki-vernii a támadót, ha valahol áttörne a vonalon.

A platóra vezető út belátható. A zljparancsnokságig éjjel kocsin – Fozáig autón – viszik a felvételezést, a vizet és a műszaki anyagot, lőszert stb. A zászlóaljnál osztják el, onnan is minden éj-jel megy előre– A tartalékszázadnál főznek az egész zászlóaljnak (a jobbszd, maga főz), onnan este a felvétellel viszik ki az egész napi étkezést.

Rókalyuk csak a zlj parancsnokságnál van, de máshol is építenek. Egyelőre csak a sátorlap az egyedüli földözék,

September 2. Holnap a Melettán felváltjuk a Kösztlér zászló-alját. Egész nap szemetel az eső és olyan csend, amilyen méf sose volt.

September 3. Mikor a zászlóalj este a Melettára induláshoz készen állt, hozzám jön egy tizedes – tót fiú – és jelenti, hogy ke-véssel azelőtt cseh nyelven megszólította egy kétrözetás élelmezési tiszt: „tí vagytok az a híres „Előre” hadosztály* és most állásba men-tek?” – igen, mondja a fiú, „Aztán van-e mit ennetek, jó-e a kosz-totok? – „jó és elég”, mondja a tizedes, „Hát a ruhátok jó-e?” — „most kaptunk”, volt a felelet, „Hát nem hiányzik semmitek?” — „Nem!” „Hát a magyar tisztjeitekkel meg vagytok elégedve?” – „meg vagyunk!” „Hát nincs semmi bajotok?” – „alázatosan jelen-tem, hogy nincs,” Erre a cseh dühösen kiáltott a tizedesre: „majd teszünk róla, hogy legyen!” s ezzel otthagya a fiút. Alázatosan je-lentem, – mondja a tizedes – láttam a főhadnagy úr szavaiból, aki később már tótul beszélt, hogy azt akarta volna hallani, hogy mi tótok nem szeretjük a magyarokat; le is akartam tartóztatni, vagy megkérdezni a nevét, de tizedes nem tartóztathat le főhadnagy urat, azért jöttem megjelenteni. Azonnal kiküldtem a tizedest a segéd-tiszttel és egy járőrrel, hogy keressék meg a csehet. De nem talál-

* A kassai 39. honv. hadosztályt hívták így sok híres támadásáért.

ták; már sötét este volt, indulni kellett. Jelentettem hát az esetet az ezredparancsnokságnak, ami tovább is Barricátán marad, a tize-dest is visszahagytam. De ha eredménnyel járna is a keresés, bizonyítani semmit se lehet, az esetnél senki nem volt jelen. De hogy megtörtént, az bizonyos; a cseh azt remélte, hogy elégedetlenséget fog találni s talán ki lehet majd használni a mi tótjaink között. Pontosan összefügg ez a perginei raktárkezelő magatartásával – a csehek dolgoznak ellenünk! Ezzel szemben az eset azt is megmutatta, hogy a mi nem magyar ajkú legénységünk is hű magyar. Hogy minden izgatástól mennyire távol áll, azt megmutatta az, hogy a Vulkánból ideutazás alatt egyetlenegy szökevényünk nem volt. Két emberünk elmaradt ugyan az úton, de még az utazás alatt utóírték személyvonaton.

Létszám az induláskor: 22 tisztt, 546 ember, 8 nehéz és 2 kézi géppuska; harcos puska csak 265. Az itt levőkön kívül 4 tisztt 77 fő szabdságon, 4 tisztt és 168 fő vezényelve van; így az összes létszám tulajdonképpen 30 tisztt 791 ember.

Vezényelve vannak:	tisztt	legség
5. szd. kgp. szakasza a rohamzljnál	1	29
gp. tanfolyamban	1	53
gáz	1	1
kaszáló különítmény Vulkánban	-	13
hadosztályvonatnál	-	6
hadosztálynál tábori csendőr	1	10
ezredküldönc	-	1
szénégető	-	11
bevásárol	-	1
vizőrség hadtápljznál	-	2
pék hadosztálynál	-	1
vonatnál	-	32
galambász	-	1
árkász századnál	-	1
hadosztálynál megfigyelő	-	1
repülő tanfolyamban	-	5

Összesen 4 tisztt 168 ember.

20^h 30-kor indultunk a táborból, azon az úton, amelyiken szemre-vételezni voltam kocsin. De akkor por volt, most pedig feneketlen sár. Pedig nem is rosszak ezek az utak, de olyan forgalom van rajtuk, hogy esőben az autók mindjárt tönkreteszik. Éppen holdtölte van, egész világosan látszott a körülöttünk levő terep. Fantasztikusan rajzolódtak a félhomályba a Marcesina – egy magános kápolna

31. tábla

Barricata tabor

Mise Barricatan

Melettaj lődözéhem

Kőbeágygott olasz lődözéhek a Castelgombertón

Kilátás a Melettáról a Héthözség fensíkra

– szertelött falai. Körülöttük tiszta karszt, az esővert sziklák úgy fehérленek ki a kecskelegelőből, mint valami nagy fehér gombák. Megpihenünk mellette, a legénység nehezen viszi a szerelvényt, a hátizsákot, amit 200 töltény húz lefelé. Tovább dagasztottuk a sarrat, folyton újabb és újabb autó-oszlopokkal találkoztunk. Erfy erdőszélén tábla jelzi hadosztályparancsnokságunknak az erdőben levő táborát. Falunak, beépített helynek híre sincs. A Ronchetto völgyben erdőbe kanyarodunk, aztán a gyalogszázadokkal egy hegyi ösvérútnak vágunk; a géppuskák, fogatok a műúton mentek tovább. Jó óra kapaszkodás a meredek völgyben, és fenn vagyunk a műút melletti konyhatelepen. Erdős szakadéokban van, védve a repülőket betekintése elől. Bevártuk a zászlóalj lóval bíró részeit; velünk van a géppuska 24 lóval, két kézigéppuskás-, egy segélyhely-, egy tiszt étkezde kocsis az én podgyásztaligám. Éppen éjfél lett, mire félórával utánunk ezek is beérkeztek. Ló, kocsis a konyhatelepen maradt vissza, ahol átvettük a felváltandó I. zászlóalj 3 mozgókonyháját, 20 italhordóját, 4 vízhordó kocsiját, máhás állatokat és a lószerrrel teli lőszeres kocsikat.

A századokkal tovább jöttünk. Én a zljparancsnokságnak a Meletta E. lejtőjén levő földözékeinél maradtam, a századokat küldöncök vezették a felváltandó szakaszokba.

Szeptember 4. A századok reggel 5 órára foglalták el helyüket. A felváltás alatt teljes csend volt.

Az 1824 m magas Monte Melettán, az ellenség felé nyúló hosszú kopasz sziklagerincen vagyunk. Földözékem hatalmas gombaforma sziklához lapuló deszkabódé (32. tábla), meredek pályájú lövedék ellen védve nincs; ugyanilyenek a törzs pajtái is. Mögöttünk egy magánálló nagy sziklagomba belseje kifúrva természetalkotott nyílásával pompás olasz gp. állás lehetett.

Hat kilométerre vagyunk a Sasso Rosso első vonala mögött, előttem majd két km-re a Meletta és Miela tetőkön vonulnak a zászlóalj állásai. Két vonal van, a II/a. és II/b. A hátsó b. vonal összefüggő árok, Nem valami kitűnő, kilövése sok kívánni valót hagy hátra, de azért meglehetősen. Jobbszárnyon a 6. század vonala orrszerűen előregorva követi a Meletta gerincét, a Spielt; megszállva csak a NY-nak (kifelé) néző része van. Középen – a Spiel és Miela közti nyeregben – a 7. század a Mieláig terjeszkedik, bal-szárnyon a 8. szd. a Mielátólkeletre a Val Vecchio felé nyúló gerin-

cet tartja megszállva. A Miela tetején egy olasz zárt támpont van, de fronttal É, felé; hátsó oldala, amit használhatnánk, elég gyöngye s így csak egy járőr tartja fel benne a két század közt az összekötést, A vonal hossza csaknem 3 km, így az elől levő 160 puska csak az akadályoldaldalzó helyeket szállhatja meg. Ez a hátsó állás különben csak elhelyezésül szolgál (ugyan semmi időjárás ellen óvó berendezése nincs, a sátorlap csak, ami véd); harc esetén az átlag fél km-el előbb levő II. a, vonalat kell megszállani; ez azonban még nem kész, sőt néhol még kitűzve sincs,

A géppuskák el vannak osztva a századok között; a fél gp, szd. 4 puskával tartalékban van a Meletta tető mögött, pár száz lépésre az én álláspontom előtt. Az 5. század hozzám közel a Castelgomberto mögött tartalék; egész nap a többi századdal együtt az a. vonal építésén dolgozik. Balszomszédunk a Vecchio völgyön túl az a. vonal meghosszabbításában a 9/II, zászlóalj, jobbszomszédunk a Meletta Garobión a 10/II., amit tőlünk a Miela völgy sziklahasadéka választ el,

Állásunk könnyű; csak tartalék s e mellett a tartalékvonalat építő munkásosztag vagyunk. Megszállva tartjuk azt a vonalat, amit védeni kell, ha az ellenség áttörné az előllevő dandár vonalát, Az állás rendkívül érdekes. Ezek a sziklahegyek már maguk is valóságos várat alkotnak, amit az olaszok a teljesen körülrzárt Vecchio völgy körül zárt támponttá építettek ki, NY-ról a Meletta, É-on a Castelgomberto-Tondarecche, K-en és délen a Miela-Spiel alkoták a bevehetetlen erőd körvonalát, A főirányban levő Meletta s Castelgomberto sziklatetején egymás mellett sorakoznak a sziklagombák; lávaközetek, amelyekbe mély Összefüggő árkokat robbantottak, hasonló összekötő árkokkal hátrafelé (32. tábla). Az állás előtt úgy esik a meredek sziklafal, hogy az árokból pásztázott előterepen egy egér se közelítheti meg, a géppuskák a kivájt sziklagombákból közélről is alig felismerhető lőréséken szórhatják le az egész előterepet. A vízellátásra nagyszabású vízvezetéki csőhálózat vezet mindenfelé, szóval olyan erős volt ez a vár, hogy akkor is megtámadhatatlanul ugrott ki az olasz vonalból, mikor annak többi része már Asiagon túl s a Brenta mellett is messze viaszorult.

Délelőtt a Melettán a 6. századot s az ottlevő tüzér figyelőt néztem meg, aztán a 7. századot. Déle már leszállt a köd, az egész Meletta környék felhőbe borult. Délután a konyhákat néztem meg

és a tartalék helyét. Erdőben, fedve vannak, az elhelyezésük is tűrhető. Hozzájuk közel az országút mellett egy 30 és feles üteg van» olyan jól leplezve, hogy nem látszik belőle semmi sem. Amerre csak jár az ember, mindenütt talál egy-egy elrejtett üteget, vagy rejtett táborhelyet, A konyhához közel a szomszéd hadosztály egy százas új ezredének (133?) egy zászlóalja táborozik,

A 6. szd. előtt a Melettán egy lelőtt repülőgép roncsai fekszenek. Motorja leszerelve, olyan mint egy óriás madár csontváza.

Szeptember 5. Reggel ötkor Asiagotól és a Sisemolról erős lövegűz hallik; ott mindig van valami, Alig küldtünk el a minap Assiagohoz négy kadétot,, Legezáról már harmadnap itt volt a halotti kivonat. Már az állásba kimenet közben elesett,

Dél előtt derült idő. Folyton járnak az olasz repülők, mivel szemben saját repülőt csak egyet láttunk. Roppant nehéz dolguk lehet az olaszok nyomasztó légi túlsúlya miatt. Egy Capronival szemben, amit 3-4 kis gép kísér, mit is kezdhet egy vadász repülőnk?!

Szeptember 6. A Galliót már reggel erősen lövik. Ötkor Asiago s a Gallio közt saját pergőtűz hallatszik, néha olasz is vegyül belé. Félhatkor mindkét részről leghevesebb pergőtűz, amelyben csak néha van egy-két másodperces szünet. Negyedétkor megszűnik a pergőtűz, csak a hátam mögül lő szakadatlanul egy kiskaliberű; úgy látszik, a szomszéd 101-esek felé. A Sisemolon lehetett valami vállalkozás: a 6. századhoz a Sisemolról három lángvető lángja látszott, amit géppuska és kézigránátharc kísért, puskalövés alig is esett, A b. szdhoz is becsapott egynehány gránát. Csak kisebb vállalkozás lehetett, és mennyi tüzérségi lőszer kell az ilyesmihez is! A Barricatáról vezető út mentén levő nagy lőszerraktárakba állandóan hordják a lőszert a drótkötélpálya állomásról. Egy pár méter terület elfoglalása, egy tábori Örs előbbrevitele az emberélet és vér mellett micsoda pénzbe kerül?!

A hátam mögötti kis üteg ebéd után is folyton lő. Ablakomból – ha köd nincs, illetve felhőben nem vagyunk pompás kilátás nyílik Barricatára s azon túl a Dolomitok felé (32. tábla). A Címa d'Asta majd 3000 méteres hóteteje 30 km-ről úgy látszik ide, mintha itt volna Barricata mögött; a tiszta levegőben olyan sötétkék, hogy a nagy távolság nem is érvényesül. Közbul a barricatai plató olyan, mint egy nagy tányér fenéke. Délután ziva-

tar vonult el Barricata fölött. Nálunk csak kis eső volt, de a fensíkot végigseperték a fellegek. Látszott, hogy Barricatán zuhog az eső, míg a fellegek felett tiszta kéken ragyogott az ég, át lehetett látni felettük a Dolomitok felé, A zivatar után kiderült és olyan tiszta volt a levegő, amilyen az alföldön talán soha nem is lehet– A Cima d'Astán jól lehetett látni az erdőhatárokat, a barricatai táborban pedig 7 km-ről – távcsővel – a járkáló embereket is (az oda vezető utak a fényképen is látszanak),

A másik irányban, D. felé a Melettán levő tüzérfigyelő 15-ös triéderével belátni az egész Emiliát, Igaz, hogy azt is többnyire köd üli meg, de tiszta időben meg lehet ismerni Bassanót, Vicenzát; látni a Pó síkságon lassan, hernyóként tovacúszerű vasúti vonatokat; számtalan kis várost Treviso, Pádua körül; a vizeket, kanyargó folyókat, csatornákat, sőt majd száz kilométerről Velencét, Tisztán meg lehet ismerni a lagunán át vezető hosszú vasúti hidat. Az Adria kék tükre úgy csillog, mint egy fénylő selyem szövet.

Az ezredparancsnok gáztanfolyamba megy, én fogom helyettesíteni, A zászlóaljamat Schwank szds, veszi át, este ki is érkezett.

Szeptember 7. Reggel kijött a hadosztály műszaki főnöke, Eisenbach alezredes, Máté szds. és Uriel vk, alezredes, az 5. hadosztály vk, főnöke. Az újonnan építendő II, a, vonalat kellett volna megállapítani, amiből a 6., 7. századok előtt még csak egy pár karó jelzi, hogy hol tervezte valaki. Amint a Mielára értünk, felszállt a köd, kiderült, és ami ritkán esik meg, nagyon jól lehetett látni a Grappatói a Sisemolig az összes állásokat. Szinte elbűvölve néztük a remek képet; az olasz állások fölött a napfényben nyolc ezüstös kötétt léggömb csillogott. Teljes csend volt, de alig tíz percre tartott a varázs. Alig mondtam, hogy menjünk le a hegyről, és alig értünk le az alatta levő 8. szd. földözékeibe, már szálltak felettünk az olasz repülőök és egymást követte a sok olasz gránát, A 8– századnál szorultunk, A vendégek azonban nem soká bírták a dicsőséget, iparkodtak hazajutni, rám bízták a II, a, vonalat. Végignéztem a 8. szd. vonalát, mindenütt paklizva a húségesen követő olasz gránátokat. Sokáig néztem Primolano erődéit, a Marmolata hófedett csúcsait s az olasz repülőrajokat. Még dél felé se szűnt a gránátózás. Leszaladtam hát a fedett Vecchio völgybe, de oda is követtek a sráonelek. Az olaszoknak ugyan bővíben lehet a lőszerük, nem sajnálták reá. Bizonyára felismerték a törzstiszti szemrevételezést és követtek a lö-

vesékkal mindenhová, Amint a Melettához, a géppuskás szdhoz értem, oda kaptuk a gránátokat. Csak délután értem haza, de a tűz estig tartott szüntelen.

Délután mindent átadtam Schwanknak,

Szeptember 8. Délelőtt indultam Barricatára kocsin. Mindjárt a konyhákön túl a hadtestparancsnokkal találkoztam; jelentkeztem nála, de csak az útépitést nézte meg, jöhettem tovább, Rengeteg az, amennyi utat itt csak a fensíkon építünk; odahaza elég volna tíz vármegyének is, A barricatai úton van egy 8 m mély, hosszú, sziklábarobbantott bevágás; micsoda munka volt csak az maga! Micsoda óriási munkát végez itt a hadsereg, hogy elláthassa az elől harcoló embereit; micsoda munkát végeznek azok is! Micsoda óriási vagyón, érték fekszik a hadsereg szükségleteiben és a háború rombolásaiban! Elpusztult városok, hidak, vasutak; fegyverek, lőszer, földözékek. épületek, amik másra nem lesznek használhatók. Micsoda érték az improduktív munkaerő. Mi mindent lehetne ezzel a kultúra, a haladás, jólét céljaiba beállítani! Előremenő csapatokkal találkoztam; görnyedve dagasztják a feneketlen sarat! Micsoda fáradságot visel el az is, aki az ellenséggel nem is áll szemben közvetlenül, aki a harcolóknak az ételt, lőszert, vizet és más szükségleteit szállítja ki. Szinte restellem magam, hogy kocsin ülök, pedig hát én is ugyanígy gázoltam a zászlóalj élén – de akkor nem láttam sem őket se magamat. Micsoda pazarlás a háború emberben, fájdalomban, szenvedésben és emberalkotta értékekben – és mégis *kell!* szükség van reá; olyan, mint az egyes ember életében a perköltség, orvosi gyógykezelés, amit nem szabad kímélni, ki kell teremteni, mert különben még sokkal nagyobb kár származik, A háború, ha sokba is kerül, jó befektetés annak, aki igaz úton jár. Olyan mint a termőföld televénynyé tétele; utána jobban terem, A háború is a felvirágzás útja lehet; de a tönkremenésé, ha ész és számítás nélkül lehetetlenre válkockunk.

Ebédidőben értem Barricatára, ahol most úri módon, a tiszta rendes csinos ezredparancsnoki szobában helyezkedtem el– Mindjárt délután meg is fürödtem, ezúttal nem zavartak meg az olaszok gránátjai.

Szeptember 9. Az előllevő dandárt legközelebbi napokban fel fogjuk váltani, A 10-esek mennek első vonalba, mi váltjuk fel a II-ikat. Ma kinn voltam Kösztlerral és Stubnával (I. zlj. és műszaki

szd. parancsnokok) tájékozódni.

Szeptember 10. Ma Klinda (III. zljparnok) szemrevételezett két század- és géppuskás parancsnokával; jobbszárnyon Ágoston fhgy- az I. zljtől, Tittel balra a 40. hadosztály mögött a Tondarechén tájékozódott. Kinn voltak még az éllemezőtiszt, a kis Baka y doktor és a műszaki századparancsnok is.

Szeptember 11. Megjött a felváltási parancs; 14-én este előremegyünk, A tartalékokat előre kell tolni, mert az ellenség 12-15. között általános támadást tervez.

Délelőtt Häuser ezredes, az új dandárparancsnok (Oaubner hadosztályparancsnok lett) szemlét tartott a csereszázad fölött. Ez is új valami. Mind kevesebb lesz az emberanyagunk, már a 17 évesek vannak kiképzés alatt, nincs miből pótolni a fogyatékokat. Viszont mind több embert kell hazaküldeni, akiknek munkáját otthon nélkülözni nem lehet; vasutasok, bányászok, fémmunkások stb. és olyan földművesek mennek haza, akiknek földjét nincs kinek megművelni. Az eddig a vonatoknál kocsisoknak stb, használt idős, 50 éven felüli emberekből kell kiválogatni a frontszolgálatra alkalmasokat.

Szabadságom engedélyezve van, kezdetét a hadosztály határozza meg. Az ezredparancsnok e hó végén vonul be a tanfolyamból, akkor talán hazamehetek.

Szeptember 12. Megint olyasmit kellett megélni, amin megáll az ember esze. Tegnap este korán lefeküdtem, esett az eső, kinnt koromsötét volt, EgyszerSak hallom, hogy egy csapat menetel az ablak alatt és ütemesen kiabálják, hogy: „Nem megyünk” – „Kenyeret!” – „Bakancsot!” – „Ruhát adjanak!” – „Vigyenek haza!” Kórusban kiáltották, énekelték, rendezve, összetanulva, összebeszélve – egy Asiago felé menetelő honvéd menetzászlóalj emberei. Magyarok voltak, székely honvédek! Tényleges tiszt nem volt velük, csak tartalékosok. Hát így vagyunk?! Hová lett a fegyelem? Hiszen ez már nem messze van attól, ami a sólyomtári muszkák harc-abbaha gyása volt! Mint mikor a szocialisták tüntető menetre vonultak vörös zászlók alatt. Hogy fognak ezek harcolni? Micsoda szellemet visznek a romlatlan frontbeliek közé? Hála Istennek, hogy nálunk az ezredben ilyesmi nincs, de ki tudta, meddig? Hiszen azt is hallottam a minap, hogy közel hozzánk egy magyar ezred második vonalban levő csapatai, mikor látták, hogy milyen kitűnő kosztot visznek

mellettük egy cseh ezrednek, azt mondták, hogy hazamennek, ha olyan kosztot nem adnak nekik is. E tekintetben szerencsések voltunk a rekvirálással; szerencsénk, hogy ennivalóval jól megrakva jöttünk ide s az itteni hadtápadaghoz minden nap pótlékot adhatunk..

Szeptember 13. Egész nap igen sok repülő, erős ágyúzó.

Szeptember 14. Éjjel fagyott, reggelre nagy volt a dér. Délelőtt a szokottnál is élénkebb repülőtevékenység; hét gépből álló rajt is láttunk Barricata fölött.

Este indulni kellett volna a felváltásra. Minden útrakész volt, mikor a hadosztálytól telefonparancs jött, hogy: „Utánszállítás elmarad.” Utánszállítás a mostani felváltás fedőneve, s így a felváltás elmarad, mert a szomszéd hadosztálynál a Brenta mellett támadnak az olaszok. De úgy látszik, nálunk is készül valami. Nagy lőszerszállítás van a front felé, megtöltik az előllevő raktárakat s érmekek a lőszerszállításnak 16-ára be kell fejeződnie. Az olasz repülők is olyértelmű röpcédulákat dobtak le, hogy két nap múlva támadni fognak, lássuk el magunkat két napi élelemmel. Melyik fél előzi meg a másikat?

Szeptember 15. Hajnalban másfél óra hosszat olyan általános és heves volt a pergőtűz, amilyen még nem volt, mióta itt vagyunk. Délelőtt a hadosztálytól Röder vk. százados a hadbiztossal megnézte a legénység ruházatát; itt is ebédeltek.

Ma megint szép idő, megint rengeteg repülő, hetes rajok is. Mint halljuk, a hajnali tüzelés onnan volt, hogy a tőlünk balra levő 40. honvéd hadosztály vissza akarta foglalni az olaszok által tegnap hajnalban elfoglalt tábori Örs helyét. (A vállalkozás nem sikerült, valamivel hátrább veszik a vonalat.

A másik nagy tűz a Col del Rossoról a 101-esek ellen volt. Az olasz a frenzela völgyben sikertelenül támadott,

Szeptember 16. Délben Szidon örgy. bevonult szabadságáról, átvette az I. zljat. Egész nap derült idő.

Meg volt a tegnapelőtt elmaradt felváltás. A zászlóaljnak önállóan mentek szakaszaikba. Én az ezredtörzsszel délután kocsin indultam Barricatáról a Tondarecche É. oldalán, a Sasso Rossora vezető úttól ezer lépésre levő új helyemre (44. vázlat). Fenyőerdőben, elég primitív, gerendából összerótt házban lakunk. Szobám pici, kályhája nincs, az ablakon csak egy szemem van üveg, a hídláspadló folyton dübörög a folyosón járók lépteit alatt. Mellettem a

páter, szemben a Császár s a többiek szobácskája van, A legénység deszkafélszerekben lakik. Ma kezdődött a téli (rendes) időszámítás.

Szeptember 17. Az első éjjel csendes volt, csak a Grappa felől hallatszott ágyúzás; hajnalban hozzánk is jutott néhány gránát. Nappal sok repülő járt; betekintésük ellen a fák óvnak ugyan, de elárul a füst, úgy látszik tudják, hogy itt van valami és be vannak löve ránk, mert délután megint kaptunk vagy 15 gránátot Asiago felől, Kavernánk nincs, de megkezdtem építeni, A hegy tiszta mészsíklából áll, a kavernaásás csákánnyal, köfüró nélkül is jól halad. Sokat ásni nem is kell, mert a meredek hegyoldal maga is sokat véd. Az étkezdeink egyelőre a nyári fenyőlomb-lugas,

Az ezred elosztása (44. vázlat):

II. zászlóalj (Schwank) régi helyén a Melettán maradt;

III. zászlóalj (Klinda) ugyancsak II. vonalban a II-től balra a Tondarecche-Badenecche-Gavelán át le a Gadena völgyszakadék-ig Alcssival szemben;

I. zászlóalj dandártartalék (45. vázlat), és pedig Szídon a 2. és 3. századdal Tessar di sopra-nál, 4. szd. mögötte Pubelnél;

1. szd. (Ágoston fhgy.) a fél gp. szddal „varrat tartalék*! a saját és a jobbszomszéd 5. hadosztály érintkező szárnyai mögött a Val Pianaban, a Frenzela szakadék fölött;

fél I. gp. század szintén varrat tartalék a balszomszéd 40. hadosztály jobbszárnya mögött a Col Tonderen (Hilmer hgy. és Kajtor tiszthelyettes) (43. vázlat);

műszaki század az 1. vonalban a Sasso Rosson levő 10. ezrednél dolgozik.

Így velem itt nincs más, csak a telefonisták és az ezred rohamszakasza (Szíta tiszthelyettes).

Szeptember 18. Derült szép idő, sok repülő, Felettünk egy saját üteg sokat okoskodik, mire mi is sokat kapunk.

Szeptember 19. Óriási ágyúzásra ébredünk; Asiago felől több mint 200 nehéz lövés huhog felettünk az ütegek felé. Egy gránát közelünkben vág be, öt emberünk megsebesül. Csak úgy bőgnek felettünk a nehéz 28-asok. A zászlóaljakat is lövik, azok is sebesülteket jelentenek, a II. zljnál két ló elesett. S ez így tart egész nap és este is. De az ilyesmit itt hátul nem is vesszük tragikusan, nem nekünk szól, véletlen, olyan, mint a villámcsapás, alig lehet védekezni ellene. Egy hirtelen elnémulás, összenézés, cifra káromkodás

– ez mindenkinek kijár! – és folyik az élet mint rendesen. Csak éjfél felé állt be a csend.

Szeptember 20. Éjjel a II. zászlóalj a Melettán a 9/II. váltotta fel. Az én II. zljam – amit Schwanktól most megint Köszler vett át – közelembre a Tondarecche É. lejtőjére költözött (44. vázlat), felváltotta a 9. ezred futárvonálát a hadosztályparancsnokság és a vonalban levő 10. ezred között.

Ma egy különös hadsereg főparancsnoksági rendelet érkezett „Stimmung an der Front” címen. Be kell jelenteni – őszintén – a csapatok állapotát, hangulatát és harckészségét. Megírtam, hogy nálunk minden rendben van, fegyelem, rend a régi, érintetlen; az ezred – tiszt és legénység – feltétlen megbízható – most! Ellátásunk az otthonról hozott pótlékokkal eddig kifogástalan volt, de ez nem tart soká. És ha az ellátás megromlana s azok a bomlasztó tünetek, amiket más csapatoknál már úgy magam, mint bizonyára a legénység is észrevett s valószínűleg hallott még másokat is – ha ezek a tünetek valahol kirobbanásra vezetnének, úgy a következményeket előrelátni nem lehet. Erre a jelentésre való felszólítás még nagyobb hatást tett rám, mint az amiket láttam; azt mutatja, hogy már sok olyasmi történhetett, amit mi nem tudunk.

De kaptunk más valamit is; egy „Leszerelési tervezet”-et, k. u. k. német nyelvű szolgálati könyvet, ami a leszerelésről, a hadiállapotról a békelétszámra való átmenetre tartalmaz utasításokat. A leszerelés elég komplikáltnak ígérkezik; sokáig fog tartani, míg a harctérről minden csapat hazaér, aztán minden ember az otthonába jut. De nem ez a fontos; hanem az, hogy legfelsőbb helyen is gyökeret vert a gondolat, hogy véget kell vetni a háborúnak. És így remélni lehet, hogy annak előbb utóbb csakugyan vége lesz.

Csak ez a Stimmung an der Front! A fegyelem felbomlásával összeomlott a hatalmas orosz hadsereg, vele talán az egész orosz birodalom. Hallatlan, amit a hazakerülő hadifoglyok beszélnek. Pokol lehet ott, első sorban a tényleges tiszteknek. Nem tetszett nekem a Sóllyomtáron az a rumos propaganda; nem jó a szomszédban felgyújtani a házfődelet! . . .

Vagy csak az én pesszimizmusom láttat velem ilyen sötét képeket? Iparkodom a dolog másik oldalát nézni: nemzeti aspirációink teljesevé ígérkezik; magyar nyelv a hadseregben, magyar ezredek, magyar hadsereg? Az Utasításban van egy tervezet arról, hogy né-

met mintára miként fogjuk a hadsereg életébe bevonni a tartalékos tiszteket; tisztii kaszinói élet, tartalékosok részvétele a helyörségi gyakorlatokon stb_M mind olyan szép jövőt ígérő gondolatok! Önálló Magyarország, tiszta perszonál unió?

Nagy időket éltünk, még nagyobbak következnek?

Szeptember 21. Egész nap borús idő, ennélfogva csend. Tegnap Tomcsányi hgy, 235 fő pótlást hozott a kiképző csoporttól, amiből a II. zászlóalj 107 embert kapott (már 12-én 48-at). Lányik hgy, egy szakasszal felváltotta a Col Tonderen a 9. ezredbeli géppuskafedezet szakaszt.

Az éjjel erős reumás fájdalmaim voltak, különben már napok óta mindenképen nem jól érzem magamat.

Az egész nap szokatlanul erős tűz délután sokszor pergőtűzzé fokozódott. Alighanem készül valami, sok minden olyan titokzatos. Shvoy szds. hadoszt. vk. főnök már tegnap mondta, hogy holnap kijön hozzám. Ma Nyékhegyivel (9. ezredparnok) volt bizalmas beszéde Barricátán. A II. zászlóalj mellé az éjjel egy 5. hadosztálybeli rohamzászlóalj is előrejött.

Szeptember 23. Pergőtűz a Sisemolon. Reggel borult, csend. Délután és este esik, sőt többször zivataros dörgés, Shvoy nem jött ki,

Szeptember 24. Hajnalban egész közel vágott be néhány 15-ös és 28-as gránát. Egész nap esik.

Szeptember 25. Derült meleg. Határozottan beteg vagyok.

Szeptember 26. Holnap reggel egy tiszteket kell küldeni a hadosztályhoz fontos parancsokért.

Szeptember 27. Rissa hgy. 9 órára meghozta a hadosztály titkos rendeletét, Megint egy új meglepetés! Az van a rendeletben, hogy a csehek nemzeti védszentjük napján, szept. 29-én egy olasz általános támadással együtt meg akarnák támadni a magasabb parancsnokságokat és a lőszerraktárakat, tehát ezeket biztosítani kell. Kissé valószínűtlennek látszik ugyan a dolog, de minden eshetőségre mégis meg kell tenni az intézkedéseket, A hadosztályparancsnoksággal egy szakaszom megy biztosítani, nálam itt van a Szita rohamszakasza. A konyhához is megy egy szakasz. Ezt a cseh összeesküvés! tervről szóló rendeletet nem a parancsnokságok kapták, hanem csak a magyar vagy osztrák-német parancsnokok; csehek, még magasabb parancsnokok sem szerezhettek róla tudomást. Én a zászló-

aljaknak kiadott parancsomban csak az olasz támadási tervről szóltam, a cseheket illető részt a parancsnok személyére szóló s azonnal visszatérj esztendő levélben közöltem.

Délután telefonparancs jött a hadosztálytól, hogy azonnal induljak a II. zászlóaljjal hadosztálytartalékul a 10. ezred balszárnya mögé, a Cestona völgybe. Rendeltetési helyemre az útközbe eső dandárparancsnokság által kirendelendő küldönc vezet.

Este 19h-kor indultunk az ezredparancsnokságtól, ahol az iroda, konyha stb. visszamaradt. A dandárhoz vezető gyalogösvényen mentünk (44. vázlat), Köszler a II. zászlóaljjal az ösvénymenti táborhelyen csatlakozott. A dandárnál megkaptuk a küldöncöt, aki a Valstagnai műúton, Lazaretti-Carpenedin át vezetett tovább. Az út első részén, a Tondarecche-Bandenecche keleti oldalán fedve voltunk. De amint az út a hegy déli oldalára kanyarodik, ezt a részt már látják és kis szünetekkel egész éjjel fényszórózzák és lövik az olaszok. Éppen világítottak; megálltunk az útkanyarulat előtt (44. vázlatom „X”), megvártam, míg a fényszórózás és a tűz véget ért. Amint sötét lett, sietve indultunk le a szerpentinán, De amint a szerpentina középső, visszahajló részére értünk, kigyúltak a fényszórók – mindenképpen ahol volt, abban a pillanatban lefeküdt és mozdulatlan maradt (44. vázlaton „Y”), Én a zászlóalj élén egy útszéli nagy kőhöz – félméteres lehetett – kuporodtam. A fénykévével együtt megindultak a gránátok is, kis- és nagykaliberek csapkodtak az út körül. János mellém húzódott és – úgy mint a zaborzei sebesült – félig kiszorított a földözékem mögül. Mit csináljak? Nézem a szembenlevő Alessi nappali fényben vakító oldalát és rágyújtok. Bezzeg nekem állt Császár és a törzs, hogy ne szíj jak, mert meglátják az olaszok. Az ember szorult pillanatában mindent túloz: hogy lehetne látni a fénykévében, 5-6 km-ről egy cigaretta tűzét? De megtettem a kedvükért. A legénység? Az emberi természet alkalmazkodik a viszonyok követelményeihez. Egyszerűen *el kell bírni* a terheket, s a teherbíró képesség odáig nyúlik, ameddig a teher. A legénység itt is éppúgy viselkedett, mint mondjuk egy nehéz gyakorlaton. Befelé biztosan nagyokat káromkodott, kifelé hallgatott és keményen odalapult a földre, mintha belé akarná fúrni magát. Azt nagyon jól megértették, hogy mozogni nem szabad; dehogyan mozdult volna csak egyik is. Különbösen érdekes, hogy miután itt nem harc volt, hanem *csak ágyúzás*, az ilyesmi nem is teszi az em-

berre azt a benyomást, mint az igazi harccselekmény, egy támadás, vagy támadás elleni védekezés. Ez nem állandó, a helyzetet pro vagy kontra befolyásolandó, hanem csak személyre szóló pillanatnyi hatással van az emberre, mert nincs ellenség, nincs szembenálló ember; az messze van, és romboló gépének hatása rám nézve csak véletlenes múlik. Az egész itt csak múló epizód, nem tartós veszedelem.

Míg a szerpentinen lapulunk, két vízhordó lajtos kocsí ért utól. Öreg népfelkelő kocsisai nem respektálják a gránátokat – szokva vannak hozzá – s mintha odahaza szüretkor mustot fuvaroznának hazafelé, agyarukon a kispipával gubbasztanak a hordók előtt, és noszogatják a sárban dagasztó lovakat. Meg akarom őket állítani. Még meg sem álltak, előttünk tíz lépésről mindakét kocsis nyargal visszafelé: mind a négy ló elnyúlt az úton; beléjük vágott egy gránát: a lajtokból kifolyt a víz, egy-két zászlóalj szomjasan marad . . .

Nézem tovább a fényárban úszó hegyoldalt. Gránátlyukak egymás mellett, nincs gránátseb nélkül egy sátorlapnyi hely, Két-három gödör is nyílik egyből, egy nagyban néhol két-három kicsi. Lazza-retti csak kőhalom, nincs belőle egyetlen darabka fal. Egy kaverna-féle lyuk van az út mellett, utászok laknak benne. Nappal alusznak, éjjel a tűzszünetek alatt előbújnak és kijavítják a gránátlyukaktól gödrössé lett utat, Egész éjjel járni kell rajta az autóknak, kocsiknak, vizes lajtoknak; itt viszik a Sasso Rosso összes csapatainak az egész napi szükségletet, itt ahol nappal járni még a madárnak se lehet.

Egy jó negyedóra telt belé, mire a fényszóró elállt, sietni kell tovább, De hol a kalauz, aki egyedül tudja az utat és azt, hogy hová kell mennünk? Keressük, nincs sehol, már azt hittük, hogy elesett. Végre előkerült, az alsó szerpentinre futott a gránátok elől. Feltűrt kötengeren megyünk tovább. Bukdácsolunk, mert a sok esőtől átázott agyagban hol kicsúszik alólunk a kő, hol bokáig süllyedünk. De mégis sietünk, a küldönc erősen siettet, ismerős itt és tudja, hogy megint jön a fényszóró s ezt az útrészt a legjobban lövik, Carpenediből még azt se lehet megismerni, hogy ház vagy utca hol volt valamikor.

Carpenedin túl balra (K.) fordulva erdőbe értünk, ami a fénykéve elől fed legalább. De én már teljesen kimerültem. A többiek sürgetésére szedem ugyan a lábaimat, de már alig bírom. Este tíz

után értük el a 10. ezred 11. szdparancsnokság helyét (44. vázlat). A zászlóalj a fenyőerdő avarjában, kis völgyben helyezkedik el, ahol nem jár a gránát, én pedig a törzzsel a szdparancsnokság kis házikójában találok helyet. A fáradságtól kimerülve a fűtött szobácska fojtott melege megszedített egy kicsit, de a görögdinnye s a bor, amivel a házigazda Weisz fhgy. megkínált, hamar magamhoz hozott.

Szeptember 28. A kis Cestona völgy torkolatánál vagyunk, ott, ahol az a Val Gadena-ba, a Brenta mellékvölgyébe ér. Magunkfajta magyar ember otthon nem láthat ilyet: a Gadena kb. négyszáz lépés széles és ugyanolyan mély sziklaárok, majdnem függélyes kőfalakkal, az ember szédül ha belenéz. Túlsó oldalán az Alessi hegyoldala sűrű gránátlyukaival olyan, mintha himlőtől volna ragyás. Alessin túl látszik a primolanói út, a Tonderről és Lisserről idelátشانak Primolano erődei (43. vázlat).

A tízesek első vonala előttünk ezer lépésre megy át a Gadena völgyen a Sasso Rossoról az Alessi D, sarkára, ami már a 40. hadosztályhoz tartozik. Nekem a hadosztálytartalékkal a Gadena közeliben kell maradni. Tiszti figyelőt küldök Carpenedi felé egy rókalyukhoz, küldöncöt a dandártartalékhoz, és kettőt a 10/III zászlóaljhoz (Missik szds. Ghelleren). Feladatom az esetleg betört ellenséget ellentámadással visszavetni, legrosszabb esetben a Cestona torkollattól Oro-n és Ghelleren át Foza felé húzódó vonalat tartani; jobbszárnyam a Val Vecchionál lenne, hol jobbra a dandártartalék (16/1.) csatlakozna. Kösztlerral megbeszélem az ellentámadás lehetőségeit, ő pedig a századparancsnokokkal szemrevételezi az esetleges védővonalat.

Egész nap borult, esős idő; nincs se repülő, se tűz.

Szidon 40 fokos lázzal (járvány itt az influenza) a hadosztály e. ü. intézetbe ment. Helyettesítésére a hadosztály Schwankot küldte ki; telefonon beszéltem meg vele az esetleges ellentámadásban való együttműködést, hangsúlyozva úgy neki mint Kösztlernek. hogy az alparancsnokok öntevékenysége lesz a legfontosabb.

A Cestona torkolat közelében egy tűzércsoport parancsnokság földözéke van. Ez aztán földözék! Tágas barlang a Gadena-szaka-dék felső peremén, ötven méter magas sziklafal tövében. Csak előfalat és belül válaszfalat kellett húzni és kész volt a kétszobás legbiztosabb palota. Meghívtak, ideköltöztem Császárral s innen aztán nyugodtan lehet nézni, amint a szemben levő Alessit lövik. Nem

tudom mit lönek rajta, nincs ott egy ház, fa, bokor, út, árok, egy lelket se látok sehol, üres az egész gránátlyukakkal tele csupasz kopár golyófogó,

A tüzérparancsnokkal szemben majd elszóltam magam. Kérem, – az is alezredes – hogy közvetlen támadás ellen miként biztosította magát? A segédtsíztje int, hogy ne beszéljek. Később négyszemközt mondta el, hogy parancsnoka cseh, a titkos intézkedésről semmit se tud; azt ő – a magyar segédtsízt – kapta meg és ő biztosít a parancsnok tudtán kívül. Szomorú, hogy ilyesmi igaz is lehet.

Ha holnap semmi se történik, a II. zászlóaljjal visszamehetek a Fondarecche mögé.

Szeptember 29. Nem történt semmi se, csak az Alessin zúgott a gránát. Valóságos tűzijáték volt a sok robbanás; úgy visszhangzott tőlük a Gadena völgy, hogy a saját szavunkat is alig lehetett hallani.

Szeptember 30. Szakad az eső. Délelőtt tízkor Shvoy telefonál, hogy a II. zászlóaljjal menjek vissza a Tondarecchére.

Délben indulunk. Az eső ugyan elállt, de minden csupa víz, csupa sár. Nem a Lazaretti szerpentinán megyünk, hanem előbb a Gadena peremén levő ösvényen a tüzérbarlangnál, aztán Steinar mellett egyenesen fel a hegynek, a Badenecche K. oldalán (44. vázlat), Jó darabon erdő takar ugyan, mégis sietni kell, mert az erdő tele van tűzerekkel, erősen lövik, csupa gránátlyukak között megyünk. Elfulladva érek a primolanói műútra Steinar felett; megtaláljuk az úteget, ami mellett el kell mennünk, aztán a küldönc-állomást, ahonnan küldönc vezet tovább. Innen még nehezebb az út. Nincs erdő, a hegyoldal még meredekebb, a sártól, víztől minden csúszós, amennyit kapaszkodunk, majd annyit csúszunk visszafelé. A sok gránátlyuk arra figyelmeztet, – amire a küldönc is biztat – hogy sietni kell, mert csak a köd takar, de ha meglátnak az olaszok, szétlövik a zászlóaljat. Lélekszakadva másszuk hát a hegyet – ilyen nehéz menetem még nem is volt, talán csak amikor az otthagytott állásba kellett visszamenni Pojana Uzului előtt.

Még egy csúnya kapaszkodó, – amire már alig-alig visz fel az erőm – és végre elértük a Tondarecchei műutat, fedve vagyunk. Igaz ugyan, hogy az úton olyan nagy a sár, hogy a csizmám majd benne ragad, de pihenhetünk és félőtkor a tondarecchei táborban

vagyunk. De jó is a földél alatt! szárazba öltözni, mikor odakinnt éppen teljes erővel eredt meg az eső.

Október 1. Bizony a tegnapi kirándulás után olyan csehül érzem magamat, hogy ha szabadságom nem volna, beteget kellene jelentenem. Igaz hogy az idő is olyan végtelen szomorú, egész nap zuhogott az eső.

Október 2. Reggelre leesett az első hó, minden fehér. A II. zászló-ál] ma felváltotta a Tondarecche-Baden ecche második vonalában a III. zljat. A váltás reggel 9 órára kész.

Az ezredparancsnok este Barricatára érkezett.

Október 3. Az ezredparancsnok reggel 9-re kikerkezett. Telefonon jelentjük a hadosztálynak és kérjük, hogy a szabadságomat megkezdhetem é? Válasz nem jön, sem a hadosztályparancsnok, sem a vezérkari főnök nincs odahaza. Ebéd után ismét kérdezem, s akkor mondja Róder, hogy elmehetek. Szabadságom holnaptól 28 nap -f 11 utazási nap, letelik november 11-én.

Előbb még lefordítok egy német utasítást, aztán félháromkor indulok; az országúton várt a kocsí. Annyira nem jól érzem magamat, hogy megkértem a kis Bakay doktort, hogy Pestig kísérjen el.

Mire Barricatán is mindent elrendezve Aveatíra értem, este lett. Grignoba lemenni a gyalogúton éjjel nem szabad, mert sok szerencsétlenség történt már nappal is. Ha csak holnap megyek le, egy napot veszítek. A drótkötélpályát kellett hát választani. Az pedig személyszállításra nincs berendezve, nyitott lóréja csak alacsony szélű deszkalap; valami rettenetes benne – jobbanmondva rajta – félóráig lógni a drótkötélen az ezer méteres mélység felett! Olyan kicsi a lóré, hogy csak szorosan összebújva fértünk el benne Bakayval, János lábunknál a podgyászson kuporodott. Rettenetes utazás! A tartóállvány előtt, ahol a drót nem olyan meredek, lassú a lóré. mintha meg akarna állani; mikor pedig átbukik az állvány felett, a meredekebb drótrészen nekilódul, az az érzés fog el, hogy lezuhanunk. Behunytam a szemem – az utolsó tartótól a földig pláne szabadon lóg a köté, csak a jó Isten tart, ha meg nem feledkezik rólunk . . . Némán vagyunk hosszú ideig, a percek óráknak látszanak. Végre mégis földet értünk és egy órai gyaloglás után este kilenckor Grignoban vagyunk.

A tisztí szállóban – ahol mikor Barricatára felmentünk, alig volt valaki – most annyian vannak, hogy a kantinban alig kapok

helyet. Mind szabadságra mennek és mind politizálnak; elszakadás Ausztriától, önálló Csehország, trializmus, békekötés stb., ilyenek hallatszanak a sűrű füstfelhőben borozók közül. Nekem egy bécsi német azt magyarázza, hogy Magyarország évszázadokon át mindig kizsaratolta Ausztriát! Most sem érti meg, hogy Magyarország nem osztrák koronataromány, amint hogy a németek is mindig csak nevettek azon, hogy mi azt hisszük, hogy Magyarország is éppolyan fele a monarchiának mint Ausztria,

A politikán kívül a drótkötélpályáról is beszélve, most tudtam meg, hogy tilos rajta az utazás, mert gyakran megesik, hogy üzemműzavar miatt a lóré a nyílt pályán megáll és órákon át lóg a völgy felett. A minap is egy tűzérkadét, aki magában utazott, ideges kétségbeesésében föbelötte magát, mert a lóré a levegőben megállt vele. Persze ha mindezt tudom, dehogy is ültem volna bele!

Október 4. Reggel félőtkor indult a vonat. Az állomáson már egy órával előbb szorongott az utazó tömeg. Legnagyobb részük innen hátulról való cseh, és valami féktelen szabad köztük a hangulat. Nem tisztelegnek, az embert észre se veszik; mintha megszünt volna a különbség tiszt és legénység között, János is megbotránkozik a viselkedésükön. Egy cseh osztag is várja a vonatot: de hogy?! Tiszt parancsnokukkal úgy beszélnek és az is velük, hogy a gyomrom is felémelyedik. Fellélegzem, mikor befut Primo-lánóról a vonat, felszállunk a repülő elleni védekezésül világitatlan kocsiba.

Pontosan indultunk, Borgóban felszállt Krémer is, magával hozta a nagy vonatnál hagyott podgyászomat. Gyorsan megyünk, nyolc órára Trientben vagyunk. Délig várni kell; ebéd után gyorsvonaton, a budapesti közvetlen kocsiban jövünk tovább. Ez is tele van, de itt már a régi tiszti tónus az uralkodó.

Október 5. Már magyar földön kél a nap, délben Pestre érkezem a déli pályaudvaron,

22. Összeomlás, a háború vége.

A pályaudvaron legelőbb is az tűnt fel, hogy rémes gebék állanak a kopott vedlett komflisok előtt; alig bírnak megindulni, alig dőcögnek valahogy. Kocsi, ló hüen jelképezik az itthoni állapotokat.

Amilyen elnyűtt a kocsi, leromlottak a lovak, olyan az egész Budapest, az egész itthoni élet: lármás, bizonytalan, lekopott róla az úri máz. Az utca kétes ekzisztenciákkal, léhűtő csavargókkal, lógós katonákkal van tele, a lapok politikával, riasztó hírekkel. A bolgárok cserben hagytak, a balkáni front felbomlott. Csehek, horvátok nyíltan hirdetik elszakadási törekvésüket. Az ellenzék nálunk is mind hangosabb. Békekötési hírek szállnak a levegőben. De ilyen viszonyok között milyen békére számíthatunk?!

Október 17. Az országgyűlésen nyíltan beszélnek róla, hogy elveszítettük a háborút!!! Elveszítettük? Hát hol? Hiszen a frontunk most is jól áll, mi katonák megverve sehol sem vagyunk! A balkáni íront a Duna-Száva vonalat a bolgárok nélkül is meg tudja tartani?

A király az osztrák koronatarományoknak autonómiát adott? Azokban nemzeti tanácsokat alakított? Nálunk is meg lesz az önálló Magyarország, tiszta perszonal unió? Önálló magyar hadsereg? Örüljünk inkább, vagy mit jelent, hogy elvesztettük a háborút?

A nyáron könnyű lefolyású influenzajárvány most igen súlyos lett, egyik leányomnak súlyos influenzás tüdőgyulladás van. Mindenki beteg, és hozzá egyremásra halnak az influenzás betegek,

November 1. Egy hete kinn vagyok a szőlőmben, de itt kell hagynom a szüretet, mert szabadságom letelik, 7-én a frontra indulok.

November 2. Még se utaztam ma, Tegnap este egy Est újságot kaptam a faluból; abban olvasom, hogy gróf Tisza Istvánt meggyilkolták, Pesten kitört a forradalom! , . . Nemzeti tanács alakult, a lánchídon sortüzek ,i, . Mindenki figyelmeztet, hogy ne utazzam, mert a vonatokon borzasztó a felfordulás.

November 3. Akármilyen forradalom van is, az én szabadságom lejár, utaznom kell, utazom.

Kocsin mentem az állomásra, A főnök figyelmeztetett, hogy ne utazzam, mert inzultálni fognak a garázdálkodó katonák, leszedik a csillagomat stb. Megyék! Beér a vonat,, tele van, A kocsik tetejét, az ütközőket és a lépcsőket is ellepik a póttesteiktől hazaözönlő katonák. Felszállok egy I, o, kocsiba; az is parasztokkal, katonákkal van tele. Magyarok; volt bennünk annyi tisztesség, hogy egy tizedes szavaira helyet csináltak nekem. Tisztességesen viselkedtek az utón is. Csak a kocsi tetején ordítózóktól hallatszott lövöldözés, belülről keresztül is lőttek egy cselákot, aki a kocsi tetején utazott. Nagykárolyban szedték le s vitték kórházba.

Bementem Nagykárolyba. Mindenki arra figyelmeztet, hogy vegyem le a csillagjaimat, mert belém kötnek a garázdálkodók. Nem veszem, de mert úgyis esik az eső, jól felhajtom az esőköpeny galériomat. Károlyban különben már rend van, csak hallom, hogy tegnap s azelőtt a csöcselék fosztogatott.

A laktanya kapuján egy tábla hirdeti, hogy ott van a „szociáldemokrata párt titkári hivatala”! A kaszárnya különben üres, kórház volt benne, s mind elszöktek belőle a betegek. Az állomásparancsnokságnál mutatják a kerületi parancsnokság táviratát, hogy a „K” betűs sapkarózsa helyett nemzetiszín szalagot kell hordani. Nemzeti szín és fosztogatás?! Nem is hiszek a táviratnak, míg biztos helyről meg nem tudom.

A lapokban olvasom, hogy megkötötték a fegyverszünetet, vége a háborúnak, a harctéren megszűnt a front. Mindenki tódul haza, aki fogságba nem esett. A kormány megindítja a béketárgyalásokat.

Vége a háborúnak. De így?! Önálló Magyarország – lehet így örülni neki? Fásultan veszem tudomásul a nagy híreket. Nem kell a frontra menni, nincs hová. Éppoly kevésbé lehet örülni neki, mint mikor tavaly az oroszokkal megkötötték a fegyverszünetet. Csak egynek örülök: hogy nem kell Grignóból felmenni Barricatára, az Aveitira! Ez a gondolat kínozott az egész szabadság alatt, hogy megyek fel a fensíkra? Gyalog éppolyan rettenetes, mint a drótkötélen lógó deszkalapon.

Utazom Egerbe. Rendes vonat nincs, de épp az állomáson találtam egy transzport vonatot. Besszarábiából az olasz frontra kellett volna menniök, de a magyar határon megrohanták őket a lázítók. A legénység egy része megszökött, aki még itt van, a pótzászlóaljhoz iparkodik. A tisztí teherkocsiban szénafekhelyek, szalmazsákok vannak, jól fűlő kályha, velük utazom,

November 4. Egész jól aludtam a teherkocsiban, de úgy ébredtem, mint egy rossz álmom után. Sajnos hogy a rossz álmom igaz! Mintha álmországban járnék, nem értem a helyzetet. Mint valami óriási lumpolás után, testet-lelket zsidbasztó fájdalmas émelegő katzenjammer borítja el az öntudatomat.

Érkörtvélyesen egy személyvonat jött szembe Pest felől. Katonákkal vannak tele a Pullmann kocsik, mint a méhraj sötétlenek nemcsak az ablakokban, hanem a lépcsőkön, ütközőkön és a kocsik tetején, ellepnek minden tenyéryi helyet az egész vonaton. Teher-

kocsink ajtajából kikönyökölve nézem őket – megéjleneztek; alighanem az tetszett nekik, hogy ők ülnek az I. osztályban, én a teherkocsiban.

Debrecenben a Pavillon laktanya előtt megáll a vonat. Őszi-rózsát osztogatnak, adnak nekem is. Egy fegyvermester szalad a laktanyából és puskát, történyt kér a transzport embereitől; szinte csillog szeméből a forradalom tüze, A pályaudvar előtt még áll a diadalkapu, amely a Tisza István-egyetem alapkövetételekor a királyi párt várta a minap – most az is a forradalomé. Mögüle géppuskáz-ták végig a vonatokon megvadulva hazaözönlő, fosztogató, lövöldöző rablótranszportokat. Plakátokon olvasom, hogy a kormány napi húsz-harminc korona fizetéssel hívja nemzetörnek az embereket. Épp ennyi hadipótdíjjal az én alezredesi fizetésem is. Ki, honnan fogja fizetni ezt? Ebben a pillanatban tisztán áll előttem, hogy az erkölcsi mellett ez magában a teljes anyagi összeomláshoz is vezet.

Beszállok a tiszafüredi vonatba. Egy kadét is felszáll tíz-húsz fegyverrel, Egyekre mennek rendet csinálni, ahol rabolt és gyilkolt a forradalmi láz.

November 5. Egerben vagyok. Famíliám most is reszket, amint beszélnek, hogy micsoda lövöldözés, felfordulás volt a városban napokon át.

November 6. Bementem a laktanyába. Üres! Mint mikor a szérűn a pelyvát forgószél kapja fel, úgy fújta szét a forradalom vihara a pótzászlóalj embereit. Két riadószázad karhatalomnak ment Füzesabonyba, hogy rendet csináljon az állomáson garázdálkodó szállítmányok között. De útközben megbolondították őket a bujtogatók, megbomlottak, mint mikor a lovat darázs csípi meg. A legocsmányobb disznóságot követték el a tisztjeiken, pedig a legnépszerűbbek voltak kiválasztva parancsnokokul. Aztán otthagytak csapat-papot. részben maguk is beállottak a Füzesabonyban fosztogatók közé, más részük visszajött Egerbe; itt már a többi közt is meg volt alapozva a hangulat, az egész pótzászlóalj nem tudom hány ezer embere laktanyából, kórházakból, üdülőkből, mindenhol szertefutott, magával vive fegyverét és történeit, hogy lövöldözhesen vele. Csak a pótzászlóalj iroda és a gazdasági hivatal altisztjei maradtak itt, rajtuk kívül egyetlen félbolond ruthén baka, aki – már a háború eleje óta – állandóan sepri a laktanya udvarát; most is seper, A pót-raktárból sátorlapokban hordták el a készleteket, a tartalékos tisztek

nagy része is szertefutott, A parancsnok, a sepregető bakát nézegetve, mintha fejbeütötték volna, félkábultan áll az irodája előtt. Mint akinek mindene odaégett, amit előbb már tönkre vert a jég, A front egy részét, mint tavaly az oroszok, ugyanúgy hagyták ott a csapatok. Rövid processussal oldották meg a leszerelési problémát, amit a barricatai „Tervezet” olyan gondosan készített volna elő. Ott hagyták az állásokat, mentek amíg vasutat találtak és teleülték a vonatokon még a mozdonyt és a bizonyos helyeket is,*

November 11. A szabadságom ma lejárt. Bevonulnom nincs hova. A pótzászlóalj hazamegy Szatmárra, de nem megyek vele; ez a pótzászlóalj, ami így szétzüllött, nem az enyém; nem az, ahol én szolgál

ni tudok, Igaz ugyan, hogy a 12. ezred dicsőségesen harcolt az utolsó pillanatig (az angol jelentés azt mondja róla, hogy „Sacilénél a honvéd csapatok az utolsóig keményen harcoltak”) és most gyalog jön hazafelé. De itthon mi lesz vele? A 16. ezred pedig – helyettem Köszterler a zászlóalj élén – dicsőséggel esett fogságba; vitézül harcolva, dicsőséget szereztek magatartásukkal akkor is, amikor foglyul ejtet-

12. ezred plakettje.

ték őket a minden oldalról körülzáró olasz és angol csapatok. Még örülni se tudok neki, hogy nem voltam közöttük, szabadságom révén megmenekültem a fogságbaeséstől, amitől mindig úgy féltem az egész háború alatt, Ennél az itthonlétnél az olasz fogság rosszabb nem lehet.

Szabadságom lejárt, bevonulnom nincs hová; beteget jelentettem, a mai viszonyok közt nem szolgálok tovább.

Naplómat azzal zárom, hogy bár mielőbb folytathatnám a régi viszonyok között, , ,

Meg kell itt említenem a legényeimet. Krémer akit a szüreten hagytam, a forradalom kilengései ellen újévig őrizte a szőlőben a boraimat, hiába írtam neki, hogy menjen haza. János, amint eljöttem a szőlőből, azonnal hazament; otthonról búcsúzott el egy lapon, nem tőlem, hanem a feleségemtől azzal, hogy már nem katona, Samu pedig hazahozta az összes frontonhagyott holmimat; váratlanul beállított Egerbe az egyik málhakosárral s jelentette, hogy az ezred vonata korábban indulva mint a csapatok, megszökött a fogságbaesés elől (a Dolomitokon át), hiánytalanul érkeztek Besztercebányára a pótzljhoz. Illetve Bécsben az osztrákok elvették az összes lovakat, az én Gil Patrikomat is, de a nyeret onnan is megmentette Samu. A kosár leadása után hazament máramarosi falujába de csak pár napra. Akkor még egyszer elment Besztercebányára az otthagyt holmiért – sőt útközben a szőlőből még szőlőt, bort is hozott – és csak miután mindenemet haza hozott, akkor ment haza véglegesen.

Visszapillantás.

Nem szándékoztam ugyan utólagos reflexiókat fűzni naplómhoz. De a minap egy háborús könyvet olvastam megint. Szép könyvet, aminek írója azonban, bár igazi hős volt, végigfilozofálta, végigfélte a háborút.

Annyira ellentétes ez az én háborús benyomásaimmal, emlékeimmel, hogy azok számára, akik – bár hivatásuk lesz valamikor - nem ismerik a háborút, a harcnak az emberre gyakorolt hatását illetőleg meg kell ismételnem valamit:

Nem igaz, hogy a félelem a harchoz hozzátartozik! *Ne félj attól, hogy félni fogsz!* A nagy háború magyarjainak csak egy egészen kis része félt, a túlérzékeny idegzetűek, a többi nem!

A háború is csak olyan, mint a gyakorlat; de nem vizsgálunk benne folyton Árgus-szemek, nem szidnak össze minden kis baklövésedért. Nem olyan rossz, mint amilyennek álmodban gondold. Határozottan megismétlem, amit a tűzkeresztségnél mondtam: a benyomás, amit a harc, a tűz, a sebesültek és halottak látása én reám és a túlnyomó többségre tett, nem volt valami rendkívüli borzalom, nem volt emberfeletti, mint amilyennek sokszor leírják, nem volt megsemmisítő, nem törte össze a lelkeket, *A testi fáradság, a hosszú futás nehezebb volt benne, mint a veszedelem érzete.* A háború nem az, ami hajdanában lehetett, amikor a chaotikus lármával összekötött test-test elleni vadító tömegküzdelem sokkal jobban felkorbácsolta az embereket.

A túlnyomó többség olyannak vette a harcot, mint a gyakorlatot. Nem filozofált világnézetek, emberi és természeti törvények látszólagos, ferde problémái fölött, amiket többnyire csak önigazololás húzgál elő a félelem. Fiatal embereknek, a férfivá kiérés lelki forrongásában gyakran vannak s ifjú koromban nekem is voltak hasonló beteges – valóban betegségből eredt – problémáim. De a harcban soha! Te se félj, ha harcolni kell! Ne filozofálj! Ne kérdezd, hogy „miért”?, ne kérdezz olyat, amire felelni senki se tud.

Legjobb orvosság a félelem ellen, ha a *kötelességteljesítés* mélyeséges átérzésével van átítatva minden porcikád. Ne magadra, személyedre gondolj, hanem arra, hogy szakaszt vagy századot vezetsz, feladatodat kell teljesíteni. Ez nem engedi felülkerekedni, elnémitja a rossz gondolatokat, az önfenntartási ösztön félelemérzéseit.

Szorongást akkor éreztem, amikor még nem volt más dogom: tisztázatlan, bizonytalan helyzetben, kivált éjszaka, *harc előtt.* Addig,

amíg még nem lehetett tudni, hogy mi lesz, mi van elől. De amint megkaptuk a feladatot, a harcintézkedést és megkezdtük annak végrehajtását, szóval amint dolgunk lett, a harc, a tűz úgy lekötötte minden gondolatomat, hogy nem gondoltam én se otthonra, se fáradtságra, se másra, csak a dolgomra; s ez kiszorította a szorongó érzéseket. Maga a tűz sose volt olyan nyomasztó, mint előtte a nagy kérdőjel, hogy mi lesz? És így volt ez mással is. Szinte kivétel nélkül inkább dacos haragot, akarást láttam az arcokra írva szorongás helyett. Ez – a pánikról nem szólok itt – sokkal ritkább volt, mint a testi kimerültség letargiája. A golyózapor olyan mint a tuskés bozót: szúr, nem jó benne, de át lehet menni rajta, ha az ember akar. Az ekrazitgránátot, azt nem szerettük ugyan, de azt meg igen sokszor paklizni lehetett, és kialakult az a tudat, hogy vagy nem talál, vagy egy „húszezer koronás”^{*} sebesülés és hazamegyek, vagy ha telitalálat, azt már úgyse érzem.

Befelé politizáló kénytelenségből-hősök visszaverhetnek egy támadást, nyerhetnek meg ütközeteket; hősök ők is, mert legyőzik önmagukat, úrrá lesznek félelmük felett, De nem ők nyerik meg a háborút, hanem az, aki kíméletlenül támadni tud.

Ismétlem, hogy ordító, üvöltő sebesülteket, „szanitéc” kiabálást stb. nem hallottam. Nem mondom, hogy soha sehol nem lehetett: de sem én, sem sokan kívülem nem hallottuk soha. A magyar ember nem kislelkű, sokkal inkább virtuskodó, bámulatos lelki nagysággal tudja túrni a szenvedést és fáradalmakat még akkor is, ha belőlük mértéken felül kijut. A sebesülteket nem egyéni impresszió, hanem a szolgálat, az elérendő harccél szempontjából néztük és láttuk: eggyel kevesebb puskánk maradt. Éppígy a halottak is. A helyett a bizonyos „halálhörgés, halálordítás” helyett csendesen, szótlánul láttam meghalni sokat, s hogy egyebet ne mondjak, a telepóci halálrohamban, ahol százak estek el körülöttem pár száz lépésen belül: *egyetlen kiáltást nem hallottam* az egész idő alatt a vezényszavakon kívül. A sebesültek és haldoklók annyira csendesek, némák voltak, hogy éppen e miatt a támadást vezető csoportparancsnok el se akarta hinni, hogy a sok földönfekvő között harccképes sebesületlen alig maradt. A halottak látása, ismétlem, korántsem olyan megdöbbentő, – talán éppen mert látni, érezni a halál közvetlenül előidéző s érthető okát, s ezért nincs benne misztikum – nem olyan félelem-

^{*} A tréfás köztudatban, minél lassabban gyógyuló volt valamely sebesülés, minél tovább itthon lehetett maradni vele, annál többet ért.

keltő, mint a koporsóban idehaza. Még arra se gondoltunk, hogy inkább neked mint nekem, vagy hogy ma neked, holnap nekem, vagy hálaistennek, hogy sorsod nem nekem jutott. Hanem hogy megint egy fogyatéék. Ami azonban nem azt jelenti, hogy köszívüén fásultak lettünk volna, hanem hogy a kötelesség helyes megvilágításban értette meg velünk a helyzetet, és a humanitást, bajtársiasságot, barátságot csak akkor és annyiban engedte érvényre jutni, amennyiben a pillanatnyi harchelyzet fontosabb tennivalót nem követelt.

Ha visszagondolok, hogy milyen szépen mentünk a tűzben én is, az emberek is: a magyarok! tiroliak! osztrák- és nagynémetek! Bárán mondhatom, hogy úgy vettük ahogy kell, hogy sokkal inkább kellett óvatosságra inteni mint előrehajtani az embereket. Pedig ez nem is a mi háborúnk volt, való célját nem értettük meg, nem éreztük át. Hát még, ha kötelességén kívül a haza, a lelkesedés viszi előre a magyart?!

Ha mérleget csinállok harctéri működésemről s visszagondolok arra, hogy mi volt benne jól, mi rosszul, mit hogy csinálnék, hogy minden csak jó legyen: a mérleg plusz oldalát csak egy szóban foglalom össze – szigorú, lehetőségig fokozott *kötelességteljesítés*. Ebben minden benne van.

A mérleg másik oldalán pedig, hogy mit csinálnék másként, ha újból lehetne kezdeni, akkor mint legfontosabbakat a következőket tartanám szem előtt:

1. *A siker kivívásában a számbeli s anyagi túlsúlynál sokkal fontosabb az erkölcsi erő, az erkölcsi fölény.* Ebben kell a csapatot a legmagasabb nívón tartani. Már pedig testi erő nélkül nincs erkölcsi erő. Fűteni kell a gépet, minden szükségessel el kell látni a csapatot. Ez legyen a parancsnok első gondja, legfőbb célja: *az alárendeltek-ről való gondoskodás* Nemcsak a lónak kell enni s pihenni, hanem az embernek is!

2. Nem lehet olyan rosszul vezetni a csapatot, hogy az jó eredményt ne érjen el, ha *fegyvelmezett* és teljesíti, amit parancsoltak neki.

3. A csapat, mint minden tömeg, nem bír önálló akarattal; vezetni kell, olyan ahogy vezetik. Hangszer, amin tudni kell játszani. A csapat, az ember igen sokat, sokkal többet kibír, mint hinnők. A lehetetlent is ki lehet hozni belőle, ha jól vezetik. *A vezetésnek, a vezetőnek kell hát kiválónak lennie.*

A vezetés első eszköze a *példaadás*. A csapatot *nem dirigálni, hanem vezetni kell* (értve a szószerint vett tűzharcos vezetőt), E mellett az alsó parancsnok ne csak a kivonulásnál álljon az élre, hanem ismerje embereit, egy legyen velük soron és renden kívül is. Érezzék, hogy velük együttérez, és róluk gondoskodik. Akkor szeretni fogják, megbíznak benne és tűzbe mennek vele s utána, ha kell, Nem új dolgok ezek, de sose lehet eleget mondani,

A legénységnek minden – nem saját – parancsnokról is meg van a maga ítélete. Én magam hallottam őket tisztokról így beszélni s magamat illetőleg nagyobb dicséretemnek tartottam minden kitüntetésnél, amikor megtudtam, hogy frontra menők hozzám kíváncsoztak azért, mert „azzal lehet támadni”. Pedig bizony sokszor nem volt keztyű a kezemen.

4, Ami magát a harcot illeti: a szabályzat mindent előr. Tanulságaimat megmondtam az illető helyeken, *A józan ész rendesen megtalálja a helyeset*. Nem is a tudomány a fő, hanem hogy *mindig akad tennivaló, télen ne legyen a vezető soha!* Kezdeményezzen önállóan, vállalja a felelősséget szívesen. Én szerény sikereimet – ha lehet annak *nevezni* azokat – mindig ennek köszönhettem.

5, Egyet mégis: *a vezetőben örökösen égjen a kíváncsiság*: mi van előttünk (ellenség) és oldalt (szomszédok). Ebből folyik, hogy.

felderíteni, mindig felderíteni!

mindig biztosítani! előre, oldalt s ha kell, hátra is;

összeköttetést tartani;

sűrűn helyzetjelentés felfelé, helyzetközlés lefelé;

mindig igazat mondani!

6, *Ne rohanj! Ráérsz, mindenre van idő!* A harc, a háború nem dől el percek, sem órák alatt. *Nyugalom! Inkább lassan mint elsietni valamit!*

7, És végül: *a közkatonának nyerik meg a csatát!* De nem csak rájuk áll a Nagy Frigyes mondása: „Hunde! wollt ihr ewig leben”? örökké nem élhetünk. Félni nem kell! Lehe't, de mutatni nem szabad! A golyó rendesen annak szalad, aki fél. Nagyon szomorú annak az élete, aki mindig csak az emberi élet elkerülhetetlen végére a halálra gondol és feledi azt, hogy a szerencse a bátrakat segíti. Győzni az fog, aki hisz a győzelemben, bízik magában és győzni akar. tetőtől talpig át van hatva attól, hogy *győznie kell!*

Tárgymutató.

- Akadályok 121. 124. 129. 132. 133. 158.
 173. 175. 200. 277. 280. 288. 289. 296.
 298. 301. 314. 368. 370.
 Állásbamenés 115. 171. 175. 183. 279. 341.
 480.
 Állásépítés 161. 184. 216. 231. 279. 313.
 327. 338. 341. 478.
 Állásharcok 116. 121. 281. 286. 294.
 295. 298.
 Álmoság 52.; 55. 61. 66. 70. 71. 72. 74.
 86. 244. 268. 364.
 Átkarolás 68. 69. 84. 209. 223. 235. 256.
 298. 367. 370. 389.
 Átkelés vízen 43. 54. 115. 148. 187.
 196. 257. 272.
 Áttörés 116. 200. 206. 226. 297. 360.
 366. 383. 385. 390.
 Barátkozás az ellenséggel 132. 174. 432.
 435.
 Belátott helyen 117. 119. 127. 156. 159.
 165. 184. 431. 438. 441. 478.
 Bravúr 153. 309.
 Csapatok keveredése 41. 48. 83. 85. 86.
 150. 184. 189. 198. 203. 208.
 Csselfogás 118. 186. 326.
 Csoportképzés 198. 203. 382. 387.
 Demoralizáltság 52. 81. 88. 125. 210. 345.
 Derék emberek 23. 37. 48. 78. 85. 117.
 128. 130. 134. 151. 152. 153. 157. 179.
 185. 210. 211. 216. 240. 244. 309. 323.
 333. 385. 470. 472. 479.
 Dilemmában 53. 65.
 Dum-dum 47. 118. 128. 132. 133. 182.
 235.
 Éjjeli biztosítás 66. 72. 232. 273. 278.
 Éjjeli harc 147. 150. 227. 251. 321. 364.
 367. 394.
 Éjjeli menet 39. 61. 66. 112. 146. 167.
 178. 219. 272. 470. 472. 480.
 Éjjeli rajtaütés 149. 239. 322.
 Ellátás 79. 88. 89. 185. 320. 363. 459.
 478. 489.
 Ellentámadás 85. 201. 209. 239. 298. 380.
 395.
 Előnyomulás 45. 48. 93. 194. 227. 233.
 251. 277. 357. 364.
 Előőrs 31. 72. 137. 178. 187. 232. 259.
 273. 315. 343. 375.
 Előregyülekezés 93. 157. 196. 227. 235.
 368.
 Előretolt állás 161. 175. 231. 236. 341.
 342. 347.
 Elővéd 30. 37. 378.
 Eltévedés 74. 77. 99. 146. 188.
 Erdei harc 150. 244. 274. 360. 379.
 Erdőáthatolás 71. 178. 188. 244. 273.
 274.
 Erdőégés 181. 360.
 Fegyvergondozás 171. 253.
 Felderítés 44. 280. 323. 327. 329. 331.
 375. 384. 389.
 Félelem 49. 64. 179. 197. 214.
 Felsodritás 207. 208.
 Felváltás 115. 165. 173. 180. 253. 436.
 Felvételi állás 121. 207. 210. 239. 270.
 323. 324. 393. 395.
 Figyelők 119. 125. 159. 165. 177. 325.
 Foglyok 149. 152. 153. 219. 220. 223.
 224. 277. 298. 299. 348. 361. 370. 381.
 386.
 Géppuska 48. 67. 199. 207. 208. 209.
 Harc félbeszakítása 50. 79. 125. 392.
 Harchoz fejlődés 41. 147. 245. 274. 357.
 Harcintézkedés 43. 45. 67. 121. 122.
 273. 365. 376.
 Hátravonás 69. 387. 392.
 Háttámadás 389.
 Hegyi háború 354-402. 427-440. 478.

- Hézag 150. 157. 164. 199. 235. 360. 363. 369. 382. 389.
- Hösi halottak 50. 57. 125. 126. 163. 212.
- Humanitás 86. 102. 119. 371.
- Idegen parancsnokság-alatt 41. 81. 88. 89. 128. 145. 191. 287. 382.
- Impressziók 36. 39. 41. 46. 47. 49.
- Irányvezetés 110. 149. 276.
- ittthoni állapotok 20. 102. 107. 403. 416. 447-460. 496-500.
- Járőrök 185. 277. 281. 283. 284. 290. 318. 319. 321. 371. 375. 389.
- Kémek 40. 52. 64. 69. 289.
- Kezdeményezés 68. 82. 151. 153. 119. 379. 393.
- Kézitusa 149. 151. 222. 371. 385.
- Kiképzés 24. 26. 107. 109. 177. 405 - 426. 445. 454.
- Kikülönítve 83. 389.
- Kimerültség 52. 55. bl 66 70. 72. 74. 81. 88. 199. 206. 209. 211. 364. 388. 392. 397. 399. 494.
- Kitüntetés 128. 160. 167. 215. 225. 237. 241. 263. 264. 283. 284. 290. 292. 304. 344. 401. 416.
- Kocsiszállítás 143. 167.
- Kozákok 36. 52. 64. 212. 219. 254.
- Landsturm 183. 197. 203. 208. 211. 226.
- Lelkiállapot harcban 47. 49. 63. 64. 69. 93. 95.
- Lengyelek 65. 142. 143. 155. 157. 161. 162. 189. 194. 224. 241. 244. 265.
- Leplezés 119. 156. 159. 172. 216. 231. 341. 455.
- Lóról szállt lovasság 86-89. 96. 171. 355. 393. 399.
- Lovasság 179. 180. 253. 255.
- Lőszerhiány 50. 194. 383.
- Lőszerpazarlás 70. 116. 119. 128. 383.
- Lőszerpótlás 41. 48. 384.
- Maradozók 66. 81. 83.
- Marcher au canon 77.
- Meglepetés 43. 78. 147. 149. 153. 239. 381.
- Menetakadályok 34. 38. 64. 65. 137. 241. 257. 355.
- Menet éjjeli 39. 61. 62. 66. 81. 112. 146. 178. 189. 219. 272. 273. 480. 491.
- Menet erőltetett 30. 34. 36. 38. 58. 81. 167. 272.
- Menettorlódás 39. 76. 189. 219. 248.
- Nagy kiterjedés 86. 150. 155. 184. 187. 235. 339. 341. 363. 482.
- Németek 191. 192. 232. 260. 265. 279. 281. 284. 357. 402. 403. 410-412. 419. 420. 421. 423.
- Nemzetiségek 23. 46. 49. 181. 183. 205. 225. 290. 296. 315. 479. 4«0. 496.”
- Oláhok 348. 351. 353. 361. 375. 385. 442. 444. 457.
- Oldallezárás 117. 155. 203. 365. 382.
- Oldaltűz 152. 156. 236. 384. 441.
- Oldalvéd (biztosítás) 37. 71. 19 4. 197. 242.
- Oroszok 36. 44. 52. 59. 71. 84. 90. 92. 102. 132. 138. 177. 194. 199. 206. 208. 209. 212. 213. 223. 299. 301. 323. 432. 435. 444.
- Pánik 56. 64. 78. 146. 362. 379.
- Parancsközvetítés 64.
- Parlamentair 132.
- Passzivitás 212. 300.
- Példaadás 64. 69. 78. 204.
- Pergőtűzben 92. 296. 474.
- Pontlövés 119. 159. 165. 172. 289. 366.
- Pótzászlóaljnál 106. 107. 110. 310.
- Puskatűzben 46. 47. 367.
- Rémlátás, remhír 52. 153. 179. 299. 363. 365. 366. 379.
- Rendezkedés 52. 54. 395. 397. 400.
- Repülő 63. 280. 462. 464. 469. 483. 484.
- Roham 93. 116. 124. 149-151. 152-156. 196. 206. 220. 222. 229. 240. 277. 362. 369. 381. 385.
- Sebestülés 46. 49. 50. 53. 82. 84. 85. 92. 95. 103. 117. 125. 126. 413.
- Súlyos helyzet 51. 61. 64. 72. 82. 209. 391. 392. 393. 397.
- Szétugrasztottak 56. 83. 85. 146. 208. 362. 395. 396.
- Táborozás 139 142. 192. 241. 247. 264. 473.
- Tájékozatlanság 39. 43. 51. 53. 61. 64. 71. 81. 83. 146. 147. 250. 359. 377
- Tájékozódás 67. 188. 227. 274. 389.
- Találkozóharc 45. 241. 378. 380.

- Támadás 43. 45. 78. 81. 92. 117. 121.
123-125. 148. 157. 194-197. 205.
220. 221. 226. 233. 245. 246. 250. 251.
255. 274. 348. 365. 366. 367. 382-385.
390. 394.
- Tanulmányok, tapasztalatok 26. 44. 57. 62.
64. 67. 69. 71. 78. 79. 89. 90. 92. 98.
99. 127. 136. 153. 154. 201. 213. 214.
232. 236. 270. 292. 295. 300. 301. 322.
323. 329. 345/350. 370. 373. 388. 395.
408.
- Tartalék 43. 48. 61. 63. 70. 116. 174.
191. 194. 197. 200. 203. 207. 216. 220.
222. 224. 232. 238. 252. 284. 345. 359.
372. 376. 392. 400. 405. 473. 482. 493.
- Telefon 58. 301. 399.
- Titoktartás 329.
- Tüntető támadás 186. 285. 286. 302.
- Tüzérségi belövés 123. 173. 317. 320.
325.
- Tüzérségi rajtaütés 63. 69. 91. 133. 199.
- Tüzérségi támogatás 84. 123. 221. 317.
325.
- Tüzérségi tűzben 63. 69. 91. 134. 195.
234. 238. 255. 313. 374. 375. 392. 433.
488. 491.
- Tüzérségi saját tűzben 43. 70. 123. 317.
325.
- Tüzkeresztség 43. tüzérségi 63.
- Tűzveszély 173. 312. 433.
- Újraalakulás 113. 120. 127. 144. 174.
215. 247. 270. 344. 401. 428.
- Utóvéd 73. 233. 255. 392.
- Üldözés 150. 175. 177. 179. 209. 253.
254. 362. 385. 392.
- Üres csatatér 46. 64. 83. 234. 361. 367.
378.
- Ütközetmenet 29. 37. 60. 63. 71. 253. 272.
274.
- Vasúti szállítás 27. 99. 101. 112. 140.
266. 308. 310. 331. 402. 407. 436. 456.
457. 460.
- Védelmi berendezkedés 158. 161. 230.
341. 429-431. 439. 478. 481.
- Védelmi harcok 91. 116. 118. 120. 201-
211. 286. 294. 295. 320. 347. 374.
381. 382. 390. 393.
- Veszteségek 51. 54. 71. 74. 79. 87. 119.
127. 155. 157. 166. 199. 213. 231.
237. 261. 277. 286. 301. 304. 372.
386. 401.
- Visszafutás 78. 83. 85. 87. 94. 116. 146.
239. 391. 394.
- Visszavonulás 51. 56. 79. 200. 207. 209
390. 391.